

MIHÁLYFI ÁKOS
BESZÉDEI

II. KÖTET
TÁRSADALMI BESZÉDEK

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

MIHÁLYFI ÁKOS

B E S Z É D E I

II. KÖTET

TÁRSADALMI BESZÉDEK

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell
censor dioecesanus.

Nr. 3541.

Imprimatur.

Strigonii, die 28. Septembris 1929.

Dr. Julius Machovich
vic. gen.

Imprimi permittitur.

Zircii, die 28. Sept. 1929.

Adolphus
abbas.

A katolikus társadalomról.

(A budapesti Katolikus Kör adventi felolvasó estéjén, 1893 dec. 13-án.)

Mélyen tisztelt közönség! A katolikus Egyháznak van egy dogmája, mely próbakövét alkotja a vallásos életnek. Ez a megigazulásról, az isteni malaszt és az emberi szabadakarat viszonyáról szóló tan. A katolikus Egyház tanítása szerint, hogy egy öntudatával már bíró ember megigazuljon, üdvözljön, két föltétel szükséges: az egyik az Isten malasztja, a másik az ember közreműködése. E kettőnek egybe kell folynia, hogy katolikus értelemben erényről, jócselekedetről, megigazulásról szó lehessen. Akármelyik hiányzik, akár az Isten malasztja, akár az ember közreműködése, megigazulás nem jön létre. Isten az embert szabadnak teremtette s ép ezért az ember szabadakaratát malasztjával nem kényszeríti. Itt lehet tehát a malaszt, de ha a szabad ember nem akarja fölhasználni, nem nyúl utána, nem merül el benne, nincs megigazulás. De másrészt Isten természetfölötti üdvöt tűzött az ember elé, s ép ezért az ember akarata ennek elérésére Isten malasztja nélkül nem elégséges.

Amint a Megváltó Istenember volt s a megváltás tényét Istenember végezte, úgy ezen megváltásban az egyes felnőtt emberek is csak isteni és emberi közreműködéssel részesülhetnek. Isteni a malaszt, emberi a mi szabadakaratú közreműködésünk. Csalódik az, aki mindent Istentől vár, de csalódik az is, aki csak saját erejére támaszkodik. «Aki teremtett téged a te közreműködésed nélkül — mondja szent Ágoston — nem üdvözít téged a te közreműködésed nélkül.» Isten nélkül nem üdvözülhetünk, de Isten sem üdvözít bennünket saját közreműködésünk nélkül.

Ez a tan, mélyen tisztelt közönség, alkotja a vallásos élet próbakövét, ez határozza meg annak irányát, az ettől való eltérés jobbra vagy balra, a vallásos életben egy-egy veszélyes útnak a kezdete.

Boldogság, keresztény erény, üdvösség nem lehetséges Isten malasztja nélkül. Aki tehát boldog akar lenni, keresztény erényt akar gyakorolni, üdvözülni akar, annak az Isten malasztját, segítségét kell megszereznie, maga számára biztosítania. Hogyan lehet

az Isten malasztját megszerezni? Az imádság, a szentmise és a szentségek által. Ezeknek fölhasználása nélkül tehát boldogság, keresztény erény, üdvösség nincs.

De mindez csak az egyik faktor, a másik az ember szabad-akaratú közreműködése. Az ima, a szentségek megszerzik az isteni malasztot, ez a malaszt erőt ad a cselekvésre, de maga nem cselekszik, a cselekvés a malaszt által megerősített szabadakaraté. Nem elég tehát imádkozni, templomba járni, a szentségekhez járulni, hanem az ily módon megerősített léleknek tennie is kell, kerülni a bűnt, gyakorolni a keresztény jócselekedeteket.

Ha az ember csak az első faktorra, csak az isteni malasztra támaszkodik, tehát ha csak imádkozik, csak a templomba jár, vallásos élete a pietizmus bélyegét viseli magán. Ha pedig ellenkezőleg az első faktort elhanyagolja s azt hiszi, hogy saját erejéből, imádság és malaszt nélkül is képes lesz erényes életet élni, boldogulni, életén a racionalizmus uralkodik. Helytelen úton jár, aki csak az imádságban bíz; de helytelen úton jár az is, aki csak saját erejére támaszkodik. A pietisztikus és racionalisztikus szélsőségek között van a katolikus tan, mely az isteni és emberi elemet, a malasztot és szabadakaratot, mindegyiket értéke szerint becsüli, mindegyiknek az őt megillető helyet adja az ember valóságos életében.

Amit itt nagy vonásokban az egyes emberek megszenteléséről mondtam, ugyanaz áll, mélyen tisztelt közönség, az egyes emberek összeségéről, a társadalomról is. Katolikus társadalom, társadalmi élet csak ott lehetséges, ahol az ezen társadalmat alkotó elemek, tehát a közönség nagy többsége úgy az isteni, mint az emberi faktort, úgy a malasztot, mint a szabadakaratú cselekvést fölhasználja a társadalom javára. Ahol akár az egyiket, akár a másikat elhanyagolják, ott a katolikus társadalom vagy pietisztikus, vagy racionalisztikus színezetű, nem egészséges, hanem gyenge, beteges. Ahol pl. a társadalom akcióját csak a templomra, imádságra, vallásos társulatokra, a jámborság gyakorlására és nyilvánítására fordítja, ott virágozik ugyan a katolikus élet a templom falai között, de künn a világban, politikában, mint erőtlenség, elvész. Ahol meg ellenkezőleg a társadalmi akciót csak az emberi faktorra szorítják, ott a katolikus társadalom élete erőltetett dolog. Egyesek nagy erővel, lelkesedéssel összehozzák a tömeget, azt pillanatokra galvanizálják, sokat föltesznek, megvalósítani alig tudnak valamit. Hiányzik az alap, mely a társadalmi akciónak erőt adna, az isteni elem.

Amint az egyes ember megszentelésénél malaszt és szabadakarat, tehát ima és cselekvés szükséges, úgy a társadalomnak is katolikus jelleget csak e kettő adhat: malaszt és szabadakarat,

tehát ima és cselekvés. A katolikus társadalmi akciónak ezt a két faktort kell szembe lőtt tartania; akár az egyiket, akár a másikat hanyagolja el, nem ér célt, hiába fárad, katolikus társadalom nem jó létre.

Engedje meg a mélyen tisztelt közönség, hogy ezen most vázolt elveket egyes országok katolikus társadalmának jellemzésével jobban kidomborítsam. Nagyrészt személyes tapasztalatok vagy az illető országokban levő pap-ismerőseim, vagy pártatlan írók után fogom megtenni e jellemzést. De természetesen, midőn egész országok társadalmáról csak az általánosan jellemző tulajdonokat akarom feltüntetni, ezen jellemzéssel egyesekről nem szólok, csakis a többség irányát törekszem vázolni.

Tekintsük tehát először az olasz és francia katolikus társadalmat, ezután a magyart, végül a németet. Ez a három csoport három határozottan megkülönböztethető irányt képvisel.

Ha az olasz és francia katolikus társadalmat tekintjük — ez mint társadalom inkább csak az Isten malasztjára látszik támaszkodni — az emberi közreműködést többé-kevésbé elhanyagolja. Francia- és Olaszországban a katolikus társadalom ájtatos és buzgó. Mindkét országban rendkívül el vannak terjedve az úgynevezett ájtatos, vallásos társulatok és konfraternitások; alig van templom, plébánia, melyben több ilyen társulat ne léteznék. Az olvasó, a skapuláré, a szent Szív, az imaapostolság társulatai (de ki tudná valamennyit felsorolni, az egymástól különböző vallásos társulatok száma majdnem eléri a százat, egy-egynek nem ritkán 2—3 ezer fiókja van) száz meg százezer taggal bírnak úgy az arisztokrácia, mint az intelligencia és köznép soraiból. És ezen vallásos társulatok mindegyikének vannak külön ünnepei, prédikációi, processziói, közös gyónási és áldozási napjai, közös imaórái, melyekre a társulati tagok a társulat templomában összesereglenek. Castellamare városban Sorrent közelében és Majlandban magam is szemtanúja voltam ilyen vallásos összejövetelek és épüléssel láttam, mint kísérték előkelő hölgyek, rendjeles férfiak mély áhitattal, fáklyával kezükben az Oltáriszentséget processzióban körülvivő papot.

Közös ima, közös áldozás, közös ájtatosság van tehát mindkét országban elég, melyek a katolikusokat összehozzák a templom szentélyében. Gyakoriak ezen országokban a missziók, a lelki gyakorlatok férfiak és nők számára. A szerzetesélet, a kontempláció, a keresztény miszticizmus itt kedvező talajra talál. Nagy számmal vannak férfi- és nő-kongregációk, melyek szigorú fegyelemmel bírnak s ima, elmélkedés és egyéb ájtatossági gyakorlatok által a lélek minél nagyobb megszentelését célozzák. És ezen szerzetesrendek, női-kongregációk, amint magából a katolikus társadalom-

ból fejlődtek ki, úgy azzal szorosan össze is forrottak ; hisz alig van katolikus család, mely egyik vagy másik szerzetnek, kongregációnak tagot ne adott volna.

Mindezzel kapcsolatban van a hívők áldozatkészsége minden oly dologban, mely Isten dicsőségére vonatkozik. Templomok építésére, díszítésére, missziókra az olasz és főleg a francia katolikusok milliókat áldoznak évenként.

De ha tekintjük a katolikus társadalmat a templomon kívül, ezt Olasz- és Franciaországban gyengének, erőtlennek találjuk. Katolikus körök, kaszinók, társasegyletek, melyek a világban is összehoznák a hívőket, csak elvétve akadnak ; a politikai élet terén csak itt-ott szólal föl egy-egy katolikus ; künn a világban a katolikusok között nincs összetartás, tömörülés, nincs erő, tehát nincs is eredmény. És innét van, hogy ebben a két katolikus országban, melyekben annyi ima száll az ég felé, annyi jámbor szív dobog, annyi önfeláldozás, annyi heroikus keresztény erény virul, mégis a politikában, az országkormányban a katolikus elveket egymásután szorítja háttérbe a felülkerekedett, tömörült s ezért kisebbsége dacára is erősebb forradalmi, szabadkőműves és antiklerikális elem.

Nézzünk most, mélyen tisztelt közönség, hazánk katolikus társadalmára. Az olasz és francia a katolikus társadalom alkotó elemeinek elsejére, a malasztra, az imádságra fekteti a fősúlyt s így bizonyos tekintetben pietisztikus ; a magyar meg a második alkotó elemet, az emberit becsüli többre s ezért a magyar katolikus társadalom bizonyos értelemben racionalisztikus.

Ha a magyar katolikusok társadalmi törekvéseit szemléljük, ezek azt a benyomást gyakorolják reánk, hogy a magyar katolikus társadalom tulságosan bízik saját erejében. Katolikus köröket ! kaszinókat ! katolikus nagygyűléseket ! katolikus autonómiát ! ezek a kiáltások hangzanak szünetlenül a magyar katolikus társadalom ajkairól, és pedig oly mély meggyőződéssel hangzanak, mintha ezeknek megvalósulása a magyar katolikus társadalmat teljesen újjá alkothatná.

Aki azonban, mélyen tisztelt közönség, kissé mélyebben tekinti a katolikus társadalom lényegét, ezen vérmes reményeket nem táplálhatja. A katolikus társadalom hasonló a villanytelep-hez. Ezen két elem van, melyeket össze kell kötni s csak akkor indul meg a villanyfolyam. A katolikus társadalmi élet ez a villanyfolyam, a két elem, mely ezt fejleszti : az isteni segítség és az emberi cselekvés. Mi az utóbbira fektettük eddig a fősúlyt.

Nálunk maga a társadalom zöme az első elemet kellően nem becsüli. A közös ima, a szentségekhez való gyakori járulás, a

missiók, a lelkigyakorlatok, a vallásos társulatok a mi társadalmunk talaján még nagyon is gyenge, satnya növények.

Statisztikai adatokkal tudnám kimutatni, hogy nálunk egész egyházmegyékben nincs egy év alatt annyi áldozó, mint egy-egy nagyobb olasz vagy francia plébánián. Ott alig van templom, melyben mindennap ne akadna egy-két gyónó és áldozó, nálunk a falusi plébániák legnagyobb részében — leszámítva a húsvéti és ádventi időszakot — ritkaság a gyónó, az áldozó.

Míg Olasz- és Franciaországban, amint már említettem, a szentmisén kívül számos templomi ájtatosság tartatik, nálunk egy-két városi templomot s zárdát kivéve, az ilyen ájtatosságok általában úgyszólván ismeretlenek.

Vannak ugyan nálunk is vallásos konfraternitások, társulatok, de ezek alighogy tengődnek. Egy-két arisztokrata hölgy, apácák, kispapok, zárdában levő lányok és egy-két ájtatos parasztanyóka, de ezek is elenyésző csekély számban képviselik nálunk e társulatokat.

A középosztály, az úgynevezett intelligencia hölgyei úgyszólván nem is ismerik ezeket. Még kevésbbé a férfiak. Míg az előbb említett országokban több százezer taggal bírnak a szent olvasó, a szent Szív, a skapuláré, az imaapostolság társulatai, nálunk, biztosan merem állítani, alig egy-két ezer tagot számlálnak.

Amint csekély a részvét a vallásos társulatok iránt, épúgy csekély nálunk az áldozatkészség vallási dolgokban. A múlt év elején, Őszentsége jubileuma idején egy francia provinciális város katolikus ujsága jutott kezeim közé. Az az egy újság 16.000 frank péterfillért gyűjtött össze már akkor. Nálunk az összes katolikus újságok nem tudtak ennyit összegyűjteni. A Jézus szent gyermekége című társulat céljaira, missiók segélyezésére nálunk az egész országban 6—7 ezer forint gyűl össze évenként, míg Franciaország egy-egy egyházmegyéje 30—40, sőt 100 ezer frankot áldoz e célra.

De ne menjünk ilyen messze. Itt van a fővárosban a szent Szív temploma, melyet közadakozásból akartak fölépíteni, de tulajdonképen csak egy-két áldozatkész mágnás és főpap adakozásából épült föl. Itt van a tervbe vett lazaristatemplom. Hónapok óta folyik a gyűjtés. És a gyűjtött összeg alig 18.000 forint, melyből 16.000-et egy nagylelkű ismeretlen adott.

De menjünk tovább. Vallásos konferenciák, lelki gyakorlatok művelt férfiak és nők számára nálunk ismeretlen, idegenszerű dolgok. Magam tudok esetet, midőn itt a fővárosban megkísérlett ilyenmű konferenciák nem sikerültek, mert alig akadt egy-két résztvevő.

A szerzetesi élet eszméjével sem tud a mi társadalmunk

megbarátkozni. Ennek legszembeesőbb bizonyítékai az apácázárdák. Tiszteli ugyan a magyar katolikus társadalom is az apácákat — ki ne tisztelné őket? — szívesen bizza rájuk a leányok nevelését, kórházak gondozását, de mindemellett is magától az apácaélettől, mint idegenszerűtől idegenkedik, sőt irtózik. Innét van, hogy főleg a magyar intelligencia köréből csak elvétve lép egy-egy leány a zárdába, holott a legnagyobb rész ott nevelkedett. Innét van, hogy a szülők a legnagyobb szerencsétlenségnek, csapásnak tartják, ha leányuk esetleg apáca akar lenni s elkövetnek mindent, hogy őt még jogtalanul is visszatartsák e lépestől.

Szóval, a magyar katolikus társadalomról, mint általánosan jellemző vonást emelhetjük ki, hogy az Isten malasztjára, a katolikus élet isteni elemére kevés súlyt fektet; saját erejére támaszkodik, abban túlságosan bízik.

És ezért, bár nagy az érdeklődés a katolikus ügyek iránt, csekély az eredmény, mit e téren fölmutathatunk. Lelkesülni, demonstrálni a katolikus ügyek és érdekek mellett tudunk, telve vagyunk jószándékkal, lelkes elhatározások nálunk könnyen fakadnak; de ez a lelkesedés (nem az egyesekben, hanem a tömegben) nagyon gyakran csak föllobbanó szalmatűz — ez a jószándék gyenge a cselekvésre — az üdvös határozatok többnyire csak papíron maradnak.

És mi ennek az oka? Azt hiszem, mélyen tisztelt közönség, a megelőzőkben erre már rámutattam. Az, hogy önmagunkban bízunk, vagyis jobban mondva, többet bízunk magunkban, mint az Isten segítségével, malasztjában; azt hisszük, ha elhatározunk valamit, azt végre is hajtjuk. Pedig az eredmény épen az ellenkezőt mutatja.

Úgy tűnik föl előttem a dolog, mintha a magyar katolikus társadalomra túlságos befolyást gyakorolna a protestánsok példája. Látjuk, hogy azok tömör sorokban együtt állanak mindig, valahányszor vallásuk érdekeiről van szó, még azok is közöttük, akik tán nem mondhatók mélyen vallásos embereknek. Azt hisszük tán, hogy ez nekünk is fog sikerülni egyedül az emberi faktorok fölhasználásával, amint a protestánsok is csak az emberi faktorokat használják e célra? Ez csalódás volna. A katolikus vallás nem emberi találmány, ez Isten által kinyilatkoztatott, természetfölötti vallás. Épen azért, hogy ennek érdekében tömörüljenek, társadalmilag összetartsanak, ezt védjék a hívek, erre nem elégséges az emberi faktor fölhasználása, egyletek, gyűlések, ujságok, pártok stb.; erre szükséges az isteni malaszt segítsége, megvilágítása; szükséges, hogy az Isten kegyelme melegítse a szíveket. Pillanatokra, rövid időkre lehet tán katolikus akciókat létrehozni egyedül emberi faktorokkal, tartósan ez lehetetlen.

De nézzük most a német katolikus társadalmat. A német katolikusok a modern társadalmi átalakulásban saját társadalmukba be tudták oltani az igazi katolikus szellemet, mely Istenre és az emberre, a malaszttra és az emberi cselekvésre támaszkodik. Ők mind a két tényezőt kellően becsülik és fölhasználják. A német katolikus társadalom ereje a templom szentélyében gyökeredzik, forrását a szív jámborsága, imádság és szentségek képezik. A német katolikusoknak most már sírban nyugvó vezére, Windthorst, minden katolikus nagygyűlésen nyíltan bevallotta, hogy az ő erejük az imádság s ezért mindig imádságra buzdította a katolikusokat. Ami a gyónók és áldozók számát illeti, a német katolikusok nem állanak az olaszok és franciák után, sőt bizonyos tekintetben ezeket felülműlják, t. i. a középosztály, az intelligencia férfiaiának vallásossága által. Az épen nem ritkaság Németországban, hogy képviselők, ügyvédek, orvosok, állami hivatalnokok gyakran járulnak a szent gyónáshoz és áldozáshoz. A vallásos társulatok Németország katolikus vidékeit, plébániáit épűgy behálózák, mint ezt a francia és olasz katolikusokról mondtuk. S ha nincs is annyiféle vallásos társulat a németeknél, mint a franciáknál, de a meglevők mélyebben s nagyobb terjedelemben ágaznak el a társadalom minden rétegében.

S minthogy Olaszországról fõntebb személyes tapasztalataimra hivatkoztam, engedje meg a mélyen tisztelt közönség, hogy németországi tapasztalataimból is fölemlítsek egy esetet. Két éve Würzburgban szent Kilián napján megilletõdve láttam a német nép mély vallásosságának megnyilatkozását. Elõkelõ urak és hölgyek, feltűnõen sok katona, a köznép szent olvasóval kezükben mentek föl a regényes fekvésű Káppele-hez, útközben a kálvária stációi elõtt imádkoztak, fõnn a kápolnában a szent gyónáshoz és áldozáshoz járultak. S el merem mondani, hogy a szív mély áhítatát az ember arcán és egész külsején ily tisztán és meghatóan visszatükrözni még sehol sem láttam.

És ez nem sporadikus tünet, ez a mély vallásosság a német katolikus vidékeken általános.

De a német társadalom nemcsak imádkozik, nemcsak az Isten malasztjára támaszkodik, hanem társadalmilag cselekszik is. És ez az a jegy, mely lényegesen megkülönbözteti az olasz és francia katolikus társadalomtól. A német társadalom megszerzi az erõt a vallásos jámborságban, az Isten malasztját az imádságban; ezt az erõt a társadalmi téren összegezi, tömöríti és így cselekvésre képesíti. A német katolikus társadalom egyleti szervezete bámulatos. Csak egy-két adatot említek föl. Németországban van tíz katolikus parasztegylet, melyek kevés híján 100.000 taggal bírnak önálló parasztagyúdákból. Az iparosok számára 610 katolikus

legényegylet van 80.000 tényleges taggal. A katolikus inas- és mesteregyletek számát nem ismerem, de egy megbízható forrás szerint az ezen egyletek tagjainak száma közel van a százezerhez.

A katolikus egyetemi hallgatóknak 41 egyletük van 1300 tényleges taggal. A katolikus ügyvédek egylete nemrég alakult, ma már 300 tagja van. Katolikus iskolákat támogató egyesület van kettő: a Canisius-Verein 120.000 taggal bir, a Verein der christl. Mütter 100.000 taggal. A Bonnban létező, jó könyvek terjesztésére alakult társulatnak 48.000 tagja van.

Minden katolikus városban van katolikus kör, kaszinó, olvasóegylet. A legtöbben van díszes katolikus egyleti ház, mely a templom után a katolikusok találkozó helye a világban s melyben az egyes katolikus társulatok és egyletek gyűléseiket, ünnepeiket szokták tartani.

És minő eredményt látunk a német katolikusoknál? Azt, mélyen tisztelt közönség, hogy ezen túlnyomóan protestáns államban a birodalmi gyűlés legerősebb pártja a katolikus Centrum-párt; azt, hogy a katolikusok kitartó küzdelme a vas-kancellárt lépésről-lépésre visszaszorította a kultúrharc küzdőteréről; azt, hogy az iskolákra szabad befolyást nyert a katolicizmus, sőt nem alaptalan a remény, hogy a felekezetenlküli iskola a német birodalomban nemsokára romba dől; azt, hogy egyik győzelmet a másik után vívják ki a katolikusok egyházuk, vallásuk érdekében; azt, hogy amire ezelőtt tíz esztendővel alig lehetett gondolni, csak egy-két hete a birodalmi gyűlés nagy többsége elfogadta a jezsuiták visszahívására vonatkozó javaslatot.

Ime a katolikus társadalom ereje, ha az az isteni és emberi tényezőket kellően becsüli és fölhasználja.

* * *

Engedje meg a mélyen tisztelt közönség, hogy még röviden vázoljam az ezen összehasonlításból önként folyó következményeket.

Mi, magyar katolikusok a katolikus köröktől, kaszinóktól, egyletektől, társulatoktól, főleg pedig a katolikus autonómiától várjuk az üdvöt katolikus társadalmunk számára. De mindez csak emberi faktor, emberi tényező. Ezeknek szilárd alapot, termékenységet, életerőt csak a másik faktor, az Isten malasztja és segítsége adhat. Épezért társadalmi akciónkban erre a másik faktorra is nagy súlyt kell helyeznünk.

Alapítsunk katolikus köröket, kaszinókat, egyleteket, támogassuk ezeket: ez jó, helyes, szükséges; de ép így szükséges az is, hogy pártoljuk a vallásos társulatokat is, melyek az imádság és

szentségek által természetfölötti erőt, kegyelmet, lelkesedést önthetnek a társadalom nagy rétegeibe.

Tömörítsük, hozzuk össze a katolikusokat a világban : ez jó, helyes, szükséges ; de tömörítsük őket az Úr szentélyében is, az oltár körül, az Úr asztalánál, hogy onnét hozzanak természetfölötti vallásosságot ide ki a világba. Tartsunk katolikus gyűléseket : ez jó, helyes, szükséges ; de tartsunk, tarttassunk népmissiókat is a templomokban : ezek fognak igazi erőt adni a katolikus gyűléseknek. Ha meglesz a katolikus nagygyűlés Budapesten, ez sok jót fog eredményezni, az bizonyos ; de ha előtte vagy utána Budapest összes templomaiban népmissió is tartatnék : ez a kettő, a gyűlés és a missió, hozná létre csak igazán azt az eredményt, mely után annyira áhitozunk : a főváros katolikus társadalmának pezsgő életre ébredését.

Ne legyünk pietisták, de ne legyünk racionalisták sem ; legyünk igazi katolikusok társadalmunkban is. Ne hagyatkozunk egyedül Istenre, de ne is bizzunk egyedül saját erőnkben. Egyesítsük ezt a két elemet, az emberit és istenit, amint ezt egyesítve látjuk vallásunk alapítójában, Jézus Krisztusban, az Istenemberben, akkor lesz igazi katolikus társadalmunk is.

Befejezésül egy-két szót óhajtok különösen a mélyen tisztelt hölgyközönséghez intézni.

A katolikus társadalmi élet terén jelentékeny szerep vár a katolikus hölgyekre is. A társadalmi működés külső szervezésében a férfiaké az elsőség ; a katolikus társadalom alapjainak, a természetfölötti erőnek és kegyelemnek megszerzésében a nők járjanak elül jó példával. Ők olthatják be legjobban gyermekeik szívébe az imádság szeretetét ; ők lehetnek a vallásos társulatok buzgó pártfogói és terjesztői ; ők vonzhatják jó példájukkal a férfiakat is a templomba, a gyónáshoz, az Úr asztalához . . . És ha mást nem tehetnének is, imádkozhatnak sokat és buzgón. És higgyék el, ezzel az imádsággal ott a templom rejtekében, távol a világtól, az Isten színe előtt, ezzel az imádsággal a katolikus társadalmi akciót segítik győzelemre. Egy-egy új csoport imádkozó, gyónó, áldozó van legalább is annyi hatással a katolikus társadalom fölébresztésére, mint egy-egy új katolikus kaszinó létesítése.

És ha majd lesznek százezrek és milliók, akik imádkoznak a magyar katolikus egyház ügyeiért és ha ezek a százezrek és milliók megacélozva az imádságban lelküket, kilépnek a világba, hogy társadalmi téren is képviseljék vallásukat, akkor meglesz a katolikus társadalom hazánkban is.

Szvorényi József emlékezete.

(A Szent István-Társulat tud. és irod. osztályának 1894 nov. 29-ikén tartott ülésén.)

«Ki az élő s utónemzedék javára hasznos műveket, sőt marandó műveket alkotott, azzal a jogosult gondolattal hajthatja le fejét, hogy halandóságának örökségét itt lent is elveszi, midőn az élők emlékezetében tovább folytatja életét » E szavakkal kezdte Szvorényi 1886-ban Emlékbeszédét Tárkányi Béla felett az Akadémiában, alig sejtve, hogy néhány év múlva az ő emlékeztére fogja szavait felhasználni egyik csekély, de annál hálásabb tanítványa.

Szvorényi is valóban hasznos műveket alkotott az élő s utónemzedék javára, műveket, melyekből Magyarországnak nemcsak katolikus, hanem úgyszólván összes intelligenciája több mint harminc éven keresztül nyelvét szeretni, nemzeti irodalmát megismerni és becsülni tanulta. S habár elismerem, hogy Szvorényi munkái közül sokat már ma is megkorrigált a haladó tudomány, — de azt is bátran ki merem mondani, hogy századunk tanférffiai között kevesen vannak, kik nagyobb s általánosabb hatást gyakoroltak volna hazai ifjúságunkra, s talán egyetlenegy sincs, kit az ifjúság nagyobb szeretettel és hálával környezett volna.

1886-ban, mikor is félszázados írói jubileumát ünnepelte s a királyi kegy a Ferenc József-lovagrend keresztjével tüntette ki, az egész ország intelligenciája osztozott a mindenki által becsült és szeretett agg író és tanférffiu örömében. De ép ily általános volt a részvét is, mikor 1892 dec. 11-én értesültünk annak haláláról, kit kevés kivétellel mindnyájan tanárunknak vallottunk, kinek tankönyveit mindnyájan ismertük, tanultuk, szerettük.

Társulatunkhoz is nem egy kötelék fűzte a megboldogultat. Nemcsak egyik legrégibb tagja volt Társulatunknak, hanem ennek működésére is nem egy ízben jótékonyan irányító befolyást is gyakorolt s a Társulat két alelnöke : Tárkányi és Danielik felett tartott emlékbeszédeiben Társulatunk működését s a hazai közművelődésnek tett szolgálatait a nem-katolikus tudományos világ előtt is igaz színben tüntette föl.

Társulatunk tudományos és irodalmi osztálya is mindjárt megalakulásakor egyhangú lelkesedéssel választotta az agg tudóst tagjai sorába.

Mi is tehát kedves kötelességet teljesítünk, midőn a hála koszorúját emléke köré fonjuk, de egyszersmind bizonyosságot is teszünk szavai igazságáról : «Ki az élő s utónemzedék javára hasznos, sőt marandó műveket alkotott, azzal a jogosult gondolattal

hajthatja le fejét, hogy halandóságának örökségét itt lent is elveszi, midőn az élők emlékezetében tovább folytatja életét».¹

* * *

Szvorényink a borsodmegyei Sata községben született 1816 június 5-én. Atyja, Szvorényi Ferenc,² kántortanító volt, anyja Soos Judit. Sata plébánosa, Pók József, nemes baráti viszonyban élt a kántortanítóval; barátságát egyebek közt azzal is bizonyította, hogy úgy az 1814-ben született, de nemsokára elhalt első gyermeknek, mint a mi Szvorényinknak is, ki a keresztségben János nevet nyert, keresztatyja lőn, s mint nemeslelkű pap az így keletkezett lelki rokonságot a kis fiúval a szeretet melegével érezte mindig.

Gyermekségének éveiben a jó első nevelés soha nem pótolható áldásaiban Szvorényink bőven részesült. A satai kántortanító lakása, az iskola, a plébánia, a templom voltak a helyek, melyeken a testileg gyenge, de kedélyében is gyengéd, mély érzelmű gyermek az első benyomásokat nyerte; az ezekben otthonos vallásos atmoszféra, az anyai, atyai és keresztatyai szeretet melege, — ezeknek a vallásosan művelt embereknek a falusi egyszerűségben is nyilvánuló idealizmusa jótékonyan hatott szelíd lelkületére s minden bizonnyal már ekkor lerakódtak egész észrevétlenül a satai templomban ministráló, atyjával a kóruson énekelő, a plébánián minden nap megforduló gyermek szívébe jövő hivatásának, a papi pályának első vonzalmai.

Elemi tanulmányait atyja vezetése mellett végezte, ugyancsak ő tőle tanulta a zenét is, mihez nagy hajlamot s nem kis tehetséget tanusított már gyermekkorában. Kilencéves korában szépen hegedült és zongorázott, gimnazista korában pedig a szünidők alatt nem egyszer helyettesítette atyját az orgonánál.

1826-ban a 10 éves, de testileg gyenge gyermek Egerbe került a gimnázium első osztályába, melyet azonban nem végezett jó eredménnyel, — a következő évben mint ismétlő az eminensek közé jutott, akik közt ezután végig meg is maradt.

Szvorényink, mint maga is később mondja: «korán választottja volt a Gondviselés látogatásának» — alig volt 12 éves, máris

¹ Forrásaim voltak Szvorényi munkáin kívül a *Kassuba Domokos* által nagy gonddal és melegséggel írt életrajz az egri főgimnázium Értesítőjében (Szvorényi József. 1816—1892. Eger. Értesítő. 1893. 8-adr. 1—40 l.), valamint Szvorényi kéziratai és levelei, melyeket nságos *Vajda Ödön*, zirci apát úr és fődő *Szabó Ottmár*, zirci apátsági könyvtárnok úr bocsátottak rendelkezésemre.

² Szvorényi Mihály, egykori budapesti egyetemi tanár, később hahóti apát s keszthelyi plébános nagybátyja, — Szvorényi József, egri érseki titkár testvérbátyja volt Szvorényink atyjának.

árvaságra jutott, elvesztve a senki által nem pótolható édesanyját. Ez a csapás komolyságra s magábavonultságra edzé az amúgy is érzékeny lelkületű ifjút.

Irodalmi első kísérleteit a humán osztályokban (a mai V. és VI. osztály) kezdte. Ekkor kötött benső barátságot egyik legtehetségesebb iskolatársával, Sipeki Pállal, akinek az iskolai könyveken kívül egy-két magyar könyve is volt, nevezetesen Kisfaludy Sándor Regéi és Kisfaludy Károly Aurórája. Szvorényi egész lelke elmerült e könyvek olvasásába, szívében kigyúlt a szeretet és lelkesedés a magyar nyelv és irodalom iránt, hogy többé el ne aludjék. Összerakott filléreit magyar költők s szépirodalmi munkák vásárlására fordította, szabad óráiban ezeket olvasta s itt-ott maga is megpróbálkozott egy-egy verssel. Újévre és névnapokra verses köszöntőket küldött Sátára az édesapához, keresztatyjához s mostohájához, kihez gyermektegy szeretettel vonzódott.

1833-ban az egri érseki megye növendékei közé lép, itt is filozófiai tanulmányai mellett nagy lelkesedéssel foglalkozik a magyar írókkal, titokban maga is irogat. Meghitt barátainak biztatására 1835-ben beküld két verset a Regelő társlapjának, a Honművésznek, ahol ez a két első irodalmi zsengeje — két, bizony elég gyenge, szerelmes vers — az egyik *Lujzához*, a másik *Az élet* cím alatt *Sz. Ján. Eger* aláírással meg is jelent.¹ Szvorényi ezen verseiről is bátran elmondhatjuk ugyanazt, amit ő Tárkányi hasontartalmú, fiatalkori verseiről mond: «Az nem bizonyos, hogy aki bort, hazát vagy harcot énekelt, nagy ivó, nagy hazafi vagy vitéz volt egyszersmind».² Bármi volt is különben e versek indítója, igaz érzelem vagy csak gyermekes érzélgés, — ez rövid lobbanás volt, mely felvillant s elaludt . . . Ez a hang elhallgatott, egyedül a neki gyulladt munkakedv s a lángoló szeretet az irodalom iránt maradt meg belőle.

Ez a szeretet ösztönözte őt arra is, hogy ne csak maga áldozék az irodalom oltárán szabad óráiban, hanem társait is erre bírja. Így jött létre, elsősorban az ő buzgólkodása folytán, 1835-ben az egri növendékpapok egyházirodalmi iskolája, mely mély gyökeket verve a szeminárium talaján, ma is egészséges törzzsel s üde lombozattal dicsekedhetik.

Az 1835-ik év őszén kezdte theologiai tanulmányait, melyek egész természetesen irodalmi munkásságát is más irányba terelték. Úgy látszik, még egri klerikus korában írta *A jámbor haldokló* című költeményét, valamint *A templomi hangászat s nevezetesebb*

¹ Kassuba tévesen állítja, hogy e versek *Romvay* név alatt jelentek meg.

² Szvorényi, Emlékbeszéd Tárkányi felett. 8. l.

hangszerekről című értekezését, melyek a Gyarmathy János folyóiratában, az Anastasiában csak 1838-ban jelentek meg; mondom, ügylátszik, mert ezek alá még *Szvorényi János* van jegyezve, míg a többi ugyanitt 1838-ban megjelent dolgozatai már új szerzetes-névvel, *Szvorényi József*-fel vannak jelölve.

Szvorényi ugyanis pályát változtatott: a világi papi pályát a tanító-szerzetesivel cserélte föl. A pályaváltoztatás indító okairól nincsenek határozott adataink, de sejthetjük azokat. Szvorényi érezte tehetségének fejlődését, érezte lelkében a tudomány, főleg a magyar irodalom iránt mindinkább növekvő lelkesedést; másrészt látta, hogy a szerzetes-tanári pályán egészen és háborítatlanul élhet szíve ezen vonzalmának, melynek a világi papi pályán, csakis egyéb kötelességek teljesítése után, csak mintegy lopva szentelhetne időt: ezek lehettek az első gondolatok, melyek a pályaváltoztatás eszméjét lelkébe csepegtették. Ezekhez járult egy másik ok is, melyet ő maga jegyzett föl késő öregségében készített önéletrajzában. Már növendékpap korában ábrándjainak netovábbját az utazás képezte: a nagy városokat, képtárakat, a tudomány és művészet centrumait látogatni volt szívének egyik legkedvesebb vágya. De ezt a vágyat — így képzelte ő — a világi papi pályán, odakötte egy plébánia mindennapi kötelességeihez, alig valósíthatná meg, míg a tanári pályán a szünidő két hónapja, mintha csak arra volna teremtvé, hogy ez a vágya is teljesüljön.

1837-ben a szünidők alatt három növendéktársával (Pajer Antal, Eperjesy János, Balla József) nagyobb utazást tett; megnézték Pestet és Budát, majd a koronázó Pozsonyt, Bécsét, innét visszafelé Sopronon át Veszprémbe, Zircre, Székesfehérvárra mentek. Ez az utazás döntő volt Szvorényire, megmutatta a már egy év óta sorsáról és hivatásáról töprengő lelkének a kibontakozás irányát. Zircen és Székesfehérvárott mélyebben betekinthezett a ciszterciták életébe, mint ezt Egerben tehette; látta, hogy lelke vonzalmának épen az ő életük és hivatásuk felelne meg a legjobban. S ezért el is határozta, hogy belép a cisztercita-rend kötelékébe.

Még az 1837/38. iskolai évet, mint III-ad éves theologus az egri szemináriumban töltötte, de azt 1838 őszén a Bakonyban fekvő zirci kolostor noviciátusával cserélte föl, ahol beöltöztetésekor, rendi szokás szerint, új nevet, a József nevet kapta.

Mint novicius is folytatta irodalmi kísérletezéseit, az Anastasia 1838.-i évfolyamában jelentek meg Szvorényi József aláírással *Áldozás után* és *A véghetetlen* című vallásos költeményei, valamint *Megelégedésünk alapjáról* című vallás-bölcselmi értekezése; mind a három azt mutatja, hogy a kolostor csendjében megtalálta lelke a nyugalmat. Ugyancsak a noviciátus évében írta *Mit tartunk a*

filozófiáról, mint rendszeres tanról, Platótól a XVIII. századig című értekezését,¹ de hol jelent meg e dolgozat, nem tudtam kinyomozni.

Az 1839. év október havában lépett a tanári pályára. Apátja, Villax Ferdinánd, a székesfehérvári gimnáziumba, a grammatika III. osztályába küldte tanárnak a noviciátust végzett, alig 23 éves ifjút.

Tanárkodásának próbaévet sikerrel kiállva, 1840 aug. 10-én Zircen letette a szerzetesi fogadalmat, aug. 17-én Székesfehérvárott pappá szenteltetett² s ugyanott maradt továbbra is tanár. Ami után egri növendékpap korában esengett, amiről ott ábrándozott, most megvalósíthatta. Foglalkozhatott lelke egész melegeivel az annyira szeretett magyar nyelvvel, főleg midőn 1842-ben a retorikai tanszéket is elnyerte. Nem is igen volt Szvorényinak ez időben Székesfehérvárott más ismerőse, mint iskolája és könyvei, de ezeket szerette is igazán. Tanítványai rajongtak a bár szigorú, de szelíd, kedves tanárukért, akinek minden szavából kiéreztek, hogy értők él egészen. Alkalmam volt többekkel — köztük saját atyámmal — beszélni, kik ez években Szvorényi tanítványai voltak, s ezek, a már hatvanon jóval túl levő öregek, kik többi tanáraikra csak alig emlékeznek, egész lelkesedéssel beszélnek ma is Szvorényiról.³

Az iskola után minden idejét magyar nyelvi tanulmányainak szentelte. Jól ismerte már a palóc és tiszai nyelvjárásokat, melyekről bő jegyzeteket készített, most meg a dunántúli nyelvjárást tanulmányozta s a szeretet a hazai nyelv iránt folyton élesztette szorgalmát.

Ezen nyelvészeti tanulmányai közben jelent meg 1843-ban a M. Tud. Akadémia pályatétele a magyar ékesszókötésre. A pályatétel éppen Szvorényi munkakörébe vágott s ez csak jobban tüzelte őt, éjet nappá téve munkálkodott, hogy a pályakérdést kidolgozhassa. Társai aggódtak, hogy a szertelen munka ártalmára lesz amúgy is gyenge szervezetű és egészségu fiatal társuknak, de ő lelke egész hevével csüngött ez eszmén, s míg a pályakérdéssel

¹ L. Kassuba i. m. 9. l.

² Első szent miséjét szept. 8-án, Kisasszony napján tartotta Előszálláson.

³ Czirfusz Ferenc, Bács-Bodrogh megyei kir. tanfelügyelő, 1890. dec. 8-án Szvorényihoz intézett levelében egy ismerősének fiát Szvorényi figyelmébe ajánlva, így ír: «Jóllehet erre nincs szükség, még is megteszem, mert érintkezésbe jövök azon kedves tanárommal, kinek én mindent köszönhetek. A régmúlt időkből tudom, hogy ftdő igazgató úr minden egyes tanulót buzdítani s atyai szeretettel útbaigazítani kegyeskedett. Midőn én 1845-ben Sz.-Fehérvárott tanultam, főtiszt. úr mint valami lelki beteggel bánt velem, gyenge előkészültségemnél fogva csak annyi leckét adott, amennyit elmém feldolgozhatott, nem vas szigorral, hanem atyai szeretettel vitt oda, hogy félév múlva a «Cria verba»-t nemcsak betanultam, hanem annak mintájára fogalmazni is tudtam».

el nem készült, még sétálni sem ment soha. A lelkesedés és az erős akarat győzött a test gyöngeségén s a dolgozat elkészült. De ekkor beállott a reakció, ágyba dőlt s csak három hét múlva foghatott ismét a munkához.

1845 november 11-én délután 5 órakor volt az Akadémia bizottságának azon ülése, mely e pályakérdés felett határozott. Még aznap este 8 órakor a következőkben értesíti Nagy János akadémikus Szvorényinkat: a benyújtott öt pályamunka közül «kettőt jelöltek a bírálók jutalmazandónak; az első jutalmat egy latin jeligéjű, a másodikat egy német jeligéjű nyeri; az első mellett két bíráló, a második mellett egy s pedig igen erősen nyilatkozott a nagy jutalom odaítélésében s így a társaság bevett szabályai szerint a főjutalmat: Quis in tam lubrica kapja, min én szívemből örvendek, hogy kegyed nemcsak magának, hanem szerzetének és az egész közhitű ősegyháznak becsületet szerzett. Isten éltesse kegyedet s ezen első sikerült kísérlete legyen serkentő rugonya a szorgalom további folytatására». A levél végén hozzáteszi: «Titkot írok, de titkot tartani tudónak». Különben Czuczor Gergely is még aznap este ír neki s «már csak szerzetési rokonságánál fogva is felette örül a meglepő feltűnésnek». Másnap Schedel, az Akadémia titkára felszólítja, hogy a közgyűlésre, nov. 23-ra, személyesen jöjjön el és személyesen vegye át a jutalmat: a száz aranyat és az ezüst billikomot.

A pályanyertes munka *Magyar ékesszókötés* címmel 1846-ban jelent meg az Akadémia által kiadott *Nyelvtudományi pályamunkák* IV. kötetében. Kevés tudományos munkát olvastak ez időben országszerte oly lelkesedéssel, mint Szvorényi koszorúzott pályamunkáját. A nemzeti eszme, a nemzeti nyelv szeretete ekkor már megfermentálta a művelt társadalom nagy részét, — kapva-kapott mindenki Szvorényi munkája után, mely a rajongva szeretett nyelv szépségeit tárta föl eddig alig sejtett bőségben és változatban.

Szvorényit első munkája naggyá tette, nevét az egész országban tisztelettel említették. A M. Tud. Akadémia 1846 dec. 18-ki ülésén a nyelvtudományi osztály levelező tagjává választotta, miről dec. 19-én kelt levelében értesíti őt gr. Széchenyi István, az Akadémia elnöke. V. Ferdinánd a koszorús pályamunkát magánkönyvtára számára elfogadta s 1847 febr. 3-án legmagasabb tetszését hivatalosan nyilvánította s elrendelte, hogy e kitüntetés a főigazgatóságok útján valamennyi tankerületben közhírré tétessék.¹

Szvorényi székfoglaló értekezését az Akadémiánál ismét a nyelvészet köréből választotta: *A magyar közmondások és példabeszédek vegyes elemeiről*, melyet 1847 aug. 23-án az Akadémia kis

¹ L. Fogarasi Mihály hivatalos átiratát (1848 máj. 15.) Szvorényi levelei között.

gyűlésén, minthogy Szvorényi személyesen nem jelenhetett meg, Erdélyi János olvasott fel.¹

Reseta egyetemi tanár ugyanezen évben biztatja Szvorényit, hogy a budapesti egyetemen a magyar nyelv s irodalomtörténeti tanszékre hirdetett pályázaton vegyen részt, mit Szvorényi meg is tesz, — ennek eredménye azonban az 1848—49-ben közbelépett hazai viszonyok árjában mosódott el.

A püspöki kar figyelme is ráirányult a fiatal s már is országos nevű szerzetes-tanárra. A püspöki kar ugyanis 1848-ban július 19-én tanácskozást tartott, melyen, mint Lonovics csanádi püspök Szvorényit értesíti: «közértelemmel elhatározottat, miszerint a theologiai tudományok korkívánta rendezéséről, valamint a többi alsó és felső iskolákban adandó hitoktatás módjáról s átaljában az egyháznak a köznevelés- s oktatásrai befolyásáról, az egyház érdekeinek, szükségeinek s igényeinek megfelelő terv dolgoztassék ki. E nagyfontosságú feladat megoldása egy választmányra bízott, mely elnökségem alatt itt, Pesten szeptember első napján kezdendje meg működését. E választmányba több tudós s tapasztalt egyháziak között Nagytiszeletű Uraságod is meghivandónak jelöltetvén ki, van szerencsém ezt azon bizodalmas kéréssel tudtára adni, hogy a kitűzött időben, hacsak lehetséges, ide megjelenni s egyházunk szent érdekében, az isteni tudományok s vallásos nevelés ügyében szíve, esze, tudománya s hitbuzgósa sugallatai szerint közreműködni szíveskedjék!»

A tanácskozásra harmincan voltak meghíva, a szerzetes-gimnáziumi tanárok közül egyedül Szvorényi. A tanácskozás szeptember elsején kezdődött. Mindjárt az első ülésen az összehívottak két bizottságba — theologiai és felső- s középtanodai — osztattak; Szvorényi ez utóbbiba jutott, mely a veszprémi püspök, Zichy Domokos gróf elnöklete alatt tanácskozott. Szept. 8-án terjedelmes levélben értesíti Szvorényi Villax apátot a tanácskozás eredményéről, s minthogy e levél érdekes világot vet az akkori viszonyokra, egész terjedelmében ide iktatom.²

¹ L. Akad. Értesítő. 1848. Ugyanott jelent meg a felolvasás is.

² Kedves kötelességemnek tartván Nagyságodat pesti tanácskozásaink eredményéről tudósítani, fogadja kegyesen értesitésemet száraz vázlatokban addig is, míg előszóval mindent egész terjedelmében előadhatandók. Tanácskozó tagok 30-an valánk; sajnos, hogy midőn egy részről nem minden szerzetes vala képviselve; másfelül a gimnáziumi tanárok közül egyedül magam valék jelen és meghíva. A választmány első nap mindjárt Theologiai és Felső s középtanodai szakokra osztott fel; én ez utóbbinak levén tagja a veszprémi mélt. püspök elnöklete alatt, csak ennek munkálataira főgnak szorítkozni rövid értesítési pontjaim, a theologiai választmány munkálatairól Norbert társam (Juhász Norbert, ki akkor a zirci apát titkára volt) — mint ennek volt tagja — tudósítandhatván Nagyságodat. A választmányi munkálat hosszasan indokolt, de itt csak röviden érinthető pontjai ezek:

A püspöki tanácskozás üdvös reformjait azonban a közbejött szomorú események odázták el. 1849 novemberben a május óta szünetelő iskolák ismét megnyíltak. Szvorényit apátja az egri gimnáziumhoz helyezte át, ahol ő irodalmi munkásságba temetkezve, igyekezett a haza sorsán bánkódó szíve fájdalmait enyhíteni.

Mindjárt itt Szvorényi egri tartózkodásának elején meg kell emlékeznünk arról a nemes baráti viszonyról, mely közte és Tárkányi Béla között 1851-ben keletkezett, s mely nemcsak mindkettőjük irodalmi fejlődésére s munkásságára, hanem a Szent István-Társulat többrendbeli fontos kiadványára is áldásos hatást gyakorolt. Egyszer a véletlen hozta őt össze Tárkányival, Bartakovics érsek fiatal titkárával; a véletlen találkozás is csakhamar felfödte lelkük rokonságát s ez időtől a legbensőbb barátság szálai fűzik össze a két ideális törekvésű fiatal papot. Szabad óráikat mindig együtt töltik, körükbe vonva közös barátjukat: Kovács

a) A választmány a közös iskolákat határozottan roszalja s azokhoz semmi nemű hozzájárulással nem kívánván lenni, ugyanazon iskolák számára vallás-tanítót sem kíván adni. Tehát

b) a katolik. közép- és más tanodákat tisztán katol. intézetekül kívánja fentartatni; s a fentartásukra szükséges egyházi és iskolai alapítványok és javak megvédésére a püspöki kar minden erejét s tekintélyének egész súlyát fel fogja használni, protestatiót a közös iskolák ellen benyújtani, Ő Felségéhez folyamodni, a szülőket a közös iskolák veszélyességéről — velök tanácskozva — fölvilágosítani stb.

c) A tisztán kat. tanintézetekben a szerzetes rendeket ezután is megtartatni óhajtja, úgy azonban, hogy korigényelte képességek- s az előadandó tárgyakban jártasságukról, egy vegyes iskolai választmány előtt adjanak bizonyoságot examen adprobationis által. A szerzet növendékek addig nem profitealtathatnak, míg oly adprobator. diplomát nem nyertek.

d) Az iskolai főigazgatóságot egy pesti középponti választmány teendi: — iskolai kerület annyi lesz, a hány püspöki megye van, s minden ily kerületben az iskolákat a megyés püspök egy választmánnyal kezelendi s igazgatandja; a középtanodát pedig különösen — a directoron kívül 2 városi tanácsnok s 2 előkelőbb katol. polgár igazgatja.

e) Az iskolák belorganisatiójára nézve legfontosabb, hogy a rendszer el nem fogadtatott, ámbár a tantárgyak jóval megszorítottak; nevezet szerint az 5-ik és 6-ik osztályban a görög nyelv is elő fog adni a görög klasszikusok magyarázatával, szintígy a mathesis; a négy felsőbb osztályban az Egyházi történetek stb. A görög nyelvet illetőleg Lonovics érsek úr ő kegyelmessége meghagyásából szerencsém van Nagyságotat föl-kérni: «hogy gimnáziumainkhoz mennél előbb kibocsátandó levelében a tanárokat különbség nélkül a görög nyelv tanulására fölszólítani, s az erre szükséges tankönyvekről atyailag gondoskodni méltóztassék». Én legalkalmasabbaknak tartanám — addig is, míg magyar lesz — az ausztriai gimnáziumokba bevett két évi folyamú grammatikákat. Egyébiránt úgy hiszem üdvös lenne egyúttal az Egyházi történetek és Mathesis olvasgatására is fölhívni szinte azon levelben az illető tanárokat, mert a concursusra előbb utóbb rá fogunk szorulni. — A 15 gimnázium rendezéséből — mint már maga a minister kimondta — ez idén mi sem lesz, s ha lesz, sem jó közérők Fejérvár: — hogy pedig a fejérvári gimnázium megszűnnék, erről senki sem tud semmit. — A piaristák mindent elkövetnek a pesti és budai gimnázium megtartása mellett; s úgy hiszem sikerülend is, mert a püspöki kar is segédkezet nyújt, — s vajha sikerülne azokat megtartani, különben

Mihály fiatal festőművészt, ki akkoron szintén Egerben tartózkodott; az irodalom s a művészet kérdései képezik e baráti összejöveteleknél a beszélgetés tárgyát. Elmondják egymásnak terveiket, megmutatják munkáik vázlatát s a költő, a művész, a finom, kritikus-érzékű nyelvész közt megerednek a legélénkebb eszmecserék, melyek mindegyik működésére nemesítőleg, tökéletesítőleg hatnak.

Bartakovics érsek 1852-ben megbízta Tárkányit a Káldy-féle Szentírás átdolgozásával s Tárkányi lelkesedéssel fogott az óriási munkához, melyben épen a nyelvészeti rész képezte a legnagyobb nehézséget. Mindennap megmutatja végzett munkáját Szvorényinak, ki gazdag nyelvismeretével s finom nyelvérzékével adja meg neki a helyes útbaigazítást. Maga Tárkányi írja Szenczy szombathelyi püspöknek: «Ihász és Szvorényi erős grammatikusainkkal sok pöröm van, néha egyes szavakon fél napig is elpörölünk s nagy elégtételekre szolgált, hogy Méltóságod észrevételei, melyeket

meg lesz indítva a szerzetesek feloszlátása, ha csak egy gimnáziumunkat sikerülend is a statusnak elfoglalni. Ez a püspökök s mindnyájunk nézete. A piaristák több gimnáziumot meg fognak önkényt szüntetni, minthogy a dézsma megszűntével nem subsistálhatnak; — minden növendékeiket elbocsátják, s még sem tudnak 40 presbyternek állomást rendelni. Pesten épen most foly káptalani tanácskozásuk Purgstaller elnöklete alatt; adna az Isten nekik szent lelket; mert ha sírba dűlnek, félek, hogy a többi szerzeteket is magokkal sodorják.

Sok és fontos vitatkozás történt választmányunkban a felől: vajjon concurráljanak-e a szerzetesek a közös gimnáziumokra, ha még is sikerülne a miniszernek azok föllállítandása? Annyi és oly nyomós okok hozattak föl pro és contra, hogy nem tudván a kérdést megoldani, függőben hagytuk, s a püspöki kar élébe terjesztetni határoztuk. Az én egyéni nézetem — ki az okokat hallottam és tudom — az volna, hogy ne concurráljunk mindaddig, míg a mi intézeinkről nem leszen szó; mert különben szükségképen föl kell oszolnunk. — Én igen hiszem, mikép a püspöki kar elszánt föllépésének, s a közös iskolák természetéből folyó vésznek megfontolása után — a szülők ellenmondásának sikerülni fog a katol. iskolákat és pedig nekünk szerzeteseknek számára s további kezelésére megmenteni. Különben meg én részemről jobbnak tartom semmi nélkül maradni, mint a tanácskozásunkban megállapított katol. elveket, a közös iskolák megalakításához járulásunkkal elárulni.

Lesz-e sikere a tanácskozásban kifejtett sok jó szándoknak, s életbe fognak-e léphetni tervezett javaslatai? a jó Isten tudja; de addig is, míg az ott határozatba ment javaslatok behozatala ránk parancsoltatnék, igen tanácsosnak tartanám azoknak — amennyiben lehet — tüsténti életbe léptetését, hogy mind a szülők lássák, hogy haladunk, mind a ministerium rendeleteit mintegy megelőzzük. Hogy pedig ez megtörténhessék, elkerülhetlennek tartom, hogy tanáraink — legalább küldötteik által — Zircen. Nagyságod elnöklete s a gimn. igazgatók jelenléte mellett tanácskozást tartson (?), mielőtt Nagyságod a nemzeti zsinatra fog tőlünk eltávozni. Az iskolai ügyekben most belátásunk és tetszésünk szerint intézkedhetünk s javíthatunk: mert e részben most úgy látszik teljes anarchia állt be. Én úgy vagyok meggyőződve, hogy csak és csak úgy tartjuk föl magunkat, ha a városi lakosság s szóval a nép sympathiáját kinyerjük célszerű haladásunk által. Ide járul, hogy a rögtöni intézkedést a választmány is igen üdvösnek találta. (1848. szept. 8.) Zirci apátsági levéltár.

velök is közlöttem, legnagyobb részben az ő véleményeiket erősíték. (1854 jan. 29.)

Nem kevésbé volt Szvorényi bő irodalmi ismereteivel Tárkányinak segítségére az Egyházi Énektár összeállításában. Sőt, hogy Cantu Caesar világtörténetét magyar nyelven bírjuk, ezt is első-sorban e két jó barátunk köszönhetjük. Ők beszéltek meg egymással először e fordítás eszméjét, ők «ütötték mellette a vasat», mint Tárkányi egyik levelében mondja, s amint tudjuk, lelkesedésüknek volt is eredménye.

Tárkányi 1857-ben egyeki plébános lesz, s ez időtől kezdve a Szentírás átdolgozása gyakran meg-megakadt, s talán el is marad egészen, ha Szvorényi leveleiben nem sürgetné folyton a könnyen lelkesülő, de könnyen is lankadó Tárkányit a nagy munka befejezésére. S mikor később Tárkányi Társulatunk alelnöki székére jut, Szvorényival közli terveit, munkaprogramját, az ő véleményét kéri ki minden nagyobb vállalatnál. Mint alelnök, évenként az örök városba zarándokol; az első levél Rómából mindig Szvorényinak szól, melyben Tárkányi lelkesedéssel mondja el a kegyes fogadtatásokat, melyekben IX. Pius, majd XIII. Leó pápák az első magyar katolikus irodalmi társaság alelnökét oly kitüntetően részesítették.

S ezt a nemes barátságot nem zavarta meg soha semmi — tartós volt a síríg s azontúl is. Tárkányi végrendeletének 8-ik pontjában így rendelkezik: «Szvorényi József barátomnak, aki valóban animae dimidium mae volt, hagyományozom olasz művész által puszpang-fából faragott feszületet», a 14-ik pontban pedig elrendeli, hogy összes irodalmi vonatkozású kéziratai és levelezései Szvorényinak adassanak. — Szvorényi viszont az Akadémiában Tárkányi felett mondott emlékbeszédének minden sorában bizonyítja, hogy ő is lelkének felét vesztette s gyászolja.

De térjünk vissza Szvorényi irodalmi működéséhez.

Bámulattal szemléljük ennek a folyton gyengélkedő, betegeskedő embernek kitartó szorgalmát és sokoldalú munkásságát. Heti 17—18 óra mellett, melyekhez az új tanterv és módszer nehézségei is járultak, egymásután jelennek meg könyvei, értekezései. 1851-ben megjelent az iskolai használatra átdolgozott Ékesszókötése *Ékesszólástan* cím alatt 2000 példányban, mely kiadás rövid másfél év alatt elfogyott, úgyhogy 1853-ban ismét 2000 példányban nyomatta;¹ ugyancsak 1851-ben az egri gimnázium Értesítőjében közli *Történelmi-statisztikai adatok az egri gimnázium legrégibb korából* című értekezését; az Új Magyar Múzeumban *Székes-Fejérvár* cím alatt az ősi koronázási városról

¹ L. Szvorényi levelét Villax Ferdinándhoz 1853. júl. 31.

közöl egy régészeti értekezést. Még ez évben jelent meg *Az ó-classica litteratura, vagy a görög és római remekirodalom történetének főbb pontjai* című 346 lapos könyve, melyet vezérfonal gyanánt írt a klasszikusok tanításához. Ugyanezen évben kezd egy imakönyv szerkesztéséhez a gimnáziumi ifjúság használatára, mely 1853-ban jelent meg *Egyházi énekek és imák a tanulóifjúság használatára* cím alatt.

Minthogy ez időben a magyar nyelv mellett a természettudományokat is tanította, természettörténeti értekezéseket is írt: 1853-ban a gimnáziumi Értesítőben *A dohány és kávé* cím alatt, — a Divatcsarnok 1853-iki évfolyamában *Természettörténeti rajzok* cím alatt a galambról, a csalogányról, a hattyúról s a növények szimbolikus jelentőségéről írt főleg hölgyek számára kedves, finom csevegéseket, melyekért Császár, a szerkesztő, nem győzi Szvorényt magasztalni. Itt-ott egy-egy költemény is megjelent tollából. 1851-ben ódával üdvözli Bartakovics érseket, 1853-ban *Romvay* név alatt közöl egy-két verset a Divatcsarnokban, melynek ♀ jegy alatt az egri leveleket is írja. Egyszer megkísérli az elbeszélést is: *A béke madonnája* című novellája *Romvay* név alatt a Szent István-Társulat kiadványában a Családi Lapokban látott 1853-ban napvilágot. Ugyancsak 1853-ban a Divatcsarnokban jelent meg tollából Szemere Pál rövid életrajza. De ennek az életrajznak kedves története van, melyet hallgatással nem mellőzhetünk.

Szemere Pál (született 1785-ben), a jeles cszthetikus és szerencsés szóalkotó, 1850-ben csúzos bántalmait enyhítésére az egri meleg fürdőket kereste fel. Itt ismerkedett meg a hatvanon jóval túlvő öreg író Tárkányi Bélával, Kovács Mihály festővel s Szvorényi Józseffel, s a megismerkedésből csakhamar a legideálisabb barátság köteléke szövődött Szemere és Szvorényi között. Ez utóbbi már eddig is Kazinczy iskolájának buzgó híve, mondhatni a tanítvány rajongásával vette körül Kazinczy rokonát és iskolájának egyik legbuzgóbb harcosát, aki az *Élet és literatura*, majd a *Muzáron* folyóirataiban közölt költeményei és széptani munkái által oly jótékony hatást gyakorolt irodalmunk fejlődésére. Szvorényi vonzalmát az öreg Szemere atyai szeretettel viszonzta, — barátainak Pesten, Pécelen nem győzte magasztalni fiatal barátjának szeretetreméltó kedvességét, Szvorényihez intézett levelei a legbensőbb barátság melegségével vannak tele.

Császár, a Divatcsarnok szerkesztője, 1853 április 20-án írja Szvorényinak: «Örült az agg (Szemere), midőn ön nevét is látta munkatársaim sorában, s dicsekvőleg közlé ön levelét, melyet márciusban küldött. Mint látja, buzgó munkatársam ő is, kinek arcképét akarom legelső műmellékletül adni júniusban! Úgy-e bár, jó lesz? Csakhogy nehéz őt ülésre bírni, de már megigérette!» Igaz,

megigérte, de ez mégis nehéz volt. Szemerének antik jelleme idegenkedett attól, hogy az ő személyével foglalkozzanak, arcképét közöljék, róla írjanak. Nem is lett a júniusra tervezett műmellékletből semmi. Azonban június 20-án ismét fölkereste Szemere nejével az egri fürdőket s most, amint Szvorényi a Divatcsarnok egri levelében írja: «a jeles, tisztelőinek kérelme által rábírhatól, hogy e lapokon is dicsért Kovácsunk mesteri ecsetének üljön, s minket ajándékozzon meg a szóalásig tökélyes arcképpel, mit ritka szerénysége eddiglen senkinek sem volt hajlandó megadni. Adja meg neki viszont az ég, hogy örökifjú lelke az ismét friss erőkre edzendett testben sokáig munkálhasson még irodalmunk feldicsőítésére!»

Megvolt tehát az arckép,¹ erről megkészülhetett a Divatcsarnok számára a könyvomat. A képhez az életrajzot Szvorényinak kellett megírnia. Levélben kéri erre öreg barátja engedélyét. «Mit tagadhatnék meg tőled — feleli augusztus 9-én Felső-Zsolnáról Szemere — kit minden halandók felett leginkább szeretek? Akaratod édes parancs nekem. Tedd, amit szépnek, jónak, igaznak sejtessz. Csupán egy kikötésecskét. Az értesítés ne legyen életirat, ne legyen adat (à la Fáy A.). De hát mi? valami olyanforma, mint az almanachok képeinek magyarázata, magyarázata a Kovács Mihály ecsetlése történetének, a mi kettőnk közti viszonynak kezdettől mostanig. Sapienti sat. Ezerszer csókollak.»

Az életrajz végre megjelent a képpel együtt 1853 végén a Divatcsarnok 57-ik számában. Szemere meg volt elégedve fiatal barátjával. «Materiam superabat opus! — írja neki 1854 március 11-én. Ez a minden dicséretnek maximuma, s ezt az én csekélységem vallja, de aki e részben competens bíró, mert az anyag saját tulajdon enmagam vagyok. Szívmelegség és észjózsanság karöltve egymással! Magasztalás füst, de amelynek illatja van, de nem nehéz szaga. Szerencsésen oldottad meg a gordiusi göcsöt. Engedj egy tanácsot a hetvenesnek! Térj vissza még többször is e pályára. Higgy nekem, itt is gyönyörű diadalkoszorú vár reád.»

Szemere útján ez években 1851—53-ban Szvorényi ismeret-séget és barátságot köt Kazinczy Gáborral, ki leveleiben gyakran kéri ki útmutatásait klasszikus fordításaihoz, Tompa Mihállyal, — barátságra lép Toldy Ferenczel, kit már azelőtt is ismert, s aki most minden áron azon van, hogy Szvorényit a fővárosba hozhassa. 1853-ban Garay János elhunytával az egyetemi könyvtárnál megüresedett egy könyvtártisztai állás. Toldy rögtön ír Szvorényinak, hogy folyamodjék érte. Szvorényi előbb apátjának tanácsát kéri ki — ez, úgy látszik, nem volt kedvező s a folyamodás elmaradt.

¹ Szvorényi ez arcképet a Kisfaludy-Társaságnak ajándékozta.

Azonban már a következő évben mégis csak Pestre került. A Magyar Tudományos Akadémia ugyanis a Helytartótanács felszólítására 1854-ben egy német-magyar tudományos műszótár kiadását határozta el, ennek szerkesztését Toldy elnöklete alatt háromtagú bizottságra ruházta, mely bizottságba Szvorényi is kijelöltetett. Toldy mindjárt jelzi is :¹ «rád a grammatica, stilistica, metrica, rhetorica és calligraphia műnyelvét róttuk».

November végén tehát, félbeszakítva tanári működését, Pestre megy át s másfél évig ott tartózkodik. Szomorúan panaszkodja Tárkányi Szenczynek : «Szvorényit Pestre rendelte a minisztérium... félárvasággal vetekedik, hogy őt nélkülözni kell».² Annál inkább örültek Toldy és Szemere, hogy körükbe vonhatták a szeretetreméltó, finom, nyájas szerzetestudóst, akit az akkor Pesten élő tudósok- és költőkkel személyesen is megismertetnek : névről már előbb is ismerték s tisztelték őt valamennyien.

Pesti tartózkodása is azonban elsősorban az irodalmi munkásságnak volt szentelve. A Műszótár készítése sok időt vett igénybe, annál is inkább, minthogy az egyes albizottságok tagjai nemcsak külön-külön dolgoztak, hanem hetenkint többszörös üléseket is tartottak. S nem volt elég, hogy Szvorényi saját bizottságában a legtöbb dolgot végezte. «Nagy elfoglaltságomat — írja Tárkányinak³ — az is gyarapítja, hogy commissiónk egyik sectiója — a realistáké — egy pár szerencsésen sikerült terminusomért belém szeretett, s Toldy által fölkértem, hogy az ő ülésükön is lennék mindig jelen. Szép megtiszteltetés, de nincs köszönet benne ; mert most már négyszer kell ülnöm hetenként, mi igen sok időmet elveszi.»

1855 elején jó vissza Bécsből a felsőbb tanhatóság megbízásából összeállított Olvasmányainak kézírata *vollkommen geeignet* approbációval, — ami ideje a Műszótár készítésén kívül maradt, Olvasmányainak sajtó alá rendezése foglalta el. Az Olvasmányok még 1855-ben megjelentek,⁴ s azóta nyolc kiadást érve, több mint 30 éven keresztül ezekből tanulta meg a magyar ifjúság nyelvének, irodalmának szépségeit ismerni és becsülni. Az Olvasmányok összeállítása a pedagógiai tapintatnak s a tanulóifjúság vallás-erkölcsi és esztetikai kiképzésére való tekintetnek igazi példája. Az újabb nyelvtanítási módszer, mely szerint az olvasmányokból tanítják a grammatikát és mondattani szabályokat, ma már meg lehetőségen kiszorította Szvorényi Olvasmányait az iskolákból. De

¹ Toldy levele 1854. aug. 15.

² Tárkányi levele Szenczy Imréhez 1854. nov. 22.

³ 1855. jan. 20.

⁴ Az Olvasmányok bevezetése «Az iskolai műolvasásról és elemzésről» *Kalauz* cím alatt ugyanezen évben külön is megjelent. (1858-ban 2-ik kiadásban is.)

ha Szvorényi elavult módszere kénytelen volt az új, helyesebb iránynak utat adni: pedagógiai tapintatot, esztetikai finomságot, vallás-erkölcsi érzéket tanulhatnak tőle még ma is mindig az új irány képviselői.

Szvorényinak, ki az időt annyira fel tudta használni, jutottak pesti tartózkodása alatt arra is órái, hogy itt-ott a szépirodalmi lapokba is irogasson. Ez időben jelent meg a Családi Lapokban egyik legszebb értekezése *Örökzöldek* cím alatt. Ney Ferenc; a szerkesztő, a következő megjegyzést fűzi hozzá: «Örömmel közöltük a Seneca-i bölcsélet e keresztény örökzöldeit». Szvorényi ez értekezésben fiatal szenvedő hölgyhöz ír, választékos nyelven, gyönyörű hasonlatokkal világítva meg keresztény szempontból a szenvedés problémáját. Ez eszmélődésre a szenvedés fölött, úgy látszik, saját szenvedései bírták. Az amúgy is gyenge egészségű Szvorényinak nem tett jót a pesti levegő, folytonosan betegeskedett. «Jobban aggaszt engem az — írja kebelbarátja, Tárkányi¹ — hogy te Pestet hónapszámra lesed ablakodból; barátom! tudomány, jövő stb. mind szép dolgok, de csak inkább légy te Egerben egészséges, mint Pesten invalidus. Érsekünk is azt mondja, nem neked való az a pesti levegő, édesanyám pedig tele van aggodalommal kedves áldott papja iránt... csak az Isten hozzon haza mielőbb, itt minden jó embered tárt karokkal, tárt kebelrel vár.»

Szvorényi azonban oly lelki erővel s erős akarattal bírt, mely legyőzte a test gyengeségét is. Addig nem mozdult Pestről, bármennyit betegeskedett is, míg a Műszótár el nem készült. Irodalmi munkássága után szórakozását Toldy, Szemere, az itt-ott fölránduló Vörösmarty, Danielik társasága képezte, valamint Tárkányival folytatott levelezése, mely tele van érdekes irodalomtörténeti adatokkal.²

¹ 1855. nov. 26.

² Tárkányi 1855. márc. 3-án írja Szvorényinak: «Százszor akartam már kérdezni, de mindig elfeledtem, ki az az Ipolyi Arnold? miféle sorsú, rendű ember? Az érsek is sokszor kérdezi, Bárkassy bácsi pedig folyton zaklat; Isten megáld érte, ha mihamarabb megírod». Márc. 6-án felel Szvorényi: «Ipolyi Arnolddal e napokban voltam. Ő az esztergomi megye. áldozára, Hontmegyei születésű, most pedig Pozsonymegyében egészen a határszálon egy tót helység lelkésze. Mintegy 30—32 éves, igen művelt ember, s igaz neve Stummer. Azelőtt gróf Pálffyknál nevelősködött». — Érdekes, hogy Ipolyit, aki után 1855-ben Egerben annyit kérdezősködtek, Bartakovics később egri kanonokká nevezte ki s 1872-ben Egerben szentelték püspökké is; valamint érdekes az is, hogy később Tárkányi és Ipolyi a legbensőbb barátok lettek s Tárkányi végrendeletében Ipolyit *rerum fortuna mearum*-nak nevezi.

Fölemlitem még Szvorényi egyik leveléből (1855. jan. 20.) Szemere Pál nyilatkozatát Bartakovics érsekről: Kedves érsekünket is sokszor emlegeti a tiszteletre méltó öreg. Ezt mondta a napokban: «Olyan, mikor az előtt az ember előtt állok, mintha az oltár előtt állnék. Oly valami van

1856 őszén, a Műszótár befejezése után, visszakérül Egerbe. 1857-ben meghalt a ciszterciták apátja, Villax Ferdinánd. Szvorényi szép nekrologban emlékezik meg róla a *Religióban*. «Nem tudom feledni Villax klasszikus életrajzát», írja neki még ugyanazon évben Fuchs (Füssy) Tamás, az Ifjúsági Plutarch szerkesztője, s fölkéri szent Bernát életrajzának megírására. De erre Szvorényi legjobb akarata s szent Bernát iránti pietása mellett sem vállalkozhatott. Egyrészt iskolai teendői nagyon is elfoglalták, másrészt lázasan dolgozott magyar nyelvtanán,¹ mely végre 1861-ben, s a tanulóifjúság használatára rövidítve 1863-ban megjelent s azóta számos kiadást érve, a legújabb időkig egyike volt a legelterjedtebb s legkedveltebb iskolai könyveknek. Nagy munka volt ez és fáradságos,² minthogy Szvorényi töretlen útra lépett, de az ő vas-szorgalma, kitartása győzött a nehézségeken, s habár nyelvtanának igeragozásaiért bírálói ki is gúnyolták, rendszerének helyességét mindnyájan elismerték.

A nagy munka azonban mind jobban aláásta amúgy is gyenge egészségét. Régi, még Székesfehérvárott keletkezett gyomorbaja mindig erősebb és erősebb mértékben lép föl, ehhez járulnak a gyengeség folytán gyakori ájulásai és szédülései, aranyeres és csúzos bántalmak. 1860-tól kezdve évről-évre találjuk apátjához írt leveleiben a kérelmet, hogy a bőjt alól gyengeségére való tekintetből dispensáltassék; a szünidőket pedig nem töltheti, mint fiatalkori ábrándjaiban képzelte, tanulságos utazásokkal, hanem kénytelen a gyógyfürdőket — hol Balatonfüredet, hol Tatrafüredet, Szliácsot, Koritnicát, Poprádot — fölkeresni, hogy megrongált egészségét, mint maga mondani szokta, «foltozgathassa». S foltozgatta is bámulatosan. Az iskolai év elejére évről-évre összeszedte magát, friss erővel tért vissza, hogy az évet ismét szakadatlan munkában töltsse el. Egész nap — az iskolában töltött órákon kívül — szobájában dolgozott, napi sétáját az út képezte édesatyja lakásához, ki ekkor már szintén Egerbe vonulva élt nyugalomban. 1863 febr. 20-án meghal édesatyja, — a mostohaanya gondozását Szvorényink vállalja magára, őt is, hacsak teheti, egy-egy negyedórára naponta meglátogatva.

1866 május havában az egeri főgimnázium igazgatója, Juhász

arcában, hogy ha előtte állván, az hallanám tőle, hogy ő nem emberektől származott, azonnal el tudnám neki hinni».

¹ «Egészen grammatikámba merülve, nem érdekelt semmi a világon.» Szvorényi levele Tárkányihoz 1860. júl. 10.

² Tréfásan írja f. i. levelében Tárkányinak: «Nyelvtanomat Úrnapján fejeztem be, megfogadtam, hogy soha grammatika-félét rokonaimnak, barátaimnak s mindazoknak, kiknek örök üdvét kockán látni nem kívánom, írni nem engedek. Flickwerket nem akartam adni, s ezen kevélységemnek keservesen megadtam az árát».

Norbert, a kassai tankerület főigazgatójává neveztetett ki; Rezutsek zirci apát Szvorényit bízta meg ideiglenesen az igazgatói teendőkkel. Szvorényi megköszönve az apát kegyességét, többek közt írja: «miután bennem spiritus quidem promptus, sed caro admodum infirma, alázattal kérem, hogy fentarthassam magamnak a reményt, miszerint, ha épen magam időelőtti feláldozása nélkül lehetetlennek érezném a rám ruházott terhek elviselhetését, Nagyságod atyai szívéhez fordulva attóli fölmentetésemet kegyességétől bizton megvárhassam».¹

1866. évi augusztus havában végleg megerősíti az apát az igazgatói állásban, egyszersmind a rendház alperjelévé nevezi ki; 1868 október 1-én a perjeli hivatalt s ezzel a főgimnázium vezetéséhez az egri rendház gondozását is reá bizza. Mindkét hivatal, egy főgimnázium igazgatása, egy nagy rendház szellemi és anyagi ügyeinek gondozása külön-külön is elég egy embernek. Hisz csak Rezutsek apáthoz (1866—1879-ig) igazgató-perjeli hivatalából kifolyólag háromezernél több levelet írt (a legtöbb 3—4 sűrűn tele írt ívből áll), melyekben a rendtagok s a rendi növendékek viszonyairól, az iskoláról, a templomról, a ház gazdaságának minden aprólékos részletéről beszámol, felvilágosítást nyújt, vagy tanácsot, intézkedést kér!²

A beteges Szvorényi a kettős teher mellett is talált időt irodalmi munkássága folytatására. Előadásokat ugyan már gyengesége miatt alig tud tartani; 1869-ben ezek alól teljes fölmentést nyer, de annál buzgóbban dolgozik tollal kezében. 1867-ben jelent meg a mindnyájunk előtt ismert *Irodalmi szemelvények* című tankönyve, az irály, szónoklat és költészet elméletével s a magyar irodalom rövid vázlatával. Ugyanezen évben, minthogy a tanügyi hatóság a római mithologia latinnyelvű tanítását rendelte el, rövid latin kézikönyvet ír a tanárok és az ifjúság használatára. 1869-ben *A magyar nemzeti irodalom rövid ismertetése* cím alatt a tanítóképző s leánynevelő intézetek számára ad ki egy alkalmas tankönyvet. Közben nyelvtanának újabb és újabb kiadásait rendezi. 1869-ben a zirci apát a rendi Breviariumhoz csatolt *Proprium*-ot bővített, új kiadásban készül kiadni; ennek átnézése, a kézirat kijavítása, a szentírási helyek s a szentatyák idézeteinek összevetése, valamint a nyomtatás terhei, az ily munkáknál oly terhes korrektúra ismét Szvorényira hárulnak. Több éven át a rendi *Directorium* és *Névtár* nyomtatása is reá van bízva.

Ez utóbbiban 1872-ben a rend magyar kolostorainak rövid

¹ 1866. máj. 25.

² A zirci levéltárban Szvorényinak 373 levelét találtam, melyeket Villax és Rezutsek apátokhoz írt. Sajnos, hogy a Supka apáthoz írt levelei közül egy sem található.

történetét írja meg *Történelmi vázlatok a ciszterci rend magyar területi apátságairól* cím alatt.

Ugyanezen évben Árvay Gergely nyelvtudósunk felett tart az Akadémiában emlékbeszédet.

Közben tankönyveinek újabb kiadásain dolgoztatva, élénk figyelemmel kíséri a mindig hevesebbé váló irodalmi harcot, melyet a Nyelvőr indított meg a nyelvújítók ellen. Szvorényi semmiben, a tudományban sem volt elfogult ember. Nem vegyült tehát e harcba sem, inkább az elfogulatlanság magaslatáról belemélyedt a két ellenséges irány gyökeréig menő tanulmányozásába. S ennek a csendes elfogulatlan vizsgálódásnak volt az eredménye *Fejldési tünetek a nyelvben* című értekezése, melyben mindkét iránynak igazságot szolgáltatva, kijelöli a közeledés, a békülés útját. A M. Tud. Akadémia a Sámuel-díjjal s emlékéremmel jutalmazta ezen irodalmi polémiákban páratlanul álló, higgadt s elfogulatlan munkát.

1878 aug. 25-én szép ünnepe volt Eger városának. Szülöttének, Vitkovics Mihály költőnek születési évszázados fordulóját ünnepelte ez a magyarságára mindig méltán büszke város. Az ünnepi bizottság elnöke Szvorényi volt, aki nemcsak az ünnepi beszédet vállalta el, hanem elfogadta Vitkovics műveinek összegyűjtését és kiadását is, s a következő évben a költő életrajzával összes munkáit két kötetben ki is adta.

Az 1879-iki esztendő nevezetes a cisztercita rend történetében. Ez évben halt meg ugyanis a rend apátja, a mindenki által atyaként szeretett Rezutsek Antal. A rend apátválasztó káptalanja, elismerve s méltányolva Szvorényi nagy érdemeit, őt az apostoli király elé terjesztett hármaskandidációban az apáti méltóságra második helyen ajánlotta. Szvorényi örömmel fogadta társainak ezen elismerését, de nem tett egy lépést sem az apáti méltóság elnyeréseért. A királyi kinevezés az első helyen jelöltnek, Supka Jeromosnak adományozta a zirci-pilisi-szántói és szentgotthárdi egyesített apátságokat; Szvorényi továbbra is perjel és igazgató maradt.

Szvorényi irodalmi munkássága eddig legnagyobb részét a tankönyv-irodalom s a nyelvészet terén mozgott. Most új térre lép, a pedagógiai irodalom terére s itt is babért arat. 1878-tól kezdve egész haláláig a gimnázium évfárái ünnepélyein egy-egy nagyobb szabású pedagógiai beszédben teszi közkinccsé a tanító-nevelői pályán félszázad alatt szerzett tapasztalatait s az ezekből levont nevelői elveket. A tapasztalatokban megőszült nevelő hőlcseisével, az alapos lélek- s emberismerő finom detail-tudásával, a tanító-szerzetes lelkesedésével szól e beszédekben a szülők, elsősorban az anyák eszéhez és szívéhez, elmondva nevelői köteles-

ségeiket a gyermek bölcsőjétől az egyetemi tanulmányok befejezéséig. De nem száraz értekezések az ő beszédei. Szvorényi szellemessége, választékos nyelvezete, megragadó példái, gyönyörű hasonlatai élvezetessé teszik a beszédeiben megnyilatkozó mély tudományt, elvont lélektani s pedagógiai igazságokat. S amint az egri közönség évről-évre nagyobb érdeklődéssel hallgatta az ősz nevelő ajkairól oly kedvesen elhangzó arany-tanácsokat : úgy ezek általános érdeklődést keltettek, mikor 12 év múlva, 1890-ben *Gyakorlati tanácsok a házi- és köznevelés körében* cím alatt összegyűjtve megjelentek.

Általában amily vonzóan tudott Szvorényi írni, époly megnyerő s élvezetes volt előadása is s ezért az egriek mindig ünnepnek tartották, ha felolvasását hallgathatták. S Szvorényi nem fukarkodott Isten ezen adományával. A gimnáziumi tanárok által a művelt közönség számára rendezett téli felolvasásokban egész haláláig évenként résztvett s vagy a magyar nyelv, vagy a lélektan köréből mindig oly tárgyat tudott választani, mely iránt leginkább érdeklődött hálás hallgatósága.

Igy közeledett csendes munkásságban az 1885. év vége, mikor is az irodalmi munkásság félszázados határát már-már elérő tudóst a király kegye is kitüntette ; ez év november 11-én a tanügy és irodalom terén szerzett érdemeiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozva a mitsem sejtő, mitsem váró tudós szerzetesnek. Az egész országból hozzá özönlő s általa kegyelettel megőrzött táviratok és levelek mutatják, mily örömmel fogadta mindenki e rég megérdemlett legfelsőbb elismerést. Tisztelői a lovagkereszt átadását a félszázados írói jubileummal egybekapcsolva fényes ünnepélyt rendeztek, melynek megtartását 1886 febr. 21-re tűzték ki. A jubileumi ünnepély előtt közvetlenül azonban nagy csapás érte Szvorényit, szívéhez nőtt barátja, Tárkányi Béla febr. 16-án halt meg. Még sajgott szíve a bánattól, mikor öt nap múlva Eger városa, Heves megye, a főgimnáziumi tanári kar, a M. Tud. Akadémia, Kisfaludy-Társaság küldöttségei előtte megjelentek, hogy üdvözlőjké a magyar nyelv és irodalom félszázados kitűnő munkását, — s akik meg nem jelenhettek, üdvözlő feliratokban, táviratokban, költeményekben tették ugyanazt. Minden üdvözlő beszéd, minden levél a *hála* érzelmeivel van tele ; jól mondja az üdvözlők nevében a már szintén sírban nyugvó Komócsy :

Ki félszázad óta szíveket műveltél,
Azokba hintetted a jó erkölcs magvát,
Ki ma sem pihenve fáradsz még művednél :
A koszorút neked ma e szívek adják !
Hálából van szöve mindenik levele,
Hogy neimes homlokod ékesítsék vele.

Kevés tanárnak volt hálásabb tanítványserege. A M. Tud. Akadémia is a félszázados írók ez évi májusi nagygyűlésén tiszteletbeli tagjává választotta (36 szavazattal 41 közül).

Amint elmúltak a jubileum ünnepei, visszatért Szvorényi fájdalmához s az egész évet arra használta, hogy minél nagyobb kegyelettel állítson emléket szeretett barátjának. Dec. 20-án olvasta fel az Akadémiában Emlékbeszédét Tárkányi Béla felett, melynél szebb emléket kevés barát állított barátjának.

Az agg tudósra ismét új munka várt. A Kisfaludy-Társaság Szemere Pál születésének évszázados centennáriumát készült megünnepelni s ez ünnepélyre Szemere összes munkáinak kiadását határozta el. Az életrajz megírására s a munkák egybegyűjtésére, jegyzetes kiadására Szvorényit kérte föl. Szvorényi ifjú lelkesedéssel fogott e nagy munkához. Hangya-szorgalommal kutatta s szedte össze Szemere leveleit, kézirateit, nyomtatásban megjelent legkisebb cikkeit is, — 1888-ban már rendezve volt az egész anyag Szvorényi felvilágosító s magyarázó jegyzeteivel. S most hozzáfogott az életrajz megírásához, azzal az ideális szeretettel és ragaszkodással, mellyel Szemere iránt életében is mindig viseltetett. Az összes munkák az életrajzzal együtt 1890-ben jelentek meg a Kisfaludy-Társaság kiadásában.

Előbb emlékeztünk meg pedagógiai beszédeiről, melyekből tizenkettő, szerves ciklust képezve, 1890-ben egybegyűjtve is megjelent. Ezekben a lélek nevelésével foglalkozik elsősorban, csak az utolsó felolvasásban (A testi nevelésről) jelzi nagy vonásokban a testi nevelés nagy fontosságát. Most egy új ciklusra készült, melyben a testi nevelés egyes részeit óhajtotta tárgyalni. Az 1890-ki iskolai év bezáró ünnepélyén tartotta ez új ciklus első felolvasását *A munkára nevelésről* cím alatt.

Az 1890-ki influenzajárvány az amúgy is gyenge idegzetű Szvorényit sem kerülte el s bár hamar megszabadult tőle, de nyoma — úgylátszik — ott maradt tüdejében. Időnkint erős köhögési rohamok gyötörték, ezekhez járultak felújuló csúzos bántalmak, miért is komolyan foglalkozott a gondolattal, hogy az igazgatói és perjeli hivatalokról lemond és nyugalomba vonul. De a szünidők alatt Tátrafüred balzsamos levegője ismét helyreállította egészségét s már fürdőzése idején a Danielik János felett tartandó emlékbeszédén dolgozott. Friss erőkkkel tért vissza Egerbe, hol Kisasszony napján észrevétlenül akarta megtartani aranymiséjét. Társainak szeretete azonban megghiusította szándékát. Mikor szokása szerint reggel hat órakor lement a sekrestyébe, ott találta összes társait, akik e megható órában neki az Úr oltáránál segédkezni akartak. A városban is híre ment e kedves ünnepélynek s mindenki sietett üdvözölni az aranymisés kedves öreget.

Amint az iskolai év elején minden időt igénybe vevő igazgatói teendőket elvégezte, tovább dolgozott Danielik életrajzán. 1891 január 26-án olvasta fel az Akadémia összes ülésén emlékbeszédét, melyben ritka emberismerettel, igazságos kritikával s a tévedéseket is keresztény szeretettel néző lélekkel rajzolja Danieliknak talányszerű jellemét, sokat hányatott életét, küzdelmeit önmagával s a viszonyokkal, gazdag irodalmi és társadalmi működését.

Ugyanezen év tavaszán a tanári kar által rendezett felolvasásokat is ő nyitotta meg (*A szenvedélyek physiognomiája*); az iskolai év végén *A rövidlátásról és nagyothallásról iskolai növendékeink között* cím alatt mondotta el szokásos pedagógiai beszédét; a következő iskolai év elején, 1891 őszén, a Széchenyi-ünnep alkalmával az ünnepi beszédet is ő mondotta.

A telet azonban már folyton betegeskedve, szobájába zárkózva töltötte, — ott azonban folyton dolgozott. Az 1892-ki iskolai év bezáró ünnepélyén még felolvasta ugyan *Iskolázó gyermekeink idegességéről* szóló pedagógiai értekezését, de megtört hangja már szomorú jóslata volt annak, hogy az egri közönség alighanem utoljára hallja kedvelt felolvasóját.

A nyarat ismét Tátrafüreden töltötte, hol némi erőt szerzett ugyan, de alig kezdtek meg az új iskolai évet, ereje ismét hanyatlott. Orvosa tanácsára Budapestre jött s szeptember végeig a Szent Lukács-fürdőt használta. Visszatérve otthonába, új pedagógiai beszédén kezdett dolgozni, melyben a vízről, mint a testi nevelés egyik hathatós eszközéről óhajtott értekezni.

Ekkor még egy kitüntetés is érte. A Felső, a kultuszminiszter előterjesztésére, három gimnáziumi igazgatónak a főigazgatói címet ajándékozta, köztük első helyen Szvorényiynak. De ezt a kitüntetést már nem tudta személyesen megköszönni. A köszönő levelet a miniszterhez is már csak úgy mondotta tollba.

Utolsó óráiról idézem Kassuba Domokos rendtársának, jelenlegi utódjának följegyzéseit, aki vele volt utolsó percéig. «December 6-án erősen kezdett köhögni s baltüdejében éles fájdalmat érzett. Előkért a Betegek könyvecskéjét és hosszan imádkozott belőle. Másnap délután magához kérte gyóntatóját. „Isten különös kegyelméből elvégezhettem mára kitűzött legközelebbi szentgyónásomat”, ezt írta nagyon küszált vonásokkal egyházi naptárának szélére. Nem legközelebbi, legutolsó gyónása volt az! Másnap, Immaculata ünnepén, korán reggel megáldozott. A rákövetkező éjet álmatlanul töltötte; alig tudta megvárni a reggelt, hogy fölvehesse az utolsó kenet szentségét is. De aztán mégis csak fölkelt megint s átvezettette magát dolgozó szobájába. Akkor és másnap szokott gyengeségén kívül egyébről nem panaszkodott, de szemében és arca vonásain látni lehetett, hogy óráról-

órára hanyatlak ereje. 11-én, vasárnap reggel még rendesen felöltözködött és ápolójának segítségével átment dolgozószobájába. Mikor bementem hozzá, valami irodalmi jelentést olvasott. Ott volt mellette egy épen akkor érkezett hivatalos levél; átadta, hogy intézzem el. Tíz órakor szomorúan jelentette az orvos, hogy közeledik az agonia. Besiettem hozzá újra. Lélekzete rövid volt, de azért elbeszélgetett. Hárman voltunk körülötte. Lassankint elhallgatott s pár percre elszunnyadt. Mikor felnyitotta szemét, a balján levő könyvek közt kezdett keresgélni. Nem találta, amit keresett, s rám emelte szemét, de nem szólt. Elhozattam hálószobájából imádságos könyvét. Reszkető kézzel nyúlt utána s elkezdte forgatni; egy írott imádságot vett ki belőle, a Haldoklók imádságát, melyet maga másolt le valamikor. Nézte, nézte sokáig, s egy könnycsepp gördült végig halavány arcán. Nem tudta már elolvasni. Szomorúan behajtotta a könyvet s félretette szótlanul. Tizenegy óra után feltűnően fogyott lélekzete. „Talán sokan is vagyunk és rontjuk a levegőt?” kérdeztem, párnáját megigazitva. Szelíden mosolyogva felelt: „Barátom, a szeretet nem ront soha semmit!”

Ketten maradtunk mellette. Lélekzete egyre gyöngébb lett s néha egy percre el-elaludt és szeme pillái hosszabb időre lelezárltak. Arca vonásain látni lehetett, hogy közben-közben szenved. Kérdeztem, mije fáj. Baltüdejére mutatott. Tizenkét órakor felhozták levesét; nagyon jóízűen s utolsó cseppig megitta. Ekkor ebédelni küldött bennünket. Hiába ellenkeztünk. „Jöjjenek vissza majd később, addig egyet szunnyadok”, így szólt s kezünket erősen megszorította. Utolsó kézszorítása volt. Lehajtotta fejét párnájára, szemét lehúnyta és elaludt csendesen — örökre . . .¹

* * *

Szvorényi irodalmi működésének javarésze a tankönyvekre esik. Igaz, hogy a tankönyvírás ma már nem valami nagy irodalmi érdem, amennyiben csak szorgalmat és pedagógiai tapintatot kíván, mely a tudományos vizsgálódások anyagából és eredményeiből a tanulóifjúságnak szükségeset jól kiválasztja és a már kipróbált rendszerben előadja; de nem így volt a dolog az ötvenes években, sőt azután is soká. Abban az időben új volt a tér, járatlan az út, rendezetlen és szétszórt az anyag, nem volt kipróbált rendszer és módszer. És Szvorényi ily mostoha körülmények között nemcsak egy-két tankönyvet írt, hanem a magyar nyelv és irodalom tanítására összefüggő rendszerben megírta az összes tankönyveket az elemi iskolától kezdve a gimnázium legfelsőbb

¹ Egri főgimn. Értesítő.

osztályáig. S hogy sikeresen végezte el e nagy feladatot, legjobban mutatja tankönyveinek óriási elterjedettsége, több évtizeden keresztül úgyszólván általános használata, s merem hozzátenni, a tanítványok részéről is osztatlan becsülése, szeretése. Bátran merek hivatkozni arra a sajátságos jelenségre, hogy míg a tanuló-ifjúság tankönyveinek szerzői iránt általában nagy közönyösséggel viseltetik: Szvorényit már tanulókorukban azok is szerették és becsülték, akik őt csak tankönyveiből ismerték. A Szvorényihoz intézett levelekből számos adatot tudnék ide vonatkozólag felhozni, de ezeket mellőzve, csak egy kedves esetet akarok fölemlíteni, melyet Osztályunk egyik legelőkelőbb tagjától hallottam, aki meg fogja nekem bocsátani, ha ez eset elbeszélésével némi indiszkréciót követek el. Őt-hat éve történhetett, hogy Szvorényi bizonyos irodalmi ügyben Osztályunk ezen kiváló tagját fölkereste. Ekkor találkozott ő először Szvorényival s amint nekem elmondá, a hála s a tisztelet érzelmei annyira átjárták szívét, maga előtt látva azt a férfiút, kit tankönyveiből már gyermekkorában becsülni és szeretni tanult — hogy Szvorényi távozásakor lehajolt s a mitsem sejtő szerzetesnek kezét megcsókolta. Ez a kézcsók attól a magasállású férfiútól legjobban mutatja, hogy Szvorényi tankönyveivel megtalálta az utat a magyar ifjúság szívéhez.

De nemcsak az adatgyűjtő munkáját végezte Szvorényi tankönyvei megírásával, — találunk ezekben oly adatokra, melyek őt a tankönyvírók sorából az úttörők, a tudomány fejlesztőinek piederstáljára emelik.

Ismeretes, hogy Révai halálával nyelvtudományunk teljesen árván maradt a mondattan terén. Fogarasi nyelvtanában (1840) nincs mondattan, az akadémiai Magyar nyelv rendszerében (1846) is hiányzik az összetett mondat. Szvorényi ezen előzmények dacára nemcsak teljes mondattant ad saját erejéből, hanem a nyelvtanítás kiinduló pontjául a mondattani ismereteket teszi. Ily módon úttörője lesz annak az iránynak, mely később a mondatnak még nagyobb szerepet juttatva, azt az egész nyelvtani rendszer alapjává teszi.¹ Sőt épen ezen Szvorényi által először hangsúlyozott elv következetes és az egész anyagra kiterjedő alkalmazása egyik oka annak, hogy Szvorényi nyelvtana ma már mindjobban kiszorul iskoláinkból.

Mint igazi nyelvész, nem elégszik meg a nyelv anyagának boncolásával és grammatikai rendezgetésével, arra törekszik, hogy a nyelvtan «értelmet és életet nyerjen». Módszer tekintetében pedig szintén ő hangsúlyozta először a nagyfontosságú elvet,

¹ V. ö. *Kalmár Elek*, Szvorényi József. Nyelvtud. Közl. XXIII. k. I. f. 115. s k. II.

hogy «anyanyelvünknek összes nyelvtanításunk alapjául kell szolgálnia», — mely ma már mindjobban tért hódít, s hivatva van egész filológiai oktatásunknak gyökeres átalakítására s mint hiszszük, tökéletesítésére is.

Igaz, hogy ma már sok elavult Szvorényi tankönyveiben. A vonzatos felfogás, a szabályok előrebocsátása, utólagos megvilágítása, a szerző csinálta példák, az utólagos elemzés s megszámlálhatatlan apró szabály ma már lejárták magukat; Szvorényi tanát a szóképzésről is nagyrészt megcáfolta vagy megkorrigálta a tudomány; az olvasó könyveiben követett rendszert is helyesebb váltotta fel, mely az olvasmányokból tanítja a nyelvtani szabályokat; irodalomtörténeti adatait is sokban kiegészítették az újabb kutatások; de dicsősége marad mindig Szvorényinak, hogy ő volt az első, aki az egész magyar nyelv és irodalom anyagát a tanulóifjúság számára összefüggő rendszerben feldolgozta; dicsősége marad, hogy új elvek hangoztatásával lökést adott egy ma is folyó munkának és küzdelemnek s ha nem is a győző, de a zászlóbontó koszorúját e téren valóban megérdemli.¹

Irodalmi működésének második csoportjába nyelvészeti munkái tartoznak. *Ékesszókötése* és akadémiai székfoglaló értekezése *A magyar közmondások és példabeszédek vegyes elemeiről* már mint méhszorgalmú gyűjtőt tüntetik fel a nyelvészet mezején. Mint a Tudományos Műszótár szerkesztőtársa, már nyelvész és szóalkotó. A Kazinczy-Szemere iskolához tartozott, de tudott a nyelvújítók nagy részének túlzásaitól óvakodni, sőt épen a nép nyelvének folytonos bűvárlása s a közmondások, népdalok, példabeszédekből ellesett szelleme vezették őt a szóalkotásban is a helyes ösvényre.

Midőn pedig a Nyelvőr megindultával a nyelvújítás túlkapásai ellen erős visszahatás állott be: Szvorényi igazságszeretete és józan nyelvészeti érzéke e heves irodalmi harcban is megtalálta az arany középutat s *Fejlődési tünetmények* című értekezésével mint békítő lépett az ellenfelek közé. Amit a nyelvújítók tettek, azt tennék a mai orthológusok is, csakhogy másképen, helyesebb alapokon. Védi a nyelvújítókat anélkül, hogy védené túlzásait; rámutat érdemeikre, melyek mindig tiszteletreméltó helyet biztosítanak nekik nyelvművelésünk történetében; de kezét fog az új iránnyal is, melynek helyes elveit elismeri, óvja azonban ezt is a túlzásoktól, — «a tudomány megtisztult elvei túlélnek a tévedéseket, noha a tudomány s főleg a nyelvtudomány maga sem fogja egészen mellőzhetni soha, hogy hitből is ne éljen».

S hogy ezen munkájának nagy hatása volt az elmékre,

¹ V. ö. Kalmár Elek f. i. dolgozatát.

misem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy az Akadémiában csatározó felek fegyverszünetre léptek s a Sámuel-díjjal és emlékéremmel jutalmazták meg a békéltetőt.

Az irodalomtörténet terén is dolgozott Szvorényi. *Árvay Gergely*, *Tárkányi Béla* és *Danielik János* felett tartott emlékbeszédei, *Vitkovics* és *Szemere* életrajza s e két utóbbi összes műveinek jegyzetes kiadása által adatokban s formai szépségben egyaránt gazdag munkákkal gyarapította irodalomtörténetünket.

Részemről azonban a pálmát pedagógiai dolgozatának, a *Gyakorlati tanácsoknak* ítélem oda, mely méltán egy sorba állítható a világirodalomnak e téren megjelent remekeivel.

Essayk alakjában mondja el e munkájában a szülők nevelői kötelességeit, a családi és iskolai nevelés kölcsönös hatását és viszonyát, s épúgy megragad keresztény életbölcsségével, lélektani ismereteinek mélységével, pedagógiai tapasztalatainak gazdagságával, mint nyelvezetének klasszikus finomságával. Ezeket a Gyakorlati tanácsokat olvasni fogják akkor is, mikor nyelvtanát, olvasókönyveit már mindenki elfeledte. És bár minél többen olvasnák! Bár minden fiatal nőnek az esküvő után e könyvet adnák Vade mecum gyanánt a házas élet ösvényére, mely oly remekül állítja szemeik elé a hitestárs, az anya, a háziasszony nemes ideálját. Bárcsak pedagógusaink is irányadóul vennék Szvorényi eme munkáját irodalmi működésükben; mindjárt nagyobb tért hódítana a pedagógia irodalma a közönség körében s ami a fő, több hatással lenne az életre is.

Legyen szabad még egy-két szóban megemlékeznem Szvorényi egyéniségéről. Már említettem, hogy őt könyvei után is szerette mindenki; egyéniségének szeretetreméltó voltát a holt betűkre is rá tudta lehelni. Egész lényéből szívjóság és nyájasság sugárzott, s bár barátságot csak kevesekkel kötött, szelidsége s őszinte nyájassága mindenkit lebilincsel. A nyájas mosoly arcáról és szemeiből nem tűnt el soha. Pedig életét mint az árnyék, folyton kísérte a testi szenvedés s a lelki kínokból is kivette osztályrészét; nem egyszer érték keserű csalódások, méltánytalanságok olyanok részéről is, akiktől a legkevésbé érdekelt; de mindezt a legnagyobb lelki nyugalommal tudta takarni, s aki látta ezt a szelid mosolyú, jóságos tekintetű arcot, nem is sejtette, hogy ez a szenvedések tüzeiben megtisztult, megerősödött lélek nyilvánulása. S lelkének ez a nemes tulajdona könnyen feledteti apró gyarlóságait is.

Munkásságának vázlata is már eléggé feltűnteti bámulatos szorgalmát és munkakedvét, mellyel az erős lélek több mint fél-századon keresztül hatalmában tartotta s munkára ösztönözte

a roskatag testi szervezetet. Ez a folyton betegeskedő gyenge ember életének legnagyobb részét íróasztala mellett, könyvvél vagy tollal kezében töltötte el. Hasonlított a középkor azon nagy szerzetes alakjaihoz, akiknek kezéből csak a halál vette ki a kódexet másoló tollat. S mi volt, ami ezt a munkakedvet szívében folyton szította? Nyelvének s nemzete ifjúságának szeretete.

Szvorényi a cisztercita-rend tagja volt. Ismeretes a középkori cisztercitáknak egyik legjellemzetesebb tulajdonsága: a túlzással határos egyszerűség. Egyszerűek régi templomaik, kolostoraik, egyszerűek krónikáik. Legnagyobb szentjeikről is dicséretül a krónika csak ilyen szűkszavú kifejezéseket használ: erat amator regulae, — erat amator fratrum; de ez az egy-két szó egy egész élet küzdelmeinek, szenvedéseinek, önmegtagadásainak s munkásságának pregnans kifejezője.

Ha Szvorényi abban a korban él vala, a rend krónikájába róla is keveset írtak volna, de ez a kevés a régi ciszterciták szellemében többet mond, mint az én hosszú, gyarló beszédem: *Szvorényi szerette nyelvét s hazája ifjúságát.*

A hitéletről.

(A budapesti Katholikus Kör felolvasó estéjén, 1886 márc. 13-án.)

Zuzmarás, fagyos téli idő volt, midőn e kör tisztelt alelnökének fölhívására elhatároztam, hogy e megtisztelő helyen a hitéletről tartok fölolvasást. A fagyos téli hideg eszembe hozta, hogy korunk irányzata, társadalmunk légköre a vallásos szívre nézve szintén hideg és fagyasztó. De amint az embernek jól esik csipős téli időben átfázott, megdermedt tagjait fölmelengetni a kandalló vigan lobogó tűzénél, úgy a vallásos szív is örül, ha ebben a vallásilag hideg, fagyasztó korban néha közel juthat a vallásosság tűzhelyéhez s annak jótékony lángjánál kissé fölmelegedhetik. Ezért határoztam el, hogy a hitéletről tartok fölolvasást; a hitéletről, mely a vallásosság tűzhelye, központja, lényege.

A hitélet, mint a szó is mutatja, jelzi az élet irányát. Élet a hitből, élet a hitben: ez a hitélet. Amint a madár a levegőben, a hal a vízben, úgy a hitéletet élő a hitben él.

A hit az ő életének fönttartó, éltető levegője, cselekedeteinek irányítója. Aki hitéletet él, annak életére a hit rá nyomja bélyegét oly módon, hogy életében visszasugárzik, visszatükröződik hite is. Életében mondom és nem egyedül imádságaiban; a hitélet ugyanis nem szorul a templom szűk falai közé, ezt nem lehet eltenni vagy elővenni az imádságos könyvvél; ez kíséri az embert mindenhova, hogy mindenütt éltesse üdvös befolyásával.

A hitélet az ember egész életét átfonja, mint a folyondár a tölgyet ; egész életét irányítja, mint a kormányos a hajót ; egész életét bearanyozza, besugározza, mint a delelő nap fénye az egész vidéket. Már most az a kérdés, mi ennek az egész hitéletnek a gyökere? Mikor és mily körülmények között van a vallásnak oly ereje, mely az ember egész életét, minden cselekedetét képes befolyásolni, irányítani?

A hitéletnek gyökere, alapja, de egyszersmind éltetője és fönttartója a túlvilágba vetett hit, az örök élet hite.

Ha ez a hit kivész a szívből, elveszett a vallásosság is. Amily mértékben gyengül a túlvilág hite, oly mértékben fogy az ember vallásossága is. Amily mértékben erősödik a szívben a túlvilág hite, oly mértékben növekszik a vallásosság is.

És ha ez a hit, a túlvilág, az örök élet hite, annyira gyökeret vert az ember szívében, annyira bevésődött lelkébe, hogy azt semmi más befolyás nem tudja elhomályosítani, akkor megvan a vallásnak az a csodás ereje, melyről szólottunk, akkor az élet minden viszonyában a vallás lesz életünk irányítója, következképpen akkor élünk igazán a hitből, élünk hitéletet. S ez egész természetes is, mert a vallás minden tanítása, minden mozzanata koncentrálva van a túlvilág, az örök élet hitében. Az Isten kinyilatkoztatása, Krisztus Urunk megtestesülése, keserves kínszenvedése és halála, az általa alapított Egyház, a szentségek, a hit összes dogmái, parancsai, a bűn tilalma, az imádság gyakorlata, mindez csak a túlvilági hit fényében nyer igazi értelmet és valóságot.

De, mélyen tisztelt közönség, nem minden keresztény, nem is minden úgynevezett jámbor, vallásos ember él igazi hitéletet. Mert sokaknál a túlvilági hit, az örök élet hite benn van ugyan a szívben, de hasonló a hamu alatt rejtőző s már-már kialvó parázshoz ; míg azoknál, akik igazi hitéletet élnek, ez a túlvilágba vetett hit élénken égő, lobogó fáklya, mely folyton kíséri őket, odavilágít életük útjának minden részére, fényét rálöveli minden cselekedetükre ; következképpen ők az élet minden mozzanatát, örömet, fájalmát, munkáját, szenvedését, fölemelő és lesújtó viszonyait e túlvilági élet fényében látják, értik és méltányolják.

Egész természetes, hogy eme fény mellett a földi élet egészen más színben tűnik föl ; itt domborodik csak ki igazán a földi élet minden apró részletének nagy fontossága ; itt tűnik csak valóban föl a földi élet magasztossága, igazi szépsége, az ember méltósága, nemes rendeltetése.

Az Alpok csúcsán a napkelte valami varázsló tündéries látvány ; mikor a napsugarak előntik, bearanyozzák a hóval fedett hegyormokat, a virágos völgyeket, a hegyek zöld erdeit, az ember akkor látja a természet egész szépségét ; az előbb még sötét kör-

vonalakból kibontakoznak a hegyek, völgyek, folyók, a félelmet keltő mélységek és a bámulatba ejtő magasságok ; színt, fényt, pompát nyer minden : a hó, a szikla, a fa, a virág, a völgyek templomtornyai, a hegyekről lezuhanó patakok ; a hegyvidék szépségét csak a napsugárban láthatjuk ; a köd, a homály, az éj sötéte csak komor körvonalakat tüntet föl. Ilyen, mélyen tisztelt közönség, a vallás is ; csak ha az örök élet hitének napja ragyog, sugárzik be életünkbe, csak akkor tudjuk teljesen fölfogni, megismerni az emberi életnek, annak viszonyainak nagyságát, jelentőségét, szépségét ; különben csak a ködben, a homályban tapogatódzunk ; látjuk a körvonalakat, érezzük is, hogy ezek valami nagy, valami jelentőséges dolgok, de nem látjuk egész világosan, nem értjük, nem fogjuk föl egész tisztán.

Engedje meg a mélyen tisztelt közönség, hogy mai előadásomban ennek a túlvilági hitnek azzal a fényével, mely a hitéletet élők szívében ragyog, rávilágítsak az emberi élet egyes körülményeire, hogy így, amennyire ez előadás keretei megengedik, némi bepillantást nyerjünk a hitélet misztériumaiba, örömeibe, vigaszaiba.

Álljunk meg, mélyen tisztelt közönség, egy pillanatra itt, a hitélet magaslatán, miként az Alpok csúcsán a vándor, tekintsünk szét, mielőtt a részleteket szemügyre vennők, igyekezzünk általános benyomást szerezni.

Alattunk a rémületes mélység, melybe minden pillanatban lezuhanhatunk ; fölöttünk, de közelünkben a fénylő égbolt az ő varázsával. Ilyen az összbenyomás a hitélet terén a túlvilági hit fénye mellett.

«Akik jót cselekedtek — mondja az Üdvözítő — az örök boldogságba fognak menni ; akik pedig rosszat cselekedtek, menni fognak az örök kárhozatba.»

Íme, itt a szédítő mélység, mely megremegtet ; itt a magas ég közelsége, mely reménnyel tölt el. Lezuhanhatunk az örvénybe, a kárhozatba, de fölemelkedhetünk az egekbe is ; örökségünk lehet az örök kárhozat, de örökségünk lehet az örök boldogság is. Tőlünk függ mindkettő. Ha nem vigyázunk, lebukunk az örvénybe, de ha bátran előretörünk, fölmehetünk az egekbe. Üdvös félelem és tettere buzdító remény, vigyázat és bátorság az első benyomások, melyeket a hitélet magaslatán a túlvilági hit fénye mellett nyerünk. Most már vegyük szemügyre a részleteket is.

Kezdjük a földi élet leggyakoribb tüneténél, a fájdalomnál, a szenvedésnél. A születés és a halál után ez a legemberibb dolog, mert nincs ember, aki valaha fájdalmat, szenvedést ne érezne, sőt az emberiség nagyobb felének életútját egészen beborítja a szenvedés, a fájdalom kínzó tövise. Biz ez komor, elszomorító, lesújtó

látvány. De tekintsünk csak a túlvilági hit fényében, mi másnak tűnik fel minden, mennyi vigasztalót, fölemelőt, megnyugtatót találunk magában a szenvedésben is!

A kinyilatkoztatás tanítja, hogy egykor megdicsőülnek azok, akik Krisztussal szenvednek; hogy minden türelemmel, Isten akaratában való megnyugvással elviselt kín, gyötrelem, szenvedés ott a túlvilágon egykor jutalmat nyer, mégpedig úgy a szenvedés, mint a türelem és megnyugvás arányában. Mi más mindjárt e hit világa mellett a fájdalom! A szenvedő keserű, sós könnyeit e hit világa mellett örökké ragyogó gyémántokká látja kristályozódni, melyekkel Isten egykor ékíteni fogja a fejére teendő mennyei koronát; a szívéből feltörő sóhaj, a lelkét elborító szomorúság e hit fényén áttörve a vigasz szívárványát tükrözi vissza, hisz mindezért jutalmat fog nyerni; minél élesebb a fájdalom, minél nagyobb a megnyugvás, annál nagyobb lesz Isten jutalma; arcának vonásain ott van ugyan a fájdalom redője, ott vannak a szenvedés szántotta barázdák, de a túlvilági hitnek ez a fénye a megnyugvás szelidségével, sőt glóriájával hinti be a szenvedő arcát.

Sőt, mélyen tisztelt közönség, ez a hit lehet oly ragyogó, oly élénk, oly lángoló, hogy a szenvedésben csak a megdicsőülést, a fájdalomban csak az azt követő égi boldogságot veszi észre a lélek s ez őt arra készteti, hogy a szenvedést nemcsak megnyugvással, hanem örömmel viselje el; mi több, hogy Istentől kérje a szenvedést, amint erre számos példát mutat a szentek élete.

De menjünk tovább. Tekintsük a mindennapi életet. Itt látjuk a munka ezer nemét és változatát; az emberek nyüzsgő tömegét, mindenki fárad, dolgozik. De miért? A legtöbb, hogy megélhessen, hogy kenyerre legyen, hogy családját eltarthassa; mások hírnévért, dicsőségért, mely halálunk után szétfoszlik, eltűnik. Kevesen vannak nagyon az emberiség milliói között az úgynevezett halhatatlanok; kevesen, akik olyat tudnak alkotni, ami századokon, ezredeken keresztül hirdeti nevüket.

Nézzük azonban a hitéletet élők fáklyafényénél, melyet a túlvilági hit gyújtott meg, az emberi munkát, dolgot és foglalkozást. Mi más színben tűnik föl most minden; az emberi munka igazi értékét, nagyságát, szépségét csak most látjuk valóban!

Ez a túlvilági hit arra tanítja őket, hogy Isten nem a külső eredményt, nem a munka külső szépségét, hanem a szív szándékát tekintti, hogy Isten minden munkánkért, minden fáradozásunkért, ha ezt neki följajnljuk s az ő kegyelmében elve végezzük, meg fog jutalmazni. Ime ez a hit a legjelentéktelenebb dologra, munkára is az örökkévalóság, a halhatatlanság bélyegét nyomja rá; a legközönségesebb munkát is fölemeli a kenyérkeresés, a megélhetés szűk köréből és megdicsőíti. Aki az Isten malasztjában él s napi

foglalkozásait Istennek ajánlja föl, amint ezt a hitéletet élők tenni szokták, minden legkisebb munkáját is az örökkévalóság zománccával vonja be s nemcsak halhatatlan nevet szerez magának, hanem munkájának igazi jutalmat is ott a túlvilágon remélheti.

Szépen szimbolizálja ezt a hitet egyik egyházi költő, aki az őrangyalt kezében könyvvel rajzolja. Ebbe a könyvbe jegyzi föl az angyal az Istennek följánlott munkát; minden betűt, amit a tudós leír; minden öltést, amit a nő a varrásán végez; minden fejszezsapást, minden kalapácsütést, mellyel a munkás kenyerét szerzi. S így lehet, hogy ott a túlvilágon az a munka nyer dicsőséget, jutalmat, amit itt a földön lenéztünk, megvetettünk, kicsinek, jelentéktelennek tartottunk. Lehet, hogy egy jámbor varróleány jutalmat nyer minden öltésért, melyet Istennek följánlva, nap-nap után reggeltől estig végezett, míg a földön halhatatlannak tartott alkotásokat, mint értéktelen semmiséget Isten nem fogja jutalomra méltónak tartani. Mert Isten a szív szándékát nézi s eszerint jutalmaz.

Sokan vannak, akik telve jószándékkal, buzgósággal szeretnének minél több jót, nagyot, nemeset művelni, létesíteni, de erre nincs alkalmuk, tehetségük s emiatt szomorkodnak.

A hitéletet élőt ily szomorúság nem bánthatja. Ő tudja jól, hogy Isten nem a külsőt, hanem a szív szándékát nézi és jutalmazza; tudja jól, hogyha egész életében semmi mást nem tehet, mint kisdud háztartásában, szerény állásában végzi, de Istennek följánlva napi teendőit, ezzel nagyot alkot, maradandót, örökkévalót létesít, melynek dicsőségét és jutalmát akkor is fogja élvezni, mikor már a földi dicsőség és hatalom alkotásai rég megsemmisültek.

De nézzük most más oldalról az életet. Akárhova tekintünk, mindenütt nyomor, szenvedés tárul elénk, mely irgalmat, segílyt, vigaszt kér tőlünk. S tényleg, az emberi szívbe beoltott jó érzés megkönyörül a szenvedőn; igyekszik, ahol csak teheti, enyhíteni a fájdalmat, eloszlatni a nyomort. Ez a természetes jó érzés és részvét kifolyása, melyet a kereszténység magasztos tana — sokakban öntudatlanul is — fejlesztett, melynek gyakorlását a modern civilizáció is hatalmasan segíti, melyhez azonban nem egyszer a hiúság, a kérdés is járul.

Tekintsük azonban azoknak a jótékonyságát, akik a hitből élnek, akiknek cselekedeteit a túlvilági hit szelid fénye világítja meg. Az Üdvözítő az utolsó ítéletet lerajzolva azt mondta, hogy az örök életbe azok mennek be, akik a földön irgalmasságot gyakoroltak, akik az éhezőknek ételt adtak, a szomjúhozóknak italt adtak, a meziteleneket fölruházták, a betegeket ápolták, a szomorúakat megvigasztalták és így tovább. Sőt tovább ment és azt

mondotta, hogy ő úgy veszi mindazt, amit a földön embertársainkkal tettünk, mintha vele tettük volna s eszerint fog megjutalmazni; ha tehát az éhezőknek ételt adtunk, úgy veszi, mintha ő, az Üdvözítő jött volna éhezve hozzánk; ha a beteget ápoljuk, úgy veszi, mintha őt ápoltuk volna és így tovább.

Csak most, e fény világa mellett tűnik föl az emberi irgalmasság és jócselekedet egész nagysága. Amit szenvedő embertársunkkal teszünk, azt az isteni Megváltóval tesszük. Minő gondolat ez! Minő ösztönzés a legnemesebb, a legönfeláldozóbb jótékonyásra!

Egyszer egyik kórházban fiatal apáca ragályos, iszonyatot keltő beteget ápolt oly gyengédséggel, oly szeretettel, hogy az orvos nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze tőle, hogy lehet az, hogy nem undorodik ettől a betegtől. Az apáca szeliden felelte: hacsak természetes szemekkel nézek rá, én is undorodom, de a hit világa mellett Üdvözítőmet látom, őt ápolom benne.

Igen, a hit világa mellett megérthetjük a betegápoló apácák önfeláldozását, akik ifjúságukat, az élet kényelmét és örömeit föláldozzák, hogy folyton betegek, haldoklók körül gyakorolják az irgalmasság cselekedeteit s szívják magukba a halál öldöklő lehelletét; megérthetjük azt az emberfölötti erőt, mellyel tőlük egészen idegen, ragályos betegeket oly szeretettel ápolnak, mint az anya gyermekét; e hit világa mellett megérthetjük a misszionáriusok önfeláldozását, kik elhagyva barátaikat, hazájukat, idegen földekre, vad népek közé mennek, megérthetjük a keresztény felebaráti szeretetnek minden heroizmusát.

Ha, mélyen tisztelt közönség, az emberek szívéhez tudnánk férkőzni s érzelmeiket, vágyaikat, kívánságaikat elleshetnők, azt találnók, hogy a legtöbb ember szíve odatapad a földhöz, az anyaghoz, a vagyonhoz, a földi élvezetekhez épúgy, mint a vas a mágneshez. Ezekben keresi boldogságát, ezeket kergeti s ép azért érzi magát szerencsétlennek, mert nem tapadhat ezekhez még jobban, nem bírhatja ezeket oly mértékben, mint kielégíthetetlen vágya óhajtja.

S a vagyonnak, a mammonnak, az anyagnak ez a határtalan szeretete lehúzza őket a földre, le a sárba; megakadályozza a lelket magasratörő röptében.

Az emberi életet, mélyen tisztelt közönség, a léghajóséhoz hasonlítjuk. A léggömb a földi élet, ezen kell fölszállnia a léleknek a magasba, az egekbe. Mily nehéz, lomha a léggömb járása még a legkedvezőbb légköri viszonyok mellett is, ha túl van terhelve nehéz, súlyos anyaggal. Mit tesz ilyenkor a léghajós? Kiveti a teher egyrészét, kivet sokat, kidobja a legsúlyosabb tárgyakat, csak a legszükségesebbet tartja meg; másrészt megtölti a gömböt azt

földuzzasztó gázzal s ime a léggömb vigan emelkedik a magasba. Az emberi élet szárnyalását, röptülését az ég felé lassítja, akadályozza az anyag, a gazdagság, a földi élvezet. Sőt ha ez túlságosan nehezedik a lélekre, ahelyett, hogy a magasba emelkednék, lehull a posványba, fertőbe s mint szerencsétlenül járt léghajós, ott vesz el. De akiknek szívét a túlvilági hit világítja meg, azok könnyen segítenek magukon. Kidobják a léggömbből a fölösleges súlyt, anyagot ; vagyonuk egy részét a szegényeknek adják ; az élvezetek nagy részéről önként lemondanak, másrészt fölhasználják mindazon eszközöket, melyek könnyítik a lélek röptét a magasba, az imádságot, szentségeket, a vallásosság élesztő, fejlesztő elemeit s ime a léggömb vigan s egyenesen száll föl a magasba.

Sőt, mélyen tisztelt közönség, vannak merészek, hasonlók vakmerő léghajósokhoz, ezek kidobnak minden súlyt, minden terhet, minden anyagot a léghajóból ; földuzzasztják a gömböt, amennyire csak feszereje engedi, mert villámsebességgel, szédítő gyorsasággal akarnak fölszállni a magasba.

Nézzük azokat a szigorú szerzetrendeket, melyekben ma is nem egy gazdag grófi, hercegi család ivadékát találjuk, mi mást tettek ezek, mint kidobtak a léggömb sajkájából minden földi terhet s elmerítették lelküket a vallásosság légkörébe, hogy így annál biztosabban emelkedhessenek föl a magasba.

Daróccal cserélték föl a selyemruhát, téglával kirakott cellával a márványpalotákat, a bűnbánat eszközeivel, az önsanyargatás lassú martirumával a földi élvezeteket. Egész életük imádság, elmélkedés és a szentségek misztériumaiba való mélyedés.

Őrülteknek, balgáknak tartják őket az emberek, de mit törődnek ők az emberek ítéletével, mikor már oly közel érzik magukat az egekhez?

Forduljunk most, mélyen tisztelt közönség, egy szomorú, lesújtó látványhoz, menjünk be egy családba, ahol egyik szeretett családtag a keserű halálharcot vívja.

A hit világa nélkül ez az óra a legrettenetesebb a haldoklóra s környezetére egyaránt ; arra a megsemmisülés, erre az örökre való megválás örületes gondolata nehezedik ólomsúllyal ! Itt nincs, nem lehet vigasz ; itt a fájdalom csak a kétségbeesésben nyilatkozhatik meg.

Mi más a halál szomorú és keserű órája azoknál, akik hitből élnek, akiknek életét a túlvilági élet fénye világítja meg. A haldoklónak nehéz, keserves ugyan az elválás, de nem reménytelen ; tudja, hogy nem semmisül meg, hanem az örökkévalóságba megy át.

Erre készül elő ; az imádsággal és a szentségekkel biztosítja magának az Úr kegyelmét s elválva övéitől, a viszontlátás reményében búcsúzik el tőlük. Sőt akiknél ez a hit nagy, lángoló volt

egész életükben, akik ebben a hitben a hosszú élet lefolyása alatt munkájukat Istenért végezve azt örökbecsűvé tették, akik a felebaráti szeretet gyakorlása által Krisztust mintegy maguk iránt lekötöztették, akik a földi szenvedésekből örök érdemeket gyűjtöttek: ezek a halál gyötrelmei között is annyi vigaszt, annyi reményt találnak, hogy egészen átszellemülve, boldogan, mosolyogva, örömmel halnak meg, amint ezt a vértanúk s annyi szent történetében olvashatjuk; néha itt-ott egy-egy igazán jámbor ember halálánál tapasztalhatjuk is.

De térjünk vissza az özvegyekhez, az árvákhoz, a gyászolókhoz. Mennyi vigasszal enyhíti bánatukat a túlvilág hite! Az a jó anya, gyermek, hitves, kit a temetőbe kísérnek, nem veszett el reájuk örökre, nem hagyta el őket teljesen; nem szakadt meg köztük a viszony egészen. Az ő lelke él ott a túlvilágon s tán már a boldogságban, honnét szeretteinek őrző angyala, segítője lesz; ha pedig még nem jutott a boldogság helyére: ők, a visszamaradtak imáikkal, jócselekedeteikkel ostromolhatják érte Isten irgalmas szívét. S ha ki-ki járnak a temető sírhalmához, nem pusztá emlékehez mennek ők; a hideg márványra omló könnyeiken átsugárzik a viszontlátás reménye is; a temető nem a megsemmisülés helye, hanem a föltámadás előcsarnoka a hívő lelke előtt.

Láttuk az emberi élet egyes viszonyait a túlvilági hit világitásában; láttuk mint aranyozza be e hit az élet mozzanatait, minő fölemelő, megnemesítő hatással van azokra, akiknek szívében élénken lángol. Vessünk most egy pillantást az emberi életre, mikor nem világitja meg azt a túlvilági hit csodás, szelíd fénye.

A szenvedés, a nyomor a túlvilági hit fénye nélkül rettenetes, kétségbeejtő, elviselhetetlen; a legnagyobb rossz, amit csak elképzelhetünk. S ezért az ember, ha szívében nem lángol többé a túlvilági hit, kész föláldozni erényt, becsületet, csakhogy a nyomortól, szenvedéstől megszabaduljon. S ha ez mégis rászakad, súlya alatt letörik, leroskad, kétségbeesik, megőrül, vagy az öngyilkosságban keres menedéket. Az örültek és öngyilkosok számának ijesztő mérvű szaporodása korunkban, szomorú jele annak, hogy a túlvilági hit fénye már nagyon sokak szívéből kialudt egészen.

Tekintsünk a munkára, dologra, melyet a túlvilági hit fölemel, megszentel, megdicsőít, de mely e hit fénye nélkül terhes, keserű és lealázó. Honnét származik a munka kerülése, a munkásnép elégedetlensége, a pauperizmus, a szocializmus réme? Jól megmondja egy szocialista: «Elvettétek tőlünk az eget, a túlvilág hitét — adjátok hát ide a földet, ennek örömeit, élvezetét és gazdagságát».

De innét, a túlvilági hit kialvásából származik a nagyok, a gazdagok, a hatalmasok önzése, szívtelensége és zsarnoksága is.

Ők már nem látják a szegényben, a nyomorgóban Krisztus képét visszatükröződni, hanem csak önző érdekeik eszközének tekintik őket, akiket kizsákmányolhatnak teljesen.

Innét, a túlvilági hit kialakásából származik a pénz, az anyag, a földi élvezetek örült szeretete, rémületes hajszolása. Ez természetes is. A túlvilágban nem hisz, ott nem vár semmit : de nem is fél semmitől ; mindent a földön akar élvezni — élvezni mindenáron. Az élet rövid, a szív vágyai pedig nagyok : összes törekvését tehát arra fordítja, hogy minél többet élvezzen a földön. Nem retten vissza semmitől, nem a bűntől, nem az aljasságtól. Hasonló az ilyen ember a kiéhezett állathoz, mely ketrecéből kiszabadulva, mindennek neki esik, hogy éhségét csillapítsa. Az igazi béte humane áll előttünk egész iszonyatosságában. A legtöbb bűnt, égbekiáltó igazságtalanságot, másokat letipró zsarnokságot, az emberi méltóságot lealacsonyító gonosztságot az okból követik el az emberek : pénzhez vagy élvezethez akarnak jutni.

De az emberi szívet a föld összes élvezete sem tudná kielégíteni ; sőt minél többet merit ezekből, annál égetőbb lesz a szomjúsága, annál több után vágyakozik ; másrészt pedig az emberiség nagyobb fele a pénz, a vagyon, az élvezetek parányi részét szerezheti meg magának. S innét származik a társadalom azon rétegeinek napról-napra fokozódó elégedetlensége, boldogtalansága, melyekből a túlvilági hit teljesen kiveszett ; legyenek ezek akár gazdagok, akár szegények.

Ó igen, mélyen tisztelt közönség, a túlvilági hit fénye nélkül az ember élete a földön nagyon sivár és örömtelen. A bolognai temető árkádai alatt egy síremlék ragadta meg figyelmemet. A márvány egy nőt ábrázol kibontott, kuszált hajjal, kezait tördelve, révedező tekintettel, kétségbeesve, vigasztalanul gyászolót. Az alak fölé e szavak vannak bevésve a sírkőbe : *Vita brevis, gaudia parva*. Rövid az élet, kicsinyek örömei.

Ez a síremlék plasztikusan s találóan ábrázolja a földi életet a túlvilági hit fénye és reménye nélkül.

Irtózatosan rövid az ember élete ; kétségbeejtő titok, megfejthetetlen talány, hogy az emberi ész, mely a napok, csillagok titkait kifürkészi, a természet erőit hatalmába hajtja, az örök igazságok mélyébe behatol, 30—40—50 év múlva, amely idő az emberi észre nézve csak egy-egy lobbanás, egyszerre a szív elzsírosodása, vagy a légső, a tüdő bacillusai miatt, megszűnjék, megsemmisüljön teljesen, egészen. Az érthető, hogy a test elhal, megmered, elporlad ; de érthetetlen, hogy az ész is megsemmisüljön.

Tán még megfejthetlenebb, még kétségbeejtőbb, hogy annak a szívnek, melynek minden vágya, törekvése, óhaja öntudatlanul is elárulja, hogy az örök, a halhatatlan, a végtelen tudja

csak kielégíteni, ne legyen más sorsa, mint egy-két kicsinyes, gyermekes öröm, élvezet után, melyet annyi küzdés és szenvedés árán szerez meg, a kialvás, a megsemmisülés. A földi örömek és élvezetek az emberi szívre nézve csak olyanok, mint a felnőttre nézve a gyermek játéka és örömei; *gaudia parva*, kicsinyes, gyermekes örömek biz ezek: a halál percében látja s érzi ezt az ember igazán, s ezért oly rettenetes a halál a túlvilági hit fénye nélkül...

Ó igen, mélyen tisztelt közönség, a földi életnek csak a túlvilági hit adja meg az igazi értelmet és valóságot, ez oszlatja el az emberi élet titkait, oldja meg a küzdés, a fájdalom, a halál problémáit.

De egyszersmind ez a túlvilági hit az igazi vallásosságnak is a középpontja. Minél jobban bearanyozza lelkünket, annál öntudatosabb, annál mélyebb lesz vallásosságunk.

Csakis e hit világa mellett tudjuk a vallásos cselekményeket és ténykedéseket teljes értékük szerint méltányolni; csakis e hit világa mellett élhetünk hitéletet; s így csakis e hit élénken lobogó lángja mellett gyakorolhatja a vallás nemesítő, fölemelő, vigasztaló és boldogító hatását egész erejében az emberre, egész életére, minden cselekedetére.

A Katholikus egyetem.

(Előadás az I. Orsz. Kath. Nagygyűlés szakosztályában 1900. aug. 17-én.)

A nagygyűlést előkészítőbizottság csekélységemre róttá azt a megtisztelő, de nagyon is terhes föladatot, hogy a katolikus egyetem kérdésével itt a szakosztályban foglalkozzam s ugyanerről a nagygyűlés színe előtt is beszéljek.

Azt vélem, hogy itt a szakosztályban fölösleges bővebben fejtegetni egy valóban katolikus jellegű egyetem fölállításának szükségességét és azt a ki nem számítható erkölcsi hasznót, mely ez alkotásból az egész magyar katolikus társadalomra szét-sugározna; szükségtelen volna ezt itt bővebben fejtegetni, ahol mind szakférfiak vannak jelen, a tanítás és nevelés lelkes apostolai, akik mélyen meg vannak győződve arról, hogy az egész katolikus tanítás- és nevelésügy egy valóban katolikus jellegű egyetem nélkül hasonló a tető nélkül hagyott épülethez. Amint ez nem állja ki soká a szél, az eső, a vihar támadásait s előbb-utóbb szétmállik és összeomlik: ilyen sors vár a katolikus oktatás és nevelés ügyére is, amíg nem lesz meg annak koronája, tetőzete, a katolikus egyetem. Azt gondolom, hogy a nyilvános ülésen, a nagyközönség előtt lesz igazán helyénvaló a katolikus egyetem fölállításának szükségességét feltüntetni, hogy az egész katolikus világ meggyőződjék arról, hogy a katolikus egyetem nem

csupán a papság, egyes tudósok vagy egyes társadalmi osztályok, hanem az egész magyar katolikus társadalom egyik legfontosabb kérdése.

Itt a szakosztályban inkább a részletkérdések megvilágítását tartom célszerűnek.

Katolikus egyetem alapítása napjainkban óriási sok áldozatot és nagy körültekintést igénylő mű. Nem elég ehhez egyesek lelkesedése és áldozatkészsége, hanem szükséges, hogy az egész társadalom meghozza e nagy műre áldozatát; szükséges másrészt, hogy az egyetem alapításánál és szervezésénél az összes idevágó viszonyokat és körülményeket tekintetbe vegyünk. Első és döntő lépés a katolikus egyetem megalapítására egy egyetemi bizottság szervezése, amely bizottságnak volna a föladata egyrészt az egész társadalmat az ügy számára megnyerni, másrészt az egyetem alapításával és szervezésével járó viszonyok tanulmányozása és a megfelelő megoldási módok megállapítása.

Ezért bátorítottam határozati javaslatomban is azt ajánlani, mint az egyetem fölállításának legszükségesebb előfeltételét, kérjük föl a nagyméltóságú püspöki kart, hogy egy egyetemi bizottságot nevezzen ki, amely e nagy ügyet kezébe véve a megoldás stádiuma felé vigye. És e tekintetben már nem szabad egy percet sem vesztegetni. Úgy is a bizottság kinevezésétől, amely az egyetem alapításának a kezdete, az egyetem megnyitásáig évek hosszú sorozata fog lefolyni még a legkedvezőbb körülmények között is.

S így minél tovább halogatjuk a bizottság kinevezését, annál messzebb és messzebb jövőben történhetik csak meg a katolikus egyetem megnyitása. Pedig e téren minden évi halasztás óriási erkölcsi veszteséget jelent.

Ez okból nem tartom szerencsésnek azt a sokak által hangoztatott expedienst sem, hogy majd a katolikus autonómia állítsa föl és rendezze be a katolikus egyetemet. Ez ismét csak halasztást s ki tudja, hány évre szóló halasztást jelent. S egyáltalában lesz-e autonómia, lesz-e életképes autonómia? S ha lesz is, s ha épen arra bizzuk a katolikus egyetemet — amit különben a dolog természete nem követel — az a katolikus autonómia csak örvendene, ha már egy előkészítőbizottság az előkészítés oroszlánrészét elvégezve, kész tervekkel és javaslatokkal szolgálna.

Én tehát ismétlem, addig a katolikus egyetem alapításának kérdését nem tartom életrevalónak, amíg egy külön ad hoc kinevezett és fölhatalmazott bizottság ez ügyet kezébe nem veszi.

Az első mindenestre az egyetem alapításánál a pénz kérdése. Az egyetem fölállításához, berendezéséhez, állandó fönntartásához nagy összegek, állandó jövedelmi források szükségesek. Az egyetemi bizottság első föladata volna ezen tőkék és jövedelmi

források beszerzése. Itt az első helyet foglalja el természetesen a katolikus társadalom áldozatkészsége, amelynek már eddig is, a mű tulajdonképeni megkezdése előtt, megragadó példáit láttuk. Bonnaz, Schusztér, Bubics, Hetey püspökök, a kalocsai főkapitány, a pécsmegyei papság és elszórtan másutt is papok, kispapok már eddig is szépen áldoztak e nemes célra. De mindezt máris össze kellene gyűjteni s kellően gyümölcsöztetni. Az én számításom szerint az eddigi adományok és kötelező ígérek összege megközelíti az egymillió koronát.

A bizottság föladata volna azután az országos mozgalom és gyűjtés megindítása és szervezése. E bizottságnak egyházmegyénként, sőt községenként kell a gyűjtést szerveznie. Ime, most Ausztriában is látják, hogy csak úgy létesülhet az egyetem, ha az összes katolikusokat bevonják, arra törekszenek, hogy oly szervezetet alkossanak, amely lehetővé teszi, hogy minden német katolikus évi 15 krajcárral járuljon az egyetem megalapításához. Nálunk pedig elég volna, ha minden második katolikus havonként két fillért áldozna e célra. A katolikus egyetemet fölláthatnók és fönttarthatnók.

Legjobb volna mindenesetre az egész országban ügyesen szervezett, akár könyvecskék, akár perselyek, akár meghatalmazott személyek útján folytatott gyűjtés. De a gyűjtés eredményének biztosítására szükséges, hogy a katolikus egyetem eszméje a nagy társadalomban visszhangra találjon. Erre szolgálnának a püspöki körlevelek, a papok prédikációi, a templomokban kitett perselyek, a katolikus sajtó meleg támogatása, de főleg egy ingyenes, a bőkezű adakozóknak szánt «Egyetemi Értesítő» lap kiadása.

Az áldozatkészség élesztésére lehetne követni pl. a liliei egyetem példáját, amely bizonyos összegű adományokért díszdiplomákat ad, másokért örök időkre misék elmondására kötelezi magát.

Az egyetemi bizottság föladata volna a káptalani és egyházmegyei alapítványok tanulmányozása, amelyekből, nézetem szerint, szintén rendkívüli nagy összegeket lehetne — az alapítók szándékának megsértése nélkül — a katolikus egyetem céljaira fordítani. Vannak alapítványok (konvertiták segélyezésére, egyes harangokra, lámpásokra, oltárookra), amelyek kamataiból az alapítványi cél teljesítése mellett is lehetne bizonyos részt — természetesen a Szentszék engedélyével — a katolikus egyetemre fordítani. S ott vannak egyes egyházmegyékben nagy egyházmegyei alapítványok, melyeket a főpásztor az egyházmegye szükségleteire használhat föl. Hát ezekből is nagyon sokat lehetne tenni a katolikus egyetemért. Az illető egyházmegyék növendékpapjaik, egyház-

megyei egyetemi hallgatók számára stipendiumokat, sőt kollégiumokat, internátusokat is alapíthatnának.

E nagy és szent cél megvalósítására igénybe lehetne venni a legtöbb plébániatemplom pénztárát is. Ha megengedhető az, hogy katolikus lapokat járassunk a plébánia pénztár terhére, bizonyára az is megengedhető, hogy a plébániai pénztár jövedelmének, vagy mondjuk fölöslegének, egy bizonyos percentjével adózzon a katolikus egyetemre.

Sokan hangoztatják, hogy a katolikus egyetem fölállításához elsősorban a budapesti egyetem katolikus jellegű alapjait kell kikérnünk.

Én nem bánom, ha kéri és követelik, csak azt nem szeretném, ha ezekhez az alapokhoz kötnék a katolikus egyetem alapítását. Mert ez ismét csak a dolog elodázása lenne. Először is problematikus, hogy azokat az alapokat megkapjuk-e, másodszor, ha megkapjuk is, évekig el fog húzódni, míg azoknak átadása megtörténik, harmadszor, ismétlem, amit már másutt is hangsúlyoztam, nem tartom helyesnek, ha a budapesti egyetemet, összes katolikus alapjaitól megfosztva azt, teljesen elszakítanók a katolicizmustól.

Ime, ezek volnának főbb vonásokban a pénzgyűjtés eszközei. Ehhez járul az egyetem helyének kiválasztása, ami pénzügyi tekintetben is, de más szempontból is, sok körültekintést kíván. Mindenesetre e bizottságot föl kell hatalmazni arra is, hogy tárgyaljon azon városokkal, amelyek akár történeti multjuk, akár geográfiai fekvésük, akár jelenlegi fejlett kultúrájuk folytán bizonyos joggal reflektálnak egy egyetemre. Meg vagyok arról győződve, hogy egyes városok készek lesznek a legnagyobb áldozatra is, csak hogy megkapják a főiskolát. Természetesen a végleges döntés a hely megválasztásában a nagyméltóságú püspöki kart illetné, amint minden más, az egyetemet illető kérdésben a bizottság föladata csak a tervezés és a javaslattétel: a döntés a nagyméltóságú püspöki karé. De a hely kiválasztásának is mielőbb meg kell történnie, mert mindaddig, míg a hely meghatározva nincs, az egész mozgalomnak nincs szilárd alapja.

Egy másik rendkívül fontos kérdés: az egyetem jogi viszonyainak rendezése. Itt értem elsősorban az egyetem viszonyát az államhoz. A katolikus egyetem nálunk csak abban az esetben lesz életképes, ha az állam megadja neki az államérvényes diplomák kiadásának jogát, illetve, ha nemcsak az egyetemi éveket fogadja el, nemcsak az egyetemi vizsgákat és szigorlatokat ismeri el érvényeseknek, hanem miként az állami egyetemekkel, úgy ezzel is összekapcsolja a tanári, bírói és ügyvédi vizsgálobizottságokat.

Mélyen tisztelt szakosztály! ez a pont az, amelytől, nézetem szerint, a katolikus egyetem egész léte függ. Mert ha az állam egyetemünknek ezen jogokat meg nem adja: az egyetemnek alig lesz hallgatója s az óriási áldozatoknak alig lesz valami eredménye. Szomorú példa erre Franciaország, ahol öt katolikus egyetem van ilyen viszonyok között. Ott a katolikus egyetemeken töltött szemesztereket beszámítják ugyan, de államérvényes vizsgákat tenni s ilyen diplomákat szerezni csak az állami fakultásokon lehet. Ennek a következménye egyrészt, hogy a katolikus egyetemeknek nagyon csekély hallgatósággal kell beérniök (míg a szabad, tehát egyházi középiskolák tanulói nagyobb számmal vannak, mint az állami középiskolákban: az öt katolikus egyetemnek összevéve nincs 2500 hallgatója, holott csak a párisi állami fakultásokat 14 ezren látogatják), másrészt többé-kevésbbé az állami egyetemek korrepetitoraivá kénytelenek lenni.

Nálunk azonban még rosszabbak lennének a viszonyok. Mert Franciaországban mégis nagyon sok a gazdag ember, iparos, gyáros, kereskedő, földesúr, aki óhajt ugyan egyetemi oktatásban részesülni, de államérvényes diplomára nincs szüksége. Ezek képezik a katolikus egyetemek egyik jelentékeny kontingensét. Ilyen társadalmi osztály nálunk nincs, legfőlebb egy-két mágnás akadna, aki ily módon járna az egyetemre; nálunk mindenki diplomát keres, hogy valami állást nyerhessen. A francia katolikus egyetemek másik kontingensét a papi középiskolák tanárjelöltjei, a fiatal papok képezik. De mi ezekre sem számíthatunk, ha a katolikus egyetemmel az állam nem kapcsolja össze a tanárképzést, illetve a tanárvizsgáló-bizottságot. Franciaországban ugyanis a papi iskolák szabad iskolák, melyekben nem okvetlenül szükséges, hogy államvizsgát tett tanárok működjenek. Minden iskolában van egy-két állami diplomával bíró tanár, a többieknek állami oklevelük nincs. Nálunk a szerzetesgimnáziumok is teljesen állami rendelkezés alatt állanak, úgyhogy az állam a nem-okleveles tanárok alkalmazását egyszerűen eltilthatja s tényleg eltiltja. Ez okból állítottak a tanítószervezetek nagy áldozatok árán az állami egyetemek mellett kollégiumokat és tanárképző-intézeteket. Nem hiszem, hogy ezeket hajlandók volnának ott-hagyni, ismét nagy áldozatok árán új intézeteket alapítani a katolikus egyetem mellett, ha ez államérvényes okleveleket nem adhat. Mert még az erkölcsi haszon is csak problematikus lenne, hisz ez esetben kénytelenek lennének a tanárjelöltek elsősorban az állami egyetemi tanárok szellemében tanulni, minthogy végre is ezek előtt kellene vizsgáznioik.

Az egyetemi bizottságnak tehát egyik nagy föladata volna e kérdést is tanulmányozni s a nagyméltóságú püspöki karnak

javaslatot tenni. A katolikus egyetem mindenesetre csak akkor lesz életképes, ha annak tanítási és vizsgálati jogot az állami törvényhozás is ad.

Legyen szabad egy-kétszót ejtenem a tanárok kiválasztásáról is.

Ez ismét egy fontos és nehéz kérdés. A katolikus egyetem tanáraitól kettős kvalifikációt kell okvetetlenül megkövetelnünk : az első, hogy bírjanak legalább is oly fokú tudományos képzettséggel, aminővel az állami egyetemek tanárai dicsekesznek ; a második nem kevésbé fontos, hogy törhetetlen hűségű, buzgó katolikusok legyenek. Már az első föltétel is nehéz. Hisz csak a napokban panaszkodott a «Budapesti Hírlap» vezércikkében, hogy egyes egyetemi katedrákra nem lehet találni odavaló képzettségű embert s ezért sürgeti, hogy minél több jó tehetségű fiatal embert küldjenek a külföldre, ahol egyetemi katedrákra készüljenek elő.

Még nehezebb a dolog, ha az első föltétellel kapcsoljuk a másodikat : hogy az a tanár tudós is legyen, de legyen buzgó katolikus is. Pedig e nélkül a katolikus egyetem nem sokat ér. Egyetemi ünnepélyek, szabályzatok, misék, prédikációk hasznosak ugyan : de az egyetemnek igazi katholicitást csak az ad, ha az összes tanárok katolikus szellemben tanítanak, írnak és élnek.

A bölcséleti kar legtöbb tanszékére még lehetne — de itt is nagy körültekintéssel — a tanító-szerzetesrendekből alkalmas tanárokat kiválasztani ; de már a jogi és orvosi fakultásokra, amint én ismerem a viszonyokat, egy katolikus egyetemre való tanári kart nehezen lehetne összehozni. A katolikus egyetemnek tanárokat kell nevelnünk : ez is egyik föladata volna a bizottságnak. Úgy kell tennünk, amint a washingtoni katolikus egyetem megalapításakor tettek. Fiatal jótehetségű és jószellemű papokat és világiakat kell küldenünk a külföld katolikus egyetemeire, azzal a megbízással, hogy ebből vagy abból a szakmából magukat kiképezzék, tudományos képzettségüket annak idején irodalmi működésükkel igazolják s ennek alapján a katolikus egyetem katedráit elfoglalják.

Ugyancsak az egyetemi bizottság föladata az egyetem szabályzatának tervezetét kidolgozni, amely ismét, amily fontos, époly kényes föladat. A külföldi főiskolák története e tekintetben nagyon tanulságos. A szabályzatnak mindenesetre a katolikus szellem védőbástyájának kell lennie, anélkül, hogy a katolikus dogmák körén belül az egyéni szabadságot korlátozná ; az ifjúságra vonatkozó szabályzat megalkotása pedig annál nehezebb, minthogy nálunk mintegy a köztudatba ment az egyetemi élet korlátlan szabadsága.

Nézetem szerint ez a körülmény is, de más okok is szükség-

gessé teszik, hogy a katolikus egyetemi élet berendezése teljesen különbözzék a jelenleg nálunk divó egyetemi rendszertől. Tanárok és ifjúság képezzenek egy családot: az egyetem egy külön várost. Ez történhetik az egyetem mellé csoportosított kollégiumok és internátusok útján. Ha az egyetem állami elismerésben részesül, joggal várhatjuk s biztosan meg is történik, hogy minden tanító szerzetesrend kollégiumot fog állítani az egyetem mellé. Remélhetjük, hogy egy-két szeminárium, vagy legalább is egy, a bécsi Ágoston-intézethez hasonló szeminárium is fog keletkezni. De ezek mellett föl kell még állítani internátusokat, jogászok, orvosok és tanárjelöltek számára, internátusokat, melyek minden igénynek megfelelnek: a gazdagok és szegények igényeinek egyaránt. Főleg az utóbbiakról legyen szabad megemlékeznem. Annyiszor hallottam világi katolikusoktól e tekintetben panaszokat, hogy azokat nem hallgathatom el. Miért nem állítanak föl a katolikus főpapok — mondották — a jogakadémiák és az egyetem mellett olyan konviktusokat és tápintézeteket, minők a protestáns kollégiumokban vannak, amelyekben, úgyszólván, egész ingyen nyernek ellátást a szegény protestáns ifjak, de az olcsó ellátás mellett az erős protestáns szellemet is magukba szívják? Igen, én is azt mondom, hogy a katolikus egyetem mellett ilyféle internátus fölállítása hasznos lehet.

Még csak egy általános megjegyzést akarok tenni.

Ha azt akarjuk, hogy a katolikus egyetemre hozott óriási áldozatok busás gyümölcsöt is termeljenek; ha a katolikus ifjúságot a mi egyetemünkre akarjuk édesgetni; ha a katolikus intelligencia minden rétegére ki akarjuk terjeszteni a katolikus egyetem áldásait: akkor nem szabad félúton megállanunk, nem szabad csonka egyetemről álmodoznunk; ellenkezőleg, ki kell mondanunk, hogy amennyit csak tudunk, fogunk áldozni s nem szününk meg áldozni, hogy az egyetemet minél teljesebbé tegyük. Sőt a külföldi példák után akarunk haladni, ahol a tudományegyetemmel kapcsolatba hoztak mindennemű szakiskolákat: technikát, gazdasági iskolát s legújabbban a löweni egyetem konzuláris és kereskedelmi iskolát is. A félúton megállani gyávaaság, amit a külföld meg tudott tenni, arra mi is képesek vagyunk. Ajánlom határozati javaslatom elfogadását:

Az Országos Katolikus Nagygyűlés a magyar katolikus intelligencia megmentésére katolikus egyetem fölállítását szükségesnek és elodázhatatlannak tartja. Ez okból fölkéri a nagyméltóságú püspöki kart, hogy még e jubiláris esztendőben egy katolikus egyetemet építőbizottságot kinevezni kegyeskedjék, amely a katolikus egyetem érdekében országos mozgalmat indítson s egyáltalában e nagy mű mielőbbi megalkotásán járadozzék.

A katolikus egyetem.

(Az I. Orsz. Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén, 1900 aug. 18-án.)

Megdöbbenéssel vettem a nagygyűlést előkészítő bizottság méltóságos elnökének fölhívását, hogy e gyűlésen a katolikus egyetem kérdéséről előadást tartsak. Megdöbbenéssel, mondom, vettem a fölhívást, mert mi keresni valója van itt egy szerzetesnek, kinek a nagyok gyülekezetében — miként szent Bernát mondja — inkább hallgatnia illik, mint beszélni? S valóban nem is merészkedtem volna e fölhívást elfogadni, ha ugyanaz a körülmény, amely az előkészítő bizottság figyelmét csekélységemre irányította, engem is nem kényszerít, az erkölcsi kényszer legnagyobb súlyával, hogy nem törődve gyengeségemmel és gyarlósággal, ide álljak e fényes gyülekezet elé s egy katolikus egyetem fölállításának szükségességét hangoztassam.

Évekkel ezelőtt ifjúságom lelkesedésében az a vágyam támadt, hogy bejárjam a külföld katolikus főiskoláit, egyetemeit, megnézzem azoknak berendezését, megfigyeljem működését, tanulmányozzam szellemét — s ha valami jó, valami nemes ott megragadná lelkemet, ezt szeretett hazánkba is átültetni, a honi földön is meghonosítani igyekezzem.

A vágyat tett követte és sorra jártam, sorra tanulmányoztam a belga, francia és svájci katolikus egyetemeket. S mélyen tisztelt nagygyűlés, elmondhatom, hogy ott a külföld katolikus főiskoláiban csodás dolgokat láttam és tapasztaltam; dolgokat, melyekről nekünk sejtelmünk is alig van; dolgokat, minőkre legvérmesebb álmainkban sem merünk gondolni. Láttam pezsgő hitéletet, természetfölötti jámborságot és buzgóságot, keresztény fegyelmezettséget és crényességet nem a köznép körében, nem is egyik-másik kolostor csendjében: hanem az egyetemek falai között, az egyetemi ifjúság s a tudós tanárok testületében.

Hogy egy-két példát hozzak föl ezekből a lelkembe vésődött jelenésszerű csodás képekből, láttam, hogy a löweni katolikus egyetem szabályzata előírja vásár- és ünnepnap a szentmisehallgatást, ajánlja az egyetemi ifjúságnak a szentségekhez való gyakori járulást; láttam, hogy az nem megy ott ritkaságszámba, hogy a jogász és orvosnövendék tanárával együtt járul az Úr asztalához. Mi több, a löweni egyetem 1800 hallgatója között 500 tagja van az Oltáriszentséget imádó egyesületnek s ha a pap beteghez viszi a legméltóságosabb Szentséget, mindig akadnak egyetemi hallgatók, akik lámpával kísérik az Urat. A Szent Vince-egyletnek hét konferenciája virágozik a löweni, hat a lillei egyetemen; a konferenciák tagjai az egyetemi hallgatók soraiból kerülnek ki, az elnöki és alelnöki tisztséget a jogi, orvosi,

természettudományi és bölcséleti karok legjelesebb tanárai viselik. A lillei egyetemen az iskolai évet háromnapos szentgyakorlat előzi meg, melynek végeztével a tanári kar az ifjúsággal együtt a szentáldozáshoz járul: ugyanez történik húsvét előtt is. A Mária-kongregációnak 200 egyetemi hallgató tagja van. Az egyetemi hallgatók között virágzik az engesztelő szentáldozás társulata; Jézus szent Szíve ünnepén az egyetem kápolnájában szentségimádás van: nappal az egyetemi hallgatók, éjjel a tanárok térdelnek óránként föl váltva a legméltóságosabb Szentség előtt.

De láttam azt is, mélyen tisztelt nagygyűlés, hogy a katolikus egyetemek tanárai tudósok, akikre büszke lehet bármely tudós társaság, tudósok, akik kutatásaik és tudományos búvárkodásaik által az egész tudósvilág tiszteletét és elismerését kivívták maguknak. Tudósok, de nem törekszenek arra, hogy a tudomány szárnyain emancipálják magukat a kinyilatkoztatás igazságaitól; ellenkezőleg tudományukkal a természetfölötti hitet és vallást, a Krisztus alapította Egyházat védik, támogatják. Láttam, tapasztaltam még sok más, ezekhez hasonló csodás részleteket, melyekről annak idején egész lelkesedéssel le is írtam benyomásaimat. Ez az a körülmény, mely a bizottság figyelmét reám irányította, ez az, amely menteni fogja az én vakmerőségetem is, mellyel ide merek állani a magyar katolicizmus színe elé, hogy egy katolikus egyetem alapításának szükségességét hangoztassam.

Tagadhatatlan tény, hogy a mai társadalomban a vezérszerepet az úgynevezett intelligencia viszi, országok és népek sorsát ez intézi. Az intelligencia képzőiskolája, jegecesedő tere pedig az egyetem, ahol bölcséleti, etikai, történelmi, jogi és esztétikai képzettségét nyeri, amelyekből szellemi irányzata fejlődik és világnézete kialakul. Azonban, mélyen tisztelt nagygyűlés, amilyen a gyökér, olyan a belőle sarjadzó fa; amilyen a forrás, olyan a belőle fakadó patak; amilyen az egyetem szelleme, olyan a benne képződő intelligencia irányzata is.

Mert, mélyen tisztelt nagygyűlés, van az egyetemnek is szelleme, van a tudománynak is. Az egyetem lehet igazi világítótorony, de lehet csalfa lidérctűz is: a tudomány igaz vagy hamis fényét árasztva szét. Komolyan gondolkozók előtt ma már gyermekmese-számba megy az a naív lelkeket oly könnyen megtévesztő kijelentés, hogy a tudomány tárgyilagos, hogy az független minden hittől és vallásos meggyőződéstől, hogy mindegy, bármily vallású legyen, aki tanít — csak jól tanítson. Igen, gyermekmese számba megy ez a kijelentés. Mert a tudomány igazságait mi nem látjuk önmagunkban mintegy örökre megjegecesedett állapotban, hanem az emberek eszén átszűrődve jelennek meg ezek

előttünk. S azok a tudós emberek nem egyszerűen a tényeket, eseményeket, exakt kutatások eredményeit adják elő, hanem mindezeket bírálják, jellemzik, megítélik és megbecsülik, érdemeik szerint méltatják, rendszerezik, belőlük elveket, következtetéseket vonnak le.

A tények, az események, az exakt kutatások eredményei ugyanazok : de a tények bírálata, jellemzése, az azokra alapított elvek és következtetések, az azokból leszűrődő ítélet és világnézet, melyeknek foglalatában a tudomány igazságait a tudósok elénk adják, nagyon is különbözők, a legnagyobb ellentéteket mutatják föl. Bátran merem állítani, hogy a tudomány hasonló a szőlővesszőhöz : ugyanaz a fajta más talajban és más egyálji viszonyok között más ízű és más zamatú bort terem ; bort terem Somlyón is, meg a kecskeméti talajban is, de más lesz az a bor, melyet a homokbuckák között termett fürtökből sajtolnak ki, és ugyancsak más lesz az, melynek vesszeje a kialudt vulkán lávájában vert gyökeret. Így vagyunk a tudománnyal is. Más szemmel nézi, bírálja és ítéli meg az élet eseményeit, a történelem mozzanatait, az egyének és tetteik értékét, az irodalom és művészet alkotásait ; más elveket és következtetéseket von le a természeti tudományok exakt eredményeiből és más bölcséleti tanokat épít azokra az a tudós, aki hisz a kinyilatkoztatásban, akit a természetfölötti vallás fénye kísér kutatásaiban, aki szereti Egyházát, mint a Krisztus alapította egyetlen üdvözközt — és egészen más világításban nézi, látja, tünteti föl mindezeket az a tudós, akinek lelkében a természetfölötti hit világát a közöny, a kételkedés, a tévely szürkése, avagy a hitetlenség sötétje váltotta föl. Mert, mélyen tisztelt nagygyűlés, akarjuk vagy nem akarjuk, az Isten ott van mindnyájunk szívében, lelkében, eszében ; s tőle, még ha akar, sem szakadhat el, szabadulhat meg teljesen az ember. Eszének, szívének járását s így mindent, amit eszével, szívével földolgoz, tehát tudományát, világnézetét, erkölcsét, jellemét a személyes, a kinyilatkoztatásban megismert Istenhez való viszonya alakítja, módosítja, határozza meg. Az ember esze, szíve, lelke mindenütt, akarva, nem akarva, végre is a kinyilatkoztatásban megismert Istennel találkozik vagy ütközik. A tudományok története megdönthetetlenül bizonyítja állításomat. Nem találunk egy valamirevaló tudóst, aki, bármily tudománnyal foglalkozik is, műveibe ne lehelne belé theológiáját, ne mutatná be a kinyilatkoztatáshoz való viszonyát.

Ime, mélyen tisztelt nagygyűlés, ez az, ami nézetem szerint a katolikus egyetem szükségességét minden egyébnél világosabban föltünteti.

Mert ha így áll a dolog, ha minden tudósak van theológiája,

mely tudományán átszűrődik : akkor nem közönbös, minő szellemű tudós tanítja ifjúságunkat épen abban a korban, mely az elvek érésének, a világnézet kialakulásának a korszaka ; akkor mi nem nyugodhatunk meg abban, hogy az állami egyetemek tanárai tudós férfiak ; a mi ifjúságunk szelleme csak akkor van biztonságban, ha a tudós tanárok egyszersmind hithű katolikusok is !

Sajnos, erre mindeddig nem gondoltunk, s ez volt nagyrészt oka annak, hogy a katolikus intelligenciát úgyszólván teljesen elvesztettük.

Ifjúságunkat ugyan az elemi és középiskolákban katolikus szellemben igyekeztünk nevelni. De íme, épen abban a korban, mikor a jellem kezd fejlődni, a világnézet kialakulni — átadjuk ifjúságunkat azoknak az egyetemeknek, amelyekken épen a legfontosabb tantárgyakat, épen azokat, melyek hivatva vannak az ember életelveit, életnézeteit formálni, a történelmet, bölcséletet, etikát, eszthetikát, irodalomtörténetet már évtizedek óta nem-katolikus szellemű tanárok tanítják. Csodálkozhatunk-e még azon, hogy katolikus intelligenciánk szellemirányzata, gondolkozásmódja, világnézete minden inkább, csak nem katolikus?

Mélyen tisztelt nagygyűlés, ha mi katolikus intelligenciát akarunk nevelni, ha azt akarjuk, hogy necsak a köznép, a papok és egy-két mágnás család, hanem az úgynevezett művelt osztályok, az urak is gondolkozásukban, erkölcsi elveikben és világnézetükben katolikusok legyenek : akkor nem szabad addig nyugodnunk, míg a katolikus ifjúságot az egész vonalon, az édesanya bölcsődalától kezdve az óvódákban, az elemi és középiskolákban épúgy, mint az egyetem katedráin, katolikus szellemben nem nevelik és tanítják ; addig nem nyugodhatunk, míg olyan főiskoláink nem lesznek, amelyekben minden tudomány összhangban van az Isten által kinyilatkoztatott vallással.

Ez, mélyen tisztelt nagygyűlés, az egyik ok, amely a katolikus egyetem fölállítását sürgetőleg követeli. A másik ifjúságunk valláserkölcsi életének a megóvása, nevelése és megszilárdítása. Mert az állam egyetemein a rosszul értelmezett egyetemi szabadság jelszava miatt az egyetemi ifjúság épen a jellemképződés korszakában teljesen magára van hagyatva vallási és erkölcsi életében. Ott áll ugyan a Pázmány-egyetem mellett a templom is, de csak mint egy rég elhangzott s feledésbe ment dalnak megkövesült végső akkordja, melyet már sem a tanárok, sem a tanulók nem értenek ; az ifjúságot sem tanárainak példája, sem ösztönzése nem vezeti a templomba. Hiányzik abból az egyetemi hit-szónok is, aki a tanulóifjúság lelkében a vallási igazságokat föl-fölújítaná. Amint az ifjúság elhagyja a középiskolát, az egész

életet úgy látja berendezve, mintha neki a valláshoz, az Istenhez már semmi köze sem volna. Így nevelődik Isten és igaz vallásosság nélkül a magyar katolikus intelligencia !

Ehhez járul a mi szép fővárosunk ezernyi erkölcsi veszélye, melyek között az az ingatag, tapasztalatlan, még nem jellem-szilárd ifjú teljesen magára van hagyatva.

S mi ennek az eredménye? Nem a magam ítéletét mondom el ; egy szerzetes fölfogását tán túlzónak, elfogultnak, szigorúnak találhatnák. Egy magyar gavallér szavait idézem, akit épen nem lehet ultramontánnak nevezni, Szemere Miklósét, aki fájó szívvel panaszolja «Ifjú véreimhez» címzett röpiratában, hogy a magyar egyetemi ifjúság erkölcsi élete meglazult, belőle a nemesebb, ideális törekvések kiveszöbén vannak, munkaszeretete kialakulófélben van s ezeknek helyét ideg- és kedéysorvasztó szenvedélyek foglalják le. És Szemere Miklós sem talál más utat a magyar ifjúság erkölcsi megmentésére, mint egy teljesen új alapokra fektetett egyetem fölállítását, távol a nagyvárosok erkölcsi veszélyeitől, ahol tiszta légkörben, komoly szellemi munkában, férfierények gyakorlásában, testet és lelket nemesítő szórakozások közt nevelkedjék a haza jövő reménye.

Ezt akarjuk mi is, mélyen tisztelt nagygyűlés, vallásos, tiszta erkölcsű, jellemszilárd, élet- és munkakedvtől duzzadó ifjúságot akarunk nevelni a katolikus egyetemen. S bizonyára hálás lesz irántunk az egész ország, ha egy, a külföldiekhez hasonló katolikus főiskola megteremtése által a magyar társadalom gerincének, az intelligenciának szellemi és erkölcsi megmentésére számítunk. Sőt meg vagyok arról győződve, hogy egy jól szervezett, jó alapokra fektetett katolikus egyetem üdvös hatással lesz egész közoktatásügyünk megjavítására, megreformálására.

De legyen szabad, mélyen tisztelt nagygyűlés, rámutatnom még egy körülményre, mely a katolikus egyetem megalapítását sürgeti.

Napjainkban a konkurrencia korát éljük még a tudományban is. Szükséges, hogy mi, katolikusok a tudomány terén is kiálljunk a versenytérre. Nem szabad engednünk, nem szabad túrnunk, hogy mindenki arcunkba vágja : hogy mi maradiak vagyunk, nekünk a tudomány, a haladás nem való ; nem szabad engednünk, hogy nálunk is a katolikusok inferioritásáról beszéljenek. Meg kell mutatnunk a világnak, hogy mi is tudunk a tudomány minden ágában dolgozni s hogy minden igaz tudomány megfér a mi hitünkkel. Meg kell mutatnunk, hogy nem féljük a mi dogmáinkat sem a görcsőtől, sem a kémiai oldószerektől, sem a történelem megsárgult okleveleitől, a mi dogmáinkat nem döntheti meg semmi, mert Krisztus mondta : «Az ég és a föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak».

De hogy ezt teljes mértékben, teljes függetlenséggel és szabadsággal megtehessük, életszükséglet a katolikus egyetem, amely teret és alkalmat nyújt arra, hogy minden igaz katolikus tudós érvényesüljön, ahol írhat, kutathat, taníthat mindegyik, anélkül, hogy katolikus meggyőződését rejtegetnie kellene. Mert hovatovább odajutunk, mélyen tisztelt nagygyűlés, hogy a tudományos testületekben is akadályul szolgál az előmenetelben, ha valaki katolikus szellemben ír, kutat és tanít. S ha ez az állapot így fejlődik tovább, akkor, mélyen tisztelt nagygyűlés, bekövetkezik az az idő, amikor majd csakugyan méltán lehet a magyar katolikusok szellemi inferioritásáról beszélni, mert a katolikus szellem el lesz teljesen űzve, le lesz egészen szorítva a tudomány teréről.

De nem, nem fog ez bekövetkezni. Egy szebb jövő hajnalsugarait látom már; a katolikus egyetem körvonalai föltűnnek lelkem előtt. Ez nem ábránd már többé, nem álomkép; amit a magyar katolikusok egy szívvel, egy lélekkel akarnak, az létre is jön. Sőt itt vannak már az első kövek az egyetem alapjához. S minő kövek! Bonnáz Sándor, a boldogemlékű csanádi püspök százezer forintot hagyott a katolikus egyetem alapítására. Ugyanannyit Vác nagyszívű püspöke, Schusztér Konstantin. A kalocsai főképtalan hasonló összeget ajánlt föl e nemes célra. A pécsi egyházmegye buzgó püspöke, Hetey Sámuel óméltósága, szintén már az alapítandó katolikus egyetemet tartva szem előtt, százezer koronával gyarapította a pécsi püspöki liceum alapítókéjét; megyéjének nemes papsága már eddig negyvenezer koronát ajánlt föl a katolikus egyetem megalapítására. A kassai egyházmegye fenkölt szellemű főpásztora, Bubics Zsigmond ónagyméltósága, kötelezte magát, hogy amíg él, évenként bizonyos összeggel járul e nagy mű megalkotásához. De — ami valóban megható — szegény falusi káplánok és kispapok, az ország minden részéből, minden fölszólítás nélkül, szívük sugallatát és lelkesedését követve, megfogadták, hogy megtakarított, maguktól megvont filléreikkel évenként adózni fognak e szent célra. Ha az összes idevágó alapítványokat összegyűjtjük, már közel egymillió koronánk van az egyetemre.

Igaz, mindez kevés: egy egyetem fölállítása és fönntartása milliókba kerül. De ezeket a milliókat is összehozzuk. Hisz eddig csak egyesek adakoztak; a katolikus társadalom még nem mozdult meg. Lelkesültünk ugyan az eszméért mindnyájan, de az adakozást, az áldozatot addig korainak tartottuk, míg az eszme konkrét alakot nem ölt. Most van arra a legkedvezőbb alkalom, hogy meginduljon az országos mozgalom. Ennek ebből a katolikus nagygyűlésből kell kiindulnia. Kérjük tehát föl a nagyméltó-

ságú püspöki kart, hogy a magyar katolikusok egyhangú óhajtását kegyeskedjék meghallgatni s vegye kezébe a katolikus egyetem ügyét; nevezzen ki még e jubiláris esztendőben egy katolikus egyetemet építő bizottságot, hogy így ez örömesztendőhöz fűződjék e nagy mű megkezdése. S ha ez a bizottság megalakul, ha a nagyméltóságú püspöki kar kimondja a teremtvő nagy szót: legyen katolikus egyetem: mi odaállunk melléje mindnyájan, oda hűségünkkel, lelkesedésünkkel, odaállunk áldozatkészségünkkel, mely nem fog megfogyatkozni, nem fog lelohadni, míg e nagy alkotást be nem fejezzük.

Igen, kérjük a nagyméltóságú püspöki kart, hallgassa meg a magyar katolikusok ezreinek legbensőbb meggyőződését. Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a katolicizmus kilencszázados főnnállásának emlékét nem ülhetjük meg méltóbban, mintha lerakjuk a katolikus egyetem alapjait: mert ezzel egyszersmind a jövő századokra biztosítjuk hitünk, vallásunk, egyházunk virágzását szeretett hazánkban.

Katholikus jótékonyság a nagyvárosokban.

(A Budapesten 1901 május hó 20—22-én tartott első keresztény szocialis kurzuson.)

A XIX. század folyamán gyökeres átalakulásokon ment át a társadalom. Egyrészt a gőzgépek, a vasutak, a gyáripár, a villamosság, a technika vívmányai, másrészt a jobbágyság föl-szabadítása, a céhrendszer megszűnése, a szabad verseny, a tőke uralma, a napi sajtó alkotják természetes tényezőit ezen társadalmi átalakulásnak. Új társadalmi osztályok keletkeztek, a régiek fölbomlásnak indultak; új utak nyíltak meg a társadalmi élet terén, míg a régi századokon át taposott ösvényeket gaz borítja el.

A régi társadalom fő jellemvonása az állandóság. Az urat és a jobbágyot a föld kötötte le, az iparost a céh: mindannyit az állandó lakóhely, melyet századokra visszanyúló vallási és erkölcsi hagyományok, elvek és szokások bástyája vett körül. Ezért a régi korban a városok szertelen növekvést nem is mutatnak, mert kiki maradt a szülőföldjén: volt, ami őket odakösse, s nem volt, ami e köteleket meglazítsa.

De a föntemlített tényezők nagyban megingatták ezt a társadalmi állandóságot. Létrehozták a mozgó tőkét, mozgósították a földet, mozgósították az embert is. A városok gyárai, iparvállalatai, közmunkái, új keresetforrásai delejes erővel hatnak a

vidék szegény népségére. Ezrével és ezrével tódulnak e nagy gócpontokba az emberek, kiknek már se földjük nincs, se otthonuk, csak két kezük a munkára. Így jött létre az új társadalmi osztály, a munkásosztály, mely ma már oly jelentőséges tényezője az új társadalomnak, hogy azzal számolnia kell az államnak, a társadalomnak, az Egyháznak egyaránt.

M. t. uraim, ezzel a munkásosztállyal, a modern nagyvárosok népességének ezen főfaktorával óhajtok előadásomban foglalkozni. De csak egy különleges szempontból. A munkások anyagi helyzetét érintő fontos kérdésekre, minők a munkaidő, munkabér, munkaszünet, a munkás és munkaadó viszonya, a nő- és a gyermekmunkások alkalmazása, a balesetek ellen való biztosítás, a gondoskodás elaggott és beteg munkásokról stb. jelen előadásomban nem terjeszkedem ki; mindezen kérdésekről részint volt már ezen kurzusban szó, részint a jövőben fogunk ezekkel behatóan és részletesen foglalkozni. Előadásomban csakis a munkásosztály vallási, erkölcsi és szellemi helyzetét óhajtom megvilágítani s ezzel kapcsolatosan arra szándékozom rámutatni, minő tevékenységet fejthet ki a keresztény-katolikus felebaráti szeretet a munkásosztályok vallási, erkölcsi és szellemi életének emelésére.

A munkásnép a nagyvárosok periferiáin üt tanyát, a gyárak és ipartelepek közelében, oly helyeken, hol olcsó lakásokat kaphat. Ezekben a munkásbérházakban zsúfolódnak össze a legkülönbözőbb elemek, akik soha nem ismerték egymást, akiket semmi nem fűz egymáshoz. A munkásnegyedek távol vannak a templomoktól, főleg távol a kolostoroktól, melyek a régi városi fejlődés talaján a városok szívében épültek föl. Így ez az újonnan keletkezett osztály egy teljesen új világban találta magát; amelyben nincs templom, nincs kereszt, nincs harangszó, nincs pap, nincs vásárnap, nincs semmi, ami Istenre, a lélek üdvére emlékeztetné.

Azok, akik a vidékről jönnek ide, hogy munkába álljanak, onnét, ahol a falu közepén áll a templom, s a harangszó minden nap végigzúg a községen, ahol a vasárnapot a falu apraja-nagyja megszenteli, ahol az ünnepek áhitatos éneke és szertartása az egyszerű ember szívéhez is beszédesen szól, ezek bizony eleinte furcsának találják ezt az életet és állapotot s néha-néha betévednek a városok belsejében lévő templomokba. De mit szóljunk arról a nemzedékről, amely már a gyárkémények füstje között születik és nevelődik? Talán nem kellene Londonba mennünk, ahol egész sereg munkásgyerek és ember van, aki Jézus Krisztus nevét sohasem hallotta; Berlinben a munkás-városrészekben ezrével vannak a meg nem keresztelt munkásgyermek. De ott is, ahol megkeresztelik őket, a keresztségen s a temetésen kívül alig van valami, ami a vallásra emlékeztetne. Igaz, nálunk még kötelező a vallás-

oktatás az iskolában. De először is a munkásgyermek egy nagy része nem jár iskolába. Verédi Károly, Budapest tanfelügyelője, ezelőtt egy-két évvel hivatalos jelentésében mutatta ki, hogy több ezerre megy azon iskolaköteles gyermekek száma, akik nem járnak iskolába. S ha járnak is iskolába, egy-két órai vallásoktatás nem elégséges arra, hogy a hitben és vallásosságban megerősítse azokat, akik oly légkörben élnek, melynek sűrű ködén nem hatolhat át a vallás melegítő fénye.

A régi világban a gyermeket a család védte és nevelte, az iparosifjúságot a céhrendszer oltalmazta: valamennyit a keresztény társadalom hagyományai, szokásai és erkölcei vették körül, melyek ellen nem véthettek, anélkül, hogy szomszédaik, rokonaik, ismerőseik, egész környezetük szemrehányását ne vonták volna magukra.

Mindez másképp van a nagyvárosok munkásosztályánál. Ott alig van családi élet, családi otthon. A férj egész nap munkában van — távol a lakástól; az asszony is egész nap keres — többnyire szintén távol a lakástól. S a gyermekek? Az iskolai időn kívül az utcákon kóborolnak. Amint elhagyják az iskolát, beállnak ők is munkásnak, fiú- és leánygyermek egyaránt.

Amint nincs semmi, ami őket a vallásosságban megerősítené: úgy erkölcsiségüket sem védi semmi. Minden támasz és oltalom nélkül ki vannak téve az erkölcsi elzúllás legnagyobb veszélyeinek. Maga ez a különböző elemekből összeverődött sokaság, melyben az emberi durvaság, féktelenség és indulat kitöréseit nem gátolja semmi, az első és a legnagyobb veszedelem. Ehhez járulnak a nagyvárosok utcáinak, mulatóhelyeinek ezer meg ezer csábításai.

Csak egy-két pontot akarok röviden érinteni: a prostitúció, vadházasságok, az alkoholizmus ebből az osztályból szedik leg-sűrűbben áldozataikat; a gyermekbűnösök legnagyobb percentje szintén ebből az osztályból kerül.

Távol áll tehát ez a munkásosztály a vallásnak erkölcsileg is nemesítő és védő hatásaitól. Annál könnyebben hozzáférközhetnek a babona, a hamis fölvilágosodás, az elégedetlenség apostolai. Elszakítva minden vallási tekintélytől és vezetéstől, annál mohóbban fogadnak bármely oldalról jövő szellemi irányítást. A nazarénusok és anabaptisták itt találnak legkönnyebben hívőket; de a szocialista-izgatók is, akik, míg egyrészt a munkásokban az elégedetlenséget szítják, másrészt a társadalmi rend teljes fölforrását célozzák.

Az itt vázolt jelenségek, m. t. uraim, kell, hogy gondolkozóba ejtsék mindazokat, akik az egyháznak is hű fiai, de akik a társadalmi rend fönntartásán is fáradoznak. Mert ezek a jelenségek nem

sporadikusak, ezek egy egész társadalmi osztályt, mely nálunk is már százezreket, a külföldön meg milliókat foglal magában, érintenek. És ez a társadalmi osztály folyton növekszik. Ha itt nem jó kellő segítség, egész néprétegeket vesz el az egyház, másrészt ugyanezek erkölcsaikben elvadulva, a hamis próféták által félrevezetve, félelmetes ellenségeivé lesznek a fönnálló társadalomnak. Az egyházat nagyobb veszteség fenyegeti ez oldalról, mint aminő érte a reformáció alkalmával; a társadalmat pedig nagyobb csapás, mint az eddigi háborúk és forradalmak.

A keresztény felebaráti szeretetnek egyik elsőrangú hivatása, ezt az új társadalmi osztályt, amely a XIX. században keletkezett s amely talán a XX. század végén már az emberiség sorsát fogja intézni, a keresztény hit, erkölcs és szellem talajára visszavezetni, vagy azon megőrizni és megszilárdítani.

Lássuk tehát az eszközöket, melyeket a keresztény felebaráti jótékonyosság és szeretet a munkásosztályok vallási, erkölcsi és szellemi élete emelésére a nagyvárosokban üdvösen fölhasználhat. Itt főleg azon intézményeket és kezdeményezéseket fogom érinteni, melyeket a nagy világvárosokban: Párisban, Berlinben, Bécsben és hazánk fővárosában is a keresztény szeretet és buzgóság leleményessége már eddig is létesített, s a gyakorlat üdvöseknek bizonyított.

Mindenesetre első és legüdvösebb a munkásnegyedekben templomok építése, főleg kapcsolatban kolostorokkal, melyeket olyan szerzetesek vagy apácák foglalnak el, akik maguk is szegények és élethivatásuknak a munkásnép gondozását tekintik. Egy-egy ilyen templom és kolostor oázis a sivatagban, villámhárító a terhes fellegek között. Mert, m. t. uraim, a gyárak füstös kéményei közül ki-kicsillámló templomi kereszt nagyobb biztosítékot nyújt a társadalomnak, mint a gyárak mögé épített s katonasággal megrakott kaszárnyák. Amint ugyanis a keresztény civilizációnak és kultúrájának a szerzetesek voltak mindig úttörői: úgy ennek megvédésénél is övék az első csatasor. Az előbbit a történelem tanúsága alapján mindenki elismeri, még a francia kormány is, mely otthon üldözi a kongregációkat, de a gyarmatokban állami segélyben részesíti őket. Az utóbbit a modern világ nem akarja elismerni; pedig a szerzetes jogcíme mindkettőre ugyanazon egy forrásból fakad: az önzetlen, odaadó, áldozatkész felebaráti szeretetből. Ismételtem, m. t. uraim, hogy a munkáskérdés megoldásában nagy lépést teszünk előre, ha a nagyvárosok periferiáit kolostorokkal szegélyezzük be.

Két példára hivatkozom csak. Bécsben e téren rendkívül sok történt az utolsó két évtized alatt: a munkás-városrészekben több templomot építettek, különféle szerzetesek telepedtek meg,

főleg sok apáca-iskola, gyermek-kert, kisdédóvó keletkezett. És minden a bécsi viszonyokkal ismerős beismeri, hogy a császárváros munkásnépén máris nagy és előnyös változás látható. A második példa meg itt van szemeink előtt : az angyalföldi kármelita-templom és kolostor, amelynek a munkásnépre már eddig is gyakorolt üdvös befolyását méltánylással kell elismernünk. Nem mondok sokat, ha azt állítom, hogy e kolostor legalább is ezer munkást, férfit, asszonyt, gyermeket a keresztény világnézet alapzatához köt, miként a delej a vasat. És ha volna a periferiákon ugyanannyi kolostor, mint amennyi kaszánya övezi azokat, legalább is tízezer munkásról biztosak lehetnénk, hogy nem lesz szociálista, sem anarkista, sem atheista.¹

Templomokról és kolostorokról szólva, föl kell említenem egy nagy nehézséget is, mellyel a folyton szaporodó nagyvárosokban a munkásnép lelki gondozása jár, a különböző nyelvű munkások miatt. A nagyvárosok munkásnépe egész Bábelt alkot a különböző nyelvekkel és nemzetiségekkel. Budapesten is több ezerre tehető az olasz, a lengyel, a cseh munkások száma, a tót munkásoké pedig fölülmulja az ötvenezret. Bizony, a nagyvárosokban arra is kell gondolni, hogy ezek a különböző nemzetiségű szegény népek találjanak anyanyelvükön beszélő papokat, akik őket meggyónztatják, akik előtt szívük-lelkük nyomorúságait könnyűséggel föltárhatják, sőt gondoskodni kell arról is, hogy anyanyelvükön vallási oktatást nyerhessenek, prédikációt hallgathassanak. Tudom én azt nagyon jól, mélyen tisztelt uraim, hogy nagyon kényes kérdést feszegetek, főleg napjainkban, mikor a nemzeti nyelv féltékeny ápolását s annak a közéletben föltétlen uralmát akarjuk kivívni. Magam is azok közé tartozom, akik a fővárost magyarnak, teljesen magyarnak szeretnék látni nyelvében, érzésében, műveltségében, szellemében. De mindez nem zárja ki, hogy az idegenajkú munkásnép vallási szükségleteiről gondoskodjunk. Mert ennek elhanyagolása egyenlő azzal, hogy ezt a sok ezer olasz, cseh, lengyel és tót munkást átengedjük az izgatók, a babona befolyásának, oda engedjük a szociáldemokráciának s a teljes elzúllásnak. Ha a párisiak nemzeti önérzetét nem zavarja, hogy Páris három-négy templomában német gyónztatók is vannak, s minden vasárnap német prédikációk hangzanak el ; ha Bécsben van az olaszoknak templomuk, ha a porosz kormány megengedi, hogy Essenben a lengyel gyármunkásoknak lengyel szerzetesek adjanak lelkigyakorlatokat s Münster és Osnabrück vidékére a len-

¹ Ezen a téren azóta Bpsten is igen sok történt, számos új plébánia és kiscigítő kápolna létesült. Sőt ma a viszonyok Bpsten határozottan jobbak, mint Bécsben, ahol a szocialista városi uralom a Lueger idejében valóban jelentkező örömdetes javulást eltüntette.

gyel aratókat lengyel papok is kövessék: Budapesten is kellene arról gondoskodnunk, hogy az olasz, a lengyel munkások is részesüljenek lelki gondozásban. Csak egy példát hozok föl. Egy apostoli lelkületű pap buzgósága folytán három-négy éven át lengyel szerzetesek tartottak a fővárosban lengyel munkásoknak lelkigyakorlatokat. Több ezerre ment a munkások száma, kik örömmel részesültek a vallás vigaszában, melyet már éveken át nélkülöztek, mert nem találtak papot, aki őket megértette volna. De ugyanezt kellene tenni minden évben nemcsak a lengyel, hanem az olasz, a tót munkásokkal, sőt gondoskodni kellene az ő rendes pasztorációjukról. Mert arról bizonyosak lehetünk, hogy ha a mi sovinizmusunk nem ad nekik lengyel, olasz, tót nyelven beszélő papokat, majd ad nekik a szociáldemokrácia lengyel, olasz, tót izgatókat. De viszont, mélyen tisztelt uraim — bocsásanak meg, hogy hosszabban foglalkozom e tárggyal — a külföldön élő magyar munkásokról is kellene e tekintetben gondoskodnunk. És itt nemcsak Bécs, Belgrád, Bukarest lebeg szemeim előtt, hanem főleg Amerika, amelynek népóceánjában az a sok ezer magyar kivándorló teljesen magára van hagyatva. Bár szavam elhatolna oda is, ahonnet a kezdeményezésnek e téren kell kiindulnia, tudniillik a magyar kormányhoz.¹

De hát — hogy visszatérjek tárgyamhoz — a nagyvárosok periferiáinak kolostorokkal való benépesítése többé-kevésbbé jámbor óhaj marad, minthogy ez nagy pénzáldozatokkal jár, ámbar ismételem, hogy a keresztény jótékony-ság egyesülés útján e tekintetben is sokat tehet, ha nálunk még keveset is tett. Ami a külföldön oly mindennapi, hogy közadakozásokból állítanak templomokat, iskolákat, nálunk ez még mindig szokatlan valami s csak nagy-nehezen megy. A mi társadalmunk nagyon is hozzá van még ahhoz szokva, hogy mindent csak a főpapság, a kegyúri joggal bíró városok, a patrónusok tegyenek. A modern társadalmi rohamos átalakulások ezzel nem elégedhetnek meg. Annyi a szükséglet e téren is, hogy magának a társadalomnak is le kell rónia adóját. S az is bizonyos, hogy a közadakozásból, a társadalom filléreiből épült templomok és kolostorok manapság szilárdabb fundamentumon állanak, mint a királyi alapítványokból s a kegyuraságok bőkezűségéből épültek.

Templomok és kolostorok alapítása a keresztény jótékony-ság és felebaráti szeretet első föladata a nagyvárosokban, de csak az első és nem egyedüli. Várnak itt más föladatok is a buzgó szívek-re, akik a keresztény jótékony-ságot akarják gyakorolni. Keresztény jótékony-ságról szólok, amely nem elégszik meg egy kis pénz-

¹ Az itt említett hiányok már legnagyobbbrészt orvosolva vannak.

áldozattal, hanem amely szeretetet kíván, személyes áldozatot és személyes közreműködést, olyan jótékonyaságról, minőt az irgalmas szamaritánusról rajzolt az Üdvözítő. A nagyvárosok munkásnépének megmentésére nem elég a pénz, emellett oda apostolok is kellenek. Még pedig mélyen tisztelt uraim, ennek az apostoli kollégiumnak elsősorban világiakból kell állania. Mert itt oly talájon mozgunk, ahová a papok, az egyháziak egyrészt be sem férkőzhetnek, másrészt itt annyi apostolra van szükség, amennyit az egyházi rend még legnagyobb virágzása korában sem tudott volna előállítani. A világiakat, nőket és férfiakat, a szó szoros értelmében az apostoli működés körébe kell bevonnunk, hogy ők legyenek mintegy az egyháznak, a papnak előfutárjai, egyengessék számára az utat — a munkásnép szívéhez, lelkületéhez, szelleméhez. Igen, mélyen tisztelt uraim, a nagyvárosokban a világiak karitatív tevékenységének apostolinak kell lennie, ennek elsősorban arra kell irányulnia, hogy a munkásnépet a keresztény hitben, erkölcsben, világnézetben megőrizzük, megerősítsük. Első helyen érdemelnek említést a Szent Vince- és Szent Erzsébet-Egyletek, az a férfiak, ez a nők számára. Az egyesület tagjai a jótékonyaságot személyesen gyakorolják; személyesen keresik föl szegényeiket, nemcsak hogy őket anyagi segélyben részesítsék, hanem hogy lelkületükre is hassanak, hogy velük szemben a lelki irgalmasságot is gyakorolják, egyszersmind pedig önmagukat mindjobban megszenteljék. Ezen egyesületek tehát kettős céllal bírnak: a tagok megszentelése az egyik, a másik a szegények anyagi és lelki segítése. Maga ez a kettős cél már megmagyarázza azt is, hogy ezen egyesületek külsőleg nagy eredményeket nem mutathatnak föl, mert ezeknél nem a kiosztott pénzmennyiség, hanem a segélynek személyes átnyújtása, a szegények személyes fölkeresése a lényeges. Mégis ezen egyesületek áldásos működése nagyobb hatásokat ér el, mint a kápráztató nagy összegekkel dicsekvő modern jótékonyági egyesületek.

Csak az a sajnós, hogy míg a külföld nagyvárosaiban mindkét egyesületet a katolikusok buzgósága fölkarolta, nálunk egyik sem tudott még eddig virágzásra jutni. Budapesten például a Szent-Vince-Egyletnek három konferenciája van, az egyikben 29, a másikban 20, a harmadikban 10 a ténylegesen működő tagok száma. A pártoló tagok száma is körülbelül ugyanannyi.¹ Az Erzsé-

¹ Ime a hivatalos adatok 1900-ról: A budapest-jobbparti Vince-Egyesületnek látogató tagja volt 29, résztvevő tagja 29, pártoló tagja 18. Rendszeren 30 család részesült gondozásban, 1213 szegény segélyben. Az évi kiadás 3451 kor. volt. A budapest-belvárosi konferenciának rendszer tagja volt 10, pártoló 39. Az évi kiadás 4100 korona volt. A budapest-józsefvárosi konferenciának 20 működő tagja volt és 44 jötevője. Rendszer heti gondozásban volt 32 család. Az évi kiadás 2166 korona.

bet-Egyletnek csak egy konferenciája van, mely rendkívül áldáson működik ugyan, de nem tud kellően szétágazni a katolikus társadalomban.

Míg például Bécsben már ezelőtt tíz évvel — sajnos, csak 1889-ről van kezeim között hivatalos kimutatás — a városban magában a Vince-Egyletnek 21 konferenciája működött, 267 tényleges és 2659 pártoló és tiszteleti taggal, a város körül elterülő helységeiben (melyek ma már a Gross-Wienhez tartoznak) 11 konferencia volt 167 rendes és 1680 pártoló és tiszteleti taggal. E 32 konferencia tagjai 3390 szegény családot látogattak meg hetenként; a segélyezésre 100.000 koronát fordítottak. Egy év lefolyása alatt 241 vadházasságot orvosoltak. A bécsi Erzsébet-Egyletnek 1889-ben már három konferenciája volt, ezeken kívül fönttartott egy árvaházat 40 árvával.¹

Berlinben az 1899-iki kimutatás szerint a Vince-Egyletnek 21 konferenciájában 328 rendes és 773 pártoló tag gyakorolta a keresztény irgalmasságot, 809 családot részesítve az egyet áldásaiban. Ugyancsak Berlinben a Vince-Egyletnek 19 női konferenciája is van, melyekben 249 tényleg működő és 879 pártoló tag 553 családot látott el segítséggel és vigasszal.²

Párist nem is említem föl, hanem igenis fölhozom azt, hogy minden nagyobb francia és német városban, melyek egyetemekkel bírnak, a katolikus egyetemi ifjúság körében is virágoznak a Szent-Vince-Egylet konferenciái. Münchenben, Bonnban, Boroszlóban, Freiburgban, Brüsszelben, Löwenben, Lyonban, Lilleben, hogy csak egy-két nevet említsek. A löweni egyetemen 1844-ben alapították, ma az egyetemi hallgatók között hat konferenciája van 250 taggal.³ (Meggjegyzem, hogy az összes hallgatók száma csak 1800.) A lillei katolikus egyetemen szintén hat konferenciában virágozik a Szent-Vince-Egylet — ezek közül kettőt kizárólag jogászok alkotnak — 150 családot látogatnak meg hetenként az ifjak s látnak el nemcsak segéllyel, hanem vallási vigasszal is.⁴

Ime, ily módon kell a katolikus ifjúságnak is kivennie részét a katolikus társadalmi munkálkodásból.

A munkásosztály megmentésénél nagy szerepet játszik a gyermekek s főleg a fiatal munkások védelme. A gyermekeknek, mint már említettem, nincs igazi otthonuk, a családi nevelés bensőségét teljesen nélkülözik; az iskolai időn kívül az utcákon csa-

¹ Heinrich Pesch, Die Wohltätigkeitsanstalten der christlichen Barmherzigkeit in Wien. Freiburg. 1891. 107. l.

² Heinrich Fournelle, Die katholische Charitas in Berlin. Berlin. 1901. 39 s. k. l.

³ V. ö. L'Université de Louvain. Coup d'oeil sur son histoire et ses institutions. Bruxelles. 1900. 177. l.

⁴ Mihályfi Ákos. Katolikus egyetemek. Budapest, 1898. 60. lap.

varognak s szívják magukba azoknak bűnnel telített levegőjét. A fiatal munkások, férfiak és nők egyaránt, a legnagyobb erkölcsi veszélyeknek vannak kitéve az esti órákban a munka végeztével, a vasárnapok délutánjain, főleg pedig oly időkben, mikor munka nélkül vannak a nagyváros tömkelegében. Mindezen veszélyek elhárítására gondolt a keresztény szeretet, valóban lélekemelő tevékenységgel.

Párisban a munkásgyermek nagy része semmi vallási oktatásban nem részesül. A keresztény szeretet e hiányon is segíteni óhajt. Keresztény nők és férfiak vállalkoznak e teljesen apostoli ténykedésre. Magukhoz édesgetik a munkásgyermeket, kikhez a pap nem is juthatna el, magukhoz édesgetik egy kis oszonnával, éremmel, ajándékkal s kis csoportokra osztva őket, vasárnaponként megtanítják a katekizmusra és az imádkozásra. Ime csak Páris egyik plébániáján, a grenelle-in, 1889-ben 80 hölgy és három úr összesen 300 fiút és ugyanannyi leányt részesített vallási oktatásban.¹ Sőt többet mondok, mélyen tisztelt uraim, Lyonban a múlt évben 172 fiatal leány és ifjú — 15—20 évesek — 814 gyermeket részesített rendes vallási oktatásban.² Ne gondolják, mélyen tisztelt uraim, hogy ez nálunk valami fölösleges dolog volna. Budapestén is előkelő, buzgó hölgyek megtették az első kísérleteket e téren is, és mondhatom, nagy tere van buzgóságuknak.

A kis gyermekek védelméről nagyon szépen gondoskodott a bécsi keresztény társadalom. A bécsi katolikus nőegylet egymaga 20 bölcsődét és kisdédóvót alapított és tart fenn (valamennyi apácák gondozására van bízva), amelyekben 4300 szegény gyermeket őriznek az utcák veszélyeitől, tanítanak, nevelnek és részben táplálnak is. Ezenkívül van még 19 óvoda apácák kezében a császárváros gyárnegyedeiben. (Nem számítom ide a többi községi vagy felekezetnélküli jótékonyaságból fönntartott gyermekkerteket és óvodákat.)³ Berlinnek 61 kisdédóvója közül 12-öt a katolikus jótékonyaság alapított, valamennyi apácákra van bízva, kik a 2—6 éves gyermekeket egész napon át anyai gondozásban részesítik.⁴ Természetesen ezen intézetek mind a munkásnegyedekben vannak.

Franciaországban a gyermekek, és a fiatal munkások és munkásnők védelmére szolgálnak az úgynevezett védőegyesületek (patronage), melyek a keresztény felebaráti szeretet legszebb gyöngyeit képezik. Ezen védőegyesületek célja a fiatal munkásokat és munkásnőket a vasárnapi délutánokon, a gyermekeket az

¹ Wetzer u. Welte, Kirchenlexikon II. kiadás. IX. kötet. 1490 l.

² La Quinzaine, 1901. Nr. 156. Après l'école. 460. l.

³ V. ö. Heinrich Pesch i. m., 136—138. l.

⁴ V. ö. Fournelle i. m. 104. s. k. l.

iskolai szünnapokon elfoglalni. Összegyűjtik őket — iskolákba vagy más egyleti vagy bérelt helyiségekbe — s ott az erre önként vállalkozó úri asszonyok és leányok foglalkoznak velük, részint nemes szórakozásokkal, énekkel, zenével, részint olvasmányokkal, hasznos kézimunkával, egy-két jó tanács, oktatás, egy-két vallásos gondolat is utat talál e délutánokon az ifjú munkások és munkásnők szívéhez. A főcél pedig el van érve : vasárnap délután van otthonuk, kellemes szórakozásuk, s meg vannak óva azon veszélyektől, amelyekben éppen a vasárnapi délutánokon a legtöbb fiatal munkás és munkásleány erényessége hajótörést szokott szenvedni. A védőegyesületek legszebb virágzásnak Franciaországban, a keresztény karitás klasszikus földjén örvendenek. A legújabb statisztikai adatok szerint Franciaországban 4168 katolikus patronage áll fenn : 2351 fiúk, 1817 leányok számára. És, ami a legörvendetesebb, ez az intézmény napról-napra erősödik. Ime, Párisban 1858-ban 24 védőegyesület volt, melyekben 3000 fiatal leányt gondozott 500 védőnő ; 1878-ban már 107 védőegyesületben 12.000 fiatal leány állott 900 védőnő gondozása alatt ; 1898-ban 160 egyesületben 1000 védőnő 20.000 leány között működött ; 1900-ban 176 védőegyesület 26.000 leányt számlált és 1200 védőnőt. A 176 védőegyesület közül 112-öt apácák, 64-et pedig teljesen világi hölgyek vezetnek.¹ Ezek a társadalom legelőkelőbb rétegeiből valók, akik egy-egy meghatározott vasárnap délutánt védenek között töltenek el, őket tanítva, oktatva, szeretettel gondozva. Lehet-e ennél nemesebb módon gyakorolni a keresztény szeretetet? Van-e ennél biztosabb útja a társadalmi nagy ellentétek s az ebből származó elkeseredés és elégedetlenség elfojtásának?

Franciaországban a fiatal férfimunkások védőegyesületei még nagyobb számban vannak, mint a nővédő-egyesületek. Ezeknek legnagyobb része különböző férfi-kongregációk vezetése alatt áll. Az oroszlánrész az iskola-testvéreké, akik 350 védőegyesületben 32.572 fiatal munkásra gyakoroltak üdvös befolyást.²

Nálunk is történtek már e téren kezdeményezések. Ide tartoznak bizonyos értelemben a legényegyletek ; még inkább a tanoncok Otthona, mely Budapesten máris oly áldásosan működik. A legutóbbi jelentés szerint az Otthon négy fiókjában 306 inas-ifjú nyert oltalmat és védelmet a vasárnapi délutánokon. Az Otthon minden fiókja egy-egy buzgó pap vezetése alatt áll.³

Ide kell sorolnunk a Katolikus Népkört és a Katolikus Ifjak Körét ; mindkettőnek főhivatása, hogy a vasárnap délutá-

¹ La Quinzaine 1901. Nr. 156. Après l'école 461. l.

² La Quinzaine i. h. 457. l.

³ V. ö. VIII. évi jelentés a kath. tanoncokat védő egyesület működéséről. Budapest, 1901.

nokon s általában az estéken szórakoztassák, de egyszersmind védjék az erkölcsi veszélyek ellen a tagokat s bennük a vallásos öntudatot ápolják. A Katolikus Ifjak Köre már internátussal is bír, ahol a tagok (többnyire kereskedő-ifjak) olcsón lakást kaphatnak. De természetesen mindezen egyesületek fölvirágzása csak úgy várható, ha nemcsak pénzbeli segélyben részesítjük őket, hanem személyes közreműködésben is. Ha a papok, a hithű katolikus világiak egy kis személyes és időáldozatot hoznak, ezeket az egyesületeket gyakrabban fölkeresik, vasárnaponként egy-egy órát ott eltöltötenek; fölolvadásokat tartanak, itt-ott tanításra, buzdításra, üdvös eszmecserére is nyílik alkalom. Tulzás nélkül mondhatom, hogy az ily irányú tevékenység manapság a nagyvárosok intelligens elemeinél társadalmi kötelesség.

Budapesten a munkásnők védőegyesületét özv. gróf Pálffy Pálné buzgósága létesítette. A két év óta fennálló egyesületnek már két fiókja van, melyek vasárnap délutánonként körülbelül 400 fiatal munkásleányt gyűjtenek össze; a védőnők, tanítónők és előkelő állású úri nők, asszonyok, leányok (30—40-en), akik valóban nemes buzgósággal szentelik vasárnap délutánjaikat fiatal védeneciknek, velük foglalkoznak, őket tanítják, szórakoztatják. Mindenkor rövid vallási oktatásban is részesülnek, melyet egy pap végez. A húsvéti időszakban a védőnők személyesen vezetik védeneciket a közös gyónáshoz és szentáldozáshoz. A védőegyesület alapítónője ép a napokban adott ki egy kis füzetet, melyben az egyesület szellemét, működési körét ismerteti, hogy a vidék nagyvárosainak nemesszívű katolikus hölgyeit is megnyerje e nagyfontosságú tevékenységnek.¹ Mint értesültünk, legközelebb már Újpesten és Kassán is meg fog nyílani egy-egy patronage. Bár mielőbb követnék e példát a többi vidéki nagyobb városok is.²

A vidéki nagyobb városokban mindenütt vannak jótékony nőegyletek, melyek azonban csak a szegények anyagi segítségével foglalkoznak. Bár megértenék ezek a jótékony hölgyek, hogy az anyagi segítségnél nemesebb az irgalmasság lelki cselekedeteinek gyakorlása, valamint hogy a mai társadalom ezernyi bajában szükséges, hogy a buzgó, jó lelkek személyes áldozatokat is hozzanak. S ezt tehetnék oly üdvösen a munkásnőket védő egyesületek fölkarolása által.

A védőegyesületekkel rokontermészetűek a munkásotthonok, melyekben fiatal munkások vagy munkásnők kellő felügyelet mellett olcsó lakást, esetleg ellátást is, minden esetben erkölcsi támaszt és védelmet nyernek. Franciaországban az iskolatestvérek Ott-

¹ Fölvilágosítás a kath. munkásnőket védő egyesületről. Budapest. 1901.

² Ezen a téren is öröndetes a haladás.

honaiban 1890-ben 3000 fiatal munkás talált valódi otthonra. A női munkásokról tán még jobban van a francia nagyobb gyárvárosokban gondoskodva. Számos női kongregáció egyenesen e célból keletkezett, de szent Vince leányai itt is, mint a társadalmi jótekonyság minden terén, elől járnak. Bécsben, Berlinben s legújabbán nálunk Budapesten is van egy-egy katolikus munkásnő-otthon (IX., Bakács-tér 10), melyben 60—70 nő nyerhet lakást. E téren is tehát túl vagyunk a kezdeményezésen.

Berlinben van már nőtlen munkás-férfiak számára is otthon, de ezt még nem igen veszik igénybe.¹

Bécsben külön kongregáció alakult, mely 1889 november 24-én nyert kánoni megerősítést, a Congregatio piorum operariorum, melynek tagjai a hármasszerzetesi fogadalomhoz egy negyediket csatolnak, hogy t. i. előjáróik vezetése mellett minden testi és szellemi erejüket a kézműves- és munkásosztály segítségére szentelik.² Tagjai papok és laikus testvérek, akik két, illetve négy évi noviciátus után tesznek fogadalmat. Az egyesületnek hivatása az iparostanoncok védelme, tanoncotthonok, munkásotthonok s védőegyesületek, valamint ipariskolák állítása, legény-, mester-, és munkásegyletek vezetése.

Amit Olaszországban don Bosco kongregációja, Franciaországban nagyrészt az iskolatestvérek végeznek, ugyanarra van hivatva Ausztriában a jámbor munkások kongregációja. Nálunk e téren nagyobb lendületet a katolikus társadalmi tevékenység addig nem vehet, míg ezen vagy ezekhez hasonló kongregációkat nem hívja segítségül.³

A munkásosztály védelméről szólva, nem feledkezhetünk meg a nagyvárosok cselédeiről sem. Egy-egy nagyváros női cselédsége több ezerre megy, akik úgyszólván teljesen magukra vannak hagyatva; a nagyvárosi cselédtartók csakis azzal törődnek, hogy a cseléd ügyes legyen és dolgát jól végezze, a cseléd vallási és erkölcsi életére nem gondol senki. A legnagyobb erkölcsi veszedelemnek vannak kitéve a helynélküli s helyet kereső cselédek, azok a tapasztalatlan, könnyen hívő falusi leányok, kik száz számra tódulnak a nagyvárosokba szolgálatot keresni.

A cselédleányok védelme kettős okból fontos; nemcsak hogy azt a sok ezer és ezer keresztény lelket megmentsük, hanem azért is, hogy a vidéket, a falusi népet is megóvjuk a nagyvárosok erkölcsi

¹ Fournelle, Die kath. Caritas in Berlin. 138. l.

² Pesch, Die Wohltätigkeitsanstalten der christlichen Barmherzigkeit in Wien. 62. s k. l. — Johann Löfflath, Die Congregation der frommen Arbeiter in Wien. Ein Orden für Arbeiter. Donauwörth. 1899.

³ Szerencsére ma már don Bosco derék fiaai több mint tíz helyen letelepedtek és a legáldásosabban működnek.

miazmáitól. Mert ezeknek a cselédleányoknak nagy része egy-két év után haza megy s viszi magával a nagyváros ragályát. Nem egy falusi lelkipásztortól hallottam, hogy amióta községéből sereggestül mennek a leányok a városokba szolgálni, azóta a község hit- és erkölcsi élete folytonosan hanyatlik.

A cselédleányok oltalmára s védelmére szolgálnak a cseléd-otthonok, melyekben a helynélküli cselédek olcsó lakást és ellátást találnak; de még inkább a cselédvédő-egyesületek, amelyek úgy a már szolgáló, mint a szolgálatot kereső cselédek vallási és erkölcsi támogatását tűzték ki célul. A katolikus nőcselégeket, amennyire ez lehetséges, számon tartják, a szabad vasárnap délutánokra meghívják a védőegyesületbe, ahol kellemes szórakozás mellett némi lelki tanítást is nyernek, megismertetik velük a templomokat, az isteni tiszteletek rendjét; jó katolikus családokhoz beajánlják őket stb. Sőt a védőegyesület gondja kiterjed a pályaudvarokra is; egy-egy védőnő — kereszttel jelölt szalaggal a karján — a személy- és vegyesvonatok érkezésénél ott van a pályaudvarban; megszólítja az érkező falusi leányokat, útbaigazítással, tanács-csal szolgál nekik; akárhány falusi leány ennek köszönheti, hogy az erkölcsi bukást kikerülte.

De e tekintetben a falusi lelkipásztorok is többet tehetnének. A Budapestre jövő cselédleányok figyelmét fölhívhatnák a cseléd-otthonra, a cselédvédő-egyesületre (IX., Bakács-tér 10. sz.),¹ sőt magát ezt az egyesületet a falujukból feljövő leányokról informálhatnák.

Ez a Cseléd-Otthon s cselédleányokat védő egyesület épűgy, mint a fönt említett munkásnők védőegyesülete, egy-egy szép ága a keresztény irgalmas szeretet azon terebélyes fájának, melyet özveggy gróf Pálffy Pálné buzgósága ültetett fővárosunk talajába s melyet minden társadalmi nyomorra és szükségre kiterjedő figyelemmel és odaadással ápol és folyton terjeszt. Ez a «Katolikus Nővédő-Egyesület», amelynek hivatása, az irgalmasság testi és lelki jótéteményeiben részesíteni minden rendű és rangú nőket. Az egyesületnek már öt osztálya van:

1. Katolikus munkásnők egyesülete, melyben maguk a munkásnők a tagok, s mely egy pap vezetése alatt áll.
2. Katolikus munkásnők védőegyesülete, a francia patronage-ok mintájára, melyet főntebb ismertettünk.
3. Otthon gyári munkásnők és helyet kereső cselédek számára.
4. Védőegyesület cselédek részére. A védőnők a vasútnál fogadják és kalauzolják a vidékről a városba jövő cselégeket, őket az

¹ Jelenleg Mária-utca 9. sz.

Otthonba vezetik, míg megfelelő helyet találnak, de ha szolgálatban vannak is, a védőegylet pártfogásában maradnak.

5. Védőegylet üzletben levők és elárusítónők részére, akiket az egyletben a védőnők nyelvekre (angol, francia, német), esetleg könyvvezetésre, kereskedelmi levelezésre, gyors- és gépirásra tanítanak, természetesen ingyen, felebaráti szeretetből.

Tervbe vannak véve még új szakosztályok is, amelyekben anyák, gyermekek, aggkorú és munkaképtelen nők nyernek elhelyezést és gondozást.

A világiak apostoli működésének még egy szép egyesületéről kell megemlékezni; ez a Regiszi szent Ferencről elnevezett egylet, melynek célja a vadházasságok megszüntetése, illetve orvoslása. Nagy működési tér nyílik itt is az apostoli buzgóságra. Akárhány vadházasság van a nagyvárosok alsó munkásrétegei között, amely nem annyira az erkölcsi elvadulás, mint inkább a nemtörődés, közönyösség, tudatlanság, szegénység következménye, amelyet némi jóakarattal orvosolni lehet. A Regisz-Egylet tagjai az ilyeneket keresik föl s helyettük elvégeznek minden írást, utánjárást, bejelentést, kiesziközik a szükséges dispencziókat, fedezik a költségeket s így a házasságot orvosolják, a gyermekeket törvényesítik, egy-egy családnak az erkölcsi alapot visszaszerzik. Ime, Bécsben ez az egyesület 1898-ban 1014, 1899-ben 892, 1900-ban 949 vadházasságot orvosolt s e három év alatt 1348 gyermeket törvényesített.¹ Tudtommal Budapesten még ez az egyesület nem létezik; pedig találna Budapesten is elég teret a működésre, apostoli tevékenységre.

Ezen szomorú kategóriába tartoznak még a romlott, elzüllött gyermekek javítóintézetei s a bukott leányok menhelyei. Ez utóbbiról Budapesten is nagylelkűen gondoskodott San Marco hercegné, született Nákó Mileva grófnő, az óbudai Jó Pásztor-intézet megalapítása által, mely 1892 július 31-én nyílt meg, s mely 1900-ban már százharminckilenc eltévedt nőnek adott menhelyet.² Romlott gyermekek javító intézete azonban még eddig katolikus részről nálunk nem lett alapítva.

Már fönnebb is, a katolikus munkásosztály vallási és erkölcsi életét óvó intézmények ismertetése közben, egész természetesen rámutattam egyik-másik oly működési körre, amely egyszerűen a munkások szellemi életének irányítására is szolgál. De nem volna teljes a kép, melyet a felebaráti szeretet társadalmi tevékenységéről festeni óhajtók, ha meg nem emlékezném a kül-

¹ Dritter Rechenschaftsbericht des Werkes des heiligen Johannes Franciscus Regis im Kronlande Niederösterreich. Wien 1901. 6. l.

² V. ö. Tisztelendő Pelletier Eufrázia Mária anya. Budapest, 1901. 115—119.

földön ma már nagyban elterjedt irányzatról, mely a művelt, tanult embereket, főleg az egyetemi ifjúságot s a tanári karokat arra buzdítja, hogy az ő szellemi tőkéjükkel járuljanak a munkások helyzetének javításához. Ide tartoznak mindazon mozgalmak, melyek szabadliceum, University extension, tudományok népszerűsítése, munkásfőlolvasások címe alatt ismereteseek. Katholikus és nemkatholikus részről egyaránt belátták már az intelligens osztályok, hogy nekik is vannak föladataik, társadalmi kötelességeik a munkásosztályokkal szemben. Különösen ki akarom itt emelni a francia és belga katolikus egyetemek tanárainak és tanulóinak idevonatkozó buzgólkodását. A munkásnegyedekben népirodákat létesítettek, melyekben jogászok, ügyvédek a munkásoknak mindennemű jogi, biztosítási, hagyatéki, végrendeleti, vagyoni jogi kérdésekben ingyenes fölvilágosítással szolgálnak.

Párisban, Lilleben és Löwenben katolikus egyetemi hallgatók rendes tanfolyamokat tartanak az esti órákban munkások számára. A lillei katolikus egyetem tanárai a téli időszakban a környék nagyobb gyárvárosaiban az esti órákban rendszeres fölolvadásokat tartanak a gyári munkások számára mindazon kérdésekről, melyek a munkásokat érdekelhetik.¹

Nálunk e téren nemkatholikus részről az utóbbi években máris sok történt; katolikus részről csak annyit jelezhetek, hogy a budapesti Szent Imre-Egylet lelkes ifjúsága óhajtott e téren úttörő lenni. Egyet azonban nem hallgathatok el. Az Extension University ma divatos jelszó nálunk is, talán azért, mert külföldről jött. Pedig ehhez hasonló tevékenység valaha nálunk is megvolt, amely — talán, mert nem részesült kellő vezetésben, irányításban és méltánylásban — lassankint elaludt. Mikor én kis diák voltam, huszonöt évvel ezelőtt, a jó piarista-atyák Veszprémben minden télen tartottak rendszeres népszerű fölolvadásokat, s úgy tudom, ugyanezt tették más városokban is a szerzetes tanárok. De lassanként ez megszűnt; ezt kellene ismét föléleszteni, rendszeresíteni, irányítani, s ilymódon mi is tudnánk katolikus szellemű Extension University tevékenységet kifejteni.

* * *

Hosszúra nyúlt előadásomat sietek befejezni három gondolat, melyek átszűrődtek lelkemen, midőn e kérdést tanulmányozva, hazai nagyvárosaink viszonyait a külföldiekével összehasonlítottam.

Az első, hogy a nagyvárosok munkásosztályainak vallási,

¹ La Quinzaine, 1901. Nr. 56. Après l'école. — L'Université de Louvain, i. m. 178. l. — Mihályfi Ákos dr.: Katolikus egyetekem 36., 66—67. l.

erkölcsi és szellemi életének megmentésében a főszerep a kolostoroké, s ép ez okból a külföld minden nagyobb városában honosságot nyertek a modern társadalmi bajok orvoslására alkalmas, sőt egyenesen e célra alapított különféle férfi- és nőkongregációk, míg minálunk e téren alig történt valami. Szeretjük a mi szép fővárosunkat a világvárosok között emlegetni, pedig a világvárosok jellegéhez épúgy hozzátartoznak a világvárosok nyomorát, szegénét, bűneit orvosló, gyógyító szerzeteskongregációk, mint a fényes körutak, földalatti vasutak, gyárkémények és telefonhálózatok.

Másodszor, úgy tűnik föl nekem, hogy a magyar katolikus társadalom, az arisztokrácia és intelligencia nagy bőkezűséggel pártol és támogat minden általános humanisztikus, de felekezeti jelleggel nem bíró intézményt és mozgalmat. Távol legyen tőlem, hogy ezt rosszaljam; tudom nagyon méltányolni azt a sok jót, melyet ezen humanisztikus intézmények gyakorolnak; tudom azt is, hogy a katolikus társadalom sem maradhat el ezen intézmények támogatásától. De szeretném, ha a katolikus társadalom, arisztokrácia és intelligencia ugyanoly bőkezűséggel erkölcsi és anyagi támogatásban részesítené a specifikusan katolikus intézményeket és mozgalmakat is. Ez annál inkább volna kívánatos, minthogy amazokat a nemkatolikus társadalom is, de meg többnyire maga a kormány, városok és törvényhatóságok is segítik és támogatják, míg emezek, melyekre pedig szintén égető szüksége van a társadalomnak, egyedül a katolikusokra támaszkodhatnak.

A harmadik gondolat, mely lelkemben megvillant, az, m. t. uraim, hogy a magyar katolikusok jótékonysága még nagyon hideg. Adnak szívesen pénzt, de nem adnak szívet, szeretetet. A személyes áldozat, az apostoli buzgóság, a személy s közreműködés a munkásosztályok fölsegítésében nem igen tudott még utat törni magának a művelt osztályok rétegeiben. Pedig erre van szükség. Ez az igazi katolikus szeretet, melyet az élő hit fakaszt a szívekben. Az így megnyilatkozó hitről mondja az Írás, hogy meggyőzi a világot. *Haec est victoria, quae vincit mundum, fides nostra.*

XIII. Leó nagysága.

(Ünnepi beszéd a budapesti Katholikus Kör Leó-ünnepén 1902 ápr. 17-én.)

Mélyen tisztelt közönség! A XIII. Leó pápát magasztaló iratokban, újságcikkekben és beszédekben, az ő különböző jubiláris ünnepségei alkalmából, nem egyszer olvashattunk diszszonáns hangokat, amelyek amint ellenkeznek az igazsággal, ép-úgy sértik a kegyeletet. Hogy XIII. Leó nagyságát föltüntessék, kiszínezzék, kidomborítsák, az ő elődjét kicsinyelik, befeketítik; XIII. Leót IX. Pius rovására akarják fölemelni, ellentétbe állítják a kettőt, hogy XIII. Leó nagysága IX. Pius törpesége mellett tünjék föl minél magasztosabban.

Pedig, mélyen tisztelt közönség, ez amilyen kegyeletlen, ép-oly igazságtalan eljárás. Az elfogulatlan történetírás e két pápát egymás mellé fogja állítani mindenkoron mint egymást kiegészítő két nagy alakot, akiknek több mint félszázadra terjedő pápasága, minként VII. Gergelyé, III. Incée és a renaissance-pápáké, új kor-szakot jelez az Egyház történelmében.

Hanem van mégis, magam is elismerem, valami különbség IX. Pius és XIII. Leó pápa között, nem a nagyságban, nem az érdemben, hanem a nagyság elismerésében, az érdem méltánylásában; mind a kettő nagy pápa, de az első csak a hívő katolikusok előtt, míg XIII. Leó nagyságát az egész világ elismeri.

Legyen szabad, mélyen tisztelt közönség, egy-két szóval ezt a különbséget megmagyaráznom.

A XIX. században valóban válságos helyzetbe jutott a katolikus Egyház Európában. Kétszázados rombolás idézte ezt elő. A gallikanizmus, janzenizmus, a jozefinizmus belülről, miként a szű a tölgyet, a különböző forradalmak, majd az Európaszerte diadalmaskodó liberalizmus kívülről támadták meg az Egyházat. Szomorú helyzete volt Krisztus Egyházának Európában; belülről saját szervezetében, szellemében volt megtámadva, kívülről minden hatalom által elhagyva, megvetve, lenézve, fosztogatva.

És IX. Pius pápának épen abban áll dicsősége és nagysága, hogy Krisztus ígéretére támaszkodó rettenthetetlen hitével és akaratával hozzáfogott az Egyház belső restaurációjához.

De ezt a belső restaurációt alig lehetett másképp elvégezni, mint magára zudítani az Egyházon kívül álló hatalmak haragjának egész orkánát. Mert a gallikanizmus, janzenizmus és jozefinizmus szülte miazmákat csak úgy lehetett véglegesen kiirtani az Egyház belsejéből, ha a hit és az ész viszonya, a tekintély elve, a pápa egyetemes joghatósága és tévmentessége minden kétséget kizárólag kimondatnak. De ezek mind olyan kérdések, melyeknek vihart

kellett támasztaniok az egész modern világban, mely a tekintély tagadásával, az emberi ész és akarat teljes függetlenségének proklamálásával jött létre.

De IX. Pius nem törődött azzal, hogy az egész művelt Európa elfordul tőle, hogy a tudományok, az államhatalmak, a sajtó, az egész nemkatholikus társadalom megvetése, gúnyja, támadása kíséri őt — Krisztusba vetett hittel vitte véghez nagy művét, az Egyház belső restaurációját, erre rátéve a koronát a Syllabusszal és a vatikáni zsinattal és így egyszersmindenkorra biztonságba helyezte a hit világát a belső ellenségekkel szemben. Ebben áll IX. Piusnak, a megvetett, a lenézett, a kigúnyolt pápának örök időkre szóló nagysága.

Utódja, XIII. Leó folytatta a nagy munkát. Az Egyház beléletében föltámadt friss szellemet nem hagyja elaludni, hanem bölcseséggel ápolja, fokozza, irányítja, esetleges kinövéseit, mint pl. az amerikanizmust, eréllyel és okosan lenyesi; a hitéletnek és jámborságnak új tápot nyújt, ismételten ajánlva az Oltáriszentség és a Szűzanya kultuszát, a szent Szív-ájtatosságot és a Szentlélek tiszteletét. A szerzetesrendeket és új kongregációkat bölcs törvényekkel szabályozza, a papságot alapos theologiai tanulmányokra buzdítja. De ezzel nem elégedve meg, hozzáfog egyszersmind az Egyház külső restaurációjához, hogy visszafoglalja az Egyháznak a világban, a társadalomban az őt megillető helyet, munkakört s ennek alapján azt a tiszteletet és becsülést, melyhez joga van.

És ebben áll XIII. Leónak nagysága, hogy megtalálta ennek a külső restaurációnak az eszközeit, hogy a modern világ előítéleteit, megvetését, kicsinylését le tudta győzni, hogy önmagának és a pápaságnak s ezzel a katolikus Egyháznak kivívta a világ becsülését.

Ebben áll XIII. Leónak nagysága, hogy egész Európa ítéletét megváltoztatta az Egyházzal és a pápaságról, anélkül, hogy eltért volna csak jottával is IX. Pius elveitől. Épen úgy a Syllabus és a vatikáni zsinat alapján áll ő is, mint előde; épen úgy elítélte a szabadkőműveseket, a forradalmi eszméket, az államok túlkapásait, épen úgy tiltakozik az egyházi állam jogtalan annektálása miatt, mint tette ezt IX. Pius.

Mondom, ebben áll XIII. Leó nagysága, amely előtt meghódolt Bismarck, a vaskancellár, meghajolt II. Vilmos imperátor, Edvárd angol király, a francia köztársaság, a török szultán, a nap fia, a kínai császár, meghajolt a «Norddeutsche Allgemeine Zeitung», a «Times», még a «Pester Lloyd» is, amely pedig halálakor megjósolta, hogy utána csak egy közönséges pap, «ein einfacher Priester» fog következni. És csak a mult hetekben írta erről a

pápáról az angol protestantizmus egyik legnagyobb napilapja, a londoni «Daily Telegraph» a következőket :

«Mióta a Cézárokról trónja helyébe Péter apostol tanítószéke került, akadt-e a pápaság történetében jelenség, mely az emberek rokonszenvét és tiszteletét jobban megérdemelné, mint ez? Egy pápának sem volt nagyobb hatalma. Midőn XIII. Leó elfoglalta a pápai trónt, akadtak emberek, akik azt gondolták, hogy Pecci Joachim lesz az utolsó pápa. S most kiderül, hogy éppen ellenkezőleg, mert ő van hivatva, hogy a pápaságot megerősítse és a jubileum, melyet ő most ünnepel, a szellemi hatalomnak olyan diadalát mutatja, minőt alig ismertek valaha. Manap a Szentatya igazán a legatyáibb, a legtiszteltebb alak, aki csak létezik, a világnak előjárója . . . aki minden nemesen gondolkozónak tiszteletét a maga számára oly mérvben szerezte meg, mint a reformáció óta egyetlenegy pápa sem.»

De hát hogyan sikerült mindez annak az aggastyánnak, aki már a sír szélén állónak látszott, mikor remegő fejére tették a pápai koronát? Hosszú volna itt elmondani ; sorra kellene vennünk és elemeznünk azt a vaskos öt kötetet, melyek XIII. Leó pápai aktáit, leveleit, enciklikáit, allokúcióit tartalmazzák, amelyekben klasszikus nyelven fenséges méltósággal és bölcseséggel hangoztatja világhódító elveit, mindenkit megragadó eszméit, tanításait. Csak egy-két kimagasló pontot érinthetek ; csak egy-két levelét mutatom föl a babérkoszorúnak, mely az agg pápának homlokát övezi.

Az emberiség történetében mindig kimagasló szerepe volt a tudománynak, de soha még akkora befolyása nem volt az elmékre, mint ezt a sajtó bámulatos fejlődése és elterjedése óta tapasztaljuk, amely a tudománynak úgy vívmányait, mint tévedéseit szét-szórja a társadalom minden rétegébe.

És ez a világhatalom teljesen elszakadt volt az Egyháztól, sőt megittasulva saját nagyságától, támadta és eltiporni akarta azt, amit nem tudott megérteni : a természetfölötti alapokon nyugvó vallást és Egyházat.

A tudományok története a XIX. század egy nagy korszakából szomorú képet tár elénk : a történelem, a bölcsészet, a természettudományok, a szépirodalom, a sajtó mint gőgös félistenek rontanak az Egyháznak, végiggázolnak minden dogmán, végig a pápaság történetén, végig a Szentírás minden lapján — egész a keresztig, egész Krisztusig s hangosan hirdetik a vallás csődjét a tudománnyal szemben.

És ime, a tudomány túlkapásai által megfélemlített és a dogmák bástyái közé vonult szorongó katolikusoknak odakiáltja XIII. Leó : mit féltek ti kicsinyhitűek? Ne féljete a tudományok-

tól. A hit örök igazságait a valódi tudomány nem bántja ; a hamisat pedig a tudomány fegyvereivel kell meggyőzni tévedéseiről. A történelem minket meg nem szégyeníthet, az nekünk is igazságot szolgáltat ; a bölcsészet dogmáinkat meg nem cáfolhatja, ellenkezőleg, fegyvert ad a kezünkbe azoknak magyarázására ; a természet titkai nem rontják le a hit misztériumait, sőt inkább érthetőbbé teszik azokat ; a sajtó, az irodalom leghathatósabb támaszai lehetnek a hitnek. És amint beszél, úgy cselekszik. Kinyitja a pápák levéltárát a tudósok előtt, a kritikai kutatásokat támogatja, bölcsészeti iskolákat, majd egyetemeket alapít és segítyez, a papságot a természettudományok művelésére buzdítja, a vatikáni obszervatórium résztvesz a csillagászok nagy munkáiban, így az égbolt térképének készítésében, körülveszi magát, akárcsak a Mediciek, világhírű tudósokkal, a pápai intézetek élére olyan embereket állít, kiknek tudománya előtt meghajol az egész tudós világ ; ő maga szabad perceiben a költészet műzsáinak áldoz ; hangoztatja a sajtó nagy hatalmát, de nagy bölcseséggel körvonalozza is az újságírás egyedül igaz elveit és törvényeit ; szóval egyrészt a katolikus világban pezsgő szellemi életet kelt, másrészt lefegyverzi magát a tudományos világot, mondhatnám, segítségére siet a tudománynak, hogy az csődöt ne mondjon.

Tovább menve behizonyította XIII. Leó pápa a világnak, hogy Krisztus helytartója az emberiségnek valódi atyja, akinek a szíve résztvesz az emberiség minden bajában, minden szenvedésében.

Ahol társadalmi betegség, nyomor, békétlenség, anarchia ütötte föl magát, ott megjelent mindenütt XIII. Leó nagy szeleme békéltetőleg, csillapítólag, enyhítő vigaszt és reményt csepegtetve. Mikor még az államok nem is igen gondoltak reá, a szociális kérdés megoldásának kész programjával lepte meg a világot : a legfüggetlenebb szuverén bátorságával osztva tanácsait a szegényeknek, a hatalmasoknak és elnyomottaknak egyaránt. Amint elítél minden, a társadalmi rendet fölforgató anarchikus törekvést, époly melegséggel veszi védelmébe a szegényeket, a munkásokat, a fekete és fehér rabszolgákat.

S amit a pápa tesz, ugyanarra hívja föl híveit és papságát, hogy a pauperizmus, a munkásosztályok, a földművesek nehéz helyzetén társadalmi szervezkedés útján igyekezzenek enyhíteni. S így jönnek létre az ő szavára a keresztény munkásegyletek, kölcsönpénztárak, szövetkezetek, társadalmi érintkezések a gazdag és a szegény között, annak az igazi demokráciának nemes hajtásai, amelynek nagy apostola XIII. Leó.

És egyáltalában, m. t. közönség, XIII. Leó pápa szemei előtt a társadalmi élet regenerációja lebeg ; ő nem elégszik meg

azzal, hogy a hívők és a papok a templom falai közé vonuljanak és csak az oltárt állják körül, hanem arra int és buzdít papot és hívőt, hogy a templomok áhitatában megerősítve, megszentelve lépjenek ki a nyilvános élet minden terére, odavive magukkal hitüket, buzgóságukat, hogy ezzel is használjanak a közjónak, hogy az evangélium kovászával megfermentálják a fórumot, regenerálják a társadalmat, megszilárdítsák az államot. Ez XIII Leó egyházpolitikája, mely előtt kénytelen mindenki meghajolni : barát és ellenség egyaránt.

Amily bölcseséggel hozzáférközött a társadalomhoz, úgy megtalálta az utat az állami hatalmakhoz is. XIII. Leó trónra-lépésekor legziláltabb volt az Egyház viszonya az államokhoz. Az a vad szenvedélyesség, amely a vatikáni zsinat idején Itália erőszakos egyesítésekor a pápaság ellen Európa országain végig-zúgott, úgy látszott, hogy teljesen elszakít minden összeköttetést az államhatalmak és a pápaság között.

De ez csak látszat volt ; mert XIII. Leónak sikerült meggyőznie az államokat arról, hogy a pápaság nem ellensége a nemzeteknek, hanem azok önállóságának egyik legerősebb támasza, mert az Egyház fejét nem vezetik kicsinyes, önző politikai érdekek, hanem az örök igazság pártatlan elvei. És hogy erről meggyőzte a világot, hangosan bizonyítják a tények. A diplomáciai összeköttetést minden hatalom sietett visszaállítani, Bismarck nemcsak kibékült a pápával, hanem hozzá is fordult, hogy legyen békebíró a Német- és Spanyolország közt fölmerült vitás kérdésben ; Menelik, Abesszinia fejedelme épúgy, mint a szerencsétlen búr köztársaság elnöke, Krüger, a katolikus pápánál keresnek pártfogást, védelmet, mert tudják, hogy a pápai széken pártatlan igazság trónol, hogy itt nem a hatalmasoknak, hanem az ártatlanoknak adnak igazat.

De nemcsak az államhatalmakkal, hanem az egyes nemzetekkel is megértette XIII. Leó, hogy a pápa minden nemzetnek atyai barátja, védő pártfogója, akinek szívét nem tette elfogulttá a nemzeti féltékenység és önzés. Ó, ha elolvassuk XIII. Leó enciklikáit a különböző nemzetekhez : az olaszokhoz, a franciákhoz, németekhez, magyarokhoz, szlávokhoz, angolokhoz intézett leveleit és beszédeit, akkor látjuk valóban, hogy XIII. Leó előtt minden nép, a görög, a barbár, a scytha egyenlően kedvelt, szeretett Krisztusban.

És ha odamegyünk a pápa elé, akármilyen kis nép vagyunk is mi magyarok, akiket a külföld alig akar észrevenni, akiknek nemzeti önállóságát alig akarják észrevenni : a pápa bennünket is époly szeretettel fogad, époly szeretettel áld meg, a mi nemzetünket épúgy megbecsüli, a mi nemzeti önállóságunkat épúgy

tiszteli, mint a nagy világnépekét. Csak egyre hivatkozom : sehol a világon Magyarország függetlensége Ausztriától nincs a külföld lapjaiban, hivatalos okmányaiban, köztudatában oly világosan, oly határozottan elismerve, mint a Vatikán minden hivatalos okmányában ; a pápa beszédeiben Magyarország mint külön királyság van mindig föltüntetve, elismerve. Magam jelen voltam egy előttem örökké emlékezetes audiencián, amikor a világ összes cisztercita apátságainak egyetemes káptalanát fogadta a Szent- atya s mikor beszédében örömének adott kifejezést, hogy annyi országból látja maga előtt szent Bernát fiait, ismételten külön föl- említette Ausztria mellett a magyar királyságot.

Meg vagyok arról győződve, mélyen tisztelt közönség, hogy XIII. Leó pápa épúgy segítségünkre sietne, ha nemzeti önállósá- gunkat veszély fenyegetné, amint segítségünkre jöttek nagy elődei, mikor a török hatalom fenyegette pusztulással hazánkat.

De nem folytatom tovább. Hisz nem az a célja beszédemnek, hogy a mélyen tisztelt közönséget Leó pápa nagyságáról meg- győzni igyekezzem ; a meggyőződés ott ragyog az önök szemeiben, ez a meggyőződés, ez a lelkesedés a nagy pápa iránt vezették önö- ket ide, erre az ünnepélyre.

Nem meggyőzni akartam önöket Leó nagyságáról, hanem csak e nagyságnak egy-két sugarára akartam rámutatni, főleg azokra, amelyek a hívó lelkeken túl is szétárasztják fényüket.

Mert mi előttünk XIII. Leó pápa még sokkal nagyobb, sok- kal dicsőbb. Előttünk ő valóban méltó helytartója Krisztus Urunk- nak, nagy utódja szent Péternek, aki egyéni nagyságával és érde- meivel a pápaságot, ezt az isteni intézményt, a katolikus vallás sziklaalapját újabb fénnel és dicsőséggel övezi és így bennünket hitünkben, a pápasághoz való törhetetlen ragaszkodásunkban csak jobban megerősít. Mi elsősorban azért adunk hálát az isteni Gond- viselésnek, hogy korunkban ilyen nagy pápát adott Egyházának.

A katolikus egyetemről.

(A IV. Orsz. Kath. Nagygyűlés első szakosztályában, 1902-ben.)

Az idei nyáron tartották a német katolikusok ötvenedik nagygyűlésüket, a német Rómában, a németek szent városában, Kölnben. Ez alkalomból a központi rendezőbizottság megíratta a nagygyűlések történetét, egy hatalmas monografiában,¹ melynek olvasását mindazoknak, akik katolikus társadalmi működés iránt érdeklődnek, a legmelegebben ajánlom.

¹ Geschichte der Generalversammlungen der Katholiken Deutsch- lands. Im Auftrage der Zentralcomités von I. May, Pfarrer. Köln. Bachem. 1903.

Ebben a könyvben a német katolikusoknak egy szabad, katolikus egyetem fölállítását célzó törekvéseik is ismertetve vannak. 1849-től kezdve, amikor először pattant ki a Boroszlóban tartott II-ik nagygyűlésen a katolikus egyetem eszméje, egész 1882-ig gyakran foglalkoztak a német katolikus nagygyűlések is e rendkívül fontos kérdéssel.

Megalakították az egyetemet előkészítőbizottságot, megkezdtek az egyetemre a gyűjtéseket, sőt az egyik nagygyűléshez már egy város ajánlata is beérkezett (Luxemburg), amely hajlandó volt a katolikus egyetemet befogadni és annak fölállításához a maga részéről is áldozatokkal hozzájárulni.

És mégis a német katolikusok, ezek a valóban praktikus, minden küzdelemre és áldozatra kész, de minden körülményt és nehézséget latolgató férfiak a katolikus egyetem fölállítását oly nehéznek s az általa elérhető eredményeket oly problematikusnak látták, hogy lassanként levették a katolikus egyetem eszméjét a katolikus akció napirendjéről. 1882-ben még szólnak katolikus egyetemről, ez időtől kezdve a katolikus nagygyűlések többé nem foglalkoznak e kérdéssel. De annál erőlesebben használnak föl más eszközöket ama cél elérésére, melyet a katolikus egyetemmel óhajtottak volna megvalósítani, hogy tudniillik egyrészt a tudományos világban érvényt szerezzenek a katolikus világnézetnek; másrészt, hogy az intelligens pályákra készülő katolikus ifjúságot hitében és erkölcsi tisztaságában megőrizték. Mert utóvégre is a katolikus egyetem is csak eszköz: igaz, hatalmas eszköz, de nem egyetlen eme magasztos cél elérésére. És épen a német katolikusoknál látjuk, hogy eme kettős célt katolikus egyetem nélkül is el lehet érni. Németországban nincs katolikus egyetem és mégis van ma már az egész világ által elismert, méltányolt katolikus tudomány, van a német katolikus intelligenciában katolikus érzület, szellem, buzgóság, aminek három nyilvánulására akarok csak hivatkozni: a centrumpártra, a németországi katolikus nagygyűlésekre és a hatalmas német katolikus sajtóra. Ilyen eredményeket csak az a katolikus társadalom mutathat föl, melynek egész intelligenciáját átfermentálta a katolikus szellem.

Igen, mélyen tisztelt szakosztály, a katolikus tudományosság ma már érvényesülhet Németországban katolikus egyetem nélkül is. Vannak ugyanis virágzó tudományos társulataik, nagy könyvkiadó cégek, nagyszámú tudományos folyóiratok, amelyeket nemcsak azért támogat a nagyközönség, mert katolikusok, hanem elsősorban azért, mert kiállják teljesen a versenyt a nem-katolikus intézményekkel.

Különös gondot fordít a német katolikus társadalom katho-

likus tudósok képzésére, tudományos kutatások és bűvárlatok elősegítésére; e célokra szolgálnak nagyszámú stipendiumok, alapítványok, jól berendezett tudományos és művészeti intézetek nemcsak Németországban, hanem a külföld nagyobb gócpontjain is, főleg az örökvárosban, Rómában, ahol egy nemzetnek sincs annyi intézete, kollégiuma, hospitiuma, mint a németnek.

Sőt 1901-ben a Görres-társulat egy érdekes füzetet adott tagilletmény gyanánt a tagoknak. A füzet címe: *Der Anteil der Katholiken am akademischen Lehramte in Preussen*,¹ amelyben a kis munka szerzője, Lossen, egyenest kimondja, hogy nem a katolikus egyetem alapítása szükséges, hanem az, hogy a meglevő állami egyetemekre minél több katolikus tudós jusson be. És itt nem szabad visszariadni semmi áldozattól. Az egyetemi tanárságnak első lépcsője a magántanárság. Ezt mindenki tudományos működése alapján a habilitatio útján megszerezheti, még a legbuzgóbb katolikus is. Azonban a katolikusokat rendszeren visszariasztja ettől az a tudat, hogy nekik, talán éppen mert katolikusok, nagyon is soká kell a magántanárságban várniok, míg rendes tanárrá előléptetik, sőt talán egyáltalában nem léptetik elő — ép ez okból az erre alkalmas tudományos készültségű férfiak más pályákra lépnek, vagy ha habilitáltatják is magukat, minthogy a magántanárságból nem lehet megélni, ezt mellékes, másodrendű foglalkozásnak tekintik s így nem élnek egészen a tudománynak, következésképpen nem is csoda, ha valami nagyobb tudományos eredményeket fölmutatni nem képesek. Ép ezért, mondja Lossen, a német katolikus társadalomnak jelenleg legfőbb kötelessége a magántanárságra segíteni az arra rátermett fiatal katolikus tudósokat az által, hogy nekik évek hosszú sorára, esetleg, ha kell, egész életükre oly existenciát biztosítanak, amely lehetővé teszi, hogy teljesen a tudománynak élhessenek. Sőt tovább megy. Egy katolikus egyetem fönntartásának évi költsége, mondja ő, kétmillió márkát tenne ki. Több eredményt lehetne ezzel az óriási áldozattal elérni, ha 200 fiatal katolikus tudósnak évi tízezer márka stipendiumot adnának azon kötelezettséggel, hogy magukat habilitáltatva, mint magántanárok egyedül és kizárólag szaktudományaikkal foglalkozzanak. Ilymódon többet lehetne elérni, mint egy katolikus egyetem által; el lehetne érni ugyanis azt, hogy a német állami egyetemeken kellő mértékben érvényesülhessenek a katolikusok. Amennyire figyelemmel kísérhettem a németországi katolikus irodalmat és sajtót, Lossen fejtegetéseit sehol sem támadták meg, ami világos jele annak, hogy a németországi katolikus közvélemény egyetért Lossen-

¹ Köln, Bachem. 1901.

nel, a katolikus egyetemenél fontosabbnak tartja azt, hogy katolikus tudósok kerüljenek minél nagyobb számban az állami egyetemekre.

Ami már most a második célt illeti, melynek elérésére oly hatalmas eszköznek kínálkozik a katolikus egyetem, hogy tudniillik a katolikus intelligens ifjúság vallási élete és erkölcsi integritása az egyetemi évek alatt is megóvassék — erről Németországban elég jól gondoskodtak más eszközökkel.

Mindazon egyetemeken, ahol katolikus ifjúság van, virágzó katolikus ifjúsági egyesületek is léteznek, amelyek az ifjúságban ápolják és fejlesztik a katolikus öntudatot. Aki ezen egyesületeknek tagja lesz — arról pedig gondoskodnak a szülők, hogy fiaik ezen egyesületekbe lépjenek — annak erkölcsi kötelessége katolikus módon élni, azaz : templomba járni, a szentségekhez járulni, katolikus újságokat olvasni, nem párbajozni, minden titkos társulattól távol tartani magát, a katolikus hitélet nyilvánulásain (körmeneteken, gyűléseken stb.) résztvenni.

De nemcsak ilyen egyesületek virágoznak a német katolikus egyetemi ifjúság körében. A legtöbb egyetemen vannak igazán vallásos társulatok is az ifjúság számára : Vince-egyletek, Bonifácus-egyletek és több helyen Mária-kongregációk is.

A német katolikus társadalom egyáltalában nagy gondot fordít arra, hogy az intelligens ifjúságot magához csatolja, magához fölemelje, magához nevelje. A katolikusok nem hagyják magára az ifjúságot, folyton figyelemmel kísérik az egyetemen, de vele vannak, segítik, támogatják később is, mikor az egyetemről kimegy az életbe.

Jó lesz, mélyen tisztelt szakosztály, jó lesz nekünk is mind ezen dolgokat megszívlelnünk, amelyek nálunk is üdvösek lehetnek, akár lesz katolikus egyetemünk, akár nem.

Egyáltalában a mondottakkal összefüggőleg, habár tárgyamtól kissé eltérek, legyen szabad egész őszintén egy talán fájó, kemény igazságot kimondanom. És ez az, hogy a katolicizmus hazánkban eleddig nagyon keveset törődött az intelligens osztályokkal, ezeket hagyta kisiklani kezei közül. Nem azt mondom, hogy a tanulóifjúságot nem segítették volna pénzzel, hisz a legtöbb alapítvány, ösztöndíj, intézet az egyházi pénzből van, a legtöbb szegény ifjú papi pénzen és papi segéllyel tanult. De aztán többet nem is tettünk. Kitanítottuk őket s azután elhagytuk. Mi mást látunk a protestánsoknál, még inkább Izrael fiainál. Ezeknél a hatalmasok, a nagyok, a gazdagok, a befolyással bírók figyelemmel kísérik a kollégiumok és rabbiképzők tehetségesebb növendékeit és amint az iskolából kikerültek, ajánlják, portálják, utaztatják, viszik előre őket. Az egyik hatalmas a

másiknak ajánlja figyelmébe, utat nyitnak nekik, módokat nyujtanak az érvényesüléshez. Bevezetik, beajánlják őket újságokhoz, hivatalokba, társulatokba ; kiemelik őket a névtelenség homályából, mellettük állanak, mint egy falanx, pályázatoknál, kinevezéseknél, választásoknál s ily módon csak egy kis tehetséggel és szorgalommal bírjon egy protestáns vagy zsidó ifjú, nyitva előtte a legszebb pálya, biztosítva van jövője, emelkedése ; bejut az egyetemre, be a tudományos társulatokba, megszerzi magának a közvélemény kitüntető elismerését.

Míg a katolikusok ilyesmivel eleddig nem igen törődtek, talán azért, hogy ne látszassanak elfogultaknak, vagy azért, mert nagyon elbizakodtak numerikus többségükben ; azt gondolták, úgyis mi vagyunk a többség az országban. És ily módon úgy jártunk, hogy kiszorítottak bennünket minden térről és ami a legszomorúbb, saját tehetséges fiaink hagytak bennünket cserben. Mivel látták, hogy mint hithű katolikusok nem mehetnek előbbre, nem érvényesülhetnek, a katholicizmus nem nyújtja nekik a jövőnek, a megélhetésnek biztos alapját — oda pártoltak tehát, ahol ezt megtalálhatták : a páholyhoz, a racionalizmus-hoz, a zsidóbarátkozáshoz. Mélyen tisztelt szakosztály, én 15 év alatt itt Budapesten sok szomorú szellemi aposztazia tanuja voltam. Láttam kiváló tehetségű, ragyogótollú, ambiciózus fiatalembereket, akik katolikus családból származva, katolikus szellemben kezdték írói működésüket, szerettek volna mint katolikus írók vagy újságírók érvényesülni, de a katholicizmus nem tudott nekik teret adni, tehetségeiket nem tudta megfizetni, jövőjüket nem tudta biztosítani — elmentek tehát a páholyba, az ellentáborba és, sajnos, a közmondás nálunk is bevált : corruptio optimi pessima, ők lettek az Egyház legvehemensebb támadói.

Amit én az írói és újságírói pályán tapasztaltam, így megy ez többé-kevésbé másutt is. Vigyázzunk, mert úgy járunk, hogy az intelligens pályákon csak a dekrepitusok maradnak meg a katolikus ügy szolgálatában, a szimpliciusok, azok, akiket másutt nem tudnak használni.

Bocsánatot kérek ezért a kitérésért ; de azt hiszem, ez van olyan fontos, mint maga a katolikus egyetem. Most már azután ígérem, hogy egyedül és kizárólag a magyar katolikus egyetemről beszélek.

Engedje meg a mélyen tisztelt szakosztály, hogy rámutassak először is arra, hogy elsősorban miért vágyakozunk a katolikus egyetem után, miért tartja ezt a katolikus közvélemény oly rendkívül fontosnak, sőt szükségesnek? Mert ha ezt az okot világosan körvonaloztuk, önként következik a második kérdésre a felelet : minőnek kell lennie a katolikus egyetemnek.

A katolikus egyetem elsősorban nem a veszélyeztetett ifjúság, hanem a veszélyeztetett tudomány érdekeit van hivatva megóvni, első és legfőbb célja az, hogy a tudomány világában érvényesülhessen a katolikus világnézet: hogy a tudomány magaslatain megvédje az őt megillető helyet a katolicizmus. Igen, mélyen tisztelt szakosztály, azért sóvárog a katolikus közvélemény a katolikus egyetem után elsősorban, hogy legyen egy nagy, hatalmas, életerős intézményünk, amelyben érvényesülhessenek mindazon tudósok, akik a tudományok művelése mellett is ragaszkodnak hitükhöz, vallásos meggyőződésükhöz; hogy továbbá ezen hatalmas intézmény által a katolikusok szellemi inferioritását hangoztató vádakát megcáfoljuk és elnémitsuk; végül, hogy legyenek tudományos tekintélyeink, akik a katolikus elveket, világnézetet a tudományos világ szférájában is elhintik s ezáltal az egész nemzet közvéleményének, közszellemének kialakulására jótékony befolyást gyakorolnak.

Az ifjúság érdekei csak másodsorban jöhetnek itt számba. Hisz világos dolog az, hogy a katolikus egyetem a legkedvezőbb körülmények között is a katolikus egyetemi ifjúság zömére közvetlen hatást nem fog gyakorolhatni. Mert a katolikus egyetemi ifjúságnak legalább is $\frac{3}{4}$ része, még akkor is, ha kitünő katolikus egyetemünk lesz, az állami egyetemeket fogja fölkeresni. A katolikus egyetem azonban közvetve mindenesetre ezekre is gyakorolná jótékony hatását, amennyiben, miként fentebb említettem, ennek kell a kovásznak lennie, amely intelligens osztályaink minden természetfölöttitől irtózó materialisztikus, deisztikus, sőt atheisztikus szellemirányzatát van hivatva megfermentálni.

Már most, mélyen tisztelt szakosztály, ha így formulázzuk a katolikus egyetem föladatát, pedig ezt így kell formuláznunk, amennyire én ismerem az összes külföldi ezirányú mozgalmakat, azok mind ezen fölfogásból indultak ki — akkor a másik kérdés is rögtön világos lesz előttünk, milyennek kell lennie a katolikus egyetemnek. Mélyen tisztelt szakosztály! katolikus egyetemet, hogy az ne legyen halvaszülött intézmény, csak elsőrangú, országos hírű és tekintélyű tudósok fényes gárdájával lehet megalapítani. Ehhez nem volna elégséges, ha a minorum gentium táborából valahogyan össze tudnánk toborozni egy tanári kart, amelynek tagjai doktorok ugyan, de hogy doctusok-e, eleddig semmivel nem bizonyították. Ilyen másodrendű nagyságokkal egyenesen veszélyeztetnénk azt a nagy célt és föladatot, melyért a katolikus egyetemet elsősorban alapítjuk, sőt egyenesen az ellenkezőt érnők el: a katolikusok szellemi inferioritását bizonyítanók tényekkel. Még egy más szempontot is tekintetbe kell vennünk. El kell arra készülvén lennünk, hogy még a legkedvezőbb körülmények között

is az ország közvéleménye: a sajtó, a tudományos társulatok, az állami egyetemek bizonyos ellenszenvvel fogják fogadni a katolikus egyetemet. Ezt az ellenszenvet csakis a tanári kar magas, tudományos nivója és tekintélye hidalhatja át, győzheti le.

A katolikus egyetem megalapításánál még a pénz kérdésénél is nehezebb és fontosabb a tanárkérdés. Mert a katolikus egyetem, úgyszólván, teljesen a tanárok egyéniségétől függ. Az egyetem tanárainak igazi tudósoknak kell lenniök, akik előtt még az ellenség is meghajol; de viszont hithű, vallásos embereknek is kell lenniök, különben veszélyeztetve van az egyetem katolikus jellege, amint erre a körülményre az 1901-ben tartott II. katolikus nagygyűlés szakosztályában rámutattam.

Már most az a kérdés, mélyen tisztelt szakosztály, föltéve, hogy már rendelkezünk a katolikus egyetem fölállítására és fönntartására szükséges vagyonnal — össze tudnók-e állítani az odavaló tanári kart? Találnánk-e 30—40 olyan férfiút, akik a tudományok különböző ágaiban sem nem kezdők, sem nem dilettánsok, hanem országos tekintélyek, s akik emellett olyan hithű és vallásos férfiak, hogy teljes garanciát nyújtanak egyéniségükkel az egyetem katolikus jellegét illetőleg? Én, mélyen tisztelt szakosztály, erre a kérdésre nem-mel vagyok kénytelen válaszolni. Engedjék meg, hogy ezen szomorú kijelentésemet egy speciális tapasztalatommal bizonyítsam. Tizenkét év óta vagyok a «Katholikus Szemle» szerkesztője: ez idő alatt alkalmam volt katolikus tudósainkkal, íróinkkal megismerkedni; hisz alig van neves katolikus író az országban, aki a «Katholikus Szemlé»-ben ne dolgozott volna. És mégis akárhányszor megtörtént velem, hogy egyes fölmerült jogi, természettudományi vagy művészeti kérdéseket szerettem volna tudományos és katolikus szempontból a Szemle hasábjain megvilágíttatni — keresve-kerestem és sokszor nem találtam azt a tudós férfiút, aki e két föltételnek megfelelt volna derekasan. Pedig itt csak egy cikk írásáról volt szó, nem egyetemi katedráról, amihez mégis kissé több klavifikáció kell.

A külföldön a katolikus egyetem alapításánál ezt a tanárkérdésben rejlő nehézséget nem ismerik. A francia, a német, az angol világnyelvek lévén — a külföldi katolikus egyetemekre az egész világról toborozhatják a tanárokat; amint pl. a washingtoni katolikus egyetem első tanárait Német- és Franciaországból hívta meg; a svájci Freiburg katolikus egyetemen franciák, spanyolok, lengyelek, osztrákok és poroszok tanítanak a svájci származású tanárok mellett.

De mi teljesen magunkra vagyunk utalva: nemcsak a magyar nyelv elszigeteltsége miatt, hanem egyéb okokból is ki van az

zárva, hogy a magyar katolikus egyetemre külföldi tudósok hivassanak meg.

Ime, mélyen tisztelt szakosztály, én itt látom a katolikus egyetem megalapításának legnagyobb nehézségét és kénytelen vagyok kimondani azt, hogy épen ezen okból, még ha együtt volna is az egyetem fönntartására szükséges vagyon, most még korainak tartom az egyetem alapítását.

Inkább várjunk azzal, mintsem hogy rosszul alkossuk meg. Kimondom nyíltan, mélyen tisztelt szakosztály, hogy én a katolicizmusra nézve csak az oly egyetemet tartom üdvösnek, amely méltó az egyetem nevére is, de méltó a katolikus jelzőre is. Nekem nem kell az a katolikus egyetem, amelynek jámbor, vallásos, de nagyon is közepszerű tanárai vannak; viszont nem kell az a katolikus egyetem sem, amelyen világhírű tanárok működnek, de katolikus voltukat csak a keresztlevelük igazolja.

Mit csináljunk tehát? Lemondjunk a katolikus egyetem eszméjéről? Korántsem. Várjuk tétlenül, míg annyi katolikus tudósunk lesz, hogy méltón megalapíthassuk a katolikus egyetemet? Legkevesébbé. Hanem igenis, a katolikus egyetemi akciónak ez legyen most egyik legfontosabb föladata: katolikus tudósok nevelése a jövő katolikus egyetem számára. Erre kell áldozni stipendiumok, külföldi utazások és tanulmányok elősegítése, speciális tudományos kutatások és publikációk támogatása által; valamint az erre alkalmas erőket buzdítani kell és támogatni, hogy magántanári habilitációt szerezzenek és mint magántanárok teljesen szaktárgyaiknak éljenek. Kitől induljon ki mindez? Elsősorban a katolikus társadalomtól, amely oly hön óhajtja a katolikus egyetemet, mert aki akarja a célt, akarnia kell az eszközöket is. Másodszorban pedig ez volna egyik lényeges föladata az egyetemet előkészítő bizottságnak.

Miután, mélyen tisztelt szakosztály, körvonaloztam a katolikus egyetem tulajdonképeni föladatát s az ebből származó legnagyobb nehézséget, most áttérhetek az egyetem megalapításának egyéb körülményeire.

Első és legszükségesebb, ha komolyan akarunk foglalkozni a katolikus egyetem kérdésével, az egyetemet előkészítő bizottság kiküldése. Ennek a kérdésnek ugyanis annyi ága-boga van, ez annyi megfontolást és előmunkálatokat kíván, hogy ezt egyesek a legjobb akarattal és a legnagyobb áldozatkészséggel sem végezhetik el.

Ez okból javasoltam már az I. Országos Katolikus Nagygyűlésen — és javaslatomat a nagygyűlés egyhangú helyesléssel el is fogadta — hogy kérje föl az Országos Katolikus Nagygyűlés a nagyméltóságú püspöki kart, hogy nevezzen ki egy

katholikus egyetemet előkészítő bizottságot. Ebbe a bizottságba kellene belevonni mindazokat, akik e nagyfontosságú kérdés iránt érdeklődnek, akik e nagy mű megalkotásához tudásukkal, tanácsaikkal, munkásságukkal, áldozataikkal hozzájárulni óhajtanak.

Ennek a bizottságnak kellene először is latolgatva és megfontolva az összes körülményeket és nehézségeket, kimondania a döntő szót: lehet-e üdvös eredmény kilátásával hazánkban katolikus egyetemet alapítani — vagy sem?

A katolikus közvéleményt csak egy ily országos bizottság nyilatkozata volna képes megnyugtadni s áldozatkészésre hangolni e nagy mű iránt. Amíg kétségeket kell táplálnunk a katolikus egyetem életképességét, célszerűségét illetőleg, addig országos érdeklődést nem is kelthetünk iránta.

De másrészt meg mégis oly nagy a katolikus társadalom egy részében a vágy, az óhaj egy katolikus egyetem után, hogy ezt más irányba terelni csak akkor lehet, ha a leghivatottabb tényezők meggyőzik arról, hogy ezen óhaj, ezen vágy megvalósítása a jelen körülmények között a lehetetlenségek közé tartozik.

Úgy a lehetőségről, mint a lehetetlenségről csak egy ilyen országos bizottság szakavatott tekintélye győzhetné meg a közvéleményt. S akárhogy dőlné el a kérdés, mindenképen üdvös volna a katolikus társadalom irányítására. Mert ha a katolikus társadalmat az illetékes tényezők meggyőzik arról, hogy a katolikus egyetem felállítása lehetetlenség — akkor ahelyett, hogy ezen utópia iránt lelkesednék s érte áldozatokat hozna, nagyobb erővel és áldozatkészéssel karolná föl azokat az eszközöket, amelyekkel a katolikus egyetem hiányát lehet és kell pótolni. Míg viszont, ha a katolikus társadalmat az erre illetékes tényezők arról győzik meg, hogy a katolikus egyetem hazánkban is megalapítható a siker reményével — akkor meg fog mozdulni ez a társadalom, hogy áldozatkészségével hozzájáruljon e nagy mű mielőbbi létesítéséhez.

Mert, mélyen tisztelt szakosztály, ha csakugyan hozzá fogunk a katolikus egyetem alapításához, akkor az egész katolikus társadalomnak el kell mennie az áldozatkészég legvégső határáig. Életképes katolikus egyetem fölállítása és fönntartása ugyanis óriási költséget kíván. Életképes pedig csak akkor lesz, ha minden tekintetben versenyképes az állami egyetemekkel. Ennek pedig első feltétele, hogy a tanárok legalább is olyan díjazásban részesüljenek, aminőt az állami egyetemek tanárai élveznek. Ehhez járulnak a könyvtár, a gyűjtemények, múzeumok, laboratóriumok, szakszemináriumok fölállítása, fönntartása és folytonos fejlesztése. Ide nem ezrek, nem is százezrek, hanem milliók kellene, hacsak

azt nem akarjuk, hogy a katolikus egyetem, mint mezítlábos, rongyokba öltözött koldusleány szégyenkezzék az állami fényes Alma Mater mellett.

Egy-két adattal óhajtom megvilágítani, mibe kerülhet egy egyetem évi fönntartása. A párisi Institut catholique (orvosi fakultás nélkül) évi költségei már az első években 726 ezer frankra rúgtak, azóta tetemesen emelkedtek.¹ Fönntebb idéztem Lossen német író, aki egy esetleg fölállítandó német katolikus egyetem évi költségét 2 millió márkára becsüli. A kolozsvári egyetem évi budgetje 6—700 ezer koronát tesz ki.² Ezek alapján tehát a legyszerényebb keretek között is legalább is évi 400 ezer koronára volna szükség, hogy egy három fakultásból álló katolikus egyetemet fönntarthassunk. Ehhez járulnak az egyetem fölállításának költségei.

Az egyetemet előkészítő bizottságnak volna tehát föladata mérlegelni, vajjon a magyar katholicizmus megbírna-e ilyen áldozatot s ha igen, ugyancsak ezen bizottságnak volna föladata egyrészt összegyűjteni a katolikus egyetem céljaira tett alapítványokat és adományozásokat, másrészt föl kutatni és biztosítani azon forrásokat, melyek a katolikus egyetem fönntartására szükséges anyagi eszközöket biztosítanák.

Hasonlókép e bizottságnak volna föladata tanulmányozni és megállapítani az egyetem jogi viszonyait az állammal szemben. Mert amint erre már több alkalommal, úgy az 1900 és 1901-ben lefolyt Országos Nagygyűlések szakosztályaiban, valamint a «Katolikus Szemle» hasábjain ismételtén rámutattam, a katolikus egyetem hazánkban csak akkor lesz életképes, ha államérvényes bizonyítványokat adhat hallgatóinak, nemcsak doktori diplomákat (doctor juris, doctor philosophiae), hanem ügyvédi, bírói és tanári okleveleket is.

Az egyetemet előkészítő bizottságnak érintkezésbe kellene lépnie a vallás- és közoktatásügyi minisztériummal és ha szükségesnek mutatkoznék, magával a törvényhozással is, hogy a katolikus egyetem számára is biztosítva legyen az államérvényes diplomák adásának joga, katolikus jellegének veszélyeztetése nélkül.

Némelyek, mélyen tisztelt szakosztály, ezt a kérdést nagyon könnyedén veszik. Azt mondják, csak állítsuk föl mielőbb a katolikus egyetemet, az állam biztosan meg fogja adni nekünk ezt a jogot.

En, mélyen tisztelt szakosztály, ezt az optimizmust osztani

¹ V. ö. Mihályfi Ákos, Katolikus egyetemek. 71. l.

² Pallas Nagy Lexikon.

nem tudom: Hiszem ugyan, hogy a mostani vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, Wlassics Gyula, minden nehézség nélkül kapcsolná a katolikus egyetemmel az ügyvédi és bírói vizsgálobizottságokat. Tenné pedig ezt azért, mert a vidéki, legnagyobb-részt protestáns jogakadémiáknak is meg akarja adni ezt a jogot. De emlékezhetnek arra, mélyen tisztelt szakosztály, hogy a közoktatásügyi miniszter úr ezen tervezetével szemben is, hogy tudniillik jogakadémiákkal kapcsolja a bírói és ügyvédi vizsgálobizottságokat, már mily merev és elutasító állást foglalt el a budapesti egyetem jogtudományi kara, amely ezen kvalifikáló oklevelek kiállításának jogát egyedül és kizárólag az állami egyetemeknek vindikálja.¹

Félek azonban, hogy még Wlassics miniszter úr sem lenne ilyen liberális a tanárvizsgáló-bizottságot illetőleg; ezen félelmemet alapítom arra az álláspontra, melyet ő a katolikus autonómiával szemben elfoglalt, amelynek tudniillik a katolikus középiskolákat illetőleg semmi jogot nem hajlandó átengedni. Ha még a tankönyvbírálat jogát is magának vindikálja a katolikus autonómiával szemben, vajjon a tanárvizsgálat jogát hajlandó lesz-e átengedni a katolikus egyetemnek? Ha pedig ezt nem teszi, a katolikus egyetem filozófiai fakultása zátonyra jutott.

De tegyük föl a legjobbat, hogy tudniillik Wlassics miniszter úr hajlandó volna a katolikus egyetemnek ezt a jogot is megadni — a katolikus egyetem jövője nagyon ingatag alapokon épülne, ha a mindenkori miniszter fölfogásától, kegyétől, jóakarától tétetnének függővé az egyetem államérvényes vizsgázási joga. Meggyőződéseim szerint, hogy a katolikus egyetem e tekintetben is biztos alapokon nyugodjék, törvény erejével kellene biztosítani a felekezeti egyetemeknek is ugyanazon jogokat, melyekkel az állami egyetemek bírnak.

A külföldön is csak akkor és csak ott fogtak katolikus egyetemek alapításához, amikor és ahol ez a kérdés törvényileg teljesen szabályozva volt. Mikor Belgium 1831-ben alkotmányának XVII-ik pontjában kimondta a teljes tanszabadságot, akkor 1832-ben alapították meg a belga katolikus egyetemet. Franciaországban az 1875-iki törvény biztosította a felsőbb oktatás szabadságát, de itt már a vegyesbizottságok behozatalával lett ez megszorítva. Ezen törvény alapján létesültek a francia katolikus egyetemek, melyeknek életerejét azonban az 1880-ban hozott Ferry-féle törvény, mely még a vegyesbizottságokat is megszüntette, teljesen elzsibbasztotta.²

¹ V. ö. Tillman Béla. A jogi oktatás reformja. Katolikus Szemle. 1902. 708. l.

² V. ö. Mihályfi Ákos, Katolikus egyetemek 40—42. l.

Úgy tudom, hazánkban is a közeljövőben napirendre kerül a felsőbb oktatást szabályozó törvény revíziója. Ajánlom e fontos kérdés tanulmányozását katolikus politikusaink figyelmébe ; mert ettől a törvénytől fog nagy részben függni, lehet-e egyáltalán reményünk arra, hogy valaha életképes katolikus egyetemet alapíthassunk hazánkban.

De volna még egy föladata ennek az egyetemet előkészítő bizottságnak. Ezt kell fölhatalmazni azzal a joggal, hogy a katolikus egyetem számára a minden körülmény tekintetbevételével legalkalmasabb helyet kijelölje. Csakis ily módon lehetne elejét venni esetleges széthúzásoknak, az anyagi és szellemi erők szétforgácsolásának, elhamarkodott elhatározásoknak és cselekvésnek.

Már is nagy kár az, hogy az I. Országos Katolikus Nagygyűlés ezirányú javaslata alapján ez a bizottság nem lett életbe léptetve. Mert már fel-feltűnnek olyan kezdeményezések és tervezetések e téren, amelyek nagyon is alkalmasak lesznek arra, hogy a katolikus akciót szétbontsák, az egységes törekvést meg hiúsítsák.

Ime, már két helyről is erős, határozott mozgalom indult meg, hogy a katolikus egyetemet maguknak vindikálják. Kötelességemnek tartom, mélyen tisztelt szakosztály, hogy e helyen erről a két mozgalomról is nyilatkozzam.

Ismeretes mindnyájunk előtt, hogy a sajnos, oly korán elhunyt pécsi püspök, Hetey Sámuel, komolyan foglalkozott a katolikus egyetem föllállításának eszméjével. Ha ő ugyan még nyíltan nem mondotta is ki, hogy a katolikus egyetemet Pécssett szeretné föllállítva látni, mégis összes idevonatkozó intézkedései a theológus és jogi tanárok fizetésének rendezése stb. erre mutatnak. Amit azonban ő nyíltan nem mondott ki, azt két jeles pécsi tanár, Szilvek Lajos dr. és Hanuy Ferenc dr. ügyesen és alaposan megírt monografiákban igyekeztek a nagyközönségnek bebizonyítani, hogy Pécs városa volna a legalkalmasabb hely a katolikus egyetem föllállítására.

Mindkét munkát annak idején a «Katolikus Szemlé»-ben érdeme szerint méltattam ;¹ itt csak azt jegyzem meg, hogy mindkettő nagyon sok becses megfontolásra méltó anyagot fog nyújtani az egyetemet előkészítő bizottságnak. Hiszem, hogy e két lelkes pécsi patrióta példája másoknak is buzdításul fog szolgálni, hogy, ha majd csakugyan megindul a katolikus egyetem alapításának mozgalma, ők is be fogják mutatni hasonló monografiákban azon előnyöket, melyeket az ő városaik nyújthatnának a katolikus egyetemnek. Ilymódon meg lesz könnyítve az egyetemet előkészítő

¹ V. ö. A katolikus egyetemről. (Kath. Szemle 1900.) és Katolikus egyetem Pécssett. (Kath. Szemle 1903.)

bizottság munkája. Ez a bizottság lesz hivatva az összes adatok és tényezők mérlegelésével dönteni a hely fölött. Nekünk pedig, kik a magasztos ügyért lelkesedünk, kötelességünk lesz magánérdekeinket, esetleges óhajainkat és vágyainkat a döntés után a közérdekért föláldozni.

A másik mozgalom Erdélyben indult meg. Az újságokból tudunk erről annyit, hogy Fogarassynak katolikus egyetemi alapítványa ma már 2 millió korona összegre növekedett és az erdélyi Status elhatározta, hogy Gyulafehérvárt katolikus egyetemet fog alapítani; már két bizottságot ki is nevezett, melyek az előkészítés munkájával vannak megbízva. Az egyetemből először a teológiai fakultást, majd a bölcsészeti és végül a jogit szándékoznak fölállítani.

Mélyen tisztelt szakosztály, én ismervé az erdélyi viszonyokat, az erdélyi katolikus Statusnak ezen elhatározását nagyon tudom méltányolni. Erdélyben a katolikus Statusnak számos középiskolája van, melyek nem tanítószerzetesek, hanem világi tanerők vezetése alatt állanak. Az erdélyi Statusnak tehát rendkívül nagy gondját képezi az alkalmas tanárok megszerzése a Status középiskolái számára. Ez azonban sok nehézséggel jár. A kolozsvári egyetemnek bölcsészeti és természettudományi karai úgyszólván teljesen protestáns kezekben vannak. Ez ugyan az erdélyi Statusnak nagy biztosítékot nem nyújt, hogy valóban katolikus szellemű tanárokat fog nyerni.

Az erdélyi Statusnak ezen speciális szükségleteit tartva szem előtt, én a magam részéről csak helyeselni tudom, ha a Fogarassy-féle alapítványt egy bölcséleti liceum és tanárképzőintézet fölállítására fordítja.

De azt nem tudnám helyeselni, ha a Status ennél tovább akarna menni és katolikus egyetem fölállítására gondolna. Erre az erdélyi Statusnak szüksége nincs — arra meg a helyi viszonyokat tekintve, semmi kilátása nem lehet, hogy egy Gyulafehérvárt fölállított katolikus egyetem országos jelleget nyerhetne s hogy az állami egyetemekkel versenyezhetne.

Nincs semmi szüksége teológiai fakultásra. Az erdélyi egyházmegyének annyi alapítványi helye van Budapesten, a bécsi Pazmaneumban és Rómában, hogy a kiválóbb tehetségű papjelöltjeik a magasabb teológiai tudományosságot könnyen megszerezhetik: és ha nem volna elégséges az alapítványi hely, az erdélyi püspök és a Status bőkezűsége még mindig küldhetnének 3—4 tehetséges ifjút akár a jelzett, akár más, pl. innsbrucki, freiburgi és löweni egyetemekre magasabb teológiai kiképzés végett — és ez még mindig kevesebb költségbe kerülne és több eredménnyel járna, mint a teológiai fakultás fölállítása.

A jogi fakultás fölállítása Gyulafehérvárt az erdélyi Statusra egyrészt óriási áldozatokat róna, másrészt az eredmény nem érne föl az áldozatokkal, mert a gyulafehérvári jogi fakultást csakis az erdélyi katolikus jogászok egy része — és ez ugyancsak csekély szám, látogatná.

Talán nem tévedek, ha azt hiszem, hogy az erdélyi Status azért határozta el magát a katolikus egyetem mielőbbi fölállítására, mert így reményli, hogy a Bonnaz- és Schusster-féle alapítványokat, talán még más alapítványokat is, megkaphat. Ezen remélhető előny dacára sem tudom ezt a tervet helyeselni. Mert tegyük föl, hogy Magyarországból egymillió koronára rügő alapítványokat kaphatna — ez is még oly csekély összeg, hogy az állami egyetemekkel versenyképes egyetem fölállítására gondolni sem lehet. Nagy és hasznos dolgot fog végezni az erdélyi Status, ha megalkotja a bölcsészeti liceumot és tanárképző-intézetet — de erejét felülmúló föladatra vállalkozik, ha katolikus egyetemet akar alapítani.

* * *

Mélyen tisztelt szakosztály !

Végére értem előadásomnak, amelyben, úgy vélem, nagyon csalódtak mélyen tisztelt türelmes hallgatóim. Lelkesítő, buzdító beszédet vártak tőlem s hallottak sívár tényeket, szomorú tapasztalatokat, lehűtő igazságokat. Azt hitték, be fogom mutatni a közeljövőben fölállítandó katolikus egyetem tervezetét, körvonalait, s íme, azt látják, hogy újabb és újabb akadályokat, nehézségeket mutattam föl, melyeket el kell gördítenünk, ha a katolikus egyetemhez jutni akarunk.

De ne haragudjanak ezért reám. Nekem jutott ez a kötelesség, hogy a valót a maga ridegségében föltárjam, hogy a katolikus közönség e kérdésben teljes tájékozottságot nyerjen. Nem az én hibám, hogy a való tényállás nem a legkedvezőbb. Hisz ami engem illet, aki bejártam a külföld katolikus egyetemeit s közvetlen közelben láttam azoknak áldásos működését, szívem egész lelkesedésével óhajtom, hogy hazánkban is legyen a katolicizmusnak egy ilyen világító-tornya, egy ilyen bevehetetlen fellegvára.

De kénytelen voltam rámutatni a nehézségekre is, nehogy elhamarkodva a dolgot, ismét keserű csalódások érjenek bennünket. Föltétlenül szükséges, hogy ezt az ügyet egy országos bizottság vegye a kezébe s ez okból ugyanazon határozati javaslatot terjesztem elő, melyet az I-ső Országos Nagygyűlésen előterjesztettem :

Kéressék föl a nagyméltóságú püspöki kar, hogy a katolikus egyetem előkészítésével egy országos bizottságot megbízni kegyeskedjék.

Keresztény jótékonyság.

(Előadás a budai katolikus körben 1904. március 2-án.)

Katolikus írók és szónokok a jótékonyságról beszélve nem egyszer túlzásba esnek. Azt hangoztatják ugyanis, hogy a jótékonyság a kereszténység talajából nőtt ki, a jótékonyság szellemét Krisztus ültette az emberiség szívébe.

Ez az állítás azonban, bármily tetszetősnek tűnjék is föl, határozottan túlzás és tévedés.

A jótékonyság nem a kereszténységből származott; ez az emberi szívből fakadt. Ez nem specifikusan keresztény erény, hanem emberi erény, melyet föltalálunk az ókor nemesebb lelkű pogányainál is, föltalálunk az ószövetségben a zsidó népnél is, sőt az ószövetség szent könyvei közül Tóbiás könyve egyenesen azon célból íródott, hogy a jótékonyságot ajánlja és magasztalja.

És én mégis, amint a programban jelezve van, a keresztény jótékonyságról óhajtok beszélni. Mert, habár a jótékonyság nem fakadt egyenesen a kereszténység talajáról, mégis a kereszténység adott ennek az emberi szívből fakadó nemes buzdulatnak igazi melegséget, erőt és életet. Oly annyira, hogy a keresztény szellem ihlette jótékonyság úgy különbözik az ókor jótékonyságától, miként a nemesített fa gyümölcse különbözik a vadoncétól, miként a tavaszi nap virágfakasztó és termékenyítő melege különbözik a téli nap rideg fényétől.

Az ókor jótékonysága hasonló volt a mosolygó kis gyermekhez, aki azonban még nem tud járni s csak ide-oda támolyog a gyermekszoba szűk falai között. Krisztus ennek a mosolygó gyermeknek a vállaira két szárnyat illesztett, amelyek erőt adtak neki, hogy átrepüljön minden magaslaton, hogy alá tudjon szállni minden mélységbe, hogy ne ismerje többé a lekötöttség korlátjait s szállhasson szabadon, ahová kedve tartja.

És ez az angyalszárnyakat nyert mosolygó gyermek szárnyainak vidám csattogásával megindult körútjára, hogy ahol kétségbeesést talál, oda elvigye a béke olajágát, ahol nyomort és szenvedést, oda a vigasz balzsamát, ahol szomorúságot, oda a szeretet fölmelegítő lángját.

És ez az angyalszárnyakat nyert mosolygó gyermek alá szállott és kis kacsóival összetörte a rabszolgabilincseket, melyeket évezredek zsarnoksága kovácsolt millió és millió szerencsétlen számára.

Majd tovarepült, hogy alászálljon a nyomor, a szenvedés minden örvényébe : a szegények kunyhóiba, a börtönök mélyébe, a betegek és haldoklók ágyához, a munkásnegyedek szűk utcáiba és sötét padláslakásaiba, hogy szeretetet, vigaszt, reményt vigyen oda is, ahol keserűség, meghasonlás és kétségbeesés ütött tanyát.

És mikor látta, hogy annyi nyomor van a földön, hogy mind-
ezt még angyalszárnyakon repülve sem képes külön-külön meg-
enyhíteni, — megalkotta kis kacsóival a kórházakat, az árvaháza-
kat, a vakok, a süketnémák, az elaggottak, az elbukottak men-
helyeit, a bölcsődéket, lelenházakat, a tápintézeteket, a védő-
egyesületeket és otthonokat, Szent-Vince-Egyleteket és Szent-
Erzsébet-Egyleteket, hogy minden veszély ellen védelmet nyújtson
a gyengéknek, minden szenvedő vigaszt és szeretetet találjon.

És ezekben a kereszteni jótekonyság csodás épületeiben
ütötte föl tanyáját, itt csattogtatja szárnyait az irgalmas apácák
fehér főköttője alatt, itt hinti szét szívének túlárado szeretetét,
hogy anyja legyen az árváknak, barátja a nyomoréknak, segítője
a betegnek, vigasztalója a kétségbeesettnek, őrzőangyala a gyen-
gének, mindene mindenkinek.

Sőt ez a két szárny erőt adott ennek a mosolygó gyermeknek,
hogy alászálljon azokba az örvényekbe, azokba a mélységekbe is,
amelyeket emberi láb még nem érintett, — hogy odamenjen a
pestises betegek közé, a bélpoklosok szigeteire s kész legyen meg-
osztani velük szörnyű sorsukat, fölládozni magát érettük, csak-
hogy némi vigaszt és enyhülést csepegtethessen a kétségbeesett
szívekbe.

De nézzük meg, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ezt a
két szárnyat közelebbről, melyekkel az ember szívéből fakadó
jótékonyságot Krisztus ruházta föl.

Az egyik szárny Krisztusnak az a tanítása, hogy minden
emberben kivétel nélkül felebarátunkat lássuk.

Azt tudták a régiek is, a zsidók is, meg a pogányok is, hogy
felebarátjukat szeretni tartoznak s ha bajban van, rajta segíteni.
De azt nem tudták, ki az ő felebarátjuk? A görög a barbárt, a
zsidó a gójt, a pogányt, a szabad, az úr a rabszolgát, akárhány
népnél a férfi a nőt nem tekintette felebarátjának. Krisztus taní-
tása új világot tár föl az ember lelke előtt : felebarátunk minden
ember kivétel nélkül, a zsidó, a pogány, a sárga, a szerecsen, a
beteg, a nyomorék, a koldus, még ellenségünk is.

Felebarátunkat pedig szeretni tartozunk. Tehát ennek a sze-
retetnek nem szabhat határt a család, a vér köteléke, a társadalmi
osztály, a faj, az ország : ennek a szeretetnek ki kell terjednie
minden emberre kivétel nélkül.

Krisztus a felebarát fogalmának meghatározásával, miként az emberszeretetet, úgy a jótékonyságot univerzális magaslatra emelte. Kiemelte ebből a szűk gyermekszobából, amelyben csak a vérkötelék, legfőlebb még az ugyanazon társadalmi osztály és faj korlátai között imbolygott, szárnyat adott neki, amellyel átrepülhet az osztály, a faj korlátain és szétáraszthatja szeretetének melegét mindenfelé, ahol a nyomor, a szenvedés fagyos alakjai tűnnek szemei elé.

Krisztus a felebarát fogalmának ezen meghatározásával az emberiség legnagyobb jótévője lett, és az általa alapított vallás az igazi humanizmus szülőanyja.

Vannak az emberiség történetében egyes fölfedezések, amelyeknek áldásait és az emberiségre gyakorolt hatásait kellően mérlegelni alig tudjuk. Ilyenek a könyvnyomtatás, a gőz, a villany föltalálása. De bizonyos az, hogy semmi tudomány, művészet, föltalálás nem gyakorolt oly állandó, oly átalakító, oly áldásos hatást az egész emberiségre, mint Krisztusnak ezen kinyilatkoztatása, hogy az ember felebarátjának tekintsen minden embert.

Mert ebből sarjadzott ki a szabadság, az egyenlőség, a testvériség; ebből fakadt az európai civilizáció és humanizmus minden áldása, melyeket mindnyájan élvezünk ugyan, de melyeknek igazi eredetét, szülőanyját oly kevesen ismerik.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! ennek a Krisztus adta szárnynak oly nagy az ereje, hogy még a belőle elhullatott, vagy kitépett tollakkal is sok áldásos dolgot lehet művelni. Amint ezt látjuk a szabadkőműveseknél és annyi sok, valóban univerzális jótékonyságot gyakorló zsidónál. Tagadhatatlanul sok jót gyakorolnak a zsidók is, meg a szabadkőművesek is — bár egyebet ne gyakorolnának! — állítanak kórházakat, népszanatóriumokat, melegedő szobákat, adnak ingyen kenyeret, ingyen tejet, még cukrot is hozzá, fölruházzák a szegény gyermekeket, tesznek nagy alapítványokat a humanisztikus intézetekben. Mindez szép és dicséretes! De mindez, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, a Krisztus adta szárnyból elhullatott, vagy kitépett toll — és nem más.

Itt nőttek föl ők a keresztény Európában, amelynek minden köve, minden intézménye, minden hagyománya, egész civilizációja a Krisztus által proklamált elven alapszik: az ember felebarátjának tekintsen minden embert. Az volna megmagyarázhatatlan, sőt természetellenes, ha ennek az elvnek reájuk semmi hatása nem lett volna!

Nézzük meg most közelebbről a jótékonyság másik szárnyát is. Ezt a második szárnyat akkor adta neki az Üdvözítő, mikor

feltárta tanítványai előtt az emberiség végtörténetének fölséges végjelenetét.

Elmondta az Üdvözítő tanítványainak, hogy egykoron vége lesz e világnak, a halottak föl fognak támadni, meg fog jelenni Krisztus is e földön angyalainak kíséretében s ítéletet fog tartani az egész emberiség fölött. És elmondotta, hogy angyalai két táborra fogják osztani az emberiséget : az igazakat az ő jobbára, a gonoszokat az ő baljára helyezik.

És az igazaknak mondani fogja : jöjjetek atyám áldottai, birjátok az országot, mely készítettett nektek a világ teremtetésekor. Mert éheztem és enni adtatok, szomjúhoztam és inni adtatok ; mezítelen voltam és fölruháztatok ; beteg voltam és meglátogattatok.

És az igazak felelni fogják neki : Uram, mikor láttunk téged éhezni és adtunk neked ételt, mikor láttunk szomjuhozni és adtunk italt? mikor láttunk téged mezítelennek és ruháztunk föl? mikor betegnek és látogattunk meg? És erre felelni fogja az Üdvözítő : amit legkisebb embertársatoknak tettetek, azt nekem tettétek.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, Krisztus ezen szavaival illesztette a második szárnyat a jótékonyság mosolygó gyermekére és ezzel olyan erőt adott az embernek, amellyel fölszállhat a heroizmus, az önfeláldozás legszedítőbb magaslataira is.

Ez az, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ami kezünkbe adja a kulcsot, hogy behatoljunk a szentek és a keresztény jótékonyság hőroszainak csodás titkaiba. Mert ha a koldusban, a betegben, a nyomorékban Krisztust látjuk, akkor érthető az, hogy Szent István király saját kezével táplálta szegényeit, hogy Szent Erzsébet nem riadt vissza attól, hogy a fekélyeseket ápolja oly gyengédséggel, minővel az anya gyermekét, hogy szent Chantal Franciska bárónő mindennap fölkereste a legszegényebb viskók lakóit, saját kezével fésülte és mosdatta a betegeket ; ha minden szegényben és nyomorultban Krisztust látjuk, akkor megérthetjük szent Claver Péter önfeláldozását, aki elment a négerek közé, hogy mint egy anya ápolja, segítse ezeket a mindenkitől megvetett embereket ; akkor érthetjük Damján atya hősiességét, aki viruló férfikorában vállalkozott arra, hogy elmegy a fekélyesek szigetére, közéjük zárja magát, hogy velük megossza szörnyű életüket és halálukat ; ha a betegben, a nyomorékban csakugyan Krisztust látjuk, akkor megérthetjük a betegápoló apácák hősiességét, akik nem kenyérkeresetből, hisz akárhány közülük gazdagságot, fényt, pompát, grófi, hercegi koronát hagyott el, hanem önként, szeretetből odaláncolják egész életüket a vakok, a süketnémák, a gyógyíthatatlan betegek közé s gondozzák, ápolják őket, ezeket az

idegeneket, oly szeretettel, oly gyengédséggel, mintha saját gyermekeik, szüleik, testvéreik volnának.

Amit szent Mártonnak és szent Erzsébetnek Krisztus Urunk látható alakban megmutatott, mikor az elsőnek koldus alakjában, Erzsébetnek fekélyes alakjában jelent meg: azt a keresztény jótékonyság minden hőroza a hit világa mellett látja: a sápadt beteg, a vézna nyomorék, a kiéhezett koldus arcából a Krisztus vonásai tűnnek elé. «Amit a legkisebb embertársatokkal tesztek, azt velem teszitek.» S mit nem tennének meg ők Krisztusért! Érte oda adnának mindent: vagyont, ifjúságot, életet! Érte készek minden szenvedésre, minden lemondásra, minden áldozatra! És ezt most megteszik szenvedő embertársaikért, mert a szívükben élő hit folyton ezt hangoztatja előttük: «Amit a legkisebb embertársaitokkal tesztek, azt velem teszitek».

Ime, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! igyekeztem önök előtt lerajzolni a jótékonyság génuszát! Azt a kis erőtlenül mosolygó, támolygó gyermeket Krisztus két szárnyal fölruházva angyallá tette, sőt hőssé, a szeretet martirjává, aki még életét is odaadja embertársaiért. Az első szárnyal megerősítve lerontotta a nagy kínai falat, amelyet a bünbeesett emberek emeltek maguk köré, hogy elválasszák az embert az embertől családok, nemzetek, fajok és vallások szerint.

A második szárny pedig lerontotta még azt a választófalat is, amelyet a természet vont az emberi szívek közé. Az első képesít arra, hogy igazán emberi módon bánjunk embertársainkkal, a másik még arra is erőt adott, hogy emberfölötti módon hozzunk érettük áldozatot. Az első megtanította az embert, hogy vagyonát ossza meg a szűkölködővel, a második, hogy szívét is, s ha kell, életét is adja érte.

És itt van egyszersmind a határ a keresztény és a nemkeresztény jótékonyság között. Itt tűnik ki a végtelen különbség a kettő között. Az egyik ad kenyeret, ruhát, pénzt, a másik szívét is, szeretetet is, hoz áldozatot is. Ez, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ez a személyes áldozat a hozzánk idegenek, nyomorékok iránt, azok iránt, akiktől természetünk is visszariad, — ez a keresztény jótékonyságnak anyajegye.

Főntebb említettem, hogy a szabadkőművesek a keresztény jótékonyságnak egyik szárnyából kitépett tollakkal ékeskednek. És ezt könnyen megtehetik. Mert, habár Krisztus hozta ugyan az emberiség tudomására a felebarát igazi fogalmát: de ez mégsem volt valami új, természetfölötti kinyilatkoztatás; ez csak egy a bünbeesett emberek által elfelejtett igazságnak volt a föltárása. Ezt tehát még a szabadkőművesek is könnyen megérthették, elsajátíthatták.

Habár ezt is, a jótékonyság univerzális gyakorlását Krisztustól tanulták!

De próbálják meg ebből a másik szárnyból is kitépni a tollakat azok, akik nem hisznek Krisztusban!

Vagyonuknak fölöslegét szétoszthatják a nyomor enyhítésére. De tudnának-e egész vagyonukról lemondani, önkénytelen szegényekké lenni, hogy így közelebb férközzenek a szegények szívéhez? Tudnának-e személyes áldozatokat hozni szenvedő, nyomorgó embertársaikért, minden földi érdek nélkül?

Tudnák-e föláldozni ifjúságukat, kényelmüket, szórakozásaikat, örömeiket, egészségüket, életüket, — ismétlem, minden érdek nélkül, úgy hogy még a nevüket se említse senki, még haláluk után a sírkövön se legyen följegyezve, amit tettek e földön? Tudnák-e mindezt az áldozatot meghozni rájuk nézve teljesen idegekkel szemben? Tudnák-e őket oly gyengédséggel, szeretettel, odaadással segíteni, ápolni, vigasztalni, aminővel ezt megteszi egy irgalmas apáca, aki lemondott az élet minden örömről, gazdagságáról, lemondott családjá nevééről, rangjáról, s odament a kórházba, ahol ifjú arcának rózsáit elhervasztja a betegszoba fojtó levegője, odaláncolja életét a himlős, a tüdővész, a tifuszos betegek ágyához s ezeket az idegeneket, akikhez nem köti őt semmi, ápolja oly szeretettel, aminővel az anya gyermekét, a nő hitvesét, mert bennük azt a Krisztust tiszteli, aki megmondotta: «Amit legkisebb embertársatokkal tesztek, azt velem tettétek? . . .» Ezt mutassák föl nekünk a szabadkőművesek, akkor megadjuk magunkat.

Rámutatam arra a két forrásra, amelyből a keresztény jótékonyosság meríti erőit, hogy a szeretet csodáival ejtse bámulatba a világot.

De ez a két forrás rávezet bennünket a keresztény jótékonyosság tulajdonságaira is. Először is univerzális úgy az embereket illetőleg, akiken segíteni akar, mint a nyomort illetőleg is, amelynek orvoslására siet az irgalmas szamaritánus olajával.

A keresztény jótékonyság nem ismeri, nem ismerheti a vallás, a nemzetiség, faj által fölállított válaszfalakat. A jótékony-ságból készakarva kizárni nem lehet, nem szabad senkit, aki Isten képére van teremtve, akit Krisztus a kereszten megváltott.

De a keresztény jótékonyság fogékony is az emberiség minden testi és lelki nyomora és szenvedése iránt. Nincs az a társadalmi betegség, nincs az a szenvedés, amely a keresztény szívet érintetlenül hagyná. És ezt fényesen bizonyítja a jótékony-ság története is. Minden, az emberiség testi és lelki nyomorának enyhítésére alakult intézmény az Egyház talaján fejlődött ki. Ezt a dicsőségét az Egyháznak elvenni, letagadni nem lehet.

Ingyen kenyeret és ingyen tejet már ezelőtt 1500 évvel osztogattak szent Benedek minden kolostorában, de oly módon szolgálták a szegényeket és a koldusokat a szerzetesek, mintha Krisztus jelent volna meg a kolostor kapujánál. Mert szent Benedek szabálya egyenesen előírja, hogy minden szegényben, vándorban és utasban Krisztust lássák, Krisztust tiszteljék.

Az első kórházakat az Egyház alapította és ma van legalább is 30—40 férfi- és nőkongregációja, amelyeknek tagjai fogadalom által kötelezik magukat a vakok, a hülyék, a süketnémák, a fekélyesek, a nyomorékok és mindennemű betegek önfeláldozó ápolására.

Még mielőtt az államok gondoltak volna javítóintézetek fölállítására, az egyház kebelében megalakult a Jó Pásztor apácák kongregációja, hogy a bukott lányok megmentésén fáradozzék; — és alakult férfikongregáció, hogy az utcai csavargó gyermekeket összegyűjtse, nevelje és a társadalomnak megmentse.

A vöröskereszt egyleteknek még híre-hamva sem volt, mikor már Rómában a polgárháborúk iszonyai között keresztények lopóztak harcterekre, hogy a sebesülteket segélyben részesítsék.

Nemcsak melegezőszobákat állítottak föl, hanem a Simplon és Szt.-Gotthárd magaslatain a hó és jégmezők között kolostorokat, hogy a szerzetesek hű kutyáik kíséretében saját életük veszélyeztetésével kimenjenek a hóviharokba s fölkeressék a megfagyott utasokat s őket a kolostor kályhájának és az önfeláldozó szeretetnek melegénél új életre keltsék.

Ez csak egy-két példa az Egyház jótékonyságának történetéből. De mindezen példákból felénk sugárzik a keresztény jótékonyagnak második lényeges tulajdonsága is: az önzetlen szeretet, mely kész a legnagyobb személyes áldozatra is. Ez adja meg a keresztény jótékonyagnak az örök dicsőség nimbuszát.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! A keresztény jótékonyagnak rendkívül fontos szerepe van a mai társadalomban is. Talán nagyobb, mint volt valaha.

Igaz, hogy ma már a kereszténység talajából kisarjadzott humánus érzék az államokat s a nemkeresztényeket is hathatósan ösztönzi a társadalmi betegségek orvoslására. De igaz az is, hogy a modern kor és kultúra ezerszeres jótéteményével és áldásaival karöltve lépett föl a társadalmi nyomornak és betegségnek ezelőtt ismeretlen ezer és ezer neme.

A pauperizmus sohasem volt tán akkora, mint napjainkban a fényes nagyvárosok tömkelegeiben; a nyomorékok számát ezerszeresen megszorították a gyárak, a gépek, a vasutak, az alkohol, no meg a modern világ titkos bűnei és szenvedélyei. A testi nyomornál sokkal rettenetesebbek a lelki nyomor tünetei: a jó erkölcs,

az ártatlanság kísértései, a szegények elégedetlensége, a fölforgató elemek izgatásai : mondhatnók, az egész társadalom izzó kráter fölött áll, amely, ha kitör, a mai társadalmat Pompéji és Herkulánium sorsára juttatja.

Minő tér nyílik itt a keresztény jótékonyság gyakorlására ! És minő szükség van erre ! Mert, habár a modern állam nagyon sokat tehet józan törvényekkel és okos közigazgatással a társadalmi nyomor enyhítésére, de a szíveknek a békét, megnyugvást csak a szeretet, a személyes áldozat adhatja vissza.

És ezt nekünk, keresztényeknek kell megtennünk, mert ezt csak mi tudjuk megtenni. De, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ebben a munkában mindnyájunknak részt kell vennünk. Ezt nem hagyhatjuk egy-két önfeláldozó apácára, papra és szerzetesre, egy-két jótékony főpapra és mágnásra.

Oly sok és oly nagy a társadalmi nyomor, hogy ennek enyhítésére mindnyájunknak össze kell fognunk, papoknak és világiaknak, uraknak és hölgyeknek egyaránt.

Először is adakoznunk kell. És pedig mindnyájunknak, kinek-kinek a fölöslegéből. Sajnos, e téren hazánkban sok visszasságot találunk. A magyar katolikusok megszokták, hogy mindent a főpapokra és mágnásokra hagyjanak a jótékonyság terén. Pedig az evangéliumban is az Üdvözítő az özvegyasszony fillérjét vette észre és dicsérte meg ! Másképp van ez a külföldön ; a belga, a német, a francia katolikus ügyvéd, orvos, hivatalnok, háziúr évi jövedelmének egy bizonyos percentjét jótékony célokra fordítja. Ez a szeretet adója, de amelyet époly lelkiismeretesen megfizetnek, mint az állami adókat. És minél nagyobb a szeretet, annál nagyobb lesz a fölösleg is, mert a szeretet tud megtakarításokat eszközölni a háztartásban, a ruházatban, a szórakozásokban és élvezetekben, hogy a szeretet adója annál nagyobb legyen.

Igen, adakoznunk kell. És itt adakozás alatt nem a koldusoknak adott alamizsnát értem csak, nem is azt értem elsősorban, hanem igenis anyagilag támogatnunk kell a keresztény jótékonyági intézményeket, amelyek hivatva vannak embertársaink testi, vagy lelki nyomorán enyhíteni.

És e tekintetben tanulhatnának a magyar katolikusok, ha már nem akarnak külföldi példák után menni, a magyar zsidóktól és szabadkőművesektől. Kemény szót mondok ki, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, de rég vártam az alkalmat, hogy ezt a kemény igazságot nyilvánosan kimondjam ; érzem, hogy ennek a kemény igazságnak kimondására nagy szükség van. És ez a kemény, szomorú, sőt sok tekintetben megcségyenítő igazság az, hogy a magyar katolikusokat, ha leszámítjuk a főpapokat és mágnásokat, a jótékony adakozások terén felülmulják nemcsak

keresztény testvéreik, a protestánsok, hanem a zsidók és a szabadkőművesek is. Ha egy protestáns, zsidó vagy szabadkőműves intézményt alapítanak: templomot, iskolát, internátust, árvaházat, irodalmi társulatot, ujságot: — számíthatnak biztosan az egész protestáns, zsidó, vagy szabadkőműves társadalom anyagi és erkölcsi támogatására. Kötelességének ismeri mindegyik, hogy e célra áldozzon, propagandát csináljon, lelkesedjék és lelkesítsen, szóval mindent megtegyen, hogy az illető vállalkozás sikerüljön, virágzásra jusson. Bezzeg másképp van ez minálunk! ahol úgyszólván minden katolikus intézmény egy-két püspök, vagy mágánás áldozatkészségéből áll fönn; a legtöbb pedig csak tengődik: mert vannak jótekonny intézmények, melyek egyáltalában nem virágozhatnak, áldásos hatást nem gyakorolhatnak tömeges pártolás nélkül. Ilyenek az irodalmi társulatok és a magyar katolikus társadalomnak legmostohább gyermeke: a katolikus sajtó.

Pedig, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, a keresztény jótekonyságnak univerzálisnak kell lennie, ennek érzékkel kell birnia nemcsak a testi, hanem a lelki, a szellemi nyomor és betegség iránt is, sőt eziránt még nagyobb mértékben, mert az ember nemesebb része a szellem s ennek betegsége sokkal rombolóbb, mint a test nyomora. Ez okból hangsúlyoznom kell, hogy a keresztény jótekonyságnak egyik leglényegesebb főadata a katolikus sajtó pártolása, a jó könyvek, jó ujságok támogatása, propagálása, szétoztása.

Azonban a keresztény jótekonyságnak az adakozáson kívül még egy tulajdonsággal kell birnia: ez a személyes áldozat, a részvét, a szeretet melege. Ez az, ami a jótekonyságra rányomja a keresztény bélyeget, de egyszersmind ez az, ami az alamizsnának, az adakozásnak megadja a vigasztaló, békéltető, megnyugtató erőt.

A keresztény jótekonyság nem elégedhetik meg azzal, hogy odadobja az alamizsnát a szegénynek; a keresztény jótekonyságnak le kell hajolnia a szegényhez, a beteghez, a szenvedőhöz, a meghasonlott vagy tévelygő szívhez, hogy őt fölemelje, megnyugtassa, megvigasztalja. A személyes foglalkozás a szegényekkel, betegekkel, — ez a keresztény Charitásznak békecsókja, amely letörli a könnyet a szemből, elúzi a keserűséget a szívből.

Vannak egyes jótekonny intézményeink, amelyek egyenesen e célból alakultak, hogy személyes érintkezést hozzanak létre a szegényekkel, a betegekkel, a társadalom mostoha gyermekeivel. Ilyenek a Szent-Vince- és Szent-Erzsébet-Egyletek, amelyeknek tagjai személyesen keresik föl szegényeiket és betegeiket, hogy őket nemcsak alamizsnában, hanem vigaszban is részesítsék. Ilyenek a különböző patronage-ok és védőegyesületek, melyekben vasárnap délutánonként összegyűjtik a szegény munkásleányokat,

gyermeket, asszonyokat, velük foglalkoznak, beszélgetnek, egyes hasznos foglalkozásra tanítják.

Karolják föl, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ezeket a nemes, valóban keresztény intézményeket. Franciaországban alig van valóban művelt katolikus család, amely ne venne részt a keresztény jótékonyság ezen gyakorlataiban. Miként megvannak náluk a jourok napjai, úgy megvannak határozva azon délutánok vagy délelőttök is, amelyeken meglátogatják szegényeiket, betegeiket, résztvesznek valamely patronage áldásos munkálkodásában.

Ó, mélyen tisztelt Hölgyeim ! nem fog az ártani semmit, ha nagyleányaikat néha elviszik nemcsak a jourokra, hanem a szegények, a betegek közé is, a patronage-ba is, a munkásleányok közé : hadd ismerjék meg ők is közéről a szegénységet, a nyomort, a szenvedést ! hadd fakasszon ez szívükben részvétet, hadd tanítsa ez meg őket az élet komoly fölfogására !

És mélyen tisztelt Uraim ! nem fog az ártani, ha felnőtt fiaik érdeklődni fognak az ilyen dolgok iránt ; ha nem a kávéházakban töltik el minden szabad idejüket, hanem elnéznek a keresztény jótékonyság gócpontjaiba is, a Szent-Vince-Egyletekbe, a munkás-egyletekbe, az Otthonokba, ahol már személyes megjelenésükkel és egy-két barátságos szóval is oly sok jót tehetnek másokkal, viszont oly sok üdvös tanulságot vihetnek onnét magukkal az élet küzdelmeire.

* * *

Engedjék meg, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy befejezésül a mostani pápa, X. Pius ő szentségének jelszavát hozzam emlékezetükbe. Első apostoli iratában jelszó és program gyanánt választotta : «Instaurare omnia in Christo». Mindent megújítani Krisztusban ! A társadalom megmentésének ez az egyetlen eszköze : mindent visszavezetni Krisztushoz, az egyeseket, a családokat, a társadalmakat, a nemzeteket.

Igy a jótékonyságot is vissza kell vezetnünk Krisztushoz. A modern kor jótékonysága elég erősnek érezte magát, hogy ledobja a Krisztus adta szárnyakat és a saját lábán akar járni. De meg is látszik rajta. Tagadhatatlan, hogy a modern kor nagyon sok jót gyakorol, de ebben a jótékonyságban rendkívül sok az elidegenítő, sőt a visszataszító vonás is.

A modern jótékonyság hiúsága, kérkedése, hidegsége és önzése csak betapasztja, de nem hegeszti be a sebeket a társadalom testén. Ne ütközzenek meg azon, hogy önzőnek is mondom a jótékonyságot. Mert valóban, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, ennél a modern jótékonyságnál akárhányszor kirí az önzés ; a szegényekben, a társadalom kitaszítottjaiban ellenségeiket látják,

akiknek a száját kell időről-időre betömni, hogy ne zavarják meg a gazdagokat élvezeteikben. Az ilyen jótékonyság, még ha száz-ezereket áldoz is, csak elodázza, de nem szünteti meg a bajt. Erre csak az a jótékonyság képes, amely a szegényekben a felebarátait, sőt magát Krisztust látja s azért igazi irgalommal, szeretettel, áldozattal siet megmentésükre.

Illesszük vissza a jótékonyságra a Krisztus adta két szárnyat, gyakoroljuk a jótékonyságot Krisztus szellemében, akkor mi is hozzájárulunk a világ megújulásához Krisztusban.

A katolikus autonómiáról.

(Az V. Orsz. Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén, 1904 okt. 22-én.)

Több, mint félszázados küzdelmeknek, harcoknak, vitáknak, reményeknek, óhajoknak és csalódásoknak történetét foglalja magában e két szó: katolikus autonómia. Az 1848-iki állami nagy átalakulás óta egész napjainkig nem volt eszme, amely többet foglalkoztatta volna a katolikus elméket és szíveket.

Volt idő, mikor e szó: autonómia, varázserővel bíró jelszó gyanánt hatott a lelkekre, csak ki kellett ejteni és kigyúltak az arcok, lángoltak a szemek, hangosabban dobogtak a szívek. Volt idő, mikor a katolikusok nagy része e két szóhoz fűzte egy szebb jövőről szőtt minden reményét; mikor azt hitték, hogy az autonómia fogja egyesíteni a széthúzó katolikusokat, hogy egy szívvel, egy lélekkel, nemes egyetértéssel vállvetve küzdenek és munkálkodjanak az egyház szabadságáért és dicsőségéért. Az autonómiától várták sokan a katolikus Egyház hatalmas fölvirágzását, a hitélet elmélyedését, a katolikus szellem térfoglalását és érvényesülését a közéletben és társadalomban egyaránt.

De volt olyan idő is az autonómiai küzdelmek félszázados történetében, mikor szilaj szenvedélyek akarták hatalmukba keríteni az autonómiát, hogy rést ütve a hierarchia Krisztus alkotta bástyáin, a szentélybe hatoljanak és azt demagóg törekvések tanyájává tegyék.

Istennek hála, ezek az idők rég elmúltak. A legutóbbi autonómiai kongresszuson ezek a szenvedélyek már nem lángoltak, sőt már hamu alatt sem lappangtak. Itt nem nyilvánult semmi olyan törekvés, amely az Egyház isteni szervezetét akarta volna megváltoztatni avagy kiforgatni. Jóleső megelégedéssel és örömmel kell elismernünk, hogy ezen kongresszusnak valamennyi tagját, bármelyik árnyalathoz tartozott is, a többséget és a kisebbséget, az Egyház őszinte szeretete és az iránta való ragaszkodás vezette vitáiban és munkálkodásában. És ha itt-ott elhangzott is egy-

két szó vagy nyilatkozat, melyeket a katolikus fölfogás nem helyeselhet, magáévá nem tehet, ezeket csakis a pillanatnyi indulat meg nem fontolt fölbuzdulásának lehet tulajdonítani. Ezen a legutóbbi kongresszuson nyoma sem volt annak a törekvésnek, amely az első autonómiai kongresszuson egész határozottan megnyilatkozott, amikor féktelen elemek nemzeti egyházzal álmodozva, az autonómiát skizmatikus törekvésekre akarták fölhasználni.

Mondom, Istennek hála, ezek az idők elmúltak. De elmúltak már azok az idők is, amikor mindent az autonómiától vártunk. A hosszas várakozásban mindjobban szétfoszlottak a ködbe burkolt színes álmok, amelyek hosszú időn át bizonyos tétlenségbe kötötték le a katolikus erőket hazánkban. És jó volt, mélyen tisztelt nagygyűlés, ez a kiábrándulás is. Jó volt még idejekorán fölébredni az autonómiáról szőtt szép ábrándokból és megragadni azokat az eszközöket, amelyek — akár van autonómiánk, akár nincs — egyedül alkalmasak a vallásos élet megszilárdítására és emelésére.

Valóban, ha két-három tizeddel visszatekintünk a közelmúltba és lelkünk elé állítjuk a katolikus Egyház belső életét hazánkban, azt látjuk, hogy minden bajnak, a katolikusok szét húzásának, a vallásos élet sekély voltának, főleg az intelligencia hitbéli közönyének főokát az autonómia hiányában látták és keresték az emberek. És ez a meggyőződés annyira ráült a lelkekre, annyira hatalmába kerítette őket, hogy azok, akiknek tenniük kellett volna, összetett kezekkel, tétlenül nézték a romlás terjedését, azon meggyőződésben, hogy úgylát hiába minden, ha nincs autonómia; azok pedig, akiket ez a romlás magával sodort, a föl-fölébredő lelkiismeretet ezzel altatták el és nyugtatták meg: másképp tennénk, ha volna autonómiánk. A világi intelligens katolikusok ezzel nyugtatták meg lelkiismeretüket minden, az Egyház és a hit ellen elkövetett hűtelenség, árulás vagy véték után. Azért nem jártak templomba, azért nem járultak a szentségekhez, azért nem törődtek az Egyház törvényeivel, azért nem érdeklődtek a katolikus Egyház ügyei iránt, mert nem volt autonómia.

Erre a téves meggyőződésre a protestáns autonómia fényes sikerei vezették az elméket. Látták, a protestánsok mint tömörülnek falankszszá, ha protestáns ügyekről van szó; látták, hogy a protestánsok szívükön viselik felekezeti érdekeiket s azokért tűzbe mennek a nyilvános élet minden viszonylatában is.

És levonták a következtetést: mi is így tennénk, ha volna autonómiánk. Ez azonban nagy csalódás volt, amely nem vette tekintetbe azt a lényeges különbséget, mely a katolikus Egyház és a protestáns felekezetek között fönnáll.

A protestantizmusnál, amely az egyén szabad vizsgálódásának engedi át a hit tartalmát, elég a külső összetartás, a belső hitbeli meggyőződések legnagyobb különbözősége mellett is — és ezt a külső összetartást valóban elősegíti, megerősíti az ő autonómiai szervezetük.

A katolikus vallási élet azonban benső erőkön sarkal: malaszt, imádság, szentségek, alázatos és élő hit, amely a ki nyilatkoztatás egészét elfogadja és amely jót cselekszik, szükségese ahhoz, hogy a katolikusok az Egyházhoz ragaszkodjanak, hogy összetartsanak és vallásuk érdekeit szívükön viseljék.

A külső szervezetek, gyűlésezések, a világiak belevonása az egyházi ügyek intézésébe az előbb említett föltételek nélkül csak addig bírnak némi hatállyal, amíg vagy hiúságunkat elégítik ki, vagy anyagi érdekeinknek válnak hasznára. Mihelyt egyiket sem elégítik ki, elvesztik minden hatásukat, sőt épen a belső meghasonlás miatt veszélyessé válnak, nemhogy az összetartást eredményeznék, hanem csak a széthúzást, a lelkek elhidegülését erősítik. Nincs az az autonómiai tervezet, amellyel centrifugált erőket huzamos ideig összetartani lehetne.

De amint fentebb említettem, e tekintetben is megváltoztak ma már nézeteink. A régi ábrándok helyét nagyrészt elfoglalta már az igazi vallásos élet lényegével és a modern viszonyokkal számoló apostoli munkálkodás. Nem várunk mindent az autonómiától, hanem igenis várunk mindent Krisztus kegyelmétől és az ezen kegyelemben ápoltt és fejlesztett hitételtől.

Tehát megtisztult nézetekkel és ha nem is a régi lelkesedés csapongó lángjával, de igenis az Egyház helyzetének a jelen viszonyok között való mérlegelésével tekintünk ma az autonómia felé.

Habár megváltoztak nézeteink és reményeink sok tekintetben az autonómiát illetőleg, de nem változott meg meggyőződésünk, hogy az autonómiához ősi jussunk van és az autonómiára égető szükségünk van. Ősi jussunk van az autonómiához, azaz ahhoz, hogy iskoláinkat saját szellemünkben vezessük, alapítványainkat magunk kezeljük és saját céljainkra használjuk, az egyházi állások betöltésénél mentek legyünk minden idegen befolyástól, szóval: hogy egyházi és vallási ügyeinket a mi Egyházunk törvényei, szabályai és szelleme szerint szabadon és függetlenül intézhessük — ehhez, mondom, ősi jussunk van: mert közel kilencszáz éven át ezt a jogot élveztük és a kilencszáz év története megmutatta, hogy ezen jog konfiskálására, megnyirbálására, megszorítására mi okot soha nem adtunk, mert szabadságunkkal és jogainkkal soha vissza nem éltünk, azokból a hazára, az államra kár sohasem származott, ellenkezőleg, sohasem volt nagyobb,

hatalmasabb, erősebb és az egész világon tiszteltebb a magyar nemzet, mint azon korokban, melyekben a katolikus Egyház teljes szabadsággal virágzott e hon határai között.

Az ősi jushoz járul az égető szükségesség is. Szükségünk van az autonómiára, mert nélküle iskoláinkat elveszítjük, s ha megtartjuk is, belőlük lassankint kiszorul az igazi, katolikus, természetfölötti hitből fakadó szellem; alapítványaink szétfoszlanak; Egyházunk legbelsőbb ügyeibe illetéktelen, s jöhet idő (gondoljunk csak Franciaországra), hogy nemcsak illetéktelen, hanem ellenséges elemek szólnak bele s gyakorolnak befolyást, szóval autonómia nélkül az Egyház idővel úgy jár Magyarországon, mint az a madár, amelyet üvegbura alá helyeztek, amelyből lassankint kiszivattyúzzák az éltető levegőt.

Az autonómiai kongresszus már két éve befejezte tárgyalásait és a többség által elfogadott tervezetet fölterjesztette a kormányhoz. A püspöki kar is e tervezetre vonatkozólag ép e napokban terjesztette föl a kormányhoz megjegyzéseit, melyek előtt mi, katolikusok mindenesetre, mint a tanító egyház ítélete előtt köteles tisztelettel és engedelmességgel fogunk meghajolni.

Most már valahára tehát itt az idő, hogy a kormány a katolikus autonómia félszázadnál tovább húzódo ügyét a végleges megoldás stádiumába vigye. Végre-valahára reméljük, hogy a kormány is tudatára ébred annak, hogy az ország kilencmillió lakosával nem játszhatik örökké bujósdit. A katolikus közvélemény nem engedheti meg, hogy a kongresszusi tervezetet ismét miniszteri fiókba zárják, miként azt 1871-ben tették és ott több mint harminc évig őrizték.

Hisz ez az autonómiai tervezet is, amelyet a kormánynak benyújtottak, a túlzásba menő aggályossággal annyira a minimumra szállította le a kormánnyal szemben kívánalmait, hogyha még ez is visszautasításra találna, ha még ezt is decimálni akarná a kormány, világos bizonyítéka volna ez az eljárás annak, hogy Magyarország kormánya egyenesen a magyar katolikusok elnyomását célozza.

Igen, ez így van, mélyen tisztelt nagygyűlés, bármily keménynek tűnjék is föl e kijelentés. Mert hisz mi katolikusok nem kívánunk semmi kivételt, semmi privilégiumot az államtól, mi csak azt kívánjuk, hogy minket katolikusokat is részesítsen ugyanabban az elbánásban, amelyet a protestánsokkal és görögkeletiekkel szemben már régóta gyakorol; mi csak azt kívánjuk, hogy legalább egyenrangúaknak tekintsen bennünket a felekezetekkel.

Édes Istenem! Valóban nehéz az embernek türtöztetni indulatát. A katolikus Egyház ott állott a magyar állam bölcsőjénél,

ez ringatta, ez ápolta, ez nevelte naggyá a magyar népet — és íme, ez az ősi, már-már ezeréves egyház a magyar hazában érte meg azt, hogy a modern magyar állam megalakulásakor minden bevett vallásfelekezet megkapta önkormányzatát — csak a katolikusokat tartja, mint kiskorúakat, gyámsága alatt a modern állam mindenható karja.

Minden felekezet úr a saját iskoláiban, csak a katolikus Egyház nem. Minden felekezet szabadon rendelkezik vagyonával és alapítványával, csak a katolikus egyház nem. Minden felekezet, minden külső befolyástól menten saját törvényei és szabályai szerint választja meg vagy nevezi ki a vallás szolgáit — csak a katolikus Egyházra gyakorol itt befolyást a felekezetenlküli állam.

Talán addig akar felettünk gyámkodni, míg elvette összes iskoláinkat, konfiskálta összes javainkat, s mikor már koldusok leszünk, akkor adja meg koldustarisznya gyanánt az autonómiát?

De még jobban elszomorodik szívünk és még jobban föllángol indulatunk, ha megfontoljuk azt a két ellenvetést, amelyekkel évek óta húzzák-halasztják az autonómia megvalósítását és amelyekkel a legutóbbi kongresszus munkálataira is tagadhatatlanul nagy befolyást gyakoroltak. Az egyik ellenvetés, hogy olyan katolikus autonómiát, aminőt a katolikus közvélemény kíván, nem adhatnak nekünk, mert ehhez szükséges volna a törvényhozás hozzájárulása, törvények megváltoztatása, új törvények alkotása — ebbe pedig a kormány nem mer belemenni, mert attól fél, hogy ehhez a törvényhozás nem járulna hozzá.

Ez a kifogás, mélyen tisztelt nagygyűlés, nem más, mint képmutatás. Mert itt az a kérdés, jogos-e a katolikusok kívánalma? Ha jogos és ezt csak a törvényhozás hozzájárulásával lehet megvalósítani, akkor tessék a törvényhozás elé vinni. Hisz azért vannak a törvényhozók, hogy az ország szükségleteinek megfelelően újabb és újabb törvényeket hozzanak. Ha hétszáz-ezer zsidó kedvéért megtudták alkotni a recepció törvényét, kilencmillió katolikus nem érdemli meg, hogy az ő jogos kívánságuk törvény által szabályoztassék?

Én nem hiszem, nem tétélezhetem föl a magyar törvényhozás tagjairól, hogy bennük nem volna annyi jog és igazságérzet, hogy amikor egy nagy méltánytalanság reperálásáról van szó, ez elé a magyar törvényhozásnak bármely pártja akadályokat gördítene. De még abban az esetben is, ha ez akadályokkal járna, a kormánynak kötelessége, hogy ezeket a nehézségeket legyőzve, végre-valahára teljesítse a katolikusok jogos kívánságát.

Még jobban fáj nekünk katolikusoknak a másik ellenvetés, hogy a katolikus autonómia megvalósítása nehézségekbe ütközik, mert az apostoli király jogait sértetlenül meg kell őrizni...

Mélyen tisztelt nagygyűlés, ezen ellenvetés is, amilyen sértő reánk nézve, époly igaztalan. Hol, mikor kívánta a katolikus autonómiai kongresszus vagy bárki is, hogy az apostoli király az ő apostoli jogairól lemondjon? Hisz, ha akadna ilyen vakmerő köztünk, katolikusok között, aki a mi föl Kent és az Egyház látható fejétől apostoli címmel és jogokkal fölruházott királyunk jogaihoz akarna szentségtörő kezekkel nyúl ni, a katolikusok egyetemessége kövezné meg a vakmerőt.

De más az apostoli király joga és más ezen jog gyakorlási módja. Mert azt megint ki merné állítani, hogy a magyar királynak azért vannak apostoli jogai, hogy ezek a katolikus egyházat Magyarországon egy felekezetnélküli állam gondnokságának helyezzék alá, hogy éppen azért, mert nekünk apostoli királyunk van, éppen azért nem lehetünk szabadok, éppen azért kell túrnunk, hogy a többi felekezetekkel szemben kiskorúaknak tekintessünk?

Mi nem azt akarjuk, hogy az apostoli király föladj a jogait, hanem igenis azt kívánjuk, hogy ezen személyes jogait ne a felekezetnélküli és parlamentáris viszonyoktól függő minisztériumok által, hanem hitbuzgó katolikusok tanácsától körülvéve, ő általuk gyakorolja. És nekünk nincs is abban semmi kétségünk, sőt abban van minden reményünk, hogy ha egyszer fölvilágosítják az apostoli királyt a dolgok valódi állásáról, ő nem fog habozni abban, hogy apostoli jogait ezen apostoli egyház javára, fölvirágoztatására legalkalmasabb módon gyakorolja.

Ime, mélyen tisztelt nagygyűlés, nincs itt tulajdonképen semmi komolyan számbavehető nehézség, hogy a kormány végrevalahára a katolikusok jogos kívánságát, az autonómiát életbe léptesse. Ide nem kell semmi más, mint egy kis igazságérzet és méltányosság a kormány részéről, hogy egy félszázad óta húzódo jogsérelem orvosoltassék. Azt hiszem, az egész katolikus nagygyűlés, sőt az egész magyar katolikus társadalom érzelmeit tolmácsolom, midőn kijelentem, hogy a magyar katolikusok már beleuntak a folytonos huza-vonába, hitegetésbe, halogatásba és taktikázásba és most már nem kérik, hanem követelik, hogy végre-valahára megadassék nekik is az autonómia.

Ezzel be is fejezhettem volna beszédemet. De még egy szót engedjenek meg nekem, mélyen tisztelt nagygyűlés.

Arról lehetek közöttünk eltérések, hogy milyennek gondoltuk az autonómia berendezését, annak egyes szerveit és funkcióit; arról lehet vitatkozni, hogy melyik rendszer volna jobb, megfelelőbb az Egyház szabadságának és hazánk speciális viszonyainak. Mondom, minderről lehetett és lehet vitatkozni, amint vitatkoztunk is eleget ötven éven keresztül, talán többet is, mint kellett volna. De egyről nem lehet vitatkozni, egy dologban

mindnyájunknak, világiaknak és papoknak meg kell egyeznünk, tudniillik, hogy az autonómiának első és legfőbb célja, amely mellett minden más nagyon tizedrendű jelentőséggel bír, hogy Krisztus Egyháza, a katolikus Egyház Magyarországon minél szabadabban és így minél sikeresebben fejthesse ki erőit és tevékenységét a lelkek üdvösségére.

Következésképpen az autonómiának arra kell szolgálnia, hogy erősítse bennünk a ragaszkodást és engedelmességet az Egyház feje, a római pápa iránt és a vele közösségben élő főpásztoraink, a püspökök iránt ; arra kell szolgálnia, hogy a hierarchia tekintélyét nemcsak kifelé védje, emelje, biztosítsa, hanem befelé a hívekkel szemben is ; arra kell szolgálnia, hogy minden tekintetben támasza és segítőtársa legyen a Krisztus által rendelt sacerdotiumnak, papságnak hivatása teljesítésében, egyszóval ismétlem : arra kell szolgálnia, hogy maga a katolikus Egyház minél szabadabban fejthesse ki összes áldásthozó erőit ennek a szegény magyar népnek és hazának boldogítására. Úgy legyen !

Ünnepi beszéd.

(A pécsi Katolikus Körben 1904. december 8-án.)

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Sokaknak talán kissé különösnek tűnik föl, hogy a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére a Katolikus Kör is külön ünnepséget rendezett. Hisz a Szeplőtelen Fogantatás egy olyan mélységes hitbeli misztérium, amelyről úgy látszik csak prédikálni, elmélkedni vagy imádkozni lehet, mindez pedig a templomba vagy szobánk magányába, de nem ide, ebbe a fényesen kivilágított terembe való, ahova össze szoktak gyűlekezni szórakozás, szellemi élvezetek céljából, de meg azért is, hogy a modern társadalmi kérdéseket és problémákat megvitassák — de nem azért, hogy prédikációt vagy elvont theológiai fejtegetéseket hallgassanak.

Igazuk van abban, mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, hogy ide ebbe a terembe nem való sem prédikáció, sem theológiai fejtegetés, és mindjárt beszédem elején sietek megnyugtatót az aggódot, hogy kerülni fogom mind a kettőt.

De abban nem volna igazuk, ha azt gondolnák, hogy a Szeplőtelen Fogantatásról csak prédikálni vagy elmélkedni lehet. Amint általában igen nagy tévedés azt gondolni, hogy a hit titkai, misztériumai, dogmái csak arra valók, hogy azokat a katekizmusból betanulva, mint holt sémákat bevessük emlékezetünkbe, hogy aztán néha-napján ünnepeken a templomokban az orgonaszó és a tömjénfüst között azokat emlékezetünkbe fölidézzük.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim! Az Isten nem azért nyilatkoztatta ki az ő igazságait, hogy azokat a templomok falai közé internáljuk, hanem azért, hogy azok legyenek számunkra az élet, az erő, az igazság; nem azért adattak nekünk a kinyilatkoztatás tanai, hogy egy-két theológus azokon csiszolja eszének életét, hanem azért, hogy azokból szívja magába az egész társadalom az életerőt és az igazság világosságát.

A hitigazságok nem az iskolásgyermek privilégiumai, de a papoké sem — ezek az egész társadalom közkinccsei. És amint a nap fényét és melegét nem lehet lefoglalni, nem lehet kisajátítani, amint a nap áldásos hatásaitól senkit sem lehet megfosztani: úgy van ez a kinyilatkoztatás igazságaival is.

Tévedés tehát az vélni, hogy a hit titkai csak a templomokba, a katekizmusokba és imádságos könyvekbe valók. Ellenkezőleg, mivel ezek az élet irányítói, ezeket magunkkal kell vinnünk az élet minden útjára, mivel ezek az igazság napjának kisugárzásai, a napsugár előtt nem szabad bezárnunk sem a családi otthont, sem a műhelyt, sem a hivatalt, de még a kaszinót, a színházat sem.

Helyén való tehát, ha ilyen helyeken is, minő a Katholikus Kör, beszélünk a hit dolgairól, mert a hit titkainak vannak vonatkozásai a társadalmi életre is — a Katholikus Körnek pedig éppen a társadalmi élet ápolása képezi föladatát.

Amit általában a hit titkairól állítottam, az különösen áll a Szeplőtelen Fogantatás misztériumát illetőleg, amelyet az isteni Gondviselés éppen azért tartogatott, mint kinyilatkoztatott igazságot napjainkig, minthogy éppen a mi modern korunknak volt erre a legnagyobb szüksége. Ez a hitcikkely annyi kulturális vonatkozást rejt magában, de egyszersmind annyira alkalmas a modern kultúra sebeinek meggyógyítására, tévedéseinek megkorrigálására, hogy a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét méltán mondhatjuk a modern társadalom ünnepének. Mert ebből a kinyilatkoztatott igazságból fény és világosság árad szét, mely a modern kultúra legsötétebb labirintjaiba is bevilágít és megmutatja a kultúrnépeknek az utat, amelyen ezt az örvény szélére jutott kultúrát ismét az igazi nagyság magaslatai felé vezethetik.

Igen, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe a modern társadalom ünnepe. Ezt az ünnepet nem ünnepelhetjük eléggé csak tömjénfüsttel, korális énekkel és prédikációval — ennek az ünnepi hangulatnak ki kell áradnia az egész társadalomra; hisz éppen ezt a társadalmat fölvilágosítani, meggyógyítani, fölemelni van hivatva a Szeplőtelen Fogantatás. Miként? Erre a kérdésre óhajtok beszéldemben megfelelni.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az egyes ember életének épügy, mint az egész társadalomnak irányzatát az határozza meg,

minő ideálok után törekszik az ember ; illetve jobban mondva, mit tart az ember saját ideáljának.

Ebben az ideálban keresi tökéletességét, lelkének kielégítését, boldogságát. Minél jobban megközelítheti ezt az ideált, annál biztosabban véli elérni tökéletességét, boldogságát. És épen ez a tudat adja meg az óriási impulzust, hogy a rendelkezésére álló minden eszközt, a kultúra minden tényezőjét fölhasználja ezen ideál megközelítésére, és ha lehet, teljes elérésére. Az ember ideálja tehát az a mozgó erő, amely, amint az egyes embert egyéni életében irányítja, úgy minden alkotásában is vezérli ; ez inspirálja a tudóst, a művészt, a költőt, a politikust és teológust egyaránt. De egyzersmind ez nyomja rá bélyegét a kultúra minden tényezőjére, a tudományra, a művészetre, az irodalomra, a költészetre, a zenére, a technika törekvéseire — mert hisz az egész kultúra eszköz az ember kezében, hogy önmagáról alkotott ideálját mindjobban megközelítse.

De épen ez mutat arra is rá, hogy tulajdonképen itt azon fordul meg minden, vajjon a társadalom a maga elé tűzött emberi ideálban megtalálta-e az igazi, a valódi ideált? Itt csakugyan vabankot játszik az egyes ember, épúgy, mint az egész társadalom ; egy kártyára teszi mindenét. Azt jól gondolja ugyan az ember, hogy boldog csak annyiban lesz, amennyiben megközelíti az emberi ideált, amennyiben saját faji tökéletességét eléri — de csak az igazi, valódi ideálról áll ez, nem pedig a képzeltről, a hamisról.

Mi lesz akkor, ha az ember épen ebben téved ; ha ideál után törekszik ugyan, de tévedésben torzképet állított maga elé ideál gyanánt? Hát először is ennek a torzképnek vonásai vissza fognak tükröződni egész kultúrájában : tudományában, művészetében, irodalmában és másodsor, amit az ideál útján keresett, saját faji kötelességét és ezzel kapcsolatban a boldogságot, nemcsak nem találta meg, hanem azt messze elűzte magától.

És én nem tehetek róla, mélyentisztelt Hölgyeim és Uraim, de kénytelen vagyok kimondani a kemény szót : épen a mi modern korunk leledzik ebben a végzetes tévedésben. Már a XVI. században veszi kezdetét a szellemi megtévelyedés, amely napjainkban érte el tetőpontját — az ember elfelejtette teljesen saját ideálját és most sötétben tapogatózva, hol ebben, hol abban a torzalakban keresi az igazi emberi ideált.

Elüljár e tekintetben a modern tudomány, amely vagy pusztán tökéletesült állatot lát az emberben, vagy egy teljesen független lényt, aki önmagának ura és istene. A Vogt és Häckel tökéletesült majma és a Nietzsche önmagát istenítő Übermensch-e élénk állítja a modern tudomány ideálját az emberről : az állatot, a bestiát és a démont.

És a modern tudománynak ez a kettős irányzata rányomta bélyegét a kultúra összes tényezőire.

Itt vannak először is a szépművészetek, amelyek elsősorban vannak hivatva arra, hogy élénk állítsák az örök emberit, vagyis az ember igazi ideálját. Minő dekadenciát tár élénk a modern szépművészetek minden ága! Az igazi emberi ideál helyett felénk vigyorog az állat vagy démon, vagy mindkettő emberi alakban. Mintegy új életre keltek a mithológiák szörnyalakjai, a szárnyas bikák, az emberfejű kecskék — ezekben a szörnyalakú ember-állatokban, emberördögökben varázsolja élénk a modern szépművészet az emberi ideálokat.

A festők és a szobrászok ma már nem tanulnak lélektant, hanem csak anatómiát; s nem keresik s nem is akarják ábrázolni az emberben a lelket, hanem csakis a testet — ezért válnak a műcsarnokok lassanként nudítások tárházaivá, amelyekben perdítáknak különböző pózokban ábrázolt testét állítják élénk az emberi szépség ideáljai gyanánt!

Hasonló a dekadencia a regényirodalomban és színművészetben is. A naturalisták, a veristák és az impresszionisták — talán hozzátehetném — és a zionisták, teljesen a maguk számára foglalták le a szépművészetnek ezt a két rendkívül nagy hatással bíró területet. Az ő regényhőseikből és színpadi alakjaikból megismerhetjük, minő ideálok lebegnek lelkük előtt az emberről. Nem az igazi embert festik ők le, hanem emberi alakba bűjt állatokat és démonokat, akiknek csak idegeik, szenvedélyeik, ösztöneik vannak, akik előtt más törvény, hatalom, erény, vallás nem létezik, csak a hús és a vér kultusza, a szenvedély korlátlan hatalma, az érzékiség mámoros tobzódása. Amint Zola regényeiben a Bête humaine-t, az emberállatot, úgy a színpadon az Osztrigás Miciket állítják élénk emberi ideálok gyanánt!

Még a kultúrtényezők legmagasabbban álló régióiba, még a zeneművészet birodalmába is elhatott ez a dekadens áramlat; hisz az újabbkori zeneművek nagy része már nem keresi a gondolatot, az eszmét, nem a lélek érzelmeit akarja visszatükrözni, hanem csak az idegeket akarja izgatni vagy szendergésbe hozni, csak az érzékek impresszióira van tekintettel. Ez is, mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, végső forrását abban leli, hogy az emberben csak az érzéki lényt látják, az isteni szikrát, a lelket elfeledik.

De menjünk tovább, a kultúra más régióiba is vessünk egy pillantást, mélyen tisztelt hölgyeim és uraim. És itt élénk tárulnak a technika csodás vívmányai, ezek alapján a gyáriparnak, a kereskedelemnek óriási föllendülése, úgy hogy első pillanatra talán azt lehetne mondani, hogy a szépművészetek terén észlelt dekadenciát bőven kárpótolja a gazdasági téren nyilvánuló párat-

lan virágzás és folyton növekvő fejlődés. Azonban nem szabad elhamarkodva itélnünk ; meg kell néznünk az érem másik oldalát is. És ott látjuk a gyáripár és kereskedelem föllendülésével kapcsolatosan kifejlődni a kartelleket és trösztöket, amelyek tönkreteszik a kisipart és a kiskereskedőt ; látjuk a napról-napra megújuló sztrájkokat, melyekkel szemben tehetetlen az egész társadalom ; látjuk a védvámokat és vámháborúkat egyes országok között, látjuk az élet-halál harcokat, melyeket egymással vívnak szegények és gazdagok, szociálisták és kapitalisták, gyárosok és munkások, a kisipar a nagyiparral, egyik ország a másikkal, és ha kutatjuk ennek a rémes küzdelemnek a végső okát, ismét csak odajutunk, hogy a modern kor elfelejtette teljesen az ember igaz ideálját, helyébe hamis bálványt állított : az emberben csak az anyagot, a testet, a földiest látja s azt hiszi, hogy az embert az anyag, a föld, a vagyon és csakis ez, de ez aztán teljesen boldoggá teheti s ez okból a boldogság után való váagnak minden erejével ráveti magát anyagi érdekeinek biztosítására, anyagi hasznának növelésére, azzal mitsem törődve, hogy ezáltal másokat tönkretesz, eltipor, megsemmisít.

De hát, kérdem, m. t. hölgyeim és uraim, elérte-e a modern kor azt, ami után vágyakozik, boldog-e a modern ember és a modern társadalom? Körül van véve a luxusnak, kényelemnek, az élet örömeinek oly sokféleségével, aminővel talán egyetlenegy korszak sem dicsekedhetett — soha a testet, az érzékeket, a szenvedélyeket nagyobb raffinéziával kielégíteni nem lehetett, mint manapság — hát vajjon boldog-e a modern ember, a modern társadalom?

Erre a feleletet megadja a világfájdalom, a pesszimizmus filozófiája és költészete, mely épen a modern korban csendül meg a leggyakrabban és talál lelkesült hallgatóságra, megadja a feleletet a buddhizmus dicsőítése, tanainak térfoglalása az európai művelt társadalomban, a nirvána, az örök megsemmisülés után való vágyakozás, mely már millióknak szívében visszhangzik ; megadja a feleletet az életuntság ijesztő terjedése már a gyermekek és ifjak között is ; az öngyilkosságnak nemcsak óriási térfoglalása, hanem egyszersmind annak nyílt hangoztatása, hogy tulajdonképen az öngyilkosság nem bűn, hanem erény, az emberi élet legméltóbb végső akkordja.

M. t. hölgyeim és uraim ! Ezek a jelenségek épen az ellenkezőt mutatják és bizonyítják, t. i. azt, hogy a modern ember, a modern társadalom minden fényűzése, kényelme és élvezete mellett nagyon is boldogtalan.

És ez nem csoda ; mert elvesztette szeme elől ideálját, csalóka lidércfényt kerget, amely a boldogság biztos révpontja helyett

mind mélyebben viszi be az életuntság és boldogtalanság feneketlen süppedékei közé, melyekből kiszabadulni nem képes többé saját erejéből.

Ime, m. t. hölgyeim és uraim, ebbe a modern kultúréletet átfogó sűrű, ködös sötétségbe világított be a katolikus Egyház ma ötven éve, mikor a hívő nép lelkében már századok óta élő és folyton élesztett hitet a legnagyobb ünnepélyességgel Isten által kinyilatkoztatott hitigazságnak jelentette ki s ezen ünnepélyes kijelentés által az egész világ figyelmét ráirányította az Immaculatára, a Szeplőtelen Fogantatásra. Igaz, hogy ennek a kinyilatkoztatásnak a fénye vakító volt a modern világ szemére — és úgy tett ez is, mint aki sötét bányából vagy pincéből lép hirtelen a napsugár fényözönébe, nem tudta elviselni a vakító fényt, becsukta a szemét.

De hát soká a szemét csukva nem tarthatja — és ez a fény nem volt egyszerű villanás, amely kialszik ismét; ez az emberiség szellemvilágának egére tűzött nap, amely többé le nem nyugszik, el nem sötétül, sugarait, fényét, világosságát árasztani fogja, amíg csak ember él e földtekén. A modern kultúra is kénytelen ezzel a fényugárral megbarátkozni. A dogma kihirdetésekor becsukta szemét, de már mikor a dogma fénykoszorúja gyanánt Lourdes látomásai és csodás gyógyulásai izgalomba hozták az egész mívelt világot, a modern ember is, még egy Napoleon, egy Zola is kénytelen volt az Immaculatára irányítani tekintetét. És az Immaculata mai ünnepe, mely az egész világot betölti a katolikus hívők lelkesült áhítatával, nem maradhat hatás nélkül a modern társadalomra sem. Igen, az Immaculata elől nem zárkozhatik el többé a modern világ — és ha nem is tud mindjárt magába a napba tekinteni, ha nem is tudja ezt a hittitkot megérteni és kellően értékelni, ennek áldásos hatásai alól nem vonhatja ki magát.

És ilymódon lesz a Szeplőtelen Fogantatás a modern kultúra tévelyedéseinek kiigazítója, az emberi műveltség megnemesítője, a társadalmi sebek gyógyítója — mert az Immaculatában ismét megtalálja az emberiség az elvesztett, az elfelejtett igazi emberi ideált.

Igen, ez így van, m. t. hölgyeim és uraim, az Immaculata az ideális ember, abban a legmagasabb eszményi tökéletességben, aminőnek Isten kezdetben ezt a remekművét, az embert megalkotta.

Mert az ember a teremtéskor nemcsak az egész teremtés koronája, hanem a Teremtő mindenhatóságának legnagyobb és legszebb csodája és az isteni mindenhatóság remeke volt. Mi az ember? A teste olyan, mint az állat, a lelke meg szellem, hasonló az Istenhez.

Óriási művészet kellett ahhoz, ezt a két egymással ellentétes,

egymást pusztító állagot úgy egyesíteni, hogy egyik a másiknak kárára ne legyen, hanem egymásnak szolgáljanak, egymást támogassák, harmónikus egységbe olvadjanak össze — ne legyen se állat, se tiszta szellem, hanem igazi ember; a teste hű szolgája legyen lelkének, a lelke pedig szolgáljon Istenének. Ezt a művészi ecsetvonást akkor vitte végbe a Teremtő remekművén, mikor a megteremtett emberre rálehelte malasztját, kegyelmét, amely az embernek könnyűvé tette ezt a földadatot, hogy a test a léleknek szolgáljon, a lélek pedig Isten szolgálatában keresse boldogságát. Ezzel lett kész a műremek; az Isten malasztjával lett az ember igazi ember, úgy, amint az Isten gondviselésének jelen rendjében az embert alkotni akarta. A malaszttal fölruházott ember felel meg annak az eszménynek, mely a teremteskor Isten előtt lebegett. Tehát az ember ideálja: a malasztal telt ember.

Mikor az ember elbukott, kezdte letörölni önmagáról ezt a legjellegzetesebb vonást és a remekmű csakhamar torzképpé változott. Az ember bukásával, a bűnnel kezdődik az ember tragikum. A test és a lélek között, az állat és a szellem között az Isten malasztja tartotta fenn az egyensúlyt, amint megszűnt és amily mértékben megszűnt a malaszt hatása az emberre, úgy és oly mértékben megkezdődött a lélek forradalma Isten ellen, az élet-halál harc a test és a lélek, az állat és a szellem között — és az Isten remekműve, az ember, torzalakká változott.

Az ember igazi típusa, ideálja a bűnnel elveszett, vele együtt elveszett békéje, megelégedettsége, boldogsága is. Innét van a boldogtalanságnak az a rémes, szívetrázó moraja, mely a pogány korból felénk hangzik; innét van az a ki-kitörő vágyakozás, óhajtozás egy jobb kor, egy szabadító, egy megváltó után, amely nemcsak a zsidó próféták ajkairól, hanem a pogány költők lantjáról is felénk cseng, felénk hangzik.

És ez a jobb kor el is jött az idők teljében. A világ Megváltója kereszthalálával visszaszerezte az ember számára az Isten malasztját — s így megadta az embernek a képességet, hogy az eltorzított isteni képmást lelkében restaurálja, hogy a test és lélek között megzavart harmónikus egység, összhang és egyensúly ismét helyre álljon.

Ime tehát, m. t. hölgyeim és uraim, az ember igazi típusát, ideálját itt kell keresnünk — a megváltott emberek között. Minél nagyobb mértékben részesült egy ember a megváltás kegyelmeiben, annál tökéletesebben találjuk benne kifejezve az ember igazi típusát, valódi ideálját. Ez okból az emberiség legnagyobb eszménye, a legtökéletesebb ember, következésképpen a legszebb és a legboldogabb ember — az Immaculata.

Mert ő részesült a megváltás kegyelmeiben minden ember

között nemcsak a legnagyobb bőségben, hanem a legkiváltságosabb módon is ; míg a többi ember az Isten malasztját a szüleitől örökölt bűn letörlésére nyeri meg legelőször — ő elnyerte Isten szeretetének ezt a természetfölötti fényes pecsétjét, mielőtt a bűn érinthette volna lelkét : az isteni kegyelem teljében fogantatott, az isteni kegyelem teljében született, az isteni kegyelem teljében élte át egész földi életét. Hozzá nem férközhetett soha a bűnnek még árnyéka sem — ezért egyedül ő a teljesen Immaculata — a harmóniát a test és a lélek, a lélek és az Isten között nem zavarta meg soha semmi az ő életében.

Fogantatásának pillanatától egész haláláig élete a legtökéletesebb megvalósulása volt annak az eszménynek, amely Isten előtt lebegett, amikor a teremtés koronája gyanánt megalkotta az embert. Ő, az Immaculata a teremtés koronája, az Isten mindenhatóságának remekműve.

Őt oda lehet állítani minden korban, minden népnek, minden embernek, minden társadalomnak, minden kultúrának emberi ideál gyanánt.

Ezt tette az Egyház is.

Az Immaculatát állította a modern kor elé emberi ideál gyanánt, akkor hirdetve ki a Szeplőtelen Fogantatás mélységes misztériumát hitcikkely gyanánt, amikor már az emberi társadalom köztudatából és egész kultúrájából úgyszólván teljesen kiveszett az eredendő bűnnek fogalma, valamint az isteni malasztnak, a megváltásnak, a természetfölötti életcélnak hite és fogalma.

Pedig ezek a keresztény kultúra és civilizáció pillérei — ha egyszer ezeket kimozzgatjuk, összetörjük, az egész civilizáció annál borzasztóbb katasztrófának lesz előidézője, minél magasabbra épült ezeken a pilléreken. És hogy ez a katasztrófa már nincs messze, hogy a modern kultúra épületén már minden inog és recseg, erre bátor voltam beszédem folyamán egy-két szóval rámutatni.

De nem kell kétségbeesnünk. Felénk sugárzik egy szebb jövőnek hajnalhasadása, melyet ez az ünnep hozott meg a világnak. Mert amint már szintén említettem, az Immaculata hitcikkelyt a modern világ sem ignorálhatja, ez oly fény, oly ragyogás, oly reveláció a modern világ számára is, hogy előle nem zárkozhatik el teljesen.

És ez a fény, amely az Immaculatáról felénk ragyog, meg fogja ismét világítani az emberek elsötétült lelkét és rá fogja vezetni őket ismét az elfeledett igazságokra, melyeken a keresztény kultúra és civilizáció évezredekken át fölépült. És ha majd ismét gyökeret vernek az emberiség szívében ezek az igazságok ; ha ismét el fogjuk ismerni mindnyájan, hogy az Immaculatán kívül magunktól és magunkra hagyatva mindnyájan bűnös emberek

vagyunk ; és csakis az Isten kegyelmével, malasztjával tudunk diadalmaskodni a bűn fölött — de az Isten kegyelmével azután képesek is vagyunk elérni a legszedítőbb magaslatokat, amelyek után emberi szív vágyódhatik, följuthatunk egészen az Isten trónjáig, nem lázadó angyalok gyanánt, hanem, hogy az Isten boldogságában megnyugodjék örökre szívünk ; mondom, ha ismét gyökeret ver az emberek szívében az a tudat, hogy ők nem pusztán állatok, akik csak munkára, ösztöneik kielégítésére — és ezután enyészetre, elmúlásra vannak kárhoztatva, de nem is démonok, akiknek az Isten tagadása, Isten törvényeinek letiprása, a rombolás, a pusztítás, lázadás, a forradalom az éltető elemünk ; hanem igenis emberek, gyengék, gyarlók, bűnösök nagyon, magukra hagyatva, de az Isten kegyelmével megerősítve hősök, vértanúk, szentek, angyalok lehetnek ebben a törekeny testben, mondom, ha ezek az igazságok ismét mélyen meggyökereznek közöttünk : akkor, m. t. hölgyeim és uraim ! egy új korszak veszi kezdetét az emberiség történetében, talán a legszebb, a legnagyobb. Mert ezekkel az igazságokkal újra fölvirágozik, mert új impulzust, irányítást, inspirációt nyer általuk a kultúra minden tényezője. Arany korszaka hasad meg a költészetnek, a művészetnek, az irodalomnak, mert ismét az igazi emberi ideálok fogják inspirálni a költőket, a művészeket. De a technika óriási vívmányai is azt fogják elősegíteni, hogy az emberek a lelküket betöltő ideálokat minél jobban megközelítsék. És ily módon, ha majd a kultúra minden tényezőjén, a társadalom minden rétegén ismét átcsillámlik az igazi emberi ideál fénysugara, visszatér lassanként az emberek szívébe a hit, a remény, az Isten malasztja után a vágyakozás, de visszatér az életkedv is, a béke, a megelégedés, a megrázkódott családi, társadalmi és állami szervezetek is visszanyerik a fejlődéshez szükséges biztonságot és nyugalmat — így lesz a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése egy új korszaknak kiindulópontja, maga az Immaculata a modern társadalom és kultúra megmentő génusza.

Új örök törvény.

(A Veszprémben 1905. jun. 27-én tartott keresztény szociális kurzuson.)

Mélyen tisztelt uraim ! Előadásomnak a címe fölment minden hosszas bevezetéstől. Az örök új törvény, melyet Krisztus hozott e földre : a szeretet törvénye.

Ez a törvény egyszersmind alapja a szociális életnek is ; kell, hogy ez legyen kiinduló pontja a szociális kurzusnak is. Mert, amint ezt belátják már sokan a szociológusok közül is, bár az állami törvényhozás és a társadalom szervezkedése, a különböző

társulatok, egyesületek és szakszervezetek rendkívül sokat tehetnek a szociális bajok orvoslására és nagyban elősegíthetik a szociális kérdés megoldását ; ezt azonban gyökeresen csupán állami törvényekkel és társadalmi szervezetekkel megoldani nem lehet, ehhez szükséges, hogy az egész társadalom minden rétegét a Krisztus által proklamált szeretet törvénye éltesse, hassa át. Az állami törvények és társadalmi szervezkedések hasonlóak a gép kerekeihez, fogantyúihoz, szelepeihez ; ezekből összeállíthatjuk az egész gépet, mozgásba is hozhatjuk, de ha hiányzik az olaj, mellyel a géprészeket bekenjük, a gép csakhamar fölmondja a szolgálatot és minél hatalmasabbak kerekei és szelepei, annál nagyobb lesz a rombolás, melyet az olaj hiányában ezeknek az erős vas- és acélszerkezeteknek mozgása előidéz. A szociális kérdés megoldásánál a Krisztus proklamálta szeretet az olaj, amellyel a szociális tevékenység szerveit kell öntözgetnünk ; ez az a cement, amellyel az állami törvényhozás és a társadalmi szervezkedés köveit összeillesztjük, mert ha ezt nem tesszük, minél több követ hordunk össze, minél magasabb lesz az épület, annál biztosabb az összeomlás és annál nagyobb lesz az összeomláskor a pusztulás.

Ime, ez annak az oka, hogy a jelen szociális kurzus első előadásának tárgya a szeretet, abban az új formában, melyben azt Krisztus Urunk az emberiség örök törvényévé tette.

Új formában, mondom. Mert szeretet lakozott Krisztus előtt is a földön, az emberek szívében. Hisz az ember Krisztus előtt sem volt vadállat ; ember volt, akinek egyik lényeges tulajdonsága a szeretet. Krisztus előtt is szerette az ember felebarátját és jót tett vele, sőt kész volt érte nagy áldozatokra is. Csakhogy Krisztus előtt más volt a felebarát fogalma. Ezt a fogalmat a kaszt, a faj, a haza, a vallás határolta. A szenátor a plebejust, az úr a rabszolgát, a fehér a feketét, a római a barbárt, a zsidó a gójt kizárta a felebarát fogalmából és így a szeretet melegéből.

A Krisztus által proklamált új törvénye a szeretetnek univerzális, egyetemleges minden tekintetben.

Először is univerzális a felebarát fogalmát illetőleg s ezzel ledönt minden válaszfalat, melyet faj, vallás, nemzetiség, társadalmi előítéletek állítottak ember és ember közé. Krisztus egész kinyilatkoztatásában ez az egy igazság nagyobb átalakulást idézett elő az emberiség történetében minden bölcséleti rendszernél, de minden technikai vívmánynál is. A mi egész kultúránk, civilizációnk, humanizmusunk ebből a gyökérből fakadt. És ebből a gyökérből kell kisarjadzania a szociális tevékenységnek, a szociális kérdés megoldásának is. Ha a felebaráti szeretetnek ezen univerzális jellege hatja át a munkások és munkaadók, gazdagok és szegények, iparosok és gyárosok szívét ; ha nem a gyűlölet, hanem

ez a jóakaró szeretet vezet bennünket tárgyalásainkban és szervezkedéseinkben ; ha nem akarunk másoknak ártani és nem akarjuk mások romlásával a saját érdekeinket előmozdítani, szóval, ha nem a Rousseau szociálprogramját követjük, amely bellum omnium contra omnes, mindeneknek mindenek ellen való harcát hirdeti, hanem a Krisztus szociálprogramját tűzzük zászlónkra, véssük szívünkbe, amely szerint minden ember a mi felebarátunk, akit szeretni tartozunk — akkor, uraim, egy óriási lépést tettünk a szociális kérdés megoldását illetőleg ; leraktuk azt a biztos alapot, amelyen a szociális törvényhozás és társadalmunk szociális átalakulása — amely előbb-utóbb be fog következni — minden megrázkódtatás nélkül megtörténhetik.

Sajnos, ettől az ideális állapottól még nagyon messze vagyunk ; sőt egyáltalában szomorúan kell azt konstatálnunk, hogy a keresztény felebaráti szeretet univerzális jellege kezd a mi társadalmunkból mindjobban eltűnni s helyét elfoglalja a faj- és osztálygyűlölet.

Ép ezért nekünk, mélyen tisztelt uraim, főleg a lelkipásztoroknak és tanító uraknak rendkívül fontos szerep jut a szociális tevékenység alapozásánál. Önöknek kell az önökre bízott nép, úri és szegény nép szívét már a gyermekkorban a keresztény szeretet iránt fogékonnyá tenni. Önöknek kell ezt a Krisztus által proklamált, de ma már itt-ott elfeledett igazságot ismét az emberek szívébe vésni, hogy minden ember a mi felebarátunk, tehát minden emberben meg kell becsülnünk az emberi méltóságot. Ez az igazi humanizmus, amely tulajdonképpen nem más, mint a keresztény szeretetnek érett gyümölcse. Igen, humanizmusra kell tanítani a népet, hogy humánus módon bánjanak egymással : a gazda a cselédjével, az úr a paraszttal, a gyáros a munkással, az iparos a legényével — és viszont. Ez a keresztény szeretetből fakadó humanizmus fogja azt a kettős előítéletet, amely szociális életünk annyi bajának forrása, eltüntetni, t. i. hogy az úr nem fogja alárendeltjét rabszolgának, ez urát nem fogja zsarnoknak tekinteni, hanem mindegyik a másokban felebarátját fogja látni és becsülni. Elsősorban pedig nekünk kötelességünk ez, mélyen tisztelt uraim, nekünk, akik a nép lelkipásztorai és tanítói vagyunk, hogy ezt a humánus bánásmódot példánkkal is gyakoroljuk. Változnak az idők, változnak a társadalmi érintkezés módjai is. És amin ezelőtt 40—50 évvel nem ütközött meg a nép, azt a hangot, azt a modort, azt a bánásmódot nem tűri el a mai nemzedék. Már pedig nekünk arra kell törekednünk, mélyen tisztelt Uraim, hogy a népet, a társadalom minden rétegét minél jobban magunkhoz fűzzük. Úgyis a mai világ minden áramlata arra irányul, hogy a népet a papoktól és a felekezeti tanítóktól eltávolítsa ; ha még mi magunk is a mi modorunkkal és bánásmódunkkal elidegenít-

jük magunktól a népet, hát könnyen úgy járhatunk, hogy népünk a nemzetközi, vallástalan szociáldemokrácia táborába sorakozik, és mi pásztorok leszünk nyáj nélkül.

De folytassuk az örök új törvény taglalását. A szeretet, melyet Krisztus hozott e földre, univerzális jellegű minden tekintetben. Nemcsak minden emberre kiterjed, hanem fogékony minden emberi nyomor, szenvedés, szükséglet iránt is. «Nincs az a társadalmi betegség, nincs az a szenvedés, amely a keresztény szeretetet érintetlenül hagyná. És ezt fényesen bizonyítja a keresztény jótékonyság története.

Minden az emberiség testi és lelki nyomorának enyhítésére alakult intézmény a katolikus Egyház talajából fejlődött ki. Ezt a dicsőséget az Egyháznak elvenni, letagadni nem lehet.

Ingyen kenyeret és ingyen tejet már ezelőtt ezeröttszáz évvel osztogattak szent Benedek minden kolostorában, de oly módon szolgálták ki a szegényeket a szerzetesek, mintha Krisztus jelent volna meg a kolostor kapujánál.

Az első kórházakat az egyház alapította és ma van legalább is 30—40-féle férfi- és nőszerzet és kongregáció, melyeknek tagjai fogadalom által kötelezik magukat a vakok, a hülyék, a siketnémák, a nyomorékok, a fekélyesek, a ragályos és gyógyíthatatlan betegek önfeláldozó ápolására.

Még mielőtt az államok gondoltak volna javítóintézetek fölállítására, az Egyház kebelében megalakult a Jó Pásztor-apácák kongregációja, hogy a bukott leányok megmentésén fáradozzék — és alakult férfikongregáció, hogy az utcai csavargó gyermekeket összegyűjtse, nevelje és a társadalomnak megmentse.

A vöröskereszt-egyleteknek még híre-hamva sem volt, mikor Rómában már a kereszténység első korszakában a polgárháborúk iszonyai között keresztények lopóztak a harcterekre, hogy a sebesülteket segélyben részesítsék.

Nemcsak melegedőszobákat állítottak föl, hanem a Simplon és Szent-Gotthárd magaslatain a hó és jégmezők között kolostorokat, hogy a szerzetesek hú kutyaik kíséretében, saját életük veszélyeztetésével kimenjenek a hóviharokba, fölkeressék a megfagyott utasokat s őket a kolostor kályhájának és az önfeláldozó szeretetnek melegénél új életre keltsék.»¹

Az összes iskolákat, a népiskolától kezdve föl az egyetemig, az Egyháztól kapta, tanulta Európa népe. De a földmívelés, az ipar, az anyagi jólét megteremtésében is az Egyház volt a népek mestere, vezetője. A középkori szerzetesek nemcsak a keresztet és a Szentírást, hanem a kapát, ásót és ekét is a kezükbe vették

¹ Mihályfi Ákos, *Keresztény jótékonyág*. Budapest. 1904. 12—13. ll.

és hogy az egykor nomád magyar nép földművelő nemzet lett, ezt a bencés és cisztercita szerzeteseknek köszönheti elsősorban.

Ime, ez az egy-két példa, melyekhez még hozzáfűzöm a hit-hirdetők, a misszionáriusok önfeláldozó munkásságát, mutatja a Krisztus örök új törvényének univerzális, egyetemleges jellegét. És ezt jól meg kell jegyeznünk, mélyen tisztelt uraim, mert sokan vannak a keresztények között manapság, akik azt hiszik, hogy a felebaráti szeretet törvényének eleget tesznek az alamiznaadással. Ő, akik így gondolkoznak, azok nem szeretnek. Mert a szeretet nem ismer ilyen határokat és korlátokat; a szeretetnek csak egy törvénye van: segíteni mindenütt, ahol szükség van a segítségre, és ahol képesek vagyunk segíteni.

Az alamiznaadás a mai szociális bajok háborgó hullámai között csak egy-két csepp olaj, mellyel a háborgást nem lehet lecsillapítani. Azzal, hogy egy-két koldus tarisznyájába vetünk egy-egy darab kenyeret, a szociális nyomor enyhítéséhez nem járultunk semmivel.

Sőt, mélyen tisztelt uraim, koldusokról lévén szó, engedjék meg, hogy egy dologra figyelmeztessem önöket, vigyázzunk az alamiznaosztogatással, nehogy a szociális bajok megszüntetése helyett azokat újakkal növeljük; vigyázzunk az alamiznaosztogatással, nehogy professzionátus koldusnemzedéket neveljünk. Vannak koldusok, akiket az Isten gondviselése tett koldusokká: nyomorékok, munkaképtelen, mindenkitől teljesen elhagyott szerencsétlenek. Ő, ezeket segítsük, ezeknek adjunk alamiznát, ezekkel szemben gyakoroljuk az irgalmasság cselekedeteit, ezekről mondja Krisztus: amit ezen kicsinyek egyikével tettetek, velem tettétek.

De vannak más koldusok is, akiket a jólelkű keresztények, főleg a jólelkű papok helytelen irányban gyakorolt alamiználkodása csábított a kolduspályára s növelt föl hatalmas kolduskasztá. Ha elmegyünk valamely papi városba, ott látjuk ezt a kasztot a székesegyházak körül, hogy bezsebelje a gazdag alamiznát s ezekből éljen tunya, here, nagyon sokszor botrányos, erkölcstelen életet. Nekem már volt alkalmam egy-kétszer közlebről megismerkedni az ilyen papi pénzen hizlalt koldusnépséggel és mondhatom, uraim, hogy azok a jólelkű adakozók rosszabbra nem fordíthatták volna alamiznájukat, mint erre a here népségre.

De ne gondolják, uraim, hogy én önöket az alamiznaadás, a jótékonyság gyakorlásától vissza akarom tartani. Sőt ellenkezőleg, épen arra akarom önöket buzdítani, hogy nagyobb mértékben adakozzunk, mint eddig tettük, csak helyesebb módon gyakoroljuk az alamiználkodást.

Először is nem azok a legnagyobb szegények, akik a koldus-tarisznyával jönnek hozzánk, vagy akik folytonos könyörgőlevelek-

kel ostromolják a főpapokat ; a legnagyobb szegények nem mutatják magukat, nem hirdetik magukat, nem tolják föl magukat, ezeket nekünk kell fölkeresnünk ; a szégyenlős háziszegények, akik otthon sinylődnek, nyomorognak, éheznek, de ezt nem merik nyilvánosságra hozni. Ezeket fölkeresni, ezeknek juttatni, talán sokszor észrevétlenül egy kis segílyt, ruhát, fát, pénzt, ételt, oly módon, hogy a test nyomorán segítve legyen, a lelket azonban meg ne sebezzük : ime, ez a keresztény jótékonyságnak, a keresztény szeretetnek egyik legszebb megnyilvánulása.

Azután meg, ismétlem, hogy a felebaráti szeretet univerzális, ez kiterjed az emberiség mindennemű bajának orvoslására, magába foglalja az irgalmasságnak nemcsak testi, hanem lelki cselekedeteit is. Különben is, több a szegény manapság, aki alamizsnát el sem fogad, akinek nem alamizsna, hanem munka kell ; azután meg nem a szegénység a legnagyobb baj, hanem az elégedetlenség, a lelkek háborgása, az elmék megtévelyedése, a szíveknek elérhetetlen vágyaktól való túltengése, az erkölcsi elzúllás a társadalom minden rétegében. Ime, egy óriási terület, kopár karszt, nyomasztó sivatag tárul elénk, amelyet elsősorban a keresztény szeretet áldozatai vannak hivatva egy jobb jövő reményének zöld virányaival beültetni.

De, mélyen tisztelt uraim, a keresztény szeretet univerzalizálásának egy harmadik jellegére is rá kell mutatnom, amely a megelőzőkből ugyan önként folyik, de amelyet mégis jó lesz külön is hangoztatnunk. A felebaráti szeretet munkájában mindnyájunknak részt kell vennünk. Annyi a baj, annyi a nyomor, annyi segítségre van szükség, hogy itt mindenkinek össze kell fognia, ebből a mentési munkából ma senki sem vonhatja ki magát. Volt idő, mikor mindent a papokra, mágnásokra és egy-két ötkerekű filantrópra hagyhattunk ; ma már elmúlt ez az idő. Ég a talaj lábaink alatt, mindenütt új és új lángok törnek elő ; mindenkinek hozzá kell látnia, hogy a szeretet sugaraival oltogassuk az egész társadalmunkat fenyegető tüzet. Ma már elégtelen a papok, a mágnások jótékonysága a társadalmi betegségek orvoslására. Mindenkinek ki kell ebből vennie a részét : az ügyvéd uraknak, a hivatalnokoknak, kereskedőknek, uraknak, hölgyeknek egyaránt. És itt a szeretet adójánál vélem elsősorban megvalósítandónak a progresszív adózást. Itt nem lehet adómentes senki sem, de annál többet tegyen mindenki, minél többet adott neki az Isten vagyonban, észben, tehetségben, szívben. Cui multum datum est, multum requiritur ab illo. Akinek sok adatott, attól sok fog megköveteltetni.

Lássuk már most egy-két vonásban, mélyen tisztelt uraim, a felebaráti szeretet gyakorlásának módjait.

A szeretet először is áldozatot kíván. Nem szavakkal, hanem tettekkel kell szeretnünk embertársainkat.

Áldoznunk kell a vagyonunkból, a jövedelmünkéből és pedig áldoznunk kell mindnyájunknak kivétel nélkül — és áldoznunk kell sokat, mert rettenetes sok a gyógyítani való. «Sajnos, e téren hazánkban sok visszásságot találunk. A magyar katolikusok megszokták, hogy mindent a főpapokra és mágnásokra hagyjanak a jótékonyság terén. Másképp van ez a külföldön: a belga, a német, a francia katolikus ügyvéd, orvos, hivatalnok, háziúr, évi jövedelmének egy bizonyos percentjét jótékony célokra fordítja.»¹ Kövessük, mélyen tisztelt uraim, a külföldi példát, mert ismétlem, Krisztus parancsa a felebaráti szeretetről mindnyájunknak szól kivétel nélkül.

Adakozzunk, áldozzunk mindnyájan, a szeretet leleményes; ha igaz szeretet van lelkünkben, tudunk egyet-mást megtakarítani az adakozásra is. És itt nemcsak alamiznaadásról van szó; hanem kiváltképpen arról, hogy pártoljuk, anyagi áldozatainkkal segítsük mindazon intézményeket, melyek a nép testi és lelki betegségeinek orvoslását, nyomorának enyhítését célozzák. Ime felsorolok egy-két intézményt, melyeket mindnyájunknak, főleg a főtisztelendő lelkész és tanító uraknak pártfogásába és propagandájába a legmelegebben ajánlok a szociális kurzus rendezőségének nevében: a Szent István-Társulat népies tagsága, a Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége, a munkásegyletek, nővédegyesületek, legényegyletek, a nép számára kiadott «Új Lap» és az «Igaz Szó», amelyek nagy anyagi áldozatok nélkül fönn nem tarthatók és tömegesen nem terjeszthetők. Egyáltalában ma már nem volna szabad papot és intelligens katolikus világi férfiút vagy nőt találnunk, aki valamely országos jellegű katolikus egyesületnek, szervezetnek alapító vagy pártoló tagja ne volna.

De nem elég az anyagi áldozat. A keresztény szeretet nem elégedhetik meg az odadobott alamizsnával; a keresztény szeretetnek le kell hajolnia a szegényhez, a beteghez, a szenvedőhöz, a meghasonlott vagy tévelygő szívhez, hogy őt fölemelje, megnyugtassa, megvigasztalja. A személyes foglalkozás a szegényekkel — ez a keresztény szeretetnek a békecsókja, amely letörli a könnyet a szemből, elűzi a keserűséget a szívből.²

Vannak egyes jótékony intézményeink, melyek egyenest e célból alakultak, hogy személyes érintkezést hozzanak létre a szegényekkel, a betegekkel, a társadalom ezen mostohagyermekével. Ilyenek a szent Vince és szent Erzsébet egyletek. Mindkettőnek közös a célja — amaz a férfiak, ez a nők számára alapítva —

¹ Mihályfi Ákos, Keresztény jótékonyosság. 15. l.

² Mihályfi, f. i. m. 17. l.

egyrészt a tagokban ápolni a vallásos életet, másrészt a keresztény jótékonytságot oly módon gyakorolni, hogy a szegény családokat maguk a tagok rendes időközökben (hetenként egyszer) saját otthonukban meglátogatják és nemcsak anyagi alamizsnát nyújtanak nekik (amely rendesen nem pénz, hanem ruha, élelmiszerek stb.), hanem a léleknek is vigaszt visznek, a szegényekkel éreztetik a szeretet melegét.

Rendkívül áldásos hatása van a jótékonyság ezen gyakorlásának a szegényekre is, akiken segítünk, de azokra is, akik ily módon adják az alamizsnát. A szent Vince és szent Erzsébet egyesület útján csak a valódi szegények jutnak segélyhez, amely nem rideg alamizsna, hanem résztvevő szeretet is, amely a szegény lelkét is megvigasztalja — míg másrésről a szegényekkel való személyes érintkezés által ismerjük meg igazán a nyomornak nagyságát s előttünk ismeretlen ezer meg ezer változatát; ez a megismerés növeli az alamizsnaadóban a részvétet, a szeretetet — s így az alamizsnálkodás mindkettőt, a szegényt is, meg a segélynyújtó gazdagot is fölemeli, megnemesíti, megszenteli. Csak nemrég mondotta nekem egy előkelő fővárosi úr, aki buzgó tagja a Szent-Vince-Együletnek, hogy életének azok a legboldogabb órái, melyeket a szegények padlás- és pincelakásaiban tölt el, mint irgalmas szamaritánus.

Sajnos, hazánkban ezek az egyesületek még mindig nem tudtak teljesen meghonosulni, holott Franciaországban, Belgiumban, Németországban alig van város vagy népesebb község, amelyben ne virágoznának — és a külföldön az intelligens katolikus férfiak — jogászok, ügyvédek, hivatalnokok, grófok és bárók — valamint az intelligens hölgyek a szegényeknek és betegeknek látogatását, gondozását, a velük való személyes érintkezést a keresztény felebaráti szeretetből folyó kötelességüknek ismerik. Bárcsak a külföldi művelt katolikusok példája minél több lelkes követőre találna hazánkban is! Különösen óhajtható pedig az, hogy minden nagyobb városban szent Vince és szent Erzsébet egyesületek alakuljanak: mert az egyesületi szervezet, miként minden téren, úgy a jótékonyság terén is egyesítve az erőket, azoknak működését hatványozza.

A személyes áldozatnak rendkívül értékes gyöngyeit képezik azok az intézmények, amelyek patronage, védőegyesület, ifjúsági egyesület, otthon címek alatt a fiatalság, főleg a munkásifjak és leányok megvédését, az ő szellemi és erkölcsi életük emelését tűzték maguk elé föladatul. Mindezen egyesületek szervezetének gerincét az képezi, hogy vasárnap délutánokon összegyűjtik védenceiket, őket egész délután elfoglalják, nemes szórakozásokkal, énekkel, zenével, jó olvasmányokkal, hasznos kézimunkával, s ily-

módon, míg egyrésztől szívükre-lelkükre nemesítő hatást gyakorolnak, másrészt megóvják őket azon veszélyektől, melyeknek épen vasárnap délutánokon van kitéve leginkább a munkásfiatalság.

Klasszikus hazája ezen védőegyesületnek Franciaország, ahol a legújabb statisztikai adatok szerint 4200 katolikus patronage áll fönn, ezek közül körülbelül 2300 fiúk és 1900 leányok számára. Magában Párisban 1900-ban 176 nővédőegyesületben 26.000 leány részesült oltalomban és az egyesület áldásaiban.¹ Budapesten özv. gróf Pálffy Pálné buzgósága hozta létre a nővédőegyesületet, amelynek ma már öt fiókja van, amelyekben vasárnap délutánonként 7—800 munkásleányt gyűjtenek össze. A védőnők intelligens hölgyek: tanítónők, úriasszonyok és leányok, arisztokrata hölgyek, akik vasárnap délutánjaikat arra szentelik, hogy a védőegyesületben összegyűlt munkásleányokkal foglalkoznak, őket szórakoztatják, tanítják, szóval az igazi keresztény szeretet melegével magukhoz édesgetve, magukhoz emelve nevelik.

Vidéki nagyobb városainkban mindenütt vannak jótékony nőegyletek, melyek azonban csak a szegények anyagi fölsegélyezésével foglalkoznak. Bár megértenék ezek a jótékony hölgyek, hogy az anyagi segítségnél nemesebb az irgalmasság lelki cselekedeteinek gyakorlása; valamint, hogy a mai társadalom ezernyi bajának orvoslásához okvetetlenül szükséges a személyes áldozat is. Ezt tehetnék oly üdvösen a szent Erzsébet és a nővédőegyesületek fölkarolása által.

Egyáltalában, mélyen tisztelt uraim, a szeretet örök törvénye ma azt követeli tőlünk, hogy minél több személyes érintkezést hozzunk létre a szegény néppel és a munkásosztályokkal. Ahol csak tehetjük, tudásunkkal, műveltségünkkel, vallásosságunkkal, társadalmi tekintélyünkkel álljunk a munkásosztályok, egyáltalában a nép mellé, hogy őket jóakaró szeretetünk melegével a szociáldemokrácia fölforgató eszméitől, a társadalmi és erkölcsi szétzülléstől, mindjobban terjedő vallástalanságtól megóvjuk.

Alapítsunk a nép számára egyesületeket, de ezekben az egyesületekben vegyünk tevékeny részt is, fölolvadásokkal, eszmecserékkel, jó könyvek terjesztésével igyekezzünk a népre fölvilágosítólag és nemesítőleg hatni. Ép így támogassuk és tanácsainkkal irányítsuk a népet mindazon törekvéseiben, melyek anyagi jólétének emelésére, jogainak biztosítására és megővésére irányulnak.

Igaz, hogy mindez egy kis áldozatot is kíván tőlünk, néhanéha le kell mondanunk egy-egy megszokott szórakozásunkról; de mélyen tisztelt uraim, megérdemli ez a fenyegetett társadalom,

¹ Mihályfi Ákos, Katolikus jótékonyosság a nagyvárosokban. Budapest, 1901. 17. l.

ez a fenyegetett keresztény kultúra és civilizáció azt a kis áldozatot, hogy néha-néha az alsózás, kaszinózás, vadászás, kuglizás, kvaterkázás helyett szabad időnket a felebaráti szeretetnek oly módon való gyakorlására fordítsuk, amely egyedül képes a forrongó, elégedetlen kedélyeket megnyugtató, megvigasztalni. És ezt a kis áldozatot annál inkább meghozhatjuk mindnyájan, mert örök időkre szól, s így minket is érint a Krisztus ígérete: «Amit legkisebb embertársaitokkal tesztek, velem teszitek», ennek alapján a felebaráti szeretet minden kis áldozatával Krisztus jutalmát biztosítjuk magunknak.

Világiak részvéte a társadalmi mozgalmakban.

(Előadás Kolozsváron a szociális kurzus utolsó napján, 1906. nov. 18-án.)

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim! Ha manapság jól rendezett nagyvárosokban tűz üt ki, a városok lakossága meglehetősen nyugodt marad. Hisz ott van a szervezett tűzoltóság kitűnő felszerelésével, fegyelmezett legénységével, az elvégzi az oltás munkáját. De ha a tüzet egy nagy orkán veszi szárnyaira és a tüzlángokat szétszórja a szélrózsa minden irányában, akkor a tűzoltóság nem elégséges: mindenkinek hozzá kell látnia az oltás, a mentés munkájához. Így van ez más nagy veszedelmek idején is, ha pl. árvíz fenyeget egy várost vagy községet — ilyenkor ki kell állni mindenkinek a gátra: férfi, öreg, asszony, gyermeknek egyaránt, mert az ilyen veszedelem ellen csak úgy lehet védekezni, ha mindnyájan hozzálátnak vállvetve a mentés, a védekezés munkájához.

Mélyen tisztelt közönség, így van ez a keresztény társadalommal is. Ha ezt a multban veszélyek fenyegették, ha tűz ütött ki ezen vagy azon az oldalon, maga a társadalom nyugodt maradhatott: ott voltak a hivatott őrszemek, tűzoltók és védelmezők: a papok, akik ezt a tüzet elolthatták, lokalizálhatták az ő tudományukkal, buzgóságukkal és önfeláldozásukkal.

De manapság nem lokális tüzről van szó; — ahová csak nézünk, mindenütt tüzlángokat hord szét a keresztény társadalom minden rétegén átvonuló orkán; — rettenetes árvíz veszedelme fenyegeti az egész keresztény társadalmat. Nem lokális érdekekről, nem lokális veszedelmekről van manapság szó. Nem arról, hogy esetleg itt vagy ott elnyomják a papságot, igaztalan törvényekkel megbénítják működését; nem arról van szó, hogy esetleg egy-két iskolát vagy templomot elvesznek tőlünk, mint ezt épen most teszik Franciaországban; nem is arról van szó, hogy elveszik az egyházi vagyont, amint ezt minálunk is sokan

szeretnék megtenni — mindezt a bajt lehetne lokalizálni, mindezt ki tudná heverni a keresztény társadalom. Hisz voltak már koldus papjai és püspökei, templomokat a sírűregekben vájt magának, papjait és híveit börtönbe és máglyára hurcolta az államhatalom és mégis élt, nemcsak élt, hanem hatalmasan meg is erősödött a keresztény társadalom.

De ez az árvíz, melynek morgását már halljuk, melynek egy-két előretört piszkos hulláma már nyaldossa templomaink, de házi szentélyeink küszöbét is, — ez az árvíz olyan rettenetes, hogy ezzel szemben tehetetlenek a papok magukra hagyatva, — ezzel szemben csak úgy védekezhetünk, ha mindnyájan talpra állunk; ha megmozdul az egész keresztény társadalom, hogy megvédje igazát, már-már két évezredes kultúráját; hogy megvédje a maga és az utókor számára a hitet, a reményt, a vallás egyedüli vigasztalását.

Ez az árvíz, mélyen tisztelt közönség, a lelkek azon forrongása, melyet közös gyűjtőnévvel szocializmusnak szoktak nevezni, de amelynek, hogy az árvíztől vett hasonlatnál maradjak, tarajos hullámai az anarchizmus, a nihilizmus és a mai társadalmi rendet szintén felforgatni akaró szociáldemokrácia.

És ez az árvíz jön föltartóztatlanul. Sem a katonaság szuronyerdejével, sem a templom szentélyébe visszahúzódó jámborsággal ezt föltartóztatni nem tudjuk. És ha nem tartóztatjuk fel, hát ez rombolni fog mindent, ami útjába esik: nemcsak templomokat és papságot, hanem le fogja rombolni a családot, a magánvagyonot, a hazát, az államot, a hitet, a vallást, a jövő élet reményét: mindent, de mindent, amit mi apáinktól szent örökség gyanánt vettünk át, amit mi az élet legfőbb javának, legdrágább kincsének tartottunk, — le fog rombolni mindent, ha föl nem tartóztatjuk.

De hogyan és kik tartóztassuk fel? Mi — az egész keresztény társadalom. Hogyan? Építsünk ellenében sáncokat, töltéseket, oly erőseket, melyeken ez a világot feldúló áramlat is megtöri. De hát az ilyen sáncok építéséhez nem elég a papság: itt munkába kell állania mindenkinek, az egész keresztény társadalomnak.

Miben van a szocializmusnak főereje? A társulásban. Mi tehát az ellenerő, amely feltartóztathatja romboló munkájában? Ismét a társulás, a társadalmi együttműködés.

És ez mindnyájunknak a feladata. Ma nem lehet elvonulni a templomba, a sekrestyébe, a család szentélyébe. Ma nem lehet azt mondani: én nem törődöm a nagy világ háborgásával, én híven szolgálom az én jó Istenemnek az én magányomban, én nem megyek ki a világ küzdő porondjára. Ma ez nemcsak gyáva-

ság volna, hanem súlyos kötelességmulasztás is, épúgy, mint a nagy árvíz idején kötelességét mulasztaná, aki nem venne részt a mentés munkájában testi és lelki erőinek arányában.

Igen, — mélyen tisztelt közönség! — így vagyon a dolog. Mindnyájunknak ki kell vennünk részünket ebből a társadalmi munkából. Ma a társulás erejével lépnek föl a keresztény világ-nézet, a keresztény szellem és társadalom ellen: nekünk is a társulás erejével kell felvennünk a védelmet, különben egyenlőtlen fegyverekkel küzdünk. Egyeseket, legyenek azok apostoli szellemű püspökök, önfeláldozó papok, tudósok, nemes emberbarátok, elsőpör ez a fürgeteg, mint a forgószél elsőpri az útról a falevelet, — nekünk tömörülnünk kell, hogy olyan sáncot alkossunk, melyet sem megbontani, sem aláásni nem képes ez az áradat.

Ime, a keresztény társadalmi tevékenységnek alapja, forrása, szükségessége. Volt idő, mikor erre nem volt szükség. Mikor a papnak nem kellett kimennie a templomból, a tanítónak az iskolából, a családfőnek családja köréből; volt idő, mikor a szerzetes elvonulhatott cellája csöndjébe, elzárkozhatott a klastrom rácsa mögé, hogy ne is hallja a világ hiúságos zaját; volt idő, mikor a tudós eltemetkezhetett könyvei közé, az asszony csak egyedül családjának élhetett, — de ez az idő csak volt, már elmúlt, ma másképp van minden. Mindnyájunkat kiszólít a veszedelem a sánckokra: a tudóst, a szerzetest, a papot, a világit, a férfit, az asszonyt; hozza magával kiki az ő erejét, tudományát, szeretetét, buzgóságát, áldozatkészségét, hogy mindezt a társulás kohójában összeforrasszuk, megacélozzuk s így mindnyájan összefogva védjük meg azt, ami mindnyájunknak legszentebb kincsét képezi: hazánkat, Egyházunkat, vallásunkat, hitünket a magunk és utódaink számára.

És nem túlozok, mélyen tisztelt közönség, ha azt mondom, hogy ezt az együttműködést, ezt a társulást el kell kezdenünk már a vallásos életben, vallási kötelmeink gyakorlásánál is. Szép az, ha valaki egymaga akár otthon a szobája négy fala közt, akár a templom elrejtett zugában leborul szíve alázatosságában Istene előtt, — de ma már szükséges az is, hogy egész sorokban, egyesületekben vonuljunk föl a templomba, álljuk körül az oltárokat, zengjük az Úr dicséretét: mert ma már szüksége van a kicsinyelkűnek a támogatásra, mindnyájunknak a példa lelkesítő hatására.

Miért oly kedveltek és hatásosak manapság a Mária-kongregációk? Mert, megérezve a modern kor szellemét, a társulás erejét vitték be a vallásos élet gyakorlásába. Ó, bár mindenütt, minden városban és faluban, és az emberek minden osztályában megalkotnák a tanulók, egyetemi hallgatók, hivatalnokok, leányok, asszonyok, munkások, iparosok Mária-kongregációit. Ez volna,

mélyen tisztelt közönség, a gránitalap ahhoz a töltéshez, melyet a keresztény társadalomnak kell fölépítenie, ha nem akarja, hogy a közelgő árvíz elpusztítsa.

A Mária-kongregációkon kívül idetartoznak az oltáregyletek, az eucharisztikus társulatok, a szent olvasó társulata, — bár minél több ilyen társulat virágoznék, minden templom, minden plébánia, minden kolostor körül. Mert ezekre a nyilvánosan, közösen imádkozó harcosokra van elsősorban szükségünk, akik nem félnek hitüket, vallásosságukat nyíltan, körmenetekben, zászlók alatt, gyűléseken megvallani, s ez által a hitvallás által erőt csöpögtetnek a gyengékbe, megerősítik az ingadozót, a félénket, a gyávát, lelkesedéssel töltik el a tömegeket, — de egyszersmind munkálkodásunk számára biztosítják az Isten kegyelmét is, aki épen azoknak ígérte meg, hogy teljesíti kérésüket, akik ketten-hárman, tehát egyesülve a Krisztus nevében ostromolják az eget imádságukkal.

De ez nem elég, mélyen tisztelt közönség, ez csak a kezdet kezdete. Csak Mária-kongregációkkal, csak oltáregyletekkel, szentolvasókkal, még ha ezren és tízezren állunk is össze, nem védhetjük meg a keresztény társadalmat.

Szükség van minderre föltétlenül, — de mindez csak egy kő ahhoz a sánchoz, melynek hivatása megállítani romboló útjában a szociáldemokrácia mindent elnyeléssel fenyegető áradatát. Mindez, mondom, csak egy-egy kő, ezeket a köveket össze kell hordanunk, össze kell illeszteni, — minden rést be kell tömnünk, kell ide még cement, vakolat, mész, anyag, rőzse, fatömb, homok... És mindezt szolgáltatják a különböző egyesületek, társulatok, melyek arra vannak hivatva, hogy a templomokon kívül, a nyilvános élet terén is összehozzák, tömörítsék a katolikusokat társadalomvédő munkájukban.

Három csoportra oszthatjuk ezeket az egyesületeket: társadalmi, gazdasági és jótékonyági egyesületek. Mindháromra szükség van s véleményem szerint, mindháromra egyformán szükség van, — amint a tűztőltnál is szükség van nemcsak vízre, hanem szivattyúra is, mellyel a vizet felhasználhatjuk és létrára is, mellyel a tűztőltn megátadott tetőt megközelíthetjük.

Társadalmi egyesületek a katolikus körök, kaszinók, a különböző ifjúsági egyesületek.

Vannak, Istennek hála, ma már nálunk is elég nagy számmal ilyen egyesületek. Azonban — sajnos — kénytelen vagyok azt is kimondani, hogy még nem emelkedtek egészen arra a magaslatra, melyre jutniok kell, még nem töltik be egészen azt a hivatást, mely tulajdonképeni életcéljukat képezi. Mert azt önök is belátják, mélyen tisztelt közönség, hogy azért nincs szüksé-

günk *katholikus* jelzővel ékesített körre, vagy kaszinóra, hogy minden este alsóst játszassunk, vagy a dákót forgassuk, vagy egy-egy táncmulatságot rendezzünk. Mindehhez a *katholikus* cégér nem szükséges.

Azonban ne gondolják, hogy én mindezt exkommunikálni akarom. Nem vagyok én annyira maradi ember és habár a ruhám a középkort hozza az ember eszébe, a mai korban élek, ismerem, érzem és méltánylom a mai kor embereinek szükségait. Nem ítélem el a tisztességes szórakozásokat, a *katholikus* körökben és kaszinókban sem, tudom, hogy ezekre a mai kor lázas munkája után inkább szükség van, mint volt valaha, — azonban azt állítom, hogy a mai komoly idők nem engedik meg nekünk azt a luxust, hogy pusztán szórakozás céljából alapítsunk *katholikus* köröket és kaszinókat. Amiként Széchenyi István sem kizárólag szórakozás céljából alapította a Nemzeti Kaszinót: úgy nekünk is egy magasabb célt kell megvalósítanunk a mi társadalmi egyesületeinkkel. Ezeknek kell a világitótornyoknak lenniök, a fény-szóróknak, amelyekkel a mai kor eszme-harcában, eszme-zavarában az igazság fényét árasztjuk szét a társadalomra. Ma ugyanis, mélyen tisztelt közönség, az eszmék harcai vívódnak. Fölvetnek egy-egy eszmét, hogy egy-két példát említsek, a feminizmust, a coëdukáció kérdését, a szexuális nevelés, a halottégetés, az örök béke stb. eszméjét — és mit látunk? Látjuk, hogy a szabad liceumok, szabad iskolák, társadalomtudományi társulatok, különféle egyesületek, kaszinók érdeklődnek e kérdések iránt, minde-nütt előadások, felolvasások, eszmecserék folynak e kérdésekről — csak mi *katholikusok* vagyunk némák, hallgatunk, mindezekben nem veszünk részt, szavunkat nem hallatjuk. S mi ennek a következménye? Hogy lassanként leszorulunk, a közvélemény kialakításába nem folyunk be, a nagyvilág előtt nem számítunk, mert annak eszmei mozgalmaiban nem veszünk részt. Pedig íme, itt volna a legalkalmasabb szerv, amely bennünket ezen eszme-áramlatokkal megismertetne: a *katholikus* körök, kaszinók, egyesületek, melyeknek ép ez volna a leglényegesebb feladata, hogy a modern kort és modern embereket foglalkoztató eszméket ismer-tetné s azokat a mi vallásunk igazságainak prizmáján átszűrve juttatná a *katholikus* közönség körébe és így módot és alkalmat nyujtana a *katholikus* közönségnek arra, hogy ezen, a modern világot mozgó eszmékről, törekvésekről, irányzatokról helyes ítéletet alkothasson magának. De ez csak úgy lehetséges, ha a *katholikus* intelligencia, nemcsak a papok, hanem a világiak is kötelességüknek ismerik, hogy a *katholikus* körökben minél gyak-rabban tartanak előadásokat, felolvasásokat a korunkat érdeklő eszmékről, kérdésekről, — ha a mulatság és szórakozás mellett

a katolikus körökben a modern élet minden kérdése és problémája alapos megbeszélésben, megvitatásban részesül.

Egyáltalában, mélyen tisztelt közönség, a mai kor egyik legfontosabb társadalmi akciója a közművelődés terjesztése. Látjuk, hogy erre irányulnak a szabad liceumok, népakadémiák; hogy hírneves tudósok, akadémikusok, egyetemi professzorok nem tartják méltóságukon alólinak elmenni a gépgyárak, a munkás-egyesületek kaszinóiba, önképző köreibe, hogy elvigyék oda a munkás nép közé is az eszmék világosságát, a tudomány fényét és erejét. Ne rösteljük ezt mi sem, uraim, úgy a katolikus körökben, mint a legényegyletekben, munkásegyletekben mi papok és intelligens világias álljunk be a mi eszméink, a mi igazságaink, a mi műveltségünk apostolainak. Annál is inkább, mert a nép is, a munkások is szomjúhozzák az igazságot, ők is akarnak művelődni, ők is tájékozódni akarnak az eszmék tömkelegében, mely ma mindenkinek útját állja, akinek csak kissé nyitva van a szeme,— és ha nem mi vesszük át a vezető, a kalauz szerepét, akkor nem csodálhatjuk, ha ők szívesen követik azokat a sűrűn közéjük tolakodó vezetőket, akik azután úgy belevezetik őket ebbe a tömkelegbe, úgy össze zavarják őket, hogy aztán többé ember ki nem tudja őket abból vezetni. Hisz, engedjenek meg nekem egy őszinte nyilatkozatot, a szociáldemokrácia nem tehetett volna ilyen óriás hódítást a munkásnép között, ha a kellő időben és mindenütt ott lettek volna az igazán hivatott vezérek, akik a munkásnépet kellően felvilágosítani s irányítani tudták volna.

A társadalmi működés második csoportjába tartoznak a különböző gazdasági egyesületek (fogyasztási és hitelszövetkezetek, takarékmagtárak, segélyegyletek stb.). Mélyen tisztelt Uraim, a szociáldemokráciának egyik legsúlyosabb fegyvere az a kézzelfogható igazság, hogy a szegénység napról-napra terjed, mind súlyosabb és elviselhetetlenebb lesz, mind nagyobb és nagyobb társadalmi rétegekbe ereszti elégedetlenséget és kétségbeesést hajtó gyökereit. Ez ellen az igazi orvosszer csakis az lehet, ha mindnyájan összefogunk a szegényebb néposztályok anyagi helyzetének javítására. Ha a nép látja, hogy a papok és az urak nemcsak prédikálni és parancsolni tudnak, hanem őszinte jó szándékkal, odaadással, sőt áldozatokkal is igyekeznek a nép anyagi jólétét emelni: ez fogja a népben megőrizni, vagy neki visszaadni a bizalmat a papság és az Egyház iránt, ez fogja neki megadni a reményt, hogy a társadalmi rend erőszakos felforgatása nélkül is lehetséges lesz igazait kivívni s maga számára azt az anyagi jólétet megszerezni, melyhez minden munkásembernek természeti joga van, amely jogának, ha tőle megfosztatott, visszaszerzése kötelessége is. Nem hangsúlyozhatom eléggé az oly egyesületek alapításának

és felvirágoztatásának szükségességét, melyek a földművesek, iparosok, munkások, kisemberek anyagi jólétének biztosítását és emelését tűzik ki feladatul. Nézzünk Németországra, ahol a katolikus munkásnép oly híven kitart a katolikus zászló mellett, hogy az idén az Essenben tartott katolikus nagygyűlésen 43.000 katolikus gyárimunkás vett részt a katolikus munkások tüntető körmenetében (1898-ban az első munkás manifesztáción Krefeldben 8000 munkás vett részt), amely a katolikus hitvallás egyik legszebb manifesztáció volt az új kor történetében, — mert ez a 43.000 munkás több százezer munkásnak a képviselője volt, akik mind a katolikus hithez való ragaszkodásuknak akartak ily módon kifejezést adni. És ennek végelemzésben az az oka, hogy Németországban elsősorban a munkásnép anyagi helyzetének biztosítását tűzte maga elé feladatul a katolikus akció, — ezzel nyerte meg, tartotta meg a munkások százezreit a katolikus hit hűségében.

A harmadik osztályba tartoznak a kharitatív egyesületek, a keresztény szeretetnek és irgalomnak művei. Mert, mélyen tisztelt közönség, annyi a testi és lelki nyomor és szenvedés, hogy ezeket sem gazdasági egyesületekkel, sem odadobott alamizsnákkal meg nem szüntethetjük : ide szükséges még a szeretetnek a tüze, az irgalomnak olaja, a személyes közreműködésnek a melege.

Kénytelen vagyok elismerni, hogy bennünket, katolikusokat a gazdasági téren ellenfeleink sokban felülmultak, vagy megelőztek, — de azt meg fennkölt homlokkal hirdetem, hogy a szeretet, az irgalom terén meg sem közelítettek soha. A felebaráti szeretetnek és irgalomnak azon önfeláldozását, melyet a mi betegápoló apácáink, melyet a bukott leányok megmentésére a Jó Pásztor-apácák, melyet a Szent Vince-egyletek, melyet a Nővédő-Egyesületek nemes hölgyei kifejtenek, ezt az önfeláldozó szeretetet ellenfeleink utánózni nem képesek és nem is lesznek képesek soha : mert ennek a szeretetnek a forrása, a gyökere Krisztus, a Kálvária, az Oltáriszentség, — amely források csak a mi birtokunk, a mi tulajdonunk.

Ó karolják fel, mélyen tisztelt közönség, ezeket az egyesületeket ; törekedjenek önök, a gazdagok, a hatalmasok, az egészségesek arra, hogy lehajoljanak, elmenjenek a szegényekhez, a szenvedőkhöz, az elhagyatottakhoz, a védtelenekhez és védelmezzék meg őket szeretetükkel, enyhítsék fájdalmukat és keserűségüket részvételükkel, emeljék föl őket magukhoz a szeretet irgalmával s így békítsék ki őket sorsukkal. Alapítsák meg a Vince-egyesületet, Erzsébet-egyletet, női patronageokat ; vegyenek ezekben tevékeny részt : ezzel a társadalom megmentésének, újjászületésének nagy munkájából egy jelentékeny részt elvégeznek.

De már be kell fejeznem előadásomat. Befejezem egy kis történeti epizóddal a nagy Napoleon korából. Napoleon egy díszszemle alkalmával, mikor ellovagolt a katonák sora előtt, megragadta a figyelmét egy öreg, sebhelyekkel borított őrmester. Odalovagolt eléje, és az ő szokása szerint, rövid kérdéseket intézett hozzá, melyekre az őrmester is lakonikus rövidséggel felelt.

Ulmnál? Ott voltam. Austerlitznél? Ott voltam. Jenánál? Ott voltam. Aspern? Ott voltam. Wagram? Ott voltam. Izmolenszk? Ott voltam. Lützensnél? Ott voltam. Bautrennél? Ott voltam. Drezdánál? Ott voltam. Lipcsénél? Ott voltam.

Jól van, derék kapitányom, mondja neki Napoleon és mellére tüzi a becsületrend nagykeresztjét.

Mélyen tisztelt közönség! Ha egykor eljő a mi óránk is, mikor a mi fővezérünk, Jézus Krisztus elé fogunk állani, ő is hasonló kérdéseket fog hozzánk intézni és boldogok leszünk, ha úgy felelhetünk, mint Napoleon őrmestere felelt.

Katholikus nagygyűlésen? Ott voltam. Szociális kurzuson? Ott voltam. Mária-kongregációban? Ott voltam. Katholikus körben? Ott voltam. Fogyasztási szövetkezetben? Ott voltam. Vince-egyletben? Ott voltam. Patronageban? Ott voltam. Katholikus munkásegyletben? Ott voltam. Ahol csak lehetett, ott voltam mindenütt, tettem, dolgoztam, amint erőmtől tellett.

Ő akkor nekünk is mondani fogja az Úr: intra in gaudium Domini tui, menj be Urad örömébe, mert amit tettél, érettem tetted, miként az a sebhelyes francia őrmester az ő császáráért, úgy te is érettem dolgoztál, érettem küzdöttél, mikor a szegények, az elhagyatottak, a védtelenek, a szomorúak, az elkeseredettek ügyében fáradoztál, — hisz megmondottam evangéliumomban: «amit legkisebb embertársaitokkal tettetek, azt velem tettétek».

A pornografia.

(Nyolcadik Katholikus Nagygyűlés, 1908 szept. 15. II. nyilv. ülés.)

Mélyen tisztelt nagygyűlés! Mintha derengeni kezdene! Mikor még Istenben boldogult Mócsy bátyánk ismételt felszólalt a pornográfia ellen a képviselőházban: bizonyos cinikus mosolygással és még cinikusabb megjegyzésekkel fogadták az erkölcsvédő szemérmes öregúr megbotránkozásait.

Ugyanazon időtájt Németországban a lex-Heintze óriási felháborodást okozott; írók és művészek a művészet szabadságának védelmére megalkották a Goethe-Bund-ot és a Centrum a lex-Heintze-vel megbukott.

A mi katolikus nagygyűléseinken is, szakosztályokban és

nyilvános üléseken többször felszólaltak a pornográfikus irodalom ijesztőmérvű terjedése ellen — de ezek a felszólalások a pusztában kiáltó szavai maradtak.

Mintha azonban napjainkban derengeni kezdene. Párisban csak az imént tartottak kongresszust a pornografia ellen, amelyen Lecomte, a francia írók társaságának elnöke nyíltan hangoztatta, hogy a pornográfia nem tekinthető a művészet egyik fájának, sőt határozottan a művészet legcinikusabb tagadása.

Béranger szenátor pedig a legszigorúbb törvényhozási intézkedéseket sürgette a pornografikus irodalom terjesztésének megakadályozására.

Németországban, ahol annak idején a lex-Heintze oly óriási felháborodást idézett elő, ma már rokonszenvvel kísérik a protestáns Leixner által alapított Volks-Bund-ot és Röhren centrum-párti képviselő által alapított társaságot, melyek egyenesen a szemétirodalom, főleg az erkölcstelen kirakatok ellen harcolnak. De tudós nagy tekintélyek is hallatják szavukat. A nemrég elhunyt Paulsen, aki a német tudománynak volt egyik büszkesége és akit sem prudériával, se ultramontanizmussal nem lehet vádolni, a múlt év végén és 1908 elején két hatalmas cikket írt a Die Woche című folyóiratban a pornografia ellen. Paulsen egyenesen szerencsétlenségnek tartja a pornografiát, amelyet, ha tovább hagynak burjánozni színházakban, költészetben, regényekben, képekben, fotográfiákban, be fog teljesedni a német népen is az Irás szava : a fejsze már a fa gyökerére tétetett. Szükséges tehát, a nemzeti életerő fenntartása kívánja, hogy valamint küzdünk az epidémiák ellen : úgy a szellemi és erkölcsi élet ezen pusztító epidémiája ellen is felvegyük a harcot. Ne féljünk attól, hogy ez a művészet szabadságát sérti ; ellenkezőleg, a pornografikus irodalom elnyomása csak élesztőleg hatna a szellemi élet és művészi alkotás szabadságára.

Pfleiderer, a legliberálisabb német protestáns teológusok egyike, hazatérve amerikai utazásából, nem győzi dicsérni az amerikai erkölcsök tisztaságát. Van ott bűn elég, mondja Pfleiderer, de a közszemérem, a tisztesség érzete a társadalomban nagyobb, mint nálunk. Amerikai színházakban nem adhatnának elő obscén darabokat : mert a közönség zúdulna fel ez ellen. A kirakatokban nem lehet látni ocsmány képeket ; az újságokban nyoma sincs a nálunk semmibe sem vett kerítő és csábító hirdetéseknek ; sőt az újságok rovataiban is a kényes természetű törvényszéki tárgyalásokat és nagyvilági botrányokat a legnagyobb diszkrécióval tárgyalják. Bevallom, végzi szavait Pfleiderer, hogy mint német, szégyenlettem magamat és megirigyeltem az amerikaiakat a közélet és közerkölcsök tisztaságáért.

De úgy veszem észre, hogy már hazánkban is ki-kitör a közvélemény köréből az utálat, az undorodás, a megbotránkozás a pornográfia arcátlan rakoncátlankodásával szemben.

A «Magyarország» ezévi június 24-én «Egy szennyfolt» cím alatt közölt vecércikkében, amelyben a leánykereskedelem ellen szólal fel, a következő okos konkluzióra jut:

«Természetes, hogy hozzá kell fogni ahhoz is, hogy a bajt gyökeresen orvosoljuk. A baj gyökere ott van, hogy nálunk a talajt számtalan tényező készíti elő, porhanyítja a kerítés, a csábítás számára. Vagy mit szólunk ahhoz, hogy nálunk az utóbbi időben egész nagy virágzó pornográfirodalom fejlődött ki heti- és napilapokkal, mely rendszeresen képben és írásban terjeszti az erkölcsi mételyt mind a két nemű ifjúság körében? Mit szólunk ahhoz az erkölcsi színvonalhoz, amelyet színházaink, mulatóhelyeink, kabarék és effélék produkálnak, mit szólunk ahhoz az igazán szörnyűséges, az egész világon példátlan állapothoz, hogy napisajtónk igen jelentékeny része minden tartózkodás nélkül bocsátja rendelkezésre hasábjait a hírhedté vált apróhirdetéseken a kerítésnek és csábításnak? . . . Tisztelet-becsület a sajtószabadságnak, de a sajtószabadság nem jelenti a kerítés szabadságát; valamint a színházaknak és mulatóhelyeknek sem lehet privilégiumuk arra, hogy a közszemérmet lábbal tapodják. Valamelyes sajtószabadság van a művelt nyugaton is, de szeretnők látni, hogy Angliában, vagy bármely művelt kultúrországban a hírlapok olyan nyiltan üzzék a kerítés nemes mesterségét, mint minálunk. A művelt nyugaton is van bűn és feslettség, de gondoskodva van arról, hogy az félrevonuljon a maga oduiba és ne kelljen azt mindenkinek meglátni, mint minálunk. És főleg gondoskodva van arról, hogy azt be ne csempéshessék a családba, mint minálunk».

Ugyancsak a «Magyarország» augusztus 23-iki számában «Irodalmi züllés» cím alatt közöl hosszabb cikket, amelynek írója szomorúan konstatálja, hogy a züllés már tanyát ütött a szépirodalom magaslatain is, hogy vannak nálunk úgynevezett szépírók, akik «túltesznek a külföldi lebujírók legelvetemültebbjein s azok külső mázát, kifejezésbeli látszatát sem tartják meg. Már nemcsak a prózát, hanem a verset is beszennyezték, amely pedig a magyar irodalomban mindig a nemes eszményiség megnyilatkozója volt. Minden nyugati országban van pornográfia — ezt a ragályt nem is lehet kiirtani, mert együtt jár a dekadens műveltséggel —, de másutt a pornográfia nem haladt ennyire, mint nálunk s másutt a művelt közönségnek oly óriási rétegei vannak, amelyeknek közelébe nem ér a pincék és oduk szennye. Másutt is vannak a kültelki irodalomnak züllöttjei, de nem jár-

nak emelt fővel úgy, mint nálunk a Belváros nyílt útjain. Fájdalmasan vallhatjuk be, hogy a pornografia terén immár első helyre jutottunk, sőt idegen nyelveken a külföld számára is mi szállítunk ilyfajta szellemi metelyt. Hasonlatos ez ahhoz a szégyenletes szerephez, melyet évtizedeken át a leánykereskedelem terén játszottunk». (Sajnos, ezt a szégyenletes szerepet ma is játsszuk.)

A cikkező az irodalomzüllés megakadályozására a szigorú kritikát ajánlja. Erre a cikkekre visszhangkép a közönség köréből érkezett válasz. «Végre egy cikk a napisajtóban, amelyre a jóízű közönség hosszú ideje vár. Sajnos jelenség, hogy a komoly sajtó már hamarosabban nem igyekezett gátat vetni és csirájában elfojtani az irodalom ily fattyúhajtásainak elterjedését és felvirágzását, melynek romboló hatását nap-nap után tapasztaljuk. De az útszéli trágárságokból és korcsmai viccekből élősködő irodalmi lovagok eme undorító termékeinek kipusztítására a cikkező úr által jelzett bírálati szellemet nem tartom elegendő és hathatós eszköznek. A sajtószabadság álarca alatt és annak nevében ordítózkodók és disznólkodók hadának megfélemezésére a bírálat joga a rendőrség erkölcsrendészeti osztályába való . . . Ennek véget kell vetni és az irodalom szemétdombján turkáló haddal való leszámolás a komoly napisajtó, de még inkább a rendőrkapitány legsürgősebb feladata kell, hogy legyen.» Idáig a derék felszólaló.

Ime, mélyen tisztelt uraim, kissé hosszabb idézetekkel álltam elő, mint ez rövid beszédben helyénvaló ; de szükséges volt : így nem vádolhatják sem a Pázmány-Egyesületet, melynek megbízásából itt felszólalok, sem a Katholikus Nagygyűlést, hogy a katolikus erkölcsstan túlságosan szigorú szemüvegén nézik a világot, mikor a pornográfia ellen hadat üzennek ; sem ellenem nem hozhatják fel azt, hogy én a szentbernáti barátok bornirtságával nem tudom kellően becsülni a szépirodalmat, színházat, művészetet.

Egy Paulsen, egy Pfleiderer, egy Lecomte tekintélyére hivatkozhatunk, mikor a társadalmat, a törvényhozást és a komoly sajtót szólítjuk fel állásfoglalásra a pornográfia ellen, amelyről csak az imént idézett «Magyarország» cikke konstatálja, hogy minálunk érte el virágzásának tetőpontját.

Ha így van a dolog, akkor mi is elmondhatjuk Paulsennel, hogy a magyar nemzet életgyökerére már rá van téve a fejsze ; akkor igazat kell adnunk egyik nemkatholikus ujságunk vezércikkírójának, aki azt mondja, hogy haszontalan fáradoznak politikusok és államférfiak : a politikai és társadalmi megújulás csak úgy lehet mélyreható és diadalmas a szellemek fölött, ha véget ér az irodalmi züllés.

Ezt a züllést, a pornográfia ezen ördögi diadalútját kell megállítanunk. Hiszem, hogy ebben a munkában számíthatunk mindazok közreműködésére, akik a magyar nemzetet erőssé és boldoggá akarják tenni. Bennünket katolikusokat oly sokszor vádolnak felekezetiiséggel: valahányszor létérdekeinket védelmezzük. Ime, ez nem felekezeti akció; mi most az egész nemzet létérdekében akarjuk megmozgatni nemcsak a katolikusokat, hanem az egész magyar társadalmat. Kérve-kérem nemkatolikus polgártársainkat is, mindazokat, akik a tiszta erkölcsre még adnak valamit, fogjanak velünk kezét e romboló kór leküzdésére.

De hát ki tehet itt valamit? Elsősorban a törvényhozás, a rendőrség, az államhatalom. Hangsúlyozom azonban itt, hogy a sajtó és a művészet igazi szabadságát bántani nem akarom. Mert ez az emberiségnek oly kincse, amelyet még akkor sem szabad bántani, ha itt-ott visszaélnék vele. Mert bőven kárpótolja az emberiséget a visszaélésekért az a sok jó, haladó, tökéletesítő eszme és gondolat, ami csak a szabadság légkörében születhetik meg.

Én a törvényhozástól, a rendőrségtől és az államhatalomtól csak oly intézkedéseket kívánok, amelyek a sajtó és művészet valódi szabadságát nem sértik. És pedig három irányban: újságoknál, a reprodukáló művészet terén és a színházaknál. Az újságoknál elsősorban a kishirdetésekre vonatkozólag, de erre vonatkozólag sürgősnek tartom a törvényhozás legszigorúbb intézkedését. Mert, mélyen tisztelt nagygyűlés, az már mégis csak sok, amit nemcsak a kültelki lapok, hanem a legelőkelőbb hírlapok is elkövetnek a csábító és kerítő kishirdetések révén s így a fertőzés nem marad az utcán, a korcsmák gőzében, hanem az előkelő hírlapok útján bevonul a családokba is. Ezekhez a hirdetésekhez a sajtószabadságnak semmi köze, ezek nem tartoznak a szerkesztő felelőssége alá: ez nem a sajtó, hanem a kiadók üzleti ügye. Sőt meg vagyok arról győződve, hogy a magyar újságírók örülnének a legjobban annak, ha a kiadóhivatal ilyennemű piszkos üzérkedéseitől a törvény ereje szabadítaná meg újságjaikat. Mert akkor nem fordulhatna elő ez a megszégyenítő következtetlenség, amiről biztosan tudom, hogy a magyar újságíróknak fáj a legjobban, hogy míg a vezércikkhez az irodalmi züllést és a pornográfiát ostromozza: a kiadó a hirdetési rovatban vígan közli a legocsányabb hirdetéseket.

Ez nem sajtó, hanem ipar és kereskedelmi ügy; azt pedig az állam nem engedheti meg, hogy hírlapilag üzzenek kereskedést a magyar családok tisztességével, hogy az újságkiadók iparszerűleg tegyék tönkre a magyar házaselet tisztaságát.

Azt a falusi káplánt bezárják, aki a polgári házasság ellen

kissé keményebb kifejezéseket használ a szószéken ; báró Barkóczyt majdnem megkövezték, mert a polgári házasság bejegyzésénél nem állott fel ; míg a lapkiadóknak semmi bántódásuk sincs, akik az apróhirdetésekből nap-nap után a legvakmerőbb és legarcátlanabb támadásokat intézik a házasság és a közerkölcsök tisztasága ellen.

A másik, amit a törvényhozásnak és a rendőrségnek figyelmébe kell ajánlanunk : a reprodukáló művészet fattyútermékei ; az erkölcstelen képek, fotográfiák ujságokban, kirakatokban és mozikban. Azt nem szabad tűrni, hogy a művészet szabadsága jelszavával minden villamos megállónál és vasúti állomáson obscén vicclapokat tukmáljon az utazóközönségre az élelmes rikkancs ; hogy a kirakatok telve legyenek a közszemérmert sértő képekkel. Mert ehhez ismét semmi köze a művészet szabadságának. Főnt idéztem a francia írók társaságának elnökét, akinek volt bátorsága kimondani, hogy a pornográfia nem tekinthető a művészet egyik fájának, sőt határozottan a művészet legcinikusabb tagadása.

Az utca, a kirakat, a közlekedési eszközök a nagy nyilvánosságé, mindnyájunké : nem szabad megengedni, hogy az ártatlanság, a tiszta lelkek, a jóerkölcsök vesztőhelye legyen. Tudom én azt jól, hogy nagyvárosok tömkelegében vannak patkánylelkek is, akiknek pornográfia a gyönyörűségük és táplálékuk ; de bocsássanak meg, patkányok eledelét nem szokás utcasarkokon, vasúti állomásokon, fényes utcák kirakataiban kínálgatni. A patkányok keressék az ő eledelüket a maga helyén : a csatornáokban.

Én elmegyek a művészet szabadságának értelmezésében a legvégsőbb határig ; még az akt tanulmányoknak is bizonyos föltételek mellett jogosultságot engedek : de ezeknek fényképekben való sokszorosítását és kirakatokban való árulását, Paulsen-nal, pornográfiának és így rendőrileg üldözendő cselekménynek tartom. Vannak mérgek, amelyeket orvosság gyanánt vagy ipari célokra használhatunk. De hol van az a közigazgatás, amely megengedné, hogy a mérgeket utcai cukoráros kínálgassa ? Sőt a gyógyszertárakban is annak adják, akinek van erre jogosítványa. Hát csak az erkölcs, a szemérem, az ártatlanság mérgeit volna szabad mindenfelé nyilvánosan árulni és mindenkinek kínálgatni ?

A harmadik, amiről szólanom kell, a színházak. Nehéz arról beszélnem, amit nem ismerek, mert bevallom őszintén bűnömöt : nem vagyok színházlátogató. De figyelemmel kísérem a napilapok színházkritikáit s ezekben is nem egyszer olvashat az ember feljajdulást, hogy színházainkban, melyek még a közelmúltban is az előkelő ízlés, a műveltség, a nemes érzések melegágyai voltak, mind gyakrabban a feslettség és a szemérmertlenség ülök orgiáikat.

Néhány éve egy párisi barátom nővérei látogatták meg

fővárosunkat. Midőn benyomásaik felől kérdeztem őket, nagy megütközéssel említették, hogy a budapesti könyvkereskedések kirakatai a legszembetűnőbb helyeken hívják fel a figyelmet azon obscén francia regényekre, melyeket a tisztességes párisi kereskedők csak a bolt elrejtett zugaiban tartogatnak és hogy előkelő budapesti színházakban egyre-másra azokat a francia színműveket adják, amelyeket Páris külvárosainak huszadrendű színházai-ban nagyon is kéteshírű közönség előtt szokták csak előadni. De mit szóltak volna, ha elmondtam volna nekik azt, hogy ezek a ledér darabok végigjárják az ország kisvárosait is ; mert a vidéki színingazgató legfőbb törekvése, hogy a Vígszínház kasszadarabjait megszerezze s azokkal arasson sikert Dicsőszentmártonban és Sepsiszentgyörgyön.

És ez, mélyen tisztelt nagygyűlés, nagyon is megszívlelendő dolog. Mert a mi vidéki intelligens közönségünk bizonyos áhitattal tekint a színházra ; azt a kultúra megszentelt csarnokának tartja, ahol a szellemi élvezetek mellett szívét és világnézetét véli nemesíteni, ahol ízlést és műveltséget akar elsajátítani. No, ugyan jó ízlés és nagy műveltség lesz az, amire az Osztrigás Micik tanítják, meg a Mi van elvámolni valója?

Ezt a körülményt nagyon is ajánlom a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr figyelmébe, aki, úgy tudom, a vidéki színházak szubvenciójának kérdésével foglalkozik. Amint a felekezeti iskolák nem kapnak állami szubvenciót, ha nincs biztosítva, hogy a magyar állameszmének hirdetői — és ez helyes és jogos — épügy nem tartom államilag segíyezhetőnek a vidéki színházakat, ha azok a magyar lélek, a magyar erkölcs metelyét terjesztenék.

Amint méltóztatik látni, én nem kérek sokat a törvényhozástól és a kormánytól e téren, csak a legszükségesebbet, a legkiáltóbb visszaélések megszüntetését. Az utca megtisztítását, a közszemérmetsértő képek és kirakatok rendőri üldözését, az erkölcstelen kishirdetések eltiltását. Kötelessége a törvényhozásnak és az államhatalomnak, hogy attól a ragályos epidémiától megvédje legalább azokat, akik nem akarnak inficiáltatni. És én remélem, hogy ezen törekvésünket támogatni fogja a törvényhozásnál a magyar orvosok tiszteletreméltó testülete is, hisz ők tapasztalják legjobban a pornográfia szomorú, nemzetpusztító, degeneráló hatásait. Merem mondani, hogy a pornográfia kérdése épügy a közegészségügy körébe is tartozik, mint a tuberkulózis és a kiütéses tifusz. Meghajlom a magyar orvosi kar fáradságot nem ismerő nemes munkálkodása előtt, mellyel a tüdővész terjedését igyekszik megakadályozni. Csak arra kérem őket, hogy a pornográfia ellen is hasonló eréllyel lépjenek sorompóba, hogy se

a lélek, se a test ne sorvadjon el oly hamarosan ebben az országban.

A többbit a társadalomtól várom.

A törvényhozás és rendőrség csak a szembeötlő visszaéléseket szüntethetik meg, a közerkölcsöket nem nemesíthetik. Pedig addig majdnem hiábavaló, majdnem sysiphusi munka a pornográfia ellen a küzdelem: amíg a közerkölcsiséget nem emeljük. Ehhez pedig szükséges, hogy a társadalom legszélesebb rétegeit tisztultabb etikai felfogás, ízlés, műveltség és mindenekelőtt pozitív vallásosság járja át.

Az ilymódon megnemesülő társadalom maga fogja kebeléből kilökní a pornográfia szemetjét. Maga fogja bojkottálni azokat a lapokat, kabarékat, mozikat, színházakat, regényeket és költeményeket, melyek sértik ízlését, műveltségét, erkölcsét, vallásosságát.

Hogy társadalmunk így megnemesüljön, mintegy újjászüléssé, össze kell fognia minden tényezőnek: iskolának, Egyháznak, a komoly sajtónak, a szépirodalom hivatott művelőinek, a kormány által szubvencionált összes közművelődési intézményeknek. Mert a fejsze már a fa gyökerére tétetett, s ha nem fogunk össze mindannyian — jönni fog a pusztulás, a halál. Kérem a Katholikus Nagygyűlést, hogy a Pázmány-Egyesületnek a pornográfia ellen megindított akcióját magáévá tenni, saját tekintélyével támogatni s így a nemzet megmentésének ilyirányú munkájában résztvenni szíveskedjék.

Ünnepi beszéd.

A Regnum Marianum által rendezett pápai ünnepélyen, X. Pius 50 éves áldozópapi jubileuma alkalmából, 1908 november 28-án.)

Kedves ifjak! A háborús középkor egyik jelene jut eszembe most, midőn X. Pius pápa áldozási jubileuma alkalmából mi katolikusok az egész föld kerekiségén hódolva-tisztelve ünnepeľjűk Krisztus helytartóját, szent Péter utódját.

Hosszú időn keresztül szellemi harcban állottak, de valódi háborút is viseltek a büszke Hohenstaufok a római pápával. S midőn az egyik kénytelen volt mégis, legyőzette nem annyira a fegyver, mint inkább a pápa világhatalma által, előtte meghódolni, megtette ugyan: letérdelt és tartotta a kengyelvasat, míg a pápa felült lovára, de a dacos germán gőg is kitört belőle, s mikor a pápa lábát a kengyelbe tette, odakiáltotta neki: *Non tibi, sed Petro!* Neked nem, hanem Péternek hódolok.

Kedves ifjak! A pápa előtt térdelő Hohenstaufinak ezen dacos felkiáltásában a katolikus hitnek egy mély igazsága rejlik,

az, hogy a pápai széken, bár más és más nevet visel, de mindig az örökifjú, soha meg nem haló, a világ végéig élő Péter ül, az a Péter, akinek Krisztus mondotta : te vagy a kőszál és erre a kősziklára építem Egyházamat és a pokol kapui nem vesznek rajta erőt. És neked adom a mennyország kulcsait és amit feloldasz a földön, fel lesz oldva a mennyben is és amit fenntartasz, fenn lesz tartva a mennyben is ; az a Péter, akinek az Isten Fia mondotta : imádkoztam érted, hogy el ne fogyatkozzék a te hited és te egykoron megtérvén, erősítsd meg atyádfiait ; az a Péter, akire a világ Megváltója rábízta bárányainak és juhainak legeltetését. «Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd juhaimat.»

Ez a Péter nem halt meg, hanem él ma is. Élt a katakombákban, élt szegénységben, a hívők alamizsnáiból az ókorban ; élt később a Lateránban, Quirinálban, Vatikánban, dicsőségben, hatalomban ; élt, mikor Henrik német császár bűnbánati ingben Canossa vára előtt kért tőle bocsánatot ; élt, mikor a büszke Hohenstaufi tartotta kengyelvasát s mondotta : Non tibi, sed Petro ; élt később a száműzetésben, avignoni fogságban, megaláztatásban ; élt, mikor őt VIII. Bonifác és VII. Pius neve alatt Szép Fülöp és Nagy Napoleon tettleg bántalmazták ; élt IX. Pius neve alatt, mikor megfosztották földi hatalmától ; élt XIII. Leó neve alatt, aki, bár nagy szellemével az egész világ fölött uralkodott, egy percre sem hagyta el a Vatikán börtönét ; él X. Pius neve alatt s élni fog, amíg Krisztusnak nyája lesz e földön, csak akkor fog meghalni, amikor kialszik a nap, összeesnek a csillagok s a földön kigyúl a mindent megemésztő tűz, hogy annak lángjából egy új világ keletkezzék.

Non tibi, sed Petro, mondá a büszke császár. Ez a Péter apostol, a Krisztus helyettese örökéletű ember. Változik az ábrázatja, a ruhája, a környezete, de nem változik a hatalma, a tekintélye, s ha valakinek nem tetszik az ábrázatja, mégis kell, hogy meghajoljon előtte, mert ő mégis csak Péter, a mennyország kulcsai az ő kezében vannak, fölötte a Szentlélek lebeg, Krisztus ígérete és imádsága vezeti őt, hogy meg ne tántorodjon s bennünket is megóvjon az eltévelyedéstől.

Öreg ember, már-már kétezeréves és mégis fiatal. Láta összedőlni a római birodalmat, a bizánci császárságot ; látta Attila hadait és a népvándorlás hullámzásait ; megkoronázta Ottót, koronát küldött a magyarok királyának, megkoronázta Napoleont. Átélt az arianizmust, a görög schizmát, a reformációt, a francia forradalmat. Mellette elhaltak királyok, összeroskadtak trónok, kihaltak dinasztiák ; ő ma is él friss ifjú erőben ; mikor IX. Pius kimondta a vatikáni zsinat határozatát, mikor X. Pius fölemelte szavát a modernisták ellen : ez a szó époly érces volt, époly erős, mint mikor Péter az apostoli zsinat határozatát hirdette ki, s a

Péter szavát, bármily nevű pápa ejtse is ki, a katolikusok millió ma is époly tisztelettel hallgatják, előtte épúgy meghajolnak, mint tette ezt szent Ágoston, aki a katolikusok meggyőződését egy rövid mondatban oly szépen kifejezte: *Roma locuta, causa finita*. Szólt a pápa, az úgy be van fejezve.

Ez előtt a Péter előtt hódolt meg a büszke Hohenstaufi, ez előtt a Péter előtt hódolunk mi is a mai napon, kedves ifjak, mikor X. Pius pápát jubileuma alkalmából ünnepeljük és szívünk túlárado lelkesedésével üdvözljük.

Azonban mi a büszke Hohenstaufi mondását megfordítjuk: *Et tibi et Petro*. Előtted és Péter előtt hódolunk. Hódolunk személyednek, hódolunk apostoli méltóságodnak.

Igen, hódolunk apostoli méltóságod előtt, mert benned Pétert látjuk a mennyország kulcsaival, a Szentlélek erejével, Krisztus hatalmával, a csálhatatlanság karizmájával. Hisszük, hogy amit megkötsz e földön, meg lesz kötve a mennyben is; amit feloldasz, fel lesz oldva a mennyben is. Hisszük, hogy a Krisztus imádsága téged is megerősít, hogy soha el ne tévedj. Hisszük, hogy fölötted is lebeg a Szentlélek, hogy megvilágítsa utaidat, parancsaidat, rendeleteidet. Ezért hódolunk előtted, engedelmeskedünk szavadnak, meghajolunk rendeleteid előtt s rendíthetetlen bizalommal és nyugodtsággal tekintünk minden az Egyházat fenyegető veszély elé: mert tudjuk, hogy te Péter vagy, köszikla vagy, melyen a pokol kapui nem vehetnek erőt.

Et tibi et Petro. De hódolunk előtted is, mert tiszteljük nemcsak méltóságodat, hanem magas személyedet is, amely méltóságodnak fényét csak emeli.

Hódol személyednek, nemcsak X. Piusnak, hanem a szegény szülőktől származott Sarto Józsefnek az egész katolikus világ: fejedelmek, püspökök, papok, férfiak, nők, de hódoljon elsősorban az ifjúság.

Mert ha végigtekintek az újabbkori pápák tiszteletreméltó sorozatán, nem találok egyet sem, aki oly kiváló, feltűnő módon kimutatta volna atyai szeretetét az ifjúság iránt, mint X. Pius pápa.

Alig lépett a pápai trónra, úgyszólván első dolga volt kátét szerkeszteni az olasz ifjúság számára.

A Vatikán kapuit megnyitotta s vasárnap délutánonként ő maga foglalkozik az ifjúság vallási oktatásával. Kiadta az Acerbo nimis kezdetű körlevelet, melyben szívére köti az egész világ papságának, hogy egyik legfontosabb kötelességének tartsa az ifjúság vallásos nevelését és tanítását.

Majd kiadva a gyakori szentáldozásra buzdító rendeletét, ismét külön gondja van a gyermekekre és ifjakra; elrendeli, hogy a gyakori szentáldozástól a gyermekek azért, mert gyermekek,

vissza ne tartassanak, ellenkezőleg, épen a gyermekeket és ifjakat kell arra buzdítani, hogy az angyalok eledelével táplálják lelküket, erősítsék szívük tisztaságát és ártatlanságát.

Mindnyájan tudjuk — tán önök közül, ifjú barátaim, már többen tapasztalták is — mily öröm van a Vatikánban, ha diákarándokcsapatok jelennek meg a Szentatya előtt. Krisztusnak helytartója, X. Pius nem úgy fogadja a diáksereget, mint a fejedlem alattvalóit, hanem mint az atya gyermekeit. Sőt, csak a legközelebb is diáktornászok vonultak be a Vatikán udvarába és a Szentatya világkormányzásának gondjai között is tudott időt szakítani arra, hogy a nemzetközi diáktornaversenyt végignézzék és az ifjú atléták testgyakorlataiban örömet találjon. Mindezek alapján elmondhatom, ifjú barátaim, hogy a pápa mindnyájunké, de X. Pius elsősorban a tietek, az ifjúságé.

És némileg meg is tudom érteni X. Pius pápának ezt a nagy vonzalmát az ifjúsághoz. A pápai trónra lépve, kimondotta a nagy jelszót: «mindent megújítani Krisztusban»; de mikor onnét a pápai hatalom ormáról végigtekintett a világon, azt hiszem, szomorú érzés szoritotta össze apostoli buzgóságtól égő szívét. Hogyan volna lehetséges Krisztusban megújítani ezt a vén, korhadtt, bűnök alatt roskadozó, érzékiségbe merült, kevélységtől elvakított világot? S mikor így tépelődött, reátok, az ifjúságra esett tekintete és megkönnyebbült aggodalmakkal telt lelke. Megtalálta nagy tervéhez az eszközöket, a katonákat, az apostolokat. Titeket, az ifjúságot. Általatok akarja megújítani a világot. Az ifjúság által akar új életet, hitet, reményt, tisztaságot, eszményi törekvéseket, keresztény erényeket, krisztusi életet vinni be a nagyvilágba.

Ez az ő nagy szeretetének, az ifjúsághoz való nagy vonzódásának a nyitja. Ezért szerkeszti a kátét, végzi maga a hitoktatást, sürgeti az ifjúság vallásoktatását, buzdítja az ifjúságot a gyakori áldozásra, ezért karolja fel oly nagy szeretettel a kongregációkat: mert tudja, érzi, látnoki lélekkel látja, hogy ennek a romlott világnak a meggyógyítása, megújítása Krisztusban csak úgy lehetséges, ha az ifjúság mély hittel, tiszta szívvel, éretnyes étellel, vallásos buzgósággal lép ki az iskolából az életbe. Igen, fiatal barátaim, X. Pius őszentsége reátok számít; töletek várja fölséges gondolatának megvalósítását: *Instaurare omnia in Christo*, Krisztusban megújítani mindent: családot, társadalmat, közeletet, államot, tudományt, művészetet, szóval az egész emberiséget.

Ti vagytok ennek a fölséges renaissancenak, újjászületésnek a csirái; egy új, szebb, nemesebb, boldogabb korszaknak hajnalhasadása, amelyben ismét Krisztus fog uralkodni az emberek szívében.

Fiatal barátaim ! Meg vagyok arról győződve, hogy ti a mai napon Róma felé tekintve, az aranymisés pápa előtt meghajolva, egy szívvel, egy lélekkel mondjátok : *et tibi et Petro*. Hódolunk előtted is.

Hódoljatok hát előtte olymódon, amivel atyai szívének a legnagyobb örömet szerezhetitek. Igérjétek és fogadjátok meg, hogy hívek maradtok mindig a kongregáció zászlójához ; hívek ahhoz az élethez, azokhoz az elvekhez, melyeket a kongregációban tanultatok. Ez a fogadás legyen a ti jubileumi ajándéktok a Szentatyának, melynél kedvesebbet neki nem adhattok ; mert ez a fogadás azt jelenti, hogy beálltok az ő harcosai, az ő katonái közé s vele együtt törekesztek : *Instaurare omnia in Christo*. Megújítani mindent Krisztusban.

Ifjú, soha meg nem fogyatkozó erőben él ez a Péter apostol ma is és élteti az egész Egyházat. A Krisztustól nyert erőt adja át a püspököknek, ezek a papoknak, a papok ezzel az erővel tanítják, szentelik meg a híveket, bocsátják meg bűneiket, vezetik őket a boldogság útján. Az apostoli erő, az apostoli vér itt lüktet közöttünk is : kitől nyerte a mi szeretett püspökünk is az ő hatalmát? Pétertől. Így lett ő is apostol, így adhat ő is a legutolsó káplánnak is ismét hatalmat . . . S így ennek a Péternek a keze, ereje, szelleme, tekintélye elnyúlik Rómából a földkerekség minden részére, így valóban ő a kőszál, amelyen épül az egész Egyház, a pásztor, aki legelteti Krisztus egész nyáját, a juhokat és bárányokat egyaránt.

Ez előtt a Péter előtt hódolt meg a büszke Hohenstaufi, ez előtt a Péter előtt hódolunk mi is a mai napon, kedves ifjak, mikor X. Pius pápát jubileuma alkalmából ünnepeljük és szívünk túlárado lelkesedésével üdvözöljük.

Iskola és a család.

(A székesfehérvári főgimnázium Szent Imre ünnepén 1910. nov. 5.)

Mélyen tisztelt közönség ! Ritkán van a maihoz hasonló alkalom, amely az iskolát és a családot, a tanárokat, szülőket és gyermekeket nemcsak összehozza, hanem ugyanazon érzelmekben, hangulatban és lelkesedésben egyesítse. Megragadom ezt a ritka alkalmat arra, hogy egy olyan kérdésről szóljak önökhöz, amely talán kevésbé illik az ünnep keretébe, de amelynek fogékonyabb hallgatóságot aligha találhatnék ezen ünnepelő közönségnél. Együtt látom magam előtt egy tanintézet tanári karát, ifjúságát s az ifjú nemzedék szülőit — miről beszélhetnék ma nagyobb joggal, több eredménnyel, mint az *iskola és család* viszonyáról?

1. Valaha *iskola és család* egymással karöltve, egymást támogatva végezték magasztos feladatukat : az ifjúság nevelését. És ez egész természetes. Hisz az iskola a családból nőtt ki, a szülők kötelességeinek egy részét vállalta magára s így joggal számíthatott mindig a család támogatására.

Az *iskola és a család* ezen egyöntetű, harmónikus működése azonban rég megszűnt. Ez a két egymásra utalt intézmény mindjobban eltávolodott egymástól, s ahelyett, hogy egymást támogatná, nem egyszer farkasszemet néznek egymással.

Az iskolát a XVIII. század végén kezdődő s a XIX. században virágzásra jutott német bölcselek és pedagógusok nevéhez fűződő áramlat kivetkőztette eredeti jellegéből s kezdte megásni azt az irt, amely még ma is tátong az *iskola és a család* között. Ez az irányzat egyedül az oktatást, az intellektuális kiképzést tűzte zászlójára. De erre a zászlóra nem volt ráírva : *In hoc signo vinces* — ellenkezőleg, ez a zászló csőd szélére vitte az iskolát, csődbe magát a tudományt, miként ezt nemrég egy kiváló francia tudós, *Brunetiére* nyíltan bevallotta.

Az iskola rávetette magát teljesen a tanításra, a nevelést egészen elhanyagolta, azt gondolva, hogy az intellektuális képzésnek természetes folyománya lesz az erkölcsi művelődés és nevelés. Egyoldalúan megtömte, megterhelte az ifjúság szellemét, de szívét üresen hagyta, akaratát, jellemét nem irányította ; tanított, de nem nevelt ; tanított mindent, csak egyet nem, ami a legszükségesebb, *hogyan kell élni?*

Még ez nem lett volna végzetes baj, ha, amit az iskola elhanyagolt, kipótolta volna a szülői ház, ha az iskola egyoldalú ferdeségeit kiegyenlítette volna a családi nevelés ; ha az ész túlterhelését egyensúlyozta volna a jellem, az akaratérő és a szívjószág képzése a családban ; egyszóval nem lett volna nagy baj, ha az iskola tudásra, a család meg életre tanította volna az ifjúságot. De amit elhanyagolt az iskola, azt elhagyta a család is — nagyrészt az iskola befolyása alatt. A kötelező iskolázás, az iskolának úgyszólván a gyermek egész életét lefoglaló impériuma, főleg pedig az iskolának csak az intellektuális kiképzést célzó irányzata a családokban megérlelte azt a meggyőződést, hogy a gyermek teljesen az iskoláé — a szülők minden nevelői kötelességét és feladatát átvette az is oda. Így jött létre az a pedagógiai anarchia, hogy sem az iskolákban, sem a családban nem neveltek — ezen anarchia szomorú következményeiért pedig ma már keservesen lakol az egész európai társadalom.

Felnőtt egy-két nemzedék sok tudománnyal, minden nevelés nélkül ; teletömte magát egész megcsömörlésig a jó és a rossz tudás fájának gyümölcseivel, de az élet fájának gyümölcsét nem

érlelte meg. S ennek a következménye, hogy míg az agyat csaknem szétfeszíti a sok tudás : erőtlen az akarat, ingatag a jellem s így az élet küzdelmei és kísértései között nem tud megállni minden tudása, intelligenciája, műveltsége dacára az iskolázott ember. Megrémülve vette észre a társadalom a jellemtelenség, az akaratgyengeség, az erkölcsi süllyedés térfoglalását a legműveltebb osztályokban ; megrémülve látja, hogy tudás, műveltség, intelligencia nem védi meg az embert a bukástól, a legszönyűbb erkölcsi süllyedéstől sem. Eleinte ezen szomorú jelenségeket a modern korral járó szükségszerű pathológikus tüneteknek minősítették.

De csakhamar belátták, hogy ezek nem egyszerűen beteges kivételek ; belátták, hogy a sok tudás szívjóság nélkül, a sok ismeret jellem nélkül, a magas intelligencia akaraterő nélkül kárhozatos méreg az egyénre, a családra, a társadalomra. Kezdték tehát keresni e félszeg fejlődés okait. S divatba jött mindenért az iskolát tenni felelőssé. Megindult a rekriminációk egész sora az iskola ellen a sajtó és szülők részéről. De maguk az illetékes tényezők is komolyan foglalkoznak napjainkban az iskolázás kérdésével. Mert habár a legnagyobb igazságtalanság volna mindenért az iskolát okozni : nem lehet tagadni, hogy iskolázásunk rendszerében is van hiba. Tudósok, bölcselek, pedagógusok behatóan foglalkoznak iskolai rendszerünk hiányainak földerítésével és orvoslásával. Először is keresik a módokat, hogyan lehetne könnyíteni a szellemi túlterhelésen. Egyik javaslat a másikat éri. Van aki az érettségit, másik minden vizsgát, egy harmadik a bizonyítványt vagy legalább a szekundát akarja eltörölni ; van aki azt javasolja, hogy még leckét se adjon fel a tanár, annál kevésbé házi dolgozatot ; mindent az iskolában, ott is csak játszva tanuljanak. Keresik az egyes tantárgyak módszertani kezelésében a gyakorlatiasságot, igyekeznek visszatéríteni az iskolát a régi elvéhez : *Non scholae, sed vitae discimus*. Sőt a tárgyak egymáshoz való viszonyát is praktikus szempontok szerint mérlegelik, a jelenlegi beosztást gyökerestül felforgatni akarják. Némelyek a klaszikus nyelvek helyébe a modern nyelvtanítást helyeznék, mások szerint a természettudományokra kell a főszúlyt fektetni, ismét mások az esztétikai képzést hangsúlyozzák. Egyik a földrajzot, másik az irodalomtörténetet, harmadik a rajzot akarja a tanítás középpontjává tenni.

De belátják azt is, hogy az iskolának nevelnie is kell, ezért sürgetik a testedzést, tornászatot, éneket, hadijátékokat, sőt a kézi munkát is ; az alkoholizmus ellen már az iskolákban megkezdik a küzdelmet ; az elemi iskolákban a fa- és a madárnap mind megannyi nevelési momentum. Fölvetették a «coeducatio»

és a nemi felvilágosítás eszméit gyógyszer gyanánt az ifjúság közt elharapódzott erkölcstelenség ellenében.

Keresik az iskola érintkezését a családdal is. Tervezetik, itt-ott már életbeléptették a szülői és a tanári közös értekezleteket. Nemzetközi nevelési kongresszusokat tartanak (a múlt évben Londonban, az idén Brüsszelben), melyeken az *iskola és a család* nevelői feladatait tárgyalják.

Egy kiváló német pedagógus, *Foerster*, apostola lett az akaratnevelésnek; egyik művét a másik után adja ki, melyekben ostromozza a kizárólagos intellektuális képzést s az egész nevelés gerincének az akarat, a jellem megszilárdítását mondja.¹

Mindezen törekvésekben van sok helytelen, de van sok helyes gondolat is. Mindenesetre igaz, hogy az iskola nem önmagáért, hanem az életért van; igaz, hogy az iskolában nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell; hogy nemcsak tudásra, hanem életre is kell tanítani; nemcsak ismereteket kell közölni, hanem a szívet is kell képezni, a jellemet fejleszteni, az akarat cselekvő és ellenálló, munkabíró és önmegtagadó erejét nagyobbítani. Mert, miként egy angol író mondja: «az a tanító, aki csak ismereteket közöl, mesterember; aki azonban a jellemet fejleszti, az művész».

Mindenesetre igaz az is, hogy mai iskolai rendszerünk gyökeres reformot igényel a népiskolától kezdve a legfelsőbb oktatásig; de az is bizonyos, hogy a jövő iskolája csak akkor fog több eredményt elérni, több sikert felmutatni, mint a mai, ha abban a tanító szívének, lelkületének kisugárzására legalább is annyi alkalom lesz, mint tudományának előadására.

De igaz az is, hogy mindent nem várhatunk az iskolától. *Az iskolát támogatniok kell a szülőknek is.* A meglevő bajokért nem egészen az iskola a felelős, hanem a család is, sőt ez jobban, mint általában az iskola. A nevelés gócpontja, melegágya mégis csak a család; a nevelés elsősorban az anya és az apa feladata. Az iskola csak berámázza a képet, melyet a szülők rajzolnak a gyermek szívébe. A nevelés a legegységesebb valami, ehhez főképp a gyermek egyéniségének és életének megfigyelése és megismerése szükséges, amire a túlsúfolt iskolákban a tanító egyszerűen képtelen. Ki szoktathatja jobban rendre, fegyelemre, pontosságra, engedelmességre, munkásságra, kötelesség- és tisztességtudásra,

¹ V. ö. 1. *Jugendlehre. Ein Buch für Eltern, Lehrer u. Geistliche*, Berlin.

Schule u. Charakter. Beiträge zur Pädagogik des Gehorsams u. zur Reform der Schuldisciplin. Zürich.

Lebenskunde. Ein Buch für Knaben u. Mädchen. Berlin.

Lebensführung. Ein Buch für junge Menschen. Berlin.

Sexualethik u. Sexualpädagogik. München. (Ez megjelent magyarul is a Szent István-Társulat kiadásában.)

önmérsékletre, indulatainak, szenvedélyeinek, túlzó vágyainak megfékezésére a gyermeket, mint épen a szülő? Pedig ezekből kovácsolódik a jellem, acélozódik az akarat. Csakis a szülő vezetheti minderre gyermekét, aki ott van mellette az élet mindazon körülménye között, amelyek mindennapi alkalmul szolgálnak ezen erények és készségek gyakorlására. Az iskola legfeljebb csak figyelmeztethet és buzdíthat; csak az általános keretet adhatja meg: a családi nevelésnek kell ezen kereteket kitöltenie. Épigy, hol van több alkalom a szívjóság, a szeretet, a részvét, a türelem gyakorlására, mint otthon a családi körben, ahol a szülők, a testvérek, a cselédek, a szomszédok, a betegek, a vendégek, a koldusok ezer meg ezer alkalmat nyújthatnak arra, hogy a gyermekben a szociális érzék, a szolidaritás gondolata, vagy mint a régiek mondták, az igazi felebaráti szeretet megnyilatkozzék.

* * *

2. És a vallásosság öntudatos gyakorlására mi buzdíthatná jobban az ifjút, mint atyjának, anyjának, rokonainak, a család tagjainak példája? Hiába tanítják, vezetik, buzdítják ez irányban a tanulót az iskolában, ha a család légkörében az ellenkező példa hatástalanná teszi az iskolában megfogamzott jószándékot.

Pedig, mélyen tisztelt közönség, az *egész nevelésnek egyedüli biztos alapja a vallásosság*. Ezt nem pótolhatja sem etika, sem műveltség, sem esztétika. Mert az erkölcs is csak úgy lesz életképes, ha a vallásban gyökeredzik; a műveltség és esztétika pedig igazi vallásosság nélkül csak arra jó, hogy ideig-óráig elfodje a szív durvaságát és szép mezbe öltöztetve a bűnt, elaltassa a lelkiismeretet. Mutatja Franciaország példája, ahol vallásosságra nem nevel az iskola, de tanít etikát és esztétikát — és mi az eredmény? Maguk az államférfiak is meg vannak rémülve a gyermekbűnösök nagy számától, az erkölcsi élet süllyedésétől. A vallástalan ethika, a *la moral laïque* legfőljebb arra jó, hogy «apacheokat» neveljen — és forradalmár sztrájkolókat, akik bombákkal akarják kivívni igazukat.

Az *igazi vallásosság a nevelés legfőbb tényezője; mert mi sem gyakorolhat oly kedvező hatást — mint a vallásosság — a jellemképződésre, az akarat erő megszilárdítására, a lelki tehetségek harmonikus kialakulására, szociális érzék kifejlesztésére, az erkölcs tisztaságára*. Mert csupán az igazi vallásosság védi meg a műveltséget is az egyoldalúságtól, a tudományt a felfuvalkodottságtól és pedanteriától — s ez adja meg az embernek azt az erőt, amelyet az élet nehéz megpróbáltatásaiban másutt hiába keres.

Ma már, Istennek hála, a mi iskoláinkban jó úton járunk. Számos újítás mutatja, hogy az intellektuális képzés egyoldalúsá-

gát kezdik elhagyni s a rendszer hiányait a tanárok buzgalma és nevelői tapintata pótolja.

És hogy a vallásos nevelésre nagy gondot fordítanak, mutatja az, hogy az erkölcsi nevelés eszközei közé fölvették épen azt az intézményt, amely hivatva van megtanítani az ifjúságot az igazi, bensőséges vallásos életre. Ez a MÁRIA-KONGREGÁCIÓ, amely ebben az intézetben is évről-évre lombosabb, virágzóbb s hisszük, hogy érett gyümölcsökben is évről-évre gazdagabb.

Már most Önökön a sor, mélyen tisztelt szülők, hogy kövessék az iskola jó példáját. Ne várjanak mindent az iskolától, hanem legyenek Önök is nevelőik gyermekeiknek.

Támogassák az iskolát, még pedig két irányban. Először is ne nehezítsék meg az iskola munkáját. Ez történik, ha a család ellentétes eljárásával az iskola fegyelmét lazítja, jószándékait meg hiúsítja, vagy ha meggondolatlan bírálataival tekintélyét lerontja. Az iskolát támadni kényelmes ugyan, de legnagyobb mértékben könnyelmű és veszedelmes, már csak azért is, mert megmételyezi a gyermek lelkét, kiöli belőle a szükséges tiszteletet, úgy hogy végeredményében szülőinek tekintélyét sem fogja becsülni. — Az iskola mindenkor ápolja a tanulóknak a szülők tiszteletét és szeretetét, méltán elvárhatja tehát ugyanezt a családtól. Ne az iskolának üzenjen hadat a család, hanem a gyermek szívében levő rossznak; legyen fegyvertársa az iskolának, hogy egyesült erővel oktatás, fegyelmezés és szoktatás által képessé tegyék a gyenge, rosszra hajló gyermeket, hogy később önuralom és önnevelés által saját magát fékezhesse és tökéletesíthesse.

De pozitív irányban is támogatnia kell a családnak az iskolát. A gyermek testi, lelki és erkölcsi erőinek kifejlesztésére legalább annyi gondot kellene fordítani, mint a test ápolására és nevelésére. A lelki élet mélyítése, a kedély nemesítése és az akarat edzése által ki kell képezni a gyermekben a belső érzéket és fogékonyságot a lelki élet finomságai iránt; meg kell sejtetni vele, hogy van a pusztán külső életen kívül mélyebb, igazibb élet is; legyen legnemesebb törekvése: életét lehető legtökéletesebben kifejleszteni. Ezt a vágyat oltsa a család gyermeke szívébe s akkor a leggazdagabb örökséget, a legjobb útravalót adta neki az élet számára.

Igy lesz ismét helyreállítva az egyedüli természetes viszony *iskola és család* között, ha tudniillik mindegyik kiveszi részét a nevelés nagy munkájából.

Ilyen harmónia volt azon ifjú nevelésében, akinek tiszteletére, ünneplésére, dicsőítésére ma itt összegyöttünk, akit halála után az Egyház a szentek glóriájával övezett, akit a keresztény magyar ifjúság méltán tekint eszményképének.

SZENT IMRE tanítását és nevelését királyi atyja egy idegen szerzetesre, szent Gelléltre bízta. De a nevelő munkáját megkönnyítette a jámbor anya és a szentéletű atya példája és imája, sőt Szent István külön intelmeket intézett fiához, melyekben az atya szeretetével és tekintélyével erősítette meg a nevelő által hangoztatott elveket. Ime, mélyen tisztelt közönség, előttünk a példa. *Ha azt akarjuk, hogy az ifjúság szent Imre nyomdokaiba lépjen, töltsse el a tanárokat szent Gellért szelleme, a szülők pedig kövessék Szent István példáját és fiához intézett intelmeit.*

Végül hozzátok fordulok, kedves ifjak. Ne gondoljátok, hogy rólatok megfeledkeztem. Hisz amit eddig mondtam, az is érettek, a ti érdekekben történt. Sőt, miként érettetek van az iskola, érettetek a család, érettetek a MÁRIA-KONGREGÁCIÓ: úgy érettetek van ez a mai ünnepség is. Szerencsések vagytok, mert oly sokan gondolnak reátok: egy egész intézet lelkes tanári karával, atyátok-anyátok a szülői szeretet egész melegével. A ti kedvetekért jött ide a mai ünnepre e város díszes közönsége, élén apostoli főpásztorával, aki mindenütt ott van, ahol igazi életről van szó; mert *a püspök úrnak, a város közönségének, a tanári karnak legfőbb vágya, hogy nagyok legyetek erényben, erősek akarásban s így egykor boldogok az életben.* Sőt még ez sem elég.

Az Egyház is azért állítja lelketek elé szent Imre dicső alakját követendő eszménykép gyanánt, a boldogságos Szűz is azért terjeszti ki felétek a KONGREGÁCIÓBAN védő palástját, a mindenható Isten azért küldi közétek őrző angyalait, az Úr Jézus azért kínálja nektek lelketek táplálékául az Olláriszentségben önmagát: *hogy nagyok, erősek, boldogok legyetek.* Minden, ami nemes a földön, körülvesz benneteket s ami az égből reátok tekint: a ti boldogságtokat akarja.

Fiatal barátaim! Istennek, a Szűzanyának, a szenteknek, az őrzőangyaloknak, szüleiteknek, tanáraitoknak ezt az éjjel-nappal értetek fáradozó, aggódó áldozatos szeretetét, főpásztoroknak és a város közönségének ezen irántatok tanúsított jó-akaratát és leereszkedését meg kell hálálnotok. Hogyan? Ha mindazt, amit ők nektek nyújtanak, megragadjátok, szívetekbe fogadjátok s ugyanazzal az odaadással, mellyel ők irántatok viselteknek, *igyekeztek ti is magatokat nevelni, fölékesítve szíveteket SZENT IMRE erényeivel: tisztaságával, áhítatával, engedelmességével, kötelességtudásával, Isten és emberek iránt áradozó önzetlen szeretetével.*

Úgy legyen!

Az Oltáriszentség a lelkipásztorkodásban.

(A Katholikus Nagygyűlés eucharisztikus értekezletén, 1911. nov. 14-én.)

Mélyen tisztelt Oltártestvérek! Ha körültekintünk nyíltan és elfogulatlanul a világban, ha vizsgáljuk közelebbről az egyes társadalmi rétegek gondolkozásmódját és pszichéjét; ha megfontolás tárgyává tesszük, hogy a keresztények százai, ezrei, nagytömegei hogyan élnek és hogyan halnak meg: mondom, ha mindezt gondolkozás tárgyává tesszük, elfacsarodik a szívünk s közelállunk ahhoz, hogy a reménytelenség sötét, nehéz ködje fogja be lelkünket.

Mert, aki nem ámitja magát, aki bír egy kis ember- és világismerettel, az kénytelen megvallani, hogy az igazi katolikus hitélet ma már a híveknek csak egy kis töredékében él — a nagytömegeből ez kiveszett, sőt a keresztény szellem s vele a keresztény erkölcs kiveszőfélben van a modern társadalomból s ha ez így halad, az egykor keresztény Európa lakói ismét pogányok lesznek szellemükben, erkölceikben, életükben és halálukban.

Mindenesetre szomorú, lehangoló tapasztalat ez, mely könnyen kishitűségre, sőt tévedésre is vezetheti az embert. Mintha Krisztus ereje megtört volna, mintha a Szentlélek elhagyta volna az Egyházat, mintha a katolicizmus alkonya következne Európában, mintha a magas kultúrával nem tudna már lépést tartani az Egyház ósdi berendezése, mintha a katolicizmus csak primitív népek nevelésére volna hivatva, melyet azok nagykorúságukban levethetnek magukról, mint a gyermekruhát levetjük, elhagyva a gyermekszobát.

Mélyen tisztelt Oltártestvéreim! Ezek a nehéz, ködös gondolatok olyannyira rászállottak egyes gondolkodók — papok és laikusok — lelkére, hogy megzavarták őket még hitükben is. Új formákba akarták önteni a katolikus vallást, annak dogmáit és intézményeit. Ez az aggodalom egy titokban lappangó herezist hozott létre, a modernizmust, melynek nagyrészt az a törekvés volt a szülőanyja: megmenteni a katolicizmust a modern ember és a modern kultúra számára.

Ami a modernisták lelkét megborzongatta, sőt ami őket a herezis örvényébe kergette, az a nehéz gond foglalkoztatta az Egyház kormányosának a lelkét is, t. i. hogy hogyan lehetne megmenteni Európa népeit a katolicizmusnak, hogyan lehetne a modern pogányságot ismét visszavezetni Krisztushoz, hogyan lehetne ezen túlmasas kultúra és civilizáció közepette ismét virágzó hitéletet teremteni? Hogy a katolicizmus ne az archeológia és a művészettörténet, hanem a mindennapi élet közép-

pontja legyen, világítson és melegítsen a társadalom minden rétegében. Szóval, hogyan lehetne *instaurare omnia in Christo*, — ezt kereste a pápa is.

S ő megtalálta. Itt látom plasztikusan, kézzelfoghatóan hitünk nagy dogmáját élni és működni, hogy t. i. Krisztus helytartóját maga a Szentlélek vezeti, s így a hit dolgaiban neki föltétlenül el kell találnia a helyes ösvényt.

A pápa rámutat az orvosságra. Nem új tanokra, új irányokra, nem is új impressziókra van szükség, hanem buzgó, apostoli pasztorációra. Ez és csakis ez mentheti meg a népeket, nemzeteket, az intelligens és nem intelligens elemeket a modern pogányságtól.

Pasztoráció, mely kezdődik a gyermekkorban, melynek célja : *instaurare omnia in Christo* — eszköze maga Krisztus, a *Verbum divinum*: az Isten igéje hitoktatásban és prédikációban és az *Ige teste* az Oltáriszentségben. Ez azon eszköz, mellyel *renovabitur facies terrae*. Oly egyszerű, oly világos, oly igaz ez a tanítás !

És a pápa nem mulaszt el alkalmat, hogy a hitelemzés, a prédikáció, de főleg a szentáldozás lélek- és népmentő hatását ki ne emelje.

Maga ad ki katekizmust, a gyermek-pasztorációt ismételten sürgeti s az ekörül fölburjánzott téves felfogások ellen főlemeli szavát ; a prédikációt oly fontosnak tartja, hogy azt szeretné vasárnaponként minden misével kapcsoltnak látni, dicséri a hollandi katolikus papságot, mert ez már szokásba vette, hogy vasárnaponként minden kismise után vagy közben tart egy rövid, 10—15 perces prédikációt, ezt a pápa követésreméltónak mondja s ajánlja az amerikai papságnak. Mert ma mindenekelőtt az Isten igéjére van szükség ; a szívek-lelkek nagy éhségét csak ez tudja lecsillapítani. Az Isten igéje és a Krisztus teste.

Ezért az igehirdetés mellett a szentáldozás a másik eszköz, mely a mai pasztorációnak kell, hogy középpontja legyen — mondhatnám úgy, mint volt a kereszténység őskorában.

A gyakori szentáldozást eddig is sokra becsültük, méltányoltuk, prédikáltuk, terjesztettük : de most látjuk, hogy mennyire rövidlátók voltunk, mennyire befolyása alatt állottunk a jozefinizmusnak, janzenizmusnak, bürokratizmusnak, bár lelkünk egész hevével küzdöttünk ezek ellen. Buzgólkodtunk a gyakori áldozás mellett s mégis inkább elriasztottuk tőle az embereket, mintsem hogy odaédesgettük volna őket az oltárhoz. Mert mi volt más, mint elriasztás, mikor a gyakori, főleg a mindennapi áldozótól már nagy tökéletességet, valódi életszentséget kívántunk? Mi volt más, mint elriasztás, mikor bevitték a köztudatba püspökök és teológusok, hogy csak nagyobb gyermekek járulhatnak a szent-

áldozáshoz, akik már végigtanulták a katekizmust, sőt Franciaországban és Németország egyes vidékein az első szentáldozás az elemi iskolázás záróköve lett. Mi volt más, mint elriasztás, mikor hitszónokok és aszketikus írók a szentáldozásról beszélve, mást sem tudtak, mint a méltatlan áldozás nagy bűnét minél ríkítóbb és rettenetesebb színekkel lefesteni és a méltatlan áldozókat a Krisztus-gyilkosokkal, a Judásokkal és az Oltáriszentség meggyalázóival egy sorba helyezni?

Ez utóbbit ugyan én magam mindig túlzásnak tartottam és elítéltem, de a két előbbi magam is így tanultam világhírű jezsuita tanároktól s magam is így tanítottam. Még a leg-orthodoxabb tudósok és püspökök lelkét is fogva tartotta e téren bizonyos elfogultság. Most azonban kinyílt a szemünk, eloszlott a köd, mely körülvelt bennünket. A pápa dekrétumai új világot tárnak föl előttünk az Eucharisziára vonatkozólag; illetve az Eucharisziát ősi erejében állítják elénk, arról lehámozva mindent, amivel százados előítéletek, elfogultság ezt az ősi erőt eltakarták vagy megbénították.

Most értjük az Eucharisziát mi is úgy, mint az őskeresztények: a pápa dekrétumai azt célozzák, hogy az Oltáriszentség necsak a liturgiának, hanem a pasztorációnak és minden egyes keresztény életének a középpontja legyen.

Most értjük a Miatyánk kérését is a *mindennapi kenyérről* igazi értelmében. Ez a panis quotidianus, amit az evangélisták görög szövege ἄρτος ἐπιούσιος-nak panis supersubstantialisnak nevez, nem az asztalra kerülő kenyér, hanem az oltárról kiosztott égi kenyér, melyet azért kérünk mindennap, mert kell, hogy mindennapi eledele legyen a léleknek — és hogy csakugyan a régi Egyházban századokon keresztül ez volt a magyarázat, csak a napokban mutatta ki egy vaskos monográfiában Bock Péter jezsuita-atyja: Die Brotbitte des Vaterunsers. (Paderborn, 1911.)

És ez ellen a magyarázat ellen ne hozza föl senki azt, hogy logikátlan volna előbb kérni az Oltáriszentséget és csak ezután a bűnök bocsánatát — X. Pius Sacra Synodus Tridentina dekrétuma világosságot vet a Miatyánk logikájára is. Mert ez a természetfölötti kenyér igenis arra van rendelve, hogy a lelket egészen megtisztítsa az úgynevezett bocsánatos bűnöktől. Igazi kereszténynél a halálos bűn úgyis csak elvétve fordulhat elő — ez az a *malum*, amelytől a Miatyánk végén kérjük az Urat, hogy szabadítson meg bennünket.

Mikor tehát a bűnök bocsánatát kérjük, ez inkább csak a kisebb, úgynevezett bocsánatos bűnökre vonatkozik — s ezt a bűnbocsánatot kérhetjük az Eucharisztia kérése után, mert hisz elsősorban magától az Oltáriszentségtől remélhetjük ezen bűnök

bocsánátát. Maga a liturgia is ezt tanítja ; hisz mielőtt a hívőnek nyujtaná a pap az Úr testét, eléje mutatja : *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* — most is tollit peccata, elveszi, eltörli annak a szívéből a világ bűneit, hiúságait, haszontalan-ságait, aki ezzel a kenyérrel táplálja lelkét. S ugyancsak tovább folytatva, az áldozó nevében mondja : *Domine, non sum dignus, sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea* — tehát föltételezi maga a liturgia is, hogy az a lélek nemcsak gyenge, hanem beteg is és ezt a kenyeret orvosságnak akarja használni.

Mindezt oly nehéz volt nekünk a százados előítéletek ködé-ből kihámozni. Most már világos előttünk, hogy a szentáldozás nem az erény jutalma, hanem eszköz annak elérésére ; hogy ezt az Úr épen azért alapította, hogy a lelkeket megtisztítsa, meg-nemesítse, megszentelje. Mi eleddig épen azokat tartottuk vissza a gyakori szentáldozástól, akik erre legjobban rászorultak : a gyengéket, az ingadozókat, a lelki betegeket, akik még nem tud-tak egészen szakítani a világgal, akik vágyódtak ugyan erő és egészség után, de azt másutt nem találták meg. És visszatartot-tuk azokat is, akiknek az öntudat meghasadásával épen ez a kenyér van hivatva megadni a keresztény élet öntudatos gyakor-lásához az alapot, a kedvet, ízt, örömet, visszatartottuk a gyer-mekeket.

De a *Sacra Synodus Tridentinát* csakhamar követte a *Quam singulari* dekrétum a gyermekek áldozását illetőleg. Amit Gerson, a Sorbonne nagy kancellárja mondott «*De parvulis ad Christum trahendis*» című művében, hogy t. i. *reformatio ecclesiae* debet *inchoari a pueris* : ugyanezt az elvet vallja X. Pius pápa is *instauratio omnium in Christo* debet *inchoari a pueris*.

És ennek a nagy instaurációnak leghathatósabb eszközlője, ha a gyermeki szíveket lefoglaljuk Krisztus számára, mielőtt azokat a bűn lefoglalta volna a maga számára. Ne akkor vezes-sük őket az oltárhoz, amikor már hajótörést szenvedtek, melyből a penitenciatartás, ez a *secunda post naufragium tabula* meg-mentette őket a teljes elmerüléstől — hanem vezessük őket oda, mielőtt az élet tengerére kieveznének, vezessük őket oda épen azért, hogy hajótörést ne szenvedjenek. Kedveltessük meg velük az oltárt, a lélek mindennapi táplálékát, amely növeli lelkükben a malasztot, erőt, életet, amely örömet, fényt, illatot kölcsönöz a lélek ártatlanságának.

Mélyen tisztelt Oltártestvéreim ! X. Pius pápa rendeletei új irányt jelölnek a pasztorációnak, azaz jobban mondva a pasz-torációt visszaterek az ősi mederbe. Igyekezzünk magunkat beleélni ezen dekrétumok szellemébe.

Először is ne sokat beszéljünk a méltatlan áldozásról és ha

erről beszélünk, csak a theologiai igazságnak megfelelően tegyük ; viszont annál többet beszéljünk a szentáldozás nagy kegyelmei-ről és áldásairól, a belőle meríthető vigaszból, örömről, arról a módról, melylyel a szentáldozásból minél több kegyelmet s áldást meríthetünk.

Másodszor könnyítsük meg a híveknek a szentáldozást. Ne kössük annak kiszolgáltatását merev formákhoz, például, hogy csak mise alatt, vasárnap csak nagymise alatt áldoztatunk. Ha sok a gyónó, minden órában legyen áldoztatás. Vasárnaponkint ott, ahol csak egy pap van, nyújtson ez arra alkalmat, hogy a hívek már kora reggel megáldozhassanak. Tegyük lehetővé a gyermekeknek és betegeknek is, hogy minél gyakrabban áldozhassanak. A gyermekeknek a szellemi fejletlenség, a betegeknek a jejunium sacramentale ne okozzon nehézséget. Maga a Szentszék nyújtja nekünk a példát, hogy a szentáldozás körül nagylelkűek legyünk és ne szűkkeblűek.

Ami a gyermekek gyakori áldozását illeti, igyekezzünk eloszlatni a szülők idegenkedését e gyakorlatot illetőleg ; értessük meg a szülőkkel, hogy gyermekeik tisztaságát, jövőjét, boldogságát misem biztosíthatja jobban, mint a gyakori áldozás által megerősített kegyelmi élet. Mutassunk rá a mai kor megsokasodott veszedelmeire, amelyeknek még a szülők nem voltak kitéve — ezek a veszedelmek teljesen igazolják az új gyakorlatot.

De főleg könnyítsük meg a híveknek a gyakori szentáldozást azért, hogy gyakran nyújtunk alkalmat a szentgyónáshoz. A felnőttek, de főleg a gyermekek addig a gyakori áldozáshoz nem fognak hozzászokni, amíg nehezen és csak kérés útján juthatnak a szentgyónáshoz. A gyakori áldozásnak első föltétele, hogy a gyónatószék ne legyen üres ; hogy ott mindennap, főleg szombat délután és vasárnap reggel minden hívő, felnőtt és gyerek, előzetes kérés nélkül megtalálja a papot s elvégezhesse gyónását.

Visszatérek oda, ahonnet kiindultam. Nem arra van szükség, hogy új utakat keressünk az apológiának, új formákat a dogmáknak, új intézményeket az Egyháznak, új módszereket a katekézisnek, hanem arra van szükség, hogy a *Verbum divinum* erejét mi is azzal a buzgósággal fölhasználjuk a pasztorációban, mellyel az apostolok tették.

Teljesen elhibázott az a gondolat, hogy a katolicizmus a mai kultúrába és civilizációba csak úgy helyezkedhetik bele, ha modernista szellemben földadja dogmáit, isteni intézményeit. Mi is csak úgy helyezkedhetünk be a mai állami és társadalmi életbe, amint az őskereszténység helyezkedett az Imperium Romanumba. S amivel az őskereszténység győzedelmeskedett az Imperium Romanum fölött, azzal mi is győzhetünk : a *Verbum divinum*-mal, Isten ígéjével és az Isten testével.

A gyakori áldozásról.

(A bécsi eucharisztikus kongresszus magyar papi értekezletén 1912. szeptember hó 13-án.)

Csodálatosak az isteni Gondviselés útjai. Az eucharisztikus kongresszus abban az időben vonul végig a bécsi császárváros utcáin, amikor X. Pius pápa a gyakori, mindennapi áldozás fölújítását sürgeti — és a magyar papság Bécs azon templomában tanácskozik, amelynek sírboltjában nyugszik II. József, az a fejedelem, akiről van elnevezve azon egyházi irányzat, melynek épen ez az eucharisztikus kongresszus van hivatva megadni a halálos döfést. Így lesz igazán magasztos a kiengesztelés. Egyik Habsburg nevéhez fűződik a jozefinizmus, amely a janzenizmus mellett legnagyobb akadálya volt az Eucharisztia kultuszának, e napokban egy másik Habsburg felséges királyi példájával buzdítja nemcsak mindkét monarchiájának népeit, hanem az egész világ katolikussait az Oltáriszentség megbecsülésére; a Habsburg császári és királyi család fejedelmi fénnel és pompával készíti az utat X. Piusnak a népek millióihoz, hogy ezek megértsék a pápa nagy gondolatait a gyakori szentáldozást illetőleg.

Itt e császárváros és e templom falai között az eucharisztikus himnuszok fölséges akkordjai mellett önkénytelenül is eszünkbe jut a jozefinizmus, amely gyakorlati következményeiben sokban hasonlít a janzenizmushoz. De a janzenizmus nem hatolt át sem Ausztriába, sem Magyarországra; míg a jozefinizmus bilincseinek utolsó foszlányait itt e császárvárosban, e templomban akarjuk magunkról lerázni véglegesen.

Alig heverte ki az egyetemes Egyház a reformáció pusztításait, alig fakadt ki újra a pezsgő hitélet a trienti zsinat üdvös rendeletei s főleg a Jézustársaság apostoli buzgósága nyomán: két oldalról is veszedelmes áramlat támadt, hogy a virágzásnak induló hitéletet ismét tönkretégye. Németalföldön és Franciaországban a janzenizmus, nálunk a jozefinizmus. Nagyban különbözik egyik a másiktól, de abban megegyeznek, hogy mindkettő távoltartja a híveket a hitélet kútforrásától, a szentáldozástól. A janzenizmus elriaszt, a jozefinizmus elfeledteti a hívekkel a szentáldozást. Az első csak angyalokat akar bocsátani az Úr asztalához, a második fölöslegesnek tartja a mennyei lakomát. Az első irányzat papjai gyóntatnak ugyan, de nem oldoznak föl, kínozzák a gyónót a tökéletes bánat és szeretet hamis világításba beállított s elérhetetlennek feltűnő magaslataival; a másik irányzat papjai nem gyóntatnak, csak húsvétkor, a házasság megkötésekor és a halálos ágyon, amikor tudniillik ezt a rubrika föltétlenül előírja. A janzenisták eretnekségbe csapó makacssággal

ragaszkodnak szőrszálhasogató rideg elméleteikhez, a jozefinisták a hitéletben csak matrikulákat és rubrikákat látnak. Azok elriasztották a templomból és a szentségektől a hívek seregét — szomorú példája ennek Franciaország — ezek becsukták a templomokat, hogy csak a hivatalos órákban legyenek nyitva; miként hivatallá tették a püspökséget és a plébániát: úgy hivatalossá tették az egész hitéletet, melynek csak a rubrikáit kell betölteni — a hivatalos órán túl a hivatal nem működik, ha a rubrikák és a matrikulák rendben vannak, ezeken túl nincs semmire szükség.

A lelkipásztorkodás ezen kettős irányzata a papságon át beleette magát a nép lelkületébe is; a gyakorlatból szokás, a szokásból elv, az elvből meggyőződés, ebből közszellem fejlődött, melyet nehéz volt kiirtani papságból és népből egyaránt.

Én itt nem foglalkozom a janzenista rigorizmus szötte visszasságokkal; de igenis, rá kell mutatnom, hogy a mi papságunk és népünk felfogását a hitéletet illetőleg mennyire befolyásolta, sőt még ma is befolyásolja (a legtöbb esetben ma már öntudatlanul ugyan) a jozefinista szellem, amely, bár több mint ötven éve küzdünk ellene, még mindig itt kísért közöttünk.

Mert, szeretett Oltártestvéreim, beszéljünk nyíltan és őszintén, mi volt nálunk a hitélet a hívek óriási többségénél? Egy-két rubrikához és matrikulához kötött cselekedet — semmi más. És mi volt a pasztoráció? Egy-két rubrika betöltése, egy-két matrikula kiállítása — semmi más. Megszületett a gyermek? Megkeresztelték. Fölkelt az anya a betegágyból? Egyházkelőre ment. Misét hallgattak vasárnap (hétköznap csak az iskolásgyermek); gyóntak-áldoztak húsvétkor, házasságkötéskor, haláloságyon. Ezen túl a hitélet nem terjedt. Ki gondolt volna arra, hogy az egész nap zárva tartott templomban az Úr Jézus jelen van? Ki gondolt volna arra, hogy a szentáldozás a kegyelmek, erő és vigasz forrása, melyből nemcsak egy-két kiválasztott, hanem a hívek egyetemessége akár mindennap is meríthet, mikor az ezen forráshoz vezető utat a közönyösség bozótja fődte el a hívek előtt?

Jól emlékszem — még nem nagyon régen történt — egyik faluban majd csaknem újjal mutogattak az emberek egy grófi család guvernantjára és részint szörnyűködve beszéltek (még a pap is), hogy hetenkint többször áldozik és — horrendum dictu — gyónás nélkül is áldozik. Igen, mert nálunk ez is rubrika szerint ment: a gyónást követi az áldozás, illetve gyónás nélkül nem lehet áldozni.

Ezt a rubrikához kötött felületességet és formalizmust bevitték a hitoktatásba is, amely csak a káté kérdéseinek szóról-szóra való felmondását célozta; ez a formalizmus irányította a

nép vallásos életét is, úgy hogy nem volt egyéb vallási szüksége, mint amit a rubrika előírt.

Körülbelül ötven év óta, mindenestre a vatikáni zsinat óta, óriási erőfeszítéssel igyekezett a papnevelés új eszményeket, új szellemet, új irányzatot adni a lelkipásztorkodásnak — de valljuk be, ez nem igen sikerült. Főleg azért, mert a népnek nem volt szüksége apostolokra, vallási szükségletei nem terjedtek túl a rubrikákon. Akármilyen szent tűzzel és buzgalommal indult el a fiatal pap a lelkipásztori tevékenység mezejére, csakhamar el-lankadt, elvesztette kedvét —, mert nem akadt munkája.

X. Pius pápa szózata fölrázta a népet és a papságot lethargiájából és reméljük, hogy végét veti a rubrikás vallásosságnak. Mert X. Pius dekretuma a gyakori áldozásról nemcsak a janzenista elveket fojtja meg gyökerükben, hanem hivatva van megszüntetni a jozefinista bürokratizmust is; hivatva van arra, hogy a keresztény népet rávegye a vallásos élet öntudatos gyakorlására.

Máris észreveszi az ember a változást. Nyári időben, tanár-ember lévén, itt is, ott is megfordulok a vidéken. És látom kis falvakban is, hogy már hétköznapiak is vannak gyónók és áldozók, nemcsak öreg anyókák és grófi guvernantok, hanem elemi iskolás fiúk és leányok, fiatal emberek, felnőttek a nép köréből és az úri osztályokból. Igaz, hogy nálunk mindez még csak szórványosan fordul elő, de már öröndetes az, hogy előfordul és hogy ma már nem szörnyűködnek azon, ha valaki gyónás nélkül többször is áldozik. A pápai szózatnak máris van hatása; hogy több, nagyobb, általánosabb legyen a hatása, ez most a lelkipásztorok buzgóságától fog függni s nekem épen az a föladat, hogy rámutassak azokra a módokra és eszközökre, melyekkel a gyakori áldozást megkedveltethetjük a hívősséggel.

Sokan azt gondolják, hogy a gyakori áldozásról sokat kell beszélni. Sőt ezen a téren itt-ott már valóságos túlzás is van, örökös eucharisztikus beszédekkel buzdítyják, illetve riasztják el a híveket. Nem sok beszéd kell itt, hanem cselekedet és a beszédekben is inkább tanítás szükséges és fölvilágosítás, mint buzdítyás. Vigyázzunk, hogy a sok buzdítyó beszéddel ellenkező végletbe ne essünk: az egészséges hitélet helyett beteges, érzélgős szentimentalizmusnak ne legyünk szószólói.

Cselekedet szükséges; elsősorban meg kell könnyíteni a híveknek a gyónást és az áldozást. Ez az első föltétel, mely nélkül az eucharisztikus beszédek áradata sem mutat föl semmi eredményt.

A gyóntatószéket fel kell oldani a zár alól, amely alá a jozefinizmus rubrikázó formalizmusa és a papság kényelem-

szeretete helyezte. Azzá kell azt ismét tenni, ami a rendeltetése : hogy a hitéletnek szerve legyen, amelyhez minden hívő könnyen hozzájárulhat. Amíg a hívőnek kérni kell a gyóntatást, addig nem is lesz általános a gyakori áldozás. Többet legyen nyitva a templom, mint eddig s a lelkipásztor is többet üljön a gyóntatószékben, mintegy odahívogatva a híveket, az iskolásgyermeket is : *venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos !*

Falukban minden reggel és szombat délutánokon, városokban a délelőtti órákban is és délutánonként, nagy városokban még esti órákban is, a világvárosokban az éjjeli órákban is legyen hozzáférhető a gyóntatószék. Viszont az áldozást is meg kell könnyíteni, különösen falvakban, ahol egy mise van, nem szabad ahhoz ragaszkodni, hogy csak nagymise alatt legyen áldoztatás. A kora reggeli órákban is nyujtsuk a hívőknek az élet kenyerét s így esetleg, akik nem hallgathatnak szentmisét, legalább a kora reggel végzett áldozással szentelhessék meg az Úr napját.

A gyakori gyónás azonban föltételezi azt is, hogy a gyóntatószékek kényelmesek legyenek a gyónó és a gyóntató számára egyaránt. Legjobb volna külön gyóntató-kápolnák berendezése üvegajtókkal, amelyek egyszersmind fűthetők legyenek. Egyáltalában a templomok vagy legalább is a sekrestyék és gyóntató-kápolnák fűtése ma már elsőrangú szükséglet, mely nélkül a rendes, naponként hosszabb ideig tartó gyóntatás téli időben alig végezhető a gyóntató és a gyónók egészségének veszélyeztetése nélkül.

Azonban, megvallom őszintén, hogy mindettől még nem várom a gyakori áldozás nagyobb mérvű elterjedését. Mindenestre, ha sokat ülünk a gyóntatószékben, szaporodni fog a gyónók és az áldozók száma ; de nekünk arra kell törekednünk, hogy az áldozások száma a gyónásokéhoz viszonyítva hatványozódjék, hogy egy-egy gyónásra 5—10, sőt 15 áldozás is essék. Az eszményi állapot az volna, ha kevesebbet gyónnának és többet áldozhatnának a hívek. Hisz a gyónás szent Jeromos szerint a hajótöröttek mentődeszkája — *secunda post naufragium tabula* —, de hát a Krisztus híveinek csak nem kell oly gyakran hajótörést szenvedniök? A gyakori áldozás van hivatva arra, hogy kevesbítse a gyónást, mert preventív eszköz a hajótörések ellen.

A gyakori áldozás azonban nézetem szerint nem fog egyhamar általános lenni. Mert ehhez nevelni kell a népet. Hangsúlyozom, nevelni és nem buzdítani csupán. Nevelni elsősorban az iskolában és a gyóntatószékben.

A gyakori áldozás úttörője a katekézis. Nekünk a katekézist ezentúl új irányban kell végeznünk ; eddig sok volt a forma-

lizmus a hitoktatásban, kell, hogy ezentúl több legyen benne az élet; eddig az elmélet uralkodott benne, ezután a gyakorlatra kell nagyobb súlyt vetni, hogy a gyermek necsak tudja, hanem tegye is a kátét — faire le catechisme — miként a francia mondja. Talán nem is véletlen, hogy az eucharisztikus kongresszust közvetlenül megelőzte a katechetikai s kongresszus; mert az Eucharisztia és a katekézis nagyon szorosan összefüggnek egymással.

Miként a kereszténység őskorában a katekézis előkészítés volt a szentségek (keresztség, bérmlás, áldozás) fölvételére, így kell annak ma is lennie. De ehhez szükséges, hogy a hitoktatás ne merüljön ki formulák betanításában. Mert az üdvösségre és a hitéletre egészen közömbös, hogy el tudom-e sorolni a nyolc boldogságot, a Szentlélek hét ajándékát, a kilenc idegen bűnt, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. Tehát ne ilyen formulákon nyargaljon a katekézis, hanem tanítson meg kegyeleméletre, melynek szabályozója a lelkiismeret, táplálója a malaszt, ennek forrásai az imádság, szentmise és áldozás, gyümölcse a tevékeny Isten- és emberszeretet, helyreigazítója a penitenciatartás. Ime, ezek a főbb irányelvek, melyeket a katekézisben ki kell domborítani az öntudatos vallásos élet fejlesztésére.

Szükséges, hogy ezentúl alaposabb és világosabb legyen a tanítás a súlyos és a bocsánatos bűnökről és azok hatásairól, valamint a lelkiismeret szabályozásáról is kétes esetekben. Mert ez az előfeltétel ahhoz, hogy valaki gyakrabban járulhasson gyónás nélkül is a szentáldozáshoz.

Szükséges azután, hogy a hívek megismerjék az öntudatos kegyelemélet megnyugtató, vigasztaló és boldogító természetét, mert csak így fogják a vallásos életet egy-két szertartásnál többnek tekinteni. Ha tudják azt, milyen érték, milyen kincs, milyen minden áldozatra érdemes a kegyelem gyarapodása a lélekben; ha tudják értékelni a Krisztusból kiáradó életet, erőt, vigaszt és boldogságot, akkor fognak kívánczolni is a szentáldozás után; ez nem lesz többé előttünk a húsvéthoz vagy a haláloságyhoz kötött ceremónia, hanem lesz az, aminek Krisztus alapította, a lélek mindennapi kenyere.

Még a jóindulatú hívek nagyrésztét is két nehézség tartja vissza a gyakori áldozástól. Félnek a méltatlan áldozástól s félnek attól, hogyha gyakrabban áldoznak, veszít buzgóságuk bensőségéből, a legszentebb is megszokottá s hétköznapivá válik. Mindkét félelem alaptalanságát, ahol csak tehetjük, ki kell mutatnunk, az iskolában, a gyóntatásban és a szószéken is.

Méltatlanul csak az áldozik, aki készakarva, súlyos bűnnel a szívében járul az Úr asztalához. Szomorú volna, ha a hívők nagy többsége a gyónás után nem tudna megmaradni több napon

át a kegyelem állapotában ! De ez valóban nincs is így. Általában állíthatjuk, hogy a híveknek egy nagy része habitualiter, állandóan, szokásosan a kegyelem állapotában van. Az ifjúság 14—15 éves korig, a házasságban élők nagy része, a jól nevelt hajadon leányok csak nem követnek el minden héten, pláne nap-nap után halálos bűnöket? Ime, mindezek járulhatnak gyakrabban a szentáldozáshoz, még akkor is, hacsak kéthetenként gyónnának, sőt ezek közül sokan még akkor is, hacsak havonként járulnának a szentgyónáshoz. Közben-közben követnek el ők is bűnöket, — hisz az igaz is hétszer esik napjában —, de ezek csak bocsánatos bűnök, melyeket maga a szentáldozás letöröl a lélekről. Hanem természetesen szükséges, miként fentebb mondtam, hogy különbséget tudjanak tenni bűn és bűn között, tudják regulázni lelkiismeretüket, de viszont érezzék és tudják azt is, hogy az igazi alázatosság többet ér, mint a farizeusi önbizalom. *Domine non sum dignus*. Egyik sem méltó. Csak a Szűzanya volt méltó, hogy Krisztust méhébe fogadja. A többinek, Assisi szent Ferencnek, szent Teréziának, X. Pius pápának, mindnek mondania és éreznie kell: *Domine non sum dignus*.

Járulhat tehát a bűnös ember is a szentáldozáshoz, ez az, amit eléggé nem hangsúlyozhatunk — csak ne legyen súlyos, halálos a bűne. *Quotidie peccas, quotidie sume* — ez volt a régiek elve, ezt kell újra bevésni a hívősereg lelkébe.

Aki súlyos bünt követett el, az nem járulhat megelőző gyónás nélkül a szentáldozáshoz s ha mégis bűnének tudatával szívében áldozik, méltatlan áldozást követ el — *non dijudicat corpus Domini*. Nagy bűn a méltatlan áldozás, aki ezt elköveti, *judicium sibi manducat et bibit* —, de nem a legnagyobb bűn.

Beszélhetünk ugyan a méltatlan áldozásról is, főleg ott, ahol esetleg emberi tekintetekből könnyebben elkövethetik a méltatlan áldozás bűnét, de ne túlozzunk. Ez volt épen a janzenizmus vesszőparipája, a méltatlan áldozás oktan félelme, amelynek következménye lett a szentáldozás teljes elhanyagolása. Kevesebbet beszéljünk a méltatlan áldozásról, de annál többet a jó áldozás gyümölcsseiről, áldásairól, boldogító hatásairól.

De alaptalan a másik félelem is, hogy aki gyakran jár áldozni, annak csökken az áhitata, az ráún az angyalok kenyerére, miként a zsidók is ráúntak az égből aláhulló mánnára. *Quotidiana vilescunt*, mondják sokan, főleg a jozefinisták, mikor a gyakori, vagy pláne a mindennapi áldozásról hallanak. Igazuk van, *quotidiana vilescunt*, ha ezek a quotidianák nem életszükséglet, hanem csak külsőség, máz, szokás. Az életszükséglet *numquam vilescit*.

A tortára, csemegére ráúnnánk, ha mindennap asztalunkra tennék, de a kenyérre nem únunk rá ; az ünnepély, multság,

a szórakozás úottá válik, ha mindennapos, de nem a mosdás, a testmozgás, a lélekzés. A szentáldozás is nem ünnepély, nem csemege, hanem mindennapi kenyér gyanánt adatott; kell, hogy életszükséglete legyen a léleknek s akkor nunquam vilescit. De az élet is rácsafol erre a félelemre. Mert általános a tapasztalat, hogy akik gyakran áldoznak, nagyobb belső és külső áhitattal járulnak az Úr asztalához, mint azok, akik csak húsvétkor áldoznak.

Ime, szeretett Oltártestvéreim, főbb vonásokban jeleztem az irányelveket, melyek szerint katekézisben, szószéken és gyóntatószékben tanítanunk kell a híveket, hogy a pápai dekrétum szellemének megfelelően előmozdítsuk a gyakori áldozást. Az ily irányú tanítás, ha megfogamzik a hívek lelkében, egy új nemzedéket nevel, mely nem elégszik meg azzal, hogy a neve a matrikulában van, hanem élni és meríteni akar a Krisztus kegyelmeinek bőségéből. S így fog átalakulni a lelkipásztorkodás ismét azzá, aminek Krisztus Urunk tervezte, nem lesz hivatal, hanem apostolság, mely a templomot nemcsak a hivatalos órákban tartja nyitva, mely a gyóntatószéket s az Úr asztalát könnyen hozzáférhetővé teszi kicsinek és nagyoknak, szegénynek és gazdagnak s így fogja a pápai dekrétum a jozefinizmus utolsó foszlányait is összetépni, hogy Krisztus az Eucharishtiában legyen ismét a Habsburgok népeinek vezére, tápláléka, összetartó ereje, azon Habsburgoké, akik e napokban az egész világ előtt fényes tanúságot tesznek a legméltóságosabb Oltáriszentségbe vetett hitükről. Legyen ez a bécsi eucharisztikus kongresszus necsak a vallásos élet fölséges manifesztációja, hanem X. Pius Sacrosancta Synodus rendeletének legünnepélyesebb promulgációja a Habsburg monarchiák minden lelkipásztora előtt s legyen ily módon kiinduló pontja a lelkipásztorkodás újjászületésének, hivataloskodásból apostolkodásba való átalakulásának.

Az Oltáregylet és a pasztoráció.

(A győri eucharisztikus papi értekezleten 1912. október 14-én.)

Mindnyájan érezzük, hogy rendkívül szeszélyes, folyton hullámzó, mindent felforgatni és megváltoztatni akaró korban élünk; oly korban, mely úgyszólván mindennap új meglepetésekkel szolgál, de egyszersmind új kísértésekkel veszi körül az ifjúságot, népet, magát a papságot, következésképen új és új nehézségeket gördít a lelkipásztorkodás útjába. Korunk széditő haladása a technika terén gyökeresen megváltoztatta az összes élet- és gazdasági viszonyokat; de viszont tagadhatatlan, hogy a rádium, a rotációs, az autó, a telefon, a kémia és az aviatika belenyúltak

az emberek erkölcsi világába is. Külsőleg szebb, kényelmesebb, változatosabb, élvezetesebb, lázasabban lüktető élet nyílt meg az emberek előtt, de sajnos, a legtöbb esetben a lélek nyugalma, békéje, tisztasága és vallásossága árán. Soha egy korban sem volt a lelkipásztorkodás annyira komplikált, mint napjainkban; mert a hívek élete sem volt annyi változatosságnak, hite-erkölcsé annyi veszélynek kitéve. Sohasem volt akkora leleményességre szükség a lelkipásztorkodás terén, mint manapság, amikor úgyszólván minden új fölfedezés a papság részéről is új védő és mentő munkásságot kíván. Ez az ideges, kapkodó, nap-nap után új utakat taposó világ a lelkipásztorokat is kényszeríti, hogy új utakat és módokat keressenek a hívek megmentésére.

Még ezelőtt száz évvel is mily egyszerű, nyugodt, síma volt a lelkipásztorkodás városokban és falvakban egyaránt! A hívek életének két középpontja volt: a család és a templom. Az emberek hivatalos ügyeik és dolgaik végzése után összes idejüket, estéiket, vasár- és ünnepnapit szabadságukat családjuk körében töltötték el. Ujságot nem olvastak. Szellemük egyedüli irányítója a lelkipásztor volt; az iskolában és a vasárnapi prédikációból szívták magukba elveiket, világnézetüket.

Ma mindez megváltozott. Ma mindenki kifelé törekszik a családból. Centrifugal erők ragadták meg és taszítják az embereket a családi körből ki az utcára, idegenek, ellenségek, mérges, kárhózatos befolyások közé. Gazdasági viszonyok kényszerítik már a falu népét is, hogy 14—15 éves fiúk és leányok elhagyják a családot, városba, idegenbe menjenek cselédnek, munkásnak. De akik otthon maradhatnak a családban, azokat is viszik ezek a centrifugal erők — a mai korszellem megnyilvánulásai — ki a családból. Minél kevesebbet lenni otthon: ez a mai élet legjellegzetesebb vonása; utcán, kávéházban, korcsmában, kaszinóban, egyesületben, utazásban, kóborlásban — csak otthon nem!

Ehhez járul, hogy a templom is elveszítette ősi vonzóerejét. Ma már nem a pap az egyetlen szellemi irányító, sőt őt hallgatják legkevésbé. Mindenki ujságot olvas. Ez a modern prédikáció, a mai ember mindennapi szellemi kenyeré, melyet mohón fal még az is, aki tudja, hogy méreggel van tele.

Az ujságon kívül az utca, a város, a korcsmák, a mozik, a kaszinók, a társaskörök irányítják a szellemet, formálják a lelkeket, hintik el a modern kor elveit. És ebben a környezetben, a városok légkörében, a vasutak mentén, az utcákon, korcsmákban és mulatókban, mint langyos eső után a gomba, úgy teremnek az Antikrisztus lelkipásztorai: a lázítók, csábítók és a felforgatók. Ma már a legkisebb faluban is vannak nagyszájú népbolondítók; a városok meg tele vannak szociáldemokratákkal,

szabadgondolkodókkal, szabadkőművesekkel, ó és új liberális irányzatú papfalókkal és vallásgyűlölőkkel, akik minden alkalmat megragadnak, hogy akikkel csak érintkeznek, azokat is bemaszlagolják megtévelyedett lelkük mérgével.

Mindezzel szemben a lelkipásztori eszközök száma nemcsak hogy nem növekedett, hanem apadt, illetve a mai viszonyok között elégtelennek bizonyul. Ma már a legtöbb plébánián a hívek száma és különböző elfoglaltsága miatt alig elégséges vasárnaponként az egy mise és egy prédikáció. Előbb-utóbb szükséges lesz a legtöbb helyen a bináció s a reggeli misével kapcsolatban is egy kis rövid prédikáció. Egyáltalában szükség lesz, hogy vásár- és ünnepnapon minden mise prédikációval kapcsoltsassék. X. Pius pápa már többször helyeselte ezt a szokást és ez főleg a városokban nagy jelentőségű! Ha általános gyakorlattá lesz, a városi papságnak nem egy időben, hanem egymásután kell miséznie; ílymódon a híveknek több alkalmuk nyílik misehallgatásra is, de arra is, hogy a miséről egy-két jámbor intelmet vihessenek magukkal.

Mindez azonban nem elég. A lelkipásztorkodásnak legfőbb nehézsége ma az a centrifugal erő, mely a híveket, főleg az iskolából kikerült ifjúságot a családtól, templomtól, paptól eltávolítja. Úgy, hogy ma már úgyszólván minden egyes hívőnek utána kell menni, hogy ezen centrifugal erőket ellensúlyozzuk. Régente elégséges volt a tömegpasztoráció, mely a katekézisen és prédikációban nyilvánult; ehhez járult egy kis egyedi pasztoráció a gyóntatásban. Ma elsősorban az egyedi pasztoráció szükséges künn az életben; azaz a lelkipásztornak utána kell menni híveinek, mert ha nem megy utánuk, szétfutnak, eltévelyednek, izgatók, lázítók, csábítók hatalmába esnek. Minden egyes hívővel személyes kontaktusban kell állania; az iskolából kikerült ifjúsággal, a cselédekkel, munkásokkal, napszámosokkal, tanulókkal, urakkal, intelligens emberekkel. *Omnibus omnia fieri.*

De hát ez majdnem lehetetlen, tekintve a nagy paphiányt és a mai plébániai kereteket.

Ezért mondom, hogy új módokat és eszközöket kell keresnünk, hogy a hívekhez férközzünk. A lelkipásztoroknak szükségük van nagyszámú segédekre; különben képtelenek megóvni híveiket, feltartóztatni ezt a centrifugal bomlást, mely ma tényleg szemeink előtt folyik. Ezek a segédek a laikus apostolok. A régi lelkipásztoroknak ilyen segítségre nem volt szükségük; ma laikus apostolok nélkül a városi pasztoráció megfeneklik, de a falusi pasztoráció is kellő eredménnyel alig működhetik.

Ezen laikus apostolok gárdájában kiváló helyet foglalnak el az Oltáregyletek, melyeket szintén korunk szükségletei teremtet-

tek meg. Már ez okból is kívánatosnak tartom, hogy az Oltáregyletek minél szélesebb körben, még a falusi plébániákon is meghonosuljanak. Mert míg egyrészt az Oltáregylet a templom és az istentisztelet méltóságának emeléséhez jelentékenyen hozzájárul, a jámbor hívők között a hitéletet mélyíti és helyes irányba tereli: másrészt az Oltáregylet tagjaiban a lelkipásztor laikus apostolokat nyerhet és nevelhet, akik munkájának egy jelentékeny részét magukra vállalják, neki segédkeznek, őt apostoli tevékenységében támogatják.

Az Oltáregyletek először is a templom és az istentisztelet fényének, méltóságának emelését célozzák azáltal, hogy oltár- és miseruhákról, egyházi felszerelésekről gondoskodnak. Már ez maga is nagyon fontos lelkipásztori szempontból is. Mert eltekintve attól, hogy itt a legfölségesebb Úr hajlékáról és tiszteletéről van szó, akit az egek dicsősége és az angyalok kara övez — ne feledjük el, hogy a mai korban, amikor a mulatóhelyek, színházak, a nyilvános épületek, még a börtönök is annyi csinnal, komforttal, sőt dísszel vannak építve és berendezve, a templomoknak sem szabad hátramaradniuk. Legyenek a templomok legalább is tiszták; legyen a templomok berendezése és felszerelése az egyházi rubrikáknak megfelelően szép, nemes, ízléses.

Már ezen szempontból is helyénvaló faluhelyeken is az Oltáregylet. Egyszerű parasztasszonyok és parasztlányok is lehetnek az Oltáregylet tagjai. Nem kell nekik miseruhákat hímezni, csipkét verni, arany- és ezüstsálakat varrni. Hanem igenis végezhetik ők a templom tisztogatását, az egyházi fehér ruhák mosását, vasalását, foltozását és az oltárok díszítését virágokkal. Tartsa azt minden asszony kitüntetésnek, ha a templomot tisztogathatja, ha az oltárképeket és szobrokat letörölheti, ha az egyházi ruhákat moshatja és vasalhatja és tartsa minden leány azt megtiszteltetésnek, ha az oltárt virágokkal díszítheti. Ha falusi plébános volnék, addig nem volna nyugtom, míg a község asszonynépét minderről meg nem győzném. És ha ily irányban föl van keltve a nők becsvágya, megalapítanám az Oltáregyletet, amelybe bevennék minden tisztességes asszonyt és leányt, akiknek főfeladata lenne a templom tisztántartása, az egyházi ruhák mosása és foltozása, az oltárok díszítése virágokkal. Egyik héten az, a másikon amaz utca asszonyai söpriki, tisztogatják a templomot; mossák, vasalják az egyházi ruhákat. Egyik vasárnap ezen utca leányai hozzák az oltárra a virágokat, a másikon amazé. Télen nyáron egyaránt, de csak természetes, élő virágokat. Ismerve a női lélek pszichológiáját, elképzelhetjük, minő versengéssel igyekeznének, hogy egyik se maradjon a másik mögött. Ily módon megkedvelné a nép a virágtenyésztést is és ez nagyban hozzá-

járulna ahhoz, hogy saját otthonukat is szebbé, lakályosabbá tegyék.

De az Oltáregylet a hitéletet is a helyes mederben mélyíti. Nemcsak szolgál az oltárnak, hanem az oltárról kiáradó kegyelemnek részese is akar lenni. Ezért írja elő az Oltáregylet tagjai számára az imaórát, hogy t. i. havonként egy órát töltsenek el az Oltáriszentség imáadásában.

Igen ám, épen ez az, amit a falusi lelkipásztorok leginkább nehezményeznek. Hogyan lehessen a falusi asszonynépet arra nevelni, hogy egy egész órát töltsön el imádkozással az Oltáriszentség előtt? Pedig ez nem is oly nehéz dolog! Először is lehet ezt az imaórát közösen végezni: imádsággal, énekléssel és szentbeszéddel — s így az imaóra nagyon könnyen kitölthető.

De én tovább megyek. Én a magam részéről nagyobb súlyt vetek arra, ha nem közösen végzik az imaórát, hanem kiki külön-külön. A közös imaórát én csak a kezdők számára tartom jónak; a többenél a külön imaórák szószólója vagyok. Mert először is a mi jámbor asszonypünket nem féltem attól, hogy ne tudna egy óra hosszat imádkozni az Oltáriszentség előtt — viszont ez a külön imaóra okvetetlenül maga után vonná azt, hogy a templom a nap legnagyobb részében nyitva legyen. Már pedig meggyőződéseim szerint a hitélet emelésére rendkívül fontos dolog, hogy a templom a nap legnagyobb részében nyitva legyen. Mert a nyitott templomnak van vonzóereje, az vonzza nemcsak az Oltáregylet tagjait, másokat is: az iskolából hazamenő gyermekeket, a munkából hazatérő férfiakat; azokat, akiket kísértés vesz körül vagy bánat gyötör. A napközben is nyitott templom érteti meg a hívőkkel az Oltáriszentséget igazán, az Úr állandó jelenlétét a szentostya színe alatt; a napközben is nyitott templom magyarázza meg a híveknek, hogy nekik is szól az Úr szava: *Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradoztok és terhelve vagytok — és én megnyugtatlak titeket.*

Ne mondják azt, hogy nem lehet nyitva tartani a falusi templomokat, mert ezáltal kitennénk annak, hogy meglopják, megszejtelenítik. Mintha a zárt templomok ettől meg volnának óva, mintha azokat sohasem törnék fel! Ha a visszaélésektől való félelem irányít bennünket, akkor ne buzdítsuk a híveket a gyakori áldozásra se, mert a gyakran áldozók között bizonyosan lesz egy-két méltatlanul áldozó is. De vajjon ezen egy-két szerencsétlen bűnének elhárítása céljából megfosszuk a hívek nagy tömegét a kegyelemnek áradatától? Lehet, hogy egyik-másik nyitva tartott templomot meglopják, megszejtelenítik, de bizonyos az, hogy minden nyitva tartott templomból sokkal több fény, kegyelem, természetfölötti vonzóerő sugárzik ki az utcára,

a népre, a hívőseregre, mint amennyi kárt szentségtörő kezek okozhatnak.

Az Oltáregylet a hitéletet a helyes mederben mélyíti az Oltáriszentség tisztelete által, mely a szentségimádással kezdődik, tetőzetét pedig a gyakori szentáldozásban nyeri.

A gyakori áldozás meghonosítására az iskolai katekézisen kívül az Oltáregylet a legalkalmasabb eszköz. De a gyakori áldozásról most nem beszélek többet. Más alkalmakkal, a múlt évi katolikus nagygyűlés keretében tartott papi értekezleten s az idén a bécsi eucharisztikus kongresszuson elmondottam erre vonatkozólag gyakorlati észrevételeimet.

Az Oltáregylet tagjai nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is segítségére lehetnek a lelkipásztornak. Az Oltáregylet a legelső és legtermészetesebb gárdája a laikus apostolságnak; az oltárnál született, tagjai az oltárnál nevelődnek, így van érzékük és tapintatuk a természetfölöttiek iránt. Sőt az Oltáregylet tagjai egyenesen hivatva vannak arra, hogy a lélekmentés nagy munkájában résztvegyenek. Mert az oltárdíszítés, oltárgondozás és a lélekmentés szoros összeköttetésben állnak egymással, úgy hogy aki az oltárt gondozza, annak gondjának kell lenni a lelkekre is. Ez a Pontificale Romanum felfogása.

Miután a püspök a fölszentelendő alszerpapokat figyelmeztette arra, hogy kötelességük leszen az oltár kendőit mosni és tisztán tartani — figyelmüket magasabbra irányítja s így szól hozzájuk:

Altare quidem sanctae Ecclesiae ipse est Christus... cujus altaris pallae et corporalia sunt membra Christi scil. fideles Dei, quibus Dominus, quasi vestimentis pretiosis circumdatur, ut ait psalmista: Dominus regnavit decorem indutus est.

Majd levonja a gyakorlati következtetést:

Si itaque humana fragilitate contingat — folytatja a Pontificale — in aliquo fideles maculari, praebenda est a vobis aqua caelestis doctrinae, qua purificati, ad ornamentum altaris et cultum divini sacrificii redeant.

A Pontificale a subdiaconokhoz intézi ez intelmet; az Oltáregylet tagjaira is joggal alkalmazhatjuk; aki az oltár számára dolgozik, az oltárkendőket készíti, tisztogatja, mossa: annak gondjának kell lenni a misztikus oltárra, Krisztusra és ezen misztikus oltár kendőire, a hívekre is. Ime tehát, hogy úgy mondjam, az Oltáregylet lényegében van az apostoli működés csirája. Ezt a csirát kell helyes vezetéssel és irányítással kifejleszteni.

Már most az a kérdés, miben és hogyan lehetnek tehát az Oltáregylet tagjai a lelkipásztor segítségére? Először is a betegek-nél. Ha környezetükben, szomszédságukban, ismerőseik között

súlyos beteg van, ezt azonnal jelentsék a lelkipásztornál ; viszont ők maguk is kövessenek el mindent, imádsággal és rábeszéléssel, hogy a beteg mielőbb fölvegye a szentségeket. Azután az ifjúságnál végezhetnek apostoli munkát ; különösen az iskolából kikerült ifjúságnál legyenek azon, hogy vásár- és ünnepnapokon misét, prédikációt és keresztény oktatást hallgasson és hogy a vásár- és ünnepnapok délutánjait és estéit úgy töltsse el, hogy ez ne legyen hitének és erkölcsének temetése.

De a családokban is szemügyre vehetik a családi olvasmányokat, ujságokat, és könyveket és kövessenek el mindent — ez a legigazibb apostoli munka —, hogy a mótelyes sajtót kiküszöböljék s a keresztény szellemű sajtótermékeket bevigyük a keresztény családokba. Ahol értesülnek arról, hogy valamely egyén vagy család lelki veszedelemben forog (ide tartoznak a tiltott viszonyok, a vegyes házasság, tisztán polgári házasság, elválás), erről értesítsék a lelkipásztort is, viszont ők maguk is kövessenek el mindent, imádságaik, összeköttetések révén, hogy ezen veszedelmet elháríthassák.

Ime, rámutattam egy-két körülményre, melyekkel szemben a lelkipásztor, minthogy nem is ismeri azokat, úgyszólván egészen tehetetlen — míg a világi apostolok, elsősorban az Oltár-egylet tagjai, e körülmények földerítésével rendkívül nagy szolgálatokat tehetnek a lelkipásztorkodásnak.

Szeretett Oltártestvérek ! Komoly, nehéz időket élünk ; még nehezebbek elkövetkezésétől kell félnünk. Minden jel arra mutat, hogy korunk örületes haladása az Egyházat új megpróbáltatások, sőt új katasztrófák elé viszi. A lelkipásztorkodás ebben az izgalmakkal és folytonos megrázkódtatásokkal telt világban mind nehezebb és nehezebb lesz. Nekünk, magunknak, papoknak is mind több és több lelkierőre, bátorságra és kitartásra van szükségünk és hogy ezzel rendelkezünk, nekünk, magunknak is új erőforrásokról kell gondoskodnunk. Ilyen erőforrások a papi lelki gyakorlatok és az eucharisztikus értekezletek, melyek ma már a papi életnek elengedhetetlen szükségletei.

De miként ez előadásomban arra rámutattam, mi magunk ma már elégtelenek vagyunk a lélekmentés munkájának elvégzésére, szükségünk van a világi apostolok közreműködésére is. A lelkipásztorkodásnak ma ez a legégetőbb problémája : a világi jámbor hívők részvétét a lélekmentésben biztosítani, rendszeresíteni és beilleszteni a világvárosi, a városi és falusi lelkipásztorkodás keretei közé.

Legkönnyebben megy és legtermészetesebb, ha az Oltár-egyesületeket igyekszünk ily irányban fejleszteni. Adja Isten, hogy a győregyházmegyei papság, mely eddig is minden nemes

törekvésben elüljárt, e téren is példát mutasson az Oltáregyletek falusi organizálása és oly irányú vezetése által, hogy ezek a lelkipásztorkodásnak hathatós támogatói legyenek.

Prohászka Ottokár írói jubileumára.

(Székesfehérváron 1912. december 19.)

Mindenekelőtt hálásan köszönöm önöknek, Uraim, a székesfehérvári író és újságíró kollégáknak, hogy erre a kedves, megható, bensőséges családi ünnepélyre a Pázmány-Egyesületet meghívni kegyeskedtek. De viszont engedjék meg őszintén kijelenteni, hogy meghívás nélkül is eljöttünk volna. Mert ahol Prohászka Ottokár püspök urat ünneplik, onnét a Pázmány-Egyesület nem maradhat el, lévén a püspök úr és a Pázmány-Egyesület között a legrégibb, a legbensőbb viszony. Ő püspöke az ősi koronázó városnak, tagja a Magyar Tudományos Akadémiának és a Petőfi-Társaságnak, elnöke elszámálhatatlan sok egyesületnek és emberbaráti intézménynek : de születni ott született és ott nőtt nagygyá, ahol a Pázmány-Egyesületnek leng a zászlója : a katolikus írók és újságírók táborában. Igaz, hogy oly nagygyá nőtt, hogy mellette eltörpülünk valamennyien, de viszont dicsőségének fénye beragyogja a mi kis táborunkat is. Bármily nagy is, a mi vezérünk ; az ő dicsősége a mienk is ; ahol őt ünneplik, ott bátran megjelenhetünk mi is : mert Prohászka Ottokár sem meg nem tagadja, sem nem szégyenli az ő szerény kis véreit : a katolikus írókat és újságírókat.

Mi pedig megjelenve itt, büszkén tekinthetünk nemcsak reá, hanem önökre is, Uraim, mert mi adtuk őt Székesfehérvárnak, az Akadémiának, a Petőfi-Társaságnak : püspöki méltóságát, minden kitüntetését és megtiszteltetését, mint katolikus író és újságíró, mint katolikus szónok tollával és szavával szerezte meg : mindkettővel harminc éven át a diadalmas világnézetnek volt úttörője, prófétája, apostola.

És ezzel egyszersmind rámutattam irodalmi és szónoki működésének valódi nagyságára.

A XIX. század végén a természettudományok óriási haladása karöltve a modern bölcsélettel és történelmi kritikával szét akarta szedni még alapköveit is a katolikus világnézetnek. Ezen irányzat hatása alatt a tudományos világ bizonyos megvetéssel és lenézéssel tekintett a szerintők már-már roskadozó katolicizmusra. Viszont a katolikus intelligencia apathikus közönyösség álmába merült. És íme, ezelőtt 30 évvel föllépett egy fiatal pap a modern tudományok összes fegyverzetével, de egyszersmind

egy próféta, egy apostol hitével, egy költő lelkesedésével — és azóta szünetlenül hirdeti tollal és szóval a keresztény világnézetnek nemcsak jogosultságát, hanem diadalát is a modern kultúra és civilizáció közepette. És nem küzdött hiába, szava nem a pusztában kiáltó szava; ez a nagy meggyőződésből és hitből fakadó szó fölébresztette a közönyösség álmából a katolikus intelligenciát, de tisztelettel hajol meg előtte a tudományos világ is, aminek fényes bizonyítéka, hogy a Magyar Tudományos Akadémia is megnyitotta kapuját a keresztény világnézet apostola előtt.

Látva Prohászka Ottokár működésének ezen rendkívüli eredményeit, őt sokan a XX-ik század Pázmány Péterének nevezik. Én azonban ezt az összehasonlítást Pázmány Péterrel nem tartom megfelelőnek — kivéve a két egyén nagyságát és működésének hatását. Mert szellemi nagyságban és a kortársakra gyakorolt hatásban Pázmány Péter és Prohászka Ottokár egy sorban állanak, de minden egyébben különböznek. Pázmány Péter első sorban az ész embere volt, aki óriási dialektikájával mindig az észhez szólt, meggyőzni akart, lelkesíteni nem tudott. Ezenkívül polemikus volt, aki a polémia éles fegyverével élethalál harcot vív a diadalmasan előnyomuló protestantizmussal.

Prohászka Ottokár irányzata egész más; az óriási dialektika nehéz fegyverzetét nem hordozza, bárhogy tud vele bánni, mutatják írásai. Prohászka nem polemikus, hanem irenikus. Ő nem harcol, hanem kibékíteni akarja a modern kultúrát, haladást és tudományt a hittel és vallással; nem összezúzni, nem rombolni akar, hanem a hit koszorújával ékesíteni akarja a modern embert. Prohászka inkább a szív embere, aki a túlzó intellektualizmust elítéli, aki az érzések és megsejtések és lelki vágyódások nagy horderejét tudja megbecsülni, kiaknázni, hogy a keresztény világnézetnek utat törjön a modern emberek lelkéhez.

Prohászka Ottokár írásaiban semmi hasonlatosság nincs Pázmányéval. Inkább Assisi szent Ferenc mélységes hittel párosult naív lelkülete, clairvauxi Bernárd izzó lelkesedése és miszticizmusa, Dante költői szárnyalása jut eszünkbe, ha Prohászka elmékedéseit olvassuk. Míg ha szónoklatait halljuk, azokban a Kossuth Lajos szónoki erejét érezzük. Én egyáltalában őt inkább Kossuth Lajoshoz, mint Pázmány Péterhez tartom hasonlóknak. Miként Kossuth Lajos az alvó magyarságot, úgy Prohászka Ottokár az alvó katolikus intelligenciát ébresztette fel. Miként Kossuth Lajos a nemzet függetlenségeért rajongott, izgatott, dolgozott: úgy Prohászka Ottokár ugyanazzal a hévvel, izzó lelkesedéssel, mindeneket magával ragadó ékesszólással agitál, ír, szónokol a keresztény világnézet diadaláért. Kossuth Lajos nem érte meg eszméinek diadalát. Adja Isten, hogy Prohászka megérje.

Ez lesz legszebb jutalma. Ez a Pázmány-Egyesület kívánsága szeretett elnökének jubileumán.

Prohászka Ottokár írói jubileumán.

(A Pázmány-Egyesület diszgyűlésén, 1913. jan. 31.)

Engedje meg Méltóságos Uram, hogy a Pázmány-Egyesület, illetve az összes katolikus írók és újságírók, valamint az itt jelenlevő illusztris közönség nevében megköszönjem Méltóságodnak azt a remek beszédet, mellyel egyesületünk közgyűlését megnyitani kegyeskedett. Köszönjük Méltóságodnak nemcsak a fölséges szellemi élvezetet, melyben bennünket részesített, hanem az irányítást és tanítást is, melyet nekünk, katolikus újságíróknak adott. Méltóságod szavai mélyen szívünkbe vésődnek, azért is, mert színigazságot tartalmaznak, de főleg azért, mert bennünket megértő és szerető, munkánkat méltányló szívből fakadtak.

De ennél a köszönetnél, ma ebben az ünnepélyes órában nem állhatunk meg. Ha már köszönetet mondunk Méltóságodnak, engedje meg, hogy mi, katolikus írók és újságírók, a katolikus Magyarország élő lelkiismerete, hálátelt szívvel köszönjük meg Méltóságodnak mindazt a jót, amivel 30 éven át a katolikus Magyarországot elhalmozta.

Ne ijedjen meg és ne tiltakozzék. Mi nem ünnepelni akarunk. Jól ismerjük Méltóságod szívét; tudjuk, hogy nem híve az ünneplésnek, a személyi kultusznak. Nem ünnepelni akarjuk Méltóságodat, de igenis hálálkodni és köszönni akarunk és ezt Méltóságodnak is meg kell hallgatnia.

Először is az isteni Gondviselésnek mondunk hálát és köszönetet, hogy Méltóságodat nekünk, ennek a kis magyar nemzetnek adta, Méltóságod nagy hátrányára, a magyar katolikus Egyháznak azonban végtelen előnyére. Ha Méltóságod angol, francia vagy amerikai földön születik, ma már az egész világ bámulata és tisztelete veszi körül, — de akkor nekünk, szegény magyaroknak nem lett volna a XX-ik században ilyen kiváló apostolunk. Apostol! valahányszor e szót kiejtem, eszembe jut egy világhírű tanárom az innsbrucki egyetemen, aki megdorgált bennünket, ha apostol jelzővel illetünk egy-egy kiváló nagy embert. Mert — miként mondotta — ez a szó «apostol» a keresztény közvéleményben terminus technicus, mellyel csak azokat illehetjük, akik lelkületükben és működésükben hasonlóak a 12 galilaei halászhoz, akiket Krisztus elküldött a világ megtérítésére. De hát hol találunk ilyeneket?

Épen tanárom ezen intelme alapján nem igen használok az

apostol jelzõt; a jelen esetben azonban nem félek attól, hogy magamra vonom ott a másvilágon tanárom haragját, ha nyíltan hirdetem, hogy Méltóságodat apostolnak tartom hazánkban, aki a galilaei halászok önzetlenségével, odaadásával, hitével, buzgóságával, Krisztus és a lelkek szeretetével immár 30 éven át végzi a legnemesebb apostoli munkát.

De beszéljenek a tények, az eredmények. Hisz Krisztus Urunk szavai szerint az igazi prófétát és apostolt nem a szavai, hanem munkálkodásának gyümölcsei bizonyítják. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*. A jó fa rossz gyümölcsöt nem teremhet. Nézzük hát, minõ gyümölcsöket termett Méltóságod harminc éven át folytatott apostolkodása; ezek megmutatják, hogy nem hamis próféta, hanem igazi apostol. A szavakat félre is lehet érteni; írás közben megcsúszhatik könnyen a toll is, — a jó gyümölcsöt azonban nem lehet letagadni, sõt a félreérthetõ szavakat, a megcsúszamlott toll tévedéseit is a jó gyümölcs magyarázza meg igazán vagy teszi jóvá. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*!

Elsõ gyümölcs a Méltóságod kezei közül kikerült papság. Méltóságod két évtizeden át volt Magyarország legnagyobb szemináriumában a lelki vezető. Egy egész papi generációt nevelt fel, amely méltó mesteréhez. Amit oly sok nevelõ nem ér el, az sikerült Méltóságodnak, belehelni tanítványaiba lelkének, szellemének nemességét, buzgóságának tüzét és kitartó erejét. A világi papoknak egy új típusát nevelte föl Méltóságod, amelyrõl Méltóságod vonásai tükrözõdnek vissza. Ebbõl a Méltóságod által nevelt papi generációból tekintélyes számmal vannak Budapesten is papok, — és anélkül, hogy a fõváros területén áldásosan mûködõ többi papok és szerzetesek érdemeit kisebbíteném, csak az igazságot mondom ki, ha azt állítom, hogy a fõváros hitéletének fölvirágoztatásában jelentékeny részük van Méltóságod tanítványainak.

Az oroszánrész azonban ebben Méltóságodé, aki ékesszólásának hatalmával, szellemének sziporkázó erejével, egyéniségének varázsával, önzetlen apostoli buzgóságával a fõváros társadalmának azon rétegeit is meghódította, melyek eddig a vallási dolgok iránt semmi érdeklõdést sem mutattak. Aki megfigyelte az egyetemi templomban tartott konferenciák, a Knezits-utcában adott lelkigyakorlatok közönségét, az láthatta, hogy Méltóságod szavai után olyanok is áhitoznak, akik az Isten ígését eleddig sohasem hallgatták. De ez csak külsõség. Hogy minõ hatásuk volt ezen konferenciáknak és lelkigyakorlatoknak, arról a gyõntatóséék beszélhetne és az a sok levelezés és megbeszélés, melyekben Méltóságod sebeket gyógyított, kétségeket oszlatott el, feldúlt szíveknek visszaadta a békét, jámbor lelkeket megerõsített a jóban és apostoli munkára serkentett.

S miként a fővárosban úgy a vidéken is, ahol csak megfordult Méltóságod, fölrázta a szíveket s az ideális magaslatok felé irányította. A mi intelligens társadalmunknak egyik legjellegzetesebb vonása nagymérvű közönyösség a vallási dolgok iránt. A közönyösségnek ezt a vastag jegét olvasztotta fel Méltóságod ékes-szólásának és apostoli buzgóságának izzó tüze, nemcsak a katolikus nagygyűléseken mondott beszédeiben, hanem a fővárosban és a vidéki városokban férfiaknak és nőknek tartott lelkigyakorlatokon is. Méltóságod egymaga akkora missziós munkát végzett, mint egész szerzetesrendek.

Méltóságod igazi apostol, de a modern korban, amikor az apostolkodásnak nemcsak az igehirdetés és szentség — kiszolgáltatás, hanem a toll is eszköze. Amit szent Pálról mondott Ketteler, hogy ha ma élne, újságíró lenne, — ezt megtette Méltóságod ; harminc év óta kezében a toll, hogy ezzel is diadalra segítse azt a világnézetet, melynek apostola.

Tudományos műveket írt, melyekért megjutalmazta az egyetem, tagjai közé választotta az Akadémia, de a legfőbb dicsérete e műveknek az, hogy szétkapkodta a közönség : ma már 4-ik 5-ik kiadásban forognak a könyvpiacra, ami Magyarországon tudományos műnél majdnem csodaszámba menő ritkaság.

Aszketikus műveket is írt, elmélkedéseket, melyek ezer meg ezer lélek mindennapi táplálékát képezik, melyeket németre fordítva a külföld is megismert, s melyeknek mélységes gondolatairól és szépségeiről a német kritika is magasztaló dicsérettel emlékezett meg.

Katolikus folyóiratainknak — főleg az Új Magyar Sionnak, az Egyházi Közlönynek, a Katolikus Szemlének Méltóságod volt egyik legbuzgóbb munkatársa ; a Méltóságod szívéhez nőtt Zászlónkban és Életben közölt cikkei pedig a katolikus szépirodalomnak és ifjúsági irodalomnak valóságos remekei.

De Méltóságod buzgósága mindezzel nem elégedett meg ; magasan szárnyaló szelleme az újságot is az apostolkodás eszközévé igyekezett tenni. Az Esztergom című hetilapot Méltóságod alapította s éveken keresztül vezércikkeit írta. És az Alkotmányban éveken át úgyszólván minden nagyobb ünnepen Méltóságod gyűjtő, lelkesítő vezércikkeit olvashattuk ; cikkeket, amelyeket nemcsak elolvasnak az emberek, hanem amelyek fölött gondolkoznak is ; amelyek nemcsak tájékoztatnak, hanem elhatározásokra, tettekre buzdítanak.

Méltóságod apostoli működését vázolván nem feledkezhetem el két intézményről, melyek Méltóságod szívéből nőttek ki. Az egyik a Regnum Marianum, a másik a női patronage és a belőle kialakult Szociális Misszió Társulat. Mindegyik intézmény arra van

hivatva, hogy a régi szerzetesek szellemével, kitartásával és buzgóságával működjenek a modern nagyvárosokban a szerzetesélet nehéz fegyverzete nélkül. A Regnum Marianum diák-kongregációival s irodalmi vállalataival valóban a modern pasztorációnak egyik minta-telepe; a női patronageok pedig és a Szociális Misszió Társulat a laikus apostolkodásnak szervezetei, de beléjük életet, szellemet, buzgóságot Méltóságod konferenciái és havi körlevelei öntenek.

De Méltóságod buzgóságát és tetterejét mindez nem merítette ki. Méltóságod tevékeny részt vett minden oly mozgalomban és egyesületben, melyek az emberiség ideális javainak megvédésére alakultak. A katolikus társulatok és egyesületek közül Méltóságod épen azon négy egyesületnek élén áll, melyek leginkább hivatva vannak arra napjainkban, hogy segédei legyenek Krisztus papjainak a lélekmentés nagy munkájában.

Az Aquinói Szent Tamás Társulatnak, mely a keresztény bölcsélet művelését tűzte feladatául, Méltóságod a védnöke; a Pázmány-Egyesületnek és a vele rokon Sajtó-Egyesületnek Méltóságod az elnöke, a Katolikus Népszövetségnek pedig egyik alelnöke.

Az Aquinói Szent Tamás Társulata Méltóságodban nemcsak védnökét tiszteli, hanem hogy úgymondjam, elveinek megtestesülését látja: Méltóságodban látja tudniillik az igazán keresztény bölcsész eszményképét. Minden bölcsélet ugyanis csak akkor ér valamit, ha az életre is kihat, ha az igaz életbölcsélet; az a valódi bölcsész, akinek a bölcsellete meg tudja adni a szív békéjét. Ime, ezt látják Méltóságodban az Aquinói Szent Tamás Társulat tagjai: az összhangot elvek és életközött; látják az igazi keresztény filozófust, akinek filozófiája megadja nem a stoikusok rideg nyugalmát, sem a buddhisták megkeresítő fatalizmusát, hanem a keresztény lélek derűjét, békéjét, munkakedvét az élet nagy és kicsinyes megpróbáltatásai között egyaránt.

A Népszövetség Méltóságodban a demokratikus elv lelkes szószólóját tiszteli, akinek mélyenjáró és messzelátó lelke jól tudja, hogy Egyház és állam fenntartója a nép, amelyet szeretettel, odaadással és szociális igazságossággal kell körülvennünk.

A Sajtó-Egyesület és a Pázmány-Egyesület Méltóságodban a katolikus írók és sajtó-apostolt tisztelik, aki a tollat és a nyomdát, a könyvet és az újságot püspöki méltóságában is úgy becsüli, akárcsak a templomi szószéket; a katolikus írókat és újságírókat épúgy munkatársainak tekinti, mint papjait.

Ez a négy egyesület elhatározta, hogy Méltóságod iránt érzett hálájukat és köszönetüket egy kis emlékből örökítik meg s engem

biztak meg, hogy ezt a Pázmány-Egyesület mai közgyűlésén Méltóságodnak átadjam.

Ez a plakett Méltóságodat ábrázolja férfikora delén ; hisszük és reméljük, hogy munkásságának is csak a delét érte el ; hisszük és reméljük, hogy déltől napnyugatig lesz annyi ideje, ereje és kedve a munkára, amennyivel 30 éven át bennünket megajándékozott. Látja Méltóságod, mennyire önzők vagyunk. Köszönetünk új kívánságoknak szülőanyja. De meg vagyunk arról győződve, hogy óhajunk nemcsak a mi javunkat, Méltóságod boldogságát is célozza. Mert az olyan apostoli lélek, aminővel Méltóságodat megáldotta az isteni Gondviselés, csak addig boldog, amíg mások boldogításán munkálkodhatik.

Kívánjuk tehát őszinte szívvel, hogy a lelkek megnevesítésén és boldogításán minél tovább, minél szélesebb körben munkálkodhassék. Kívánjuk, hogy ne feshélyezze, ne korlátozza, ne kedvetlenítse el semmi Méltóságodat apostoli munkájában. De ha mégis jönne a kísértés órája, idézze lelke elé azt a temérdek könnyet, amelyet mások szeméből letörölt ; azt a sok üdvös elhatározást, melyet mások lelkében fakasztott ; azt a sok száz ifjút és leányt, akinek egy szebb, ideálisabb életre adott impulzust ; azt a sok ezer embert, akiket ékesszólásával elbűvölt, írásaival elvarázsolt, akiknek a lelkét fölrázta s eszményi magaslatok felé irányította : ez a reflexió képes elosztatni minden kísértést, visszaadni a bizalmat és munkakedvet. Ezek a Méltóságod működésének gyümölcsei ; ezek legyenek munkakedvének s apostoli buzgóságának kiapadhatatlan forrásai : *ex fructibus eorum cognoscetis eos*.

Fogadja kegyesen halánkat, köszönetünket, jókívánatainkat és szerény ajándékunkat.

A katolikus sajtóról.

(Az 1914-ben tartott Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén.)

Mélyen tisztelt Országos Katolikus Nagygyűlés ! A katolikus nagygyűléseken szóvátesszük és megbeszéljük a katolikus társadalom legkülönbözőbb igényeit és szükségleteit — egyik nagygyűlésen ezeket, a másikon ismét másokat emelünk ki ; hisz van annyi, hogy folyton újakkal állhatunk elő —, de egy szükségletről minden katolikus nagygyűlésen beszéltünk s ez az ideai nagygyűlésen is a legelső megbeszélendő tárgyak közé van fölvéve — és ez a sajtó kérdése.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés ! Hogy mi évről-évre, újból és újból minden katolikus nagygyűlésen beszélünk a sajtóról, ez két dologról tesz bizonyosságot. Az egyik, hogy mélyen meg vagyunk

győződve arról, hogy katolikus társadalmi igényeink és szükségleteink között legégetőbb és legéletbevágóbb a sajtó kérdése; a másik bizonyosság pedig az, hogy az eddig elért eredményekkel nem vagyunk megelégedve és szükségét érezzük annak, hogy a sajtóagitációt folytassuk, mélyítsük, fokozzuk, szélesebb körre terjesszük.

Elismerem, hogy a katolikus sajtó terén rendkívül sok történt az utolsó évtized alatt, ami mindenesetre a katolikus nagygyűléseknek is érdeme; elismerem, hogy a katolikus társadalom ma már nagy érdeklődéssel viseltetik a sajtókérdés iránt: mindazonáltal azt is kénytelen vagyok bevallani, hogy az összes e téren elért eredmény viszonyítva ahhoz, amit el akarunk elérni, ha nem akarunk elveszni, elenyészően csekély; úgy, hogy bár rendkívül sokat agitáltunk, beszéltünk, tettünk, áldoztunk e téren az utóbbi évtized alatt: még mindig csak a munka kezdetén vagyunk. De, mélyen tisztelt nagygyűlés, az eredménynek ezt a csekélységét nem megrovás gyanánt említem fel; ellenkezőleg, csak dicsérettel és magasztalással tudok szólni mindazokról az intézményekről, amelyeket a katolikus sajtópártolás és terjesztés érdekében a katolikus társadalom létesített vagy felkarolt; csak hálával tudok megemlékezni a nagyméltóságú püspökök uraknak apostoli buzgóságú körleveleiről, melyekben a jó sajtó pártolását, terjesztését évről-évre híveik szívére kötik, de egyszersmind nagy anyagi áldozataikról is, amelyekkel a katolikus sajtót támogatják, hogy mindezek dacára csekély, alig észrevehető eredményt értünk el, ennek oka nem mibennünk van, nem a jóakarat, a buzgóság, az áldozatkészség hiányában vagy megfogyatkozásában, hanem a katolikus sajtókérdés megoldásának nagy nehézségében.

Mert, mélyen tisztelt Nagygyűlés, a katolikus sajtó kérdése csak akkor lesz igazán megoldva és rendezve, ha az összes katolikus hívőknek sajtóigényeit képesek leszünk kielégíteni, nemcsak a papokét, hanem a világiakét is, még pedig mindazon rétegek szerint, melyekre őket politikai irányzataik, szellemi műveltségük, társadalmi állásuk szétosztják. Ime, már ez első szempont majdnem leküzdhetetlen nehézséget gördít a sajtókérdés megoldása elé. Mert itt tulajdonképpen nem egy-két napi- és hetilap alapításáról és fenntartásáról van szó, hanem az újságok és hetilapok és folyóiratok egész légiójának szükségessége táruul elénk, ha a katolikus sajtó kérdésével nem felületesen, hanem behatóan foglalkozunk.

De ez csak az egyik nehézség, mélyen tisztelt Nagygyűlés. A katolikus sajtókérdés megoldásának másik nehézségét a magyar nemzeti sajtó dekadens, beteges állapota és irányzata szülte. Ahol a nagy, nemzeti sajtó nem egészséges, hanem beteg és megromlott

irányzatoknak hódol, ott egészséges katolikus sajtót megteremteni és fölvirágoztatni majdnem egyenlő a lehetetlenséggel. Miért? Azért, mert vagy követi a katolikus sajtó is kisebb-nagyobb mértékben a nemzeti sajtót eltévelyedése útján vagy nem.

Ha követi a nem katolikus sajtónak hangját, irányát és morálját, ha személyeskedésekben, gyanúsításokban, pikantériákban tetszeleg, meg szünt katolikus lenni, mert sutba dobta a nagy katolikus elvet, a szeretet elvét és parancsát; ha pedig nem követi, ha lemond a dekadens nemzeti sajtó érdekesítő és érzékcsiklandozó trükkjeiről és fogásairól: mindenki unalmasnak, száraznak, a világtól elmaradottnak találja és csak papoknak való ujságnak tekinti. Mert, mélyen tisztelt Nagygyűlés, nem igaz ugyan az, amit épen a sajtó némely emberei saját dekadens irányuk védelmére felhoznak, hogy tudniillik a sajtó csak a nagyközönségnek a visszhangja; ha tehát rosszirányú, ha erkölcstelen, ha botrányhajhászó, ez csak azért van, mert ilyen a közönsége; mondom, ez nem igaz, de való igaz, hogy a sajtó egyik legfőbb nevelője vagy megromtója a nagyközönség ízlésének, műveltségének és erkölcsi felfogásának. És hogy ma már a magyar nagyközönségnek olyan nagyon tetszik a botrányhajhászás, az idegrázó és érzékcsiklandozó erkölcsi piszok és elvadulás, ebben a színházak és mozik mellett elsősorban hibás a magyar nemzeti sajtó (tisztelet a csekély kivételnek), amely ahelyett, hogy társadalomnevelő hivatását teljesítené, miként ezt nemzeti sajtónk valaha tette, az emberek lelkében szunnyadó vétkes hajlamokat, indulatokat és ösztönöket mesterségesen keltegeti, szítja, hevíti, mert ez jó üzletnek bizonyul. Tagadhatatlan, hogy megromlott a magyar társadalom ízlése, süllyedt erkölcsi felfogása, ebben főbűnös a nemzeti sajtó beteges irányzata. Ezt a megromlott ízlésű közönséget a katolikus sajtó számára megnyerni, visszahódítani vajmi nehéz!

Ha tehát mi a katolikus sajtó kérdésével igazán alaposan akarunk foglalkozni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nagy nemzeti sajtót, mert annak emelkedésével vagy süllyedésével kapcsolódik a katolikus sajtó sorsa is.

De más szempontból is foglalkoznunk kell a nemzeti sajtóval, mely az egész magyar társadalomnak képezi szellemi táplálékát. Nemcsak katolikusok, hanem magyarok is vagyuk; szeretjük vallásunkat, de szeretjük nemzetünket, fajunkat, hazánkat is.

Már pedig a magyar sajtó süllyedése és elfajulása veszéllyel fenyegeti nemcsak a katolikus Egyházat és vallást, hanem a magyar nemzetet és hazát is. Az az erkölcsi elvadulás, ami mint a rossz irányú sajtó mérges hatása nap-nap után a társadalom mindszelesebb köreiből észlelhető, aggodalommal töltheti el min-

denkinek a szívét, aki szereti és félti hazájának s nemzetének jövőjét. Mert miként egy nemzet jövőjének legnagyobb biztosítéka polgárainak józansága és tiszta erkölce, úgy egy nemzet pusztulását, egy ország romlását semmi sem tartóztathatja fel, sem gazdagság, sem tudomány, sem katonai erő, ha kiveszett a nemzet többségéből az erkölcsi érzék.

Tehát nagy nemzeti érdek követeli a magyar nemzeti sajtó reformját. Én azonban itt elsősorban igazi benső reformra, megújódásra gondolok. Szükséges, hogy nemzeti sajtónk visszatérjen arra az eszményi magaslatra, amelyen állott félszázaddal ezelőtt, különben veszélyeztetve van nemzetünk és magyar társadalmunk erkölcsi ereje.

Ehhez a visszatéréshez az első lépés nem a sajtótörvény revíziója — erről is fogok majd egy-két szót ejteni — hanem az, hogy a magyar nemzeti sajtóban ismét visszafoglalják az őket megillető helyet a *keresztény* elemek, hogy tehát a nagy nemzeti sajtóban a keresztény erkölcsi felfogás és világnézet tükröződhessék vissza. Mert ma úgy áll a dolog, hogy a magyar nemzeti sajtó munkásainak 80 percentje nem keresztény, főleg a szerkesztők és újságkiadók között, tehát azok között, akik az újságok tulajdonképeni irányítói, keresztényeket alig találunk.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés! Nem szeretném, ha valaki akár itt e gyűlésteremben, akár künn, ha majd beszédemről értesül, engem félreértene. Mi sincs távolabb tőlem, mint antiszemita hürokat pengetni. Én annak a clairvauxi szent Bernátnak öltönyét hordom magamon, aki az úgynevezett sötét középkorban a zsidók védelmére kelt, mikor azokat üldözni kezdték, s én hű fia akarok lenni szent Bernátnak, soha zsidóüldözésben, antiszemita mozgalomban részt nem vennék, mindig az üldözöttek pártjára állanék. Azonban, mélyen tisztelt Nagygyűlés, más dolog a zsidókat üldözni és egészen más dolog megengedni azt, hogy a zsidók uralkodjanak felettünk, hogy az ő világnézetüket, erkölcsi elveiket magunkra tukmálni engedjük. Más dolog a zsidókat üldözni és más dolog összetett kézzel nézni, mint foglalják el a zsidók az összes színházakat, az összes szerkesztőségeket, az összes irodalmi vállalatokat, hogy ilymódon ők legyenek a magyar keresztény társadalom szellemi életének irányítói és vezetői.

Mert, mélyen tisztelt Nagygyűlés, az újság — itt csak erről van szó — az emberek mindennapi szellemi tápláléka. Prédikációt még a nagyon jó katolikus is hetenkint egyszer hallgat, de újságot mindenki naponként és minél többet olvas. És az újság nemcsak politizál, hanem moralizál is; nemcsak szórakoztat, hanem indít és lendít is, lelkesít vagy elkeserít, szeretetet vagy gyűlöletet akar az olvasóban felkelteni; beleavatkozik nemcsak a közéletbe,

hanem a magánéletbe is, hozzászól a vallás és az erkölcs legkényesebb kérdéseihez, a tudomány és a művészet alkotásait a saját felfogása szerint magasztalja vagy lekicsinyli ; a bűntényeket, botrányokat saját erkölcsi szemüvegén keresztül nézi és világítja meg — szóval az ujság egy világnézetet tár az olvasó elé nap-nap után, talán öntudatlanul, de mégis azzal a célzattal, hogy az olvasó lelkébe ennek a világnézetnek elveit beoltsa.

Az ujság tehát manapság a modern világ prédikálószéke, melyből naponkint ezreknek, százezreknek szólhatunk s így egész társadalmi rétegek gondolkozásmódját, világnézetét, erkölcsi felfogását irányíthatjuk.

És kérdem, mélyen tisztelt Nagygyűlés, kik prédikálnak erről a szószékről a magyar keresztény társadalomnak — erkölcsi felfogást, világnézetet? Kik irányítják a magyar keresztény társadalmat a tudomány, a művészet kérdéseiben? Azok, akiknek a keresztény társadalom mulasztása átengedte a szellemi élet irányításának legelső s legfontosabb szerveit és területeit ; azok, akiket a keresztény társadalomtól egy egész világ választ el. Nem korholom én a zsidókat, sőt csak dicsérni tudom az ő okosságukat és előrelátásukat saját szempontjukból — hanem igenis korholom a keresztény társadalmat, amelynek nemtörődése idáig fejlődni engedte a dolgokat.

Korholom a keresztény társadalmat, amelynek nemtörődése oly nehézzé, majdnem lehetetlenné tette a sajtókérdés megoldását és rendezését. Mert ehhez első föltétel, visszafoglalni az általunk feladott s mások által nemcsak elfoglalt, hanem teljesen sajátukká lett területeket. Amíg a keresztény intelligencia a sajtó művelését — miként ezt az utóbbi évtizedekben tette — méltóságán aluli foglalkozásnak tartja ; amíg legtehetségesebb és legképzetebb ifjúságunk színevirágának nem képezi ambícióját, hogy mint ujságíró hathasson szellemének fennköltségével és tollának ügyességével honfitársaira : addig a sajtókérdést véglegesen meg nem oldhatjuk. A keresztény intelligenciának versenyre kell kelnie e téren a nem keresztény intelligenciával, hogy attól szellemének erejével, tollának ügyességével, de mindenekfölött meggyőződésének és világnézetének fölényével visszahódítsa az apáink által kardcsapás nélkül átengedett birodalmat.

De van a sajtókérdés megoldásának egy másik nehézsége is és ez az, hogy az ujságíróktól a társadalom semmi biztosítékot, garanciát nem követelhet arról, hogy a sajtó nagy hatalmával nem élnek vissza. Valóban furcsa egy helyzet ez ! A mai társadalom minden más pályánál és állásnál, le a legutolsó bakterig és kazánfűtőig — nem is szólva azokról a pályákról, amelyek nagyobb szellemi képzettséget tételeznek föl, mint pl. a tanári, ügyvédi,

bírói, orvosi pályák — mondom, minden más pályánál biztosítékokat, garanciát követel, hogy az illetők állásuk követelte feladataikat jól be fogják tölthetni, hasznára és nem kárára lesznek a társadalomnak. Ilyen biztosítékok bizonyos számú iskolák, tanfolyamok látogatása, gyakorlati és elméleti vizsgák, melyek után az illetők diplomát, oklevelet nyernek, mely bizonyítja, hogy a megkívántató kvalifikációval bírnak. De van egy életpálya, egy hivatás, amely pedig hatásaiban úgyszólván valamennyit felülmúlja, amelynél a társadalom semmiféle biztosítékot, kvalifikációt nem kívánhat és ez az ujságírói pálya. Erre az egész országokat, társadalmakat irányító szöszékre bárki felléphet, itt bárki bele szólhat a politika, az erkölcs, a világrend, az Egyház, a társadalom legkényesebb kérdéseibe; itt bárki fölléphet bíró gyanánt, hogy ítélkezzék elevenek és holtak felett, fejedelmek, püspökök és miniszterek felett; tanító gyanánt, hogy egész néprétegeket oktasson ki; bíráló gyanánt, hogy lesújtó kritikát mondjon a katonaságról, az akadémiák és egyetemek működéséről, a tudomány és művészet alkotásairól — mondom, ezt bárki megteheti, anélkül, hogy kérdeznék tőle, van-e neked erre jogosultságod, bírsz-e az ehhez szükséges kellő előképzettséggel, logikával és bölcseséggel; bírsz-e az ehhez szükséges lelkiismeretességgel és felelősségérzettel, — itt elég, ha valaki a tollat jól tudja forgatni, ez elég, hogy fölléphessen az egész társadalom tanítója, kritikusa és bírója gyanánt.

Micsoda erkölcsi és anyagi károkat okozhat országnak, társadalomnak egy olyan ujságírói gárda, amelynek tagjai jó tollforgatók ugyan, de hiányzik belőlük a lelkiismeretesség és a felelősség érzete! Hisz tudvalevő dolog, hogy az újabbkori háborúk és forradalmak nagyrészt a lelkiismeretlen sajtó féktelen izgatásai idézték elő; egész nemzetek, országok romlásukat, anyagi és szellemi tönkrejutásukat lelkiismeretlen zszurnalisztáiknak köszönhetik.

És mindez ellen nem tehetünk semmit? nem védekezhetünk semmiképen? Mindezt valóban megkívánja a sajtószabadság, amely szent és sérthetetlen? A sajtószabadság nagyobb kincse volna az emberiségnek a társadalmi békénél, a jó erkölcsnél, a vallásosságnál, a népek és államok biztonságánál? úgy, hogy mindezt föl kellene áldozni a sajtószabadságért? Mélyen tisztelt Nagygyűlés, nem hiszem, hogy — egy-két megátalkodott idealistát és zszurnalisztát kivéve — bármely komoly gondolkozó vallaná ezeket az elveket. Teljesen korlátlan sajtószabadságot semmiféle társadalom meg nem enged s ha fennállani akar, meg nem engedhet. Ép ezért a sajtószabadság féktelenségeinek megakadályozására minden országban hoztak sajtótörvényeket —

a legtöbb európai államban szigorúbbakat a magyarnál — melyek bár elv gyanánt kimondják a sajtószabadságot, de paragrafusaikban e sajtószabadság bizonyos méretű korlátozásait állítják fel.

Azonban itt mindjárt megjegyzem, hogy a sajtószabadság káros kinövéseit nem annyira törvényekkel, tiltó és büntető paragrafusokkal, bírságokkal és büntetésekkel lehet ártalmatlanná tenni vagy a minimumra csökkenteni, mint inkább erkölcsi eszközökkel. Először is a társadalom nevelésével, a valódi műveltség terjesztésével és mélyítésével, mely undorral elfordul minden aljastól, szennyestől és piszoktól, még ha azt művészies leírás tárja is eléje, valamint az igazi vallásosság ápolásával a népben és az intelligens osztályokban egyaránt. Egy valóban nevelt, művelt és vallásos társadalomban egy hónapig sem létezhetnének olyan szennylapok, aminők nálunk gomba módra tenyésznek s közülük nem egy már talán jubilálhat is!

De nemcsak a társadalom, hanem az újságírók nevelése és művelése is föltétlenül szükséges követelmény. Szükségesebb minden sajtótörvénynél. A külföldön e téren már vannak kísérletek. Iskolákat alapítanak, az egyetemeken tanszékeket, sőt külön fakultásokat terveznek újságírók számára. Ez az első lépés, de szerintem ez nem elég. Nemcsak komoly előtanulmányokra és bizonyos szellemi kvalifikációkra van szüksége az újságírónak s elsősorban a szerkesztőnek, hanem lelkiismeretességre is és nagy felelősségérzetre.

A pogány Cicero a szónokról mondotta, hogy *vir bonus*, jó ember legyen az, aki szavának hatalmával és erejével másokra hatni akar. Mennyivel inkább áll ez az újságíróról, hogy legyen *vir bonus*, tisztességes és jó ember, aki tollával nap-nap után embertársai szellemét, gondolkozásmódját, lelkületét befolyásolja.

Tehát nem annyira komplikált sajtótörvényre, mint inkább arra volna szükség, hogy az újságírói pályára csak jó emberek, tisztességes, lelkiismeretes, a felelősséget érző és értő egyének kerüljenek; hogy az újságírótól, elsősorban a szerkesztőtől ne csak jó stílust, hanem jó lelket is követeljenek.

De hát hogyan lehet ezt elérni? Itt a nehézség, amely a sajtókérdés megoldását oly végtelenül megnehezíti. Legtöbbbet tehetnek e téren az újságíró egyesületek, ha tagjaik közé csak olyanokat vesznek fel, akik legalább is a pogány Cicero követelte *vir boni*, tisztességes jó emberek s ha bennük az újságíróban szükséges lelkiismeretességet és felelősségérzetet nevelik és fejlesztik. Ebből a szempontból a Katholikus Nagygyűlés figyelmébe és meleg pártfogásába ajánlom az Országos Pázmány-Egyesületet, melynek célja a katolikus írók és újságírók tömörí-

tése és bennük a katolikus szellem és világnézet, tehát a lelkiismeretesség és felelősség érzetének ápolása is.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés, az eddigiekben rámutattam ugyan a sajtókérdés megoldásának igazi nehézségeire és e nehézségek elhárításának módjaira, mindez azonban, ha megvalósulhat is, csak a távol jövőben történhetik, hosszas nevelési és művelődési folyamatnak lehet csak az eredménye. Nekünk pedig már most is, a jelenben, mielőbb szükségünk van orvoslásra, védekezésre a magáról megfélemedezett, féktelenségekben dőzsölő és őrjöngő sajtó túlkapásai és pusztításai ellen. Ez a védekezés kétféle. Az egyik a nagy, nemzeti sajtó terén a már elkerülhetetlen reform, a sajtótörvény revíziója. A másik a katolikus sajtó szervezése és terjesztése.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés ! A helyes értelemben vett sajtószabadságot magam is tisztellem s meg vagyok arról győződve, hogy napjainkban sem a társadalom ügyének általában, sem a katolicizmusnak nem használna, hanem csak ártalmára volna minden oly törekvés, mely a helyes értelemben vett sajtószabadságot megnyirbálni vagy drákói törvényekkel elnyomni akarná. Viszont azonban szükség van arra, hogy bizonyos határokat állítson fel a törvény a sajtószabadsággal való visszaélés megakadályozására vagy legalább is megbüntetésére. Úgy tudom, úgy érzem, hogy az egész művelt magyar társadalom meg van arról győződve, hogy az eddigi sajtótörvényünkben felállított határok nem elégségesek, újakra van szükség. Melyek legyenek ezek a határok? Ezzel a kérdéssel mi itt a katolikus nagygyűlésen nem foglalkozhatunk ; ezt rá kell bízunk az illetékes tényezőkre. De egy dologban igenis állást foglalhatunk, egy oly dologban, amely a magyar nemzeti sajtónak szégyenfoltja s amelynek a sajtószabadsághoz semmi köze sincs, úgy hogy ha ezt egészen kiirtjuk is a magyar sajtóból, a sajtószabadság nagy elvén csorbát nem ütünk. Ez a szégyenfoltja a piszkos, kerítő, bűnrecsábító, arcpirító, minden szemérem és tisztességérzetet fölháborító kihirdetésekkel üzőtt visszaélés a magyar sajtóban, megjegyzem, nem az ujságírók, hanem az ujságkiadók részéről. Ennek a kiirtását, szigorú törvénnyel való betiltását kérjük, követeljük nemcsak a keresztény erkölcs, hanem az emberi műveltség és tisztesség nevében is !

Annak az emberi műveltségnek és tisztességnek nevében, amely nemcsak a kolera bacillusaitól, hanem az erkölcsi romlás ezektől a miazmáitól is megóvni óhajtja családi szentélyét, nejét, ártatlan gyermekeit. Annak az emberi műveltségnek és tisztességnek nevében, amely már nemzetközi kongresszusokat tart és nemzetközi megállapodásokat hoz létre a pornográfia nemzeteket

ölő veszedelme ellen! Ne késlekedjünk e téren az orvoslással, nehogy ez a nemzetközi kongresszus szégyenítsen meg hazánkat, fölhíva törvényhozásunk figyelmét a pornográfiának arra a legbehízalgóbb és legveszedelmesebb fajára, melyet a magyar sajtó — illetve újságkiadók — a kishirdetésekből nap-nap után űznek s amely ilyen mértékben párját ritkítja a világon.

A másik s nekünk legfontosabb feladatunk, a katolikus sajtó támogatása, fejlesztése és terjesztése.

Folytassuk kitartással, nagy bizalommal és odaadással a nehéz, de áldásos munkát: a katolikus sajtó terjesztését. Ne nyugodjunk addig, se a lelkeskedő papság, se a sajtóegyesület, amíg el nem érjük azt, hogy minden katolikus család járasson valami katolikus lapot is: vagy napilapot, vagy hetilapot, vagy folyóiratot, az illető család szellemi igényeinek megfelelőt. Ma már a *katolikus családnak* nem elég ismertetőjele egy szentkép az ágy fölött: hanem igenis merném mondani, csálhatatlan ismertetőjele a katolikus újság, a katolikus szellemű olvasmány.

És habár ez az elv áll minden vonalon, a palotáktól le a kunyhókig, az intelligens osztályoktól kezdve le a legsóbb néposztályokig: mégis, mélyen tisztelt Nagygyűlés, nekünk a katolikus sajtó terjesztésében elsősorban azoknak az osztályoknak körében kell apostolkodnunk, amelyeket ez a *modern*, újkori tanító-nevelő és fölvilágosító eszköz a legkönnyebben befolyásol.

Valamennyit befolyásolja. Mert önámítás az, amivel sokan a lelkiismeretüket elhallgattatják, hogy t. i. rájuk nincs hatással az olvasott újság iránya és szelleme, ők megtudják ítélni és bírálni, mi abban a jó és mi a rossz — mondom, mélyen tisztelt Nagygyűlés, ez egyszerűen önámítás (egy-két kivételes lélek leszámításával): mert a mindennapi újságolvasásra is áll a közmondás *gutta cavat lapidem*, a folyton csepegő víz még a követ is kivájjá; a rossz újság mindennapi olvasása a legjobb lelkeket is megrontja, a legműveltebb szellemekre is gyakorolja káros hatását. De mindenestre kevésbé, mint azokra a naív lelkekre, amelyek még ma is abban a hitben élnek, hogy ami nyomtatva van, az szent igazság — mert lelkük természetes ösztöne föl sem tudja tételezni azt a lelkiismeretlenséget, hogy egy újságíró őket rászedni akarná — ezek a naív, egyszerű emberek tehát minden, az újságban eléjük tárt mérget, piszkot, hazugságot, rágalmat, irányzatos koholmányt, szenzációt hajhászó kiszínezést mint teljes igazságot szívják magukba. Elképzelhetjük, minő pusztítást és rombolást idéz elő náluk egy-egy rossz újság mindennapi olvasása. Hogyan dől össze a lelkükben a keresztény hit, erkölcs és világnézet s épül fel ezek romjain az a cinikus vallástalanság, az a minden tisztességet

megvető erkölcsi nihilizmus, amelyet, sajnos, ma már oly gyakran észlelhetünk nagy városok külső részein a munkások között.

A sajtó-apostolkodásnak tehát egyik legfontosabb működési tere a nép körében terjeszteni a jó irányú lapokat — elsősorban az «Uj Lapot», mely a katolikus nagygyűlésen, annak zúgó helyeslése között született, ezelőtt 12 évvel — valamint a «Népújságot», amely mint hetilap az egész családnak képezheti vasárnapi olvasmányát . . . De ismétlem, addig nem szabad az apostolkodásnak e téren megnyugodnia, míg minden katolikus családban nincs egy katolikus újság bevezetve. S remélem is, hogy a katolikus sajtóegyesület, főleg pedig ennek fővárosi hölgybizottsága, mely már eddig oly sokat tett a katolikus sajtó érdekében, ily irányban fogja folytatni áldásos munkálkodását.

A művelt, intelligens katolikusoktól pedig különösen két dolgot kell kívánnunk. Az első, hogy bojkottálják úgy családi otthonukból, mint a katolikus kaszinókból és olvasótermekből azokat a lapokat, amelyek tervszerűen és rendszeresen szidják és mocskolják, nevetség tárgyává teszik és kigúnyolják mindazt, ami egy katolikus ember előtt szent és tiszteletreméltó. Ez első és elengedhetetlen kötelessége minden intelligens katolikusnak. A másik, amire Önöket kérni akarom nemcsak az, hogy előfizetéssel támogassák a katolikus napilapokat, az «Alkotmányt», az «Uj Lapot» vagy a vidéki katolikus napilapokat, hanem, hogy a nyilvános helyeken, a fürdők, kaszinók olvasótermjeiben, a kávéházakban, a vasúti állomásokon, az utcai elárusítóknál minél gyakrabban kérjék a katolikus lapokat. Ne a papok, hanem elsősorban a világiak. Ezzel nagyobb apostolkodást végeznek, mintsem sejtenék. Mert, ha ezeken a nagy forgalmú helyeken észreveszik az emberek, hogy a katolikus lapok keresettségnek örvendenek nemcsak a papok, hanem a világiak részéről is: ez emeli a katolikus lapok értékét a nagyvilág előtt s ez úton juthatnak a katolikus lapok is legkönnyebben a hirdetésekhez — mert hisz az emberek a legkeresettebb lapokban hirdetnek — már pedig a hirdetések a lapfenntartás legbiztosabb forrásai.

Még egyet, mélyen tisztelt Nagygyűlés, hozzá kell tennem, különben nem volna teljesen befejezett beszédem gondolatmenete. Magához a katolikus sajtóhoz is kell, hogy legyen szavam. Mindenestre fölemelő a katolikus újságíróknak látni és hallani, hogy a katolikus és társadalmi tevékenység, maguk a katolikus nagygyűlések is legtöbbet foglalkoznak a katolikus sajtóval; fölemelő tudat lehet nekik, hogy azt a sajtót, melynek életüket szentelik, a nagy katolikus társadalom is egyik legfőbb kincsének tekinti, melynek megóvására, kicsiszolására és minél szebb keretbe való foglalására kész minden áldozatra. De ez a fölemelő öntudat

legyen egyszermind ösztönzője is a katolikus újságírók derék, lelkes táborának, hogy minden tehetségükkel a lehető legjobbat, legtökéletesebbet nyujtsák a közönségnek; hogy a katolikus újságok ne csak elveikkel és világnézetükkel, hanem stílusukkal, zsurnalisztikai ügyességükkel, jó izlésükkel és modorukkal, jól értesültségükkel, gyors és megbízható hírszolgálatukkal a nem-katolikus sajtónak e téren legjobb termékeit elérjék vagy felül is múlják. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Rectori székfoglaló beszéd.

(1916 szept. 30.)

Tekintetes Egyetemi Tanács! Mélyen tisztelt Egyetemi Közgyűlés! Mély megilletődéssel s lelkemben az ellentétes érzelmek oly hullámozása között veszem át a rectori méltóságban elődömtől a nagy Pázmány alapította egyetem kormányzását, hogy valóban nem tudok arról számot adni, mely érzelem van túlsúlyban lelkemben: az öröm-e, avagy a szomorúság? a hála, avagy az aggodalom? az Istenbe és az Önök segítségébe vetett határtalan bizalmam, avagy a saját gyengeségeim tudatában a lelkemet összeszorító aggályosság?

Mindenesetre nagy lelkemnek az öröme a fölött, hogy kartársaim bizalma folytán elértem a legmagasabb méltóságot, mely egyetemi tanárnak osztályrészlül juthat; elértem ezt a méltóságot nem utánjárással és kilincseléssel, hanem kartársaimnak, a rektorválasztóknak egyhangú szavazatával. Ezen örömet fokozza az a körülmény, hogy első vagyok a magyar ciszterci-rendben, aki az egyetemi rektor méltóságára emelkedett.

Ezzel az örömmel párosul lelkemben a mélységes hála kartársaim, a rektorválasztók testülete, de az egész tanári kar iránt is, akiknek a rektorválasztók által tolmácsolt egyhangú bizalma engem a rectori székbe ültetett. Tudom ugyan, hogy ez a jóakarató bizalom elsősorban a Hittudományi Karnak szól, amely működésével s különösen a kollegiális viszony ápolásával kiérdemelte azt, hogy a többi karok készséggel teljesítik óhajait; tudom azt is, hogy egyhangú megválasztásomban nagy része van annak a tiszteletnek és nagyrabecsülésnek, mellyel a budapesti királyi magyartudomány egyetem a ciszterci-rendnek és ezen rend apátjának hazafias és kulturális munkálkodását méltányolja s engem rektorra választva ezt a rendet tüntette ki, amelynek immár 37 éve tagja vagyok: mindazonáltal meg vagyok arról győződve, hogy tanártársaim bennem, egyéniségemben, jellememben is megbíztak s eddigi tanári működésemben kezességet találtak arra, hogy képes leszek az

egyetem kormányát az egyetem, a tudomány s az ifjúság nagy érdekeinek előmozdításával vezetni. Hálatelt szívvel köszönöm ezt a belém helyezett bizalmat. Hogy meg fogok-e valóban e bizalomnak felelni? ezt csak a mindenek sorsát intéző, a munkának és fáradozásnak sikert adó, vagy azt megtagadó, de minden esetben imádandó isteni Gondviselés tárhatná fel előttünk ; de arra ünnepélyes ígéretet teszek, hogy a lelkem egész odaadásával, éjet nappá téve, egészen az egyetemé, az ifjúságé, az önöké leszek ebben az évben.

Azonban nemcsak öröm, hanem szomorúság, bánat és aggodalom is ráül lelkemre, mikor e széket elfoglalom ; sőt valóban félve foglalom el, mert körülöttem halottak árnyékai lebegnek. Halott árnyéka vezet e rektori székhez is, s ebben az árnyékban legjobb barátomnak, dr. Dudek Jánosnak nemes alakját látom, aki annyi lelkesedéssel készült a rektori méltóságra, s akinek ezen nemes ambícióját másfél hónappal a rektorválasztás előtt tépte szét kegyetlen kézzel a Mors Imperator.

De itt, a rektori székben ülve is úgy érzem, hogy halottak egész seregének árnyéka borul reám. A mult évben elődöm, Beöthy Zsolt, az ő utánozhatatlan stílusával és mindenkit megragadó nemes páthoszával e helyről és ez alkalommal köszöntötte azt az ifjúságot, amely nincs itt, amely a harcmezőkön küzd érettünk és helyettünk.

Nekem viszont az jutott osztályrészül, hogy az Alma Mater nevében megsirassam azt az ifjúságot, amely nincs itt, amely elesett s talán temetetlenül hever a harctereken : a Kárpátok szorosaiban, Galiciában, Oroszországban, a Dolomitokban, az Adriát övező kopár sziklák üregeiben, és siratva ezt az ifjúságot, hazánk színe-virágát, jövő reményét, még vigaszt is alig találok, a biblia Rácheljéhez hasonlóan, aki nem tudott megvigasztalódni : *noluit consolari, quia non sunt*,¹ mert nincsenek meg gyermekei. Én is ezt mondhatom az Alma Mater nevében, *quia non sunt*, nincsenek, elestek, elvesztek, elvérzettek, mint hősök a hazáért, a magyar kultúráért, a magyar államiságért, a magyar tűzhelyekért, miérettünk, mihelyettünk, — de hát *non sunt*, nincsenek, elvesztek, elhullottak.

Sirassuk meg őket s őrizzük, ápoljuk kegyelettel emléküket.

Beöthy Zsoltnak nemes lelke rektori működését azzal kezdette, hogy a harcterről majdan hazatérő szegény egyetemi ifjúság fölsegélyezésére nagyarányú gyűjtést indított ; a társadalom megértette az ő nagy gondolatát s oly bőségesen adakozott e célra, hogy az összegyűlt tekintélyes összeg elégséges lesz arra, hogy a harcterről visszatérő és segélyre szoruló egyetemi hallgatók anyagi gondoktól menten folytathassák tanulmányaikat.

¹ Máté 2, 18.

Azonban úgy érzem, hogy nekünk még más kötelességünk is van azon hallgatóink iránt, akik a harctereken érettünk, hazánkért életüket áldozták. Rajta leszek, hogy oly emléket állítsunk nekik, amely mindenkor hirdesse hősi halálukat, áldozatos hazaszeretetüket ; amely emlék a jövő ifjúság zárandoklásának legyen a helye. Miként az egyetemi ifjúság eddig is fölkereste halottak napján a nemzet és az egyetem kiváló halottainak sírját : ezután fel fogják keresni ezt az emléket is, hős kollégáik emlékét, hogy újra meg újra fölmelegedjenek az ő hazaszeretetük, hősiességük és áldozatkészségük lángjánál s így legyen a holtak emléke az élők nevelője, a holtak temetője új élet bölcsője s így támadjon fel elesett fiaink hamvaiból egy új nemzedék az ő erkölcsaikkal, az ő áldozatos hazaszeretetükkel. Ezt az emléket nem annyira a nagy társadalom áldozatkészségéből, mint inkább a jövő egyetemi hallgatóság részesedésével óhajtom felállítani a kerepesi úti temetőben. Örömmel jelenthetem, hogy e terv megvalósításához már bírom Jankovich Béla, vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őexcellenciájának elvi beleegyezését, valamint a helyre vonatkozólag Bárczy István úrnak, Budapest fő- és székváros polgármesterének készséges ígéretét.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés ! Nyugalmas időkben rektori megnyitó-beszédemnek alkalmasabb tárgya alig lehetne, mint a teológiai oktatásnak az a reformja, melyet a Hittudományi Karon majdnem két évtizeden át folytatott küzdelmek és tárgyalások után immár sikerült megvalósítanunk, s amely reform által teológiai oktatásunk a legelső külföldi teológiai főiskolák színvonalát nemcsak eléri, hanem a legtöbbet felül is múlja. Ezen reformnak két sarkalatos pontja van ; az egyik, hogy a hittudományi tanfolyamot 4 évről 5 évre emeltük fel ; a másik, hogy az összes teológiai tárgyakból a heti 6 órás főkéllégiumon kívül heti 3 órában szemináriumi gyakorlatok, illetve egyes részletkérdésekről külön előadások vannak felvéve.

De a mai idő nem alkalmas arra, hogy ezzel az egyetemi oktatást legközelebből érintő kérdéssel foglalkozzam ; mindazonáltal, ha már e nagyfontosságú reformot érintettem s e helyen hivatalosan bejelentettem, nem tehetem, hogy köszönetet s hálát ne mondjak azon három kultuszminiszter úrnak : Apponyi Albert gróf, Zichy János gróf és Jankovich Béla ónagyméltóságaiaknak, akik ezen reform megvalósulását egyenlő jóakarattal, megértéssel és áldozatkészséggel elősegítették. Ki kell emelnem, hogy a magyar állam az egyetemi teológiai oktatás fejlesztésére oly áldozatokat hozott, amelyekkel példát ad az egyházi hatóságoknak, oly példát, amely minden szónál hangosabban hirdeti, hogy a teológiai oktatásnak a modern kor igényeinek megfelelő fejlesztése méltó

minden anyagi áldozatra ; mert a theológiai oktatás szintjétől függ nagyrészt az Egyház beléletének emelkedése vagy süllyedése is. A magyar kormányt, midőn az egyetemen a theológiai oktatást fejleszti, mindenesetre elsősorban az a meggyőződés vezeti, hogy a papság tudományos szintjének emelése általános nemzeti érdek is ; hisz' a papság működése annyira belekapcsolódik a népnevelés, a népművelés, a népmentés nagy, állami feladataiba, hogy az államnak elsőrendű érdeke, hogy a papságban odaadó, rátermett, tudományosan képzett munkatársakat találjon. Azt hiszem, kartársaim nevében is szólhatok, midőn ünnepélyesen ígérem, hogy mi, a theológia tanárai, mindent el fogunk követni, hogy a magyar állam a katolikus papság tudományos szintjének emelésére hozott áldozatainak bőséges kamatait a tudományosan képzett papság önfeláldozó munkásságában élvezhesse s hasznára fordíthassa.

* * *

De hát, miként már említettem, a jelen idők nem alkalmasak arra, hogy én e helyen a theológiai oktatás reformjáról értekezzem, amikor mindnyájan ez országban reménykedve, bizalommal vagy kétségekkel, de mindnyájan a jövő felé tekintünk, mindnyájan keressük, kutatjuk, mi lesz, hogyan lesz a nagy világégés, a nagy földrengés, az európai kultúrnépek nagy összecsapása és minden kultúrát megszégyenítő örületes öldöklése és pusztítása után?

Érzem, hogy nem tennék a mai napon egészen eleget feladatomnak, ha a tudomány elméleti körébe zárközném és ha nem mutatnék rá arra, hogy mi, a tudomány emberei is, érző szívvel és megértő lélekkel látjuk az emberiség katasztrófáját — mert ezt a világháborút csak annak lehet nevezni — és hogy haza- és ember-szeretetünk arra ösztönöz mindnyájunkat, hogy tudományunkkal siessünk a nagy katasztrófából megmenteni, ami megmenthető.

E szempontból kiindulva, rektori székfoglaló-beszédemben a *papságnak a háborút követő különleges misszióját és feladatait* óhajtom körvonalozni. Hiszem, hogy fejtegetéseim a papságon kívül érdekelni fogják a társadalom szélesebb rétegeit is ; hisz, a nagy világ-égés romjainak eltávolítása és az állami és társadalmi élet újjá-építése olyan munka lesz, amelyben vállvetve részt kell venniök a lekipásztoroknak, tanítóknak, orvosoknak, a közigazgatás szerveinek s a humanizmus által áthatott emberbarátoknak. Mikor tehát én e helyen szaktárgyam, a lekipásztorkodástan által reám rótt hivatásomból kifolyólag, elsősorban a papság misszióját a háború után akarom feltüntetni : az előadandók nagyrésze vonatkozik a tanítókra, a községi orvosokra, a közigazgatási tisztviselőkre s az összes emberbarátokra is. S ily módon rektori székfoglaló-beszédemmel egy fejezettel bővíteni óhajtom azt a programmot, amelyet a

közigazgatási tisztviselőknek a háborút követő tevékenységét illetőleg a Felsőoktatási Egyesület megbízásából dr. Magyary Géza kartársunk oly nagy szabatossággal kidolgozott.¹

Külön ki akarom emelni, hogy amiket mondani fogok, vonatkoznak nemcsak a katolikus papokra, hanem az összes felekezetek lelkészeire is. Nagy időket élünk, bár minden egyház és felekezet papsága megértene teljesen e nagy idők intelmét, hogy, híven ugyan vallása tanaihoz, de félretéve minden kicsinyes felekezeti féltékenykedést és torzsalkodást, kezét adva egymásnak, kiaknázna a vallásuk nyújtotta összes erőket és energiákat, hogy a világhatalmasztrófa után a nemzet újjászületésének nagy művében méltóan kivegyék részüket.

Mindez mutatja, hogy én nem különlegesen *katholikus*, sőt nem is különlegesen *papi* feladatokról akarok beszélni, hanem igenis a *népmentés* nagy területéről, amelyen a papság közreműködése fölöttébb kívánatos, sőt elkerülhetetlenül szükséges is. Azonban ne gondolja senki, hogy a népmentés, a legtagabb értelemben, nem papi feladat is; sajnos, sokan nem tartották annak s ennek a világháborúnak kellett közbejönnie, hogy a papság egy részét erre kioktassa. Ugyanis eleddig egy nagy hibában leledzett a papságnak nem csekély része, amely hibát talán előmozdította a katolikus papságnak a világtól túlságosan elzárt nevelése² és gyakran bizonyos egyoldalúságtól nem ment aszkézis is, de amely hiba elsősorban abból a téves meggyőződésből fakadt, hogy a lekipásztor csak a hívek lelkének megmentésére és megszentelésére van hivatva s így a nép testi jólétével, anyagi ügyeivel, mint a lélektől teljesen heterogén dolgokkal, nem is foglalkozhatik.

Ennek a felfogásnak számos sajnálatos következménye van. Elsősorban ez a felfogás vájta ki azt a nagy űrt, mely a papság és a világiak között tátong; egyik a másikat alig érti meg, az egyiknek gondolkozása, eszejárása, világnézete idegenszerű a másik előtt. Innét van, hogy sok pap prédikációja, hitoktatása teljesen elvont, ködösen homályos, érthetetlen a világi előtt. Innét van, hogy sok pap teljesen elvonulva a világtól, a sekrestyében ülve várja a hívőt s nem veszi észre az idők járását, hogy a hívek elkerülnek a sekrestyét is, a templomot is, amint ezt elsősorban Franciaországban, de sokhelyütt Olaszországban és másutt is lehet tapasztalni.

Ez a felfogás azonban teljesen hamis. A lélek és a test nem

¹ A jog- és államtudományi továbbképzés fejlesztése. A Felsőoktatási Egyesület véleményes jelentése. Budapest, 1916.

² Ezzel korántsem akarunk pálcát törni a szemináriumi nevelés fölött, melyet mi is, tekintve a katolikus papság különleges hivatását, szükségesnek tartunk. V. ö. Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete. Két kötet. Budapest, 1896.

különválva, hanem egybeforrva alkotják az embert; s egyiknek a jóléte, nyomora, szenvedése kihatással van a másikra is.

A lelkipásztor elnevezés korántsem akarja azt jelenteni, hogy a pap közvetlenül a lélekre hasson, ami különben is lehetetlen; de azt sem akarja jelenteni, hogy csak a lélekre akarjon hatni. Ezen a földön nem lelkek élnek, hanem emberek. A lelkipásztornak az embert kell vezetnie, irányítania, megszentelnie; az embert, aki test és ideg, hús és vér, aki e földről való, aki e földön él, de akiben van isteni szikra is, lélek, amely a testtel csodálatosan összeforrva, annak magasabb életet és életcélt jelöl ki. Azért lelkipásztor, hogy az embert, az egész embert erre a lélek által megjelölt magasabb életre vezesse, nevelje.

Ha a papság így fogja fel feladatát, könnyen át lesz hidalható az a nagy űr, amely a papságtól elválasztja a világiakat; érthetőbb és világosabb lesz a pap prédikációja, katechézise és tanítása a nép előtt; a pap is jobban meg fogja érteni a népet, annak küzdelmeit, gondjait, szenvedéseit, botlásait, de a nép is jobban fogja becsülni papját, aki nemcsak a lelket keresi, hanem az egész embert látja, segíti, becsüli s igyekszik megszentelni.

Maga Krisztus Urunk is felséges tanait a szántó-vető, a szőlőmíves, a halász, a pásztorember, a kenyeret dagasztó asszony, a hűtlen sáfár, a talentumot elásó vagy kamatoztató szolga, szóval mindig a földi élet anyagi világából vett hasonlatokkal magyarázta; példájával pedig, amikor a lakodalmas népnek bort, az éhezőknek csodálatosan megszaporított kenyeret és halat adott; amikor, amerre csak járt, meggyógyította a betegeket, rámutatott arra, hogy akik az ő tanításának lesznek a hirdetői, járjanak az ő nyomdokain s legyen érzékük a nép földi, anyagi szükségletei iránt is.

Erre tanít az Egyház is, amikor szentségeiben és szentelményeiben meghinti, megkeni, megfüstöli az ember testét vagy egyes érzékeit; a holttesteket is vallásos tisztelettel veszi körül; körmeneteket vezet a szántóföldekre és a szőlőkbe, azokat megáldja; a misekönyvbe imádságokat és miseszövegeket vett földgövsz, vihar, jégeső ellen. Mindez világosan mutatja, hogy az Egyház az egész embert akarja gondozni és megszentelni és hogy előtte nem közömbösek az ember anyagi jóléte és földi érdekei.

Ezen elveket tartsa a lelkipásztor is szem előtt. Kísérje megértő lélekkel és meleg érdeklődéssel a hívek anyagi helyzetét, földi jólétét, testi egészségét is, már csak azért is, mert mindez óriási hatással van az ember erkölcsi életére és lelkének irányzatára.

Máskor is hangoztattam, a lelkipásztorkodás elveit magyarázva, ezen igazságokat, de talán sohasem volt ezeknek hangsúlyozása annyira az élet követelményeinek megfelelő, mint ma s főleg a háborút követő időkben, amikor első feladat lesz a földi, az anyagi,

a testi élet biztosítása az egész nemzet számára. Ezekben a nehéz időkben a magyar papságnak utánoznia kell a hithirdetőket, akik először szántani és vetni, kapálni és kaszálni tanítják meg a népet és rizsadalok kiosztásával édesgetik magukhoz a gyermekeket. A magyar papságnak is, minden felekezet papságának, a nép anyagi szükségleteinek segítségére kell sietnie ; nem mintha ez volna a legnagyobb szükség, de ez fáj legjobban ; ezt érzi az ember, de a társadalom és a nemzet is elsősorban ; viszont ha ezt csillapítjuk és gyógyítgatjuk, a lelki sebekhez is könnyebben hozzáférünk, azokat is sikeresebben kezelhetjük.

Lássuk tehát azokat a háború okozta sebeket a nemzet testén, amelyeknek gyógyítására a háború után kezdet kell fogniok az államnak, a közigazgatásnak, a társadalomnak és minden felekezet papságának.

1. Az első és legfontosabb nemzeti feladat a háború okozta nagy vérvesztést kiheverni. Ma még nincs módunkban statisztikai adatokkal kimutatni ennek a vérvesztésnek a nagyságát, de két körülményből eléggé következtethetünk reá. Az egyik, hogy hazánk férfilakossága, a 18 évesektől az 50 évesekig immár harmadik éve teljesít a családi tűzheletől távol katonai szolgálatot ; a másik, hogy az összes harctereken magyar vitézek vére hullott : Szerbiában, a Kárpátokban, Galiciában, Besszarábiában ; magyar bakák védtek és védik ma is az Isonzo-völgyet és a Dolomitok csúcsait.

Hogy nemzetünk ebben a nagy vérvesztésben el ne satnyuljon, különösen öt irányban vár nagy feladat a közegészségügyi és közigazgatási hatóságokra. Első a csecsemő- és gyermekhalandóság csökkentése ; ezzel kapcsolatos másodsor a házasság tisztaságának és az emberi magzatnak a védelme ; harmadik, gondoskodás a hadi árvákról és rokkantokról ; negyedik, higiénikus intézkedések a tuberkulózis és minden ragályos betegség terjedésének megakadályozására ; végül a kivándorlás csökkentése és kivándorolt véreinknek visszatelepítése.

Hogy csak egy-két statisztikai adatot említsek, nálunk az utolsó békeévekben átlag 735.000 gyermek született, ezek közül 68.000 meghalt veleszületett gyengeségben és 148.000 az első életévben, tehát átlag meghalt minden hatodik csecsemő. Ami a kivándorlást illeti, 1912-ben 120.500 egyén vándorolt ki ; de voltak évek, melyekben a kivándorlás meghaladta a kétszázézetet. A tüdővész hazánkban évenként átlag 75.000 emberéletet követel. A csecsemőhalandóság, a kivándorlás és a tüdővész évenként 400.000 egyén pusztulását jelenti a magyar államra nézve. Viszont bizonyos az, hogy ezt a veszteségszámot 10, 20, sőt 40 perccenttel is lehet csökkenteni, ami évenként 40, 80, 120 ezer lélek szaporodását jelentené.

Óriási feladat vár tehát a magyar társadalomra ; egyik-másik irányban már meg is indult nagyarányú állami és társadalmi tevékenység ; a dolog természetéből következik azonban, hogy nagy eredmény csak az egész társadalom közreműködésével érhető el. És a társadalom egy tekintélyes részét a papság van hivatva, sőt csakis a papság képes e feladatoknak megnyerni.

Minden felekezet lelkészének számos alkalma van arra, hogy a házastársakat, a szülőket állásbeli kötelességeik teljesítésére buzdítsa ; hogy az őskeresztény életelvet : *a gyermekáldás istenáldás* szívükbe vesse. Őszintén megvallom, hogy e téren minden szociális intézkedést nagyon problematikus értékűnek tartok, még azt a napjainkban fölvetett ötletet is, hogy az állam minden egyes gyermekért bizonyos tőkét adjon a szülőknek, ha ez az őskeresztény, illetve őstermészeti elv elveszti erejét s letörlődik a szülők szívéről. Viszont nem tartom elégségesnek, hogy csak a papok emlegessék a bűnt; itt kötelesség hármlik a törvényhozásra és a közigazgatásra is. Ha a nagy Széchenyi joggal mondhatta : oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kell bocsátanunk, — akkor ma még nagyobb joggal mondhatjuk: a háború után oly kevesen leszünk, hogy a legnagyobb drákói szigorral kell üldözni és megbüntetni mindenkit, aki bármi módon tör az emberi magzat élete ellen. Ugyanezen elvből kiindulva a törvénytelen gyermekek védelméről is gondoskodni kell, úgy azonban, hogy ez a védelem a házaselet alapjait meg ne ingassa.

A csecsemő- és gyermekhalandóság csökkentése, valamint a tüdővész és a ragályos betegségek terjedésének megakadályozása csak az egész társadalmat, főleg annak legalsóbb rétegeit átható egészségügyi intézkedésekkel lehetséges. Itt ismét nagy és nemes feladat vár minden felekezet papságára. Szükséges, hogy a papok, de a tanítók és a közigazgatási szervek is, hirdetői, előőrsei, mondhatnám fanatikus apostolai legyenek az egészségügynek a legutolsó faluban is. Sajnos, e téren rendkívüli sok még a teendő ; be kell ismernünk, bármily megszágyenítő is ez, hogy eddig az állat-egészségügyre több gondot fordítottunk, mint az emberekére. Faluhelyeken, pusztákon, tanyákon valóban rémes állapotok vannak ; a legkezdetlegesebb egészségügyi óvóintézkedések is teljesen ismeretlen fogalmak. Ehhez járul a vidéken az orvosok csekély száma és sok helyen a nép idegenkedése az orvosoktól, úgy, hogy orvost csak a legvégső esetben hívnak, amikor már természetesen ő sem segíthet.

E téren sokat tehet a pap, fölvilágosítva és irányítva a népet. Megmagyarázhatja a beteg környezetének, hogy az orvos éppen olyan jótévője az embernek, mint a pap ; viszont mindenkinek erkölcsi kötelessége saját és háznépének egészségét gondozni,

erkölcsi kötelessége tehát betegségben idejekorán orvost hivatni s annak rendeleteit és intézkedéseit lelkiismeretes pontossággal betartani.

Ahol pedig nem lehet orvost hivatni — sajnos, sok helyen ez is előfordul —, ott a legtöbb esetben a pap taníthatja ki a híveket a legszükségesebb egészségügyi óvintézkedésekre. Bár megtennék ezt mindenütt, ahol erre szükség van, a lekipásztorok. Annak nem vagyok barátja, hogy a papok az orvosok dolgába kontárkodjanak, — egyes dicséretes kivételekről, aminő például Kneipp volt, áll a közmondás : exceptio firmat regulam; maga az Egyház sem helyesli, ha a papok gyógyítással foglalkoznak, sőt az orvosgyakorlatot folytató pap könnyen a szabálytalanság büntetésébe eshetik. Azonban más dolog rendes orvosgyakorlatot folytatni és egészen más a főbb egészségügyi elveket ismerni és alkalmazni, ezekre a híveket, főleg a betegek környezetét kioktatni, valamint alkalomadtán az első segélyt nyújtani. Ez utóbbiak nagyon is méltók a paphoz ; ezekre tanítják is a legtöbb papnevelő-intézetben a papjelölteket.

Ezzel kapcsolatban óhajtok egy gondolatot fölvetni, mely nézetem szerint a háború után egy kis jóakarattal megvalósítható lesz. Minden községnek kellene arról gondoskodnia, hogy legalább egy kitanult, vizsgázott ápolónő legyen a községben, aki képes az első segélyt nyújtani, aki a ragályos és súlyos betegek ápolását végezheti és aki gyakorlatilag taníthatja a népet az egészségügy legelemibb követelményeire. Ily módon legalább a minimumot megteesszük az emberi élet védelmére, másrészt új megélhetési forrást nyitunk meg a nők számára, ami a háború után mindenestre nagyfontosságú dolog.

A rokkantakat és a hadi árvákat illetőleg elsősorban a római katolikus papság, amelyet Egyháza a celibátusra kötelez, tehet valóban nagyot, ami által hazaszeretetét is fényesen bebizonyíthatja, a sokat kigúnyolt celibátusnak is megszerezheti a közbecsülés glorioláját. A celibátus törvényének ugyanis egyik célja, hogy a papnak ne legyen saját családja, hanem a szegényeket, az árvákat, az elhagyatottakat tekintse családjának. Íme, a háború után lesz bőséges alkalom megmutatni azt, hogy a papság megérti a celibátus szellemét. Lesz minden községben elég rokkant, elég hadi árva, lesz a papnak elég nagy családja, akik iránt atyai szeretetet gyakorolhat. Sőt, ha szabad valamit tanácsolnom, én azt tanácsolom, hogy amelyik önálló lekipásztor csak teheti, vegyen magához egy-egy hadi árvát vagy magával tehetetlen rokkantat, az árvát nevelje, taníttassa ; a hadi rokkantnak pedig szerető bánásmóddal tegye tűrhetővé nehéz sorsát. Ez lenne a magyar katolikus klérusnak legszebb háborús tevékenysége és a

celibátusnak legékesebben szóló apologiája. Sőt, ha a papok nagy számban vállalják a hadi árvák neveltetését, ezáltal elejét vehetik a jövőben ijesztően fenyegető paphiánynak is.

Minthogy magam is a klérushoz tartozom, bár itt elsősorban az önálló lelkipásztorokra gondoltam, de nehogy valaki azt mond-hassa : ez a pap vizet prédikál, de bort iszik, — kénytelen vagyok itt bevallani, hogy már 1915 őszén magamra vállaltam egy szegény, de tehetséges hadi árva neveltetését.

A kivándorlás apasztása és kivándorolt véreink visszatelepítése elsősorban gazdasági tényezőkön fordul meg, miért is erről a következő pontban, ahol a háború után reánk váró gazdasági feladatokat vázolom, fogok szólni ; de már itt is megjegyzem, hogy a papság tekintélyével és tanácsadásával jótékonyan befolyásolhatja a népet s lelketlen kivándorlási ügynökök izgatását hatáso-san ellensúlyozhatja.

2. Áttérek most a háború után reánk váró második feladat vázolására : ez gazdasági életünk reorganizálása. Az iránt nem lehet kétségünk, hogy a háború után, bármily fényes eredménnyel s reánk nézve kedvező békekötéssel végződjék is az, óriási anyagi terhek fognak az országra nehezenni. Erre már a háború első évében rámutatott Wekerle Sándor, a magyar pénzügyi viszonyoknak és a nemzet teherviselő képességének minden esetre egyik leg-alaposabb ismerője.¹ A háborúnak folyása Wekerle Sándor meg-állapításait nem változtatta meg, illetve azokat még sötétebbé tette.

A hadi kölcsönök kamatai, a háború alatt megrongált és tönkrement közlekedési eszközök pótlása és helyreállítása, a háború okozta károk megtérítése, az ellenség által feldúlt országrészek helyreállítása, a kárt szenvedett lakosság kárának megtérítése, a hadsereg új felszerelése, a hadi árvák és özvegyek segítése, a hadi rokkantak méltó ellátása : mindez csak a közvetett és egyenes adók tekintélyes fölemelésével vihető keresztül. A terhek tehát nagy mértékben fognak növekedni, viszont a mai háborús rendkívüli bevétel-többletből el fog esni az őstermelők, kereskedők és iparosok nagy része. Az új terheket a társadalom legtöbb osztálya csak két föltétel mellett lesz képes összeroskadás nélkül elviselni. Ha többet termel és ha igényeit mérsékli. A többtermelést mindenütt hangoztatják, de az igények mérsékléséről sokan hallani sem akarnak. Pedig a társadalom legtöbb osztályának — talán csak a hadsereg-szállítókat véve ki — a háború után hosszú időn át több munkával és kevesebb igénnyel kell egyensúlyban tartania gazdasági erejét. Ez a világháború áldozatokat kíván nemcsak a harctéren, hanem

¹ Wekerle Sándor dr. A háború gazdasági következményei. Buda-pest, 1915. (Hadi beszédek. 20—21. füzet.)

itthon is, nemcsak a katonáktól, hanem a nőktől is és azoktól is, akiket koruk vagy állásuk fölment a katonai szolgálat alól. Ezen áldozatok között nem utolsó az, ami a háború után reánk vár : a több munka és a kevesebb igény. Ezt az áldozatot a haza kívánja fiaitól, hogy a háború okozta terheket elviselhesse. És ha már feláldoztuk családunk tagjait, ettől az áldozattól visszariadni nagy gyengeség volna.

Az igények csökkentése a ruházzkodásban, fényűzésben, szórakozásokban, élvezetekben egyike a legfontosabb tárgyknak, melyekkel a lelkeszkedő papságnak a háború után minden kínálkozó alkalommal foglalkoznia kell. Egyébként is, minthogy a fényűzés, a pazarlás, a dűskálkodás az élvezetekben rendszerint a bűnözésnek a melegágya, a papságnak mindenha intenie kell a népet, hogy igényeit mérsékelje : a háború után az ily irányú intelem nemcsak erkölcsi, hanem nemzetgazdasági fontossággal is bír.

Ami pedig a többtermelést illeti, ezen a téren megbecsülhetetlen szolgálatokat tehet a papság hazájának, ha a nemzet gerincét alkotó parasztságot, a földműves-osztályt megtanítja a belterjes gazdálkodásra s ezzel jövedelmének jelentékeny fokozására. Ezt a tanítást legkönnyebben és legtermészetesebben a falusi papok végezhetik, akik nálunk úgyszólván mindenütt kisgazdák.

Elméletileg talán helyesebb volna, ha a papság megélhetése földbirtok nélkül biztosíthatnák, mert ez esetben a gazdálkodásra fordított idő és energia is a lelkipásztorkodás céljaira volna lekötendő ; de ha már egyszer a papság földbirtokot nyert, ezt a földbirtokot is föl kell használnia arra, hogy eszköz legyen kezében magasztos hivatása teljesítésére. Azaz, ha a lelkeszkedő papság rá van arra utalva, hogy gazdálkodással biztosítsa megélhetését, törekedjék arra, hogy a gazdálkodással is tanítója legyen népének. A pap legyen mintagazda a faluban ; ő mutassa meg példájával is, hogyan lehet a kisgazdának belterjesen gazdálkodni, a föld hozamát szorgalommal és befektetéssel növelni. Mert hogy a magyar föld termelőképességét még nagyon lehet fokozni, erről mindenkit meggyőzhet egy kis statisztika. Hazánkban egy hektár átlagos termése 12.8 métermázsa, Németországban 23.6 métermázsa, Belgiumban 25.9 métermázsa, holott a magyar föld átlag sokkal termékenyebb, mint akár Németország, akár Belgium talaja.¹

A papnak megvan a kellő képzettsége ahhoz, hogy a helyes gazdálkodás elveit szakkönyvekből megtanulja ; megvan arra a módja is, hogy egy kis utánjárással személyes tapasztalatokat gyűjtsön : arra pedig van elég alkalma, hogy necsak példájával,

¹ Kölnische Volkszeitung 1916. 721. nr. — Bátky Zsigmond, Zsebatlasz. 1916. 124. l.

hanem előszóval is híveinek oktatója legyen a helyes gazdálkodást illetőleg is, nem ugyan a szószéken és a templomban, miként ezt a jozefinista papok helytelenül tették, hanem a gazdakörben, a községházán, a népszövetségi gyűléseken és magánbeszélgetésekben. Ily módon rávezetheti a népet a föld jobb megmunkálására, a mélyebb szántásra, a helyes vetési forgók és a műtrágya alkalmazására, gazdasági gépek beszerzésére, a fa, különösen a gyümölcsfa-tenyésztésre, az állatnemesítésre, a baromfitenyésztésre, a méhészet és a kertészet felkarolására — ezáltal a föld népe évi jövedelmét tetemesen megnövelheti. Tudok községet, ahol maga a lelkipásztor ojtotta be a hívek kertjében és udvarában a vadoncokat, ily módon vezette rá őket a gyümölcsstermelésre. Ma is áldják emlékét!

A nép jólétének emeléséhez, bizonyos tekintetben a többtermeléshez tartoznak a különböző szövetkezetek, amelyekben ismét jelentős tényező a papság. Itt csak megemlítem a fogyasztási, értékesítő- és hitelszövetkezeteket, amelyeknek tulajdonképeni célja a közvetítő kereskedésnek nem csekély hasznát biztosítani a fogyasztóknak, illetve őstermelőknek. Jól megalapozott és jól vezetett szövetkezetek révén tekintélyesen több jövedelmet érhetnek el a tagok.

Igaz ugyan, hogy X. Pius pápa eltiltotta a katolikus papságot minden anyagi kockázattal járó és üzlettel foglalkozó egyesület vezetésétől; mindazonáltal maga a pápa kijelentette, hogy ez a tilalom nem vonatkozik arra, hogy a papság, ahol ez szükséges, a népet ily egyesületek alapítására ne buzdítsa és ezek alapításánál tanáccsal és fölvilágosítással ne szolgáljon; sőt, ahol valóban szükséges, hogy a papok is résztvegyenek ily egyesületek igazgatásában, a pápai tilalom alól fölmentést kaphatnak. Nálunk eddig is könnyen megkapták ezt a fölmentést s a háború után sem lesz e tekintetben semmi nehézség. A földolog minden esetre az, hogy a szövetkezetek üzleti vezetése, könyvelése, pénztárkezelése mintaszerű legyen s az egész üzem szigorú és szakszerű ellenőrzés alatt álljon. Ha csak ezt biztosítja a pap a községében szervezett szövetkezeteknek, ezzel is nagy jótévéje lesz népének.

A többtermeléshez több munka is kell. Következésképen a falusi népnek, hogy jövedelmét fokozhassa, hogy többet termelhesen, több munkára is van szüksége, — de ezt a több-munkát nem találja. Évekkel ezelőtt egy kivándorló hajó fedélzetén beszédbe elegyedtem erőteljes magyar kivándorlókkal. Kérdésemre, hogy miért hagyják el hazájukat, az egyik értelmes parasztlány a következő feleletet adta: azért, mert itthon három hónap alatt kell megkeresni a 12 hónapra való élelmet, míg Amerikában mindig talál az ember munkát. Ebből következik, hogy a kivándorlásnak

is egyik főoka a földművesnépnél nem annyira a föld hiánya, mint az, hogy az év legnagyobb részében nincs munkája és így nincs keresete. A kellően szervezett munkaközvetítés tehát nemcsak az ipari munkásoknál és a városokban, hanem a föld népénél és a falvakban is elsőrendű szociális szükséglet hazánkban. Itt nagy szerep juthat a háziiparnak, amely a falusi népet télen foglalkoztathatja. E téren sokat tehet a papság részint kezdeményezőleg, részint ily irányú kezdeményezéseket hathatósan pártolva és támogatva.

Rendkívül fontos kérdés kivándorolt véreink visszatelepítése. Meg vagyok arról győződve, hogy a kivándoroltaknak egy jelentékeny percentjét, főleg a bányamunkásokat és a napszámosokat, haza édesgethetjük, ha itthon bőven nyújtunk nekik alkalmat a munkára és lehetőséget arra, hogy házat és birtokot jutányosan szerezzenek; viszont alig hiszem, hogy az Amerikában már megtelepedett gyári munkások és iparosok közül sokat rábírhatnánk a hazatérésre. Egy alkalommal vidéki vasúti állomáson vasúti munkások beszélgetését hallgattam ki. Volt közöttük egy, aki már megfordult Amerikában s nagy hévvel magyarázta társainak, hogy legközelebb ismét visszamegy oda. Mert Amerikában — így beszélt a munkás — ha vége a gyári munkának, az ember leteszi a piszkos munkászubbonyt, fürdőt vesz még a gyárban, mely után úriruhát és kalapot vesz föl és a vendéglőben fehéren terített asztalhoz ülhet. Íme, a munkás lelke meglátta, mi hiányzik neki hazájában, amit, ha egyszer másutt megízlelt, nehezen tud hazájában is nélkülözni.

3. Hátra van még, hogy a háború után következő legfontosabb feladatról szóljak, t. i. a nép szellemi és erkölcsi életének irányításáról. Mert ez a világháború mindkét irányban földrengésszerűleg hatott a néplelekre és népszellemre. Azokra a milliókra, akik a harctereken töltöttek el immár több mint két esztendőt; de azokra a milliókra is, akik itthon maradtak. Ez a világháború vulkánikus kitöréshez hasonló, amely lávájával elborít mindent; a láva alól kell kikeresnünk a tegnap értékeit, kincseit, eszményeit.

A háború sohasem volt erkölcsök iskolája, de népek nevelője sem; a háború mindenkor rombolt nemcsak életet és anyagi javakat, hanem erkölcsöket is. A jelen világháború ezt még nagyobb mértékben tette, mint az előzők. Azelőtt zsoldos katonák vagy kisebb hadseregek harcoltak s a háború aránylag kis területeken folyt le. A jelen háború népek csatája, melyben milliós hadseregek, egész nemzetek állnak egymással szemben s éveken át egész országok családi tűzhelyei nélkülözik a családfenntartó erejét és tekintélyét.

Már most megállapíthatjuk, hogy ez az immár harmadik éve

dühöngő háború az itthonmaradtak erkölcsaire nem volt nevelő hatása. Az atyai tekintély és szigor hiánya máris érezteti hatását az ifjúságra, de még inkább az a körülmény, hogy az élet serdületlen gyermekeket munkára kényszerített, akik a szülői háztól elszakítva, vagy legalább is bizonyos önállósággal, felnőttekkel együtt dolgoznak, akikről nem a felnőttek erényeit tanulták el elsősorban. Számos oldalról hangzik panasz a serdülő ifjúság eldurvulásáról. Több helyen katonai, másutt polgári hatóságok különféle rendszabályokat bocsátottak ki, hogy a serdülő ifjúságot a korcsmázás, dohányzás, a mozi és a nemi kicsapongások veszélyeitől megóvják, — és ahol ilyen intézkedéseket nem tettek, ebből nem az következik, hogy ezek ott nem szükségesek, legföllebb az, hogy az illetékes hatóságok eziránt nem bírnak kellő érzékkel.

Csak érinteni akarom azt is, hogy a katonai és polgári hatóságok kénytelenek voltak rendeletekkel szabályozni a hadifogoly-munkásokkal való bánásmódot, ami ismét csak annak a bizonyítéka, hogy a háború nem iskolája az erkölcsöknek.

Ehhez járult az itthonmaradtak egy nagy részénél a vagyonszerzés könnyűsége, a pénz eddig nem tapasztalt bősége, és ami ezzel rendesen kapcsolatos is, oktalan fényűzés, mértéktelen hajhászása az élvezeteknek. Sajnos, a fényűzés lélektanához tartozik, hogy kísértő hatással van másokra is, — és ez a jelen időkben annál veszedelmesebb, minthogy a háború alatt nemcsak a felső tízezeknek, hanem a társadalom alsóbb rétegeiben is számosaknak nyílt alkalom a könnyű vagyonszerzésre s így a fényűzés és élvezetvágy a társadalomnak még azon rétegeibe is behatolt, amelyek ezektől a háború előtt mentek voltak.

A fegyverben állók s a harc téren küzdők erkölcséről nem szólhatunk, e téren nincsenek közvetlen tapasztalataink. Vannak azonban egyes jelenségek, amelyeknek alapján minden komolyan gondolkozó, hazáját, nemzetét és a népet szerető egyén aggodalommal tekinthet a jövő elé. A ma dúló világháború ugyanis az eddigiektől eltérően az egész ország férfilakosságát fegyverbe szólította, azokat a milliőkat is, akik rég családot alapítottak; akik meggyökerestek már családjuk körében, családjukért éltek és mint családatyák öreai voltak a családi erényeknek: a munkásságnak, takarékoságnak, egyszerűségnek, mértékletességnek, a családi élet tisztaságának. Kérdés, vajjon ezek a milliők és milliők, akiket a háború erőszakosan — akárcsak miként a vihar a mély gyökeret eresztett tölgyet — tépett ki a családi élet talajából, két-három évi háborúskodás után vissza tudnak-e helyezkedni családi életük hagyományai közé? A kitépett gyökerek találnak-e újra talajt és táplálékot a régi helyen? Vajjon ez a két-háromévi háborúskodás nem olt-e beléjük olyan vágynak, hajlamokat, készségeket és

szokásokat, amelyek családi életüknek eddigi, állam- és nemzetfenntartó erejüket és hagyományait gyökerestől felforgatják?

Hiszem, hogy az összes felekezetek lelkészei figyelemmel vannak mindezen jelenségekre, amelyek köteleességükké teszik, hogy már most a háború alatt, de még inkább a háború után, a tömeg és egyéni pasztoráció minden eszközét kettőzött buzgósággal felhasználják, hogy gátat emeljenek a háború ezen elkerülhetetlen kísérőjének, az erkölcsi elzúllásnak. Mert félelmetes még a legfényesebb győzelem is, ha az a nemzet erkölcsébe kerül. Örök igazság ugyanis, amit Berzsenyi így fejez ki :

Minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledől s rabigába görnyed.

Ha van valami haszna az emberiségnek a jelen világháborúból : ez a művelődés, az ismeretszerzés, a tudásvágy fölébresztése a nagy néptömegekben. A társadalom minden rétegében nagy érdeklődés támadt a földrajzi, néprajzi, történelmi, technikai és harcászati ismeretek iránt ; viszont hetedhét országban harcoló katonáink is különböző országokat, népeket és kultúrákat látva, sok ismerettel gazdagodtak. A művelődésnek ezen, a világháború által felszított vágya a háború után sem fog kialudni. És ez jó is lesz, mert a műveltség egyik fontos tényezője népek boldogulásának, nemzetek nagyságának.

De szükséges, hogy a nép vezérei résen legyenek, hogy ezt a művelődésvágyat nemzetrontó irányzatok üzlet tárgyává ne tegyék. Ezen a téren elsősorban a mozgósínházak érdemlik meg a figyelmet, amelyek ma már a közművelődésnek olyan tényezői, hogy megérdemelnék, ha a belügyi és közoktatásügyi minisztériumoknak külön osztályai foglalkoznának velük. S ha német hadtestparancsnokok szükségét érezték annak, hogy a mozgósínházak filmjeit, sőt reklámképeit is cenzura alá vessék, hogy a mozgósínházak látogatását ellenőrizzék, az ifjúságra nézve korlátozzák : ugyanezt megtehetnék az illetékes magyar hatóságok is, a maradiság és a reakció megbélyegzése nélkül.

A népművelődés nagy, magasztos ügyét szívem egész melegével ajánlom minden felekezet papságának buzgó pártfogásába. Ifjúsági, plébániai, községi könyvtárak felállítása ; ahol csak erre telik, vagy az iskolában vagy valamely egyesületben vetítőgép és képek beszerzése, esetleg a téli hónapokra kikölcsozvése ; felolvasások, előadások a felnőttek számára ! — íme, ezek a nép művelődésének legfőbb eszközei, melyeknél elsősorban az egyes felekezetek lelkészei vannak hivatva közreműködni és irányt adni, hogy ne legyen öltöny méreg az, aminek hivatása éltetni, fölemelni, nemesíteni.

Befejezem hosszúra nyúlt előadásomat.

Ne ringassuk magunkat illúziókban; ne gondoljuk, amit nagyhangú vezércikkekben annyiszor hangoztatnak, hogy a háború után új világ születik, új eszmékkal, új igazságokkal, új erkölcsökkel. Nem, ez a háború egyik legnagyobb katasztrófája ugyan az emberiségnek, de csak fokban, terjedelemben, nagyságban különbözik a többi háborútól. A háborúk nem teremtenek új világokat, új igazságokat, legfeljebb új gazdasági berendezéseket hoznak létre: egyes népeket lenyűgöznek, másokat hatalmasakká tesznek; de, miként minden háború után, úgy a jelen világháború után is folytatni fogjuk az évek számlálását Krisztus után, aki, új világot teremtve, határkö két világ között. A francia forradalom meg akarta változtatni az évek számlálásának ezen módját, de nem volt rá képes. Az emberiség nem fogadta el, nem fogadhatta el, mert a francia forradalom sem változtathatta meg azt az erkölcsi világrendet, melyet Krisztus adott az emberiségnek. A jelen világháború sem fogja ezt megváltoztatni. Azok a nemzetek fogják legkönnyebben kiheverni a világháború katasztrófájának rombolásait, amelyek a Krisztus adta erkölcsi világrend talaján mélyen gyökereznek, abból merítenek vigaszt, új erőt, világosságot, életet.

De épígy mélységes meggyőződéseim az is, hogy Magyarország jövője biztosítva van mindaddig, amíg megmarad azokon az alapokon, melyekre ezerév előtt Szent István építette; miként ezer év küzdelmeit kiállotta, úgy erős a bizalmam, megrendíthetetlen a hitem, hogy a jelen világkatasztrófa borzalmas élet-halálharcából hazánk győzelmesen és területében sértetlenül fog kiemelkedni.

Mi is, midőn a Pázmány Péter alapította, dicső emlékű királynénk, Mária Terézia által újjáalakított, dicsőséges uralkodó apostoli királyunk, I. Ferenc József ő felsége által a kor szükségleteinek megfelelően fejlesztett egyetem kormányzását át vesszük, híven ezen egyetem hagyományaihoz, ily irányban akarunk működni, ily módon igyekeznünk szolgálni a tudományt, a királyt és a hazát.

A magyar királykoronázás jelentősége.

(Ünnepi beszéd a budapesti egyetem diszközgyűlésén 1917. jan. 22.)

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés! A mai közgyűlést motu proprio hívtam össze — szívem, hazaszeretetem, dinasztikus érzésem sugallatából. Éreztem, hogy hazánk első főiskolája — első multját, kiváltságait, tanárai és tanulóifjúsága számát tekintve — a magyar király megkoronázása után rendes működését addig nem kezdheti meg, amíg a koronás király iránt le nem rója alattvalói hódolatát; éreztem, hogy a koronázás az első félét követő szünet alatt történvén meg, a második félét első hivatalos

cselekménye csak ezen közgyűlés lehet, amelyen a tanári kar és az ifjúság hódol Magyarországnak fölkent és megkoronázott apostoli királya előtt.

Egyetemünk a királyi jelzöt nem hiába viseli címében. Dicsőült Mária Terézia inaugurale diplomája óta Pázmány egyetemét a magyar királyok vették kegyükbe és pártfogásukba, nem szüntetve meg az egyetem alapítványi jellegét, sőt Mária Terézia épen ezen az alapon fejlesztette, dotálta, látta el az egyetemet valóban fejedelmi alapítványokkal. Egyetemünk hálás kegyelettel őrzi Mária Terézia, I. Ferenc, V. Ferdinánd és I. Ferenc József emlékét, akik királyi kegyelmük bőkezűségével halmozták el ezt a királyi egyetemet. Teljes bizalommal tekintünk a jövőbe is. Dicsőn uralkodó apostoli királyunk, IV. Károly Ő Felseége már trónralépésének első napjaiban a legfényesebb, mindnyájunk szívét-lelkét meghódító tanujelét adta annak, hogy őseinek trónjával uralkodó erényeiket is a legkiválóbb mértékben örökölte. Eleve meg lehetünk tehát arról győződve, hogy miként a tudomány csarnokai általában hathatós királyi pártfogót találnak IV. Károly Ő Felsegében, úgy a mi egyetemünk is, mint amelyet egyik legdicsőbb őse, Mária Terézia emelt királyi egyetemmé, érezni fogja királyi kegyelmeinek bőségét.

Egyetemünk a királyi jelzöt egy más szempontból sem hiába viseli címében : tanári karának és ifjúságának királyhűsége is királyivá avatja egyetemünket. Tanárai a katedrákról hirdetik, hogy hazaszeretet és királyhűség a magyarnál elválaszthatatlan fogalmak. A hallgatóság pedig jurat in verba magistri, ezen elvet illetőleg eskszik tanárai szavára.

A mai diszkozyűlés is, amelyre a tanári kar és az ifjúság ily nagy számban megjelent, minden szónál ékeesebben bizonyítja a budapesti királyi magyar egyetem dinasztikus érzelmeit.

I.

Még mindig lelkem előtt áll a királykoronázás káprázatos fénye és lélekemelő magasztossága, amely hazánk története egy új korszakának, bízva hisszük és reméljük, boldog és fényes korszakának csodálatos fényű hajnalhasadása. IV. Károly magyar király fejére tették Szent István koronáját s a koronázás által Magyarország apostoli királyává avatták. Látva ezt a szent koronát, gondolatom a multba repül vissza, a hősök korába, legendás világba. És hallom a legendát, hogy az örök városban, a Lateránpalotában, II. Szilveszter pápának álmában angyal jelenik meg, aki figyelmezteti őt, hogy azt a koronát, melyet a lengyel fejedelm részére készíttetett, másnak tartsa fenn ; Pannóniából jön

egy küldöttség a magyarok fejedelme részéről, aki népét keresztény hitre térítette és most királyi koronát kér a kereszténység atyjától.

Ez a legenda színes fátyola ; a valóság az, hogy csakugyan küldöttség ment Rómába, amely előadta az István fejedelem által végzett nagy apostoli munkát ; annak helybenhagyását és a fejedelem részére királyi koronát kért. II. Szilveszter pápa teljesítette a kérelmet s az általa adott koronával koronázták meg Székesfehérvárott első szent királyunkat. Szent István ezzel a magyar királyság megalapítója lett.

Álljunk meg e tény szemléleténél egy pillanatra ; adózzunk csodálattal első szent királyunk mélységes bölcseségének és előre látásának, mellyel nemzetének jövőjét sziklaszilárd alapokra fektetve, biztosította. Úgy vélem, hogy Szent István három irányban vezette gondviselésszerűen nemzete sorsát. Első, hogy kereszténnyé tette. Nemcsak az ő egyéni hitbeli meggyőződése és ebből fakadó apostoli buzgósága, hanem nagy politikai nézőpontok is vezették a királyt a térítés munkájában, sőt épen ezen politikai szempontok a nemzet jövőjének biztosítását illetőleg, bírták arra, hogy még kényszereszközöktől se riadjon vissza a térítésben. A Koppány-lázadás mindenestre elsősorban innét magyarázható.

Szent István lelke meglátta azt, hogy kis nemzete új hazáját csak úgy biztosíthatja magának, ha beleéli magát abba a világnézetbe, melyet a keresztény vallás adott Európának. Amíg a magyar kereszténnyé nem lett, nem számíthatott arra, hogy Európa bármely népe magával egyenrangúnak tekintse s arra érdemesnek tartsa, hogy vele érintkezzék. Ha pogány marad, Európa népei előbb-utóbb keresztes hadjáratot indítanak ellene ; a XI. században már oly erős a keresztény szellem Európában, hogy nem tűri meg a kereszténységet mereven visszautasító pogány népet határai között.

De hasonlóan mély bölcseségre vall — s ezért is örök időkre hálás lehet a szent király iránt a magyar nemzet — Szent István királynak választása a kereszténység két szertartása között. Nyugatról a római, délről s részben északról a görög szertartású kereszténység vette körül a magyarok új hazáját ; minden esetre mindkét szertartás papjai és ígéhirdetői megfordultak térítők gyanánt a magyarok között. Gondviselésszerű volt a szent király választása, aki a kereszténység római szertartásának elfogadásával nemzetét a Nyugathoz kötötte. Keleten már Photius beledobta a kereszténységbe az egyenetlenség és forrongás üszkét, melyet ideiglenesen elfojtottak ugyan, de eloltani nem tudtak ; alig egy-két évre Szent István halála után az egyenetlenség újra kitört, Cserulárus Mihály a görög szertartású kereszténységet elszakította Rómától.

A görög egyház elszakadva az egység fejétől, csakhamar behódolt a világi uralkodóknak, akik a görög szertartású egyházat a szlávizmus, később pánszlávizmus uszályhordozójává tették.

Ki tudja, megőrizte volna-e a magyar nemzeti függetlenségét ; ki tudja, volna-e a magyarnak ma saját nyelve, ha annak idején Szent István nem a pápától, hanem a bizánci pátriárkától kérte volna a hithirdetőket és a keresztény egyház szervezését? Bármily paradoxonnak tűnik fel, mégis igaz, hogy a római szertartású kereszténység a maga latin liturgiájával az egyes népek függetlenségét, nyelvük és irodalmuk fejlődését nem akadályozta meg ; míg a görög szertartású kereszténység révén számos kis nép beolvadt a szláv néptengerbe, elfeledve saját nyelvét, elvesztve függetlenségét.

Szent királyunknak harmadik, gondviselészerű ténykedése az, hogy a királyi koronát a pápától kérte ; ezzel ugyanis biztosította kereszténnyé lett népének nemzeti önállóságát a nyugati hatalmakkal szemben.

Minden kor eseményeit az illető kor szelleme szerint kell megítélni. A X. század végén és a XI. század elején nyugaton már ki volt építve a hűbérrendszer, meg volt alapítva a világalomra törő római császárság.

Szent Istvánnak tulajdonképen a római császártól kellett volna kérnie a magyar királyság elismerését, és ez azon kor viszonyai szerint nem történhetett volna meg másképp, csak úgy, hogy a császárnak, a világ urának hűbérese lesz. Szent István azonban gondviselészerű lépésre határozta el magát — a római császár megkerülésével a pápához fordult, attól kért koronát s ezzel attól kérte a királyság elismerését. Ilymódon megőrzi nemzete függetlenségét. Igaz, hogy a középkor szelleme az ő lelkét is átjárja ; érzi, hogy ennek a kis népnek előbb-utóbb hűbéresnek kell lennie. Halála előtt felajánlja tehát népét, országát hűbérül a mennyek királynéjának, a magyarok Nagyasszonyának. Ezzel a középkor felfogásának is eleget tesz ; viszont biztosítja a magyar nemzet függetlenségét minden földi hatalommal szemben. A *Patrona Hungariae* lett védője a magyar nemzet önállóságának. Viszont Szent István iránt a magyar nemzet hálás századokon át a mai napig ; háláját bizonyítja a rajongásig menő tisztelet, mellyel szent jobbját és koronáját körülveszi.

II.

Akikkel csak beszéltem a koronázás után, mind úgy nyilatkoztak, hogy ez a ragyogó ünnepség álomnak tűnt fel előttük, amely visszavitte őket a középkorba. Valóban, a koronázás szer-

tartása egy XI-ik századbéli kép, a XX-ik század keretébe illesztve, jobban mondva : a középkorból érintetlenül fennmaradt szertartás, amelyből a középkor vallásossága, felfogása, világnézete árad felénk. Ennek a szertartásnak egész jelentőségét és mélységét csakis a középkor hitével és felfogásával érthetjük meg.

A középkor alapigazság gyanánt vallotta, hogy minden hatalom az Istentől van : *omnis potestas a Deo*. Még pedig a kora középkor miként a legfőbb egyházi hatalmat, úgy a legfőbb világi hatalmat is közvetlenül az Istentől származtatja. Akár választják a királyt, akár örökösödés révén száll a jog a királyi hatalomhoz egyik ágról a másikra : a királyi hatalmat nem a választók adják, sem az örökösödés, ez felülről adatik : *omnis potestas a Deo*. S ezért a királyok nem a nép, hanem az Isten kegyelméből valók, *ex Dei gratia*, még a nép által választott, vagy az örökösödés révén királyi méltósághoz jutott uralkodók is.

Hogy az egyházi hatalom közvetlenül Istentől van, ezt az Ordo szentsége mindenki előtt világossá tette. Egyházi ténykedések, főleg a szentségek kiszolgáltatása csak akkor érvényes, ha az illető föl van szentelve. A fölszentelésben ugyanis maga Isten adja meg a hatalmat. Ez az Egyház hite. Ennek a mintájára megalkotta a középkor a koronázás szertartását, amely a középkor felfogása szerint nemcsak jelképezi, hanem egyszersmind meg is adja a királyi hatalom teljességét ; nemcsak jelképezi azt, hogy *omnis potestas a Deo*, hanem a királyi hatalmat a megkoronázandó király számára az Egyház könyörgésével Istentől leesdekli. A koronázás szertartása teljesen vallási szertartás, sőt valóságos *sacramentale*, szentelmény, amely által a király Isten fölkentje lesz ; kivéttetik a laikus rendből, egy magasabb rendbe vétetik föl, *persona sacra* lesz ; innét a *sacratissima maiestas* címzés is. A koronázás szertartása a pap- és püspökszentelés szertartásai után készült, mintegy ezzel is jelzi a középkor, hogy a királyt Isten küldöttének, Isten fölkentjének, bizonyos tekintetben hierarchának tekinti. Lássuk főbb vonásaiban a koronázás szertartását.

A koronázás is, miként a papszentelés, misével kapcsolatos, azzal a különbséggel, hogy a papszentelés összes cselekményei a mise szertartásai közé vannak illesztve, míg a koronázás szertartásainak egyik része közvetlenül a mise megkezdése előtt végeztetik, másik része mise közben, a *Graduale* után. Egyébként a koronázás és a pap-, illetve püspökszentelés szertartásai között rendkívül nagy a hasonlatosság.

Miként a papszentelést megelőzi az úgynevezett *scrutinium*, amelyben a püspök a fölszentelendők méltóságáról szerez meggyőződést, úgy a koronázást megelőzőleg is megkérdi a koronázó

érsek a jelenlevőket, méltónak találják-e a megkoronázandót a királyi tisztségre? (Scitis illum esse dignum et utilem ad hanc dignitatem?).¹ Miután kérdésére a jelenlevő püspökök egyike megnyugtató feleletet adott (Et novimus et credimus eum esse dignum et utilem ecclesiae Dei et ad regimen hujus regni); a koronázó érsek intelmet intéz a megkoronázandó királyhoz, épúgy, mint a pap- és a püspökszentelésnél. Ezen intelemben tömör mondatokban figyelmezteti a királyt jövőendő kötelességeire. Érdemesnek tartom szóról-szóra idézni ez intelmet, mert beszédes bizonyítéka annak a bátorságnak, amellyel az Egyház a királyokhoz is intézi figyelmeztető szavát. Az intelem így hangzik:

«Kegyes fejedelem, ma a mi kezünkben, akik a jelen ténykedésnél az Üdvözítő Krisztus méltatlan képviselői vagyunk, a szent fölkenésben részesülsz s az ország jelvényeit veszed át, ezért helyénvaló, hogy előbb felhívjuk figyelmedet a sok nehézségre, amely hivatásoddal jár. Ma elvállalod a királyi méltóságot és magadra veszed a reád bízott hívő népek kormányzásának gondját. A halandó emberek között valóban dicsőséges ez a méltóság, de egyúttal sok bajjal, fáradsággal és gondnal jár. Gondold meg azonban, hogy minden hatalom az Úristentől van, aki által a királyok uralkodnak és a törvényhozók igazságosan ítélik; és neked is egykor a gondjaidra bízott nyájról számot kell majd adnod az Úristen előtt. Elsősorban a jámborságot őrizd meg; Uradat, Istenedet teljes elmédből és tiszta szívből tiszteljed; a keresztény hitet és a katolikus vallást, melyet bölcsődtől fogva vallottál, tartsd meg sértetlenül mindvégig és erődhöz képest védelmezd meg minden ellenséggel szemben. Az egyházak előjáróit és a többi papokat részesítsd az őket megillető tiszteletben. Az Egyház szabadságát mindig tartsd szem előtt. Mindenkiel szemben rettenthetetlenül szolgáltass igazságot, amely nélkül semmiféle társadalom nem állhat fenn sokáig. A jókat jutalmazd, a gonoszokat büntesd érdemeik szerint. Az özvegyeket, árvákat, szegényeket és gyöngéket oltalmazd meg minden elnyomástól. Mindenki iránt, aki hozzád fordul, légy jóságos, kegyes és kedves, királyi méltóságodhoz megfelelően. És úgy cselekedjél, mint aki uralkodásoddal nem annyira a magad, mint inkább az egész nép javát keresed és mint aki jócselekedeteidért nem itt a földön, hanem a mennyben vársz jutalmat. Ezt adja meg neked az, aki él és uralkodik, Isten, mindörökkön örökké. Amen.»

Az intelem után a püspökszentelésnél a fölszentelendő püspök

¹ *Bartal* (Commentariorum ad historiam Status Jurisque publici Hungariae libri XV. Posonii 1847. th. I, 182.) szerint hajdan az esztergomi érsek kezében tartva a koronát, *honi nyelven* háromszor kérdezte a jelenlevőket, méltónak tartják-e a jelöltet a megkoronázásra?

hűségesküt tesz a pápa iránt, a koronázásnál pedig a megkoronázandó király arra esküszik, hogy népének törvényt, igazságot és békét szolgáltat és szerez; az egyházaknak adott kiváltságokat fenntartja, egyházi és világi méltóságoknak és híveinek a kellő tiszteletet megadja. (*Juramentum justitiae et pacis.*)

Ezen eskü után az érsek egy könyörgést mond. Majd a király az oltár lépcsőire borul, a koronázó érsek pedig a segédkező papsággal elmondja a mindenszentek litániáját; mindez ugyanúgy történik, mint a pap- és püspökszentelésnél, sőt a litánia végén áldó könyörgést mond a király fölött is, azzal a különbséggel, hogy a pap- és püspökszentelésnél háromszoros (ut hunc electum benedicere, sanctificare et consecrare digneris), a királykoronázásnál csak kétszeres ez a könyörgés (ut hunc electum in Regem coronandum benedicere et consecrare digneris).

Erre következik a koronázás egyik leglényegesebb cselekménye, a katechumenok olajával való megkenés. A koronázó érsek a szent olajjal megkeni a király jobb kézcsuklóját, jobb karcsuklóját és vállkőzét; a kenés közben két könyörgést mondva, amelyekben a Szentlélek kegyelmét esdi le a királyra, hogy híven teljesíthesse uralkodói kötelességeit, hogy országának és népének bátor, igazságos, hűséges, előrelátó és fáradhatatlan kormányzója, az igazságosság gyakorlója, az erények jutalmazója, a bűnök büntetője, az anyaszentegyház és a keresztény hit védelmezője lehessen.

És ezzel a koronázás első része véget ér, kezdetét veszi a koronázó mise.

Mise közben a lecke, illetve a Graduale után megy végbe a koronázás második, legszínesebb része: a királyi jelvények átadása (*traditio instrumentorum*), teljesen a pap- és püspökszentelés mintájára. A fölszentelés után átadják a kelyhet, a papi ruhákat, a püspöki jelvényeket az újonnan fölszenteltnek. Így a koronázó érsek is átadja a királyi jelvényeket: a kardot, a koronát, a jogart az immár fölkent királynak; mindegyik jelvény átadásával kapcsolatosan egy-egy könyörgést mond, amely ezen jelvények szimbolikáját domborítja ki.

Nevezetes a kard átadása. Az oltárról veszi a mezítelen kardot az érsek s kezébe adja a királynak, aki kézben tartja, míg az érsek elvégzi a kard átadását kísérő imát. Ezután a kardot hüvelyébe teszik s az érsek felköti a kardot a királynak, ezenközben ezen jellegzetes szavakat mondja:

«Kösd fel oldaladra kardodat, leghatalmasabb és emlékezz arra, hogy a szentek nem karddal, hanem hit által győzték meg az országokat».

Most a király kihúzza a kardot és egy-két kardvágást végez,

mintegy azonnal gyakorolva királyi hatalmát. Ez a cselekmény hasonlít a püspökszenteléshez, ahol az újonnan fölszentelt püspök áldást oszt.

Érdemes fölemlíteni, hogy a kardot és a jogart csak az érsek adja át a királynak, míg a koronát a római Pontificale rubrikája szerint az összes segédkező püspökök is megérintik, miközben az érsek azt a király fejére teszi. Ez a rubrika adta meg a lehetőségét annak a nálunk később kifejlődött szokásnak, hogy az érseken kívül a nádor is megérintse a koronát, illetve az érsekkel együtt tegye a király fejére.

Mikor az érsek a koronát a király fejére teszi, e szavakat mondja: «Fogadd az ország koronáját, melyet bár méltatlan, de mégis püspöki kezek tesznek fejedre az Atyának † és Fiúnak † és Szentléleknek † nevében és tudd meg, hogy ez a szentség glóriáját és megkülönböztetést és erőt jelent és ne feledd, hogy ezáltal a mi munkánk részesévé leszel. Tudniillik, miként mi az emberek benső, lelki ügyeinek vagyunk őrei és vezetői, akként légy te igaz tisztelője Istennek e világ dolgaiban és állj mindig Krisztus egyháza mellett, mint annak bátor védője, minden ellenségeskedéssel szemben, és ennek az országnak, melyet Isten adott neked és melyet a szent apostoloknak és minden szenteknek nevében a mi áldásunk biz kormányzásodra, légy hasznos vezére és áldást-hozó uralkodója; hogy a szent hősök között minden erények gyöngyeivel ékesen, az örök boldogság jutalmával megkoronázottan, mindörökké örvendhess a mi megváltó és üdvözítő Krisztusunkkal, kinek hitünk szerint itt nevét és tisztét viseled; ki mint Isten az Atyával és a Szentlélekkel egyetemben mindörökké él és uralkodik. Amen».

Miután az érsek a jogart is átadta a királynak, őt trónjához vezeti (intronisatio) s e szavakat intézi hozzá: «Állj és maradj ezen a helyen, melyet Isten jelölt ki számodra az ő mindenható tekintélyével és a szent jelvényeknek általunk, valamint az összes püspökök és Isten többi szolgálói által imént történt átadásával; s mindig emlékezz arra, hogy amennyivel közelebb áll a papság az Úr szent oltárához, annyival több tisztelet is illeti őt meg, hogy akik közvetítők Isten és az emberek között, téged a papság és a nép állandó közvetítőjének tekinthessenek».

A királyné megkoronázása hasonló a király koronázásához. Maga a megkoronázott király, fején a koronával, kezében a jogarral vezeti a királynét az érsek elé s kéri tőle, hogy a királynét megkoronázza. (Reverendissime Pater, postulamus ut Consortem nostram nobis a Deo conjunctam benedicere et corona Reginali decorare dignemini, ad laudem et gloriam Salvatoris nostri Jesu Christi.) Ezután a király visszatér trónjához, a királyné leborul

az oltár lépcsőire s fölötte is elmondják a mindenszentek litániáját, a litánia után egy hosszabb prefatiót mond az érsek kiterjesztett karokkal, ezután megkeni a királyné jobb kézcsuklóját, jobb karcsuklóját és vállközét a katechumenok olajával. A kenés után az érsek a királyné fejére teszi a koronát (ezt már nem érinti a többi püspök), majd kezébe adja a jogart. Ezzel a királyné koronázása véget ér.

A koronázás után eléneklik a *Te Deum*-ot, az érsek folytatja a misét, offertoriumkor a király és a királyné elvégzik a felajánlást. Aranyat ajánlanak fel — a rubrika szerint «*de auro quantum volunt*» — s ugyanezen rubrika szerint, mikor az aranyat átnyújtják az érseknek, megcsókolják az ő kezét. Nálunk azonban a miséző érsek a patenát nyújtja csókra a királynak és királynénak, akik egy-egy aranyat offerálnak, ezt a szertartásmester által feléjük nyújtott aranycsészébe teszik. Mise közben a békecsókot az *instrumentum-pacis* átnyújtásával kapják: ezt megcsókolja a miséző érsek, egy neki segédkező püspök (vagy érsek), odaviszi a királyhoz és a királynéhoz, akik a pacificalét szintén megcsókolják. A miséző érsek áldozása után a király és a királyné is megáldoznak, majd a miséző érsek kelyhéből magukhoz veszik az öblítést. Ez is a pap-, illetve püspökszentelés utánzata.

A kora középkorban kifejlődött királykoronázási szertartást, mely, miként említettem, szentelmény jellegével bír, a *Pontificale Romanum* tartalmazza. Ezen szertartás szerint koronázták századokon át Európa keresztény országainak királyait, ezen szertartás szerint koronázzák ma is a magyar királyokat. A *Pontificale* által előírt szertartások lényegét a magyar szokások és közjogi fejlődések nem érintik; a koronázás szentelményét a *Pontificale* előírása szerint végzi ma is az esztergomi érsek. Egy-két, egyházi szempontból lényegét nem érintő hozzáadás, illetve eltérés van a magyar királyok és királynék koronázásánál. Ilyen az aranyalma átadása a királynak és a királynénak, ezt a *Pontificale* nem ismeri, abban csak a jogar (*sceptrum*) átadásáról van szó. Másik eltérés, hogy a királyné vállát megérintik Szent István koronájával. Harmadik eltérés pedig az, hogy a koronát nem az érsek s a neki segédkező püspökök, hanem a miséző érsek és az ország nádora teszik a király fejére.

Amint említettem, ez az eltérés sem érinti egyházi szempontból a lényegét: a szentelmény, a sacramentale az érsek imádságainak, könyörgéseinek az eredménye; sőt még azt is lehet vitatni — magam is azt a nézetet vallom — hogy egyházi szempontból nem a korona föltétele, hanem a megkenés a királykoronázás lényege. Ezáltal jó létre a sacramentale, lesz *fölkent*, *sacra persona*, *sacratissima maiestas* a király. A királyi jelvények

átadása a már fölkent királynak egyházi szempontból csak másodrendű, a királyi hatalmat jelképező, deklaráló szertartás. Hasonlóan a papszenteléshez, melynél a *traditio instrumentorum* kiváló hittudósok véleménye szerint nem tartozik a lényeghez.

Viszont magyar közjogi szempontból a koronázás leglényegesebb cselekménye a Szent István koronájával való megkoronázás.

A magyar közjog nem érinti az egyházi felfogást; azt tiszteletben tartja, hisz' elfogadja teljesen a Pontificale Romanum szertartásait, amelyek szerint a koronázás egyházi cselekmény, sacramentale, melyet csak az egyház végezhet, a saját megállapított szertartásai szerint, amelyeket a világi törvényhozás nem érinthet, nem rövidíthet, nem változtathat meg. De, elismerve az Egyház felfogását, a magyar közjog a koronázást a legfőbb közjogi cselekménynek tekinti. Eszerint a magyar király koronázása csakis a Szent István koronájával történhetik, olyannyira, hogy csak azt tekintik igazi királynak, akinek fejére e szent korona tétetett.

Ismeretes Róbert Károly király története. Minthogy a szent korona az ő megválasztása alkalmával, 1308-ban, László erdélyi vajdától nem volt visszaszerezhető, Gentilis bíbornok, pápai követ új koronát csináltatott s azt megáldotta, a régi szent koronát pedig hatásaitól megfosztottnak nyilvánította. Mindennek dacára a nemzet csak akkor tekintette Róbert Károly koronázását érvényesnek, alkotmányyszerű jogerővel bírónak, midőn az a szent koronával ment végbe, amint azt a király egyik oklevelében maga is elismeri.

Még jellemzőbb I. Ulászló esete, akit a nemzet zöme, a nemeség, közakarattal választott királlyá és ugyanakkor az országgyűlésen megjelent főpapok, főurak és nemesek kijelentették, hogy a szent korona hatása és ereje a másik koronára száll át, amellyel I. Ulászlót megkoronázták. Ámde a nemzeti köztudat ereje hatalmasabb volt az országgyűlés nyilatkozatánál. I. Ulászlót nem tekintették alkotmányyszerűen megkoronázott királynak.

A koronázás közjogi jelentőségének kidomborítására szolgál az I. József 1687. évi koronázása óta divó szokás,¹ hogy a koronázó érsek mellé áll az ország nádora, aki az érsekkel együtt teszi a király fejére Szent István koronáját. Ezekhez járul a koronázás egyházi szertartásain kívül a királyi litlevél és a királyi eskü, valamint az is, hogy a koronázás országgyűlés keretében történik s ily módon a koronázás egyházi cselekménye is közjogi aktussá avattatik.

¹ V. ö. Kovachich: Solemnia inauguralia. 31. l.

III.

Csodálatos Szent István koronájának a dicsősége ! Más koronák fényét századok járása eltompította, varázsát megszüntette, értékét csökkentette : Szent István koronájának becse, értéke, fénye, varázsa minden századdal nagyobb, hatalmasabb, erősebb lett. Mondhatnám, hasonlóan a próféta által látott hegyről leszakadt kőhöz, amely folyton növekedett, nagy hegygé lőn és betölté az egész földet.¹ A Szent István koronája is így nőtt folyton a magyarság lelkében. A szent tisztelet, rajongó áhitat, amellyel a magyar nemzet a szent koronát körülvette, azt óriási módon megnövesztette. A diadém kikiváncozott abroncsaiból, hogy átkarolja az egész nemzetet, magába foglalja annak minden vágyát, törekvését, jogát.

A szent koronából fogalom, eszme lett, közjogi alapelv, majd személy, titokzatos személy, akárcsak a Krisztus misztikus teste, akinek tagjai a hívek, feje a Megváltó : így a *Sacra Corona Sancti Stephani* magába foglal mindent : országot, alkotmányt, királyt és nemzetet s ezeknek egymással szemben jogát és kötelességét.

Ime, egyik kiváló közjogászunk, Timon Ákos, igen tisztelt kollégánk, a szent korona közjogi jelentőségét következőképen magyarázza :

«A magyar nemzet az államot, mint az összesség érdekében szervezett társadalmat, a szent koronában látta megtestesítve. Ehhez képest a szent koronát úgy fogja fel, mint egyfelől a magyar államiság szimbolumát, amely kifelé más államokkal szemben a magyar nemzet szuverénitását, nemzetközi önállóságát jelképezi ; másfelől személyesítve, mint a nemzetben gyökeredző, a királyt és a nemzetet együtt megillető közhatalom birtokosát. A szent korona misztériummal bír. A főhatalom bennrejlőnek tekintetik.

«Az állami főhatalom — ellentétben a nyugati népek fel fogásával — nem a király, nem a fejedelem személyéhez fűződő hatalom többé, hanem a szent korona hatalma (*jurisdictio Sacrae Regni Coronae*) ; az állami felségjogok nem királyi felségjogok, nem személyes uralkodói jogok, hanem a szent korona jogai (*jura Sacrae Regni Coronae*), amelyek a szent koronát, mint eszmei személyt illetik meg és attól szállanak át a királyra. Az ország területe a szent korona területe, mely a maga egészében a szent korona uralma alatt áll ; a királyi jövedelmek a szent korona jövedelmei (*bona vel peculia Sacrae Regni Coronae*) és minden szabad birtokjog a szent koronától mint gyökértől veszi eredetét (*radix omnium possessionum*).

¹ Dániel 2, 35.

«A szent korona közjogi fogalmának, misztériumának következménye az is, hogy a magyar nemzet a szent koronában egyesül királyával. Egykoron mindaz, aki szabad birtokjogát a szent koronától származtatta, tagja volt a szent koronának (*membrum Sacrae Regni Coronae*) és ez alapon résztvett a szent koronát megillető főhatalmi jogok gyakorlásában. Az állampolgári jog-egyenlőség kimondása óta pedig az egész nemzet, a szent korona területének összes lakói, a szent koronát fején viselő királlyal egyetemben alkotják azt az egységes közjogi egészet, azt az élő közjogi szervezetet, amelyet régibb közjogunk a szent korona egész testének (*totum corpus Sacrae Regni Coronae*) nevezett, napjainkban pedig államnak nevezünk.»¹

A személyesített szent koronát a magyar nemzet a koronázási jelvényekkel együtt az ország közkincsének (*clenodia Regni*) tekinti. A szent korona nem a királyé, nem is az uralkodóházáé, mint a nyugati népeknél, hanem a magyar államé, melynek legfőbb hatalmát képviseli és annak egészét, a királyt és a nemzetet együtt jelképezi. Ezt a közjogi felfogást eléggé bizonyítja, hogy már Hunyady Mátyás óta a szent korona őrizetéről a király és a nemzet törvényhozás útján együttesen gondoskodik. A szent koronát és a koronázási jelvényeket az országgyűlés által a király jelölése alapján megválasztott koronaőrök őrzik. A koronaőrök épen úgy, mint a nádor, nem a királynak tisztviselői, nem királyi főtisztek, hanem országos méltóságok, a szent korona tisztviselői, akik tisztségüket és hatáskörüket a király és a nemzet együttes megbízásából nyerik.²

Hogy hogyan fejlődött ki ez a szent korona elmélete és misztériuma? nehéz volna meghatározni.

Akár a Timon Ákos felfogása álljon, amely ezt a koronaelméletet az ősmagyar alkotmányos érzékből fejlődöttnek véli, akár az a nézet legyen igaz, amely a koronaelméletet a humanizmus által a királyi hatalom eredetéről keltett új jogi felfogás szülöttjének tekinti: minden esetben áll az, hogy Szent István személyének s a pápa által neki adott koronának rajongó tisztelete volt ennek a páratlanul álló közjogi fejlődésnek a megindítója és mozgó lelke.

A magyarság minden nemzetet felülmúló módon tudta és tudja ma is kifejezni háláját a magyar királyság megalapítója iránt. Szent István koronájának határtalan tisztelete s az ebből kifejlődött koronaelmélet ennek a hálának soha nem hervadó koszorúja.

¹ *Timon Ákos*: i. m., 32. l.

² A szent korona elmélete és a koronázás. Budapest, 1916. 12—14. ll.

IV.

A koronázás a magyar nemzet egyik legnagyobb ünnepe, amelyen, hogy a koronaelméletet folytassam, valóságos incarnatio, megtestesülés történik. A szent korona teste, a Corpus Sacrae Coronae főt kap; a megkoronázott király lesz a szent korona feje. A koronázáskor király és nemzet egybeforr; egy új, misztikus kommunikáció indul meg a tagok és a fő, a nemzet és a király között: egyik a másiknak új életet, új erőt, új szellemet, új lelket ad. I. Ferenc József halálával elárvult a magyar nemzet, a szent korona elvesztette fejét. IV. Károly Ó Felségét megkoronázva, a nemzet új életre éled: ismét van feje, Szent István koronájával övezve, Szent István kardjával a kezében, hogy a nemzetet megvédje, vezesse, kormányozza, boldogítsa. Nehéz időkben lépett új királyunk Szent István örökébe, nehéz időkben, amikor országai határait ádáz ellenségek milliói döngetik, amikor a már három év óta dúló világháború pusztításai határtalan áldozatot, szenvedést, könnyet, szomorúságot sajtoltak ki alattvalóinak úgyszólván minden családjából, s amikor királyunk becsületes békeajánlatára ellenségei országainak szétदारabolását kívánják békeföltételül. De soha király nem érezhette jobban, mint IV. Károly az ősi magyar jelszót: *Moriamur pro rege nostro!*

A sok áldozat, a sok szívet-lelket facsaró tragédia után, melyeket ez a világháború előidézett, s melyeknek hű leírására egy Sophokles vagy egy Jeremiás próféta tolla volna csak képes: a magyar nép meg nem fogyatkozott hűséggel és lelkesedéssel kész IV. Károly királyért is vérét ontani, életét adni. *Moriamur pro rege nostro!*

Egyetemünknek közel ötezer hallgatója az északi, a déli, a keleti harctereken hóban-fagyban-vérben gázolva, sok közülök megsebesülve, haldokolva, ugyanezt érzi: *Moriamur pro rege nostro!*

S ha kell, mi is ezt fogjuk mondani. *Vitam et sanguinem!* Ha kell, vérünket adjuk hazánkért, királyunkért. Amíg nincs szükség vérünkre, adjuk életünket. *Vitam pro rege nostro!*

Munkálkodunk, dolgozunk, hivatásunk kötelességeit buzgón teljesítjük hazánk és királyunk boldogulására. És most kiáltsuk egy szívvel, egy lélekkel: Éljen a haza! Éljen apostoli királyunk, IV. Károly Ó Felsége!

Ünnepi beszéd.

(A budapesti magyar tudományegyetem újjáalakításának 137. évfordulóján. 1917 május 14.)

Mélyen tisztelt egyetemi Közgyűlés! Mennyivel másnak képzeltem az egyetem mai ünnepét akkor, amikor kartársaim bizalma folytán a rektori széket elfoglalva, elgondolkoztam a reám váró feladatokról s ezek között az egyetem legnagyobb ünnepéről, a mai közgyűlésről. Képzeletem ezt a mai napot a rendes ünneplés kereteiből kiemelte, kettős, vakítóan ragyogó dicsugárral vette körül, úgy, hogy előre boldognak éreztem magamat, hogy az egyetemnek ezen, talán soha vissza nem térő ünnepén én fogok elnökölni és szólni az egyetem tanári karához és ifjúságához.

Két irányban öltöztette képzeletem a mai ünnepet különleges szépségbe, ragyogásba, lelket emelő magasztosságba, — sajnos, a valóság képzeletem álmaait mindkét irányban tönkretette.

Azt képzeltem, és ez a képzelődés nem is volt túlságosan vérmes, hogy Európa népeinek élethalál harca ezen májusi ünnepig véget ér, és én ezen az ünnepen a győzelem és a diadalmas béke koszorújával hazatért egyetemi ifjúságot üdvözölhetem, tolmácsolhatom ifjaink előtt az Alma Mater háláját és köszönetét azért a sok áldozatért, nélkülözésért, erőfeszítésért, szenvedésért, melylyel ők is résztvettek a haza védelmében s hadseregünk és hűségeseink szövetségeseink millió és millió harcosaival biztosították számunkra a jövő fejlődés útjait.

De más irányban is erősen dolgozott képzeletem. Akkoron még minden jel arra mutatott, hogy 1917 június 8-án nagy ünnepe lesz Magyarországnak: ötvenedik évfordulója annak, hogy I. Ferenc József, szakítva egy szomorú mult nemzetünket megalázó hagyományaival, magát magyar királlyá koronáztatta, a magyar alkotmány épségben tartására megesküdött és ezen esküjét ötven éven át oly hűségesen megtartotta, hogy kiérdemelte a *legalkotmányosabb* király valóban királyi jelzőjét. Elképzeltem, minő lelkesedéssel és meghatottsággal fogjuk ünnepelni egyetemi közgyűlésünkön az ötvenéves koronázási jubileumára készülő agg fejedelemet, aki — miként e helyről s ez alkalommal már több rektor-elődöm kiemelte — Pázmány Péter és Mária Terézia mellett méltán nevezhető egyetemünk harmadik alapítójának.

Ime, ezek voltak képzeletem színes képei. És a valóság? A világháború még mindig nem ért véget, hallgatóink közül mindig újabb és újabb csapatok mennek a harcerekre, elesett hőseink emlékének felállítására még nem is gondolhatunk, mert ki tudja, még hány száz és száz ifjú nevét kell arra a köre vésnünk, amely az utódoknak fogja hirdetni a magyar egyetemi ifjúság vérrel pe-

cséltelt hazaszeretetét. S a legalkotmányosabb király sem érhette meg megkoronáztatásának ötvenedik évfordulóját ; jubiláris ünnep helyett gyászközgyűlésen és requiemen adóztunk hálás kegyelettel emlékének.

Mindazonáltal, bármennyire fájdalom is, hogy a hideg valóság széttépte képzeletem színes ábrándjait, sem csüggedés, sem kislelkedés nem vesz erőt lelkemen.

Mert, bár még mindig a nagy világégés katasztrófája közepette vagyunk, bizton hisszük és reméljük, hogy ebből hazánk, nemzetünk győzelemmel fog kibontakozni, és bár mélyen fáljaljuk annyi száz és száz egyetemi hallgató elestét vagy megrokknását, viszont érezzük, hogy az ő küzdelmeikből, hősi halálukból, szenvedéseikből új élet fakad az egyetemi ifjúság soraiban s a következő nemzedékek lelkesedése, kitartó munkája és szorgalma pótolni fogja az intelligenciának azt a veszteségét, melyet ez a világháború szörnyű pusztításaival okozott.

Ami pedig a másik szempontot illeti, szent a hitem és meggyőződésem, hogy IV. Károly királyunk Ő Felsége megdicsőült elődének lelkületével királyi kegyelmébe fogadja egyetemünket, s míg egyrészt egyetemünknek alapítványi jellegét és autonómiáját királyi hatalmával fogja védeni, másrészt ugyancsak királyi bőkezűséggel az egyetem rendelkezésére fogja bocsátani mindazon anyagi eszközöket, amelyek szükségesek, hogy a magyar tudományosságnak ezen centruma a világháború után beálló viszonyok között is a magyar intelligencia irányító és világitó Pharosa legyen.

I.

Május közepe nevezetes időpont egyetemünk történetében. Pázmány Péter, egyetemünk nagy alapítója május 12-én írta alá a nagyszombati egyetem alapítólevelét.¹ Május 13-ika pedig Mária Terézia születésnapja. E napon költözött 1772-ben az egyetem Nagyszombatban új helyiségeibe nagy ünnepségek között, s mint az egyetem történetírója megjegyzi, a következő években is háláadó istentiszteletet tartottak e napon.² De öt év múlva, 1777 nyarán az egyetem Budára költözött, ahol november 3-án a Nagyboldogasszony-templomban tartott istentisztelettel az egyetemi tanév kezdetét vette.³

Az egyetem ünnepélyes beiktatását a királyné a következő

¹ Pauler T. : A budapesti magyar kir. tudományegyetem története, 5. l. az alapítványlevelél keltezési napját május 13-ra teszi ugyan, de ugyan-ezen munka függelékében is közölt (173—175. l.) alapítólevelél a május 12-iki keltet viseli.

² Pauler T. : i. m., 51. l.

³ Pauler T. : i. m., 122. l.

év május 13-ra tűzte ki s ezen személyesen óhajtott résztvenni. Az egyetem beiktatása azonban közbejött akadályok miatt nem május 13-án, nem is a királyné, hanem csak a kancellár jelenlétében a koronázás évfordulóján, június hó 25-én történt, oly fényes ünnepségek keretében, aminőket Buda falai Hollós Mátyás és Beatrix menyegzője óta nem láttak.¹ Az egyetemi magistratus a királyi tanács hozzájárulásával a beiktatás emléknapját évenként ünnepélyesen megüendőnek határozá. Kezdetben ezen ünnepet június 25-én tartották, később a nyári szünetek megváltozása folytán május 13-ra tették át.

Ez a mai egyetemi ünnep eredete. E napon tehát alapítóink emlékének áldozunk kegyelettel. Pázmány Péter emlékének, aki megalapította egyetemünket azon célzattal, hogy a harcias nemzet lelkületét megszelídítse s az Egyház, valamint az államkormányzatra alkalmas erőket neveljen (in qua et animi bellicosae nationis mansuescere et idonei tam regendis Ecclesiis, quam Republicae administrandae informarentur); dicsőült Mária Terézia emlékének, aki egyetemünket az orvosi kar felállításával teljessé tette, új tanulmányi renddel ellátta s fejedelmi alapítványokkal gazdagította. De, miként több rektor-elődöm e helyen és ez alkalommal joggal kiemelte, Pázmány Péter és Mária Terézia mellett hálás kegyelettel kell megemlékeznünk I. Ferenc Józsefről is, nemcsak azért, mert az ő uralkodása alatt egyetemünk hallgatóinak, tanárainak, intézeteinek számát s évi költségeinek arányait tekintve, Európa legnagyobb egyetemei közé emelkedett, hanem főleg azon okból, hogy I. Ferenc József alatt nyerte el egyetemünk kettős életadó, életfenntartó jogát: a tanszabadságot és a magyar nyelvű előadás jogát.²

Tekintetes egyetemi Közgyűlés! Midőn az egyetem e három nagy alapítójáról kegyelettel megemlékezem, önkénytelenül eszembe jut a Hittudományi Kar, amelyhez szerencsém van tartozni. Mert a Hittudományi Kar életében ez a három nagy alapító: Pázmány Péter, Mária Terézia, I. Ferenc József három korszakot jelent, nemcsak a külső kereteket illetőleg, hanem főleg a hittudomány fejlődését, előadását, tudományos művelését tekintve.

Pázmány Péter kora a trienti zsinat után új életre kelt skolasztika másodvirágzása, melynek legkiválóbb mesterei a Jézus-társaság tagjai, közöttük Suarez és Vasquez.

¹ Paul'er T.: i. m., 128—129. l.

² Az 1843/44. évi II. törvénycikk ugyan már a magyar nyelvet teszi a tanítás és a tanulás nyelvvé és ez alapon 1845 január havától kezdve egyetemünkön is magyarul tanítanak, de 1849-ben ismét német a tanítás nyelve s csak 1860-ban helyeztetett vissza véglegesen a magyar nyelv ősi jogaiba. V. ö. A Felső oktatásügy Magyarországon (Budapest, 1896), 36. és 43. l.

A skolasztika a XII. és XIII. századokban érte el virágzásának tetőpontját. Petrus Lombardus, Albertus Magnus és Aquinói szent Tamás ezen korszak legkiválóbb mesterei.

A hittudomány csak két tárgyból állott. Egyik a Szentírás magyarázása, másik a theologia scholastica, amely a theologia minden ágát, minden kérdését felölelte. Ezen szisztematikus összefoglalást Petrus Lombardus kezdte meg Libri Sententiarum című művével, a tökély legmagasabb fokára Aquinói szent Tamás emelte Summa theologica című munkájában.

A theologia tanítása nem állt másból, mint a Sententiák, vagy a Summa magyarázatából. A tanítás módszere pedig ugyanaz, amit a nagy Aquinás Summájában kiváló művészettel alkalmaz, t. i. a vitatkozás, a cáfolás módszere. Előre bocsátja a tétele ellen felhozható ellenvetéseket, az ellenvetések felsorolása után ezen bevezetéssel *Sed contra est* bebizonyítja tételét, a bizonyítás után minden egyes ellenvetést megcáfol. A tanítás is ezen módszer szerint folyt, sőt a vizsgákat is ezen módszer szerint tartották. A vizsgák ugyanis vitatkozásokból állottak. A Sententiarum vagy a Summa meghatározott fejezetei képezték a vizsga tárgyát. A vizgázó volt a defendens, a Sententiák vagy a Summa tételeinek a védője; a támadók a tanárok és az egyetemhez nem is tartozó tudósok voltak, mert ezen vizsgák a legnagyobb nyilvánosság előtt folytak le; a vizsgákra megjelenhettek a különböző kollégiumok és konventek tagjai és a vitatkozásban résztvehettek. Úgy az ellenvetések, mint a cáfolatok erősen körülírt dialektikai formák (szillogizmusok) keretében történtek.

A skolasztika a XV. században nagyon aláhanyatlott. Nagy ellensége volt a diadalmasan terjedő renaissance, de maga a skolasztika is túlzásaival, kicsinyes szőrszálhasogatásokkal s merev formalizmusával önmagát tette népszerűtlenné, sőt nevetségessé.

A trienti zsinat és a Jézus társasága a skolasztikát új életre támasztják. A zsinat asztalára a Szentírás mellé tették Aquinói szent Tamás Summáját. Az iskolákban ismét a Summa magyarázata képezi a theologia gerincét, melyhez a Szentírásmagyarázaton kívül egy új tantárgy járul, melynek az új idők lelki szükséglete adott életet: a Controversiae, vagyis a Theologia polemica: a hitújítók tanainak cáfolata. A jezsuita-iskolákban még Casus cím alatt gyakorlati, lelkipásztori, elsősorban gyóntatási kazuisztikát is adnak elő. Ez megvolt a trienti zsinat előtt is, nem ugyan az egyetemeken, hanem a püspöki és káptalani iskolákban, melyek csak a lelkipásztorkodásra készítettek elő, úgy, hogy ezen iskolákban a theologia csak a Szentírásmagyarázatból és a Casusokból állott.

Pázmány Péter a nagyszombati egyetemen a hittudományi

kart teljesen az újjáéledt skolasztika szellemében alapította meg. A kar tanárai közül kettő a Summa magyarázója, egy a Szentírás-magyarázó, egy a Controversiák és egy a Casusok előadója. A Szentírás-magyarázathoz szükséges görög és héber nyelv előadásáról is gondoskodott.

De ez az új életre kelt skolasztika a XVIII. század második felében már nem tudja fenntartani magát. Nem mintha most is, miként a XV. században, üres, szellemtelen dialektikai játékká süllyedt volna, — ez a XVIII. századbeli skolasztikáról nem állítható — hanem egészen más okokból. Új eszmék, új irányok, új követelmények lépnek fel a tudományos munkálkodás terén is. A spekulatív gondolkodás háttérbe szorul, a pozitív vizsgálódás lép előtérbe; a dialektikai következtetések helyét a történeti kutatás és a forrástanulmány foglalja el; a sok elmélet helyébe gyakorlati követelmények lépnek; a szillogisztikus formák száraz, egyhangú terminológiáját elevenebb, színesebb nyelvezet váltja fel, főleg a nemzeti nyelvek felkarolásával.

A genetikus módszer alkalmazásával a régi theologia szétoszlik új tantárgyakra. A törzset dogmatikának, az egyes ágakat morálisnak, pasztorálisnak, hermeneutikának, biblikumnak, alapvető hittannak stb. nevezik el. De nemcsak a tárgyak sokasodtak meg, megváltozott a módszer is. Szent Tamás Summájának magyarázása helyett az egyes tantárgyakat önállóan építik fel; a vitatkozásokat lassanként elhagyják, legföljebb ünnepi dísznek tartják meg a doktoravatásnál; egyébként mindjobban kifejeződik egy új szokás, mely szerint a vizsgák az előadott anyagnak pusztá kikerdezéséből, illetve felmondásából állanak.

Ezen reform életbe léptetése Mária Terézia nevéhez fűződik, aki a Jézus-társaság feloszlata után a skolasztika helyébe az imént vázolt új irányzatot lépteti életbe. Ezen új irányzat elhagyja a Szent Tamás Summáját, ez nem vezérfonál többé.¹ Jellemző az is, hogy a Jézus-társaság feloszlata után a hittudományi kar betöltésénél egyenesen a királynő óhajára mellőzik a feloszlátott Jézus-társaság tagjait.² Ez a két tény mindennél beszédesebben bizonyítja, hogy Mária Terézia reformja teljes szakítás a multtal, egy új korszaknak a kezdete.

Mária Terézia reformjának minden esetre vannak nagy előnyei. A theológiának önálló tárgyakra való szétosztása, a pozitív ismeretek rendszeres előadása, a történeti módszer, a forrástanulmányok tartalmasabbá teszik a theológiát. De igen nagy hátrá-

¹ Georgius Fejér: *Historia Academiae scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis ac M. Theresiae regiae litteraria* (Budae, 1835). 45. l.
² „A Summa S. Thomae desitum.”

² Pauler T.: i. m., 89. l.

nyára szolgált e reformnak, hogy szakított a skolasztikának nemcsak külsőségeivel, hanem szellemével is. Ezáltal kaput nyitott az egyes tanárok szubjektivizmusának s veszélyeztetve lőn a theológiának egyházas szelleme. A tanításban pedig, amely elhagyta a skolasztikus vitatkozó-gyakorlatokat, de azok helyébe nem tudott semmit sem tenni, csak a szóbeli előadásra s az előadottak kikérdezésére szorítkozott, ami azután ismét könnyen gépiességre, üres formalizmusra vezetett előadóknál és tanulóknál egyaránt.

A harmadik korszak inaugurálása I. Ferenc József uralkodásának utolsó éveire esik, aki legkegyelmesebben engedélyt adott arra, hogy az ötéves tanfolyam megszervezésével egész theologiai oktatásunknak új irányt adjunk. Sajnos, a műre a koronát már nem tehetné reá. Az ötéves tanfolyamot felsőbb utasításra ki kellett próbálnunk, mielőtt szabályzatát legfelsőbb helyre terjesztettük volna megerősítés végett. A próba megtörtént s a szabályzat épen most kerül a Felsőg elé megerősítés végett s ily módon ezen új reform megvalósításában nagy része lesz dicsőségesen uralkodó ifjú királyunknak is, ha szabályzatunknak királyi jóváhagyásával kegyeskedik megadni a szentesítést.

Ez a reform egyesíti Pázmány és Mária Terézia tanterveinek az előnyeit, kiküszöbölve azoknak gyengéit. A skolasztikus theologia szellemét nagyra becsüli, Szent Tamást legfőbb mesterének ismeri, bár a Summa szövegéhez nem ragaszkodik; a theológiát bölcséleti alapra fekteti, de a pozitív theológiának, a történeti és forrástanulmányoknak minél több teret biztosít; a szemináriumi gyakorlatok által pedig a skolasztika vitatkozógyakorlatai helyett a mai kor követelményeinek megfelelő módszert alkalmazza s ezáltal a theológiát a világi karok tanszakaival egyenlő tudományos nivóra emeli. Talán gondviselésszerű, hogy ezen reform a theologiai oktatásban összeesik a világháború katasztrófájával, amely után a papságra nemcsak a gyakorlati lelkipásztorkodás terén, hanem a szellemi világban is, a tudományos életben is új, rendkívüli feladatok várnak. Theologiai oktatásunk ezen új irányzatában elég kezességet látok arra, hogy képes lesz a papságot ezen reá várakozó nagy feladatok megoldására előkészíteni, kellően fölvértezni.

II.

Beszédem első részében kegyelettel igyekeztem adózni egyetemünk nagy alapítóinak, akiknek nevéhez fűződik a Hittudományi Kar tanrendszerének három, egymástól lényegesen különböző korszaka. Ezen rendkívüli időkben nem veheti tőlem rossz néven senki, ha ünnepi beszédem szerves összefüggésének rovására, nem maradok a multnál, nem folytatom alapítóink dicsőíté-

sét, hanem aggódó tekintettel a jövőbe tekintek s itt már nemcsak a Hittudományi Karra, hanem az egész egyetemre gondolva, röviden összefoglalom azon feladatokat, amelyek a háború után egyeteminkre, elsősorban a budapesti egyetemre várnak.

Első és legfontosabb feladata az egyetemnek, hogy a harctérről hazatérő ifjúságot valami módon kárpótolja az elveszett fél-évekért. Vannak immár egyetemi hallgatók, akik hat félévet töltöttek a harctéren s minthogy csak egy félév esik beszámítás alá, öt félévet vesztek el. Ezrekre rúg azoknak a száma, akik négy-három-két félévet vesztek a háború folytán. Ezeket a félévvesztéseket valahogyan pótolni kell. Mert az mégsem volna méltányos, hogy akik a hazáért oly rendkívül sok fáradságot, nélkülözést elviseltek, oly emberfölötti sokat szenvedtek, ráadásul még egy-két-három évre elmaradjanak pályájuk útján, amelyen ugyanannyi évvel megelőzzék őket azok, akikkel egyszerre kezdték tanulmányaikat, de akik vagy testi gyengeség miatt, vagy véletlen folytán, vagy ügyes taktikázás révén a háború veszedelmeitől távolmaradhattak és egyetemi tanulmányaikat folytathatták, befejezhették.

Viszont azonban arról sem szabad elfeledkezni, hogy ez a kárpótlás nem jelentheti a szükséges ismeretek és tudás elengedését. Az egyetem azt nem teheti meg, hogy a harctérről visszatérőknek hiányos előképzettség, fogyatékos ismeretek dacára diplomát adjon. Ezzel úgy az ő jövő működésüknek, mint a társadalomnak okoznánk helyre nem hozható károkat.

Az egyetem helyzete ily körülmények között minden esetre nagyon nehéz. De sietek megnyugtani az ifjúságot, hogy az illetékes tényezők már beható tanácskozásokat folytatnak s az egyes karok javaslatokon dolgoznak, hogy a harctérről hazatérőket, a tudomány és az ő jövő hivatásuk veszélyeztetése nélkül, az elvesztett félévekért valahogyan kárpótolják.

Most még nincs módomban ezen javaslatokat ismertetni; én itt csak a saját egyéni véleményemnek adhatok kifejezést. Nézetem szerint főleg három mód kínálkozik arra, hogy a harctérről hazatérő ifjúságon e tekintetben segítsünk.

Első, hogy a harctérről hazatérő hallgatóknak megkönnyítsük a vizsgák letevését. A fődolog az, hogy tudjanak, — más alakiságok alól, melyekhez a vizsgák kötve vannak, lehetne adni részben, vagy egészen fölmentést. Így egyes tárgyak hallgatása alól, vagy a terminusok alól, melyekhez egyes vizsgák kötve vannak. Hogy mely tárgyak hallgatása és minő vizsgái terminusok alól lehetne megadni a fölmentést, erről nyilatkozni és javaslatot tenni az egyes karok illetékesek. De ismétlem, hogy e tekintetben hajlandó vagyok a legnagyobb liberálizmussal eljárni, viszont azon-

ban a vizsgák anyagát illetőleg nem tudnék semmi engedményt adni.

A második mód nézetem szerint az, hogy a demobilizáció alatt, amely minden esetre 6—8 hónapot fog igénybe venni, gondoskodás történjék 2—3 hónapos póttanfolyamok tartásáról, hogy akik a rendes félévi beiratkozásokról lekésnek, a póttanfolyamokra beiratkozhasanak, amelyek egy-egy rendes egyetemi félévnek feleljenek meg; mert az keseritene el legjobban az ifjúságot, ha a háború végén még a demobilizáció lassúsága miatt is kénytelen volna elveszteni egy, esetleg két félévet is.

A harmadikat már Lenhossék Mihály rektorelődom pendítette meg az első háborús év után tartott rektori beszámolójában. Ez már nem vág ugyan az egyetem hatáskörébe, de minden esetre kívánatos, hogy az állam esetleg törvényes intézkedéssel léptesse életbe.

Eszerint a harctéri szolgálat esztendői az egyetemi hallgatókra nézve is *beszámítandók lennének* a polgári életpálya *szolgálati idejébe*. Aki például két évig volt a harctéren, ezt a két évet egyetemi tanulmányai befejezése után számítsák be minden pályán a szolgálati időbe, nyugdíjba, előmenetelbe.

Második nagy feladata az egyetemeknek a háború alatt elveszett *intelligencia pótlása*. A veszteség egyaránt nagy mennyiségben és minőségben. A veszteség pótlására három mód kínálkozik.

Első mód volna, hogy a nők lépjenek az elveszett férfiak helyébe. Ez részben már is megtörtént. A háború éve alatt rendkívül megnövekedett egyetemünk orvosi és bölcsészeti karain a nőhallgatók száma.

A háborút megelőző évben, 1913/14-ben az egyetem férfi hallgatóinak a száma volt 6949, a nőké 564; 1914/15-ben a férfiak száma volt 4293, a nőké 627; 1915/16-ban a férfiak száma volt 2376, a nőké 759; 1916/17-ben, a jelen félévben a férfiaké 2496, a nőké 1036.

Mindazonáltal ezt a módot a magam részéről nem tartom a legalkalmasabbnak háborús veszteségeink pótlására. Nem vagyok e kérdésben elfogult. Elismerem, hogy a mai társadalmi és gazdasági viszonyok megkövetelik, hogy a nők is minél több kereseti pályára léphessenek, főleg napjainkban, amikor épen a háborús veszteségek folytán sokaknak reményük sem lehet arra, hogy férjhez menjenek; mindazonáltal a nőknek olyértelmű egyenjogúsítását a férfiakkal, amint azt a túlzó feministák és barátaik hirdetik, nem fogadhatom el, mert ez nézetem szerint ellenkezik az emberi társadalom természetével. Szükségszülte kényszerűség követeli, hogy a nők különböző kereseti pályákra léphessenek, de

ez csak szükségszülte kivétel ; ha szabállyá lesz, az emberi társadalom széttüллését fogja eredményezni. A nőnek első és legfőbb hivatása a családi tűzhely ápolása ; az anyai és hitvesi kötelességek, melyek, ha azokat jól akarja teljesíteni, minden idejét, minden tehetségét, egész lényét igénybe veszik. Nagybölcscsen mondá egyik természettudós kollégám évekkal ezelött egy tanácsülésen : hajlandó vagyok minden pályát megnyitni a nők előtt, amíg férjhez nem mentek ; de a férjhezmenés után el kell zárni előlük minden pályát, hogy családjuknak élhessenek. Ehhez hozzáteszem : az anyagi javak, melyeket a nő keres, nem képesek pótolni azon erkölcsi javakat, melyektől a kenyérkereső férjes nő családját, sőt az egész társadalmat is megfosztja. Mert — ezt meg mint pap és lelkipásztor hangsúlyozom, akinek volt nagyon sok alkalmam embertársaim lelki világába betekinteni — az anya nevelését, azt a nevelést, amellyel az anya egészen és teljesen családjáért és gyermekeiért él, nem pótolhatja semmi a világon.

Más irányban kell tehát a háborúban elveszett intelligencia nagyobb mérvű pótlására gondolnunk. A veszteséget nagyban pótolhatjuk, ha a *többtermelés jelszavát az intelligens pályákon is minden vonalon megvalósítjuk*. Ha mindnyájan többet dolgozunk, ezen plusszal jórészt pótoljuk a veszteséget. És ha többet dolgozunk az intelligens pályákon, kevesebb hivatalnokra lesz szükség, két-háromnak a helyét is betölthetjük. S ezzel lenne valóban megoldva az *állami alkalmazottak fizetésügye* is. Csakis a hivatalnoki státusz csökkentésével lehetne gyökeresen megjavítani a hivatalnokok fizetését. És ez a redukció nem olyan nehéz. Mert nálunk ügyis túltengésben szenved a bürokratizmus ; sehol a világon nincs oly nagy hivatalnoki státusz, mint hazánkban. Elnézem gyakran a hivatalos aktákat. A legjelentéktlenebb ügy is 8—10 ember kezén fordul meg a végleges elintézésig, akiknek nagy része nem tesz mást, mint lemásolja a simlit. Baj csak akkor van, ha nincs kéznél ilyen simli ! Ez egészségtelen állapot, melyen még abban az esetben is, ha nem a háborús veszteségek pótlásáról volna szó, előbb-utóbb változtatni kellene, hogy annyi, most semmittevésre, illetve csak gépies munkára kárhoztatott energia és intelligencia felszabaduljon, illetve magához méltó s a közjót előmozdító működési teret találjon.

Ha az intelligencia többtermeléséről beszélünk, itt a többmunkát nemcsak extenzíve, hanem elsősorban intenzíve kell értenünk ; necsak mennyiségileg termeljünk többet, hanem minőségileg is minél jobbat, minél tökéletesebbet. Ehhez azonban szükséges, hogy az intelligens pályákra csak az igazi tehetségek lépjenek, de az igazi tehetségek mind odajussanak. Ez egyik legfontosabb nemzeti érdek mindenkor, de főleg az lesz most, a világháború után.

Sajnos, nálunk eddig hiányzott a szükséges szelekció s ennek következtében az intelligens pályák egyrészen túltengés volt tapasztalható, másrészt pedig nagyon sok kiváló tehetség nem juthatott intelligens pályára, mert nem volt alkalma, vagy anyagi eszköze a magasabb tanulmányokhoz. *Hány kiváló tehetség szunynyad azokban a testben és lélekben egészséges, őserőtől duzzadó parasztfiúkban, akik az elemi iskolában jelét adják ugyan a szellem eleven-ségének, az igazi tehetségnek, de akiknek nincs módjuk, nincs alkalmuk középiskolai tanulmányok végzésére.* Már az elemi iskolákban kellene arra ügyelni, hogy az igazi tehetség előtt megnyíljon az intelligens pálya, amelyre nem a születésnek, hanem az emberben meglevő szellemi tehetségnek kellene képesítenie. Viszont a középiskola alsó osztályaiban könyörtelenül alkalmazni kellene a szelekciót, mely szerint felsőbb tanulmányokra csak az arra rátermett ifjak bocsáttassanak.

A lelkészek és a néptanítók leghivatottabbak, már az elemi iskolákban, a szunnyadó, illetve ébredező intelligencia fölismerésére; viszont az államnak és a társadalomnak kötelessége eszközökről és módokról gondoskodni, hogy minden, igazán tehetséges ifjú, még a legszegényebb is, tanulhasson, középiskolát, egyetemet végez-hessen. Erre legalkalmasabb eszközök az elemi iskolások által elnyerhető *tanulmányi ösztöndíjak*, valamint az *olcsó középiskolai internátusok*. A mai középiskolai internátusok legnagyobb része azonban nem arra való, hogy a szegény szülők gyermekeinek segítségére legyenek. Nézetem szerint e téren a kálvinisták jártak el a leghelyesebben: az ő internátusaik, tápintézeik valóban úgy vannak berendezve, hogy azokba a legszegényebb ifjak is minden nehézség nélkül bejuthatnak. Ennek a helyes rendszernek üdvös eredménye látható is a kálvinista intelligencián.

Áttérhetek most a harmadik feladat vázolására, hogy t. i. a háború tanulságai és eredményei minő változtatásokat tesznek szükségessé az egyetemi tanításban. Mindenesetre elsősorban egy csomó új tanszék szervezése lesz elkerülhetetlen. Mert arról föltétlenül kell gondoskodnunk, hogy ne csak a kereskedelmi és konzuli akadémiák, hanem az egyetemek hallgatói is fölszerelhessék magukat azon nyelv-, néprajzi, történeti, művelődéstörténeti és irodalmi ismeretekkel, melyekre mindazoknak szükségük van, akik a Balkán-államokban vagy Kis-Ázsiában érvényesülni akarnak.

De ez nem elég. Bármilyen legyen is a háború eredménye, Magyarországnak, nevezetesen Budapestnek az eddiginél szorosabb szellemi kapcsolatot kell keresnie jelenlegi szövetségeseivel. Anélkül, hogy én e helyen a sok port fölvert Naumann-féle Közép-európa-elmélettel foglalkoznám, arra akarok nyomatékosan rámutatni, hogy a jelen világháborúnak reánk nézve már is van egy

jelentőséges eredménye : a magyar nemzetet, a magyar kultúrát észrevették, annak létezéséről tudomást szereztek úgy Németországban, mint Keleten. Épen nem lehetetlen, hogy ezzel a magyar kultúrával közelebbről is meg akarnak ismerkedni németek, lengyelek, bolgárok, törökök. Már a háború alatt is jelentkezett egyetemünkön egy-két török hallgató ; német katonák is be-benéztek az egyetemre, érdeklődtek annak intézményei iránt, a varsói egyetemről lengyel ifjak küldöttsége járt közöttünk. Ezt az érdeklődést nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Ellenkezőleg, gondoskodnunk kell arról, hogy a külföldi ifjak számára is lehetővé tegyük a budapesti egyetem látogatását. Ezzel a gondoskodással talán azt is elérnénk, hogy társországunkból, Horvátországból, valamint Boszniából és Hercegovinából nem menne minden tanulni vágyó ifjú csak a zágrábi vagy bécsi egyetemre, hanem többen fölkeresnék közülök a budapesti egyetemet is.

Ennek egyedüli módja — nézetem szerint — csak az lehet, ha az elsőéves külföldi hallgatók egyes főtárgyakat oly nyelven hallgathatnak, melyet valamennyien megértenek. Természetesen legjobb volna, ha a tudomány régi nemzetközi nyelve, a latin, ismét érvényesülhetne. Erre azonban gondolni alig lehet. Miért is, ha jelenlegi szövetségeseinkkel a háború után szellemi kapcsolatot óhajtunk fenntartani, meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy a világi karokon az elsőéves külföldi hallgatók számára egyes főtárgyakból német, vagy esetleg más nyelven is tartassanak előadások. Ki lehetne kötni, hogy ezen előadások csak az esetben tartatnak meg, ha külföldi hallgatók jelentkeznek ; ki lehetne kötni azt is, hogy ezen előadások hallgatása által csak a külföldi hallgatók tehetnek eleget bizonyos előirt tárgyak hallgatása kötelezettségének.

Ebben semmi rendkívülit vagy veszélyeset nem találok, sőt nézetem szerint a mi viszonyaink ezt jobban javallják, mint a Németországban egyidőben fölvetett és Amerikával alkalmazott tanácskeret, melyre nálunk is némelyek gondolnak.

Sőt még tovább megyek. Meggyőződéseim szerint az egyetemen arra is be kell rendezkednünk, hogy külföldi rendkívüli hallgatók számára egyes összefoglaló előadások tartassanak a magyar történelemből, művelődéstörténetből, irodalomból, alkotmánytanból, közigazgatásból, közjogból és magánjogból. Mert arra bizony számíthatunk, hogy a háború után főleg Németországból sokan fogják fővárosunkat fölkeresni, akik szíves örömmel látogatnának, mint rendkívüli hallgatók, ilyen előadásokat.

A jelen világháború tanulságait, véleményem szerint, még az egyetemi tanítás és tanulás módszerében is felhasználhatjuk üdvösen. Ez a háború fényes bizonyossága a német nép nagy orga-

nizációjának, fegyelmezettségének, alaposságának, kötelességérzetének. A társadalom minden rétegében, a közlegénytől a tábornokig, minden fegyvernemnél, a municiógyártástól a közlelemezésig, a technikai és kémiai vívmányoktól a legutolsó barakk-kórházig és kötőzőhelyig, a fronton, a front mögött és a legutolsó faluban is. Ennek a nagy organizációnak, lelkiismeretességnek, alaposságnak, kötelességteljesítésnek nevelői az iskolák, az elemi iskolától kezdve az egyetemekig, a szemináriumok, laboratóriumok és könyvtárak legbensőbb szentélyéig.

Mindent komolyan vesznek, lelkiismeretes pontossággal, akribiával kezelnek, az iskolát is, a tudományt is. Sőt elsősorban ezt és ennek révén az egész társadalmi és állami berendezkedést.

Remélem, hogy hazánk ifjúsága ezt a nagy tanulságot megértő lélekkel fogja felhasználni.

Végül még két feladat vár az egyetemekre, illetve azoknak tudós tanáira. Az egyik, hogy a háború lezajlása után a tudomány emberei keressék az érintkezést külföldi kartársaikkal s ily módon is közreműködjenek a háború által fölszított ellenséges érzület és gyűlölködés leküzdésére s a nemzetközi érintkezések megújítására. Ebben a munkában a magyar tudósok lehetnek a vezetők, mert a nagy világháború a magyar lelket érintette legkevésbé a nemzet- és fajgyűlölet szenvedélyével. Mi nem gyűlöletből harcoltunk, hanem hazaszeretetből és királyhűségből, s mert a mi lelkünket a gyűlölet nem vakította el, mi magyarok vagyunk elsősorban arra hivatva, hogy a békekötés után a nemzetközi érintkezés útjait egyengessük.

A másik feladat nehezebb s talán sokan utópiának fogják mondani s ez az, hogy a tudomány minden hatalmát, eszközét, vívmányát és erejét arra használjuk fel, hogy többé hasonló katasztrófa ne érhesse az emberiséget. Tudom, hogy a tudomány egymagában képtelen ezt megakadályozni; de viszont állítom, hogy az összes tényezőknek, melyek az emberiség sorsának irányítására hivatva vannak: a tudománynak, a művészetnek, a vallásnak, a politikának ma ennél nagyobb, nemesebb hivatása nem lehet s ha valamennyien összefognak, az utópia valósággá válhat. Adja Isten, hogy úgy legyen !

Emlékbeszéd Dudek Jánosról.

(Szent István Akadémia 1917. dec. 21-én tartott együttes-gyűlésén.)

Félve vállalkoztam arra, hogy a Szent István Akadémia fölkérésére Dudek Jánosról emlékbeszédet mondjak. Mert Dudek János a legjobb barátom volt s félnem kellett, hogy a bensőséges baráti érzület ne befolyásolja ítéletemet, amikor Dudek János irodalmi működéséről és érdemeiről a tárgyilagos igazságot kell megállapítanom ; viszont nem szerettem volna, ha az a kép, amelyet a tárgyilagosság ecsetjével kell a Szent István Akadémia előtt Dudek Jánosról megfestenem, nagyon elütne attól, amely róla szívembe vésődött kitörölhetetlen vonásokkal.

Ily aggodalmak között fogtam a munkához, amelyben minél jobban előre haladtam, aggodalmaim annál inkább szétfoszlottak. S midőn ma Dudek János szerepét és helyét a katolikus irodalomban szerencsém lesz megállapítani, csak büszkeséggel tudok visszagondolni arra, hogy e kiváló férfiú annyira szívemhez volt növe.

Dudek Jánost méltán választotta a Szent István Akadémia első osztálya megalakulásakor elnökévé : mert Dudek János a magyar katolikus hittudományi irodalomnak nemcsak elsőrangú, önzetlen, áldozatos munkása volt s mint ilyen hosszú időközön át példa gyanánt állítható a következő nemzedékek elé : hanem hittudományi műveiben új irányt, új csapást is vágott, amelyen haladva a hittudomány bekapcsolódhatik a nemzeti közművelődésbe és arra jótékony befolyást gyakorolhat. Sajnos, mint osztályelnök meg sem igen kezdhette működését ; de örökség gyanánt reánk hagyta legnemesebb idealizmusból fakadó, egész irodalmi működését irányító elveit. Ha a hittudományokkal foglalkozó magyar papság követi ezeket az elveket : Dudek János akadémiai osztály elnökségének korszakalkotó hatása lesz.

Dudek János 1858 júl. 22-én született Aranyos-Maróton. Középiskoláit Léván és Nyitrán végezte, 1876-ban Roskovány Ágoston nyitrai püspök fölvette a nyitrai papnevelőintézetbe, a következő évben a budapesti egyetemre küldötte, ahol 1881-ig végezte hittudományi tanulmányait. 1881 nyarán pappá szenteltetett, első szentmiséjét augusztus 15-én mutatta be. Az újmisést püspöke Baán trencsénmegyei községbe küldötte káplánnak, de csak három hétig volt káplán ; szeptember közepén már Nyitrán találjuk, mint a püspöki liceum tanárát. 1885-ig tanárkodott a liceumban részint a latin nyelvet, részint a mennyiségtant és természettant tanítva. Ez időben, 1883 jún. 15-én a budapesti egyetemen a hittudományok doktorává avattatott. 1885 őszén

már a nagyobb papnevelőintézetben találjuk, mint a dogmatika (alapvető és ágozatos hittan) tanárát.

1885—1901-ig tanítja a dogmatikát, 1900-ban a jórészt általa szervezett felső leányiskola igazgatója lesz, 1901-ben megtartva a felső leányiskola igazgatóságát, a kis-szeminárium rektora, ahonét 1906 február 2-án kelt legfelsőbb királyi kinevezéssel a budapesti egyetemen az ágozatos hittan tanszékére került. 1916 április 19-én meghalt.

A katolikus hittudományi irodalomnak soha mostohább helyzete nem volt hazánkban, mint abban a korban, melyben Dudek ezen irodalom művelőjévé esküdött fel. Már a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása, annak szabályzata, mely szerint a hittudomány művelői kizáratnak az Akadémia tagságából, bénítólag hatott a hittudományi irodalom művelésére; s tényleg látjuk, hogy a tehetséges és ambiciózus egyházi férfiak nem a szorosan vett hittudománnyal, hanem főleg történelemmel és irodalommal foglalkoznak, melynek révén az Akadémia tagjai közé juthatnak.

Másik akadály a hittudományok művelésének a hittudományi intézetek tanárainak szűkös ellátása, ami őket arra készíti, hogy négy-ötféle más hivatalt vállaljanak s a tanári működést csak másodrendű feladatnak tekintsék; így természetesen sem idejük, sem kedvük nem marad a szakirodalom művelésére.

Ehhez járul egy másik szomorú körülmény is: a tudományos működés egyáltalában nem részesül hazánkban az őt megillető tiszteletben és megbecsülésben — a fortiori áll ez — kénytelen vagyok ezt szomorúan bevallani — a hittudományok műveléséről. A hittudósnak nincs valami nagy tekintélye; egyházi méltóságok és kitüntetések adományozásánál a legutolsó szempont az, hogy valaki hittudós-e, hogy végzett-e önálló tudományos kutatásokat, írt-e tudományos munkákat? Püspöki aulákban eltöltött egy-két év többet számít, mint tudományos foglalkozásban fölemésztett negyedszázad; politikai érdek, személyes összeköttetések, főleg arisztokrata dámák révén többet érnek könyvtárakat betöltő irodalmi működésnél. Ne gondolja senki, hogy túlozok. Nekem, aki negyedszázadnál hosszabb idő óta szerkesztem a Katolikus Szemlét s e révén alkalmam volt majdnem 30 éven át figyelemmel kísérni a magyar papság szellemi fejlődését, vannak e téren tapasztalataim. Ismertem nagytehetségű fiatal papokat, akik ki lépve az életbe először a tudomány művelésére vetették magukat, örült a lellem első dolgozataiknak, mert ezek után joggal vártam, hogy a tudomány terén nagyot fognak majd művelni. Azonban az én fiatal tudósainnak is kinyílt a szemük, ambíciójuk nagyobb volt tudmányszeretetüknél, látták, hogy nálunk más eszközök-

kel lehet előbbre jutni; letették tehát a tollat, Istenhozzádot mondtak a tudománynak, megragadták azokat a más eszközöket, melyekkel elérték ambíciójuk minden ábrándját.

Van még egy másik nehézsége is a kath. hittudományi irodalom művelésének: az anyagi kérdés. A hittudomány irodalmi művelése nálunk sok áldozatot kíván; egy hittudományi munka kiadása nem lukratív vállalat, fölr egy kis leégéssel. Mert a hittudomány iránt a fentebb jelzett okból is nagyon kevés az érdeklődés; sem a nagyobb javadalmasok, sem az alsó papság a hittudományi irodalom iránt nem érdeklődnek, legfőlebb a kispapok és egy-két idealista káplán.

Amíg még az *erga intentiones* eléggé el nem ítéltető visszaélés a legfelsőbb egyházi fórum által eltiltva nem volt: ezen a réven lehetett hittudományos könyveket veszteség nélkül kiadni; azóta nagy ritkaság számba megy, ha a szerző, aki maga egyszerűsmind a kiadó is, rá nem fizet; mert kiadót ilyen munkák nem találhatnak.

Idősebb paptársaimtól hallottam, hogy a régi világban püspökök és kanonokok voltak a mecénások, akik örültek, ha egy-egy tudós pap munkája kiadását elősegíthették; de úgy látszik, a mecénások is csak a mult emlékeiben élnek.

Ilyen viszonyok között heroizmus kell ahhoz, ha egy fiatal tehetséges pap hűséget esküszik szaktudományának, a hittudománynak és ha czen esküjéhez hű marad a halálig.

Ilyen heroizmus lakott Dudek János szívében is. Mint fiatal pap kezébe vette a tollat s ezt csak a halál csavarta ki kezéből. S a tudomány szeretete évről-évre növekedett nála, ez a szeretet adta neki azt a bámulatatos szorgalmat, kitartást, önzetlenséget és áldozatkészséget, amellyel nemcsak egésztségét, erejét, életét, hanem csekélyke vagyonát is föláldozta a tudományért. Pedig ha nem a tudományra fordítja nagy tehetségét és akaraterejét, hanem azt más irányban igyekszik értékesíteni: bizonyára előkelő, magas egyházi méltóságokba emelkedik s talán még ma is viruló egészségnek örvendene.

Nyitra megyének két évtizeden át egyik legnagyobb tekintélyű papja volt, nemcsak egyházi körökben, hanem a városban és megyében is általános tiszteletnek örvendett. Mint városi és megyebizottsági tag élénk résztvett a közügyekben, tartalmas és mindig a meggyőződés melegétől áthatott felszólalásai a városi és megyei gyűléseken eseményszámba mentek. Deák Ferenc születésének 100-ik évfordulóján, Nyitra város rendkívüli díszközgyűlésén (1903 okt. 28.) Dudek volt a fölkért ünnepi szónok, kinek lelkes beszédét a közgyűlés kinyomatta, a képviselőtestület és a városi tisztikar minden tagjának megküldötte.

A nyitrai papság az 1897-ben tartott II. autonómiai kongresszusra öt küldötte képviselője gyanánt; a kongresszuson bátor fellépésével, nagy készségével, rokonszenves egyéniségével tűnt fel s szerzett magának barátokat. E kongresszus alatt jutott közelebbi ismeretségbe Samassával, Ugron Gáborral, Apponyi Alberttel, Csernoch Jánossal, akik mindnyájan nagy rokonszenvvel viseltettek az akkor még elég fiatal pirospszgás arcú nyitrai pap iránt s ezen rokonszenvüket mindig megőrizték és ápolták.

De mindez nem szédítette el és nem térítette el első eszményétől: a tudomány és theologiai irodalom művelésétől.

Dudek apologetának készült. 1890-ben két munkával lépett a nyilvánosság elé, melyek jelzik, mily irányban óhajt a hitvédelemmel foglalkozni. Az egyikben «Lessing Bölcs Náthánja» cím alatt a vallási indifferentizmus apostolának elveit cáfolja; a másiknak címe: «Guizot, br. Eötvös, Trefort és a kereszténység» elárulja tartalmát — e három kiváló államférfiú viszonyát a pozitív kereszténységhez elemzi. Ez a két munka bizonyítja, hogy Dudek lelke előtt irodalmi pályája kezdetén már ott lebegett az eszmény: a hitvédelmet szorosan vett korlátai közül kiemelni s a gyakorlati élethez közelebb hozni; a történelem, az irodalom, a politikai tudományok területére is átvinni. Természetesen mindez az apologetától megkívánja, hogy a történelem, az irodalom és a politikai tudományok mezején is teljesen otthonos legyen.

Dudekot ez a két munkája a katolikus világ előtt ismertté tette. Csakhamar 1892-ben a Szent István-Társulattól megbízást kap a keresztény vallás apológiájának megírására. Egy év alatt elkészül kétkötetes nagy munkájával, melyet «A keresztény vallás apológiája» cím alatt a Szent István-Társulat tagilletmény gyanánt ad ki.

Ez hittudományi irodalmunkban a legteljesebb, önálló hitvédelmi munka. Hogy minő szellemben írta Dudek e művét, megvilágítják az Előszó következő mondatai: «Az egyes kérdéseknél nemcsak a külföldi irodalom mai álláspontjait tartottam szem előtt, de a tárgyalásba belefoglaltam a hazai írókat is azon célzattal, hogy apológiám lehetőleg magyar apológia legyen. Legbensőbb meggyőződésemm ugyanis az, hogy ha a vallás érdekeit hazánkban kellő sikerrel ápolni akarjuk, akkor a legfőbb ideje, hogy a vallási kérdéseket necsak korszerűen, de egyúttal nemzeti irányban is műveljük; nemzeti irányban, azaz folytonos tekintettel a szellemi áramlatoknak hazánkban való kialakulására s a hazai közirodalomban való meghonosulására. Közvetetlen szellemi hasznót theologiai irodalmunkból csak így remélhetünk». Dudek ezen elvet hiven követte nemcsak ezen művében, hanem egész életében, összes irodalmi működésében. Dudek apológiája nem mérkőzhetik Bougaud,

Hettinger, Schanz ily irányú műveivel, de a magyar hittudományi irodalomban számottevő munka s habár az apologetikát nem is viszi előre, de annak összes vívmányait és megállapításait jól összefoglalja, világosan előadja s a magyar szellemi életbe és társadalmi irányzatokba belekapcsolja. A munka nem készült csak szakférfiaknak, hanem a művelt nagyközönségnek — mint ilyen elsőrangú alkotás.

Ez a munka 1893-ban jelent meg. Most 1907-ig Dudektól nem jelent meg szorosan vett hittudományi munka. Ennek okát a magyar hittudományi irodalom mostoha viszonyaiban kell keresnünk. De Dudek nem volt tétlen ez idő alatt sem, sőt hűtlen sem volt az ő kedvenc studiumához, az apológiához — csakhogy ezt ő most népszerűbb alakban s inkább, hogy úgy mondjam, a világi szaktudományok terén műveli.

Már fentebb érintettem, hogy a történelemmel és az irodalommal szívesen foglalkozott, sőt történelmi és irodalmi ismereteit apológiájában is már gazdagon kiaknáztta. Most még nagyobb mértékben nekifekszik a magyar irodalom és történelem tanulmányozásának, ezen tárgyakból tanári vizsgát tesz, hogy azután mint okleveles tanár a nyitrai apácázárda felső leányiskolájában, melyet ő szervezett s melynek igazgatója lett, előadja a magyar irodalmat és történelmet.

Irodalmilag elsősorban zszurnalisztikailag működik, amely téren kiváló előnyére válnak gazdag theologiai, irodalmi és történelmi ismeretei, szívének-lelkének mélységes hite, az igazság rajongó szeretete, erős logikája, könnyed stílusa. A 90-es évek a magyar katolicizmus harcok évei: a nagy egyházpolitikai harcok ideje. Dudek úgy a Nyitramegyei Szemlében, mint főleg a Religióban egyik cikket a másik után írja, amelyekben a katolikus álláspont igazát védi a keresztesítés és elkeresztesítés, a házassági jog, a vallásváltoztatás, felekezetenélküliség, recepció sarkalatos kérdéseiben. Úgy tudom, hogy Magyarország akkori hercegprímása, Vaszary Kolos, meleghangú levélben köszönte meg Dudeknek a Religióban megjelent cikksorozatokat, melyek a magyar kath. zszurnalisztikának kiváló alkotásai.

1904-ben egy 512 lapos vaskos könyvet ad ki *Kritikai tanulmányok* cím alatt, melyben éles, itt-ott túlélés kritikával boncolja Acsády Ignácnak «A magyar irodalom története» című munkáját, de megbocsátjuk neki a kemény hangot, mert az a rajongó szeretet adta ajkaira, mellyel a magyar nemzet multját, ősi szellemét s vallásosságát körülvette.

Ugyancsak 1904-ben jelent meg kis munkája «Immaculata a magyar irodalomban», amely fényesen bizonyítja otthonosságát a magyar irodalom nagy területén.

1905-ben kiadja «Andrássy Gyula gróf könyvéből» című tanulmányát Andrássy Gyulának «A magyar állam főnnmaradásának és alkotmányos szabadságának okai» című kétkötetes művéhez.

Andrássy Gyula fent jelzett munkájában a magyarság főnnmaradását elsősorban hazánk kedvező földrajzi fekvésének, majd a pápák és a császárok küzdelmei által beállott világhelyzetnek tulajdonítja. Ezzel szemben Dudek nagy történeti készültséggel és mélyenjáró logikával állapítja meg, hogy a magyarság nemzeti léte és fennmaradása szempontjából a kereszténységnek és a pápaságnak rendkívül sokat köszönhet. «Ne legyünk tehát irántuk hálátlanok» — e mondattal fejezi be magvas értekezését, melyet kedves tanítványainak és a nemzeti történet kedvelőinek ajált.

1906 február 2-dika forduló pont Dudek János életében. A budapesti egyetem hittudományi karán 1905 őszén rövid időn belül másodszor üresedett meg az ágozatos hittan tanszéke. 1903 április 26-án hunyt el Kisfaludy Á. Béla, aki 1877 óta volt az ágozatos hittan tanára. Tanszékét a kar pályázat útján töltötte be s ily módon Prohászka Ottokár vette át Kisfaludy örökét, de őt a Felső 1905-ben székesfehérvári püspökké nevezte ki. A megürült tanszéket a hittudományi kar most meghívás útján töltötte be, egyhangú határozattal Dudek Jánost hívta meg Kisfaludy és Prohászka tanszékére. A meghívást a Felső honorálta s Dudekot 1906 febr. 2-án kinevezte az ágozatos hittan nyilvános rendes tanárává. Épen a legjobb időben. Ekkor indult meg a hittudományi karnak fölfrissítése. A hittudományi kar az utolsó 20 év alatt inkább hanyatlott, mintsem fejlődött; ennek oka elsősorban az volt, hogy a legtöbb tanszéken elfáradt, előre-gedett tanárok ültek, akik 25—30 évi tanárság után már rég, de hiába várták a nyugalmazásnak azt a módját, amelyre hosszas tanári működésük után joggal számítottak. De a XX. század első tizedében rohamosan megindul a kar átalakulása. Székely István, Karácsonyi János, Prohászka Ottokár, három fiatal, kiváló erő egymásután nyer tanszéket, 1906 febr. 2-án ismét egyszerre három új tanárt neveznek ki, úgy hogy rövid idő alatt az egész hittudományi kart új crök foglalják el.

De az új tanári karnak leglelkesebb tagja Dudek lett. Az egyhangú meghívás, a tudományos működésnek ezen legkiválóbb elismerése és méltatása, rendkívüli hatással volt lelkére, egyéniségére. Meghatotta, fölemelte, de egyszersmind új munkásságra buzdította. Meg akarta mutatni a magyar katolicizmusnak és a tudományos világnak, hogy a budapesti hittudományi kar nem tévedett és nem csalódott, mikor egyhangú bizalommal meghívta az egyetemi kathedrára.

Dudek 1906 február 2-tól kezdve csak az egyetemi tanárságnak élt : ez betöltötte egész lelkét, maga számára lefoglalta összes energiáját, tehetségét, ambícióját. Neki más gondolata, terve nem volt, csak az, hogy mint egyetemi tanár jól, kiválóan betöltse hivatását ; más vágya, kívánsága nem volt, csak az, hogy a hittudományi kar niveau-ja emelkedjék.

Nemcsak maga dolgozott szünet nélkül, hanem kollégáit is, akikhez igaz barátság szálai fűzték, folyton irodalmi munkásságra serkentette, folyton a hittudományi kar prestige emelésén járt az esze.

Ő maga rengeteget dolgozott. Évről-évre új kötet munka jelent meg tőle. Ime 1907-ben «A magyar baptisták szervezete és hitvallomása». Valláskritikai szempontból.

1908-ban «A modernizmus és a katolicizmus».

1909-ben «Származástan és világnézet».

1910-ben «Bűnbocsánat az ősegyházban».

1912-ben «A kath. autonómia függő kérdései».

1912-ben. «Az őskereszténységből». Dogmatörténeti tanulmányok.

1914-ben «Dogmatikai olvasmányok».

Meg kell jegyeznem, hogy Dudeknek az egyetemi tanársággal irodalmi téren is új irányt kellett kezdenie. Ő ugyanis apologeta volt, de nem az apologetika tanszékére hívták meg, hanem az ágozatos hittan tanszékére. Igaz, hogy ez rokon tárgy, sőt nálunk a vidéki szemináriumokban költségkimélés szempontjából, de mindenesetre az igaz tudományosság rovására, minden theologiai tanár két, többé-kevésbbé rokon tantárgy előadására van kötelezve. Így a hitvédelmet és az ágozatos hittant mindig egy tanár tanítja. Tehát Dudek is két évtizeden át tanította az ágozatos hittant is, de nem ez volt az ő igazi szaktárgya, hanem az apologetika, amelyet, miként láttuk, irodalmilag is kiváló tehetséggel és eredménnyel művelt.

Most mindazt az erőt, lelkesedést, tehetséget, rátermettséget, melyet addig az apologetikára fordított, az ágozatos hittanra kellett átváltatnia. Dudek erős akaratának ez is sikerült.

Egyetemi tanársága idejéből első művei ugyan még inkább az apologetika körébe sorozhatók, de Dudek teljesen ráfeküdt az ágozatos hittan művelésére s e téren is kiváló eredménnyel dolgozott. Meg kell érintenem még azt is, hogy újra kellett tanulnia, új módszereket, új irányokat, melyekre a vidéki papnevelőintézetben tartott előadásainál nem volt szüksége, de melyek nélkül az ágozatos hittan egyetemi előadása és irodalmi művelése ma egyszerűen képtelenség. Értem a dogmatörténeti alapot. Dudeknek a dogmatörténetet elejétől kezdve kellett tanulnia. S hogy ő ezt

minő eredménnyel tette, bizonyítják dogmatörténeti monografiái. De az is igaz, hogy ez rettenetes munkájába került és csak az ő lankadatlan szorgalmával volt lehetséges. Egyik nyarat vele töltöttem Svájcban, sajnos, úgyszólván csak az étkezésnél voltunk együtt; én sétáltam, kirándulásokat tettem, ő hotelünk kertjében alexandriai Cyrill munkáit tanulmányozta. Ez volt az ő szünidei pihenése.

Mit alkothatott volna Dudek az apologetika terén, ha tehetése megfelelő támogatásra talál! Avagy az ágozatos hittan terén is, ha nem öregedő korban, hanem a fiatalság erejében mélyedhet belé! De így is mindkét téren sokat, nagyot alkotott.

Mindezen szorosan vett theologiai műveinek jellemző tulajdonsága nem annyira az elmélyedés, mint inkább gondolatainak világos, szabatos előadása; nem annyira a mélyreható kritika, mint inkább a kérdés egész irodalmának ismerete és lelkiismeretes értékelése. Ami pedig ezt az értékelést illeti, Dudek minden ízében katolikus hittudós volt, aki előtt az Egyház a legfőbb fórum és ítélőszék a hit minden kérdésében. Ily dolgokban azután Dudek nem ismert sem tréfát, sem elnézést, sem tétovázást, sem nem keresett kibuvót. Amit az Egyház elítélt, azt Dudek is a legnagyobb határozottsággal elítélte. Így elítélte a modernizmusnak minden téves tanát, de elítélte annak egész irányzatát is. A modernisták iránt nem viseltetett semmi rokonszenvvel, viszont azonban nem volt maradi és vaskalapos: a tudomány legújabb vívmányai iránt is érzékkel bírt s minden igyekezete arra irányult, hogy a tudományt és a kinyilatkoztatást egymással összeegyeztesse. Nem volt modernista, de szívvel-lélekkel modern hittudós volt, aki az Úr mondása szerint az ő kincsesházából régít és újat hoz elő *«profert de thesauro suo nova et vetera»*; aquinói Tamás és Suarez mellett Kattenbusch és Harnack műveit tanulmányozza; a zsinatok határozatai mellett a modern természettudományok vívmányaiból és fölfedezéseiből veszi érveit. Minden munkásságának és tanulmányának irányítója azonban mélységes hitbeli meggyőződése, ebből fakadó lelki alázatossága, amellyel ugyanazt hirdette minden írásában is, amit a Credoban nap-nap után megvallott.

Az időben, mikor Dudek elfoglalja tanszékét, a hittudományi kar tanulmányi rendje gyökeres átalakuláson megy át. Majdnem húsz év küzdelme valósul meg. A tanfolyam négyről ötre emelkedik; bővül a bölcsészet és az ágozatos hittan tanítása, mindkettő két évfolyamra terjed. A reform leglényegesebb része azonban az, hogy az egyes tanárok heti kilenc órájukból hat óra alatt kötelesek elvégezni a tananyagot, a többi három órát pedig szemináriumi gyakorlatokra és külön előadásokra fordítják.

Dudek már a reform életbeléptetése előtt megkezdte a külön előadásokat, melyeknek eredménye úgyszólván évről-évre egy-egy vaskos monografia, melyek mindegyikében a dogmatörténet módszerével foglalkozik az ágozatos hittan egy-egy sarkalatos kérdésével.

De a reform életbeléptetésével egész tárgyának előadása is változásra szorul, a tananyag egy év helyett két évre terjed. Dudek most már hozzáfog az összefoglaló munkához is, az ágozatos hittan megírásához, még pedig azon a nyelven, amely az ágozatos hittan előadási nyelve: latin nyelven.

Művét négy kötetre tervezte. (L. az előszót.) Lázasan dolgozott, mintha érezte volna, hogy sietnie kell vele. Alig hogy egy évig tanította tárgyát az új rendszer szerint, máris az első részt nyomdába adja. Mindenesetre az is szeme előtt lebegett, hogy a következő évben nem fog sokat dolgozhatni munkáján, minthogy az egyetem rektori méltósága várákozott reá; talán épen ezt a méltóságot nagyszabású latin munkája első kötetének kiadásával akarta elfoglalni, azért sietett úgy a kiadással. Az első kötetet a nyomda kiszedte, a szerző az utolsó ívig ki is korrigálta, de mielőtt a mű nyomását megkezdték volna, Dudekot, az erős tölgyet, a halál hirtelen támadt szélviharja kidöntötte.

Munkájának címe: Dogmatica. Tomus I-us. De Deo uno et trino.

Dudek ezen nagyszabású, könnyen folyó latin nyelven megírt művén sok kiváló tulajdonságai mellett észrevehető nemcsak az, hogy sietve készült, hanem az is, hogy a szerző nem ebben a studiumban töltötte el életének javát; miért is Dudek Dogmaticája Franzelin, Hurter, Stentrup, Pesch, Janssen, Billiot, Heinrich, Pohle munkái mellett nem jelent haladást a dogmatikai irodalom terén általában, de igenis úttörő és korszakalkotó haladást jelent a magyar hittudományi irodalomban. Mert Dudek e latin nyelven írt munkájában is hű maradt azon elvéhez, melyet Apológiájának bevezetésében hangoztatott, mindenütt tekintettel van a magyar viszonyokra, a magyar szellemi élet irányaira, a magyar írók munkáira, amit eddig a magyar hittudományi, elsősorban dogmatikai tankönyvírók úgyszólván teljesen elhanyagoltak, aminek az oka nagyrészt az volt, hogy külföldi műveket másoltak vagy csak kivonatoltak. Dudek azonban nem másolt, hanem alkotott; a dogmatika anyagát az ő lelke gyúrta át, az ő szelleme foglalta rendszerbe.

Ha összehasonlítjuk Dudek munkáját a hasonlírányú művekkel: akkor tűnik ki Dudek korszakalkotó egyénisége és szelleme.

Más dogmatikai könyvek és értekezések hosszasan foglalkoznak külföldi tudósok téves állításaival, viszont Dudek munkája minden fejezetében elsősorban a magyar szellemi élet irányait, a

magyar tudósok írásait veszi bonckés alá. Mindjárt a mű elején a magyar dogmatikai irodalom hű képét rajzolja meg. Ahol más tankönyvek, elsősorban az előttünk alig ismeretes Klee, Kuhn, Staudenmayer, Günther, Schleiermacher, Schell nézeteit cáfolják: ott Dudek, ezekről sem feledkezve meg, elsősorban a magyar írókkal (Böhm Alajos, Pauler Ákos, Pauer Imre, Szitnyay Elek, Platz Bonifác, Prohászka Ottokár) foglalkozik. Bizonyításainál is elsősorban a magyar hittudósok érveit értékeli, nemcsak Pázmány Péter és Monaszlai Andrásét, hanem a legújabb írókét is, figyelme nem került el a legkisebb értekezést sem. Kisfaludy Á. Béla, Székely István, Zubriczky, Kiss János, Schütz Antal, Trikál, Bangha Béla épúgy szóhoz jutnak, mint Kleutgen, Braig, Pesch, Hontheim. Sőt Dudek nem riad vissza attól sem, hogy irodalomtörténeti vonatkozásoknál Beöthy Zsoltot, Berzsenyi Dánielt ne idézze. Lehet, hogy túllőtt a célon; lehet, hogy tankönyvbe nem való folyóiratokban megjelent értekezések és cikkek regisztrálása és értékelése, azonban ez is csak azt mutatja, hogy Dudek az úttörő nehéz munkáját végezte. Megmutatta az utat, amelyen a hittudományi irodalmat magyar íróknak művelniök kell, hogy ez az irodalom a magyar szellemhez közeljusson, azt megérintse, megfermentálja. Dudek dogmatikája, még ha az egész elkészült volna is, nem lett volna hosszú életű. De annak a szellemnek, annak a módszernek, amellyel Dudek dolgozott, élnie kell mindazokban, akik az általa feltört úton fognak haladni. Dudek elévülhetetlen érdeme, hogy a magyar géniusznak helyet biztosított a legelvontabb theologiai irodalomban.

De nem nyújtanék teljes képet Dudek nagy irodalmi munkásságáról, ha hallgatással mellőzném az ő publicisztikai és szerkesztői tevékenységét.

Volt a magyar katolicizmusnak egy érdemes, hetenként kétszer megjelenő lapja, a Religio, amelyet 1841-ben Szaniszló Ferenc alapított s melyet Somogyi Károly, Danielik János, Zalka János, Pollák János, Palásthy Pál, Cselka Nándor, Hornig Károly báró s 1878-tól 1905 december végeig Breznay Béla szerkesztettek. Ez a lap egyidőben a katolicizmusnak egyik legkiválóbb s legolvasottabb lapja volt, amelyben nemcsak tudományos cikkek, hanem magvas egyházpolitikai és nemzetpolitikai fejtegetések jelentek meg és a napi események magasabb szempontokból kritikai megjegyzések kíséretében lettek megtárgyalva.

De nem lehet tagadni, hogy a Religio Breznay hosszú szerkesztői működésének utolsó éveiben erősen aláhanyatlott. A már előregedő szerkesztő nem tudott maga köré gyűjteni elégszámú munkatársat; ő maga sem győzte a hetenként kétszer megjelenő lapot teleírni — így tehát a Religiót pápai és püspöki körlevelek

leközlésével töltötte be, ami által azonban a Religio olvasóközönségének is egy nagy részét elvesztette s így vége felé már anyagi gondok is rázúdultak a szerkesztőre, aki az anyagi és a szellemi gondok súlya alatt 1905 december végén a Religiót beszüntette, azon reményben ugyan, hogy a lapot egy fiatalabb, lelkes erő új életre fogja kelteni. Akkor már ugyanis Dudek föl volt terjesztve az egyetemi tanárságra, a Religionak régi lelkes munkatársa, a katolikus sajtónak és irodalomnak fanatikus apostola, aki nem tudott abba belenyugodni, hogy ez a nagy és szép multtal dicsekvő Religio az enyészetnek átadassék. S valóban Dudek 1906 febr. 2-án tanárrá kineveztetvén, már márciusban megindítja mint szerkesztő és kiadó a Religio hatvanötödik évfolyamát; a lap új tetszetős külsőben, jó papíron, finom borítékkal, hetenként egyszer jelenik meg.

Óriási munkát és óriási gondot vett magára. Egy marasmus senilisben kimúlt lapot újra megalkotni! Egy lapot, amelynek már sem munkatársa, sem előfizetője nem volt, újra életképessé tenni! Dudek nekivágott az ő nagy lelkesedésével, munkaerejével, minden áldozatra kész lelkületével. Volt rá eset, hogy kezdetben az egész lapot magának kellett megírnia, de a Religio vasárnap reggel rendes terjedelmében megjelent; csakhamar munkatársak gárdáját tudta maga köré gyűjteni, de a munka oroszlárszét mégis ő végezte, mert amint nekem gyakrabban említette, «mint szegény lapkiadó munkatársaimat nem tudom honorálni, így hát nem merem őket gyakran molesztálni s kénytelen vagyok a legtöbb cikket magam írni». Főleg a könyvismertetések rovatát teljesen maga látta el, ami ő nála rettenetes nagy munka volt, minthogy minden könyvet, amelyről írt, elejétől végig lelkiismeretes pontossággal s jegyzeteket készítve elolvasott.

Ehhez járult, hogy a lap korrekturáját is maga végezte, a kiadóhivatal is ő maga volt. S ezt a munkát, az egyetemi tanársággal kapcsolatos nagy irodalmi tevékenysége mellett, vitte 1912 végéig, tehát hat esztendőn keresztül.

Arra már nem volt fizikai ideje sem, hogy a Religióban a napi eseményekhez, az egyház- és nemzetpolitikai kérdésekhez állandó rovatban kritikai megjegyzéseket fűzzön, azonban a lap végén «Telefon» címmel szerkesztői üzenetek köntösében rövid, talpraesett, gorombaságig őszinte, hol humoros, hol szatirikus megjegyzésekkel és kiszólásokkal ostromozta közéletünk, főleg az egyházi élet, katolikus irodalom és tudomány terén lábrakapott ferdeségeket. Nem kimélt senkit, főpapokat sem! Öntudattal írhatta szerkesztői működéséről a következőket: «Az önző egyéni érdekek respektálásának kötelezettsége elől megvédett, önként vállalt szerkesztői szegénységem. A szegénység biztosította lapom

függetlenségét, bár a saját vállaimra terhet rakott s tömérdék fáradozomért annyi díj sem jutott nekem, hogy egy szivart vehettem volna rajta. Egy értékem azonban megmaradt. Irhattam mindig tiszta meggyőződéseim szerint s mondhattam olyat s mondhattam olyanoknak is, akiknek szólni mások, a körütekintő s folyton zsebeiket tapogató Jánosok nem tartották volna tanácsosnak. Nem lehettem soha és senkinél kegyvesztett, mert hiszen amit az ember nem keres, azt nem is veszítheti el». (Egy lapszerkesztő életéből. Religio 1912. 44. szám.)

De ezen, főleg Telefonjában megnyilvánuló, a magyar kath. hírlapirodalomban szokatlan őszinteségével sok ellenséget szerzett magának, sőt egy telefon-üzenetével egyházmegyéjének legelőkelőbb papi testületét is elidegenítette magától. Nem is fordult meg azután többé Nyitrán, ahol pedig életének javát töltötte el; csak Bende Imre püspök temetésére ment el.

De nemcsak dolgozott Dudek éjet nappá téve, hanem anyagi áldozatokat is hozott a kath. irodalom és sajtó érdekében. Mert művei, melyeket mint egyetemi tanár évenként új kötetekkel szaporított, nem voltak reá nézve jövedelmi források. A mi szegényes katolikus tudományos irodalmunknak nincsenek kiadói, kiadó maga a szerző s Dudek minden egyes munkájára jelentékenyen ráfizetett. De még inkább a Religióra. Igaz, hogy egy évi szerkesztői működése után jelentékeny számú előfizetőt szerzett, de mindez nem volt elég a finom papíron nyomott s díszes borítékban megjelenő Religio költségeinek fedezésére, már csak azért sem, mert az előfizetők egy része (kispapok) féláron kapta a lapot, egy másik jelentékeny része pedig adós maradt az előfizetéssel. Az idealista Dudek azonban nem volt arra bírható, hogy a lapot olcsóbb papírra nyomassa, de arra sem, hogy a hátralékos előfizetőknél az előfizetési díjakat szorgalmazza. Ily módon tanári fizetése is legnagyobbbrészt nyomdai számláinak fedezésére ment el, melyeket mindig a legnagyobb pontossággal egyenlített ki; sőt gyakran hozzá kellett nyúlnia kis patrimoniumához is, hogy valahol adós ne maradjon. E mellett a legegyszerűbben élt; éveken át szünidők alatt sem ment sehova, sőt utolsó éveiben már kopott ruházatban járt, mert új kabátra nem tellett; fizetése a nyomdába vándorolt.

És mindennek dacára 1911-ben, mikor a Religio hetvenedik évfolyamába lépett, Dudek ezt a nevezetes évfordulót kedves lapja jubileumának tekintette. Egy külön, terjedelmes, ötvenhárom oldalt kitevő jubileumi számot adott ki, melynek megjelenésekor az összes budapesti kath. lapok és folyóiratok szerkesztőit lukullusi lakomára hívta meg, hogy együtt örvendezzenek a hetvenéves Religioval...

Mégis mindezt nem bírta soká, sem a munkát, sem a pénz-áldozatot. Kartársai már-már féltünk, hogy összeroskad a három embernek is sok munka alatt, melyet egymaga végzett. Belátta végre maga is, hogy ez így nem mehet tovább s miután *Hanuy Ferenc dr.* kartársunk vállalkozott a *Religio* kiadására és szerkesztésére, 1912 decemberében a *Religiót* neki átadta. Érdekesek búcsúzó szavai: «Valamikor — így szól — ebben a *Religióban* kezdtem meg írói pályámat. 1879 augusztusában jelent meg benne Breznay Béla dr., akkori szerkesztő idejében első tanulmányom: Az ószövetségi kánonról. Az 1891-iki Csáky-féle februári rendelet s a reákövetkező egyházpolitikai törvényjavaslatok ellen irányuló küzdelemben, tisztázván egyben a keresztség körül támadt félreértést, a *Religióban* erősen forgattam tollamat. 1906-ban Budapestre költözve szerkesztője lettem. Ezóta különösen összenőttünk egymással. Én dolgoztam... rá is fizettem; ő meg örömet szerzett nekem azzal, hogy komoly tudományos volta ellenére olyan szépen elterjedt. Meg voltunk egymással szeretetben.

De az idő eljárt. Ő, 71 éve ellenére, életerősnek maradt, én meg fiatalból öregebb lettem... a gondja megviselt. Ő, jobb kezekbe letéve, tovább folytatja majd pályáját; nekem meg ezektől a gondoktól kissé ki kell pihennem magamat.

Nem búcsúzhatom azonban el a szerkesztői munkától anélkül, hogy hálás köszönetet ne mondjak t. előfizetőim önöknek, lapom hűséges főntartóinak és kivált önöknek, ideális egy gárda, az ügy iránt táplált idealizmusból ingyen dolgozó munkatársaimnak, akik éveken át fáradhatatlanul megosztották velem a nap hevét és terhét. Baráti köszönet mindnyájuknak! Az az édes öntudat legyen közös jutalmunk, hogy jó ügyet szolgáltunk s hogy egyedül annak a dicsőségeért buzogtunk, akit hála és imádás illet meg mindörökké». (*Religio* 1912. 44. szám.)

Fenkölt idealizmusához, mely ezen soraiból is felénk tükröződik, hű maradt egész életén át, ép így puritán elveihez, melyekkel megvetett minden stréberséget s emberi kegyek hajhászását. A tudományt s az egyetemi katedrát többre becsülte minden gazdagságnál és egyházi méltóságnál. Egy alkalommal, úgy hiszem 1910-ben, megyéspüspöke, Batthyányi Vilmos gróf, Budapesten fölkereste s fölajánlotta neki a nyitrai kanóniát. Dudek megköszönte a püspöknek jóakarátát, de határozottan kijelentette, hogy amíg dolgozni bír, nem hagyja el a katedrát s nem fogadja el a kanonoki kinevezést.

A katedráról a halál szolította el. Emléke itt él közöttünk. Habár nem alkotott rendkívülit, maradandót, de a magyar hittudományi irodalom terén úttörő; módszere, irányzata korszakalkotó. Hittudományi műveit mások, tökéletesebbek felül fogják

múlni ; de magyar hittudomány író nem lehet el az ő módszere nélkül. Miként módszere az íróknak, úgy idealizmusa maradjon példakép a jövőendő papságnak. Tanulják meg tőle, hogy az Egyháznak, a hazának, az emberiségnek többet használhatnak a tudományok áldozatos művelésével, mint hiúságos törtetéssel. Dudek az egyetemi tanszéket többre becsülte nagy egyházi javadalmaknál ; a tudományt az egyházi és világi kitüntetésekénél. Dolgozott lelkesen, önzetlenül Istenért, Egyházáért, a kath. hitigazságok diadaláért, dolgozott a végkimerülésig. A tollat a halál csavarta ki kezéből.

Legyen áldott emléke ! Legyen a papságban minél több követője !

Erdősi Károly vezérigazgató ezüstmiséje alkalmából rendezett ünnepélyen.

(1921 július 3.)

Társulatunk vezérigazgatója Péter-Pál ünnepén ülte meg pappászenteltetésének 25-ik évfordulóját ; félrevonult családjá, barátai, ismerősei köréből, elment idegen országba, idegen helyre, ahol senki sem ismeri s ott mutatta be, a máriacelli kegyelemoltárnál ezüstmiséjét. Sokan, ismerősei és rokonai közül is megütköztek azon, hogy annyira titokban tartotta életének e nevezetes napját, hogy még legközelebbi rokonai sem tudtak róla s így még ők sem fejezhették ki előtte e napon jókívánataikat. Én a magam részéről azonban meg tudom érteni és helyeslem a vezérigazgató úr eljárását. Mert, mélyen tisztelt közönség, sajátos valami a papi élet és sajátos törvényci vannak a papi léleknek. Erre nem áll az a közismert lélektani igazság, hogy a fájdalom megosztva enyhül, az öröm megosztva nagyobb lesz. A papi lélek hiába osztja meg másokkal fájdalmait, nehézségeit, küzdelmeit, azok a megosztás folytán nem kisebbednek, hanem még súlyosabbakká válnak ; viszont örömeit sem oszthatja meg másokkal, mert amint azokat másokkal megosztani akarja, elillannak, tovarepülnek, szétfoszlanak. A papi léleknek sajátos fájdalmai, küzdelmei és sajátos örömei vannak. S miként küzdelmeit egymagának kell végigküzdenie, miként a papi élet szenvedéscinek és fájdalmainak kelyhét egymagának kell kiürítenie : úgy a neki jutott örömet, vigaszt, lelki édességet sem oszthatja meg másokkal, — ez az ő kincse, az ő jutalma, melyet csak maga érezhet, maga élvezhet, — ennek édességét, vigasztát, bensőségét és melegségét csak csökkentti, ha mások is, még ha rokonok, testvérek, jóbarátok is, akarják velünk megosztani, velünk élvezni ; sőt ennek bensőségét még az

is csökkenti, ha mások tudnak róla. Jól tette tehát a vezérigazgató úr, hogy a máriacelli szentélyben egymagában maradt életének e nevezetes napján, hogy zavartalanul élhesse át annak a vigasznak az édességét, melyet Isten hű szolgájának ilyen kiváltságos órákban nyújtani szokott.

De ne gondolják, mélyen tisztelt közönség, hogy a vezérigazgató úr életének e nevezetes ünnepén rólunk megfeledezett. Ellenkezőleg, meg lehetünk arról mindnyájan győződve, hogy ott a kegyhelyen, mikor oly közel érezte magát az istenséghez s mikor mintegy felé hallatszott az égi biztatás: tárd elém kéréseidet, mert ma készséggel meghallgatom azokat; ebben az ünnepélyes pillanatban nemcsak jóságos édesanyjáért, testvéreiért, rokonaiért, jóbarátaiért imádkozott, hanem imáiba foglalt mindnyájunkat, ezt a társulatot, ennek egész személyzetét, igazgatóságát, hivatalnokait, alkalmazottait, munkásait, azoknak családját, rokonságát. Mert ez ismét a papi szívnek törvénye, hogy minél közelebb áll az Istenhez, annál önzetlenebb szeretettel viseltetik az emberek iránt s annál erősebb a vágya, minél több embert részesíteni az Isten kegyelmeiben, áldásaiban. Minél feltékenyebben őrzi az igazi pap szenvedéseit és örömeit mások tekintete előtt: annál önzetlenebb, mikor alkalma van másokkal jót tenni, mások számára áldást, boldogságot, testi vagy lelki jólétet biztosítani. Elsősorban a hívei számára. Már pedig, mélyen tisztelt közönség, a vezérigazgató úr ezt a társulatot, ennek egész személyzetét joggal tekintheti híveinek, — akik úgy szívéhez vannak forrva, mint a lelkipásztor szívéhez az ő nyája. A vezérigazgató úr befoglalt mindnyájunkat az ő papi imádságába, ott a szent helyen, ahol oly közel érezte magát az egekhez, befoglalt, mint nyáját, híveit, mint azt a drága kincset, melyet az isteni Gondviselés az ő őrzésére bízott s miként a társulatot és annak összes vállalatait, úgy mindazokat, akik ezekben szellemi vagy testi munkát végeznek, a máriacelli csodás Szűz pártfogásába és Isten jóságos kegyelmeibe ajánlotta. Fogadja ezért elsősorban mindnyájunknak hálás köszönetét. Itt azonban nem állhatunk meg. Mélyen tisztelt vezérigazgató úr, nekünk az Ön életének ez a nevezetes ünnepe kedvező alkalmul szolgál, hogy megemlékezzünk arról a munkáról, azokról az érdemekről, melyeket társulatunk élénk, immár három lustrumon át végzett és szerzett s amelyekkel nemcsak a társulatot, hanem annak egész személyzetét is maga iránt mély hálára kötelezte.

Huszonöt év papi életéből immár 15 évet, 1906-tól kezdve, társulatunk szolgálatában töltött el. Az első, ami itt lelkem elé ötlik, nem a nagy munka, a sok gond és fáradozás, mellyel igazgatói tisztét betöltötte, hanem az az áldozat, amellyel a papi működés

legszebb, legfőlemelőbb, legvigasztalóbb tevékenységéről lemondott társulatunk érdekében. Bizonyára nem gondolta a vezérigazgató úr sem akkor, amikor elfoglalta az igazgatói állást, hogy áldozatot hoz, de bizonyára érezte e 15 év alatt, hogy mit áldozott fel s főleg érezte, mikor ezüstmiséje alkalmából visszatekin-tett 25 éves papi életére.

Otthagyta az igehirdetést, az evangéliumi magvetést, a lel-
kek aratásának, a Krisztus szőlőjének munkálását, az emberek
halászását s ezek helyett csak a hálók készítésével, a szőlőben
szükséges karók faragásával, a mag rostálásával, imádságos köny-
vek, bibliák és katekizmusok, ifjúsági iratok kiadásával foglal-
kozzék; otthagyta az orgonabúgás és harangzúgás zenéjét, hogy
a nyomdai gépek kattogását hallgassa, otthagyta a lelkek vezeté-
sét, hogy egész nap számok tömkelegével vesződjön; lemondott
azokról a lelki örömökről, amelyek a lelkipásztori tevékenység
vigaszai s amelyeket nem pótolhat sem a magas állás, sem az
anyagi jólét, amelyért legfőljebb némi kárpótlást nyújthat neki
a mi szeretetünk, ragaszkodásunk, hálánk és az a tudat, hogy
habár közvetlenül nem is vett részt az igehirdetés, a lélekmentés
nagy munkájában, de derekasan segítségükre volt az evangélium
munkásainak.

Nem szükséges, hogy az ünneplő közönség előtt megrajzol-
jam annak a munkának, felelősségnek, gondnak nagyságát, amely
vezérigazgatónk vállaira nehezedett a békés fejlődés esztendőiben
is nap-nap után; hisz csak egy tekintetet kell vetnünk a társulat
különböző üzemeire, sokoldalú tevékenységére, amelyeknek irá-
nyítása mind a vezérigazgató hatáskörébe tartoznak. Miként egy
komplikált gépekkel dolgozó gyárban a főgépész, miként nagy
tengeri hajón a kapitány figyelmének ki kell terjednie minden
csavarra, kerékre, minden a gép vagy hajó járását előmozdító
vagy gátló körülményre: ugyanígy e soküzemű társulatban a
vezérigazgató figyelmétől, éberségétől, előrelátásától, hidegvéré-
től, lélekjelenlététől függ elsősorban az üzemek életképessége,
zavartalan működése, fokozatos fejlődése. És hogy vezérigazgatónk-
ban meg voltak mindezen tulajdonságok és hogy ő ezeket teljes
szívvel és lélekkel a társulat vezetésére fordította: mutatták az
eredmények, a társulat biztos alapokon nyugvó folytonos fej-
lődése.

De miként mondtam, minderről alig szükséges beszélni. De
igenis, beszélnünk kell azokról az érdemekről, amelyeket vezér-
igazgatónk azokban a sorsdöntő időkben szerzett, melyek a világ-
háború kitörésével szakadtak reánk s amelyeknek veszélyei még
most sem vonultak el felettünk. Hét év óta tart immár ez a rend-
kívüli helyzet, — amelyben, hogy a társulat össze nem roskadt,

hogy hivatalnokai és munkásai nem veszítették el állásukat, keresetüket, hanem, habár sokszor szűkes viszonyok között, de mindig kenyeret találtak — elsősorban a vezérigazgató úr érdeme, aki gigász módjára majdnem emberfeletti erővel küzdött a forradalmak, a valuta, a beszerzési anyagok válságaival, soha nem veszítve el bizalmát, soha fel nem adva reményét, soha csüggedten le nem eresztve karját, mindig találva kedvező megoldást.

Legszomorúbb volt társulatunk történetében a proletárdiktatura, amely társulatunk működését megszüntette, üzemeit a saját céljaira lefoglalta. Az igazgatóság is kénytelen volt működését beszüntetni; csak a vezérigazgató úr nem távozott helyéről. Úgy viselte magát, mint hős hajóskapitány a sülyedő hajón: ottmaradt a parancsnoki hídon, hogy ha kell, elsülyedjen a hajóval. Ottmaradt minden veszedelem dacára; bár a termelési biztosok elcsapták, hivatali szobájából kiutasították, a tisztviselők és munkások előtt szidták, gyalázták, még akasztófával is fenyegették, — ottmaradt mindvégig a már-már elmerülő hajón, hogy vagy vele pusztuljon, vagy megmentse, ami még menthető. S az ő bátorságának, kitartásának köszönheti a társulat, hogy a proletárok által elhurcolt kiadványainak legnagyobb része nem pusztult el, sőt visszakerült, hogy a proletárdiktatura letörése után a társulat összes üzemei ismét megkezdhatték működésüket.

Mindezekért elsősorban a Szent István-Társulat és a három részvénytársaság nevében mondok hálás köszönetet a vezérigazgató úrnak s akit gonosz emberek gyűlölködő szavakkal itt ebben a társulatban, a társulat tisztviselői és munkásai előtt szidalmaztak és gyaláztak, én a társulat összes tagjai nevében dicsérem és magasztalom s a társulat tagjainak rokonszenvével, nagyrabecsülésével, szeretetével óhajtom kárpótolni a meghurcoltatásért, a szidalmakért, melyeket társulatunk érdekében hősi lélekkel elviselt. De meg vagyok arról győződve, hogy a társulat összes alkalmazottai, tisztviselői, hivatalnokai, munkásai nevében is beszélhetek. Az ő nevükben is köszönhetem és hálákat mondhatok vezérigazgató úrnak, aki minden gazdasági válság között, melyek a háború óta folyton elmerüléssel fenyegetnek, talált módot és eszközöket, hogy alkalmazottaink ne csak ne veszítsék el kenyerüket, hanem a viszonyokhoz mért megélhetésben részesüljenek. Azt nyíltan mondhatom önöknek, hogy a társulat a vezérigazgató úr előterjesztései alapján ezekben a válságos időkben sokkal jobban gondoskodott az önök anyagi érdekeiről, mint az állam az ő hivatalnokairól.

Elismerésünket, hálánkat, köszönetünket egy kis emlékműben (sajnos, még nem készült el teljesen) óhajtottuk megörökíteni. Miként a bronzba bevésődve maradnak Nagyságod arcvonásai

242 A SZÉKESFEHÉRVÁRI FŐGIMN. SZENT IMRE-ÜNNEPÉLYEN

abból a korból, melyben a legtöbb érdemet szerezte társulatunk körül: úgy akarjuk mi is a tisztelet, a nagyrabecsülés, a szeretet vésőjével szívünkbe vésni vezérigazgató úr egyéniségét.

A válságos idők még nem multak el fölöttünk. Nagyságod erélyére, körütekintő gondosságára, nagy energiájára szüksége van társulatunknak, mindnyájunknak. Legyen a mi elismerésünk, hálánk, köszönetünk, legyen ez a családias, a társulat vezetői és alkalmazottai által rendezett ünnepség Nagyságodra nézve ösztönző, hogy ezentúl is társulatunknak szentelje minden erejét, tehetségét, szívét—lelkét.

A székesfehérvári főgimnázium Szent Imre ünnepélyen

(1922 november 5.)

Mélyen tisztelt közönség! Mindazok, akik szívükön viselik hazánk sorsát, nagy megnyugvással és hálás elismeréssel tekintelnek egyes tanítórendek buzgólkodására, mellyel ezek a szent Imre kultuszát mélyíteni és a magyar ifjúság szívébe ültetni igyekeznek. Mert mi sem alkalmasabb szegény hazánk jövőjének biztosítására, mint az, ha a magyar intelligens ifjúság szent Imre szellemétől eltöltve, a hazaszereteten és vallásosságban megacélozott lelkülettel lép át az iskolából az életbe. Szent Imre kultusza ugyanis nemcsak a szív tisztaságának szeretetére, nemcsak vallásos jámborságra, hanem a magyarság, a magyar föld, a magyar haza szeretetére is buzdít, azon haza szeretetére, melynek második és tulajdonképeni megalapítója Imre hercegnek atyja, Szent István király volt, akinek állam- és nemzetalkotó alkotmánya ezer éven át fenntartotta e népet és e hazát.

Mélyen tisztelt közönség! Bár sokszor volt alkalmam úgy az ifjúság, mint nagyközönség előtt beszélni, a hazaszeretetről sohasem beszéltem. Mert a hazaszeretetet én annyira természetesnek találtam, hogy fel sem tudtam tételezni, hogy egy magyar ember a hazaszeretet ellen vétessen. Azonban a világháborút követő nagy katasztrófák elénk tárták rémes világításban a szörnyű valóságot: a hazaárulásnak, a hazához való hűtlenségnek, a haza lekicsinylésének, a hazaszeretet elgyengülésének, sőt teljes hiányának egész társadalmi rétegeket megfertőztető tüneteit. Úgy, hogy ezek láttára én most a papok, tanítók, nevelők egyik legelső kötelességének tartom, ennek a meggyengült, kiveszni induló hazaszeretnek ápolását, élesztését, mélyítését az ifjúságban és az egész magyar társadalomban. Mert ha a haza szeretete is kihül szívünk-ből, nincs az a hatalom, amely megmentse, vagy pláne, amely helyreállítsa újra hazánkat.

Ne gondolják, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy sötét szemüvegen át nézem a világot. Tényekre hivatkozom, amelyek szomorúan bizonyítják, hogy a magyarság őserénye, a hazaszeretet kivesző félben van a magyar lélekből. Nem akarok a proletárdiktaturára hivatkozni, amely cinikus módon gúnyolta, tagadta, káromolta a haza fogalmát ; mondom, erre nem akarok hivatkozni, mert a proletárdiktatura minden volt, csak nem magyar. De itt van a Coriolánok nagy csapata, akiknek gögje, hiúsága nagyobb mint hazaszeretete s akik miután itthon vészes politikájuk megbukott, a külföldön mint hazaárulók támogatják a cseheket, románokat, jugoszlávokat ellenünk. Vannak más szomorú jelenségek is. Szavahihető egyének beszélnek, hogy az elszakított területek egy részén a magyar paraszt nagyon jól érzi magát, nem kívánczik vissza hazájához, mert odaát kisebb az adó és jó a valuta. Itthon pedig az intelligens társadalmi köröket a kivándorlás láza járja át ; itt akarják hagyni hazájukat — az arany, a dollár vonzza őket. Az elmúlt választások alkalmával csak Budapesten legalább százezer polgárember szavazott a szociáldemokraták listáján, holott ezek nem a hazaszeretetet, hanem az internacionálét hirdetik. S egyáltalában, már maga az a körülmény, hogy a szocialdemokrata-párt oly erőssé vált hazánkban s hogy ahhoz nemcsak gyári és mezői munkások csatlakoznak, hanem a polgári társadalomból (vasutasok, postások stb.) is oly sokan, nem bizonyítja-e a hazaszeretet meggyengülését?

Ezen jelenségekkel szemben a tanároknak és papoknak szent kötelességük hazaszeretetre buzdítani a társadalmat, elsősorban a haza reményét : az ifjúságot.

Én is megragadom ezt a kedvező alkalmat, hogy a fehérvári főgimnázium ifjúságához intézzek egy-két szót a hazáról. Kedves ifjak ! Szeressétek a hazát, izzó-lángoló szeretettel ; de ez igazi szeretet legyen a szívben és nem cikornyás frázis csupán az ajkon. Sajnos, sokan csak az ajkukon hangoztatják a hazaszeretetet. Vannak, akik nemrég még kidőlt mellel énekelték : Itt élned és meghalnod kell — ma már a kivándorlásra gondolnak, dollár-hazáról álmodoznak.

Szeressétek a hazát olyan szeretettel, amely áldozni és dolgozni tud a hazáért. Kedves ifjak ! Ne gondoljátok, hogy a hazaszeretet csak a haza védelmében nyilvánulhat meg ; ne gondoljátok, hogy csak az szereti igazán hazáját, aki kész érte meghalni, vérént ontani. Nem, sőt lehetséges, hogy ez a vérontás inkább kalandvágyból, ki nem forrt lelkesedésből, mint igazi hazaszeretetből fakad és megeshetik, hogy a haza megvédésére vagy visszaszerzésére kirántott karddal éppen azt sebezzen meg, akit megvédeni akarunk.

Eljöhet az idő, hiszem, hogy rátok nézve el is jön, amikor a hazáért kardot kell a kezetekbe vennetek, most azonban inkább dolgozni kell a hazáért, mint harcolni.

Dolgozni, kinek-kinek hivatása körében, többet, kétszer annyit, mint valaha ; dolgozni jobban, tökéletesebben, mint azelőtt. Így mentjük meg a hazánkat, így segítünk rajta, így ruházzuk fel a mezítenre levetkőztetett, így szerezzük vissza neki a jólétét, vagyonát, presztigét, határait.

Tehát, kedves ifjak, dolgozzatok, tanuljatok többet, jobban, behatóbban, nagyobb odaadással, mint ezt a háború előtt tették a diákok. Azoknak gazdag, dicső anyjuk volt, a hármashalmon, négy folyó közt trónoló Hungária. A ti anyátok már koldusbotra jutott, nektek kell őt is eltartanotok, ezért kell jobban és többet tanulnotok. Nemcsak magatokért, anyátokért is dolgozzatok, tanuljatok, koplaljatok, éjjelezzetek.

Szeressétek hazátokat törhetetlen hűséggel. Ne ingasson meg benneteket sem a hazátokért rémséges katasztrófa, sem a magyar nép egy részének szolgálata, amely *ubi bene ibi patria* jelszó mellett csak azt nézi, hol van magasabb valuta. Kedves Ifjak, aki a hazát valutával méri, az könnyen a Judás sorsára jut, aki 30 ezüst pénzért elárulta Üdvözítőjét.

A haza is érték, de ezt sem arany-, sem búzavalutával nem lehet értékelni ; ennek agióját nem lehet sem a zürichi, sem a prágai börszén fölverní vagy leszállítani. A haza értéke a haza története Szent István, szent Imre, szent László, szent Erzsébet, szent Margit, Nagy Lajos, Hunyadi János, Hollós Mátyás, Rákóczi Ferenc, Mária Terézia, Ferenc József, IV. Károly ; a haza értéke irodalma, műveltsége, kultúrája : a hegedősök, anonymus, Pázmány Péter, Balassa Bálint, Zrínyi Miklós, Eszterházy Pál nádor, a Kisfaludyak, Madách, Petőfi, Vörösmarty, Arany, Jósika, Jókai, Munkácsy Mihály, Fadrusz, Zala György, Liszt Ferenc, Széchenyi, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Apponyi Albert, Rákosi Jenő, Gárdonyi Géza, Prohászka Ottokár, — a haza értéke a Szent István-jobbja, Szent István koronája, az aranybulla, a magyar alkotmány, a milleniumi emlék, — a haza értéke a nagy magyar Alföld, a Duna, a Tisza, a Balaton, az ákácok faluk, a törekvő városok, a Kárpátok, az erdélyi havasok, a bánáti síkság, — a haza értéke temetőinkben porladozó atyáink, őseink, a harctereken elhullott hőseink Mohácsnál, Sajónál, Pákozdnál, Gorlicen, Doberdón, az Isonzónál, az Ardennehegységben, az albán hegyek között, a Balkánon, a Boszporusz partján elvérzett hősök vére és emléke — mindez olyan érték, amelyért mindent fel kell áldoznunk, az életünket is, jólétünket is, vagyonunkat is. *Vitam et sanquinem et avenam !*

Szeressétek ezt a hazát annál nagyobb hűséggel, minél jobban meg van alázva ; minél jobban letépik róla királyi bíborát, minél jobban bemocskolták ellenségei és áruló fiai.

Minél lenézettebb ez a Hungaria a külföldön, legyen annál magasabb piedesztálra emelve a ti szívetekben.

Minél koldusabb, legyen annál gazdagabb a ti szeretetetek ; minél jobban meg van csonkítva, legyen annál inkább neki szentelve a ti egész egyéniségtetek, életetek, minden csepp véretek.

Kedves ifjak ! Nem volt nagy erény akkor szeretni Hungáriát, amikor három tenger nyaldosta határait ; amikor tejben-vajban fürösztötte gyermekeit úgy, hogy szájról-szájra szállott az ige : extra Hungariam non est vita ; nem volt erény szeretni a hazát a milleniumi ünnepségek fényében, jólétben, gazdagságban, dicsőségben, — de igenis erény szeretni a mindenétől megfosztott, rútul megcsonkított, megalázott, koldussá tett hazát.

Mélyen tisztelt Közönség ! Szent Imre kultusza nemcsak hazaszeretetre, hanem igazi vallásosságra is buzdítja az ifjúságot. Ezért kell oly nagyra becsülnünk a szent Imre-kultuszt ; mert ifjúságunknak a hazaszeretet mellett őszinte, igaz, mélységes vallásossággal kell fölvérteznie magát, hogy a reá váró viharok, küzdelmek és kísértések közepette megállja helyét.

Vallásosság alatt nem értek azonban valami határozatlan, ködbeburkolt érzést vagy frázist a Teremtőről, az Istenről, a Magyarok Istenéről, mely a legtöbb pogány és pogányul élő és érző megkeresztelt egyén agyában is megfordul és ajkán is elhangzik, — vallásosság alatt értem hitünknek, a katolikus hitnek szerzetét, a hozzávaló törhetetlen ragaszkodást s a katolikus hit parancsainak megfelelő életet. Az igazi vallásosság ugyanis okvetlenül a hit valamely formájában, felekezet keretében nyilatkozik meg. Mivel mi katolikusok vagyunk, mi vallásosak csak akkor leszünk, ha a katolikus hit szellemében, annak törvényei és parancsai szerint élünk. A vallásosságnak minden más, felekezeten vagy vallási társulaton kívül álló megnyilvánulása, vagy önámítás vagy képmutatás, vagy külső formalizmus, vagy beteges érzélgés csupán, — holott a vallásosságnak élő és éltető, cselekvő és mozgató, szent és megszentelő erőnek kell lennie, mely az egész embert, életét, cselekedeteit, gondolkozásmódját, érzéseit, vágyait, óhajait, törekvéseit átjárja, fölemeli, megnemesíti, megszenteli.

Akkor leszünk tehát igazán vallásosak, ha buzgó, hitből élő katolikusok leszünk. Sajátos jelenség volt egy időben észlelhető a magyar katolikus intelligencia körében. Nemcsak hogy nem gyakorolta vallását, hanem azt le is becsülte, sőt szégyellette.

Pedig, mélyen tisztelt közönség, épen az intelligenciának kell belátnia, hogy nincs a világnak még egy oly kultúrintézménye,

melynek az emberiség annyit köszönhetne, mint a katolikus Egyháznak; nincs az az eszme, amely a költészetet és a művészeteket többet foglalkoztatta volna; nincs az az intézmény, amely a szenvedőkkel, betegekkel, sorsüldözöttekkel több jótéteményt gyakorolt volna, mint a katolikus Egyház. Nincs az a dinasztia, amelynek családfáját annyi kiváló, kimagasló egyén díszítené, mint a pápaság; nincs az a Pantheon, Wallhalla, Westminszter-apátság, amely annyi nagy, dicső hőst tudna felmutatni, mint a katolikus Egyház az ő szentjeiben, vértanuiban és jámbor híveiben, akik mind a legnagyobb győzelmet aratták, legyőzve nemcsak a sátán és a világ kísértéseit, hanem önmagukat is.

Ne szégyeljétek tehát, kedves ifjak, ne szégyeljétek soha, hogy katolikusok vagytok. Ez nem szégyen, ez dicsőség, ez kitüntetés, a jó Istennek soha kellően meg nem hálálható nagy kegyelme. Nemcsak egy majdnem kétezeréves kultúra glóriája övezi a katholicizmust, hanem abban egyszersmind benne van az az erő is, amely az élet minden küzdelmében megsegít, éltet, föl-emel, békét és lelki megnyugvást ad.

Csak ki kell használni ezt az erőt. Kihaszználjuk, ha katolikus hitéletet élünk, az ifjúkorban, férfikorban, öregségben, jó és balsorsban, az élet minden viszonyai között.

Mi az a hitélet? Ezzel is sokan úgy vannak, mint a vallásossággal általában. Egy-két külsőséget tekintenek a lényegnek; azt hiszik, hogy ha sátoros ünnepeken elmennek a templomba, ha az ágyuk fölé egy szent képet akasztanak, ha a zsebükben egy olvasót vagy szent Antal-szobrocskát hordoznak, már buzgó katolikusok. Mások meg az imádságban, a templombajárásban, a gyakori gyónásban és áldozásban gondolják a hitélet és az igazi vallásosság lényegét. Mindez tévedés. A katolikus hitélet nem áll csupán külsőségekből, de nem áll pusztán imádságból és a szentségekhez való járulásból sem. A katolikus hitélet nagy, az egész életet, annak összes cselekedeteit irányító erő, amely a hitből fakad s amely képesíti az embert mindazon önmegtagadásra, lemondásra, harcra, küzdelemre, melyekkel a hitélet gyakorlása jár; mindazon eszközök felhasználására, melyek ezen erő fönntartására, pótlására és növelésére szükségesek s amely egyszersmind üzi, hajtja, lelkesíti az embert, hogy a lelkét eltöltő és boldogító erőt minél szélesebb körben másokkal is megossza, másokkal is közölje.

Ebből következik, hogy a katolikus hitélet először is lemondó, önmegtagadó élet.

Ime, mélyen tisztelt Közönség, egy-két vonással rámutattam a hitélet lényeges tulajdonságaira. Mikor tehát vallásosságról beszélünk, mikor az ifjúságot vallásosságra akarjuk nevelni, akkor egyszersmind az ifjúságot önfegyelmezésre, önmegtagadásra, le-

mondásra buzdítjuk, önmagával és a világ rossz szellemével harcoló, kegyelmi életet élő és apostoli buzgóságtól égő lelkiülettel akarjuk eltölteni.

Istennek hála, ma már ez nem is olyan nehéz, mert az ifjúság is mintegy ösztönszerűleg érzi, hogy ezekben a válságos időkben az ő lelkének is többre van szüksége egy-két Miatyánknál s ép ezért az ifjúság a legtöbb helyen nagy fogékonyságot mutat a vallásos elmélyedés, a lelki élet gyakorlása iránt. Úgy látszik, hogy a világ-égés nagy katasztrófája tisztítólag és nemesítőleg hatott főleg az ifjúságra.

Beszélik, akik nemrég Franciaországban jártak, hogy csodálatos átalakuláson megy át a francia intelligens ifjúság. Tömve vannak a szemináriumok és szerzetesházak papjelöltekkel és szerzetesújoncokkal ; a főiskolák hallgatói : technikusok, orvosok, tengerészek, katonanövendékek vallásos társulatokba tömörülnek, csoportosan vesznek részt a Mont-marti bazilikában az éjjeli szentségimádásokon.

Hasonló jelenségek mutatkoznak Németországban is ; a gimnáziumi és egyetemi ifjúság körében új szellem foglal tért, amely a szív és élet tisztaságának, a vallásos kultuszban való elmélyedésnek, a lelki élet elmélyítésének hatalmas terjesztője. Ma már az ifjúság körében mind többen és többen vannak, akik nem ijednek meg a klerikális, a bigott, az ultramontán csúfolódó jelzőktől, — akik nyíltan meg merik mondani a társaságban is, hogy hitből élnek, gyónni, áldozni szoktak ; akik nem tűrik el hallgatagon, ha valaki jelenlétükben az Egyházat, a vallást, annak intézményeit merészli bántalmazni.

Nálunk is érezhető ennek a szellemnek a fuvalata. Az ifjúság körében a kongregációkban mintha bensőségesebb volna az élet, mint azelőtt ; a jól szervezett cserkészcsapatokban is nagy súlyt vetnek a lelkiség s ezzel kapcsolatosan a vallásosság öntudatos gyakorlására, a hit bátor megvallására. Az egyetemi ifjúság körében is új alakulatok vannak, a Zrínyi-gárda és a volt ciszterci diákok szövetsége az Unio Americana, mindkét alakulat a vallásosság elmélyítését s az apostoli lelkiületet van hivatva az ifjúságban fejleszteni.

Kedves ifjak ! Adja Isten, hogy ez a tavaszi fuvalom megérintse a ti lelketeket is ; hogy a szent Imre zászlója alá csoportosult ifjúság necsak igaz magyar, hanem hithű katolikus is legyen. Ilymódon nemcsak saját lelketek békéjét, hanem szegény hazánk jobb jövőjének alapjait is biztosíjátok. Úgy legyen !

Évzáró beszéd.

(Az angolkisasszonyok polgári tanítónőképzőjében 1923.)

Annak a diplomának, melyet a lefolyt képesítővizsgán megszereztek, abszolút becsértéke van — ez az önök tudása, képzettsége egy kiváló tudósokból álló vizsgálóbizottság által megbírálvá és értékelve. Ezen értékelés Önöket örömmel, bizalommal és jogos önérzettel töltheti el.

Bármennyire jogos azonban az önérzet nyugalma és biztonsága a jelen esetben, egyre mégis figyelmeztetnem kell Önöket. A diploma csak a keret, melyhez a tartalmat az Önök későbbi működése lesz hivatva megadni. A keret lehet arany, ezüst, bronz, de lehet fa is. De miként a festmény szemléleténél is nem a keretre, hanem a festményre irányul minden figyelmünk, amely ha művészi, feledteti a keret esetleges silányságát; míg ha kontármunka, annál visszasabban hat, minél művésziesebb a foglalatja. Így van ez a diploma és a tanári működés viszonyával. A diploma csak keret; a tanári működés az, ami a diplomának igazi értéket biztosít; az esetleg gyenge diplomát is bearanyozhatja saját tökéletes művészetével, viszont a legkitűnőbb diploma is értékét vesztheti, ha kontár mesterember munkáját kényszerül koszorúzni.

Önökre tehát ezután vár a nagyobb feladat: a keret kitöltése. És hogy ez minél jobban sikerüljön, ehhez ihlet, lelkesedés, szeretet szükséges; a szaktárgy, az iskola, a tanítványok szeretete. Akiben nincs meg ez a hármas szeretet, jeles diplomával is csak mesterember lesz az iskolában; de akit ez a hármas szeretet hevít, az a tanításban, a nevelésben művész lesz: nagyot, maradandót alkot tanítványainak a lelkében. Mert a tanító és nevelő művészete a lelkivilág mélységeibe is behatol és tanítványainak lelkét saját eszményei, igazságai és meggyőződése szerint alakítja át. Ezért rendkívül fontos, hogy minő eszményei, minő meggyőződése, minő világnézete van a tanárnak. Haza és vallás legyen a két legfőbb ideál, mely a magyar tanárokat és tanárnőket, világiakat, papokat, szerzeteseket tanítói és nevelői munkájukban vezesse, irányítsa, lelkesítse. Mert tanítói és nevelői működésüknek áldásos eredménye csak abban az esetben lesz, ha tanítványaik lelkében is megerősítik és elmélyítik a hazaszeretetet és vallásosság érzelmét.

A hazafias és vallásos nevelést azonban én nem úgy gondolom, hogy a tanító minden órában, minden ismeretközlésnél mintegy hajánál fogva odaráncigálja a hazát, az Istent, a túlvilágot, a mennyországot — hogy minden óra egy-egy hazafias felbuzdulásban, vagy vallásos ömlengésben végződjék — nem,

sőt én a magam részéről a hazát is, a vallás igazságait is oly magasztos és szent eszméknek tartom, hogy előttem profanáció számba megy, ha minden szíre-szóra a hazát vagy az Istent emlegetjük. Az én meggyőződésem szerint a hazafias és vallásos nevelésnek egyetlen föltétele, hogy maga a nevelő, a tanár legyen mélyen vallásos és szeresse hazáját mélységes, rajongó szeretettel. Ha ez megvan, nem kell neki sokat beszélnie hazáról, Istenről ; beszél az ő hazafisága, vallásossága, amely fény, melegség, illat, amely nemcsak minden szavát, cselekedetét, hanem tanítványainak a szívét is átjárja.

Ezzel tulajdonképpen be is fejezhetném a képesítővizsgálat eredményét kihirdető beszédemet. De van még egy nagyon is a szívemen fekvő dolog, amely nem függ ugyan szorosan össze a polgári képesítővizsgálattal, de talán nem lesz fölösleges a képesített világi tanárnőknek a figyelmét arra is fölhívni.

A világháború óta Európaszerte egy rendkívül veszedelmes irányzat terjed mind szélesebb körben, ezt az irányzatot erkölcsi züllésnek, moral insanity-nak lehet nevezni. Ez az erkölcsi züllés elsősorban a művelt és félig művelt női társadalmat kezdte ki és egyenesen arra irányul, hogy megfossza a nőket legfőbb kincsüktől : a háziasság, a szemérmetesség és nőiesség bájától. Ez az irányzat érvényesül a női ruházkodás szertelenségeiben, a női divat hóbortjaiban, az erősen erotikus és ízléstelen táncok felkarolásában, a strandfürdözések ocsmány elfajulásaiban. És ne tessék azt hinni, hogy már elértük az erkölcsi züllés legmélyebb fokát. Ez a züllés még tovább fog menni. Németországban már a Nackt-Kultur-nak nagy propagandája folyik. Párisban már arról írnak és gyűléseken szónokolnak, hogy a modern élet meg fogja teremteni az új női típust, amely lerázza magáról az ósdi házasság béklyóit és anyaság terheit.

A züllésnek ez a foka már a keresztény kultúra teljes pusztulását jelenti. De ebben a pusztulásban a nők fognak legtöbbet veszteni. Ez az egész irányzat csak a testet akarja kultiválni. De ha egyszer a férfivilág arra a meggyőződésre ébred, hogy a nőnek csak teste van : akkor a nők ismét vissza fognak süllyedni abba a lealázó helyzetbe, melyben a kereszténység előtt voltak.

Már minden oldalról felhangzik a tiltakozás ezen, a keresztény kultúrát fenyegető veszedelem ellen. A pápa ismételten, a legtöbb ország püspökei pásztorleveleikben tiltakoznak a női divat és öltözködés, a táncok, a strandfürdözések minden szemérmet lábbal taposó szertelenségei ellen. Itt-ott már társadalmi akciók is megindultak ; Münchenben, Bécsben, Budapesten látogatott gyűléseket tartottak, hogy gátat vessenek ennek a rohamosan terjedő mótelynek.

Azt hiszem, hogy elsősorban a tanítónők és tanárnők vannak arra hivatva, hogy saját nemük védelmére keljenek. Őket magasabb filozófiai és ethikai képzettségük rábírhatja arra, hogy ne legyenek vak eszközei és akarat nélküli rabszolgái minden divathóbortnak és örületnek; magasabb képzettségük adhat nekik erőt arra, hogy szembeszálljanak még a divattal is, amely ízléstelen, avagy erkölcstelen. Arra kérem Önöket, legyenek a nőiesség, a háziasság, a női szemérmetesség védői saját maguk viseletében, de tanítványaik között is. Ezzel igazi keresztény és magyar kultúrmunkát fognak végezni.

A budai szent Imre gimnázium Imre ünnepélyén.

(1923 november 5.)

Elszorul a szívem a szomorúságtól és a részvétől, valahányszor egy-egy intézet ifjúságát látom magam előtt. Mennyivel kegyesebb volt az isteni Gondviselés irántunk ifjú korunkban, akik immár deres fővel tekintünk vissza ifjúságunk éveire, amelyekből csak a tavaszi napsugár aranyos fénye, a kábító virágillat, az ifjú szív szép jövőt szövő ábrándképei jutnak eszünkbe. Mi nem hallottunk ifjú éveinkben ágyúdörgést, gépfegyverkattogást, nem láttuk sebesült és megcsonkított katonák szörnyű sorsát; a mi ifjú éveinket nem rázkódtatták meg rémes villámok és mennydörgések, melyek trónt, hazát, nemzetet, vallást, ősi hagyományt fölégettek; mi nem gondoltunk arra, hogy szükségét szenvedhetünk ruhában, kenyérben, tejben, cukorban, könyvben, papirosban; mi még a nyolcadik osztályban, de az egyetemen sem tudtuk, mi a bőrre, értékpapír, valutakülönbőség — mi vidáman, gondtalanul, ábrándokkal és illúziókkal éltük át ifjúságunkat . . . Azért szorul össze a szívem a részvétől és sajnálattól, mikor magam előtt látok ifjúságot, amely zsenge életét nemzete halálhörgése között kezdte meg s amelynek légköre nem virágillattal, hanem harci zajjal, ágyúfüsttel van tele; melynek látóhatárában mindenütt üszök, romok, széttört oszlopok, bedőlt ívek — közben hiénák, sakálok, farkasok üvöltése, vakító villám — cikázások, sötétség, fagyasztó hideg, áttörhetetlen köd és homály; az egykor nagy, dicső nemzetnek porbahullása, megcsonkítása, koldusbotrajutása, ezzel kapcsolatosan mindenben hiány, szükség, nélkülözés — íme ebben a légkörben születettek, illetve éltettek át ifjúságtok legszebb éveit. Voltak évek, amelyekben még a kenyeret is szűken mérték nektek, amelyekben zsemlyét, kiflit, kalácsot nem is láttatok; voltak évek, amelyekben a cukor csak mint ritkaság jutott szemcetek elé; és a ruhát, könyvet, papírt,

írószereket ma is csak nagy áldozatok révén tudják szüleitek előteremteni. Ezért is sajnállak benneteket, mert az én gyermekkoromban a legkisebb és a legszegényebb gyerekek is jutott elég tej, zsemlye, cukor — még krumplicukor és malátacukor is — sőt a fügét, datolyát, narancsot sem vetettük meg, mert könnyen megszerezhettük.

De nem ezért sajnállak benneteket legjobban, hanem azért a rémes kegyetlenségért, mely ifjú-lelketeket megfosztotta mindazon eszményi örömtől és lelkesedéstől, amely a mi szívünket hevítette diákkorunkban.

Sajnállak, szánlak benneteket, amint megsajnálom a virágzó gyümölcsfákat, melyeket fagy ér; a madarat, amelynek ellőtték a szárnyát; a nyájat, amelynek az égető nap felperzselte legelőjét; miként megsajnálom az ifjút, aki elvesztette szeme világát, amint megsajnálom a leégett embert, a hajótörést szenvedett utast, aki egy szál gerendán mentette meg életét, de minden egyebét elvesztette.

Valami fáj a lelkemben; érzem, hogy ennek a mai ifjúságnak hiányzik valami, amit én élveztem, ami az én ifjúságomat bearanyozta, széppé tette — és amit én szeretnék nektek is adni, de nem tudok. Ez fáj az én lelkemnek.

Nekünk gyermek- és diákkorunkban sem a lelkünket, sem a képzeletünket, sem a gondolkozásmodunkat nem támadták meg, nem fertőztették meg sem a nemzetközi proletárok, sem a hazaáruló forradalmárok jelszavaival. Mi csak a távol históriában, a görögök és a rómaiak idejéből ismertük a Herostrateseket, Ephialteszeket és Corjolánokat. Míg ti, szerencsétlen ifjak, talán saját szemeitekkel is láttátok a vörös terrorfiúkat, a bolsevista forradalmárokat, a hazaáruló magyar Ephialteszeket és Corjolánokat, hisz Hevesmegye egyik leggazdagabb grófja volt ezeknek a vezére; nekünk csak a haza nagyságáról, szépségéről, szeretetéről beszéltek és daloltak — ti azonban már hallottátok a hazaárulók üvöltéseit, talán olvastátok azoknak az írásait és dalait is, akik a magyar nemzet évezredes hagyományait megvetik s mindazt, amit mi szentnek és sérthetetlennek tartottunk, megtagadják, sárral dobálják, bepiszkolják, alkotmányt, szent koronát, királyt, haza integritását, a hazaszeretet rényét.

Én virágos réten, harmatos fűvön jártam ifjú koromban, ti kiégett köves karszton lépdeltok szédítő szakadékok között; az én lelkem reggeltől-estig madárdalban gyönyörködött, ti hármerre fordultok, szenvedők sóhaja és nyögése, elégedetlenek morgása, átkozódása és káromlása hallatszík felétek; én nap-sugaras tavaszt élveztem, ti nedves, hideg ködben éltok; engem

ifjú koromban minden fölfelé vonzott, lelkesített, benneteket az élet ólomsúlya a földhöz, a göröngyhöz húz lefelé — alig van valami, ami örömmel és lelkesedéssel töltené be lelketeket, viszont nagyon sok oly körülmény vesz benneteket körül, amely alkalmas arra, hogy ifjú szíveteiket kétséggel, keserúséggel töltse el és megkeményítse.

És mégis, kedves ifjak, ha látom azt a sok jóakaratot, erőt, férfias energiát, mely bennetek buzog; az igazi őszinte vallásosságnak azt a sok megnyilatkozását, mely tanáraitokat is örömmel tölti el — a részvétnek, a sajnálkozásnak érzését felváltja lelkenben a nagyrabecsülés, a bizalom, a remény, amely azt mondja nekem, hogy ez a sok sanyarúság és szenvedés, égháború és földrengés katasztrófái között felnövekedő nemzedék erősebb, izmosabb, kitartóbb lesz, mint volt a mienk. Jártam kietlen Karszt-vidéken, ahol kevés humuszt talál a fa gyökere; de az erőteljes gyökér még a sziklákat is átrepesztí, hogy megtalálja a humuszt s ha egyszer gyökeret vert, dacol minden viharral, szélvésszel, szárazsággal, sőt minél több vihar éri, annál jobban erősödik, izmosodik.

Én bízom abban, hogy ez a mai, viharban és földrengésben felnövekedő ifjúság hasonló lesz a Karszt-on nőtt fenyőfákhoz, képes lesz dacolni minden vésszel és viharral; sőt bízom abban is, hogy ifjúságunk már a viszonyok által is kényszerítve, zsege korától kezdve izmosodik, erősödik, készül a reá váró nagy munkára. És ha nincs is annyi öröme, mint nekünk volt, de van több ereje és energiája; és ha nincs is annyi színes ábrándja, de van előtte álló, reá váró nagy nemes feladat, melyért érdemes meghozni minden áldozatot, feláldozni minden energiát, melyért érdemes élni, küzdeni, szenvedni — ez a feladat a haza újjáépítése. A mai ifjúság lelkét Széchenyi István gondolatának kell betöltenie: Magyarország nem volt, hanem lesz. És ha az ifjúságot ez a gondolat hevíti, akkor nem sajnálom, ellenkezőleg, bámulom, nagyrabecsülöm s ha lehetne irigyelni, irigyelném. Mert vele szemben az én ifjúságom örömei szentimentális ürességek voltak, szappanbuborék, színes délibáb, amely mind elillant, eltűnt s csak emléke maradt fenn; míg a mai ifjúság előtt egy hatalmas feladat áll: a haza újjáépítése, amelyet ha elvégez, bevési nevét a történelembe, megszerzi magának a honalapítók, az Árpádok, szent Istvánok, szent Imrék hervadhatatlan dicsőségét.

A honalapítók nagy munkájához azonban a honalapítók nagy erényei szükségesek. Szükséges először is egy magasan szárnyaló idealizmus, ideális világnézet, amely az embert fölemeli a föld sarából, megszabadítja a lelket az anyag lenyűgözö terhétől. A nagy német filozófus, Wundt Vilmos, aki a nagy

összeomlás után halt meg, halálos ágyán fiának tollbamondta utolsó gondolatát, melyben lelkére köti nemzetének, hogy a kibontakozásnak és újraéledésnek más útját ne keresse, mint azt, hogy elfordulva a materializmustól, ismét az idealizmushoz térjen vissza, mely nemzetét oly nagyra tette volt. Igaza van Wundtnak: hazát, nemzetet csak idealizmussal lehet alapítani, építeni, romjaiból új életre kelteni. Ennek az ideális világnézetnek vannak magasabb, nemesebb értékei, mint a pénz, vagyon, gazdagság; ez a világnézet a becsületet, a jellemet, az igazságot, a kötelességet, az erényt, az erkölcsöt, a hazát, a vallást olyan értékeknek ismeri, amelyeket sem arannyal, sem valutával becserelni nem lehet.

Sajnos, ez az ideális világnézet a mai társadalomban nem található. A mai társadalomban az a meggyőződés vert uralmat, hogy a legfőbb érték a pénz, a vagyon. És ez a meggyőződés odaviszi az embereket, hogy pénzért áruba bocsássák jellemüket, becsületüket, erényüket, meggyőződésüket, erkölcsüket, hazájukat, hitüket. Pedig nincs ennél hamisabb elv a világon! Hogy a pénznek mennyire nincs értéke, mutatja az, hogy még a Dárius kincsével sem lehet egy nyugodt alvást megvenni; a világ minden kincsével sem lehet egészséget venni, betegségtől vagy a lelkiismeretfurdalástól szabadulni; és az ember éhenveszhetne pénzeszsákok, aranyhegyek között, ha nem volna ott egy darab kenyere; a hajó elsüllyedésétől féltő utas is nem a kenyeret, hanem a pénzeszsákot dobja a tengerbe, mert a kenyér még megmentheti az életét, de az arany nem. És mégis, a mai emberek az élet legfőbb értékének a pénzt, a vagyont mondják.

Kedves ifjak! ne engedjétek, hogy a ti lelketekbe is befészkelje magát ez az ember természetét oly mélyen lealázó s a társadalmat és államot megingató alacsony gondolkodás; ne engedjétek, hogy a ti lelketeket is elaltassa az aranyborjú narkózisa; ifjú szívetek teljes frissességével és acélosságával vessétek el magatoktól ezt a földhöz, sárhoz tapadó gondolatot, mely egyik legfőbb okozója volt a világháborúnak, az azt követő gyalázatos békekötéseknek és legfőbb okozója ma is úgyszólván egész Európa vonaglásának. A pénz, a vagyon, a gazdagság lett az emberiség bálványa és ezen bálvány körül járják örült táncukat egyesek, népek, nemzetek. És ameddig ez a bálványimádás az emberek többségét részegíti, addig megújhodás, újjászületés nem lehetséges még a győzők országaiban sem; a legyőzött, letiport nemzetek még kevésbé tudnak fölkelni a porból és nyomorból, ahova őket megrablóik sujtották, ha az aranyból, ezüstből, valutából nincs becsebb értékük. Országot építeni, nemzetet talpraállítani, életerőssé, nagyra tenni pénzeszsákokkal nem lehet; ehhez jel-

lem, becsület, eszményekért hevülő lélek kell, amely eszményeiért, ha kell, meghal, de azokat a világ semmi kincséért el nem adja.

Addig bízom a haza föltámadásában, amíg az ifjúságot az idealizmus hevíti ; ha az ifjú szívekből is kivész az ideális szárnyalás, ha az ifjúságot is lenyűgözi a materiális világnézet, akkor ennek a nemzetnek nincs többé jövője, akkor feltartóztathatatlannul megy ez a nemzet a pusztulás felé.

A honalapítók másik erénye a munka szeretete, lankadatlan munkáselet. Kedves ifjak ! egy óra elkészítése, egy ház felépítése, egy híd verése a Dunán, egy folyó szabályozása is temérdek és gondos munkát kíván — hát egy országnak a felépítése, egy ezeréves alapjaiban feldúlt, romokba döntött ország újjáépítése minő munkát kíván? Ez az újjáépítés csak úgy történhetik meg, ha mindnyájan összefogunk és verejtéket nem kímélve dolgozunk, munkálkodunk a végkimerülésig.

Sajnos, a munkát illetőleg a mai világban egy sajátságos felfogás vert gyökeret, hogy tudniillik a munka szükséges rossz, és hogy az embernek azért kell dolgoznia, hogy megszerezze az élvezethez, a szórakozáshoz szükséges eszközöket. Mert az élet célja az élvezet, a mulatság, a szórakozás — a munka csak eszköz, hogy az ember mulathasson, szórakozhasson.

Ez, kedves ifjak, felfordult filozófia ebben a felfordult világban. A helyes élet-filozófia szerint : a munka a lényeg, az élvezet, a szórakozás a mellékes. Az élvezetnek, szórakozásnak épen az a célja, hogy bennünket felfrissítsen, új erőket adjon nekünk a munkához, az élet valódi feladatához. Aki a munka és az élvezet ezen viszonyát felforgatja, nem ismeri az ember természetét, hivatását, rendeltetését. Az ember munkára van teremtve ; még a paradicsomban is dolgoznia kellett az őseberpárnak ; nem igaz tehát az, hogy a munka a bűn büntetése, a munka az ember rendeltetése ; a bűn büntetése csak a munka nehézsége, verejtéke. Dolgoznia kell a szentnek, a gazdagnak is. A nem-dolgozó henye emberek fizikailag is, szellemileg is elsatnyulnak, tönkremennek épúgy, mint a dologtalan népek, nemzetek : mert vétenek az emberi természet rendeltetése ellen.

Ez ellen a modern élvezet- és munkaelmélet ellen annál is inkább sikra kell szállnunk, a munkának abszolút értékét annál inkább kell hangsúlyoznunk, minthogy, sajnos, a magyar társadalomban a régi világban sem volt valami nagy a munka szeretete. A régi magyar társadalom egy nagy részére ráillett Petőfi híres költeménye : Én magyar nemes vagyok !

A természet oly gazdagon gondoskodott rólunk, a régi Magyarország annyi kincsben bővelkedett, hogy megfeszített munkára

a társadalom egyik rétegében sem volt nagy szükség, sőt a társadalomnak nem egy osztálya, főleg az intelligencia, minden munka nélkül is dúskálkodott a földi javakban. Mindez nem volt kedvező hatással a magyar jellem kialakulására; a munka szeretete helyett kényelemszeretet, lustaság, semittevés, szórakozás és élvezet-hajhászás töltötte be a legtöbb intelligens magyar ember életét. És a magyar intelligencia nem vette észre, hogy a közötté élő idegen nemzetiségek és fajok az ő nagyobb munkaszeretetükkel hogyan szorítják mindjobban háttérbe minden téren a henylő magyart. Úgy hogy elmondhatjuk, a nagy összeomlásban ennek a körülménynek is jelentős része volt.

Tanuljatok a mult hibáiból. Miként az összeomlást elősegítette a henyé, dologtalan, kötelességteljesítésben hanyag intelligencia: úgy az újjáépítés nagy munkája csak abban az esetben fog sikerülni, ha a magyar intelligencia megszereti a munkát, azt tekinti az élet feladatának, amellyel saját életének is nemesebb tartalmat fog adni, hazaszeretét is a legmeggyőzőbb módon bizonyítja. Mert, kedves ifjak, legyetek arról meggyőződve, hogy nem az szereti igazán hazáját, aki folyton a hazát hordja szájában, hanem, aki dolgozik, munkálkodik, hivatása körében minden kötelességét igyekszik a legtökéletesebben teljesíteni. A hazaszeretet nem üres frázisokból áll; a hazaszeretetet munkával, áldozatos, munkás étellel kell dokumentálni. És ha mindenki, a miniszterelnöktől kezdve a falusi bakterig; a kisdíaktól kezdve a főigazgatóig és a vallás- és közoktatásügyi miniszterig kötelességét pontosan teljesíti, ha a munka szeretetében egymással versenyez a kézi munkás és az intelligens ember — akkor nyugodtan nézhetünk a jövő elé, mert megkezdődött a haza újjáépítésének nagy munkája, amellyel pótolhatjuk azt a sok kárt, melyet a háborúban és az azt követő nagy összeomlásban elvesztettünk; amellyel visszaszerezhetjük mindazt, amit tőlünk elraboltak.

Ez a munka azonban, a honépités nagy munkája, nem annyira testi, mint inkább szellemi munka — nagyobb lelki, mint testi erőt kíván. Ebben a munkában a lélek energiájának van a főszerepe; amely energia a lélek tisztaságában és erkölcsi erejében gyökerezik.

A haza szentélyét tisztalelkű s nemeserkölcsű egyének építhetik csak fel; egyének, akikben a lelkiség uralkodik a testiség felett. Sajnos, napjainkban e téren is felfordult világnézettel találkozunk: napjainkban a *test kultusza* a jelszó, amely az iskolától kezdve az ember egész életét irányítja. A materialista világnézetnek, az aranyborjú imádásának természetes folyamánya az, hogy az emberek önmagukban is csak a testet látják meg, azt megbecsülik, kényeztetik, cicomázzák, annak a vágyait teljesítik, bármily

ocsmányok legyenek is — teljesen elfeledkeznek a lélekről, amely a testnek életet, erőt, szépséget ad.

Nem akarom, hogy félreértsenek. Én nem vagyok ellensége annak, hogy a testünket is ápoljuk, azt erősítsük, izmosítsuk, egészségét előmozdítsuk; hisz magam is vallom a régiek igaz mondását: *mens sana in corpore sano* — s épen ezért nem vagyok ellensége sem a sportnak, sem a gimnasztikának, sem a cserkészetnek, melyek mind elsősorban a test izmosítását tűzik ki célul. De igenis ellensége vagyok a test kizárólagos, vagy elsőbbséges kultuszának, amely a lelket elnyomja, a lelket a test szolgájává teszi. A testnek kizárólagos vagy elsőbbséges kultusza Sodomához és Gomorrhához vezet; egy dekadens, züllésnek indult társadalom jele: mert a test kizárólagos vagy elsőbbséges kultusza nem alkot, csak sarjaszt, lenyüggőz, bomlaszt, zülleszt egyest és társadalmat egyaránt. A test kultuszával sem hazát építeni, sem hazát fenntartani nem lehet. Mert igaza van Berzsenyinek: «Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görnyed».

Kedves ifjak! Szent Imre élettörténetében van egy bájos legenda. Egy alkalommal a szent király Imre herceggel együtt meglátogatta Pannonhalmát. A bencés szerzetesek a monostor kapujában hosszú kettős sorban fogadták az alapító királyt. Imre herceg előre sietett, minden egyes szerzetest átölelt és megcsókolt, de voltak olyanok is a szerzetesek között, akiket több csókkal illetett. Ezt észrevette a szent király s mikor magukra maradtak, megkérdezte fiától e különös eljárásnak az okát. És Imre herceg azt felelte: a szív tisztaságának az aránya szerint osztotta csókjait, minél tisztább volt az életük, annál több csókban részesítette őket. Imre hercegből a lélek annyira uralomra jutott a test felett, hogy még másokban is megérezte a tisztaság illatát és uralmát a test felett. Ugyanezt a jelenséget más szentek életében is tapasztaljuk, akik, ha egy ember közelébe jutottak, megéreztek, hogy az illető tiszta vagy tisztátalan életű-e.

Ó, kedves ifjak, bárha a ti szívetek is oly tiszta lenne, hogy mindenütt azonnal megérezné a tisztaság illatát, de a tisztátalanság mérges gőzét is: könyvben, irodalomban, regényben, költeményben, színdarabban, moziban, barátságban, testi szépségben, esztétikai élvezetben, ábrándban és képzeletben — és oly erős lenne, hogy a mérget eldobja magától, akármilyen aranyos és szívárványos szép külsőben közeledik is feléje. Az ilyen tiszta és erőslelkű ifjúság bátran vállalkozhatik egy új honalapításnak, a haza újjáépítésének gigászi munkájára: mert ehhez a gigászi munkához a tisztaság és erkölcs megadja neki a törhetetlen, minden akadályt legyűrő erőt és kitartást.

Van azonban még egy tulajdonság, amely betetőzője is, de éltető ereje is mindannak, amit a mai ifjúságtól várunk. Ez a mélységes vallásosság, az a vallásosság, amely a Szent István, szent Imre, szent László, szent Erzsébet, Nagy Lajos, Hunyadi János lelkét eltöltötte. Amely a magyar népet századokon át annyira jellemezte, hogy Magyarországot az egész világ Regnum Marianum-nak, vagyis Szűz Mária virágos kertjének nevezte; a magyarok buzgóságát, hithűségét Rómában, a Szentföldön, Nyugaton époly tisztelettel emlegették, amely iszonnal beszéltek a pogány magyaroknak Nyugat országaiba való betöréseiről és kalandozásairól.

A katolikus vallást tette Szent István országa alapjává, mikor a pápától kérte a koronát s mikor az ég királynéjának ajánlta fel hűbérül országát; a katolikus vallás révén kapcsolódott be Magyarország a nyugati államok kötelékébe; a katolikus vallás tette a magyarságot civilizált néppé: kultúráját, műveltségét, irodalmát a katolikus vallás termékenyítette meg; ami nagy és dicső hazánk multjában van, azt mind a katolicizmustól nyertük. Magyarország összeomlása egy ezeréves multat, hagyományt, nagyságot, dicsőséget döntött romokba. Ezekből a romokból kell a mi ifjúságunknak újra felépíteni a magyar hazát. Ezekből a romokból, amelyeken megtalálhatók az ezeréves multnak, nagyságnak, dicsőségnek a nyomai. Ezek a nyomok, jelek mind a katolikus Egyházra mutatnak. Akik tehát Magyarországot újjáépíteni akarják, azoknak meg kell becsülniök a katolicizmust; azoknak meg kell arról győződve lenniök, hogy miként a multban a katolicizmus volt a magyarság legnagyobb ereje, úgy most is csak a katolicizmus állíthatja ismét talpra ezt a szerencsétlen, porba sujtott nemzetet. Minél jobban magatokba szívjátok a katolikus szellemet, minél mélyebb gyökereket ver lelketekben a katolikus hit, minél mélyebb és bensőségesebb lesz hitéletek, annál több készséget szereztek a haza újjáépítésének nagy művéhez.

Az imént mondtam, hogy a haza újjáépítőit nagy idealizmusnak kell áthatnia. Hol szívhatnátok magatokba nagyobb idealizmust, mint épen a katolikus vallásban, melynek minden istentiszteleti szertartása egy-egy hangos Sursum corda; melynek minden prédikációja ebben az alapakkordban csúcsosodik ki: mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja; amely egész tanrendszerében azt hirdeti: ne gyűjtsetek kincseket e földön, amelyeket megemészti a rozsda s a tolvajok ellophatnak, hanem inkább gyűjtsetek kincseket az ég számára, melyeket a tolvajok el nem lophatnak s a rozsda nem emészthet meg; hol szívhatnátok magatokba nagyobb idealizmust, mint

épen a katolikus vallásban, melynek minden temploma, kolostora, apácazárdája, minden szentje, apostola, misszionáriusa a legnemesebb idealizmusnak a hirdetője?

De a munka megbecsülésére is elsősorban a katolicizmus nevel bennünket, amely nem azt tanítja, hogy a munka szükséges rossz, hanem, amely a munkát az imádsággal helyezi egy rangba. *Ora et labora*, ez a jelszó hangzott és hangzik ma is minden katolikus zárdában és kolostorban. A katolicizmus nem azért buzdít a munkára, hogy azzal minél több pénzt gyűjtsünk, vagy hogy a munka árán minél többet élvezhessünk és dőzsölhessünk, hanem azért, hogy a munkával magunkat, életünket megszenteljünk s Istennél érdemeket szerezzünk. És ezt a felfogást tanulta az Egyház a világ Üdvözítőjétől, aki 30 éves koráig nevelő-atyjának műhelyében dolgozott s példájával a munka megbecsülésére tanította a világot. A munka szeretetére tanít a katolikus Egyház, amelynek hithirdetői először is munkára tanítják, munkához szoktatják a vadnépeket.

Tisztaságot, lelki erőt is elsősorban a katolikus vallásban találhatunk, amelynek szentjei, vértanúi, szerzetesei, apácái a lelki tisztaságnak, a lélek test fölött kivívott diadalának beszédes hirdetői.

Ó, ifjú barátaim, ápoljátok lelketekben a vallásosság szent tüzet, élesszétek azt imádsággal, a szentségekhez való gyakori buzgó járulással, a hittannak készséges és beható tanulásával, a vallás elveinek az élet minden körülménye között való bátor megvallásával, a vallás parancsainak jellemes és következetes teljesítésével. Ilymódon lesztek nagy patrónustoknak, szent Imrének igazi tisztelői, az ő örökségének méltó őrei, hazánk szebb jövőjének úttörői.

Úgy legyen.

A liturgikus hét célja és eladatai.

(1924 január 25.)

A liturgia iránt való érdeklődés természetes gyümölcse a vallásos élet elmélyedésének, azon vallásos élet elmélyedésének, amely az egész embert hatalmába ejti, fölemeli és megszenteli. A liturgia a maga külső szertartásaival, melyek a szemeket, a kézmozdulatokat, a test tartását szabályozzák, melyek a liturgikus öltözékek változatos alakjában és színeiben, gyertyafény, tömjénfüst, orgonabugás és ének kíséretében folynak le, olyannyira emberi, az ember érzéki természetének olyannyira megfelelő, hogy ahol a vallásosság csak némileg is átélt és átérzett valóság, ott van

liturgia is és minél élénkebb, bensőségebb ez a vallásosság, annál színesebb a liturgia is, annál inkább felhasznál minden művészetet és emberi készséget, hogy szertartásait minél kifejezőbbekké tegye, a hívek szívéhez, lelkületéhez minél közelebb hozza. Miként a zsidó vallásnak megvolt a maga beszédes, szimbolikus, ezen *carnalis* nép természetének megfelelő liturgiája, úgy megvan a mohamedanizmusnak, a sintoizmusnak, a buddhizmusnak is a maga sajátos liturgiája. A dervisek, a lámák, a buddha papok és szerzetesek szertartásai valódi kincseshánya annak, aki a vallápszichológiával foglalkozik.

Egész természetes, hogy az újszövetségi kinyilatkoztatáson alapuló katolikus vallásnak is van gazdag, színes, beszédes liturgiája. Hisz Krisztus kinyilatkoztatása a test és lélekből álló embernek adatott és az a hivatása, hogy a test és lélekből álló embert fölemelje, megszentelje, természetfölötti kegyelemmel és étellel töltsen meg. Már maga a megtestesülés nagy titka mutatja, hogy az isteni bölcsesség számbavette az általa alkotott ember természetét, annyira számbavette, hogy érette mindenhatóságának legnagyobb csodáját művelte, mikor az Ige testet öltött magára és Krisztusban, az isteni és emberi természet az isteni személy egységében lett az emberi nem megváltója és üdvözítője. Krisztus a megváltás csatornáit, a szentségeket és a szentmiseáldozatot az ember természetének megfelelő érzéki jelekből alkotta meg s ezzel lerakta alapját a katolikus Egyház felülmúlhatatlanul szép liturgiájának.

Ez a liturgia a hiteléttel mélyedt, fejlődött, gazdagodott. Ha a liturgia történetét tekintjük, ez a történet egyszersmind a hitélet képe is. Amikor a hitélet süllyedt, elhidegült, a liturgia iránt is megfogyatkozott az érdeklődés; míg a hitélet bensősége a liturgia iránt is fogékonnyá tette a papságot és a hívők seregét.

Már ez okból is öröndetes jelenség, hogy napjainkban a liturgia iránt élénk érdeklődés nyilvánul meg — ez mindenestre jele a vallásos érzés elmélyedésének.

A liturgikus mozgalom Franciaországból indul ki, Hollandiában, Németországban nagyarányú tevékenységet fejt ki; Angliában az anglikán papságot és társadalmat is megragadja; az anglikán egyházon belül a ritualisták szektáját alakítja ki, az anglikán tudósok figyelmét a középkor liturgikus emlékeire tereli s három irodalmi társaság is alakul, melyek a középkori (tehát katolikus) liturgikus emlékek összegyűjtésével és kiadásával foglalkoznak s már eddig is egész sorozatát adták ki, a legkitünőbb kritikai apparátussal, a középkori liturgikus könyveknek.

Franciaországban és Németországban elsősorban bencés monostorok — amott a solesmesi bencések, élükön Dom Prosper

Guéranger apáttal, itt a beuroni kongregáció Maurus Walter apáttal állanak a liturgikus mozgalom élén —, elsősorban a liturgikus szertartásoknak, főleg a karimának és nagymisének minél méltóságteljesebb, a rubrikák előírása szerinti pontos végzésével, másodsorban a liturgikus tudomány művelésével. Míg Franciaországban és Németországban a bencés szerzetesek, addig Hollandiában a világi papság áll a liturgikus mozgalom élén és igyekszik a hollandusokat jellemző alapossággal és kitartással a liturgia iránt való érdeklődést szítani és mélyíteni papságban és népben liturgikus egyesületekkel, folyóiratokkal, könyvtárakkal, liturgikus előadásokkal, főképen azonban a liturgikus szertartásoknak komoly méltósággal való végzésével. Csak meg kell nézni Hollandiában egy asszisztenciás nagymisé, egy papszentelést vagy templomszentelést; csak be kell menni egy nagyvárosi templom sekrestyéjébe vagy egy falusi templom szentélyébe — és meggyőződünk arról, hogy ezek a papok nemcsak hisznek annak a valóságában, amit végeznek, hanem arról is meg vannak győződve, hogy a földön ez a legmagasztosabb, mindeneket felülmúló méltóságú cselekmény; érzik azt, hogy ők nem annyira saját személyükben, hanem inkább a Krisztus személyét öltve magukra végzik az istentiszteletet, az istendicsőítés nagy művét, amely a hívek lelkét is megragadja s felemeli a magasba, a természetfölötti szférába.

Örvendetes, hogy nálunk is kezd a papság érdeklődni a liturgia iránt. Ennek az érdeklődésnek beszédes bizonyítéka az, hogy a hittanárok és hitoktatók egyesülete rászánta magát egy liturgikus hét rendezésére, amelyet az imént nyitott meg bíboros hercegprímás úr Őeminenciája, mélyenjáró beszédével. Ez a mozgalom mindenesetre annak a jele, hogy a budapesti hittanárok és hitoktatók körében a vallásos élet elérte azt a mélységet, bensőséget, öntudatosságot, amely a liturgiában keresi kielégítését.

Nagy örömmel vállaltam, hogy ezen liturgikus hét bevezető előadását megtartsam, amelyben rá fogok mutatni a célra és a feladatokra, amelyeknek ezen a liturgikus héten, de ezen túl is a papságot foglalkoztatniok kell.

Nézetem szerint nálunk a liturgikus mozgalomnak elsősorban a papságra kell irányulnia. Első feladatunk, hogy a papságban ébresszünk megértést, megbecsülést, szeretetet és lelkesedést a liturgia iránt. Mert valljuk be őszintén, nálunk a papság nagy zöme érzéketlen a liturgia iránt, vagy legalább is a liturgiát nem értékeli annyira, amennyire annak a fontossága és méltósága ezt megköveteli. Már pedig ameddig a papság nagy többségében nem lesz meg az igazi nagyrabecsülés a liturgia iránt és annak kellő értékelése, addig a néppel, az ifjúsággal sem fogjuk megkedveltetni a liturgiát.

Lehet itt kutatni ennek a mindenesetre sajnálatos jelenségnek az okát. Mi az oka annak, hogy a magyar papságban oly csekély a liturgia iránt az érdeklődés ; mi az oka annak, hogy összes papi ténykedései között a liturgia végzésére fordítja a legkevesebb gondot és figyelmet?

Felületes szemlélő e jelenséget a papság hitélete sekélyességének vagy a magyar temperamentum sajátos könnyelműségének tulajdoníthatja. Ezt a megállapítást azonban én nem tudom elfogadni. Mélyebben fekvőnek és szélesebb körűnek találok ezt a liturgia iránt való nagy közönyösséget, illetve érzéketlenséget, amely nemcsak a magyar papságban, hanem megtalálható többé-kevésbé az osztrák, a horvát, a cseh papságban is — tehát a legkülönbözőbb temperamentumú papságban is. Ennek a közönyösségnek a gyökerei visszanyúlnak a jozefinizmusba, amelynek korlátolt, bürokratikus és anyagias felfogása nem tudott behatolni a liturgia mélységeibe, azokat nem volt képes értékelni ; a liturgikus cselekményekben csak külsőségeket látott minden magasabb eszmei tartalom nélkül. A jozefinizmus kiölte a papság lelkéből a liturgikus érzéket, a liturgikus hagyományt, a liturgia szeretetét s ez a káros hatása még ma is észlelhető, habár ma már a jozefinizmusról, mint rég elmúlt korszakról és irányról emlékezzünk meg az egyháztörténelemben.

A jozefinizmus mellett a liturgiának, mint tudománynak az elhanyagolása is nagyban közreműködött abban, hogy a papság nem mutat kellő érdeklődést a liturgia iránt. A régi teológiai iskolákban a liturgikát, mint külön tantárgyat tanították a dogmatika, morális, kánonjog és szentírástudomány mellett, ma is így tanítják a francia, olasz, holland szemináriumokban és a német egyetemeken. Az osztrák-magyar monarchiában Mária Terézia alatt egy új tantervet készítettek a teológiai oktatás számára, ez a liturgikát nem vette fel a teológiai tantárgyak közé, hanem beolvasztotta az újonnan megszervezett tantárgyba, a lelkipásztorkodás tanba. S azóta Magyarországon, Ausztriában, egyszóval a régi monarchiából alakult államokban a liturgika, mint külön tantárgy nem szerepel a teológiai oktatás körében, hanem a liturgika anyaga be van olvasztva a lelkipásztorkodás tanba, mint annak egyik fejezete. A liturgikának ez a lefokozása semmiesetre sem volt alkalmas arra, hogy a papságban fejlessze a liturgia iránt való érdeklődést. Sőt ez a rendszer még tovább ment ; a liturgikus szertartásokat teljesen kikapcsolta a teológiai oktatás köréből, ezeknek betanítását a szemináriumokban a spirituálisokra bízta.

Amint a Rautenstrauch apát által kidolgozott s lényegében ma is érvényben levő teológiai tanterv törölte a liturgikát az

önálló teológiai tantárgyak sorából, ugyanily mostohán bántak el a liturgikával az ifjúság vallásoktatásában is. Az elemi iskola vallásoktatásában a felsőbb osztályokban függelék gyanánt van egy kis szertartásmagyarázat ; a középiskolában pedig 8 esztendő alatt csak egy évben, a 4-ik osztályban van szertartástan.

Ime, ez egyik legjelentősebb oka annak, miért nincs a liturgia iránt melegebb érdeklődés és megértés a papságban és a hívőkben. Mert a liturgiát nem is igen ismerik ; a liturgia mélységes értelmére, szimbolikájának gazdagságára, természetfölötti szépségére, a hitérettel való kapcsolataira, végzésének módjára nem tanította őket senki, vagy ha tanította, csak úgy mellékesen, függelék gyanánt, mint valami kevésbé jelentékeny dolgot értékelték a szemináriumban is, az ifjúság vallásoktatásában is.

Sőt, hogy visszatérjek a papság liturgikus nevelésére, a fentebb említett tanítási rendszer természetes folyománya a rubrikáknak, a liturgikus törvényeknek lekicsinylése, kevésre becsülése. Míg a kánonokat külön tantárgy, a kánonjog adja elő ; az erkölcsi törvényekkel a morális és a kazuisztika foglalkozik részletesen — a rubrikák magyarázatát a szemináriumi spirituálisra hagyták s így könnyen kifejlődhetett a kispapokban az a felfogás, hogy a rubrikák nem fontos egyházi törvények — ha azok volnának, előadnák azokat a teológián —, hanem azon aszketikus intelmekhez hasonló desideriumok, aminőkkel a jámbor spirituális urak únos-úntig ellátták őket, de amelyeket az életben vajmi ritkán láttak megvalósítva.

A rubrikáknak, a liturgia ezen objektív szabályozójának lekicsinylése azt idézte elő, hogy önkényeskedő szubjektivizmus kapott lábra a liturgia végzésében olyannyira, hogy majdnem azt lehet mondani : ahány templom, ahány pap, annyiféle a liturgia apró-cseprő változataiban : nagymisében, kismisében, asszisztenciában, körmenetben, szentségkitételben, bármiféle szertartásban.

Ime, a baj feltárva. Lássuk annak orvoslását.

Nézetem szerint első a liturgia önállósítása a teológiai tantervben. Miként kiszakították a pasztorálisból a katechetikát és homiletikát és mindkettőt mint önálló tantárgyat kezelik, úgy önálló tantárggyá kell tenni a liturgikát is s a rubrikákat a liturgika körében kell előadni. Ma már az új egyházi törvénykönyv is hangsúlyozza, hogy a liturgikus törvények, tehát a rubrikák, époly kötelező erővel bíró törvények, mint a kódex kánonjai. Megérdemlik tehát, hogy őket a teológiai oktatás keretében magyarázzuk épúgy, mint a kódex kánonjait.

A liturgikus mozgalomnak ezenkívül arra kell irányulnia, hogy a papságban a rubrikák iránt nagy tiszteletet gerjesszen,

a papságot a rubrikák pontos betartására serkentse. A rubrikák a liturgia szárnyai, melyeken a liturgikus imádság és cselekmény a szubjektív érzések és hangulatok ingoványos talajáról az objektív istentisztelet méltóságára, a természetes, nagyon is érzékies és anyagias világból a természetfölötti szférába emelkedik. Ahol a rubrikákat elhanyagolják, ott a liturgia elveszti nemes objektivitását, harmóniáját, azt a természetfölötti szépséget és vonzó erejét, amely meghatja, magával ragadja mindazokat, akik a liturgiát látják, a liturgikus cselekményben résztvesznek. Én teljesen meg volnék elégedve ezen liturgikus hét eredményével, ha semmi mást nem hozna is létre, mint a rubrikák iránt magas értékelést a fiatal papságban és azt az elhatározást, hogy minden liturgikus cselekményüket a rubrikák lelkiismeretes és pontos betartásával fogják végezni. Ezzel egyszersmind elérjük azt, ami után sokan, e kurzus kezdeményezői is vágyakoznak: a népben is fölkeltjük az érdeklődést a liturgia iránt. A nép érdeklődését ugyanis a liturgia iránt mivel sem lehet jobban fölkeltetni és élesztetni, mint a liturgikus cselekményeknek a rubrikák által előírt pontos végzésével.

Ehhez azonban szükséges, hogy a papság a rubrikákat jól ismerje és nagyrabecsülje; távol ugyan minden aggályoskodástól, de azzal az értékeléssel, hogy a rubrikák a legszentebb cselekmények végzését szabályozó egyházi törvények, melyeknek betartása elsődrendű papi kötelesség. Talán kissé túlzónak tűnik fel előttünk Szent Teréz mondása, hogy t. i. kész a legkisebb rubrikáért is életét adni — mindenesetre jellegzetes vonása minden korban a szentéletű papoknak nagy tisztelet és engedelmisség a rubrikák iránt.

Szükséges azonban a rubrikák tudásán és becsülésén kívül az is, hogy a rubrikák által előírt szertartásokat a megfelelő öntudattal végezzük; mert ez az öntudat fogja megadni mozgólatainknak, cselekvéseinknek, keresztvetéseinknek, fő- és térdhajtásainknak azt a keresetlen, természetes nyugodtságot és méltóságot, amely a szemlélőt is meghatja és áhitatra gerjeszti. Rosszul mondanám, ha azt ajánlanám, hogy nézzük és lessük el nagy színészek gesztusait, mikor királyok szerepét játsszák: minő méltósággal, nyugodtsággal, öntudattal lépkednek, emelik fel kezüket, ejtik ki szavaikat. Mondom, ez rossz példa volna, mert a liturgiát végző nem színész, nem utánoz senkit — és jaj neki, ha a liturgia végzésében színész szerepére aljasodik le. — Azonban ha nem is utánoz senkit, de képvisel valakit, akinek a nevében, akinek a képviselésében beszél, cselekszik, imádkozik, áldozatot mutat be és ez a valaki minden földi királynál, császárnál, hatalmasságnál nagyobb: ez Krisztus, a lelkek királya, a világ Ura és

Istene. A papnak tehát, mikor a liturgiát végzi, mikor a stólával és kazulával földísztve az oltárhoz megy, azzal az élő öntudattal kell eltelve lennie, hogy ő most Krisztus képviselőjében, Krisztus helyetteseként megy oda s ennek az öntudatnak kell irányítania minden lépését, minden mozdulatát. S ha már a jó színész igyekszik a király szerepében királyhoz illően mozogni, lépkedni, beszélni: mennyivel inkább kell igyekeznie a papnak Krisztushoz illően végezni azt a cselekményt, melyet valóságban Krisztus nevében, Krisztus megbízásából, Krisztus helyetteseként végez.

Ha megvan ez az öntudat, akkor nem fog a liturgiát végző sietni, idegesen kapkodni, nem fogja a liturgikus imádságszövegeket elhadarni, de nem fogja saját szubjektív érzéseit és hangulatait sem uralomra juttatni; mert hisz a liturgiát végezve nem a maga, hanem Krisztus nevében, Krisztus helyetteseként imádkozik, offerál, mutat be áldozatot.

Ezt az öntudatot ébrentartani és fejleszteni van hivatva a pap lelki élete, a mindennapi elmélkedés, lelki olvasmány, lelki gyakorlatok, melyeket ilymódon a liturgia szolgálatába kell állítani. Nagyon örülök, hogy a napokban több előadó fog e rendkívül fontos kérdéssel, t. i. a liturgia és a pap élete, foglalkozni.

A liturgia iránt való érdeklődés fölkeltésére és élesztésére további alkalmas eszköz a régi liturgikus emlékek, kéziratok és könyvek felkutatása, ismertetése és kiadása, miként ezt Anglia, Francia- és Németországban nagy buzgalommal és áldozatkészséggel teszik is egyes szerzetesrendek, tudományos társulatok és könyvkiadó vállalatok. Hazánkban félszázaddal ezelőtt két kiváló esztergomi kanonok, majd pozsonyi nagyprépost, Knauz Nándor és Dankó József, nemkülönben egy világi egyén, kiváló bibliofil, Ráth György nagyon becses tanulmányokban ismertették s részben kiadták az általuk felfedezett vagy átvizsgált középkori liturgikus kódexeket; de félszázad óta e téren nem történt nálunk semmi, ami ismét csak annak a jele, hogy a magyar papságban és katolikus társadalomban kevés az érdeklődés a liturgia iránt.

Ugyancsak a liturgia iránt való érdeklődést élesztené a különleges magyar liturgikus szokások ismertetése, főleg azok eredetének felkutatása, feltárása. (Ürnapí, Búzaszentelő-, Keresztjáró-körmenetek, a szentséges mise újhord vasárnapján, a temetés szertartása, a pacificale gyakori használata, a Gloriosum a püspökök és apátok temetése után stb.)

Nagyon helyes volna, ha a papi konferenciák és koronák is foglalkoznának egy-egy liturgikus kérdéssel, főleg azon szempontból, hogy legalább is minden egyházmegyében egyformán végezzék az egyes szertartásokat (a föltámadási körmenetet, a szentség-

kitételt, az áldoztatást, az asszisztenciát a három papos misében stb.), amelyekben ma ahány templom van, annyi a változat.

Azonban a liturgikus mozgalom lelkes megindítói még szélesebbkörű tevékenységre gondolnak. Miként ezen liturgikus hét programja is feltűnteti, ők az ifjúság és a nép körében is nagyobb propagandát óhajtanak kifejtteni a liturgikus érdeklődés fölkeltésére, illetve a már fölébredt érdeklődés fokozására. Mindez helyes és dicséretreméltó, ha ment marad minden túlzástól; de ismételten hangsúlyozom, hogy az első és a legszükségesebb, amitől minden ezirányú további akció sikere függ, a papság nagy rétegeinek nemcsak érdeklődése a liturgia iránt, hanem egyszersmind liturgikusan kiművelt lelkülete, mellyel a liturgiát végzi.

De, mondom, csak helyeselni és dicsérni lehet azt a törekvést, mely a hívősereg, főleg az iskolába járó ifjúság lelkében akarja felszítani a liturgia iránt való érdeklődést. E célból mindenesetre üdvös volna — a hittanárok és hitoktatók egyesülete egyenesen predesztinálva van erre — a vallásoktatás mai rendszerét komoly vizsgálat tárgyává tenni és keresni a módokat, hogyan lehetne a liturgia megismertetésének minél nagyobb teret biztosítani a vallásoktatás keretében, az elemi iskolától kezdve a középiskolák legfelsőbb osztályáig. Az igehirdetés című munkámban már kifejeztem azt a meggyőződésemet, hogy a mai, a bibliai történetekkel összeszőtt elemi katekizmus már nagy haladást jelent, de jönni fog még egy újabb fokozat, amikor a liturgia is beleszővődik a katekizmusba. Mert a káté, a biblia és a liturgia együttesen képezik a vallásos élet alapját és forrását. Ép ezért az egész vallásoktatásnak is ezen a három pilléren kell nyugodnia.

A liturgikus prédikációknak is fontos szerepük van; ezeknek felkarolását annál is inkább ajánlhatjuk a papságnak, minthogy ezek már tárgyuknál fogva is érdeklődést keltenek és vonzó hatást gyakorolnak az örökös moralizálástól megcsömörlött hívekre.

Nagyon fontos a gyakran használt liturgikus szavak megmagyarázása az iskolában is és a szószéken is. Minden katolikus embernek tudnia kellene, mit jelentenek e szavak: Dominus vobiscum, Gloria in excelsis Deo, Credo in unum Deum, Sursum corda, Gratias agamus Domino Deo nostro, Requiem aeternam dona eis Domine, Requiescant in pace stb.

A magyar Rituálék az egyes szentségek és szentetlmények kiszolgáltatása után magyar intelmeket tartalmaznak, mindenesetre azért, hogy azokat a papok felolvassák. Ezek az intelmek a latin nyelven lefolyt szertartás értelmét megmagyarázzák a híveknek.

Nagyon helyes egyes liturgikus ténykedések leírása, apró könyvecskékben vagy füzetekben való kiadása. Ilyen pl. Huszár

Elemér dr.-nak kedves kis könyve : A bölcsőtől a sírig ; ilyen a Szent István-Társulat kiadásában megjelent *Officium Divinum* s ennek önálló része *Officium Hebdomadae Sanctae* ; ilyen a Szűnyogh Xavér kiadásában megjelent *Lelki élet könyvtára* című pompás sorozat. Sajnos, a mai nyomdai viszonyok a liturgikus propagandának ezt a hatalmas eszközét alig engedik igénybe venni, hacsak nem találkoznak nagylelkű mecénások, akik e célra tudnak és akarnak is nagy összegeket áldozni. Az áldozat mindenestre meghozná gyümölcseit.

Vigyáznunk kell azonban, hogy a liturgikus mozgalomban óvakodjunk a túlzásoktól, amelyek a jó ügynek csak árthatnának. Sohasem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a liturgia nem lehet *végző cél*, melynek mindent alá kell rendelni, hanem csak eszköz az Istendicsőítésre és az emberek megszentelésére. A liturgiát nem szabad csupán esztétikai, művészeti vagy történeti szempontból értékelni ; a liturgia elsősorban élő valóság a mindenkori papság és hívőssereg közös és nyilvános istentisztelete. Ez okból bármennyire objektív norma is a liturgia, mégis alkalmazkodik az egyes korok, sőt népfajok felfogásához, műveltségéhez, vallásos életéhez, amint ezt beszédesen mutatja a keleti liturgiák dagályos frazeológiája, túlságosan dramatizáló lefolyása, de mutatják a latin liturgia keretében is észlelhető változatok, melyeket az egyes korok lelki szükségletei idéztek elő. Csak egy-két példára mutatok rá. A *concelebratiót* felváltja az egyes papok önálló liturgikus ténykedése. A *solemnis miséből* a hívek lelki szükséglete szerint kifejlődik a csendes mise és a *missa cantata*. A hívek offerálása elmarad ; a szentbeszédet idővel elválasztják a szentmisétől, épígy a hívek áldozását is. Mindez nem szubjektív önkényeskedés, hanem mindezt az egyházi törvények, a rubrikák szentesítik. Sőt az Egyház elismeri a liturgikus szokásjogot is, ezzel megadva a lehetőségét annak, hogy a liturgia alkalmazkodjék egyes helyek, népek műveltségéhez, vallásos életéhez.

Mindenestre túlzás volna a monasztikus istentiszteletet kopírozni akarni, mintha egyedül az volna a liturgiában rejlő eszmének legtokéletesebb és legméltóbb kifejezője. Ez a kísérlet csak kudarccal járna : mert a monasztikus liturgiához szükségesek a nélkül nem élhet, a monasztérium, a monostor az ő sajátos légkörével, hagyományaival, nagyszámú papságával és énekeseivel és nem utolsó helyen otiumával, amennyiben a monasztikus liturgia is teljes fényében csak ott pompázik, ahol a szerzetesek lelkét az *Opus Dei*-től semmiféle heterogén foglalkozás (iskola, tanítás, intenzív lekipásztorkodás) nem vonja el. Erre vonatkozólag érdemesnek találom fölcmlíteni, hogy azokban a monostorokban, amelyeknek lakói tanárkodással foglalkoznak,

a monasztikus istentisztelet már sokat veszített eredeti szépségéből, méltóságos nyugalmából. Magam is megfordultam számos bel- és külföldi monostorban és saját tapasztalatom alapján mondhatom, hogy az Opus Dei olyan végzéséhez, aminőt pl. a beuroni kongregációban látunk, szükséges, hogy a szerzetesek lelkét semmi más ne foglalkoztassa, csak a liturgia.

A monasztikus istentiszteletnek nemes fensége, nyugodt méltósága, gazdag szimbolikája mindenesetre üdítő oázis a mai kor emberére, legyen az pap vagy világi hívő, sőt üdítő és fölemelő hatással van az igazságot kereső hitetlenre nézve is — és ezen szempontból valóban kívánatos, hogy a nagy világvárosokban vagy legalább is azok közelében legyen egy-egy ilyen monasztérium, amelynek a lakói egyedül az Opus Dei végzésével és tanulmányozásával foglalkoznak. Mert ismételem, a monasztikus istentiszteletet máshová átplántálni nem lehet, ez csak a monasztériumban ver gyökeret, csak ott tud élni és virágozni, máshova átültetve elfonnyad, elszárad, színét, illatát, szépségét, vonzóerejét elveszti; sőt teljes pompáját, szépségét csak az oly monostorban fejti ki, melynek lakói mással, mint az Opus Dei, nem is foglalkoznak.

Egy másik túlzás volna az ősegyház vagy a középkor gyakorlatához való visszatérést erőltetni. Túlzás volna azért, mert a liturgia élő valóság, amely a való élethez simul, ahhoz igazodik, annak a légköre szerint formálódik.

Az ősegyházban, de a középkorban is a *κοινωνία*, a közösség uralkodott a hívek gyülekezetén, amelyben a papokon kívül nem igen volt olyan, aki olvasni is tudott volna, viszont az egész gyülekezet annyira benne élt a keresztény világnézetben, hogy az egyesek életét és minden fontosabb cselekedetét is az Egyház liturgikus szertartásai irányították. A legutolsó kunyhóban is ismerték a hamvazószerda, a kántorbőjtök, a tűz- és vízszentelés fontosságát, az egyházi év ünnepei, öröndetes vagy penitenciára sarkalló hangulatai minden keresztény szívben megzendültek; az élet minden fontosabb cselekményét a liturgia szertartásai vették körül, az új házat, szőlőt, kutat a pap áldotta meg, a beteg ember és állat felett is a pap imádkozott; ha valaki útra indult, vagy harcra kelt, vándorbotját vagy a kardját a pap szentelte meg, sőt az első hajnyírás és borotválás is vallásos szertartás keretében történt. Ez okból a híveknek nem is voltak különleges lelki szükségleteik, az egész nép közös lelki szükségletét az egyházi év liturgiája irányította, szentelte meg és elégítette ki: valamennyien együtt allelujáztak, együtt örvendeztek, együtt énekeltek az improperiákat, együtt bőjtöltek, virrasztottak, vezekeltek, könnyeztek, együtt offeráltak, együtt áldoztak. Mindenesetre szép

volt ez és fölemelő. De ma már ezt visszaállítani akarni annyi, mint az idő kerekét megállítani akarni. Korunk társadalma egészen más jelleget mutat. Ma egyrészt a vallás elvesztette az egész emberi életet átfogó, annak cselekedeteit irányító hatását, másrészt az egyes emberek vallási szükségletei egyének szerint differenciálódnak — ennél fogva a liturgia is, amely mindig az élethez formálódik, nagyobb teret enged az individuális vallási szükségletek kielégítésének. A hívek imakönyvvvel a kezükben keresik fel a templomokat s amíg a papság a liturgiát végzi, a hívek imakönyvük útmutatása szerint ájtatoskodnak s kapcsolódnak bele a liturgiába. Az ősi *κοινωνια*-ból megmaradt a lényeg, hogy a hívek jelen vannak a szentmisén és vagy imádságos könyvük útmutatása szerint követik a misézőt — ezen szempontból nagyon fontos, hogy jó imakönyvek kerüljenek a hívek kezébe — vagy együtt énekelik a karral a liturgikus szövegeket, amint ezt X. Pius is *Motu proprio*-jában nagyon óhajtandónak jelezte — vagy legalább is együtt énekelnek honi nyelven szent énekeket, amint ez Németországban és hazánkban is sokfelé szokásos.

Sokan az ifjúsági istentiszteleteken arra törekeshetnek, hogy az ifjúság hangosan imádkozza a miseszövegeket. Ez — amennyiben nem vonatkozik a kánonra, mert a kánon hangos imádkozását egy kongregációi döntvény tiltja — nem kifogásolható. A magam részéről azonban ezen gyakorlathoz két megjegyzést fűzök. Az egyik, hogy kisebb kápolnáknak nem helyes, mert a miseszövegek hangos imádkozása a miséző papot nagyon akadályozza és szórakoztatja (saját tapasztalatom alapján mondom), vagy ha mégis teszik, félhalkan mondják, hogy azért a domináló szerep a miséző papé maradjon. Másik megjegyzésem pedig az, hogy az ifjúsági istentiszteleteken minél nagyobb változatosságra kell törekedni; ezt nem érjük el, ha mindig a miseszövegeket recitáltatjuk az ifjúsággal. Itt is áll, amit fentebb mondtam: a liturgia nem cél, csak eszköz az Istendicsőítésre és az emberek megszentelésére.

Újabban sok más kísérlet is történt, a következő előadásokban bizonyára lesz azokról is szó. Csak dicsérni lehet a jó szándékot és nemes törekvést, mellyel a fiatal hittanárok és hitoktatók az ifjúságot a liturgia megértésére és megbecsülésére akarják szoktatni. Lehet, hogy kísérleteik csak efemer-hatásúak, csak az ő erős, szuggesztív egyéniségük eredményei, melyek el fognak enyészni, ha ők távoznak az illető intézetből vagy templomból; legjobban akkor remélhetnek tartós eredményt, ha egyéni fel fogásukat őszinte alázattal alávetik egyrészt a liturgikus törvényeknek, másrészt a tanító Egyház irányításának. Úgy legyen.

Giesswein Sándor emlékezete.

(A Szent István Akadémia együttes ülésén. 1924 november 14.)

Felejthetetlen marad előttem egész életemben az a nap, amelyen 1903-ban a Szent István-Társulat közgyűlése a korán elhunyt Kisfaludy Á. Béla helyébe alelnököt választott. A katolikus világi intelligencia és a papság soha oly nagy számban nem jött össze a Szent István-Társulatban, mint ez alkalommal. 1890-ben Kisfaludy megválasztásakor 193 szavazó volt jelen, 1898-ban Kaposi igazgató választásán 333 szavazó volt, az 1903-ki közgyűlésen 417 szavazó volt jelen s Giesswein Sándorra 392 szavazat esett. Leírhatatlan az a lelkesedés, a szeretetnek, a nagyrabecsülésnek az a megnyilatkozása, mellyel a megválasztott alelnököt a teremben jelenlevő püspökök, mágánások, világiak és papok üdvözölték, éljeneztek és tapsolták.

És eszembe jut egy másik jelenet 18 év múlva. 1921-ben Giesswein negyvenéves írói jubileuma alkalmából az «Aurora» szerkesztősége művészi matinét rendezett a Zeneművészeti Akadémia nagy termében. A terem zsúfolásig telve volt, itt is ünnepeltek, rajongó lelkesedéssel vették körül Giesswein Sándort, de a zsúfolt teremben egymagam voltam azon 392 szavazó közül, akik őt ezelőtt 18 évvel a Szent István-Társulat alelnöki székébe ültették.

Ez a két jelenet Giesswein életének két határállomása. Megkísérlem ezen emlékbeszéd keretében rámutatni arra, hogyan jutott Giesswein az elsőre s erről a másodikra.

* * *

Giesswein Sándor született Tatán 1856 február 4-én. Atyja Giesswein József az Esterházy grófi uradalomban gazdatiszt; édesanyja Eckhardt Erzsébet bécsi származású nő volt. Így tehát Giesswein Sándor már kis gyermekkorában époly jól beszélt németül, mint magyarul. Szülei, akiknek volt még egy nála két évvel fiatalabb leánygyermekük — a ma is élő özvegy Ovenden Sándorné — azon régi gazdatiszti családokhoz tartoztak, melyekről Vas Gereben, később Rákosi Jenő is a legnagyobb tisztelettel és dícsérettel nyilatkoznak. Ezek a német származású gazdatisztek mintaképei voltak a szorgalomnak, a becsületességnek, a haza-szeretetnek és vallásosságnak. Az akkortájt föllendülő magyar irodalom ezekben a gazdatiszti családokban talált a leglelkesebb megértésre és pártolásra.

Giesswein gyermekéveit 14 éves koráig Tatán a szülői házban töltötte el, a gimnázium négy alsó osztályát is a tatai kegyesrendűek gimnáziumában végezte. Sokat megfordult a grófi kas-

télyban és természeti szépségekben bővelkedő parkban, melynek árnyas ligeteiben, halastavának partján magába szívta a természet szépségeinek rajongó szeretetét. De bizonyára megfordult hébe-korban a grófi kastélyban is, látta annak művészi festményeit, előkelő ízléssel párosult pazar berendezését, talán itt-ott látott egy-egy ünnepélyt is, hallott egy-egy hangversenyt vagy szín-előadást is a grófi kastélyban — mert hisz a kastély ura Esterházy Miklós gróf a művészeteknek nagy barátja volt, színházat épített, hangversenyeket rendezett — mindez mély benyomást gyakorolt a gyermek lelkében s fölkelte benne a szép és a művészetek szeretetét. Giesswein valóban egész életében rajongott a szépért, szerette a zenét, éneket, a szépművészet minden alkotását. Lakása múzeumhoz és képtárhoz volt hasonló; minden képművészeti alkotásnak buzgó látogatója volt s bármennyire el volt is foglalva, egy-egy hangverseny látogatására mindig volt ideje; földi életének utolsó öröme is egy zongorajáték volt, melynek utolsó akkordjaival szállt el lelke is porhüvelyéből.

A tatai gróf, idősebb Esterházy Miklós nagy műveltségű férfiú volt, aki nemcsak az angol és francia, de a latin klasszikus költőket és írókat is jól ismerte. Maga Giesswein mondja el róla¹ a következő jellegzetes epizódot. «Mint frissen maturált pap-növendék szülőföldemen a szép tatai parkban sétálván, két tisztes öreg úrral kerültem szembe. Az egyik a házigazda volt, az öreg Esterházy Miklós gróf, a másik pedig az ő vendége, az én püspököm, Zalka János. Midőn előttük tisztelegtem, magukhoz hívtak és belevontak a konverzációba. Beszédközben a gróf úr valami idézetet mondott Vergilius Georgiconjából s midőn a gróf a mondatot abbahagyta, a püspök folytatta, majd mikor ez pauzát tartott, a gróf mondta tovább. S aztán mosolyogva felém fordulva így szólt: Ezek a fiatalok ezt már nem tudják.»

Nem lehetetlen, hogy a fiatal Giessweinnek gyakrabban is alkalma volt a nagy műveltségű tatai gróffal eszmét cserélni, mindenesetre a grófi könyvtárnak ő volt a legszorgalmasabb látogatója.

A gimnázium felső osztályait már mint győregyházmegyei kispap a győri bencések főgimnáziumában végezte. Tanulótársai között mindig az első volt. Éleseszű ifjú volt, úgy hogy a feladott leckét a legrövidebb idő alatt megtanulta, szabad idejét gimnazista korában nyelvek tanulására fordította s már mint gimnazista jól tudott franciául, angolul, olaszul. A hittudományt részint a bécsi, részint a budapesti egyetemen végezte. Kortársaitól hallottam, hogy a rendes studiumokra alig fordított valami időt,

¹ A középiskola reformjához. Háború és béke között. 1921. 122.

oly hamar elsajátította azokat ; minden szabad idejét nyelvészetre és reáliákra, főleg mennyiségtanra fordította. A nyári szünidőket mindig szüleinél Tatán töltötte, a nap legnagyobb részét a grófi parkban, kezében könyvvel, rendesen nyelvtannal és szótárral. Theológus korában kiváló szeretettel foglalkozott a keleti : héber, szír és arab nyelvekkel.

Az alig 22 éves Giessweint püspöke, Zalka János 1878 július 9-én pápai fölmentéssel pappá szentelte és Kismartonba küldötte káplánnak.

Kismarton a Lajta-hegység tövében, felette kies vidéken fekszik. Szabad királyi város, melyben katonai főreáliskola van parkkal, a ferencesek kolostora az Esterházy hercegi család díszes sírboltjával, továbbá az 1494-ben épült csúcsíves Szent Márton-plébánia templom, melyben Giesswein 1881-ig káplánkodott. Kismartonnak legnagyobb ékessége az Esterházy hercegi kastély, mely egyike Magyarország legnagyobbsherű palotáinak. A kastély mögött terül el az Esterházy Miklós hercegtől 1801-ben létesített gyönyörű angolpark s abban a Leopoldina csarnok, Lichtenstein Leopoldina hercegnőnek Canova által karrarai márványból készített gyönyörű emlékszobra.

Ez volt tehát az a környezet, amelyben a fiatal Giesswein papi és lelkipásztori működését megkezdte. A XV. század végén épült csúcsíves templom égfelé törő boltozatai alatt misézett és hirdette Isten igéjét, a hercegi park lombos fái alatt készült utolsó szigorlataira, a kis káplánszoba csendjében az esti órákban irogatta latin nyelven doktori értekezését : *Causae et evolutio schismatis Graecorum*, mely 1880-ban jelent meg Sopronban, ezen értekezés alapján ugyanezen évben megszerezte a budapesti egyetemen a hittudományokból a doktori fokozatot. Az értekezés nem múlja felül a doktori értekezések rendes színvonalát, de arról mindenesetre tanuskodik, hogy Giesswein jól kezelte a latin nyelvet is.

1881-ben a győri tanítóképzőbe került, ahol két éven át a mennyiségtant tanította. Hogy mennyire lelkiismeretesen igyekezett tanszékét betölteni, mutatják ezen korból maradt jegyzetei, melyekben felsőbb mennyiségtani studiumokkal (differentiál-integrál-függvénytan) foglalkozott.

Két év múlva azonban Zalka János a püspöki udvarba hívta Giessweint, aki ott maradt 15 évig, végigjárva a püspöki udvar összes tisztségeit. Először szertartó, majd levéltáros, szentszéki jegyző, zsinati vizsgáló bíró, 1892-ben pedig püspöki titkár lett és maradt 1898-ig, amikor Zalka fölterjesztésére kanonokká nevezetett ki.

Zalka János 1820-ban született, tehát már 63 éves volt,

mikor a 27 éves Giessweint udvarába vette. A fiatal, nagytehetségű aulistát atyai jóakarattal pártolta és emelte magához a tudományokat nagyrabecsülő győri püspök, aki 1849—53-ig az esztergomi hittud. intézetben, majd 53—59-ig a budapesti egyetemen volt az egyháztörténelem tanára, 59—67-ig mint esztergomi kanonok a budapesti központi papnevelőintézet kormányzója, 1867 febr. 14-én Simor János utódja a győri püspöki székhelyben.

Mélyen egyházas szellem, őszinte jámborság, a tudomány nagyrabecsülése és a jótékonyosság gyakorlása jellemezték Zalkát, akinek közvetlen közelében nap-nap után magába szívhatta a fiatal aulista az igazi egyházas szellemet és gondolkozásmódot, emellett a tudományoknak azt a szuverén nagyrabecsülését, mely Giessweint mindenha jellemezte. Miként Zalka, a volt egyetemi tanár, a tudomány művelését össze tudta egyeztetni a legrigorózusabb egyházi felfogással: úgy Giessweint sem akadályozta soha egyházas érzülete és mélységes hite a tudomány legkényesebb kérdéseinek mélyreható tanulmányozásában. De sok mást is tanult Giesswein Zalka udvarában. Az öreg Zalka, az öreg emberek szokása szerint, bizonyára sokszor beszélt az asztalnál vagy sétaközben élete nagy eseményeiről, melyek egyszersmind a magyar katolicizmus nagy határkövei is: az 1858-ik esztergomi tartományi zsinat előmunkálatait Zalka végezte; résztvett a vatikáni zsinaton, az első kath. autonómiai kongresszuson; így tehát Giesswein a legilletékesebb szem- és fültanútól értesült azon egyházi életünkre oly annyira nagyhatású eseményekről, amelyekről, minél távolabb állunk tőlük, annál kevésbé tudunk tiszta képet alkotni magunknak.

Giesswein szerencsésen fejlődött Zalka püspök udvarában, aminek úgy hiszem, nemcsak Giesswein, hanem Zalka egyéniségében is megvan az oka. A püspöki aulák rendesen nem a legjobb jellemfejlesztő iskolák. Sok egyoldalúságra, sőt bizonyos jellemferdeségek kifejlesztésére is alkalmasak. Az aulistának püspökével szemben nem igen lehet véleménye, neki csak a föltétlen hódolás és engedelmesség a jussa, mellyel biztosíthatja maga számára a püspök kegyét és minél előbb a kanóniát. Viszont az aulisták a külső papságtól majdnem azt várják, amit ők a püspökökkel szemben gyakorolnak. Ez az oka annak, hogy ritka az aulisták között a népszerű, kedvelt egyén. Ilyen ritka volt Giesswein Sándor, akit annak dacára, hogy több lustrumon át mint a győri püspöki aula tagja, majd vezetője a győrmegyei papság ügyes-bajos dolgait intézte, az egész egyházmegye papságának nagyrabecsülését és szeretetét vívta ki magának, amit legfényesebben bizonyít az a körülmény, hogy a győrmegyei papság az 1897-iki autonómiai kongresszusra Giesswein Sándort választotta meg képviselőjének.

De ez a választás azt is bizonyítja, hogy Giessweinről meg voltak paptársai győződve, hogy neki fölfelé is meg van a maga véleménye s hogy meg van a bátorsága azt fölfelé is kinyilvánítani. Mert az alsó papság az autonómiát komolyan akarta, abban a magyar katolicizmusnak éltető erejét látta, attól várta az egyházi élet föllendülését, míg a püspöki kar az autonómiai törekvésekkel szemben nagyon rezervált álláspontot foglalt el. Mikor tehát a győrmegyei papság Giessweint az autonómiai kongresszusra küldötte, meg volt arról győződve, hogy Giesswein nem fogja a püspöki kar rezervált álláspontját követni, hanem azzal szemben az alpapság és a világi hívek által óhajtozott autonómiáért fog síkra szállni. Ebben nem is csalódtak. Giesswein nemcsak ezen a kongresszuson, melynek egyik jegyzőjévé választották, volt lelkes szószólója az autonómiának, ámbár sem a többség, sem a kisebbség véleményét nem fogadta el, hanem mindegyikből csak azt, amit maga is helyesnek ítélt, miként ezt «Reflexiók a kath. autonómia szervezetére» (Budapest, 1900) című röpiratában kifejti, hanem a szomorú összeomlás első stádiumában a Károlyi-regime alatt összehívott autonómiai előkészítő értekezleten s az abból kiküldött bizottság munkálataiban is tevékeny részt vett.

De térjünk vissza Giessweinhez, a győri püspök aulistájához. Giesswein óriási munkabírásiának csekélység volt a püspöki iroda egy-két aktája ; maradt neki elég szabad ideje. Ezzel a szabad idővel kezdődik az ő tudományos működése. Mint említettem, már fiatal korában elsajátította a főbb európai nyelveket, teológus korában a keleti nyelveket is ; a tudományt kedvelő püspöknek kezdeményezései, könyvtára, az aulába járó külföldi folyóiratok mind megannyi ösztönző volt Giessweinnek, aki igazi lelki mohósággal és élvezettel temetkezett nemcsak a régi fólíánsokba, hanem a modern külföldi tudományos könyvekbe és folyóiratokba is. Doktori értekezése az egyetemes egyháztörténelemből van véve ; az ember azt várhatta, hogy az egyháztörténelem terén fog tovább dolgozni. De úgylátszik, nyelvészeti tanulmányai s főleg a keleti nyelvekben való nagy jártassága, a hittudomány egy másik mezéjére vezette az ő munkásságát : a Szentírás-tudomány körébe, ahol ép az idétt nagy irodalmi harcok folytak egyrészt a francia (Renan) és német (Baur, Strauss, David, Wellhausen, Delitsch) racionalista Szentírás-magyarázókkal szemben, másrészt az egiptomi hieroglifák és az asszír ékiratok megfejtése számos új fényt derítettek a Szentírás elbeszéléseire. Giesswein élénk figyelemmel kísérte az egiptológia és az assziriológia terén végzett kutatásokat s ezekkel behatóan foglalkozott, megszerezve az idevágó főbb angol és francia munkákat. Ezt bizonyítja a Breznay Béla szerkesztésében megjelent katolikus theológiai folyóiratban 1884-ben

közölt értekezése : Az emberi nem kora a biblia adatai és az úgynevezett történelemelőtti leletek nyomán.

Ezen tudományos foglalkozása közben jelent meg a budapesti Hittudományi Kar pályatétele : Az ószövetségi Szentíratok hitelessége és isteni sugalmaztatása az egiptológia és assziriológia világításában. Giesswein nekifeküdt a pályatétel kidolgozásának, dolgozatát a Hittud. Kar a Horváth-jutalomra érdemesnek ítélte 1886-ban s az így megjutalmazott munka «Mizraim és Assur tanúsága» cím alatt megjelent Győrött : az első kötet 1887-ben, a második 1888-ban.

Az első kötet első fejezetében ismerteti az egiptológia és assziriológia terén végzett kutatásokat és fölfedezéseket, ezekkel kapcsolatban a hieroglif és az asszír írásmód (ékiratok) keletkezését és rendszerét, majd az egiptológia és assziriológia irodalmát adja. Ezen bevezetés után áttér az ószövetségi kinyilatkoztatás megvilágítására az egiptomi és asszír források alapján. A következő fejezetekben a világ teremtőjéről, a paradicsomról, a vízőzönről, a Genesis nemzetségtáblájáról, a bábeli toronyról mutatja ki, hogy amit az emberiség őstörténetéről a Szentírás mond, azt az egiptomi és asszír emlékek is mind megerősítik.

A második kötetben folytatja az ószövetségi kinyilatkoztatás összehasonlítását az egiptomi és asszír emlékekkel. Elvonultatja előttünk Ábrahám, József pátriárka történetét, Izrael fiainak történetét Gosen földjén, Mózes, Juda és Izrael királyait, Izrael országának végpusztulását, Juda királyait az asszír hatalom nyomása alatt, a próféták korszakát és a babyloni fogságot.

Giesswein nevét e hatalmas két kötetes munka ismertté tette az egész ország tudós világában. A kath. hittudományi irodalom az idétt nagyon is vérszegény volt, a «Religio», «Új Magyar Sion» és «Katholikus Szemle» egy-két cikkében adott életjelt magáról. Giesswein két kötetes munkája esemény volt a katolikus irodalom terén. Giesswein nem nyújt ugyan új felfedezéseket, nem ad új irányt, eszmét, amellyel a hittudományt tovább fejlesztené : de első Magyarországon, aki az egiptológia és assziriológiával foglalkozik és kitűnő szintézisbe foglalja az egiptológia és assziriológia terén végzett kutatásokat s ezeknek alapján megvilágítja a Szentírásnak mindazon eseményeit és elbeszéléseit, melyek az egiptomi és asszír emlékekkel valami vonatkozásban vannak. Imponáló Giesswein nagy olvasottsága, az idevonatkozó angol, francia, olasz és német irodalmat teljesen ismeri és kritikus érzékkel felhasználja. Vannak apró hiányok és botlások is munkájában — ilyen nagystílusú összefoglaló munkában ezek majdnem kikerülhetetlenek —, ezen apró botlásokért erős s talán nem épen jóakarátú kritika érte az első kötet megjelenése után az egri «Egyházmegyei

Közlöny» részéről, de egyébként kath. és nemkatholikus részről is nagy elismeréssel és dicséréssel fogadták Giesswein első nagy tudományos művét. A budapesti egyetem Hittud. Kara pedig már 1887-ben ezen munka jutalma gyanánt öt bekebelezett tagjai közé választotta. «Mizraim és Assur tanuságának» megjelenése óta több mint 36 év pergett le, ez idő alatt az egiptológia és assziriológia is óriási utat tett meg; azóta számos új felfedezés gazdagítja az emberiség őstörténetét, melyeknek alapján a Giesswein rajzolta képet erősen át kellene festeni, új satirozással kidomborítani: de a két alapvonásain nem kellene semmit sem változtatni.

Amint valóban, maga Giesswein is, húsz év múlva, munkájának egyik részét «Egiptom és Biblia» cím alatt újra átdolgozva kiadta a Szent István-Társulat hitvédelmi füzetek között, eredeti megállapításain nem változtatott semmit, de az egiptomiak halottkultuszáról szóló részt erősen kibővítette két 1905-ben megjelent angol monografia alapján. (W. Budge, *The Egyptian Heaven and Hell*. London. 1905. és Wiedemann, *The ancient Egyptian Doctrine of Immortality*. London. 1895.)

Az a nagy elismerés, mellyel «Mizraim és Assur tanuságát» a magyar tudományos világ fogadta, csak ösztönzésül szolgált Giessweinnek, hogy nagy tehetségével teljesen a tudományos bűvárkodásnak szentelje magát.

1889-ben ismét egy érdekes kérdéssel foglalkozik «Buddhizmus és kereszténység» cím alatt, mely tanulmánya először az Új Magyar Sionban, majd külön lenyomatban is megjelent Esztergomban. A múlt század utolsó tizedeiben már valóságos buddhista-láz ütött ki az angol társadalomban, amely Németországba is átcsapott, sőt egyes intellektuel köröket nálunk is megérintett. Giesswein állandó figyelemmel kísérte az angol és német idevonatkozó irodalmat, ezen olvasmányai alapján írta meg művét, melyben összehasonlítja a buddhizmust a kereszténységgel s kimutatja, mennyire mélyebb, fenségesebb, de egyszersmind az ember természetével is mennyire megegyezőbb a kereszténység tanrendszere, etikája, aszkézise, miszticizmusa, mint a buddhizmusé. Schopenhauerral szemben, aki azt reméli, hogy India ősi vallásának ismerete meg fogja tisztítani Európát a zsidó mythológiától (ebbe foglalja Krisztus kinyilatkoztatását is), hangsúlyozza, hogy ez volna a legnagyobb csapás, mely földrésziünket érhetné. De elveti E. Hartmann nézetét is, aki szerint a jövő vallása a buddhizmus és kereszténység összetételéből fog származni. Ez Giesswein felfogása szerint teljesen lehetetlen: hisz a két vallásrendszer eszméi a legkiáltóbb ellentétben állanak egymással.

Még ugyancsak 1889-ben «Az óegiptomi halottak könyve» cím alatt mint vendég felolvasást tart a M. Tud. Akadémia II.

osztályának nov. 11-én tartott ülésén. Felolvasása 1890-ben jelent meg nyomtatásban, ezen dedikációval: Drága édesanyám áldott emlékének. († 1890 május 6.)

Giesswein ezen értekezésében, felhasználva az idevonatkozó irodalmat, ismerteti az óegiptomi halottak könyvének keletkezését és tartalmát. A «Halottak könyvé»-nek, melyet az egiptomiak az első fejezet felírata után *Per em heru* néven ismertek (magyarul: Az életből való elköltözésnek könyve) számos példánya maradt fenn. (Naville 77-et ismertet.) Giesswein kimutatja, hogy a «Halottak könyve» nem egységes munka, századok, talán évezredek munkájának összehordásából származott mostani alakja, de annyi bizonyos, hogy egyes fejezetei az emberi gondolkodásnak legrégibb kifejezései, egyik-másik fejezet már négyezer év előtt írásba volt foglalva. A «Halottak könyvé»-ből megértjük, hogy ameddig csak az emberi nem gondolatainak nyilvánulását visszakísérni képesek vagyunk, az mindig hitt a lélek halhatatlanságában és a túlvilág igazságszolgáltatásában.

Ezen kisebb tanulmányok mellett szorgalmasan dolgozott egy nagyobb szabású, a nyelvészet körébe vágó munkán, melyet 1890-ben adott ki Győrött «Az összehasonlító nyelvészet fő problémái» cím alatt. «A klasszikus és a sémi nyelvek ismerete, valamint a modern nyelvekben való nagy jártassága széles alapokat adtak nyelvtudományi tanulmányai számára. Ez a körülmény magyarázza meg, hogy nem részletkérdések tanulmányozásával indul meg, hanem mindjárt első nyelvészeti művében a legnehezebb problémákkal igyekszik megküzdeni.¹ Az egész munka tartalma két kérdés megoldása körül összpontosul: a nyelvek sokfélesége összeegyeztethető-e az emberi nem egységes eredetével? a másik kérdés: mikép keletkezett a nyelv s minő volt az emberi nem ősellapota? E két kérdésre igyekezett Giesswein az idevonatkozó irodalom lelkiismeretes felhasználásával kielégítő feleletet adni.

A Szent István-Társulat kebelében 1887-ben alakult Tud. és Irod. Osztály Giessweint «Mizraim és Assur tanúsága», valamint «Az összehasonlító nyelvészet főbb problémái» munkái alapján 1890-ben tagjai közé választotta Dudek Jánossal és Prohászka Ottokárral.

Munkáját két év múlva erősen kibővítve (a magyar 207 lap, a német sokkal sűrűbb nyomás mellett 245 lap), némely részeiben Pozder Károly dr. perzsa nyelvész kritikája alapján (Egyet. Philol. Közlöny XIV. 832.) kijavítva, német nyelvre fordítva kiadta e cím alatt: *Die Hauptprobleme der Sprachwissenschaft in ihren Beziehungen zur Theologie, Philosophie u. Anthropologie.* A német kiadás a freiburgi Herder-cégnél jelent meg. Már az is nagy kitün-

¹ Balassa I.: «Aurora». II. füzet.

tetés, ha a Herder-cég idegen szerző munkájának kiadására vállalkozik, de még nagyobb kitüntetés volt Giesswein részére, hogy munkájának korrekтура-íveit a híres tübingeni egyetemi tanár, Schanz Pál is átnézte.

Giesswein munkáját a külföldi tudományos világ osztatlan elismeréssel fogadta. A Louvain-ben megjelenő Múzeum folyóiratban de Harley orientalista és szinológus, a mainzi Katholik-ban Hardy szanszkritista, a Stimmen aus Maria-Laach-ban Dahlmann, a Görres-társulat kiadásában megjelenő Jahrbuch für Philosophie-ben Gutberlet filozófus, a Tübinger Quartalschrift-ben Vetter orientalista, a párisi Polybiblion-ban Ledos, protestáns részről Zöckler ismertették nagy méltánnyal és dicsérrel. Ziemer, az új-grammatikusok egyik kitünősége (Wochenschrift für klass. Philologie 1893. nr. 18.) így nyilatkozik Giesswein munkájáról: Man muss gestehen, dass dem Verfasser kaum etwas Wichtiges oder für die Sache Bedeutsames entgangen ist. Er streift nicht in dilettantischer Weise die Oberfläche, sondern geht überall mit dem Ernste des redlichen, gewissenhaften Forschers in die Tiefe. Wohlausgerüstet mit dem Rüstzeug des Sprachforschers, Kenntniss der Einzelsprachen und kombinatorischer Gabe, sowie Vertrautheit mit der weit-schichtigen sprachwissenschaftlichen Litteratur geht er an die Arbeit.

Magyar részről Bódiss Jusztin írt Giesswein német művéről bő és nagyon instruktív ismertetést a Katholikus Szemlében, melynek végén a következőket mondja: «Sok dolgot illetőleg magára a könyvre kell utalnom a szíves olvasót, aki akár a magyar, de még jobban a német kiadásból biztos kalauzt nyer a nyelvtudomány főkérdéseinek útvesztőjében. A nyelvbúvárlásnak örökbecsű elvei azok, amelyeket szerzőnkél föllelhetünk. S ha már most valaki kérdezné tőlem, vajjon szolgáltatott-e a szerző új fölfedezéseket, új elméleteket e könyvében, azt felelném: nem; de gazdag nyelvismeretéből s józan ítéleteiből induktív anyagot nyújtott a művelt és okulni vágyó közönség számára s adatait eddig is ösmert és józan elvek szerint dolgozta fel. Ebben rejlik könyvének voltaképi értéke. Nagy dicséretére válik szerzőnek az a buzgalom is, melynél fogva a nyelvünkben található adatokat is bemutatta a német közönségnek. De amivel különösen nagy dicsőséget vívott ki mindeneknek szemében, ez az Egyház tudósainak tekintélyekül való bátor — rarissima virtus — szerepeltetése még az új tudomány terén is; az a scientia recondita, mellyel a világ fiainak szeme elé tudta tárni az Egyház nagy alakjainak és későbbkori tudósainak előlük eltakart s kevésre becsült tudását, valamint józan felfogását még ebben a szakban is.»¹

¹ «Kath. Szemle» 1894. 694.

Később is többször foglalkozott nyelvészeti kérdésekkel. 1894-ben «Az urali nyelvek helyhatározó demonstratív elemei» címen felolvasást tartott a Szent István-Társulat tud. és irod. osztályában, mely az osztály felolvasásainak 2-ik füzeté gyanánt jelent meg. (29. lap.)

Giesswein az első a nyelvészek között, aki ezen értekezésében három nagy nyelvcsaládot összehasonlít (indogermán, hamito-semita és ural-altáji). Értekezésének eredménye az a feltűnő megegyezés, mely a három leginkább tanulmányozott nyelvcsalád : az indogermán, hamito-semitikus és ural-altáji nyelvcsalád helyhatározói demonstratív gyökereiben és azok funkciójában nyilvánul. Ha figyelembe vesszük azt, hogy ép a demonstratív gyökök a legmaradandóbb s legállandóbb elemei a nyelveknek, akkor be kell látnunk azt is, hogy ezen elemeknek több nyelvcsaládban való megegyezése nem lehet a pusztán véletlen játéka ; természetes megfejtését e megegyezés csak abban találja, ha föltételezzük hogy e három nyelvcsalád egy közös ősforrásnak elágazásai.

Ugyanezen tárgyról francia nyelven tartott előadást még 1894-ben a katolikusok harmadik nemzetközi kongresszusán Bruxellesben : Les éléments localo-démonstratifs du type t-, n-, l-. Bruxelles, 1895. Úgy látszik, ez volt az első nemzetközi kongresszus, melyen Giesswein is tevőlegesen részt vett.

Giesswein neve nagy összefoglaló munkája és ezen különleges összehasonlító értekezése révén ismert és tiszteltté lett a külföldi nyelvészek előtt is. S így nem csodálhatjuk, hogy a Párisban 1898 április 13—16-án tartott nemzetközi nyelvészeti kongresszuson Giesswein Sándor adta elő egy összefoglaló előadásban a nyelvészet haladását : Les progrès de la linguistique ; előadásához csatolja a nyelvészet irodalmának nagy szorgalommal összegyűjtött repertóriumát.

Giesswein tudományos munkálkodása ez időben kezd már ugyan más térre irányulni, mindazonáltal a nyelvészet mindig kedvenc studiuma maradt.

1904-ben «Hogyan beszéltek eleink?» cím alatt a «Katholikus Szemlé»-ben közzétett tanulmányában azon törekvést teszi bírálat tárgyává, mellyel Ürge Ignác kínai misszionárius, majd később a nagy nyelvismerettel rendelkező dr. Velics Antal (A kínai nyelv szerepe az uralaltáji, indoeurópai és semi nyelvekben. Budapest, 1899. és Über die Urquelle aller Sprachen. Leipzig, 1900.) a kínai nyelvet akarták a nyelvészet kulcsává tenni.

!Az Ernst M. Roloff által szerkesztett s a Herder-cég kiadásában megjelent ötkötetes Lexikon der Pädagogik-ban Giesswein Sándor írt (1169—1183. hasábig) a nyelv összes problémáit ismerető és megvilágító tanulmányt.

Giessweint mint nyelvészt is érdekelte a világnyelv kérdése, melyet a mult század végén Schleyer volapükje tett aktualissá. Giesswein nagy nyelvérzékével rögtön felismerte a volapük gyengéit, egyrészt hogy nem tudta grammatikai tekintetben az egyszerűsítés kellő fokát elérni, másrészt hogy szókincsében az ismert görög, latin és germán szógyökereket annyira eltorzította vagy megcsonkította, hogy jórészüik alig felismerhető.

E két hibától ment az esperanto (melynek megalkotója Zamenhof lengyel orvos), mely egyszerűségével csakhamar elfeledtette a volapüköt.

Az esperanto szerkezetében egészen analitikus, amennyiben a névviszonyításban és az igealakokban a ragozást lehetőleg kerüli és prepozíciók, illetve személyes névmások segítségével fejezi ki a viszonylatokat, szókincsében pedig a latin-román és germán alakokat ülteti át. E két tulajdonsága jelentékenyen megkönnyíti a mesterséges világnyelv megértését és megtanulását. Így Giesswein.

Giesswein azonban nemcsak elméletben tört lándzsát az esperanto mellett, hanem egyszersmind lelkes terjesztője is lett ezen új világnyelvnek, mint amely megkönnyíti a nemzetközi érintkezést. A hazánkban megalakult esperanto egyesület elnöke lett, résztvett a külföldön a nemzetközi esperanto-gyűléseken. Ahol csak alkalma volt, agitált amellett, hogy az iskolákban, a vasutasok, postások stb. az esperanto nyelvet megtanulják.

Giesswein mindig hangsúlyozza, hogy ezzel a mesterséges nyelvvel senkisé sem akarja az anyanyelvet pótolni és helyettesíteni, hanem ezzel csak a nemzetközi érintkezést akarják megkönnyíteni; amely hajdan, amikor a latin nyelv tudása és használata általános volt, nem okozott semmi nehézséget, amelyet azonban ma az egyes élő nyelvek nem pótolnak, viszont a nemzetközi érintkezést végtelenül megnehezítik.

Az esperantisták bel- és külföldön egyaránt Giessweint apostoluknak tekintették, koporsójánál is két búcsúztató beszéd hangzott el esperanto nyelven.

* * *

Giesswein már győri tartózkodása alatt a szorosan vett tudományos munkálkodás mellett élénk részt vett a katolikus társadalmi mozgalmakban. Sajátságos idők voltak a mult század két utolsó évtizedében; a soká alvó katolikus társadalom öntudatra ébredésének korszaka ez. A katolikusok talán a *beati possidentes* elvét követve mit sem törődtek azzal, hogy a közélet minden terén, sajtóban, főiskolákon, az államélet nyilvánulásaiban, a politikában őket teljesen mellőzik. De az elkeresztelési rendeletek felébresztik a katolikusokat lethargiájukból. S most veszik észre,

hogy nagyon is elmaradtak minden téren. Lázás munkához fogtak. Egyleteket, társulatokat, lapokat alapítanak. Elsősorban a püspöki városokban legényegyletek, katolikus körök keletkeznek s úgyszólván mindegyik püspöki városban nyomdát és helyiérdekű újságot is alapítanak. Így történt ez Győrött is. Mindezen mozgalmakban tevékeny részt vett Giesswein Sándor; a katolikus kör megalapításában nagy része van, gyakran tart felolvasásokat a kath. körben, a legényegyletben, egy ilyen felolvasása «A kézműves ipar multja, jelene és jövő fölvirágozása» megjelent nyomtatásban is. (Győr, 1896.) A «Dunántúli Hirlap»-nak pedig állandó munkatársa, egyideig szerkesztője (1902—1904.) is.

Már ez időben gyakran érintkezik a munkásokkal s megismerkedik közvetlen-közelségből a szociáldemokrata munkások eszméjével, gondolat- és érzésvilágával. Győrött ugyanis a nagyszámú gyári munkások jórészt már azidétt a szociáldemokrata szakszervezet nyerte meg magának.

Nemcsak érdekes, hanem rendkívül jellemző és tanulságos is, hogyan lett Giesswein a munkásoknak nagy barátja, a munkáskérdésnek nagy apostola. Egy alkalommal a 80-as évek végén megjelent egy szocialista népgyűlésen, melyen a szónokok a papokról és a katolikus Egyházzal nagy gyűlölettel beszéltek. Ugyanekkor viszont az egyik győri lap a munkásokat «részeg csürhe nép»-nek nevezte. Giesswein erre cikket írt a «Dunántúli Hirlap»-ba, melyben megvédelmezte a munkásokat és jogos törekvéseiket, de egyúttal figyelmeztette őket arra, hogy jogaikat gyűlölettel, osztályharcral és forradalommal nem lehet kivívni. Ezen cikk megjelenése után három munkás fölkereste Giessweint, hogy megköszönjék neki az ő jóakarátú s a munkások jogait elismerő és pártoló sorait. E beszélgetés során meggyőződött arról, hogy a munkások tulajdonképpen azért válnak hitetlenké, mert a mi táborunkból nem törődik velük senki s így mintegy kényszerülnek az Egyház ellenségeinek vezérlete köré tömörülni, ahol aztán idővel elvesztik hitüket is. Ezen esemény érlelte meg Giessweinban az elhatározást, hogy a szociális kérdés tanulmányozásának és megoldásának szentelje tehetségét és munkásságát.

Rövid időn belül sikerült neki a katolikus munkások egy részét maga köré gyűjteni. Győrött megalapította a keresztény munkásegyletet, mely első volt az országban. Szabad idejét pedig a szociális kérdés tanulmányozására fordította. S miként fiatalabb korában egész lélekkel elmerült a Szentírás tudomány és a nyelvészet bűvárlataiban: úgy most a szociális kérdés egész komplexumát tanulmány tárgyává tette. Lassalle, Marx, Bernstein és Bebel munkái mellett Carlyle, Ruskin, Le Play, Ketteler munkáit tanulmányozta elsősorban, ezenkívül az összes német-francia-

angol-olasz folyóiratokat, melyek társadalmi kérdéssel foglalkoznak. Giesswein nagy intuitív tehetségével minden egyes részletkérdés mélyébe látott, velejéhez hatolt, theológiai tudásával, kritikai érzékével, európai látókörével rögtön észrevette minden egyes elmélet lényegét, de gyengéjét is, viszont szellemének nagy erejével képes volt a legbonyolultabb és szétágazó vélemények között is megtalálni az összekötő szálakat s ily módon minden, a legkisebb részletre is kiterjedő analízis után kitűnő szintézisbe foglalta össze azt a kérdést, melyet tanulmányozott. Ebben nagy segítségére volt rendkívüli emlékező tehetsége. Giesswein nem szorult a tudósok rendes segédeszközeire: a cédulázásra, még a jegyzetekre sem. Amit egyszer elolvasott, az megmaradt emlékezetében, sőt az is, hogy hol olvasta. Csak így volt lehetséges, hogy pl. a tudományos akadémián tartott székfoglaló előadásában, mely 72 lapra terjed, 93 szerzőt idéz.

Giesswein a szociális kérdéssel tudományos szempontból is elsősorban azért foglalkozott, hogy biztos alapot szerezzen gyakorlati társadalmi tevékenységének. Manning, az angol bíbornok, aki a londoni sztrájkoló dokk-munkások békéltetésében oly nagy szerepet játszott és oly nagy sikereket ért el és Ketteler, mainzi püspök, aki első Németország katolikusai között a szociális mozgalmak megértésében, voltak Giesswein eszményképei társadalmi tevékenységében.

* * *

Mielőtt azonban a szociális kérdésről nagyobb irodalmi munkásságába foghatott volna, életkörülményeiben jelentős változások állottak be.

1901-ben meghalt Zalka János, győri püspök, Giesswein atyai jóakarató főpásztora, helyébe 1901 őszén gróf Széchenyi Miklós került, akivel már a csakhamar a fővárosba szőlített Giessweinnek kevés érintkezése volt.

Miként már említettem, ez időre esik a magyar katolikusok társadalmi és politikai szervezkedése is. Gróf Zichy Nándor és gróf Esterházy Miklós Móríc megalapították a néppártot, mely elsősorban az egyházpolitikai törvények revízióját írta zászlajára. Giesswein lelkesen csatlakozott az újonnan alapított párthoz s az általa szerkesztett «Dunántúli Hírlap»-ban számos politikai vonatkozású cikkben nagy propagandát fejtett ki a néppárt mellett, úgy hogy gróf Zichy Nándor figyelme ráterelődött erre a nagy-eszű, nagy energiájú győri kanonokra, aki társadalmi téren a munkások körében is már nagy eredményeket ért el. Mikor 1903-ban Kisfaludy Á. Béla halálával megürült a Szent István-Társulat alelnöki széke, gróf Zichy Nándor jelöltje e diszes állásra Giesswein

Sándor volt. Most találkozott gróf Zichy Nándor jelölése a katolikus közvélemény óhajával — nem úgy, mint pár évvel előbb, amikor a Szent István-Társulat igazgatójává a közgyűlés nem választotta meg Zichy Nándor jelöltjét — a közgyűlés óriási többséggel és lelkesedéssel választotta meg Giesswein Sándort a társulat alelnökévé. E választást az egész kath. társadalom lelkesedéssel fogadta, mert Giesswein tudományos képzettsége, irodalmi munkássága, társadalmi tevékenysége, nagy munkaereje, az autonómiai kongresszuson elhangzott beszédei alapján azt várta, hogy egyik kiváló vezére lesz az öntudatra ébredt katholicizmusnak Magyarországon. S a kath. társadalom nem is csalódott. Mert Giesswein elfoglalva alelnöki székét a Szent István-Társulatban, több mint egy évtizeden át résztvett minden katolikus mozgalomban, tudományos, társadalmi és humanisztikus egyesületben. Nemcsak jelen volt minden gyűlésen, de ezeknek a kellő súlyt és irányítást, vitás kérdésekben a mindenkit megnyugtató megoldást többnyire az ő felszólalása adta meg. Résztvett a kath. nagygyűlések rendezésében, a nagygyűlések szakosztályaiban és nyilvános ülésein gyakran mondott beszédet; mint a kath. tanügyi tanács elnöke a kath. tanítóság érdekeiért szállt sikra tollal a Szent István-Társulat kiadásában megjelenő tanügyi lapban, de előszóval is a tanítóság gyűlésein és a parlamentben is.

De nemcsak a kimondottan katolikus egyesületekben, hanem minden humanisztikus irányú társadalmi mozgalom élén ott találjuk Giessweint, amelyekben a másvallású és másvilág-nézetű egyének között is érvényt szerez szavával és tekintélyével az evangélium szellemének, az Egyház felfogásának.

Giesswein lelkében már ez időben kialakul az a meggyőződés, melyet a háború és összeomlás után mások is kezdenek méltányolni és a gyakorlatban megvalósítani, hogy t. i. úgy az emberi-ség, mint az egyes népek haladásának, kultúrája emelésének egyik legjelentősebb tényezője a nemzetközi kapcsolat. Giesswein már ekkoriban szorgalmas ápolója a nemzetközi érintkezésnek, elmaradhatatlan látogatója minden nemzetközi kongresszusnak. A kath. tudósok, a nyelvészek, az esperantók, az alkoholelleses, a leánykereskedelem, a prostitúció ellen tartott nemzetközi kongresszusokon mindenütt feltűnt ez a bozontos hajú német nevű magyar prelátus, aki minden országban az illető ország nyelvén szólt hozzá a fölvetett kérdésekhez, mindig higgadtan, okosan, a tárgy gazdag ismeretével.

De lássuk közelebbről az ő tevékenységét a Szent István-Társulatban. Amikor Giesswein a Szent István-Társulat élére került, nagy átalakulások előtt állott a magyar katolikusoknak ezen legrégibb irodalmi társulata. Gróf Zichy Nándornak messze-

látó tekintete belátta, hogy mily erő rejlik egy, a modern technika összes vívmányaival felszerelt irodalmi társulatban ; az ő hatalmas energiája addig nem is nyugodott, míg ezen belátása szerint a Szent István-Társulatot a modern kor igényeinek megfelelő magaslatra nem emelte. Először megépítette a Szentkirályi-utcában a társulat izléses palotáját, majd abban nyomdát állított, mely egy-két év alatt a főváros első nyomdái közé emelkedett. Azonban volt egy nagy hiánya mindezen alkotásoknak : hiányzott a kellő tőke ; mert a palota is, a nyomda is leginkább a Zichy Nándor és Esterházy Miklós Móríc jótállása mellett nyert kölcsönökből épültek fel — viszont a nagy nyomda üzeme akkora forgó tőkét kívánt, amelyet nem lehetett folytonos új adósságok csinálásával biztosítani. Ezért Zichy Nándor egy új eszmét vetett fel — ezt már Giesswein Sándorral mint alelnökkel együtt vitte keresztül a társulatban — hogy a nyomdai és könyvkiadói üzemet részvénytársasági alapra fektessék. Ez nem volt könnyű dolog a nagyon is konzervatív felfogású választmányban ; Zichy Nándor és Giesswein Sándor nagy energiájának is sok nehézséggel kellett megküzdnie. Hogy azonban nekik volt igazuk és nem a meglevő rendszerhez görcsösen ragaszkodóknak, azt fényesen bizonyítja a társulatnak az utóbbi két évtized alatt tapasztalt erőteljes föllendülése. Ezenkívül Giesswein alig vette át az alelnökséget, mindent megmozgatót, hogy a társulat minél szélesebb rétegek szellemi igényeit elégítse ki, amint ez kitűnik főleg a társulat közgyűlésein előadott alelnöki jelentéseiből. Az ő javaslatára szervezték meg a népszerű tagságot s egyáltalában nagy gondja volt a társulat népies kiadványaira. Maga is szívesen írt a Népiratkákban egy-egy a társadalmi kérdéssel összefüggő tárgyról.

Giesswein nevéhez fűződik a Szent István Akadémia megszervezése is. A Szent István-Társulat kebelében 1887-től kezdve, mint a társulat szerves része működött a tudományos és irodalmi osztály, amelynek elnöke volt a Szent István-Társulat mindenkori egyházi alelnöke, így Giesswein is 1903-tól. Felolvasó ülésein rendszeren ő elnökölt, sőt maga is több felolvasást tartott az osztályban. 1904-ben: «Történelembölcselet és szociológia» cím alatt (Felolvasások 47. sz. 61 lap), amely tanulmány tanúsága Giesswein elméletességének, mellyel megtalálja a különböző bölcseleti és szociológiai rendszerek sebezhető oldalát, de megtalálja bennük az egészséges gondolatot is.

1906-ban ismét a felolvasó asztalhoz ül ; felolvasásának címe : «Szent Jakab, Jeruzsálem első püspöke, egyszersmind válaszul e kérdésre : voltak-e az Úr Jézusnak testvérei?»

Maszynek Endre pozsonyi evangélikus theológiai tanár ugyanis a «Budapesti Hírlap»-ban két cikket közölt, melyekben azt

vitatta, hogy az Úrnak az evangéliumban említett testvérei vérszerinti testvéreknek veendők. E cikkekre a kath. írónak egész sorozata felelt különböző kath. lapokban és folyóiratokban. Masznyik Endre ezekre egy könyvvel felelt, melynek címe: «Voltak-e Jézusnak testvérei?» Válasz Hanuy F., Boroviczenyi, Giesswein S., Huba Gy., Werdenich E., Kovács S. s a többi róm. katolikus theológiai doktor és tanár uraknak.

Masznyik ezen könyve adott okot Giessweinnek fent jelzett felolvasása megtartására, melyben ő a felvetett kérdést tisztán tudományos, történelmi és exegetikus szempontból fejtegeti.

1913-ban «Kereszténység és békemozgalom» cím alatt tart felolvasást, melyben először az evangéliumokból mutatja ki, hogy Krisztus a béke fejedelme, majd rámutat arra, hogy az egyházi hagyomány, a szentatyák a béke lelkes apostolai voltak, ismerteti az Egyház békemozgalmát a középkorban, végül az újabb békemozgalmakat.

1915 első hónapjaiban merült fel az osztály tagjai között a gondolat az osztálynak szélesebb működési kört, szabadabb mozgást biztosító szervezetet s esetleg új nevet is adni. Giesswein azonnal átlátta ennek a gondolatnak mélyreható erejét s a nála szokásos energiával a gondolat megvalósításának leglelkesebb apostola lett s nem riasztotta őt vissza az a körülmény sem, hogy a Szent István-Társulat egyes régi, hozzá nagyon is közelálló tagjai, nem helyeselték a tudományos osztálynak akadémivá való átszervezését. Giesswein elsősorban a hercegprimást, mint a társulat fővédőjét igyekezett megnyerni ez eszmének s miután ez neki sikerült, 1915 március 12-én kelt köriratban közölte a tud. és irod. osztály átszervezésére irányuló indítványt, melyet a március 18-án tartott ülésben elvileg elfogadtak s egy 8 tagú bizottságot küldöttek ki az új szervezet ügyrendjének elkészítésére, amely bizottság munkálatait Giesswein 1915 nov. 18-án tartott ülésen terjesztette elő, amely azt el is fogadta. Ez alapon a Szent István-Társulat 1915 nov. 29-én rendkívüli közgyűlést tartott Csernoch János bíboros-hercegprimás elnöklete alatt, a közgyűlés hozzájárult a tud. és irod. osztály javaslatához s elfogadta a Szent István Akadémia szervezésére vonatkozó javaslatot.

Ezen szervezetnek alapelve, hogy a Szent István Akadémia maga választja elnökét.

A választás 1916 január 20-án történt, amikor is Giesswein Sándor 30 szavazattal (egyhangúlag) a Szent István Akadémia elnökévé, dr. Reiner János pedig 25 szavazattal főtítkárrá választott.

Giesswein a megválasztást megköszönő beszédében messze-látó perspektívával tekinti a Szent István Akadémiát.

„Mint katolikus és az objektív tudományt művelő társulat, mi a jövőben is úgy, mint a múltban, távol állunk minden agresszív irányzattól és minden szeparatizmustól. Ami igazán katolikus, azaz egyetemes akar lenni, annak nem szétválasztó, hanem egyesítő, egybekapcsoló energiát kell kifejtenie. A mi társulati osztályunk autonóm akadémiaiává nőtte ki magát, hogy a jelen viszonyok centrifugális irányzatában a katolicizmus hagyományos erejével kapcsolatokat teremtsen és erősítsen meg, melyek a mi nemzeti érvényesülésünket is hatványozzák.

A ma eseményei új feladatokat tűznek ki nemzetünknek és azok szempontjából kívánatos, szükséges, hogy a magyar katolicizmus tudományos képviselői megtalálják az érintkezést nyugati és keleti szomszédokkal. Új irányok és utak nyílnak meg nemcsak a kereskedelem, hanem a szellemi érintkezés számára is a Nyugat és Kelet között és a magyar szellemi kultúrának itt a közvetítő, áthidaló szerepet kell vinnie, amire a magyar nemzetet földrajzi helyzete és történelmi hagyományai predesztinálják; nekünk, magyar katolikusoknak és a magyar keresztény kultúra képviselőinek érintkezésbe kell lépünk a szellemi kultúra terén nyugati és keleti szomszédainkkal és a további fejlődés folyamatán a távolabbi keresztény kultúrnépekkel, a katolikus irodalmi egyesületekkel, mert annyi bizonyos, hogy nekünk, magyaroknak és katolikusoknak nem szabad megmaradnunk bármely fényes elszigetelés állapotában. Nekünk meg kell találunk a kulturális téren a kapcsolatot a katolikus tudományosság külföldi szervezeteivel, hogy a külföld meggyőződjék arról, hogy mi is élünk s hogy e téren is van bennünk erő. S hogy a szellemi érintkezés és kölcsönös megerősödés e munkájában mi, katolikusok kellő súllyal és tekintéllyel léphessünk fel, azért volt kívánatos és szükséges, hogy akadémiaiává fejlődjünk.»

A Szent István Akadémia első ünnepi ülését 1916 március 13-án tartotta, melynek elnöki megnyitó beszédében Giesswein a tudományoknak egymáshoz való viszonyát tárgyalja a nála megszokott mélységgel és szellemességgel. Ez Giesswein beszédeinek egyik legbecsessebbje.

A Szent István Akadémia ünnepi üléseit ezentúl mindig Giesswein nyitja meg; ezen megnyitó beszédek mindegyikében már megnyilatkozik Giesswein lelkülete, mely a nemzeti sovínizmustól elfordul s mindenütt a nemzetközi kapcsolatokat keresi.

Shakespeare és Cervantes halálának háromszázados évfordulója alkalmából 1917 január 21-én tartott ünnepi ülését rövid beszéddel nyitja meg, amelyben a szellem világuralmáról beszél, melynek határai nem csnek korlátok közé, mely ha barbár utódok romok alá temetik is, újból föléled, mely sohasem veszti el rinascimento csiraképességét.

Ugyanazon év április 22-én tartotta a Szent István Akadémia 2-ik ünnepi ülését, egybekötve Arany János születése századik évfordulójának ünneplésével. Giesswein az ünnepi ülést hosszabb beszéddel nyitja meg, amelynek főakkordja a nemzetközi érintkezés.

... Az igazi kulturális munka nem az elválasztásban és féltékeny elszigetelésben, hanem a kapcsolatok megteremtésében rejlik. Ez minden korra áll, de még fokozottabb módon a mienkre, melynek főproblémája éppen az, hogy a nemzeti génusz és nemzetközi kultúra között a kellő harmóniát megalkossa.

A mai kor a közlekedés terén ledöntötte az eddigi természetes határokat, a világ különféle nemzeteit közel hozta egymáshoz, de ezzel nem volt arányban a mi erkölcsi, jogi, szellemi életünk kapcsolata. A fizikai viszonylagos közelség folytán a surlódó felületek gyarapodtak s az erkölcsi és jogi egység simító és kiegyenlítő olaja hiányozván, e surlódásból oly izzó hő fejlődött, mely lángba borította a világot. A mi korunk első feladata azért megalkotni a kultúrvilág szellemi és erkölcsi egységét a materialisztikus világfelfogás helyébe, mely nem szent, hanem kizárólagos és minden mást sértő egoizmust hoz létre, oda kell állítani az eszményi célokért lelkesedni tudó ethikai világfelfogást. Ez az, ami modern kultúránkat egyesíteni tudja a multtal, a zsoltárok és próféták gondolatvilágával, a klasszicizmus formai finomságával és a kereszténység idealizmusával; és ez az, ami a különböző nemzeti génusz és a változó néppsyché mellett is a szellemi egység kapcsolatát teremti meg, amelyben testvérek lehetünk és testvéreknek kell lennünk... Minél magasabbra emelkedik a kultúra, annál kevésbé van meg az államnak, nemzetnek, bármely kiterjedt és nagyszámú legyen, a maga autarchiája sem a gazdasági, sem a kulturális téren. Egymásra szorulunk, egymásért vagyunk s minél jobban tudunk, mint nemzetek egymásért lenni, annál jobban tudjuk önmagunkat is fönttartani, fölemelni és érvényre juttatni.»

Ugyanezt a gondolatot fejtegeti a Szent István Akadémia 1920 április 25-én tartott ünnepi ülésén, melyen a keresztény kultúra lényegét fejtegeti elnöki megnyitóbeszédében.

«Minél jobban fejlődik a kultúra, annál inkább törekszik az általános emberi, a humanizmus felé, de sohasem teheti ezt az egyének és a kollektív egyéniségnek, a nemzetnek megtagadásával... Egy kultúra sem tudja annyira kidomborítani s megneemesíteni az ember individualitását, mint a kereszténység az istengyermekség s a Krisztusban való testvériség eszméjével, mely minden embert, lelki értékét tekintve, egyenlő rangra emel anélkül, hogy őt a társadalom kötelékéből kivonná, mert a társadalmi egységet és a kölcsönös alárendeltséget szintén szent kötelességgé emeli... A keresztény kultúra az egyéni öntudat egocentrizmusát a szeretet misztériumával egyensúlyozza s ebben áll az ő nagy szociális ereje. Ezzel az energiával változtatja meg a keresztény eszme nem katalizmaszerűleg, hanem folytonos, lassú, de biztos munkával a szociális strukturát, amely tekintetben a kereszténység legszebb szociális vívmányai közé tartozik a rabszolgaságnak, mint intézménynek az eltörlése és a nő emancipációja. S ezek a nagy tettek, melyeket a keresztény kultúra megábrándítás nélkül vitt végbe, azt a biztos reményt keltik bennünk, hogy korunk egyéb nehéz szociális problémáit is a megoldáshoz vezeti. Ezek mindenek előtt az osztályok és a nemzetek és a fajok közötti harmóniának a megvalósítása és ebből kifolyólag a népek szövetsége... A világháború egyfelől és a bolsevizmus másfelől eléggé mutatja, hogy a kulturális fejlődésnek magasabb eszmékre van szüksége, eszmékre, melyek az osztályok és fajok természetes surlódásait elsimítják és az emberek közti fizikai és szellemi különbségeket, melyek szükségesek és mintegy gondviselészerűek, harmóniába foglalják össze. Surlódások mindig lesznek és kell hogy legyenek, mert surlódás nélkül nincs mozgás, de a surlódásnak nem szabad oly mérvűnek lennie, hogy belőle tengelyégés származzék... A keresztény kultúra az igazán egyetemes kultúra. Egyetemes azért, mert minden faj, nemzet, államforma, stíl fölött áll. Egyiket sem rontja le, de mindegyiket megneemesíti, nem olvasztja össze a fajokat és nemzeteket — mert mindegyiknek természetadta tehetségei és hivatásai vannak, mint a zenekarban a különféle hangszereknek — s a keresztény kultúra az, mely őket összehangolja.»

Giessweinnek minden esetre egyik legnagyobb érdeme a nemzetközi kapcsolatok és összeköttetések ápolása s ezek révén a magyar tudományosság bekapcsolása a nemzetközi szférába, a magyar viszonyok megismertetése a külfölddel. Giessweinnek ez irányú működése megérdemli, hogy ezzel külön is foglalkozzunk. Giesswein, miként már fentebb említettük, résztvett 1894-ben a katolikusok harmadik nemzetközi kongresszusán Brüsszelben s ott előadást is tartott; épígy résztvett 1898-ban Párisban tartott nemzetközi filológiai kongresszuson, melyen a nyelvészet eredményeiről (*Les progrès de la linguistique*) tartott előadást. 1899-ben résztvett az osztrák keresztényszociálisták által rendezett keresztényszociális kurzuson Bécsben.

1901-ben Rómába zárandokol, 1904-ben pedig a Szentföldre. 1907-ben hatheti tanulmányutat tesz Egyiptomban. 1908-ban a lourdesi jelenés ötvenedik évfordulóján országos jellegű zárandoklatot vezet Lourdesba. Ugyanezen év október havában résztvesz Londonban az első nemzetközi morál-pedagógiai kongresszuson. Ezen a kongresszuson a különböző világfelfogások heves harcot vívtak egymással a vallás és az erkölcs egymáshoz és az iskolához való viszonyáról. Giesswein felszólalása ebben a heves vitában nagy hatást ért el.

«Én — mondotta — most az erkölcsi és vallásos nevelés kérdését nem mint teológus, hanem mint szociológus akarom vizsgálat tárgyává tenni. A nevelés kétségkívül szociális feladat és pedig egyike a legnagyobb és legfontosabb szociális feladatoknak. Összekötő kapocs mult és jövő között. De ha a nevelés szociális munka és feladat, akkor az annál tökéletesebb fog lenni, minél több szociális erőt tudunk érdekében megmozgatni. Már pedig a vallás egyáltalán és különösen a kereszténység kétségkívül egyike a leghatalmasabb szociális erőknek. Azért ennek a tényzőnek a kikapcsolása a nevelés szempontjából mindig jelentékeny erővesztéséget jelent. A nevelést nem szabad egyoldalúlag tisztán állami szempontból felfogni, az egyszersmind a társadalomnak és a családnak érdekéhez tartozik. Általánosságban áll az, hogy az iskolai nevelésnek minél szorosabb összefüggésben kell lennie a családi neveléssel, ez pedig, ismét általánosságban beszélek, vallás-erkölcsi jellegű szokott lenni. A nevelésnél is arra kell törekednünk, hogy a szociális erők harmónikus összműködését biztosítsuk. Legyen itt állam, család, társadalom, vallás egymásnak támogatója s ne rontsa le az egyik azt, amit a másik épít.»

1909-ben a Skandináv félszigeten különösen a szociális viszonyokat tanulmányozza.

1910-ben résztvesz Luganóban a nemzetközi munkásvédelmi konferencián, majd a XVIII. nemzetközi békekongresszuson Stock-

holmban, melyen mint a magyar békeegyesület elnöke hatásos beszédet mondott; ugyanezen évben résztvett az Anversben (Belgium) tartott III. nemzetközi nevelésügyi kongresszuson.

1911-ben Newcastleben (Angolország) résztvesz a kath. nagygyűlésen.

1912-ben Bécsben a Leo-Gesellschaft meghívására előadást tart «a világnyelvmozgalmakról», a Friedensvereinban pedig «A pacifizmus a szociológia szempontjából» cím alatt. Ugyanezen év őszén tevékeny részt vesz a Bécsben tartott eucharisztikus világkongresszuson, melynek több szakosztályában ismételten felszólalt s külön előadást is tartott e címen: «Jellemképzés és valláserkölcsei nevelés»; a Canizius-templomban pedig esperanto nyelven szentbeszédet mondott. Szeptember végén Genfben résztvett a XIX-ik nemzetközi békekongresszuson, majd Krakóban az esperantokongresszuson.

1913 április 17-én Amerikába utazik a Lake Mohong békekonferenciára, melyen Magyarországot képviseli és angol nyelven előadást tart: «A kereszténység és a békemozgalom» cím alatt. Ez alkalommal meglátogatta a Newyorkban élő honfitársainkon kívül a nagy magyar telepeket: Cleveland, Pittsburg, Bridgeport, New-Brunswick, Buffalo. Mindenütt előadásokat tartott a magyaroknak, hogy őket a magyar hazához való hűségben megerősítse. Természetesen felhasználta a kedvező alkalmat arra is, hogy a magyarországi kivándorlás kérdését és az amerikai magyarok szociális viszonyait tanulmányozza. Június közepén jött vissza s résztvett Budapesten a nők világkongresszusán, melyen a leánykereskedelemről tartott előadást. Augusztusban Metzben résztvett a német kath. nagygyűlésen, melyen a magyar katolikusok üdvözlését tolmácsolta. Majd Hágába utazik a XX. nemzetközi békekongresszusra, melyen beszédet mond és fölveti azt az eszmét, hogy a kongresszus ne csak a nemzetközi döntőbíróság, hanem a nemzetközi szociális és gazdasági kérdésekkel is foglalkozzék.

1914 január havában Bécsben előadást tart a békeegyesületben és az esperantoegyletben. Márciusban a németországi békeegyesület fölkérésére bejárja Németország nagyobb városait s Berlin, Frankfurt, Mainz, Köln városokban előadást tart a békemozgalomról.

A háború kitörése egy csapással elszakította Giessweint a külföldtől. Maga írja: «Semmi sem volt reám nézve lesújtóbb a világháborúnak kipattanásakor, mint az a tudat, hogy a kultúremberiség nagy részétől egy csapásra elkülönítve éreztem magamat. A végzetes napokon a csehországi Karlsbadban időztem és ép arra tettem előkészületeket, hogy onnan a jubiláris (tizedik) esperanto világkongresszusra Párisba induljak s aztán annak végez-

tével a belgiumi Liègebe menjek, hová pacifista papok világkongresszusára hívott meg a város püspöke. A testvérülés ünnepére készültem s egyszerre csak azon vettem észre magamat, hogy testvéreimtől egy minden földrajzi akadálnál áthatolhatatlanabb korlát választott el. Mintha csak ezer meg ezer rokongondolkodású szellemi testvéremet egyszerre elvesztettem volna.»¹

Mindazonáltal a háború alatt is fenntartotta az összeköttetést a semleges és a szövetséges államok társadalmi mozgalmával.

1915 májusban az osztrák női szavazójog-bizottság által fölkérve előadást tart Bécsben a háború szociális tanulságairól. Júniusban pedig Bernbe utazik a békeegyesületek nemzetközi központi irodájának értekezletére, melyen Magyarországot egyedül Giesswein képviselte.

A Hágában 1915 április havában összejött pacifisták megalakították a tartós béke központi szervezetét, amelynek végrehajtó-bizottságába Giessweint is beválasztották. Ez a végrehajtó-bizottság december 25-én ült össze Bernben, ahova Giesswein is kiutazott (ez évben már másodszor, ami az akkori utazási viszonyok között valóban actus heroicus számba ment) s az értekezleten szakreferatúmot adott elő az asszociációról, mint szociális erőről a nemzetközi jogban, amely német, francia és angol nyelven jelent meg. (Sociologische und Geschichtsphilosophische Bemerkungen zur Organisation der Zwischenstaatlichen Beziehungen.)

1915 folyamán még Münchenben is megfordult, ahol egy öttagú bizottság Várady Árpád kalocsai érsekkel az élén tartott értekezletet osztrák és német kiküldöttekkel a török birodalomban működő keleti missziók ügyében. Az értekezlet Giesswein felszólására különösen kíváncsúnak tartotta, hogy a magyar katolikus egyház befolyása érvényesüljön Keleten, ahol a magyar testvérm nemzet iránt viseltetnek a legtöbb bizalommal és rokonszenvvel.

Ezen értekezlet hatása alatt még ugyanazon év őszén nagyobb-szabású gyűlés volt Budapesten a Szent István-Társulatban a keleti missziók ügyében, melyen Schmidlin, a münsteri egyetemen a misszió-tanszék professzora és a később tragikus véget ért Erzberger centumpárti képviselő is résztvettek s előadást tartottak.

1917 július havában résztvesz a tartós béke szervezetének tanácsülésén Krisztiániában. Hazajövet Berlinben az imént említett Erzbergerrel tanácskozik arról, miként lehetne a háborút mielőbb befejezni egy kölcsönös megegyezésen alapuló békével. Még ugyanez év novemberében Bernbe utazik ugyancsak a tartós béke szervezetének szakosztályi ülésére.

1918-ban résztvesz a Nemzetközi Kath. Unió által egybe-

¹ Giesswein : Háború és béke között. Budapest, 1921. 23. l.

hívott konferencián Zürichben, amely főleg Giesswein sürgetésére kimondotta, hogy minden nemzet kebelében alakuljon meg egy keresztény elveken alapuló nemzetközi jogot ápoló egyesület és hogy az Unió készítse elő egy nemzetközi keresztényszociálista kongresszus összehívását.

1920-ban Lengyelországba utazik a budapesti kereskedelmi kamara és magyar-lengyel egyesület küldöttségével, hogy úgy a szellemi, mint a gazdasági életet szorosabb viszonyba hozza a két testvérnemzet között.

1921-ben Bécsben résztvesz a Sutner és Fried emlékünneplén, a nők nemzetközi szövetségének kongresszusán pedig beszédet mond. Ugyanezen évben Prágában az esperanto világkongresszuson nagy szerepet játszik, Grácban pedig az Ika (Internacio catholica) szervezet kongresszusán vesz tevékeny részt.

1922-ben Prágában a népek szövetségét előkészítő ligának plenáris ülésén, Londonban pedig a békekongresszuson szerepel. A békekongresszus befejeztével nagy háborúellenes tüntetés volt a Hyde-parkban, 12 emelvényről beszéltek a tüntetők ezreihez, a szónokok között volt Giesswein is. Luxemburgban a katolikus internacionale kongresszusa Giessweint az Ika egyik elnökévé választotta. Bécsben résztvett az interparlamentáris konferencián, majd a Marc Sagnier vezetése alatt álló keresztény demokraták nemzetközi kongresszusán. Ezen kongresszus Giesswein előadásának kapcsán azon óhajának adott kifejezést, hogy a papság kiképzésében nagyobb figyelemmel legyenek a középkor nagy theológusainak (Aquinoi Szt. Tamás, Vittoria, Suarez) ama tanításaira, melyek alapját képezik a nemzetközi jog kialakulásának és így a népszövetségi eszmének. Heyman belga szenátor indítványára a kongresszus megbízta Giessweint, hogy erre vonatkozólag francia és német nyelven propagandairatot szerkesszen. Majd Hágába utazik, ahol a békeegyesületek központi szervezete tanácsulést tart, hogy mozgalmat indítson a békeszerződések revíziójáért. Ugyanekkor a nők békeligájának kongresszusán beszédet mond és holland nyelven tolmácsolja a magyar nemzet háláját azért a szeretetért, mellyel a hollandok a magyar gyermekeket körükbe fogadták és ápolják.

1923-ban Prágában előadást tart a békemozgalomról. Ugyan-ezen évben a bajor Centrum meghívására Münchenben előadást tart «Világpolitika és demagógia» cím alatt. Badeni Freiburgban a keresztény demokraták nemzetközi kongresszusán, Konstanzban pedig az Ika kongresszusán vesz tevékeny részt, mindegyiken gyakran felszólalva.

1923 őszén utolsó európai útját végzi. Először Hágába utazik a Népszövetségi Liga tanácsülésére, melyen kivüle hazánkból még

Paikert Alajos, a Külügyi Társaság igazgatója, és Póka-Pivny főtítkár vett részt. Mindhárman ismételten sürgették a lecsatolt részekben lakó magyarság sérelmeinek orvoslását.

Hágából Angliába ment a Readingban tartott katolikus konferenciára, amelynek főcélja volt, hogy a kath. Egyháznak és papságnak hivatását a nemzetek szövetségének jövő kialakulásában fejtegesse. Giessweint a rendező-bizottság arra kérte fel, hogy «A kath. theológia és a nemzetek szövetségének eszméje» cím alatt tartson előadást. Ez volt Giesswein utolsó nyilvános szereplése. Október végén ért haza, november 15-én már elköltözött nagy lelke abba az országba, ahol már nincs szükség nemzetek szövetségére, békeligára, mert ott az örök béke és az örök szeretet uralkodik.

A readingi kongresszusról írt beszámolóját néhány nappal halála előtt küldötte el a «Catolica mondo» szerkesztőségének esperanto nyelven. (Ez meg is jelent 1924-ben.)

* * *

Külön kell foglalkoznom Giesswein működésével a szociális téren, amely kétirányú: tudományos és gyakorlati. Giesswein irodalmi munkásságával a magyar szociológusok között elsőrangú tekintély lett. Munkáit nemcsak a szociológiai irodalom teljes ismerete, nemcsak finom és mindig tárgyilagos kritikája, mellyel a különböző nézetek gyengéit és tévedéseit felfödi anélkül, hogy másokat sérteni vagy megalázni szándékozna, nemcsak nagy szintetikus érzéke, mellyel fölismeri és értékelni tudja a társadalmi fejlődés hatóerőit, megtalálja az áthidalásokat, az összekötő kapcsokat, a kiegyenlítő és kibékítő vonásokat, hanem ezeken kívül nemes emberszeretete és mélységesen keresztény világnézete is jellemzik.

Giesswein szociológiai munkáiban a spirituális irányzat követője. A szociológiai kérdések gyökereihez kiváltképpen három munkája hatol: a «Történelembölcselet és szociológia» (Budapest, 1904.), a «Társadalmi problémák s a keresztény világnézet» (Budapest, 1907.) s az «Egyén és társadalom». Székfoglaló értekezés a Tud. Akadémián. (Budapest, 1915.) E három nagyszabású munkáját Kiss Albin «A magyar társadalomtan története» cím alatt megjelent műve alapján ismertetjük.

A «Történelembölcselet és szociológia» első részében a történelem, majd a bölcselet s végül a szociológia fogalmi körét igyekszik megállapítani. A mű igazi értékét azonban a szociológiai elméletek terepszemléje s kritikája képezi. Gondosan szemügyre veszi a naturalista rendszereket s három csoportra osztva (környezet hatás = mesológikus irányzat, biológiai elmélet s történelmi materializmus) mélyreható tanulmányokban mutatja ki azok fogyatkozásait.

A mesológikus rendszer előfutárának Ibn Khaldunt, a XIV. századbéli arab bölcselőt tekinti ; igazi megalapítójának Helvetiust, pontos formulázójának Mougeollet itéli. Majd, főleg de Greef «Introduction à la Sociologie» (Bruxelles—Paris, 1886.) című művének bírálata közben állapítja meg a mesológikus irány alaptévedését, amely szerint a földrajzi környezet szükségszerű kényszerítő erővel hat az emberre. Giesswein felfogása szerint a földrajzi környezet a kultúra előfeltétele és csak mint hajlamfejlesztő tényező bír a szociológiában jelentőséggel.

Az ethnológiai szempont vizsgálatánál főleg Gobineau és Chamberlain műveihez fűzi a rendszerre vonatkozó kritikai megjegyzéseit.

Az előbbi három fajt különböztet meg : a fehéret (az ária), a sárgát (a mongol) s a feketét (a néger). Az elsőt az igazi művelődésre képes fajnak tekinti ; a másodikról az a véleménye, hogy bár nagy akaraterővel rendelkezik, de utilitarisztikus ; a harmadikat asszonyias természetűnek tartja, de nagy művészi hajlamúnak is egyúttal. A kultúra fejlődését a három race keverékéből próbálja kimagyarázni. Chamberlain — hasonlóképen — annyira döntő faktornak véli a történeti fejlődésben a faji jelleget, hogy az egyéniséget teljesen megfosztja önálló jellegétől. (Szerinte Krisztus nem lehetett zsidó, mert az evangélium az ária szellem bélyegét hordozza magán. I. 219. l.) Giesswein velük szemben azt bizonyítja, hogy a vallásrendszerek és a kultúra jelentékenyen befolyásolják egyes népek géniuszát s így a faji, kivált a nemzeti karakter, ha nem is elhanyagolható, de semmiesetre sem primordiális tényező a társadalmi fejlődés folyamatában. A kulturális környezet befolyásának mérlegelésénél Giesswein kiváltképp Taine és Gumplovitz gondolatait veszi bonckés alá. Az utóbbi szerint : «Was im Menschen denkt, das ist gar nicht er, sondern seine soziale Gemeinschaft.» Ha ez igaz volna, nézeteltérésnek nem volna helye a társadalomban. Giesswein szerint ez a tan bizonyos circulus vitiosust teremt. Ha a közvélemény alakítja az emberek gondolkodását, nincs magyarázata a közvéleménynek, amely végelemzésben mégis csak az egyes emberek gondolatainak összegezése. A szerző ugyan csak állást foglal Le Bon rendszerével szemben is, aki elismeri ugyan az eszmék váltakozását, de azok terjedésével bizonyos hipnotikus öntudatlanságot vesz fel. Ha Giesswein konstatálja is bizonyos adott esetekben a lelki infekció megjelenését, de ezt a társadalmi fejlődés alaptörvényének nem tudja elfogadni. Ha van is bizonyos szuggesztív befolyása a milieunek, de belőle spontán szükségszerűséggel nem fejlődhetnek ki az összes emberi cselekedetek. Nem a milieu teremti meg a társadalmat, hanem éppen ez hozza létre a milieut.

Igen jellegzetesek és találók ama tételek, amelyeket Giesswein a biológikus rendszer bírálatánál megállapít Herbert Spencer tanításaival szemben.

Már Spencer maga is nagyon érzi a különbséget, amely a fizikai és társadalmi szervezetek között fennáll. Amott az öntudat csak annak egy részére koncentrálódik, emitt pedig a szervezet minden részére kiterjed. Így a kettő között vont analógiát Spencer is csak illusztrációnak tekinti. Giesswein hangsúlyozza, hogy ezek a lényegbevágó észrevételek Spencer követőinek táborában figyelmen kívül maradnak s megállapítja, hogy a biológiai rendszer sem a szerves élet kezdetéről nem nyújt világos és megokolt fogalmat, sem pedig a biológia s a társadalmi élet átmeneti tünetményeiről. Amint a szerves élet nem szükségszerű folyománya az anyagnak és erőnek, ugyanígy az ethikai s a szellemi élet sem a biológiának. A művelődés nagy kategóriái (pl. az evangélium, az emberbaráti s hazafias áldozatkészség) a biológiai törvények ellenére a szellemi élet forrásaiból buzognak elő. Spencernek az is nagy hibája, hogy túlságosan elmerül a vad népek ethnológiájában s a művelt emberek pszichológiáját szeme elől téveszti.

Marx rendszerét, a történelmi materializmust, hasonlóképen tiszta s megdönthetetlen logikával tekinti át, kimutatván, hogy a gazdasági faktor, ha *conditio sine qua non*-ja is a földi életnek, távolról sem *causa efficiens*, amely a létformákat egyedül megmagyarázni képes lenne. A kultúrát sokszor az emberek egyenesen a gazdasági érdekek ellenére küzdötték ki. De másrésről az is kétségtelen, hogy az önfenntartási ösztön pusztá szolgálatára magukat az éhező tömegeket sem tudja kielégíteni.

Miután a szerző a mű első részében felfedte mindama fogalmi elemeket, amelyek a naturalista rendszerekben történelmi determinizmusra vezetnek, a második részben azon eszméket sorakoztatja elénk, amelyek az ő felfogása szerint eleven hatóerőkként munkálkodnak az emberiség fejlődési folyamatában. Ilyen 1. a vallás eszméje. Hivatkozik a történelmi multnak arra a szembeszökő tanuságára, hogy emberi lélek nem élt és működött a földtekén a transzcendentális fogalmaknak és érzéseknek legalább is valamelyes rudimentális formája nélkül. Marx a vallásban a gazdasági tényezők szükségszerű felépítményét fődözi fel. Spencer pedig ugyanezt animista illúzióknak nézi. Ám az a sok áldozat, amelyet a vallás kedvéért hoztak meg a népek, sem a gazdasági tényezőtől, sem az emberi szellem tévelygéseiből le nem vezethető. Ellenkezőleg, ha a vallást reális értéknek nem tekintjük s kikapcsoljuk a történelemből, alig marad ott egyéb hátra, mint a durva ösztönök uralma: rémtettek, amelyek tanulmányozására kár és bűn lenne az időt fecsérelni. Ilyen továbbá 2. az ethikai eszme. Az emberi

természet egyik lényeges és univerzális sajátja az igazság érvényesülésére vonatkozó törekvés. Ez is eleven erőként hullámszik a történelemben, amelynek öntudatra emelkedéséről a régi világ kulturális hagyatékai kézzelfogható formában tanuskodnak. A történelmi determinizmus eme kultúrerő híján csak a vak fatalizmust, a jónak a kellemessel való azonosítása pedig a jog és igazság felforgatását eredményezheti. Ugyancsak 3. a szociális eszme. Ennél a tételnél az individualizmus és a kollektívizmus túlzásait utasítja vissza, amelyek helyes egyensúlya adja meg a természetes fejlődés kritériumait. Hangsúlyozza itt főleg az akarati szabadság fenntartásának mellőzhetetlenségét, amelyet a kollektívizmus kétségbevon s az individualizmussal egyetemben elutasítani törekszik. Stirner, Nietzsche individualizmusa pedig, mint antiszociális tényező, szükségkép anarchiára s a Dsingisz kánok despotizmusára vezet. Az abszolút kollektívizmus és individualizmus nem ad teret sem a szabadságnak, sem a hazaszeretetnek, amelyek pedig szintén a szociális eszme fogalmi köréhez tartoznak. A hazaszeretet nem csupán a föld és nép szeretete, hanem mindazon dicső és nemes dolgoké is, amelyeket az ősök műveltek. Tehát a szellem köteléke nyomul itt előtérbe az anyag köteléke helyett. Igazi felértése csak ethikai alapon történhetik. Nemkülönben 4. a kulturális eszme. Megállapítja, hogy a kultúra sem a fajhoz, sem a helyhez nem fűződik. Fejlődésénél nem csupán gazdasági, hanem ethikai szempontok is érvényesülnek. Az igaz és szép érzéke nélkül tudomány és művészet el nem képzelhető. Végül hangsúlyozza a metafizikai fogalmak elismerésének szükségességét mind a történelmi, mind a szociológiai kutatásoknál, mert hiszen a történelem folyamában végelemzésben a metafizika kristályosodik meg s a dolgok valódi értelmét csak ennek segítségével lehet felderíteni. Nélküle csak sterilizált tudományok léteznek, amelyekből kiölték a fenntartó elemet. Véggkövetkeztetése: amit a pozitívizmus kiölt a történelemből, az éltető lelket, azt csak a történelem metafizikája adhatja vissza.

«A társadalmi problémák s a keresztény világnézet» című művében a materialista s idealista felfogás kiegyeztetését tűzi ki feladatul. A szociológiai elméletek főfogatkozását abban látja, hogy az individualizmus vagy a kollektívizmus gondolata jut túltengésbe bennük. Azok az írók, akik a számos irányban válsággal vívódó nemzetgazdasági élet problémáival foglalkoznak, nagy hajlandóságot mutatnak arra, hogy világnézetüket az ökonomiai törvényszerűségek alapjára fektessék. Az emberi természet emelkedettebb, de főleg axiológikus elemeinek figyelmen kívül hagyása itt erősen az individualizmus javára billenti le a mérleget. A kollektív rendszerek viszont igen sokszor az ellenkező végletbe csapnak. Amennyiben az utóbbiak álláspontjuk helyessége érdekében az ősi

keresztény állapotokat és felfogást is megidézik, a szerző mélyreható kritikával boncolja szét a félreértett történelmi dokumentumokat s kimutatja, hogy azok nem a társadalmi formák felforgatására, hanem a szívek belső reformjára vonatkoznak s bennük a fősúly az alázatos lélekre s az eszményi szeretet érvényesítésének kötelezettségére esik. Aki tehát akár a hegyi beszédben («Boldogok a lelki szegények . . .»), akár az első keresztények életében, akár a szentatyák (szent Ciprián, Alexandriai Kelemen, Lactancius, szent Vazul, Aranyszájú szent János, szent Ambrus, szent Tamás stb.) nyilatkozataiban a kizárólagos kollektívizmus elméleti vagy gyakorlati apológiáját fődözi fel, nem pillantja át az egész keresztény felfogás horizontját, amely nem a magánvagyon, hanem a vele üzőtt visszaélések ellen foglal állást, amely a maga eszményi céljainak megvalósítását sem a kapitalizmus, sem a kollektívizmus gondolatához nem kötheti.

Az individualizmus és kollektívizmus ellentéteit tehát csak a teljes emberi természettel számoló keresztény világnézet tudja áthidalni. Az egyenlőség nehéz problémájának megoldásához ugyancsak a keresztény életfelfogás adhatja meg a szilárd alapot, hangoztatva az etikai egyenlőséget a természettudományok azon megállapításával szemben, hogy a természet irtózik az egyenlőségtől. (Garofalo.)

A munka fogalmi körét hasonlóképp a keresztény eszmerend tudja megtisztítani a hozzátapadt materialista elemektől. Nemcsak azért, mert a munkát, bármely mechanikai jellegű is, a lélek tevékenységének vallja, hanem azért is, mert azt erkölcsi kötelességnek is tekinti. Peabody szerint Jézus nem a munka mechanikájának, hanem a lélek dinamikájának a mestere. A munkában rejlő erkölcsi érték hangsúlyozása mentheti meg egyedül a munkást az ökonomiai világnézet alapján fenyegetőleg kísértő modern rabszolgaságtól.

Az «Egyén és társadalom» című értekezésében kiváltképp az egyéniség kialakulásának problémájával foglalkozik. Tiszteletreméltó felkészültséggel cáfolja azokat az elméleteket, amelyek az egyéniséget akár a földrajzi tényezők, akár a faji jelleg, akár a pszichikai vagy szociális milieu közvetlen teremtményeinek tekintik. Különös érdekességet kölcsönöz a műnek, hogy a benne megvívott szellemi tornát nem a spiritualizmus, hanem a naturalizmus talaján bonyolítja le, amennyiben igénybe vett szellemi fegyvertársai jóformán mind a természettudományi álláspont képviselői s az ő nyilatkozataik vagy gyakorlati tanulmányaik révén mutat rá, ama qualitas occultára, amely az egyéniségnek — az összes s kellő mértékig méltányolt befolyásoló tényezők ellenére is — örök sajátja marad.

Szociológiai munkái közé tartozik: «Keresztény szociális

törekvések a társadalmi és gazdasági életben» (Budapest, 1913.), melyben az 1910—11-ik év telén a budapesti egyetemen a Magyar Társadalomtudományi Társulat megbízásából tartott előadásait teszi közzé. Ezen munkájának tárgya a gazdasági individualizmus és szocializmus ellen való keresztény reakció ismertetése négy fejezetben. Az első «Az angol keresztényszocialisták» (Carlyle, Ruskin, Toynbee); a második «A keresztény szociális mozgalom német földön» (Ketteler és követői); a harmadik «A keresztény szociális mozgalom Franciaországban» (Le Play szociális elméletei); a negyedik «Újabb fejlemények» cím alatt ismerteti a svájci keresztényszociális mozgalmat, Manning bíboros keresztényszociális működését és a XIII. Leó pápa munkáskörlevelének hatását.

A magyar keresztényszociális mozgalomról, amelyet ő kezdeményezett, ő hívott életre, a bevezetésben csak ennyit mond: «Hazánk területére a keresztényszociális mozgalom csak mintegy 15 év előtt köszöntött be; ezt majd írja meg az, ki azt minden személyes vonatkozás nélkül, teljes történelmi objektivitással tárgyalhatja».

Ez a pár szó a keresztény szerénységnek nagy embereknél is ritka megnyilatkozása.

* * *

De miként említettem, Giesswein nemcsak elméletileg foglalkozott a társadalmi kérdéssel, hanem a gyakorlati életben is nagy energiával és lelkesedéssel vette ki részét a társadalmi munkából.

Giesswein alapította Győrött az első keresztény munkásegyletet, amellyel kapcsolatban 1898-ban fogyasztási hitelszövetkezetet is létesített. Midőn 1898-ban Budapesten megalakult a keresztény szövetkezetek központja, Giessweint alelnökké választották. A központ által rendezett kongresszusokon gyakran felszólalt s az 1901-ben Győrött tartott országos szövetkezeti értekezleten előadást tartott a szövetkezeti ügyről. 1899-ben résztvett az osztrák keresztényszocialisták által rendezett kurzuson. Az ő sürgetésére Budapesten is rendeznek ilyen kurzusokat 1901-ben és 1903-ban. Az első «A munkásvédelemről», a másikon pedig az elnöki megnyitóbeszédén kívül «A munkásegyletekről» tartott előadást.

Giesswein szívvél-lélekkel csatlakozott a néppárthoz, melynek programjával 1905-ben képviselővé választották a mosoni kerületben; igazán idealista lélekkel remélte, hogy a néppárt csakugyan a nép — e szót a legtágabb értelemben véve — érdekeit fogja védeni és előmozdítani. Mert Giesswein lelkét már azidétt megfogta az a szociális gondolat, melytől azután többé sohasem szabadult, hogy *a szociális igazságosság az egyedüli orvosszere a szociális bajoknak, egyedüli megoldása a szociális kérdésnek*; de viszont azt is észre-

vette, hogy ettől a szociális igazságosságtól a mai társadalmi berendezkedés még nagyon is távol áll. Ő tehát, mikor a néppártba belépett, ettől várta ennek a mindenesetre nagy gondolatnak megvalósítását. Lassankint azonban belátta, hogy csalódott; hogy a néppárt más politikai kérdéseket fontosabbnak tart, mint a szociális igazságosság kérdésének konkrét alakban való tárgyalását, főleg pedig meggyőződött arról, hogy a néppárt inkább csak a falu népével törődik, ahonnét szavazatait nyeri, nem pedig a városi munkásnéppel, holott Giessweinnek éles tekintete észrevette azt is, hogy a társadalom irányítása a közeljövőben már a városi munkásnép kezébe fog kerülni. Ezért Giesswein a keresztény munkások szervezéséhez, a keresztényszocialista egyesületek alapításához fogott. Bejárta úgyszólván az ország minden nagyobb városát, ahol gyűléseken szónokolt, agitált, a keresztény munkások tömörítésén fáradozott.

1905-ben, néhány hónapra képviselővé történt megválasztása után megalapítja a keresztényszocialista egyesületek szövetségét, melynek hivatalos lapja, az «Igaz Szó», szintén az ő közreműködésével és anyagi támogatásával indult meg.

A szövetségnek 1908-ban a kath. nagygyűléssel kapcsolatban megtartott közgyűlésén kimondották egy ker. szocialista politikai párt megalakításának a szükségességét. A néppártból mindazonáltal csak 1910 január 20-án lépett ki. Maga ez a két dátum is mutatja, hogy Giesswein csak nagynehezen határozta el magát erre a lépésre; jól tudta, hogy ezzel igen nagy fájdalmat okoz vezérének, a Szent István-Társulatban pedig elnökének, Zichy Nándor grófnak, aki valóban feljajdult az «Alkotmány» vezércikkében (mintha tört döftek volna szívembe — írta). De Giessweinnál a meggyőződés mindig oly erős volt, hogy azért, ha kellett, mindent fel tudott áldozni. Viszont Zichy Nándor gróf nagy lelkét bizonyítja, hogy bármennyire fájt is neki Giesswein kilépése a néppártból, a Szent István-Társulat körében sohasem érezte ezt vele, tovább is zavartalan harmóniában dolgoztak együtt.

A néppárt az ugyanezen év júniusában tartott képviselőválasztáskor Giessweinnal szemben ellenjelöltet akart állítani, de mikor meggyőződött arról, hogy a kerület papsága egyhangúlag Giesswein mellett kitart, ettől a szándékától elállott s Giesswein 522 szótöbbséggel győzött a munkapárti jelölttel szemben.

Az országgyűlés megnyitása után Giesswein sürgős interpellációban felszólítja a kormányt, gondoskodjék arról, hogy a törvényhozás tiltsa el a fehér fosztnak ipari alkalmazását. Giesswein sürgetésére még ugyanazon évben elkészült a fehér foszfortilalomról szóló törvényjavaslat.

Egyébként is Giesswein a képviselőházban minden szociális

vonatkozású törvényjavaslat tárgyalásában tevékeny részt vett. Munkabérek, munkáslakások, sztrájk, munkaidő, női és gyermekmunkások, éjszakai munka stb. kérdésekben mindig felszólalt s felszólalásai elárulták nemcsak a munkások, a kisemberek iránt való nagy szeretetét, hanem a tárgyalt kérdés alapos ismeretét is. Ezek a munkáskérdésekben történt parlamenti felszólalásai épúgy, mint a különböző munkásegyesületekben és kongresszusokon mondott beszédei föltárják előttünk az ő nagy tájékozottságát a szociológia világirodalmában, de egyszersmind a külföldi szociális törvényhozás és intézmények körében is.

A háború kitörése óta Giesswein lelki világában jelentős változás állott be. Ő már a háború előtt is pacifista, a békének apostola, a békeegyesület elnöke volt; már a háború előtt is résztvett a békeegyesületek nemzetközi konferenciáin; annak idején a békeegyesület alapítójának, Suttner Berta bárónőnek személyes ismerője volt, épígy Friedrich Wilhelm Foerster müncheni egyetemi tanár, híres szociálpedagógussal is nemcsak személyes ismeretségben állt, hanem az ő műveinek legszorgalmasabb olvasója, elveinek lelkes követője. A háborút a földön a legnagyobb rossznak, a legnagyobb szerencsétlenségnek tartotta, amelynek elhárítására, megszüntetésére vagy legalább is megrovidítésére minden eszközt meg kell ragadni. S ebben a meggyőződésében annyira következetes volt, hogy a háború elején egy baráti összejövetelen kijelentette, hogy ő nem ír alá hadikölcsönt, mert nem akar hozzájárulni a háború folytatásához. Ő tehát már a háború kezdetén, amikor a háború pszichozisa az egész társadalmat narkotizálta, mely állapotot a nemzeti sajtó csak folyton hatványozott, szembe találta magát az egész magyar társadalom felfogásával. De kezdetben ezt az ellentétet csak Giesswein érezte, mert volt annyi politikai érzéke és okossága, hogy nem szállt szembe az egész nemzet lelkesedésével. Nem izgatott a háború ellen, bár azt elítélte, hanem inkább igyekezett a háborús viszonyok között is szolgálni nemzetének. 1915-ben az Országos Hadsegítő-Bizottság fölkérésére előadást tart e címen: «A háború társadalomtudományi szempontból». Ugyanezen évben a Tudományos Akadémia nyelvészeti osztályának felkérésére az orosz hadifogolytáborokban összehasonlító nyelvészeti és néprajzi kutatásokat végez. Ugyanez év őszén, születésének hatvanadik évfordulóján 5000 koronás alapítványt tesz, melynek kamatai kétévenként annak adandók ki, aki hazánkban legtöbbet tett a békéért. 1916 februárban a győri Kisfaludy-körben előadást tart a rokkantügyről és a betegápolásról. Amikor teheti, ki-kimegy a semleges külföldre, Svájcba, Hollandiába, hogy a nemzetközi pacifista mozgalmakban résztvegyen s a külföldi rokonlelkekkel fenntartsa az összeköttetést.

Sajnos, a háború befejezése csak húzódott, a narkotizált közvélemény kezdett fölébredni a narkózisból ; a sajtó és a politikai világ egyrésze défaitista irányba terelődött, minden nemzetbontó és destruktív irányzat háborúellenes hangulat keltésével igyekezett magának népszerűséget szerezni. Mind a békét hirdetik, de nem azzal az eszményi meggyőződéssel, mely Giesswein lelkét hevítette, hanem a béke jelszava náluk csak arra szolgált, hogy eltitkolják alkotmány és nemzetrontó céljaikat.

Giesswein saját eszméit hallotta azon tábor minden szögletéből felhangzani, amelytől az ő lelke mindig távol állott. A radikálisok, a szociáldemokraták, a szabadkőművesek, a galilaeisták mind pacifisták lettek, mind a béke himnuszát zengték, annak a békének a himnuszát, melyért Giesswein akkor is küzdött, amikor ezek még a háborúra úszítottak vagy a háború zajában titokban kovácsolták nemzetrontó terveiket.

Nem lehet csodálni, ha Giesswein ezekkel a tényezőkkel is keresi az összeköttetést ; hisz az ő lelke előtt a béke oly nagy jónak látszott, melynek elérése végett még ingoványos talajon is meg kell kísérelni az átkelést, másrészt nem lehet tagadni, hogy míg az elméleti tudás mezején bámulatos éles volt szellemének az ereje, a gyakorlati életben nem volt meg lelkének ugyanaz a biztonsága, éleslátása, körültekintése. Giesswein tehát nemcsak közeledett felénk, hanem előadásokat, felolvasásokat is tart körökben, cikkelyeket, tanulmányokat ír folyóirataikban. Nincs egy kivetni való szó, egy elítélni való gondolat Giesswein beszédeiben, írásaiban : mindez korrekt, katolikus ; legfőlebb a helyet lehet kifogásolni, ahol gondolatait elmondotta vagy közzétette. Nemcsak a túlzó nemzeti sovíniszták, de a kath. társadalom nagy része is megütközött Giesswein eljárásán. Bizalmatlan vele szemben, kezd tőle elidegenedni. 1915-ben lejárt alelnöki mandátuma a Szent István-Társulatban. Már ekkor sokan elégedetlenek voltak s csak a hercegprimás egyenes intervenciójának sikerült keresztülvinni, hogy Giessweint újra egyhangúlag megválasztották.

A Károlyi-forradalom kitörése előtt élénk résztvesz a választói jog kiterjesztéséről folyó parlamenti vitában, kezdetben Károlyi Mihályhoz csatlakozik, majd a mérsékeltebb javaslat mellett foglal állást, amivel Károlyi neheztelését vonja magára. A Károlyi-forradalom alatt csak a katolikus autonómiai szervezkedésben vesz tevékeny részt, egyébként nyilvánosan alig szerepel. A bolsevizmus kitörésekor Győrbe megy s ott él teljes elvonultságban.

Giesswein nagy perspektívából szemlélte a világháborút s a vele kapcsolatos eseményeket. Láttá, hogy két szervezet van, amely alkalmas a háború megszüntetésére s a jövőben is a háború megakadályozására. Az egyik a katolicizmus, a másik a szociáldemo-

krácia. Azonban egyik sem szüntette meg a háborút, mert mind-egyik az ő nemzetközi szervezetének finom szálait a nemzeti érdekek szférájában lekötötte. Hiába erőlködött emberfölötti erőlködéssel XV. Benedek pápa, hogy a harcban álló nemzeteket békekötésre bírja, mikor minden egyes nemzet püspökei háborús pásztorlevelekben szították a nemzeti lelkesedést és a győzelemlátogatást. Hiába gyűléseztek a szociáldemokraták nemzetközi szervezetei Stockholmban, mikor az angol és francia szociáldemokraták az angol és francia érdekek védelmét és győzelmét tartották minden szociáldemokrata elvénél fontosabbnak.

Giesswein magasan szárnyaló lelke nem tudott belenyugodni ebbe a vereségbe, mely a világháború és az azt követő békeszerződések révén ezt a két nagy nemzetközi szervezetet érte. Meggyőződése volt, hogy Európa tartós békéjét csak a katolicizmus és a szociáldemokrácia biztosíthatják. Ezt a kettőt egymással összehozni, kibékíteni, harmónikus együttműködésre vezetni — volt Giesswein utolsó éveinek törekvése. Mindenesetre nagy gondolat, melyet ha megvalósíthat, az európai kultúra legnagyobb jótétevője gyanánt fogják tisztelni.

«A szociális kérdés — írja Giesswein 1920-ban «Kereszténység és szocializmus» című tanulmányában — nemcsak gazdasági kérdés, hanem az igazságosság keresése, tehát erkölcsi kérdés. És íme, ez az a platform, ahol a szocializmus a kereszténységgel találkozik s ezen a platformon kell a megértést megtalálnia a mai kor legelterjedtebb szocialisztikus szervezetének, a szociáldemokráciának és a kereszténységnek, nevezetesen a ma is legeggyetemesebb és valójában internacionális valláserkölcsei szervezetnek, a katolicizmusnak. Nézetem szerint a megzavart világ békéjét ennek a két világszervezetnek kölcsönös megértése hozhatná helyre. Az egyik az Egyház, az ő ma is hatalmas erkölcsi erejével, a másik a szociáldemokrácia, gazdasági szervezkedésével adhatná meg azt az alapot, amelyen a népek szövetsége fölépülhetne. Hisz mindannyian beláthatjuk, hogy a kapitalisztikus, militarisztikus és diplomatavilág sem XV. Benedek pápa, sem Wilson elveit nem veszi be. Azért mondott csütörtököt a versaillesi és saint-germaini béke és még inkább a neuilly-i vagy trianoni. A népek jogaiért a háború folyamán a római pápa, a tartós béke hágai központi szervezete, a szociáldemokraták stockholmi és zimmerwaldi tanácskozásai keltek síkra. Ennek a négy szervezetnek meg kellene egymást találnia, hogy a népek békéje létrejöhessen.

És ne gondolja senki, hogy ez lehetetlenség. A katolicizmus gondolkozó főiben mindig nagy volt a szociális érzés. «Krisztus a földi javak aránytalanságának kiegyenlítésére is alapította Egyházát, ahova a gazdagokat is befogadja azon föltétel alatt, hogy a szegényeknek szolgájanak s megparancsolja, hogy a bőség pótolja ki a hiányt s a szükségben szenvedőknek mintegy jogot ad a vagyonosok fölöslegére.» Ezeket a szavakat nem egy szociáldemokrata mondja, hanem a napkirály udvari szónoka, Bossuet.

Kevesen tudják azt, hogy az erősen szociális érzelmű nagy mainzi püspök, Ketteler, mintegy szellemi válrokonságban volt Lassalle Ferdinándal és hogy ép azért, minden egyéb ellentét dacára, mély tisztelettel nyilatkoznak egymásról, bár személyesen talán sohasem érintkeztek. Ketteler szociális munkáiban nem egyszer Lassalle szociálpolitikai elveire támaszkodik s viszont Lassalle az ő utolsó agitációs beszédében szocialista

munkások gyülekezetében nagy elismeréssel, szinte elragadtatással beszélt Ketteler könyvéről.

Hasonló volt néhány évtizeddel utóbb Manning bíboros működése Angolországban. Ő az 1889. évi angol dockmunkások nagy sztrájkja alkalmával a munkások jogos követelményeinek szószólója volt s midőn emiatt arról vádolták, hogy a szocializmussal tart, azt mondotta: Ej, bizony én azt nem is tudtam. Amit mások szocializmusnak mondanak, az előttem keresztény kötelesség. . . . Itt az ideje, hogy a szocializmus annak tudatára ébredjen, hogy jószándékú törekvéseinek elérésére hamis rendszerhez folyamodott. Vesse le a materializmus bénító bilincseit. Ne próbálkozzék a vér- vagy tűzvörös bosszút és haragot lehelő internacionáléval. Nekünk a krisztusi szeretet internacionáléjára van szükségünk, melyet azonban én sem a fehér, sem a zöld színnel nem akarnék jelezni, legfőlebb a szivárványnak egymást kiegészítő összes színeivel. Itt az ideje, hogy az erkölcsi és gazdasági világszervezetek megértsék egymást: ez az internacionális megértés hozhatja magával a nemzetek megerősödését.»

Ez a gondolat vezeti őt már a Károlyi-forradalom előtt is, de különösen a bolsevizmus letörése után politikájában, társadalmi tevékenységében és irodalmi munkásságában, mely utóbbi most már teljesen a pacifizmusnak és a nemzetek szövetségének propagálására irányul. A keresztény kurzus ideológiája Giesswein törekvéseit nem tudja értékelni, Giessweintől elfordul. Giesswein kísérleteket tesz a politika terén, hogy a keresztényszociális pártban küzdjön eszméi megvalósításáért, de ott nem talál visszhangra, úgy hogy kénytelen saját alkotását, a keresztényszociális pártot elhagyni. Míg a keresztény táborban Giessweintől elfordulnak, ennek következtében a Szent István-Társulatban mandátuma lejártá után nem pályázik az alelnöki székre, a Szent István Akadémia elnökségéről lemond, viszont a demokraták táborában lelkesen ünneplik, különösen negyvenéves írói működésének jubileumán. 1920—22-ben a demokrata irányú «Auróra» főszerkesztője. 1922-ben pártonkívüli programmal a nemzetgyűlés képviselőjévé választják régi kerületében, 1923-ban megalakul a reform-párt, mely elnökévé választja.

Gigászi erőlködését nem követte siker, a katholicizmust és a szociáldemokráciát nem tudta közelebb hozni egymáshoz. Ebben a gigászi küzdelemben sokszor megsebezte magát, sok barátot és tisztelőt elveszített, sokan kövel-sárral dobálták meg; magam is azt hiszem, hogy többször eltévesztette a helyes ösvényt, de szándékainak nemességéről meg vagyok győződve. Bármennyire is közeledett a radikális irányzatokhoz, ezt csak azzal a szándékkal tette, hogy a szociáldemokráciához férközzék s ezt meggyőzze az ő materialisztikus és vallásgyűlölő világnézetének tarthatatlanságáról; bármennyire is rokonszenvezett minden pacifista törekvéssel, jött legyen az bármely oldalról is, de ez nem csökkentette az ő hazaszeretetét, inkább megnemesítette. Mert Giesswein a hazaszeretnek egy magasabb fokát is ismeri, melyet nemzetközi hazaszeretnek nevez, amely nem helyezkedik ellentétbe a más hazák szerete-

tével és más nemzetek öntudatával.¹ Természetesen a sovínisza hazafiság ezt a hazaszeretetet nem képes értékelni.

Giesswein Sándor minden apró-cseprő kisiklása mellett is a mienk maradt ; hűséges papja egyházának, aki európai látókörrrel és műveltséggel, nagy tudományos fölkészültséggel, óriási energiával és kitartással a legnemesebb eszmék, a legnagyobb gondolatok győzelméért küzdött. Az emberiség nagy gondolkozói, a keresztény kultúra nagy munkásai között van az ő helye.²

Sziklay János dr. írói jubileumán.

(1925 december 19.)

A magyar katolikusok legrégebbi könyvkiadó társulata, a Szent István-Társulat és a katolikus írók és tudósok legfelsőbb fóruma, a Szent István Akadémia nevében és megbízásából üdvözlöm Sziklay János dr. urat, a Szent István-Társulat egyik legrégebbi és legszorgalmasabb munkatársát és a Szent István Akadémia tagját.

Én azonban Sziklay János dr. úr írói érdemeit méltatni nem szándékozom, ezt megtették már ezen az ünnepélyen illetékes férfiak, akik Sziklay János homloka köré fontak olyan babérkoszorút, amelyből nem hiányzik már egy levél sem, de amelyhez újat sem lehet már hozzáadni.

Azonban a koszorúkat szalaggal szokták átkötni, így tehát én is csak egy szalaggal akarom ezt a babérkoszorút átfűzni, a szalag a Szent István-Társulat és a Szent István Akadémia elismerése, hálája, tisztelete. S miként a nemes fémekből készült tárgyakon a *fémjelzés* a hitelesség bizonyítéka : úgy ezen a babérkoszorún is ez a Szent István-Társulat és a Szent István Akadémia nevében rátett szalag annak a bizonyítéka, hogy ebben a koszorúban nincs egyetlen egy csinált virág sem, egyetlen egy műlevél sem, hanem ennek a koszorúnak minden levele igaz babérlevél, minden levele Sziklay János dr. érdemeiből van összeszöve.

És ha én ezt a babérkoszorút még a katolikus pap, és a papok tanítójának, a lelkipásztorkodástan tanárának a szemeivel is nézem, azt látom, hogy ennek minden levele *örökzöld*, a szó valódi értelmében ; örökzöld még az örök Bíró szemében is. Sziklay János dr. irodalmi művei között ugyanis nincs egy sor sem, amely ártatlan lelket megbotránkoztatott volna, tiszta szívet megrontott volna, amely a vallásos érzést, a jó erkölcsöt sértette volna. Ezért, habár

¹ Háború és béke között. 120.

² Kötelességemnek tartom e helyen is köszönetet mondani Ovenden Sándor tanár úrnak, Giesswein Sándor unokaöccsének, aki sok becses jegyzetét bocsátotta rendelkezésemre.

Sziklay János dr. nem alkotott új irodalmi iskolát, nem jelölt meg új utakat és irányokat, de az ő babérkoszorúja örökzöld marad akkor is, amikor nagy ünnepelt mesterek koszorúja, mint elszáradt lom a tűzbe kerül.

Még egyszer melegen üdvözlöm a Szent István-Társulat és a Szent István Akadémia nevében.

Concha Győző üdvözlése 80-ik születésnapján.

(1926 február 26.)

Mélyen tisztelt Nesztorunk! Kartársunk! Vezérünk! A szent István Akadémia, melynek megalapításában oly nagy részed volt, annak II. osztálya, melynek buzgó elnöke vagy és a Szent István-Társulat, melynek leglelkesebb választmányi tagja vagy, bíztak meg bennünket azzal a reánk nézve nagyon kedves feladattal, hogy 80-ik születésnapodon előtted tolmácsoljuk e szívedhez nőtt intézmények vezetőinek és tagjainak irántad táplált nagyra-becsülésüknek, ragaszkodásuknak, szeretetüknek érzelmeit, de mindenekfölött mindnyájunk háláját és köszönetét nemcsak azért a kellően fel nem becsülhető odaadó, lelkes támogatásért, melyben a Te nagy lelked a Szent István Akadémiát és a Szent István-Társulatot részesítette és részesíti ma is; hisz még az utóbbi hetekben is új tagokat toboroztál Társulatunk számára, — hanem főleg azért a példáért, melyet a Te fenkölt szellemed, szeretreméltó egyéniséged nekünk mindnyájunknak ad, azért a példáért, mellyel megmutatod nekünk, hogyan kell az európai műveltséget és a mélyreható tudományosságot az igazi vallásossággal összefűzni; hogyan kell az embernek hűnek lenni hitéhez, vallásához türelmetlenség nélkül; hogyan kell az embernek bekapcsolódnia az egyetemes európai műveltségbe, a hazafiság rovása nélkül. Montalembert és Eötvös József eszméit nemcsak remekül interpretáltad, hanem azokat a legideálisabb módon igyekeztél is megvalósítani társadalmi és közéleti tevékenységében.

Midőn ma mindezekért hálás szívvel mondunk neked köszönetet, egyszersmind ígérjük, hogy azt a szellemet, melyet a Szent István Akadémiában és a Szent István-Társulatban meggyökerezettél, irántad való törhetetlen hűséggel fogjuk őrizni és ápolni. Fogadd szívből fakadó üdvözlésünket.

A mi kérésünk a Mindenhatóhoz, engedje, hogy még soká tanulhassunk a te példádból, még soká tisztelhesünk intézményeink élén, — viszont a mi ígéretünk, hogy azt a szellemet, melyet te gyökerezettél meg a Szent István Akadémiában és a Szent István-Társulatban, őrizni, ápolni fogjuk.

Búcsúzó P. Tomcsányi Lajos S. J. temetésén a Szent István Akadémia nevében.

(1926 március 4.)

A magyar katolikus társadalom nagy gyászában elsősorban osztozik a magyar katolikus tudományosság legfelsőbb fóruma: a Szent István Akadémia, mely nemcsak egyik legrégebb alapító tagját, hanem egyszersmind egyik legértékesebb és legértedesebb oszlopát veszítette el, aki valóban példaképe volt a katolikus paptudósoknak.

Clairvauxi Szent Bernát, a középkornak nagy misztikusa, az egyháziak tudományosságáról beszélve így szól: *lucere vanum, ardere parum, lucere et ardere perfectum*. Csak fényleni hiúság, csak lángolni kevés, — fényleni és lángolni ez a tökéletes.

A paptudós ezen jellemzése alapján elmondhatjuk, hogy Páter Tomcsányi tökéletes tudós volt: fénylett és lángolt; fénylett a tudománya és szívében lángolt apostoli buzgósága, melyet ez a fénylő tudomány vezetett, irányított.

Páter Tomcsányi rengeteget tudott, akárcsak a középkor nagy skolasztikusai, otthonos volt a theologiai tudomány minden ágában és nem volt oly bonyolult theologiai kérdés, melyhez a szavatott tudós biztonságával hozzá ne tudott volna szólni.

Azonban Páter Tomcsányi a tudományt magáért a tudományért irodalmilag nem igen művelte — *lucere vanum*, tartotta ő is. A tollhoz csak akkor nyult, ha az Egyház szabadságát, jogait, ha a Szentszék álláspontját, valamely megtámadott dogmát, erkölcsi igazságot vagy tiszteletreméltó hagyományt kellett megvédeni. De ezeket azután védte is minden hatalmassággal és tekintéllyel szemben rendíthetetlen bátorsággal. Apologetikus és polemikus irataiban egyaránt tündökölt az ő nagy olvasottsága, fényes dialektikája és főleg a római Szentszék iránt való nagy tisztelete, ragaszkodása, engedelmissége.

Rengeteg nagy tudományát csak csekély mértékben foglalta írásba, — ő inkább másra használta fel azt: *lucere et ardere perfectum*. Az apostoli buzgóság megfelelő tudás nélkül kevés: *ardere parum*. Rendkívüli időkben a Szentlélek csodás karizmái pótolhatják ugyan a tudományt, de rendes körülmények között szükséges, hogy az apostoli buzgóságot igazi alapos tudás vezesse és irányítsa.

Páter Tomcsányi az ő rengeteg tudását apostoli munkájába vitte bele, amelyet soha nem lankadó, folyton égő lelkesedéssel végzett. S így történt, hogy a nagytudású apostoli férfiú félszázadon keresztül a magyar intelligencia lelkiezé, lelkiatyja, lelkiismer-

reti ügyeiben tanácsadója volt. Bíbornokok, érsekek, püspökök, mágnások, miniszterek, politikusok, papok és tudósok, írók és művészek, a híveknek nagy sokasága, valamint azok is, akik az élet tengerén hajótörést szenvedtek, Péter Tomcsányihoz fordultak s nála mindnyájan találtak szeretetet, vigaszt, jó tanácsot, biztos irányítást.

Ily módon értékesítette Péter Tomcsányi az ő nagy tudását : lucebat et ardebat, — fénylett és lángolt az Isten nagyobb dicsőségére és a lelkek üdvére. Így lett a katolikus paptudósok tökéletes mintaképe.

Midőn a Szent István Akadémia nevében tőle búcsút veszek, teszem ezt azzal a reménységgel, hogy Péter Tomcsányi nemes példája meg fogja ihletni a magyar papságot, hogy az apostoli buzgósággal együtt művelje a tudományt, úgy amint Péter Tomcsányi tette, Isten nagyobb dicsőségére és a lelkek üdvére.

A missziós papnevelés.

(Az Euch. Társulat és az Unio cleri pro miss. budapesti együttes ülésén.
1926 október 14.)

Quae mutatio rerum! Ezelőtt 25 évvel a Katholikus Nagygyűlés előkészítő bizottságában javasoltam, hogy a Katholikus Nagygyűlés tárgysorozatába vegyék fel a missziók ügyét is. A bizottság tagjai, papok és világiak, egyhangúlag leszavaztak ; mert a missziók távol vannak Magyarországtól s azok nem érdeklik a magyar katolikus társadalmat. De íme, azóta nagyot fordult a világ kereke. Ma már a *missziók* érdeklik a magyar katolikusokat is, s mult évben a Katholikus Nagygyűlés programjába föl volt véve a missziók kérdése is, az Unio cleri pro Missionibus az egész országban, minden egyházmegyében megalakult ; Nagytétényben megtelepedtek egy missziós-kongregáció tagjai, akik magyar fiúkat nevelnek a missziók szolgálatára ; négy, illetve öt missziós folyóirat éleszti a missziók iránt az érdeklődést a katolikus hívők között ; csak egy-két hónapja két magyar jezsuita és 12 apáca indult útnak, hogy kínai missziók szolgálatába lépjenek.

Ezt a változást nem egyedül XI. Pius pápának missziós propagandája idézte elő, bár föltétlenül nagyban előmozdította. A katolikus közönségnek ezen érdeklődése a missziók iránt öröndetes jele a hitélet elmélyedésének és emelkedésének hazánkban. És ezt ebben a papi gyülekezetben annál nagyobb örömmel állapítom meg, minthogy mi általában, magamat sem véve ki, külföldi példákat látva, saját papságunkat, annak működését folytonosan kritizáljuk s annak hibáiról, fogyatékoságairól, különleges rossz

magyar szokásairól többet beszélünk, mint erényeiről, érdemeiről, buzgóságáról és az ezzel elért pasztorális eredményekről. Pedig ha a 25 év előtti állapotokkal összehasonlítjuk a mostaniakat : oly óriási haladást látunk, amely kiérdemli minden tiszteletünket a magyar papság iránt.

A hitéletnek vannak kritériumai, fokmérői, amelyek a hitélet emelkedését vagy süllyedését époly biztosan megmutatják, mint a higany a meleg és a hideg változatait. Ezen kritériumok : a vasárnapok megszentelése, a hétköznapi misehallgatás, a gyakori áldozás, a papi és szerzetesi hivatás, a missziók iránt való érdeklődés és áldozatkészség.

Ezelőtt 25 évvel az intelligens katolikus társadalom a vasárnap megszentelésével édes-keveset törődött ; nem volt templomkerülő, de templomlátogató sem s a vasárnapi misére csak akkor ment el, ha már egyáltalában mást azon időben nem tudott tenni.

A hétköznapi misehallgatás a legtöbb vidéken csak az iskolásgyerekekre szorítkozott ; a szünidőkben a pap, a minster, a kántor és egy-két vénasszonyból állott. A gyakori áldozás ritka volt, mint a fehér holló ; jól emlékezem, egy vidéki plébánián óriási feltűnést keltett egy grófi családnál a francia guvernant, aki mindennap áldozott. A szigorúbb szerzetek és apácazárdák alig tudtak magyar újoncokat kapni, leginkább csak a tót vidékről, vagy külföldről szereztek új tagokat.

A missziók ügye iránt alig volt érdeklődés ; volt ugyan egy szép missziós folyóiratunk, melyet Nagyváradon adtak ki, de ennek is alig volt 500 előfizetője ; elenyésző csekély volt, amit a magyar katolikusok a missziókra áldoztak ; magyar misszionárius pedig például Üрге, Zimmermann és Menyhárt atyákon kívül talán egy századon át nem akadt.

És most méltóztassanak megnézni vasárnaponként a budapesti és a vidéki városok templomait ; a gyakori áldozásnak úgyszólván minden legkisebb falusi templomban is találunk példáit s ezzel kapcsolatban ma már hétköznapiakon is több és több hívót találunk a reggeli misén. Úgy tudom, hogy a papi és szerzetesi hivatások is növekednek ; a szigorúbb fegyelmű szerzetek is : jezsuiták, dömések, kármeliták, lazaristák újoncházaiban magyar újoncok vannak elég nagy számmal ; épügy a különböző apácázárdák és nőkongregációk is évről-évre több magyar újoncot nyerne. Ha mindehhez hozzáadom, amit már fentebb a missziók ügye iránt való érdeklődésről mondtam : örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar katolikus társadalom a hitélet terén 25 év alatt igen nagy utat tett meg, nagyot haladott, magasra emelkedett.

Mindenesetre nagy érdeme van ezen haladásban a Budapestben megtelepedett szerzetesrendek apostoli munkájának, buzgó pasztorális tevékenységének, az általuk végzett misszióknak, vezetett lelkigyakorlatoknak, de föltétlenül nagy érdeme van az egész magyar papságnak is, mely megértve az idők jelét, felocsudott a régi magyar maradiságból és nemtörődésből és a szerzetesekkel karöltve buzgólkodik a katolikus hitélet elmélyítésén és megszilárdításán.

Az én tulajdonképeni tárgyam azonban a missziós papnevelés.

Nem beszélek tehát a missziók fontosságáról; azt föltételezem, hogy mélyen tisztelt oltártestvéreim mélyen át vannak hatva attól a meggyőződéstől, hogy a missziók mindennemű támogatása Krisztus gondolatának, Krisztus parancsának a megvalósítása: Menjetek az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek — ameddig lesz egy talpalatnyi föld, egy család, amely nem hallotta Krisztus evangéliumát, addig mindig kötelező Krisztus parancsa. Menjetek szét az egész világba! Pedig még mennyi van! tulajdonképen a világ nagyobb része, az emberiség többsége még mindig pogány! tulajdonképen Krisztus evangéliuma még csak egy népfajra gyakorolta megnemesítő hatását; három világrész: Afrika, Ázsia és Ausztrália úgyszólván teljesen a pogányság sötétjében leledzik — vannak évezredes kultúrák — hindu, japán, kínai, tibeti —, amelyek közé a kereszténység, az evangélium világossága még mindig nem hatott be, legföljebb itt-ott szűrődött át egy-két sugár...

Egy 1925-ben megjelent munkában Arens Handbuch der kath. Missionen, van egy statisztikai táblázat, mely szerint a világ lakosságából csak 38% a keresztény, ebből 17% a katolikus 300 millió, 230 millió protestáns, 140 millió keleti és 62% a nemkeresztény, ebből 490 millió buddhista, 240 millió Brahma híve, 250 millió mohamedán.

Valahányszor olvastam nyilatkozatokat, melyek a világ végét közeleinkre jósolták, valahányszor hallottam, hogy az emberiség már megöregedett, már az utolsó napjait éli: czen próféták és jóslatokkal szemben mindig csak megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy tulajdonképen az emberiség még mindig ifjú korban van — addig a világ végéről beszélni alapnélküli aggályosság, amíg a világ legnagyobb része pogány, amíg az evangélium nem jutott el a sárgák, a feketék, a rézbőrűek közé, amíg a kereszténység át nem járta a hinduk, a malájok, a japánok, a kínaiak kultúráját. Hajlandó vagyok Sprengler elméletét elfogadni, hogy a Nyugat, monjuk Európa kultúrája a végromlás napjait éli, hogy elsorvad, elfonnyad, elpusztul, — de Európa még nem az emberiség, annál kevésbbé a kereszténység; sőt talán ez a vonaglás majd

ravezeti az európai társadalmat is arra a meggyőződésre, hogy kultúrája azért omlik össze, mert hűtlen lett a kereszténységhez, elhagyta az evangéliumi alapot, megtagadta Krisztust s ha talán bűnbánólag visszatér a megtagadott Krisztushoz, az elhagyott evangéliumhoz, a romok és üszkök között egy új kultúra, egy új világ kezd kisarjezni Európában is.

Az evangélium, Krisztus tanítása még nem érte el célját, még nem teljesítette feladatát — még nem lehet mondani, hogy «in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum».

Még Krisztus királysága nem teljes — az Ő országa e földön még csonka — akárcsak, mint a csonka Magyarország — pedig a Krisztus királyságának ki kell terjednie a föld legszélsőbb határára is: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum . . . Postula a me et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae.*

Minél szomorúbb a kereszténység helyzete Európában, minél jobban elnyomja itt a materializmus, a Diesseits-Religion a keresztény gondolkodást és erkölcsöt — (ami pedig itt már annyira megy, hogy Berlinben már a háború előtt egy híres zszurnaliszta könyvet írt e címen: «Sind wir noch Christen?» — sajnos, a háború és azt követő erkölcsi züllés után úgyszólván minden országban fölvehetjük ezt a kérdést: Keresztények vagyunk még?) tehát minél kisebb körre szorítkozik Európában a kereszténység, annál nagyobb erőfeszítéssel kell ennek azon dolgoznia, hogy elvigye a keresztény igazságokat az európai hüperkultúra által meg nem mértelyezett népek közé s így, ami Európában veszendőben van, azt Ázsiában, Afrikában, az Oceánia szigetein plántálja el — ahonnét talán majd idővel visszatér Európába a keresztény eszme új erővel, új fénnel, új világossággal s az európai kultúra romjain új gyökeret ereszt s egy új életnek, egy új keresztény kultúrának lesz az alapja. Mélységes a meggyőződésem, hogy a missziók felkarolása, támogatása, pártolása nemcsak Krisztus gondolatának a megvalósítása, hanem egyszersmind a legnemesebb kultúrmunka is, mellyel a hanyatló európai társadalomnak is a legnagyobb szolgálatot tesszük.

A missziós munka azonban nem könnyű feladat. Ennek a feladatnak a nagyságát csak sejteti egyrészt az exotikus nyelvek elsajátításának nehézsége, az exotikus népek szokásainak, gondolkodásának, világnézetének idegenszerűsége; a pogányság nagy idegenkedése mindentől, ami a fehérektől jó, ezzel kapcsolatosan az ő barbár kegyetlenségük, mellyel a hozzájuk betolakodókkal szemben védekeznek; másrészt a mienkétől elűtő klíma veszélyes volta az egészségre. De az apostoli bűzgóság mindettől nem riad

vissza. Aki elszánja magát arra, hogy misszionárius legyen, tudatában van annak, hogy a legtöbb esetben a forró vagy a hideg klíma, vagy mérges kígyók, pókok, fenevadak áldozata lesz — ha ezektől megmenekül, barbár vadak fogják lenyilazni, megnyúzni, megölni. Párisban van a Missions étrangères nagy szemináriuma a Rue du Bac-on. A szeminárium portája mellett van egy nagy terem: melyet a mártírok múzeumának neveznek. A szeminárium volt növendékei s később a missziókban mártírhalt szenvedett misszionáriusok ereklyéi, ruhái és emlékei vannak itt összegyűjtve. És ezt a termet, amint magam is tapasztaltam, szorgalmasan látogatják a szeminárium növendékei: jövő sorsuknak előrevetett árnyékait tanulmányozzák. Igen-igen sok nehézséget okoznak az exotikus nyelvek is; igaz, hogy a minden áldozatra kész misszionáriusok, úgy ahogy igyekeznek megbirkózni ezzel a nehézséggel is — ma már alig van pogány vagy vad nép, amelynek nyelvét épen a misszionáriusok nem tanulmányozták volna; nyelvtan, szótár, katekizmus, biblia van már úgyszólván minden nyelven a misszionáriusok szolgálatára. — Mégis, minden igyekezet és szorgalom dacára a legtöbb európai misszionárius, még ha 15—20 évig dolgozik is a missziós-területen, csak idegen marad a nyelvet tekintve az illető népek között; a legtöbb misszionárius nem tudja elsajátítani az illető nyelvek szellemét, árnyalatait s a beszéde a hallgatói előtt mindig idegenszerű marad. De, mondom, idáig is csak 10—15 évi munka után jut el; addig a legtöbb érintkezése a vadakkal és a hívekkel csak jelek és tolmács útján történhetik, még a hívek gyóntatása is. Elképzelhető, mily nehézkes és mennyire idegenszerű tolmács útján közölni másokkal gondolatainkat, főleg tolmács útján másokat tanítani, bűzdíteni, lelkesíteni, nagy elhatározásokra bírni.

Mindezen nehézségek dacára csak bámulni lehet a nagy áldozatkészséget, mellyel Európa a missziókat támogatja. Jelenleg 8 ezer európai pap, 2 ezer laikus testvér és 13 ezer európai apáca működik a missziós-területeken.

Azonban, mélyen tisztelt oltártestvéreim, ennek a rengeteg sok áldozatnak, apostoli buzgóságnak, energiának, melyet az európai missziós-szemináriumok és szerzetesrendek s az általuk szétküldött misszionáriusok kifejtene, tulajdonképpen édeskevé az eredménye.

Érdekes párhuzamot vonni a kora középkori európai térítések és a mai misszióstevékenység között. Mily hamar megtértettek azidétt egész népeket, frankokat, germánokat, angolszászokat, lengyeleket, bulgárokat, magyarokat, pedig a nyelvi nehézségek akkor is épűgy megvoltak, mint ma. Ne mondjuk azt, hogy azok a térítők szentek voltak; mert a mai misszionáriusok között

is vannak szentek és mindenesetre több vértanu van, mint a kora középkor hittérítői között.

Más itt a különbség. A középkorban megvolt a faj egysége; a fehérbőrű misszionárius ment a fehérbőrűek közé, akik őt magukkal egyenértékű embernek ismertek; ezekhez egy általuk is magasabbnak elismert kultúrát vitt, melyet elsősorban a fejedelem fogadott el s a fejedelem népére erőszakolta. Így tértek meg a frankok, a bulgárok, a lengyelek, a magyarok, a litvánok — megtért a fejedelem s vele együtt a népe is. A fejedelmek püspökségeket, káptalanokat, monostorokat alapítottak s így a papság jövőjét is biztosították.

A mai misszionáriusok helyzete egészen más. Egy másfajú néphez mennek — a feketéhez, a malájihoz, a sárgához, a rézbőrűhöz, mindegyik a saját fajtát látja veszélyeztetve a fehér által, annál is inkább, mert százados tapasztalatból tudja, hogy a fehér mindenütt elnyomta, kiszípolozta, rabszolgává, koldussá tette, szabadságától megfosztotta; ópiummal, alkohollal, szifilisszel megmérgezte őket. Növeli a nehézséget az a körülmény is, hogy a protestáns misszionáriusok egy másik, könnyebb kereszténységet hirdetnek, úgy hogy még a jóakaratú pogányok is zavarban vannak, hogy melyiket tartsák igaznak, melyiket fogadják el. Akárhányan arra a gondolatra jönnek, hogy mindegyik csak csalétek, mellyel a fehérek biztosítani akarják uralmukat.

A megtérők nagy része a legszegényebb társadalmi rétegekből kerül ki — éhezők vagy kitett, eladott gyermekek, így tehát a misszionáriusoknak európai alamizsnából kell élniök, sőt sokszor új híveiket is eltartaniok.

Ezeket a nehézségeket csak egy módon lehet megoldani s Istennek hála, hogy ma már erre elő van készítve a talaj is — tudniillik bennszülött klérus által. Addig Indiában, Japánban, Kínában, Afrikában jelentős eredményt nem fognak felmutatni a missziók, amíg bennszülött klérus nem fogja átvenni a mai misszionáriusok szerepét. Viszont azonban, ha megfelelő tudomány és életszentséggel ékeskedő bennszülött klérus fogja hirdetni az evangéliumot, kínai pap a kínaiaknak, hindu a hinduknak, szerencsenpap a szerencseneknek: a kereszténységnek egy új virágzó korszaka fog kezdődni, melynek ma még beláthatatlanok a hatásai és áldásai.

Meggyőződésem szerint ma az egész missziós-kérdésnek ez a tengelye, a középpontja: bennszülött papság nevelése. Úgy látszik ehhez ma már mindenütt van elég anyag: papjelölt volna elég, csak legyen elég szeminárium, tanár, tankönyv, könyvtár s legyen a szeminaristák ellátása biztosítva.

Európai misszionáriusokra is van még egy ideig szükség, de

ma már fontosabb a bennszülött papság gondozása. Ez annál inkább örvendetes, mivel Európában a legtöbb országban évről-évre nagyobb a paphiány s egyes országokban, például Franciaország, Belgiumban egyenest katasztrófa számba megy, ha papságának bármely kis percentje is a missziós-területekre vándorol, ahelyett, hogy otthon végezné a lelkek gondozását.

Ma már nincs szükség arra, hogy Európában sok új missziószemináriumot állítsanak, vagy új missziós-kongregációkat alapítsanak; a meglevők teljesen elégségesek, sőt maga a Szentatya is a milánói nagy missziós-szemináriumot egy római intézettel egyesítette. A misszók ma már Európából nem annyira papokat várnak, mint inkább orvosokat s a gazdálkodáshoz jól értő laikus fráterokat, beteg- és gyermekápoló apácákat. A külföldi nagy missziós-kongregációk ismételten rámutattak, hogy mily nagyszerű hivatás vár a missziós-területeken igazán keresztény szellemű orvosokra s úgy tudom, a magyar Unio Cleri vezetősége is propagandát fejt ki ez irányban. Az európai misszióspapok legfőbb feladata ma már a missziókon a bennszülött klérus nevelése. Es mi európaiak is a missziókat leginkább akkor támogatjuk, ha előmozdítjuk anyagi áldozatokkal a bennszülött klérus nevelését.

Hogy maga az Egyház is mily nagy súlyt vet a bennszülött papság képzésére, mutatja az a körülmény, hogy 1920-ban egy új intézményt létesített, amelynek a címe: *Opus pontificium a S. Petro Apostolo pro clero indigena in locis Missionum*. Ennek a célja a missziós-területeken szemináriumokat állítani és a bennszülött kispapok ellátásáról gondoskodni. Az egész világon gyűjtéseket eszközöl. Az adakozók vagy általában az *Opus* céljaira adnak, vagy az egyes szemináriumokban burzákat alapítanak, vagy magukra vállalják egy-egy néger vagy hindu, vagy kínai kispap neveltetését. Az *Opus* 1926 elején kiadott jelentése szerint már eddig 300-on felül van burza-alapítvány és 800 kispap számára van biztosított évi jutalék. Ezen a téren a belgák és hollandok járnak elő jó példával. A belga Brügge egyházmegyében 300 plébánia közül 140 vállalta magára egy-egy indigena kispap ellátását. Ugyancsak ezen egyházmegyében 90 konvent, illetve zárda lát el egy-egy indigena kispapot. A hollandiai Utrecht egyházmegyében 69 évi járadék és 29 burza van biztosítva s még 2 kispapot adományokból tartanak el. Így tehát ez az egy egyházmegye 100, a brüsszeli pedig 230 indigena kispapról gondoskodik. Egy-egy kispap évi eltartása Afrikában 1500 lira, más területeken (Japán, India, Kína) 2000 lira. Aki egy-egy kispap eltartását biztosítja, évenként kap az illető kispaptól tudósítást. Az *Opus* fentemlített jelentéséből kitűnik, hogy 20 szeminárium fölépítéséhez kérnek tőle segítyt: Kínában, Japánban és Mongolországban egy-egy központi szemi-

nárium számára, ezenkívül Kínában még hat szeminárium számára. Ugyancsak szemináriumot építenek Madrasban, Birmaniában, Kalkuttában, Saporro, Flores, Java s Afrikában Marianhill Nyanza és Felső-Nilus missziós-területein. Csak az ezen szemináriumok fölépítéséhez és berendezéséhez szükséges minimális összeg kitesz 12,750.000 lírát.

Ehhez a nagy, magasztos munkához a magyar papságnak is hozzá kell járulnia. A missziós-tevékenységből nekünk is ki kell vennünk a minket megillető részt. Nem elég lelkesedni, áldozni is kell — ezen a téren még mi nagyon hátra vagyunk: papság és a hívek a missziók ügye iránt kezdenek ugyan már érdeklődni, de áldozatot e nemes ügyért még keveset hoztak. Azt nem merem proponálni, hogy kísértsük meg a holland és belga példát és minden egyes nagyobb plébánia vállalja el egy-egy indigena kispap neveltetését, azaz évenként 1500—2000 lírát hozzon össze; de azt nem tartom lehetetlennek, hogy minden magyar püspök, minden káptalan, minden magyar szerzetesrend és minden egyházmegye papsága vállalja egy-egy indigena kispap neveltetését, vagy egy-egy szeminárium létesítsen alapítványi helyet (burzát) — viszont a híveket mindenütt buzditani lehet és kell arra, hogy ők is tehetségük szerint áldozzanak a missziók nagy, magasztos céljára.

Rengeteg sokszor emlegetik a mi kultúrfölényünket. Nézetem szerint kultúrfölényünket mi magyar katolikus papok azzal fogjuk valóban bizonyítani, ha a keresztény kultúra ezen legmagasztosabb művét, a missziókat, teljesen értékeliük s ezért tőlünk kitelhetőleg anyagilag támogatjuk.

Azonban az anyagi támogatás nem elég. Missziók, szemináriumok, papnevelés anyagi eszközökre is szorulnak, de természetfölötti erők nélkül nem boldogulnak. A misszionárius, a szeminárium a magvetők, — de az elvetett magnak harmatra, esőre, napfényre, napmelegre van szüksége, hogy kikeljen, megérjen, kalászt hozzon. A harmat, az eső, a napfény az Isten malasztja. Ezt pedig csak jámbor imádság és áldozatos lelkek önmegtagadó szent élete biztosíthatja. A missziók szent ügyét nemcsak anyagilag kell támogatnunk, hanem a missziók, a missziós szemináriumok számára az Isten malasztját, áldását kell lekönyörögnünk. Imádkozunk és imádkoztassunk minél többet a missziókért. Minden Miatyánknál jusson eszünkbe a missziók ügye: adveniat regnum tuum; jöjjön el a Te országod Japánba, Kínába, Koreába, Birmába, Indiába, Afrikába, Oceánia szigeteire. Minden misénkben legyen egy-egy mementónk a missziókért, a misszionáriusokért, a missziós-szemináriumokért, az indigena kispapokért s valahányszor a breviáriumot mondjuk, foglaljuk imaszándékunkba a missziókat is; lépjen be minden pap az Unio cleri kötelékébe;

minden szeminárium tanrendjébe illesszünk be egy-egy órát, mely a missziók ügyét tárgyalja — miként a budapesti egyetemen dr. Wolkenberg Alajos teszi —, hogy így már a fiatal leviták megismerjék a missziók nagy fontosságát. A hittanárok és hitoktatók buzdítsák tanítványaikat, hogy a missziókért imádkozzanak. Sőt helyes volna, ha egyes ünnepeken a plébániai istentisztelet végén közösen imádkoznának a missziókért. Csak így, ha katolikus papság és hívőszereg imája segíti a missziókat, lesznek ezek képesek lépést tartani a protestáns missziókkal, melyeket angol és amerikai részről bőven támogatnak fonttal és dollárral.

Befejezésül csak egy-két szót. A missziók ügyének új korszaka kezdődik. Az indigena papság működése. XI. Pius pápa maga konszekrált október 28-án hat kínai püspököt. Ezeket követik a hinduk, a mongolok, a szerecsenek, a kafferek. Rövid időn belül óriási átalakulást remélhetünk Ázsiában, Afrikában és Oceánia szigetein. A bennszülött papság hittérítői munkájának föltétlenül nagy sikere lesz. A kereszténység szelleme fog bevonulni Kínába, Japánba, Indiába, az afrikai népek közé. Ezzel egy új világ fog kialakulni. Mert bizonyos az, hogy Krisztus evangéliuma óriási átalakulásokat fog előidézni a sárga, a rézbőrű, a szerecsen fajokban s azokat meg fogja nemesíteni. De bizonyos az is, hogy magának az evangéliumnak, a keresztény eszmének új fényt, új ragyogást fog adni a keleti, exotikus népek miszticizmusa, magába mélyedő lelkülete, fantáziája, filozófiája, aszkézise. Meg vagyok arról győződve, hogy miként a szír-görög-latin kultúrát a kereszténység tökéletesítette; annak új tartalmat és mélységet kölcsönzött: úgy meg fogja termékenyíteni a hinduk, a japánok, a kínaiak kultúráját is. És miként a kereszténység felhasználta a szír-görög-latin műveltséget és művészetet, zenét és poézist kultusza, liturgiája fényének emelésére: úgy fel fogja használni Ázsia és Afrika exotikus népeinek fantáziadús művészetét is és ezzel egy új korszaka fog kezdődni a keresztény művészetnek és műveltségnek.

Búcsúzó Székely István temetésén a Szent István Akadémia nevében.

(1927 március 1.)

Székely Istvánt méltán gyászolja a hittudományi kar, melynek 28 éven át buzgó és tudós tanára volt, méltán gyászolja a Pázmány Péter tudományegyetem, melynek rektori méltóságát kiváló adminisztratív képességével viselte; méltán gyászolja az Aquinói Szent Tamás Társulat, melynek évtizedeken át elnöke volt, méltán gyászolja a Tudományos Akadémia, a Közoktatás-

ügyi Tanács, melyeknek tiszteletreméltó tagja volt, — mindazonáltal Székely István halálával a legnagyobb gyász mégis a Szent István Akadémiára, mint a kath. tudományosság centrumára borult: mert Székely Istvánban nem egyszerű tudóst, professzort veszítettünk csupán, hanem a magyar theologiai tudomány fejét, vezérét, úttörőjét, azt a férfiút, aki a theologiai tudománynak polgárjogot szerzett a nemzeti művelődés körében, akinek tudományos működése ép ezért egy új korszaknak a kezdetét jelenti.

Sajátos helyzetben voltak a kath. theologia s annak munkásai, elsősorban a hittudományi kar professzorai hazánkban körülbelül száz év óta, azon idő óta, amikor a nemzeti nyelv művelésével az összes tudományágak a nemzeti művelődés szolgálatába állottak. A hittudományi kar s vele a theologiai tudományosság megmaradt a latin nyelv használata mellett; latinul tanultak, írtak, gondolkoztak s ez a latin szellem és műveltség mint egy kínai fal választotta el a theológiát és a theologusokat a nemzeti művelődés munkásaitól, a többi tudományágak tudósaitól, akik a latin nyelvet már nem értékelték, javarészt nem is értették s akik ép ezért a theologiai tudományosságot sem nem ismerték, sem nem becsülték. Ennek a visszás helyzetnek volt a folyománya, hogy a theologiai tudományos munkálkodás a nemzeti művelődés szempontjából semmi értékkel nem bírt s ép ezért míg a magyar irodalom s művelődéstörténetben minden tudományág méltatásban részesül, a theológiáról szó sem esik; a Tudományos Akadémia is minden tudományág művelői előtt megnyitotta kapuit, csak a theologia művelői voltak onnét száműzve.

Talán hozzájárult ehhez az elszigeteltséghez a theológiában túlsúlyra jutott skolasztikus spekulatív módszer is, mely kevés gondot fordított forrástanulmányokra, kritikai apparátusra, inkább csak az adott igazságok megvilágításával és szisztematizálásával foglalkozott. Minek következtében a modern tudományszakok művelői gyakran lekicsinyelték a theológiát, sőt akadtak, akik a theológiát nem is tekintették tudománynak.

Hogy ezen visszás állapotok nagyrészt megszűntek, ez elsősorban Székely Istvánnak elvitázhatatlan, maradandó érdeme.

Székely István művelte ugyan latin nyelven is a theológiát, de a modern tudományosság módszerével és latin nyelven megírt műveivel, a *Hermeneutica biblica* és az *Apocryphokról* írt hatalmas munkájával a külföldi theologiai irodalomban is dicsőséget szerzett a magyar névnek, ahol 50 év óta Dankó József óta magyar theologust alig ismertek.

De Székely István európai műveltségével megérezte, hogy szaktárgyát elsősorban magyar nyelven kell irodalmilag művelnie s a hittudományokat is be kell kapcsolni a nemzeti művelődés szol-

gálatába. Egymás után jelentek meg hatalmas kötetei : Bevezetés a Szentírás-tudományba, A Szentírás apologiája, Ösztön és ész, A hegyi beszéd, Krisztus születésének éve. És ezek a munkák két szempontból keltettek nagy feltűnést. Minden soruk elárulja a modern tudóst, aki nagy kritikai érzékkel, forrástanulmányokkal, a modern tudományosság minden apparátusával dolgozik, — másrészt könnyen folyó, világos, érthető és élvezhető stílusba önti vizsgálódásainak eredményeit.

És íme, Székely irodalmi működése rést ütött a kínai falon, a többi tudományszakok művelői is kezdték észrevenni, megismerni, értékelni a theologiai tudományosságot is. Aminek legszébb bizonyítéka, hogy a Tudományos Akadémia is megnyitotta kapuit Székely István előtt, a Szent István Akadémia pedig másodelnökké választotta a theologus tudóst.

Székely István a theologiai tudományosságot a nemzeti művelődés faktorai közé állította, s ma már a nemzeti irodalomtörténetben és művelődéstörténetben a theologianak is jut hely. Ez Székely István érdeme, dicsősége. S midőn mi ezt a Szent István Akadémia nevében és képviselőjében hálás szívvel elismerjük, azzal az ígérettel búcsúzunk el tőle, hogy az általa feltört úton, az általa jelölt irányban fogjuk művelni a theologiai tudományt.

Megemlékezés Prohászka Ottokárról.

(A Szent István Akadémia 1927 május havi együttes ülésén.)

Gróf Apponyi Albert elnök úr távolléte és Concha Győző másodelnök úr gyengélkedése folytán reám hárul a feladat, hogy a tek. Akadémia együttes ülésén jelentést tegyek Akadémiánk első osztálya tiszteleti tagjának, Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök úrnak elhunytáról.

Pázmány Péter óta nem volt pap, aki az egész magyar társadalomra olyan mélyenszántó hatást gyakorolt volna, mint Prohászka Ottokár. Amit nemcsak az a körülmény bizonyít, hogy lelke-vezére volt minden katolikus tudományos és irodalmi intézménynek : tiszteleti tagja a Szent István Akadémiának, védőelnöke az Aquinói Szent Tamás-Társaságnak, elnöke a kath. írók és újságírók Pázmány-Egyesületének, dísz-szónoka az összes katolikus nagygyűléseknek, hanem bizonyít az a körülmény is, hogy őt tagul választotta a Magyar Tud. Akadémia, a Kisfaludy-Társaság, a Petőfi-Társaság, amely együttes kitüntetésben még katolikus pap nem részesült. De bizonyítja az a mélységes részvét is, mely halálakor az egész országban mrgnyilvánult, mely temetését nemzeti gyásszal övezte : mely megszólaltatta a különböző felekezetek

vezérferfiakat is, akik mind a legmélyebb tisztelettel ismerték el és magasztalták az ő érdemeit.

Sőt Prohászka Ottokár hatása az ország határain túl is érezhető, az egész keresztény világban, úgy hogy Eberle helyesen állapítja meg a *Schönere Zukunft*-ban róla írt nekrológiájában, hogy Prohászka halála nemcsak a magyar katolicizmusnak, hanem az egész világhoz tartozó kereszténységnek is érzékeny vesztesége.

Nem várja tőlem a tek. Akadémia, hogy a róla való megemlékezés ez ünnepélyes perceiben csak futólagosan is megkíséreljem értékelni az ő sokoldalú működését, tevékenységét. Nem térek ki az ő lelkipásztori, igehirdetői, szociálpolitikai, zsurnalisztikai és szépirodalmi működésének a jellemzésére. Csakis az ő tudományos, elsősorban bölcséleti munkásságára óhajtok rámutatni, de ezt sem részletezve, analizálva, hanem csak kiemelve azt az óriási hatást, melyet Prohászka Ottokár az ő bölcséletével a tudományos világra gyakorolt s amely hatás alapján méltán sorozható az emberiség nagy gondolkozói közé.

Tekintetes Akadémia! hogy Prohászka Ottokárnak a tudományos világra gyakorolt hatását csak némileg is érzékelhessük, vissza kell tekintenünk 30—40 évvel s az akkori időket összehasonlítani a mai helyzettel.

Tagadhatatlan, hogy a tudományok birodalmában az utolsó század alatt nagyobb haladás, több eredmény tapasztalható, mint azelőtt ezer éven át. A történet és irodalomtörténet a forrástanulmányok és a kritikai módszer alkalmazásával, a természettudományok a laboratóriumi kutatásokkal és kísérletekkel, valamint a bámulatatos találmányokkal s azoknak az élet szükségleteihez való alkalmazásával óriási eredményeket értek el, sőt ez utóbbiak megváltoztatták az egész emberiség arculatát.

De mindezen haladás és vívmány mellett sűrű köd ült rá a tudósok lelkére; minden vívmány, siker, haladás dacára is ez a köd fojtogatta a tudósok lelkét. Ez a köd nem más, mint a tudósvilág filozófiája, világnézete.

A tudósvilágból száműzve volt a hívő lélek filozófiája. Majdnem egyedül áll Pasteur, aki a breton anyóka hitével ragaszkodott a kinyilatkoztatott igazságokhoz. A tudósok nem a hit világánál szőtték filozófiájuk, világnézetük fonalait. Vagy Kant skepticizmusát, vagy Haeckel materializmusát, vagy Comte pozitívizmusát, vagy Spinoza pantheizmusát, vagy Nietzsche Übermenschének istentagadását, illetve önistenítését tették világnézetük alapjává. S ez nálunk is így volt azelőtt 40 évvel. Az egész egyetemen, de a Tud. Akadémiában is alig akadt egy-két tudós, aki a keresztény világnézetet tudományával merete hirdetni. S aki mégis megtette, azt csodabogárnak tekintették és tudományát lekicsinyelték. Tu-

dományos társulatok papok előtt csak kivételesen nyitották meg kapuikat, ilyenkor sem a pap által képviselt világnézetnek, hanem a pap által sikerrel művelt pozitív tudománynak. Ha pedig katolikus részről alapítottak tudományos társulatokat, azok papokon kívül alig tudtak tagokat fogni a világi tudósok köréből, aminek bizonyítékai a Szent István-Társulat tud. és irodalmi osztálya, a mi Akadémiánk anyja és az Aquinói Szent Tamás-Társaság.

Tek. Akadémia! jött Prohászka, ez az istenáldotta tüneményes tehetség; ez a nagy fényesség, miként őt Berzeviczy Albert, a Tud. Akadémia elnöke jellemezte, ez a ragyogó fénysugár áttörte azt a sűrű, fojtó ködöt, amely a tudósvilágon oly hosszú időn át uralkodott. Nem mondom, hogy ez könnyű feladat volt, de mindenesetre megérte 25—30 év fáradozását. A köd szétszakadt és Prohászka diadalmas világnézete sugarait a tudósvilág körében is szét-hintette. A tudósok egy része a diadalmas világnézetet elfogadta, magáévá tette s akik nem fogadták el, azokat is megihlette, azok is ennek a világnézetnek fölséges szépsége előtt meghajolnak. Azt mondom, Prohászka diadalmas világnézete — mert ő minden írásában és szavában ennek a világnézetnek a hirdetője, dalnoka, költője, trubadurja — a tudós világot is megmozgatta, az eddig ráborult sűrű köd okozta dermedtségből fölrázta. Akarják, hogy ezt bizonyítsam? Nézzenek körül először a Szent István Akadémiában, ahol a világi tagok száma ma már jelentékenyen több, mint az egyháziaké, ami mindenesetre annak a bizonyítéka, hogy ma már a világi tudósok sem szégyenlik a keresztény világnézetet, melynek a Szent István Akadémia is egyik exponense. Aki szorgalmasan eljár a kath. nagygyűlésre, örömmel észlelhette, hogy évről-évre több tudós, akadémikus, egyetemi tanár hallgatta első-sorban Prohászka előadásait. Hasonlókat állapíthatott meg az is, aki figyelemmel kísérte Prohászka konferenciáit az egyetemi templomban. Hisz az ő életének fölségesen szép utolsó akkordjánál is 5—6 jelenlévő orvos igyekezett neki segílyt nyújtani.

Egy-két éve a műegyetemi ifjúságnak tartott lelkigyakorlatokat, melyeken a műegyetem több hírneves tanára is résztvett; halála előtt két héttel a pécsi egyetemi ifjúságnak tartott lelki-gyakorlatokon pedig az egyetemi tanárok testülete a rektorral élükön megjelent.

De ez még nem minden. Prohászka az ő diadalmas világnézetével bevonult a Magyar Tud. Akadémiába, bevonult a Kisfaludy-Társaságba, bevonult a Petöfi-Társaságba. Mert, ismétlem, Prohászka mindig és mindenütt csak ezt a diadalmas világnézetet hirdette; őt tehát ezért választották tagul hazánk legelső tudományos és irodalmi társulatai. Maga Prohászka is így fogta fel a dolgot; a Kisfaludy-Társaságban tartott székfogla-

lója, az ő írói hattyúdala, diadalmas világnézetének legföl-ségesebb himnusza.

És így Prohászka az ő tüneményes egyéniségével szerzett diadalt a keresztény világnézetnek a tudományos világban. Ma már a keresztény világnézetnek is polgárjoga van minden tudományos és irodalmi társaságban. Ez mindenestre Prohászka érdeme s nem tudom, nem-e az ő legnagyobb érdeme.

A Ward-Mária kollégium tízéves fennállása alkalmából rendezett ünnepélyen.

(1927 június 6.)

A hitoktatás mindig egyik kiváló feladata volt a lelkipász-torkodásnak; hisz a hitoktatás a serdülő gyermekek vallásos életét van hivatva megalapozni és irányítani: már pedig rendkívül fontos, hogy az ember zsenge gyermekkorában megtanulja, hogyan kell neki, mint kereszténynek élnie; rendkívül fontos, hogy már zsenge gyermekkorában megismerje és megszeresse Krisztust, aki az út, az igazság, az élet; hogy már zsenge gyermekkorában megtanuljon Krisztusban, Krisztusból és Krisztusért élni.

Azonban, mélyen tisztelt hölgyeim, a hitoktatás sohasem volt olyannyira fontos, olyannyira szükséges, mint napjainkban; ez a szükséglet jelenleg még leginkább csak a nagy világvárosokban mutatkozik, de minden jel arra mutat, hogy a hitoktatásnak ez a nagy fontossága rövid időn belül a vidéken is mindjobban érezhető lesz.

Hajdan a hitoktatás tulajdonképen csak befejezője, vagy mondjuk így, rendszerezője volt annak a vallásos nevelésnek, amelyet megkezdett az anya a bölcsőben, melyet folytatott a családi élet példája, melyet fejlesztettek a keresztszülők, a rokonok, sőt az egész környezet, minthogy az egész családi és nyilvános élet légköre vallásos volt; a családi és nyilvános életet ezer meg ezer szál fűzte össze a természetfölötti léttel, amelyből erőt, vigaszt, világosságot nyert. A születéstől a halálig nem volt az ember életében nevezetesebb mozzanat, amelyet meg ne szentelt volna a vallás valamely szentsége vagy szentelménye; az év különböző szakait a vallásos élet megnyilvánulásai osztályozták böjti napokra, adventre, vigiliákra, ünnepekre; minden hetet külön megszentelt a péntek, a Mária tiszteletével a szombat, a nyilvános istentisztelettel a vasárnap; sőt mindennap háromszoros harangszó emelte az emberek lelkét az Isten felé, a családi példa pedig mindenkit arra tanított, hogy felkeléskor, lefekvéskor, étke-

zés előtt és után imádkozzék. Az ilyen légkörben nevelkedő gyermekeknek a hitoktatása igen egyszerű, igen könnyű volt.

A hitoktatás tulajdonképen nem is állt másból, mint a gyermekek által már hitt, gyakorolt vallási igazságoknak formulákba való öntéséből és ezen formulák megmagyarázásából. Úgy hogy a hitoktatás többnyire csak a káté kérdéseinek és a biblia történeteinek megmagyarázásából és számonkéréséből állott.

Ép ezért, mert a hitoktatás ilyen milieuben könnyű volt, nem kívánt nagy előkészületet sem, a legtöbb helyen rábízták ezt a tanítóra, aki minden külön katechetikai képzettség nélkül végezte a katekizmus és biblia betanítását. Sőt voltak vidékek, egész országok, főleg a tiszta katolikus országok, amelyekben még a katolikus iskolákban sem volt hitoktatás, ezt elvégezték a templomban a nagybőjti, adventi és vasárnap délutáni istentisztelettel kapcsolatos katechézisben.

Azonban, mélyen tisztelt hölgyeim, az utolsó 50—60 esztendő óriási változásokat idézett elő az emberiség történetében, ebben mindenesetre szerepe van egyrészt az anyagelvű bölcséletnek, másrészt a technikai haladásnak, a vasútnak, villanynak, az ujságoknak, színházaknak, moziknak, rádióknak. Az emberiség arculatáról mindjobban letörlődött az ő természetfeletti hivatásának a vonása, elszakadtak azok a szálak, melyek az embereket a természetfölöttivel összekötötték, laicizálódott a közélet, a családi élet, az egyének magánélete, a lélek kultusza helyébe a test kultusza lépett, a túlvilág, az örökélet hite meggyöngyült, sőt egész tömegekből kiveszett, minden törekvés csak a földi élet kialakítására és boldoggá tételére irányul. Legjobban érezhető ez az átalakulás a világvárosokban, de a magaskultúrájú országokban a provincián is. Egy új pogányság keletkezett, amelynek csak az anyagot, csak a testet, csak a földet szerető és minden természetfölöttit tagadó szelleme kiöli a lelkekből a hitet, a vallásos érzületet és a vallásosság gyakorlatát. Ma már az anya nem az első hitoktató, a család nem ad példát a vallásosság gyakorlására, a közélet nyilvánulásaiban nincs semmi, ami a természetfölöttire emlékeztetne; maga az iskola is mindenre tanít, csak vallásosságra nem. Sőt a legtöbb világvárosban a gyermeknek egész környezete a vallásosságnak ellensége — maga a szülő, a család, a közélet, az iskola — a gyermek mindenütt csak a vallás lebecsérlését hallja, a vallásosság kigúnyolását látja, Isten parancsainak megvetését. Már a zsenge gyermek lelkébe nem vallásos érzelmeket, hanem vallási kételyeket, vallástalan, hitetlen elveket és nehézségeket ültetnek a családban és az iskolában. Mondom, új pogány generáció növekszik fel, amellyel nehezebb a vallás igazságait megismertetni és megszerettetni, mint az afrikai négerek-

kel és az ausztráliai vadakkal : mert ez utóbbiak pogányok ugyan, de gyermekdedek, naivok, hiszékenyek, jóakaratóak, míg az európai nagyvárosok új pogány nemzedéke dölyfös, rátartó, telve van ellenszenvvel s a hitetlen felvilágosultság kételyeivel és ellenvetéseivel.

Borzasztó a helyzet azon országokban, amelyekben nincs kötelező hitoktatás. Mert ezekben csak azok a gyermekek nyernek hitoktatást, akiknek a szülei ezt akarják. De ma már a szülők többsége hallani sem akar a hitoktatásról, úgy hogy ezen országokban a vallásos élet határozottan kialvóban van. Ilyen Franciaország, ahol van ugyan 40 ezer önkéntes világi hitoktató (férfi és nő), magában Párisban négyezer, de egy-egy hitoktatóra alig esik 3—4 tanítvány. Ennek a következménye, hogy ma már Párisban egymillió keresztény szülőktől származott ember él, aki nincs megkeresztelve s aki semmiféle vallásoktatásban nem részesült.

Olaszországban szerencsére még az utolsó órában észrevette a bajt Olaszország zseniális nagy államférfia, Mussolini, aki előírta a kötelező vallásoktatást az iskolákban.

Mi hálát adhatunk az isteni Gondviselésnek, hogy hazánkban a kötelező vallásoktatás folytán az összes gyermekek kötelezve vannak legalább az iskolában megismerkedni a vallásos élet elveivel. Ez óriási előny az Egyház számára. Bárcsak kellően kihasználnók ! A kötelező vallásoktatással ki lehet venni a szociáldemokrácia és bolsevizmus méregfogát ; a kötelező vallásoktatással lehet gátat vetni a hitetlenség és erkölcsi elzüllesztés terjedésének. Viszont tagadhatatlan, hogy a mai hitoktatásnak egészen más a feladata, mint volt a múltban ; elsősorban más a nagyvárosokban. Itt a hitoktatásnak pótolnia kell az anyát, a családot, a közéletet, az iskola vallásos nevelését : itt a hitoktató egyszersmind lekipásztor, misszionárius, apologéta, hitvédő is. Itt nem elég a katekizmus kérdéseit és a bibliai történeteket tudni : itt a hitoktátónak fölfegyverkezve kell lennie a dogmatika, erkölcsstan, apologetika és keresztény filozófia egész fegyverzetével. A mai hitoktátónak nevelőnek, hittudósnak és lekipásztornak kell lennie.

Ezek a vázolt körülmények rávilágítanak arra is, hogy a mai hitoktatásnak a módszere is más, mint volt a régié. Miként említettem, hajdan a hitoktatás tulajdonképpen csak formulázta, kérdésekbe és feleletekbe foglalta mindazt, amit a gyermekek már amúgy is tudtak az anyjuktól, a családból, amit ők az életben gyakoroltak, a hitoktatás tulajdonképpen csak arra szolgált, hogy a gyermekek számot tudjanak adni az ő vallásos hitükről és vallási gyakorlataikról. A mai hitoktatásnak a legtöbb esetben első feladata, hogy a gyermekekben hitet ébresszen, hogy

a gyermeket megtanítsa nem annyira a katekizmusra, mint inkább a vallásos élet gyakorlására. A mai hitoktatás nem merülhet ki az oktatásban, ennek gyakorlásnak kell lennie, ennek életiskolának kell lennie, amelyben a gyermekek megtanulnak katolikus módra gondolkodni, cselekedni, élni.

A modern pedagógusok egy része a profán-ismeretek tanításának jelenleg divatos módszerével nincs megelégedve; hangsúlyozzák, hogy az iskola csak a fejet tömi tele ismeretekkel, de nem tanít meg önállóan dolgozni, élni. S ezért egy új iskola-típust gondoltak ki, melyet elneveztek Arbeitsschule- vagy Lebensschule-, munkaiskolának, életiskolának, amelyben a fősúly nem az absztrakt ismeretek közlésén nyugszik, hanem azon, hogy a gyermek maga munkálkodjék s így az életre nevelődjék.

Nekem nem feladatomban jelenleg erről a pedagógiai irányzatról bírálatot mondani. De igenis hangsúlyozom, hogy a hitoktatásban az életiskola módszerét kell alkalmazni. Itt az élet, a cselekvés a fő s a hitoktatás célját csak úgy éri el, ha a gyermekekkel megszeretteti a hitéletet, a vallás gyakorlását. A mai hitoktatásban tehát a vallásos nevelés, a vallásos életbe való bevezetés, a vallásos élet gyakorlása nagyobb jelentőségű, mint a hittani könyvek formuláinak betanulása. Illetve azok a formulák csak azon célból tanítandók meg, hogy a gyermekeknek a vallásos élet gyakorlására útmutatást, irányítást, indítást adjanak.

Mélyen tisztelt hölgyeim, az előadottak rámutatnak arra is, hogy korunk hitoktatóinak alapos előképzettséggel kell bírniuk. Ma már nem lehet a nagyvárosokban a hitoktatást egyszerűen rábízni a tanítóra vagy tanítókisasszonyra. Ma a hitoktatónak misszionáriusnak, apologetának, lekipásztornak, apostolnak kell lennie egy személyben. Alapos theologiai képzettségre van tehát szüksége, hogy feladatának megfelelhessen.

Mélyen tisztelt hölgyeim, az elmondottak rámutatnak arra, hogy milyen kiválóan nagy ma a hitoktatás jelentősége. Meggyőződésem szerint napjainkban, legalább is a világvárosokban a hitoktatás a legfontosabb feladata az Egyháznak, ettől függ az Egyház és a jelen társadalmi rend jövője. Meggyőződésem szerint a nagyvárosi hitoktatók munkája nagyobb jelentőségű, mint a többi lekipásztoroké, hitszónokoké, tudósoké, a hitoktatók a jövő nemzedék megmentői, hitoktatók nélkül elpusztul, kihal a keresztény hit és erkölcs a nagyvárosok lakóinak lelkéből.

Egész természetes tehát, hogy maga az Egyház is mindent elkövet, hogy a hitoktatást rátermett és kellően kiképzett hitoktatók végezzék. Elsősorban papok, akiknek hivatásszerű kötelességük a theológia alapos tanulmányozása, de akiknek az Ordo szentsége is különös kegyelmeket ad az apostoli működéshez.

Azonban a nagyvárosok óriási fejlődése és a napról-napra növekvő paphiány miatt lehetetlen ma már az összes iskolákban papi hitoktatókat alkalmazni.

Ezért volt gondviselészerű a Ward Mária Kollégium megalapítása, amely a tanítónőknek megadja azt az alapos theologiai kiképzést, amely őket alkalmassá teszi a hitoktatásra. És hogy a Ward Mária Kollégium mily nagy segítségére van az Egyháznak, kitűnik abból, hogy ma már Budapesten a Ward kollegista hitoktatónők száma nagyobb a papi hitoktatókénál.

De az elmondottakból egyszersmind az is kiviláglik, hogy a Ward Kollégium ma Egyházunk és hazánk egyik legfontosabb intézete, amely a jövő fővárosi nemzedék megmentőit neveli. Ha Budapest és vele Magyarország keresztény katolikus marad: ebben főérdeme lesz a Ward Kollégiumnak és a belőle kikerült hitoktatónőknek.

Midőn a Ward Mária Kollégium nagy jelentőségét ezen jubiláris ünnepségen megállapítom, kegyelettel és hálával kell megemlékeznem a kollégium alapítójáról, a megboldogult Almássy Mária főnöknőről, valamint mindkét utódáról, Ghimesy Mária és Darvas Anna főnöknők önnagyságaikról, akik az alapító főnöknő szellemében, nagy szeretettel, megértéssel és áldozatkészséggel tartották fenn és fejlesztették a Ward Mária Kollégiumot és ezzel megbecsülhetetlen szolgálatot tettek nemcsak az esztergomi egyházmegyének, nemcsak a főváros hitéletének, hanem az egész magyar katolikus társadalomnak is; sőt példát adtak a külföldnek is, hogyan lehet napjainkban a hitoktatás ügyét sikeresen megoldani. Bécsből már ismételtelen érdeklődtek nálam és másoknál is a Ward Kollégium berendezéséről.

De hálás szívvel kell megemlékeznem a lelkes tanári karról is, mely 10 év alatt a Ward Kollégiumban oly nagy odaadással és lelkesedéssel végezte nehéz feladatát. Természetes, hogy 10 év alatt sok változáson ment át a tanári kar, egyesek elhúnytak, mások magasabb méltóságokra emelkedtek, másokat hivatásos kötelességeik másfelé szőlítottak, de akár azokra gondolok, akik valaha az intézet tanárai voltak, akár a jelenlegi tanárookra: valamennyiről ki kell állítanom a bizonylatot, hogy egész tudásukkal és lelkesedésükkel végezték feladatukat. Mindnyájuknak a bíboros hercegprímás nevében is köszönetet mondok.

Azok közül, akik a Ward Mária Kollégium alapításában résztvettek, csak egy működik jelenleg is a kollégiumban, ez mater Tauffer Ilona, aki ezen 10 esztendő alatt a Ward Kollégiumnak igazgatója, tulajdonképeni lelke volt. Hogy a Ward Kollégium mai jubileumát ünnepelheti, hogy nyugodtan, sőt büszkeséggel tekinthet vissza a lefolyt 10 év eredményeire: ezt elsősorban

mater Tauffer kiváló tapintatának, erélyének, kitartásának és ügybuzgóságának köszönheti. Mater Tauffer megérdemli első-sorban mindazoknak a háláját és köszönetét, akik a Ward Mária Kollégium áldásos hatásaiban részesültek.

De ez a jubiláris ünnepség kedvező alkalmul szolgál nekem arra is, hogy a kollégium volt növendékei, a fővárosban és itt-ott a vidéken működő hitoktatónők előtt kifejezzem a bíboros hercegprímás nevében is az Egyház elismerését, háláját és köszönetét lelkes, odaadó hitoktatói működésükért. Amennyire én a legilletékesebb helyről informálva vagyok, a Ward-kollegisták túlnyomó része jól megállja helyét, lelkiismeretes gonddal betölti hivatását, de vannak közöttük valóban kiválóak is, akik igazi hivatottsággal, apostoli lelkülettel és buzgósággal végzik a hitoktatás lélekmentő magasztos munkáját.

Mindenesetre azt szeretném, ha azok is, akiknek most a kollégium diplomáját átadom, követnék a kiválóak példáját, sőt, ha a már állásban lévők is a mai ünnepélyről azzal a nagy elhatározással távoznának, hogy ők is nem egyszerű hitoktatónők, hanem lélekmentő apostolok akarnak lenni.

Mert, mélyen tisztelt hölgyeim, azokból, amiket elmondtam, láthatják, hogy a fővárosi hitoktatónőkre valóban apostoli munka vár s ezt az apostoli munkát csak apostoli lélekkel lehet sikeresen elvégezni.

Az apostoli lelkületet azonban nem lehet iskolában, könyvekből, szabályokból megtanulni. Az apostoli lelkület kharizma, a Szentlélek ajándéka, amelyet csak alázatos, tiszta lelkek állhata-tos imádsága és áldozatos élete tud lekönyörögni. Mélyen tisztelt hölgyeim, épen ezért ma, ezen ünnepélyes alkalommal is első-sorban arra kérem kegyeteket: ne szűnjenek meg soha a Szent-lélekistent kérni, hogy ezzel a kharizmával telítse lelküket.

Akármilyen jeles a diplomájuk, akármilyen nagy a pedagógiai készségük, mindazzal csak legföljebb jó tanítók lesznek, de ha ez a kharizma fűszerezi tudásukat, apostolok lesznek, a lelkekhez férkőznek. Ez a kharizma ad világosságot és melegséget szavaiknak, ez nyitja meg a gyermekek lelkét, ez tud a gyermek-szívekbe is lelkesülést önteni; ez a kharizma adja meg önök-nek azt a természetfölötti szeretetet a gyermekek iránt, amely annál melegebb, bensőségesebb, minél elhagyatottabb, vadabb, sivárabb az a gyermeki lélek; ez a kharizma adja meg azt az önzetlenséget, mely kész minden áldozatra, hogy lelkeket meg-mentsen, Krisztushoz vezessen; ez a kharizma fejleszti ki a lélekben a legfinomabb természetfölötti érzéket és tapintatot a bűnnel és erénnyel szemben; ez a kharizma adja meg a léleknek az erőt és bátorságot a hit megvallására és gyakorlására akkor is,

324 MEGEMLÉKEZÉS CSERNOCH JÁNOS BIBOROS HERCEGPRIMÁSRÓL

ha emiatt gúny, megvetés, mellőzés éri az embert ; ez a kharizma adja meg a léleknek az Isten kegyelmébe vetett határtalan bizalmat, a legkétségbeejtőbb viszonyok között is ; ez a kharizma tölti be a lelket teljesen Krisztussal, akiért szívesen lemond az egész világról, akiért szívesen meghoz minden áldozatot.

Ezt a kharizmát kívánom a Ward Kollégium összes volt és jelenlegi növendékeinek.

Megemlékezés Csernoch János bíboros hercegprímásról.

(A Szent István Akadémia 1927. október havi együttes ülésén.)

Az isteni gondviselés súlyosan meglátogatta az idén Akadémiánkat. Olyan rendeket vágott közöttünk a halál kaszája, melyeket ugyancsak nehéz lesz, sőt ki tudja, képesek leszünk-e pótolni.

Az első osztály mindkét tiszteleti tagját, Prohászka Ottokár püspököt és Csernoch János bíboros hercegprímást és egy másik érdemes tagját, Hám Antal piarista rendfőnököt ; a 3-ik osztály Rada István pápai protonotáriust, veszprémi kanonokot, a 4-ik osztály elnökét és tiszteleti tagját, Schafarzik Ferencet és egyik fiatal nagytehetségű tagját, Toborffy Zoltánt veszttette el.

Nemcsak a hivatalos kötelesség, az Akadémia ügyrendjének előírása, hanem a nagy veszteségek átérzése is késztet arra, hogy Akadémiánk együttes ülésén tolmácsa legyünk az Akadémia kegyeletének.

Prohászka Ottokárról és Toborffy Zoltánról már megemlékezett az Akadémia együttes ülése. Még el sem csillapult lelkünk megdöbbenése a nagy veszteség felett, mely Akadémiánkat, egyházunkat, az egész magyar társadalmat érte Prohászka Ottokár elhunytával : ismét gyászbaborult lelkünk mély szomorúságával álltuk körül Csernoch János bíboros hercegprímás ravatalát, akit az egész Magyarország őszinte részvéte kísért utolsó útján nyugvó helyére, az esztergomi bazilika kriptájába.

Csodálatos Csernoch János bíbornok pályafutása, V. Sixtus pápához, Frater Györgyhöz hasonló, — ilyen csak a katolikus Egyház demokratikus szervezetében lehetséges. Csernoch, a szabolcai tót paraszt fia szédítő magasra emelkedett saját erejéből : herceg lett, bíboros lett, Magyarország primása lett, — két pápa választásán vett részt, a király tanácsadója volt, majd királyt koronázott, — igaz, hogy élete utolsó szakában Jeremiás prófétához hasonlóan hazája összeomlását is megérte és megsíratta s a száműzetésbe vitt koronás királyhoz ő vitte hűséges híveinek búcsúját és vigasztalását a tihanyi monostorba.

Azonban Csernoch János nemcsak szédítő karriert futott be,

hanem nagy bölcsességével és politikai tapintatával a magyar történelemben is bevészte nevét. Csernoch János életével és tevékenységével példát mutatott arra, hogyan kell egy főpapnak szolgálnia az Egyházat, de a hazát is.

Csernoch János nem volt sem jozefinista, sem regalista, orthodox katolikus volt, aki a X. Pius Pascendi gregis anti-modernista bullája alapján állott, de viszont hazáját is szerette őszinte mélységes szeretettel s ez a szeretet inspirálta az ő nagy bölcsességét, mellyel mindig megtalálta az Egyház és az állam között keletkező összeütközések elhárítására a helyes utat anélkül, hogy ezzel az ő főpapi lelkiismeretén csorbát ejtett volna.

Politikus volt, de nem a Richelieu vagy Mazarin, hanem a Pázmány és a Simor iskolájából, — aki sohasem akarta kijátszani sem Rómát, sem Magyarországot, hanem mindig azon volt, hogy sem a római kúria, sem az apostoli király jogai ne szenvedjenek csorbát.

És Csernoch János bölcs egyházkormányzatának megvan a gyümölcse is. Míg Európa legtöbb országában az Egyház és a főpapság tekintélye nagyon is alásüllyedt és az állami élet irányítására alig van valami befolyása : Magyarországon a primás tekintélye talán sohasem volt annyira általánosan elismerve, mint Csernoch érseksége idejében. Sem a kormány nem kezdeményezett semmit Csernoch meghallgatása nélkül, sem a király nem döntött fontos országos ügyekben addig, amíg a primás véleményét ki nem kérte.

De nem folytatom ezt tovább. Az imént lezajlott katolikus nagygyűlésen gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egy valóban klasszikus emlékbeszédben értékelte Csernoch János hercegprimás elévülhetetlen politikai érdemeit s állapította meg, hogy Csernoch János méltó helyet foglal el az esztergomi nagy primások sorozatában és hogy a magyar történelemben is a nagy hazafiak között van a helye . . .

Két dologról azonban itt külön meg kell emlékeznem, amelyek egyikét gróf Klebelsberg Kunó nagyszabású emlékbeszédében csak érintette, amelyről azonban nekünk, a Szent István Akadémiának elsősorban kell megemlékeznünk.

Az egyik Csernoch János bíboros viszonya a Szent István Akadémiához. Kevesen tudják, hogy a Szent István Akadémia tulajdonképpen Csernoch János előrelátó nagy bölcsességének köszönheti létét. 1915-ben merült fel először a Szent István-Társulat tud. és irodalmi osztályának tagjai között a társulattól független Akadémia megalapításának a gondolata. Giesswein Sándor lelkesen felkarolta a gondolatot, de látta azt is, hogy a társulat tagjai között sokan — én is ezek között voltam — ezt nem helyeslik. Giesswein elment Csernoch hercegprimáshoz, előadta neki az Akadémia tervezetét. Csernoch nagy örömmel és készséggel fogadta és helyeselte

326 MEGEMLÉKEZÉS CSERNOCH JÁNOS BÍBOROS HERCEGPRÍMÁSRÓL

az eszmét s Giessweinnak a legmesszebbremenő támogatást ígérte. Most már nem habozott többé Giesswein, nem törődött az ellenzők és elégedetlenkedők táborával, hanem az ő nagy energiájával a Szent István Akadémiát a megvalósulás stádiumához vitte. 1915 november 19-én Csernoch János hercegprímás elnöklete alatt a Szent István-Társulat rendkívüli közgyűlésén hozzájárult a Szent István Akadémia megalakulásához, illetve elfogadta a Szent István Akadémia szervezetére vonatkozó javaslatot. Csernoch János nélkül talán még ma sem volna Szent István Akadémia.

A másik, amiről Klebelsberg is futólag megemlékezett, Csernoch irodalmi működése.

Csak fölemlítem, hogy Csernoch János fiatal korában buzgó munkatársa volt a Religionak, később képviselő korában az Alkotmánynak; csak fölemlítem, hogy Simor János beszédeit sajtó alá rendezte; csak fölemlítem, hogy püspöki és érseki körlevelei, melyeket papságához intézett; az egyházi latin stílusnak klasszikus példái, csak fölemlítem, hogy aranymiséje alkalmából a Monumenta Strigonensianak egy hatalmas új kötete jelent meg az ő bőkezűsége folytán, melyet Akadémiánk díszülésén mutatott be a kötet szerkesztője, Dedek Crescens Lajos, Akadémiánk tagja. Csernoch János irodalmi működésének legbecsesebb termékei azok az elnöki megnyitó beszédek, melyeket a Szent István-Társulat közgyűlésein mondott el s melyeket aranymiséje alkalmából a Szent István-Társulat egy kötetben összegyűjtve kiadott.

Csernoch János bíboros beszédeinek jellemző tulajdonsága, amit XI. Pius pápa is dicsérettel kiemelt az aranymisés primást üdvözlő levelében, hogy nagy világossággal, bölcseséggel és okossággal szól minden a vallás és Egyház ügyeit érintő kérdéshez és a legnehezebb problémák tárgyalásában is világosságot gyűjt, megadja a helyes útmutatást és irányítást. Csernoch János bíboros minden egyes beszéde egy-egy mélyenjáró tanulmány, mindegyikben annyi aktualitás van, annyi örök érvényességű igazság, hogy ezek a beszédek a mai és a jövő társadalom okulására is szolgálnak.

A mai megemlékezés keretében nem foglalkozhatom az egyes beszédekkel, bár mindegyik tartalma és külső klasszikus formája miatt is megérdemli, hogy velük behatóan foglalkozzunk, de engedjék meg, hogy egy-két szóval megemlékezzem az 1924-ben mondott beszédéről, melyben a kultúra válságáról és a katolikus írók nagy feladatairól szól.

«A katolikus írók és tudósok legmagasztosabb feladata ma a destruktív kultúra rombolásaitól megcsömörlött emberiségnek megmutatni az utat az alkotó, az embert nevelő, emelő és lelkileg boldogító keresztény kultúrához, amelyet Krisztus mindenkinek hozott, azoknak is, akik eddig félreismerték, vagy nem ismerték.

Ez a belátás napról-napra utat tör magának. Akik a világszerte dúló szellemi csatákat figyelemmel kísérik, látják, hogy az embe-riség mint a hazatérő tékozló fiú kezdi belátni, hogy vissza kell térnie az elhagyott apai házhoz, tovább folytatnia az építést a hűtlenül elhagyott alapokon, mert csak úgy lesz képes az európai kultúrát a végleges bukástól megmenteni.»

Akkor őrizzük meg valóban Csernoch János bíboros emlékét, ha a katolikus tudósokhoz intézett figyelmeztetése szerint dolgozunk a keresztény kultúra érvényesülésén és terjesztésén.

Dr. Kohl Medárd emléke.

(1859 november 5.—1928 január 15.)

Serédi Jusztinián kinevezése az esztergomi érseki székre s az ő bíborral való kitüntetése egészen felvillanyozta a már öregedő Kohl Medárd esztergomi segédpüspököt, akit a bencés rendből a szelidlelkű bencésprimás, Vaszary Kolos hozott magával Esztergomba, s aki valóban még álmodni sem merte, hogy még egy bencésprimás lesz a főpásztora. Kohl Medárd útrakelt, az örök városba sietett, hogy jelen legyen azon a fényes ünnepségen, amelyen XI. Pius pápa az ő kedves Benjaminjának fejére teszi a bíbornoki kalapot. Résztvett a fényes ünnepségen, résztvett az Ő Szentsége által Serédi Jusztinián bíbornok tiszteletére adott reggelin ; de lejőve a Vatikánból, már a Szent Péter-templomban nem érezte jól magát ; hazasietett szállására s ott megrémülve vette észre, hogy nem látja a breviárium betűit. Környezete orvost akart hívni, ő azonban Drahos kanonok úr kíséretében azonnal vasútra ült, hogy mielőbb hazaérjen. Csütörtökön érkezett Esztergomba ; péntek délután magához kérte Machovics prelátust s kérte őt, hogy lássa el a szentségekkel. Ezután lefeküdt, csakhamar elvesztette beszélőképességét is, de papírt kért, melyre ráírta, hogy teljesen megnyugszik az Úr akarátában, s vasárnap hajnalban (jan. 15-én) visszaadta nemes lelkét Teremtőjének.

Mikor a temetésen Machovics prelátussal találkoztam, így szólt hozzám : «Nekem tulajdonképen kondoleálnom kellene Önnek, minthogy legjobb és legrégebb barátját veszítette el ; de nem kondoleálok, hanem magának és magamnak is azt a kegyelmet kérem, hogy olyan legyen a mi halálunk is, aminő Kohl püspöké volt».

Kohl József 1859 nov. 5-én született Vas megyében, az ország szélén fekvő (ma Burgenlandhoz tartozó) Radafalva községben. Szülei földművesek, tiszta németek voltak. Az öt gyermek között (két leány és három fiú) Szepi volt a negyedik.

A radafalvi tanítónak feltűnt a kis Kohl Szepi szellemi fejlettsége s ezért az ő tanácsára szülei az elemi iskola elvégzése után a stájerországi Fürstenfeldre vitték a polgári iskolába.

A hittanár egy alkalommal kérdést intézett tanítványaihoz, hogy van-e valakinek kedve a papi pályára. Többek között a kis Kohl Szepi is jelentkezett. A sekauai egyházmegyének pompás kis-szemináriumma van Grácban, teljes 8 osztályú gimnáziummal. A buzgó hittanár ide segítette be a papi pályára jelentkező növendékeit. Kohl Szepivel azonban némi nehézség volt (az ő magyar honossága) s így késett a felvétele.

Ezenközben egy rokona, Reichl Mihály pap lehetővé tette, hogy 13 éves korában Szombathelyen beiratkozzék a gimnázium első osztályába. Ugyancsak Reichl szerezte meg neki, hogy minden nap más és más helyen kapott ellátást. Már Szombathelyen volt, mikor megérkezett a sekauai püspöktől a felvétel a gráci kis-szemináriumba. De Kohl ezt már nem vette igénybe. Az első év nagyon nehéz volt Szombathelyen, mert mikor odakerült, egy szót sem tudott magyarul. Mégis az év végén jó rendű lett, míg a 2. osztálytól egész a 6.-ig mindig első eminens volt.

A 6. osztály elvégzése után Pannonhalmára került mint bencés újonc, ahol a Medárd nevet nyerte ; itt végezte el a 7. és 8. osztályt és 1879-ben érettségit tett a győri főgimnáziumban kitűnő eredménnyel (praematurus). A főapát, Kruesz Krizosztom, a kitűnő érettségit tett fiatal bencésnövendéket a világhírű innsbrucki egyetemre küldte a hittudományi tanulmányok végzésére. E sorok írója is ugyanazon évben került Innsbruckba, mint első éves hittudományi hallgató. A konviktus régense volt azidétt Noldin Jeromos, a későbbi világhírű moralista író és tanár, s a kedves régens a két magyar szerzetesnövendéket egy szobában helyezte el s így maradtunk négy éven át szobatársak. Alkalmam volt tehát közvetlen közelből megfigyelni Kohl Medárd egyéniségének fejlődését, alkalmam volt mélyen betekinteni lelkületébe. Nyíltan vallom, hogy ezen négy év alatt az ő kristálytiszt, ártatlan, szelíd, szeretetreméltó, türelmes és rendkívül szorgalmas egyénisége mélyebb hatást gyakorolt rám minden elmélkedésnél és lelki-gyakorlatnál. 1885 január 11-én meghalt a pannonhalmi főapát, Kruesz Krizosztom ; a főapátválasztásra Kohl Medárd is, mint ünnepélyes fogadalmas, hazautazott ; a választás április 28-án történt ; főapát lett Vaszary Kolos, győri igazgató. Kohl Medárd azonban a főapátválasztás után már csak egy-két hónapig maradt Innsbruckban. 1885 nyarán pappá szenteltetett s mint újmisést Vaszary főapát a győri főgimnáziumba helyezte. De egy év múlva a főmonostorba rendeli, ahol egy-két évig mint hitoktató nyer alkalmazást, majd a főapát tilkárjává nevezi ki. Itt kezdődik az

a belsőséges meleg viszony, mely a beteges főpap és az életvidor, kedves, szelíd, fiatal Medárd között szövődött.

1891 október 27-én az apostoli király kegye és bizalma Vaszary Kolost a Magyar Sion élére állítja. Az új primás kedves titkárját, Kohl Medárdot magával viszi, ami nem nagy rokonszenvvel találkozott az esztergomi egyházmegyében. De a fiatal titkár jóságos, szeretetreméltó, szerény egyénisége csakhamar leküzdött minden ellenszenvet. Még rokonszenvesebb lett egyénisége az egész országban akkor, amikor 1893 április 20-án a primás egyik elbocsátott alkalmazottja, Csólics, merényletet követett el a szelídlelkű primás ellen, de Kohl Medárd, aki jelen volt, a primás és a merénylő közé ugrott, úgy hogy Csólics kése Kohl Medárd testébe mélyedt s hét sebet ejtett rajta. Hosszabb ideig beteg volt, de egészséges szervezete győzedelmeskedett a Csólics kése által ejtett mély sebeken. Ez alkalommal a király Ő felsége a vaskoronarend lovagjává nevezte ki az önfeláldozó primási titkárt.

Kohl Medárd hősies önfeláldozása még belsőbbé tette a viszonyt közte és a hercegprimás között, aki teljes bizalmával és gyengéd szeretetével tüntette ki titkárját. De Kohl Medárd is határtalan tisztelettel és odaadással viselkedett a már erősen gyengülő főpap iránt, akinek gyenge szervezetét az egyházpolitikai harcok izgalmai is erősen megviselték. (A főrendiház gyűlésein Zichy Nándor mellett ő küzdött Szilágyi Dezsővel; ő adott be úgyszólván minden szakaszhoz módosító javaslatot, melyeket Szilágyi felszólalása után egymásután elvelet a főrendiház.) Az egyházpolitikai harcok után Vaszary mindjobban visszavonult a nyilvános szerepléstől, ép ezért Kohl Medárdot óhajtotta segédpüspökké szenteltetni. Kohl Medárd csak nehezen volt arra rávehető, hogy szekularizáltassa magát, mert szeretett rendjétől semmiképen sem akart megválni. Viszont a primás Kohl jövőjét akarta biztosítani az esztergomi kanóniával, melynek kánonjogi föltétele volt a szekularizáció. Mikor ez megtörtént, az apostoli király Vaszary fölterjesztésére 1900-ban kinevezte esztergomi kanonokká, XIII. Leó pápa ugyanazon évben samosatai címzetes püspökké. Kohl Medárd Rómában Vanutelli bíbornok kézrátételével vette fel a püspöki rendet; XIII. Leó pápa diszes főpapi kereszttel és gyűrűvel ajándékozta meg a 41 éves püspököt.

Kohl Medárd nehéz szívvel tette le a bencés szerzetesi öltönyt, de emlékül a bencés kollárét megtartotta s viselte haláláig.

Kohl Medárdnak, mint püspöknek, új működési tere támadt; a nagy esztergomi egyházmegyében, főleg Budapesten a bérmlás, a papszentelés, templom- és harangszentelés, ezeken kívül a nagy ünnepegeken is a legtöbb esetben neki kellett helyettesíteni Budapesten a primást, akit gyengesége akadályozott a fárasztó egyházi

szertartások végzésében. Sokan rossz néven is vették, hogy úgyszólván minden országos ünnepen Kohl Medárd szerepel; az Úrnapi, szent István napi körmenetet ő tartja, a király nevenapján és születésnapján ő pontifikál, sőt amikor a király 1901 április 25-én báró Skrebensky Leó prágai hercegérseknek és Puzyna krakói hercegérseknek átadta a bíbornoki jelvényt, akkor is Kohl Medárd püspök végezte a misét, ami udvari és egyházi körökben nagy megütközést keltett. Voltak, akik stréberségről vádolták meg a valóban alázatos és szerény segédpüspököt, holott ő mindezt csak főpapja kedvéért vállalta, bár maga is jól tudta, hogy ezzel csak ellenszenvet vált ki sokaknak lelkében. Én magam is ez alkalommal szemrehányást tettem neki, miért nem kérték fel Schlauch vagy Samassa kardinálist a pontifikális mise végzésére. Erre a következő feleletet nyertem: Vaszary kardinálisban minden ünnepélyes alkalomkor megvan az óhaj a szertartások végzésére s ezért nem engedi, hogy helyettesítésére más főpapot kérjenek fel, — de sokszor az utolsó órában, közvetlen a főpapi mise előtt ideges gyengeség fogja el s ilyenkor nem lehet már mást fölkérni, s így Kohl Medárd kénytelen a főpapi funkciót végezni. Így volt ez 1901 április 25-én is. Még 24-én este is kijelentette a primás, hogy ő fogja végezni a király előtt a főpapi misét; másnap reggel azonban lemondott, amikor már más főpapot fölkérni nem lehetett a pontifikális mise végzésére.

Vaszary Kolos sokat foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Kohl Medárdot valamely egyházmegye élére állítsa, — bár Kohl ismételtén kijelentette a primásnak, hogy életében nem hagyja el őt semmiféle püspöki szék kedvéért. Mindazonáltal a primás Hettyey Sámuel pécsi püspök halála után 1903-ban lépéseket tett Kohl Medárd kinevezése érdekében. Úgy tudom, hogy az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter szívesen fogadta a primás ajánlatát — Rómában sem volt semmi nehézség — és hogy Kohl Medárd mégsem lett pécsi püspök, ezt hajthatatlan, szigorú egyházas felfogásának köszönhette. Abban az időben a király egy nagyon kedves emberének, volt magyar miniszternek a fia protestáns nőt vett el, aki nem volt hajlandó reverzálist adni. A hatalmas főúr azonban mindenáron katolikus templomban óhajtott az esküvőt. Először csak kérték Kohl Medárdot, hogy ezt engedje meg, majd fenyegették, de Kohl Medárd hajthatatlan volt. Az esküvő nem is történt katolikus templomban, de Kohl Medárdból sem lett pécsi püspök.

Vaszary Kolos egészsége mindjobban hanyatlott, úgy hogy a gyengélkedő főpap 1909-től kezdve az év legnagyobb részét balatonfüredi villájában töltötte; Kohl Medárd, amennyiben a segédpüspöki ténykedések megengedték, nagyon gyakran föl-

kereste a beteges bíborost, aki mindig felüdült, ha kedves segéd-püspökét megláthatta.

Vaszary Kolos 1912 dec. 31-én lemondott az esztergomi érsekségről; ez időtől kezdve a bíboros haláláig, mely 1915 szept. 3-án következett be, Kohl Medárd állandóan Vaszary Kolos mellett tartózkodott. Szomorú és nehéz évek voltak ezek. Az érseki javak átadásánál eleddig soha nem gyakorolt szigorúsággal jártak el a minisztérium részéről s olyan nagy összegű deteriorációt állapítottak meg, amelyet Vaszary Kolos nem tudott megtéríteni. És most bekövetkezett a hazánkban hallatlan eset, hogy egy bíboros, volt hercegprímás egyetlen villáját zár alá helyezték, sőt minden egyes szoba bútort lefoglalták. Hogy mit érzett Vaszary Kolos gyengéd lelke s mit szenvedett vele lelkileg Kohl Medárd e szörnyű napok alatt, annak csak az Isten a tudója. És végül kiderült, hogy a deterioráció mégsem volt olyan nagy; a deterioráció összegét kifizette Kohl Medárd a sajátjából; a bíróság a zárlatot feloldotta, az agg bíboros villáját Kohl Medárd megvette (később a Vaszary-rokonoknak adta el rendkívül jutányos áron), de mindez nem tudta enyhíteni a bíboros lelkén ütött sebet.

Vaszary temetése után Kohl Medárd visszatért Esztergomba, ahol a közelettől elvonulva kanonoki kötelességeit teljesítette példás lelkiismeretességgel. Mint a szentszéki bíróság elnöke a házassági ügyek tárgyalását vezette páratlan ügyszeretettel, igazságossággal és kánonjogi tudással.

Az első években Csernoch János bíboros-érsek nem sokszor vette igénybe segédpüspöke szolgálatait, de a későbbi években mind gyakrabban fölkerlte a bérálás kiszolgáltatására, sőt a fővárosban éveken át vele együtt bérált; az esztergomi egyházmegyében is még az összeomlás előtt Kohl Medárddal együtt bérált Pozsony megyében, amikor szülőföldjét is, Szakolcát, Kohl Medárd kíséretében látogatta meg.

1925 dec. 27-én volt Kohl Medárd 25 éves püspökségének jubileuma. December 26-án délután Csernoch János hercegprímás vezette hozzá a káptalant és kebelbeli papságot s maga a bíboros üdvözölte jubiláló segédpüspökét. 27-én az esztergomi bazilikában Kohl Medárd pontifikált; a főpapi misén jelen volt a prímás is a zsúfolásig megtelt székesegyházban. Evangélium után Türi Béla preláus-kanonok mondott beszédet.

Legjellemzőbb ezen jubileumi ünnepség alkalmából Kohl Medárd beszéde a nála tisztelgő káptalanhoz és papsághoz:

«Nekem egy eszmém, egy vezéreszavam volt mindig: működni Isten dicsőségére ott, ahova az isteni Gondviselés helyez s számomra működési kört kijelöl. Ezért eluljáróimtól soha nem kértem semmit. Az isteni Gondviselés oly működési kört adott, amelyben

alkalmam volt az életet megismerni. Láttam palotákat, — akár Herodesieket is — láttam istállókat — betlehemieket is.

Egy biztató tudatom van s ez az, hogy segédpüspöki állásomban függetlenségemet megőriztem s azokban quae mihi imponebantur aut facienda duxi — sem földi előnyökért, sem fenyegető aknamunkák elhárításáért soha az Egyház elveitől el nem tértem».

Kohl Medárd nagyon rendes ember volt, mindent följegyzett, úgy tudom, naplót is vezetett; följegyezte összes bevételeit és kiadásait, de följegyezte az összes egyházi ténykedéseket is, melyeket végzett. Ebből a jegyzékből közlöm a következő érdekes adatokat: 559 papot szentelt; 18 apátot áldott meg, 4 püspökszentelésen működött közre. 373 apácát öltöztetett be és 273 apáca fogadalmán vett részt. Az általa megbérmáltak száma 389.709. 28 templomot szentelt, 458 harangot, 762 oltárkövet, 4738 kelyhet.

Jótékony ember volt; a szegények, főleg az apácák és diákok soha sem mehettek el tőle üres kézzel. Kiadásainak jegyzékében minden második-harmadik tétel segély. De különösen szíven feküdt szülőfaluja, amely csak leányegyház volt, nem volt önálló plébánia. Ami vagyona volt, ennek a plébániának megalapítására gyűjtötte. Már régebben megvett egy házat és néhány hold földet a plébániai javadalom számára; 1913-ban 100.000 korona értékű aranyjárdékot ajánlott fel a szombathelyi püspöknek e célra. Mielőtt azonban a plébánia megalapítása befejezést nyert volna, Radafalva Burgenlanddal együtt Ausztriához csatoltattott.

1927 őszén Kohl Medárd ismét nagyobb összeget kötött le e célra és a bécsi apostoli adminisztrátor Kohl Medárd adományaiából és a község hozzájárulásából megszervezte és államilag elismertette az önálló radafalvai plébániát.

1929 január 1-én megvalósul Kohl püspök úr régi vágya: szülőföldje népe saját templomában hallgatja Isten igéjét és a szentmisét.

Kiss János egyetemi tanár nyugalomba vonulása alkalmából rendkívüli kari ülésen mondott búcsúbeszéd.

(1928 október 18.)

Nagyon kedves és megtisztelő, de mégis nehéz feladatot bízott reám a Hittudományi Kar, hogy a Dékán úron kívül én is felszólaljak ezen a rendkívüli kari ülésen, s mint a Kar Seniorja, én is búcsúszavakat intézzek hozzád, Méltóságos Uram, akinek a székét foglaltam el, a seniori széket, nem érdemeim, hanem a te nyugalombavonulásod folytán, tanári éveim nagy száma folytán.

A feladat nehézsége nem abban rejlik, mintha nem volna mondani valóm, sőt a nehézséget egyrészt épen a sok mondanivaló képezi, nagyobbik része azonban érzelmi momentumból fakad. Nehéz elbúcsúzni, megválni egy olyan jó baráttól, kollégától, munkatárstól, akivel több mint 30 éven át együtt dolgoztam s akivel ezen 30 éven keresztül soha egy percre sem volt semmi félreértésem, meg hasonlításom, viszályom, civakodásom, akinek a részéről mindig biztatást, elismerést nyertem, jóakaratot és becsülést élveztem. Ezek oly momentumok, amelyek nehézzé teszik a búcsúzást, az elválást, annál is inkább, mert napjainkban mind ritkább a lelkeknek az a harmóniája, az egymás megbecsülésének és tiszteletének az a varázsos köteléke, amely engem tőlünk megváló kartársunkhoz fűz. Ez okból meg fogja nekem bocsátani a tekintetes Kar, ha legelőször feladatomnak ezen a legnehezebb részén igyekszem túlesni. Megbocsátja nekem, ha legelőször nem a Kar, hanem a magam nevében beszélek és megköszönöm nyugalomba vonuló kartársunknak azt a kitüntető figyelmet és őszinte jóakaratot, mellyel engem mint egész fiatal, alig ötéves papot felkarolt a Szent István-Társulatban, melynek akkoron igazgatója volt, ahol 1891-ben a Katholikus Szemle társszerkesztője és 1892-ben szerkesztője lettem; de felkarolt az általa szerkesztett Hittudományi Folyóiratban is, melyben tág teret engedett nekem a papnevelésről folytatott tanulmányaim közlésére, melyek alapját képezték 1896-ban megjelent kétkötetes munkámnak: A papnevelés elmélete és története.

De kitüntető figyelme és bizalma abban is megnyilvánult, hogy arra a bizalmas tanácskozássra is meghívott lakására, melynek eredménye lett az Aquinói Szent Tamás Társulat megalapítása. Sajnos, úgy tudom, csak ketten vagyunk már életben azok közül, akik az Aquinói Szent Tamás Társaság születésénél, bölcsőjénél jelen voltunk.

Kartársunk csakhamar elhagyta a Szent István-Társulat igazgatói tisztét és az egyetem hittudományi karán ujonnan szervezett bölcsleli tanszéket foglalta el, de velem szemben fenntartotta mindig azt a kitüntető jóakaratot és figyelmet, melyről fentebb szóltam és ez a kitüntető figyelem őszinte barátsággá alakult át 1906-ban, amikor én is kartársává lettem az egyetemen. Ámbár kartársamnak más jelöltje volt a pasztorális tanszékre — egy régi barátja és megyése, soha sem tapasztaltam részéről, hogy reám neheztelt vagy velem szemben elhidegült volna. Ellenkezőleg, 1906-tól a mai napig, hosszú 23 esztendőn át részéről mindig megértést, becsülést, előzékenységet, kartársi jóindulatot és szeretetet tapasztaltam, amiért nem tudok eléggé hálás lenni, amit nem tudok eléggé megköszönni. És annál nehezebbemre esik a búcsúzás

tőled, mélyen tisztelt Kartársam, minthogy az életben nagyon sok emberrel voltam különböző viszonylatokban oly benső összeköttetésben, mint veled és csak nagyon kevésről mondhatom el, hogy évtizedeken át, hogy összeköttetésünk egész ideje alatt zavartalan harmóniában éltem velük. Ezért a zavartalan harmóniáért, melyet elsősorban a te nemes, fenkölt, emberi gyengeségeken felülemelkedő lelkületed és egyéniséged hozott létre és tartott fenn, mondok hálás köszönetet. És ha az isteni Gondviselés még ad nekem egy-két évet, hogy öregségemben emlékezetben még egyszer átéljem hosszú, változatos életemet, ebben az átélésben nyugodt, napsugaras, kedves emlékek lesznek a veled végzett munka, a társaságodban átélt évek — ezekhez az emlékekhez nem tapad felhő, köd, sár, sötétség —, ezek mindig tisztán fognak ragyogni emlékemben.

De érzem, hogy már is túlságosan a magam alanyi érzéseinek voltam a tolmácsolója, holott én a Kar részéről nyertem megbízatást, hogy a Kar nevében vegyek tőled búcsút. Azt tartom legméltóbban, úgy búcsúzom el tőled a Kar nevében, ha rámutatok azokra a maradandó értékekre, melyeket nekünk örökségül hagysz s amelyek a nevedet, működésedet kitörölhetetlenül bevésik a Hit-tudományi Kar történetébe.

Mélyen tisztelt Kartársak ! Én abban, hogy valaki 20—30—40 évig valamely pályán híven teljesíti kötelességét, csak azt látom, hogy az illető lelkiismeretes ember, de ebben az igazi nagyságnak legfőljebb a csiráját látom. Az igazi nagyság a kötelességteljesítés határain túl keresendő. Az igazi nagyság az új gondolatok, új irányok megteremtésében, új ösvények vágásában nyilvánkozik meg, melyek hivatva vannak új lendületet, fejlődést, emelkedést adni annak a körnek, annak a társadalomnak, annak a közösségnek, amelyben keletkeztek.

Én tehát, ha egy közéletben szereplő egyénről, legyen az püspök, miniszter, egyetemi tanár akarok véleményt mondani, ha az ő életét, működését akarom jellemezni, nem elégszem meg annak a megállapításával, hogy mint püspök, miniszter, egyetemi tanár pontosan teljesítette kötelességeit, hanem tovább megyek és kutatom, tudott-e új gondolatokat, új irányokat, új örvényeket kijelölni, melyek előbbreviszik, tökéletesítik a pasztorációt, boldogabbá, gazdagabbá teszik az országot, előbbreviszik a tudomány művelését : mert csak ha ezt is tudom az illető működésében megállapítani, csak ez esetben merem feléje nyújtani az igazi nagyság hervadhatatlan babérkoszorúját.

Mélyen tisztelt Kartársaim ! Tőlünk búcsúzó, nyugalomba vonuló kartársunk hosszú közéleti és tanári működését én ezen szempontból vizsgálom s ezen vizsgálat alapján merem nyíltan,

őszintén — hízélgés nélkül —, de az igazságnak megfelelően állítani, hogy dr. Kiss János a Hittudományi Kar történetében elévülhetetlen érdemeket szerzett, az igazi nagyok közé sorolandó, aki kortársai és utódai számára új gondolatokat, új irányokat termelt, új ösvényeket vágott, amelyeken haladva a hittudományok renaissance korszakát készítjük elő.

És ha vizsgálom Kiss János működését, különösen négy, általa megpendített, lelkéből kipattant eszmét és irányzatot látok, melyeket ő a veleszületett nagy kitartással, mondhatnám fanatikus meggyőződéssel, el nem ernyedő akaraterővel igyekezett évtizedeken át megvalósítani. Mindegyik eszme, mindegyik irányzat a hittudományok fejlesztését célozza.

Az első az ötéves tanfolyam. Elvitázhatatlan érdeme Kiss Jánosnak, hogy ő volt az első hazánkban, aki meggyőződött arról, hogy a mai korban a négyéves papképzés elégtelen; ő volt az első, aki az ötéves tanfolyam szükségességét először írásban hangsúlyozta, majd minden eszközt megragadott az ötéves tanfolyam megvalósítására. Kapacitálta kartársait, memorandummal fordult a püspöki karhoz; nem csüggedett el első kísérleteinek sikertelenségén, nem kedvetlenítette el a püspöki kar kezdetben merev elutasítása, — addig agitált, addig jött elő újabb és újabb javaslatokkal, míg a kart is meggyőzte, a minisztériumot is megnyerte, sőt a püspöki kar ellenzését is megtörte. S mikor már én is a karba kerültem, a Kiss János lelkes propagandája már megtörte a jeget, porhanyóvá tette a talajt s mi, akik vele együtt elkészítettük az ötéves tanfolyamot, melyet maga IV. Károly király hagyott helyben, hálásan emlékezünk meg az ötéves tanfolyam kigondolójáról: Kiss Jánosról.

Kedves Kartársaim! Ma már arról van szó, hogy az ötéves tanfolyam hatévesse bővíttessék. Az én meggyőződésem, hogy ez csak akkor fog sikerülni, ha akad a karban egy második, aki Kiss János törhetetlen energiájával és meggyőződésének melegével kiharcolja a püspöki karnál és a minisztériumnál a hatéves tanfolyamot. Neki mégis könnyebb dolga lesz, mint volt Kiss Jánosnak, akinek először a karban kellett az eszmét győzelemre vinnie.

A második ösvény, melyet Kiss János vágott a hittudományok mezején, az általa alapított Hittudományi Folyóirat. Az ő világos értelme nagyon is belátta, hogy egy tudományág műveléséhez, népszerűsítéséhez, fejlesztéséhez elkerülhetetlenül szükséges egy szakfolyóirat. És mivel ilyen nem volt, az ő nagy energiájával maga alapított egyet, a Hittudományi Folyóiratot, melyet hosszú időközön át sok anyagi áldozattal fenntartott s csak a rendkívüli idők rettenetes megpróbáltatásai közben szünttetett meg.

Mélyen tisztelt Kartársak! Itt is az eszme, egy hittudományi folyóirat megalapítása kitűnő volt, bár meggyőződéseim szerint az eszme megvalósítása nem volt szerencsés. Egy ilyen szakfolyóirat kiadása nem egyes egyének dolga, amint külföldön is mindenütt azt látjuk, hogy a szakfolyóiratokat társulatok adják ki, a hittudományi folyóiratokat pedig a hittudományi karok. Lehet, hogy Kiss János annak idején nem tudta a kart rávenni a Hittudományi Folyóirat kiadására, viszont bizonyosra veszem, hogyha a kar vállalta volna a folyóirat kiadását, az még ma is élne. A folyóirat megszűnt, de a Kiss János eszméje ma is igaz valóság: a mi hittudományi irodalmi tevékenységünk addig mélyebb barázdákat nem fog vágni, amíg a hittudományi kar egy hittudományi folyóirat kiadását nem vállalja.

A harmadik ösvény, amelyen Kiss János, tudtommal, eddig egyedül járt a hittudományi kar tagjai közül, a külföldi tudományos világgal való érintkezés és összeköttetés.

A tudomány nemzetközi és ez a vallás után a legnemesebb kapocs, amely a legkülönbözőbb nemzetek fiait egymáshoz közel-hozza. A budapesti egyetem többi karain elég sűrű a külföldi tudósokkal való érintkezés; a legkülönbözőbb tudományos kongresszusokon mindig résztvesznek magyar tudósok is — és amúgy is tudom, hogy nevesebb orvosaink, vegyészeink, technikusaink angol, német, olasz, sőt amerikai kartársaikkal is szellemi összeköttetésben vannak, velük leveleznek, kísérleteiket, esetleg felfedezéseiket egymással kölcsönösen közlik.

Ez a mi karunkon teljesen hiányzik, illetve egyedül Kiss János volt, aki ezen külföldi összeköttetéseket kereste és ezek révén karunkat a külföldi tudósokkal is megismertette. Résztvett a katolikus tudósok nemzetközi kongresszusain Párisban, Brüsszelben, Münchenben; előadásokat tartott, a tudományos eszmecserékben felszólalt latin vagy francia nyelven. Ime, kedves Kartársak, ez is egy Kiss János vágta ösvény; óhajtanó, hogy rajta minél többen járjanak s ily módon karunknak és karunk tudományos működésének megszerezzék a külföld meg- és elismerését.

A negyedik eszme, amelynek Kiss János fanatikus apostola volt, az idegenszavak kerülése írásban és beszédben egyaránt. Igaza van, mert a nyelv szűzies tisztaságát, nemességét, kristályosságát, credetiségét, önállóságát csak ily módon lehet megőrizni. Ebben a kérdésben, amint egyáltalában mindenben, amiről meg volt győződve, nem ismert tréfát. Sokszor megmosolyogtuk túlzásait; pedig magunk is jól tudjuk, hogy egy eszmét csak túlzásig menő fanatizmussal lehet diadalra vinni. Mindenesetre ez is egy örökség, melyet reánk hagy és saját nemzeti irodalmunk, nemzeti művelődésünk sokat fog nyerni, ha Kiss János ezen örökét tisztelet-

ben tartjuk és saját írásainkban és beszédeinkben zsinórmértéknek tekintjük.

Beszélhetnénk még a bölcseleti tanszék felállításáról, az Aquinói Szent Tamás Társaság felállításáról, ezek is mind az ő művei, de nem az ő eredeti gondolatai. Mindkettő XIII. Leó pápának, a keresztény bölcselet művelését szorgalmazó enciklikának behatása alatt keletkezett: mindenesetre azonban Kiss Jánosé a dicsőség, akiben a Szentatya szózata kiváltotta azt a lelkesedést, buzgalmat és kitartást, mely e két intézményt életbe léptette.

És most, mikor a Hittudományi Kar megbízásából búcsúzom tőled, kedves kartársunk, mikor rámutattam hosszas tanári pályád azon kimagasló mozzanataira, melyek egyéniségedet valóban az igazi nagyság hervadhatatlan babérkoszorújával övezik: azt kívánom neked, engedje az isteni Gondviselés, hogy teljes testi és szellemi erőben megérjed a te négy nagy gondolatodnak teljes megvalósulását és ezzel a Hittudományi Kar eddig soha el nem ért fölvirágozását, nagyságát. Úgy legyen !

TARTALOM.

	Oldal
<i>A katolikus társadalomról.</i> (A budapesti Katolikus Kör adventi felolvasó estéjén, 1893 december 13-án)	3
<i>Szvorényi József emlékezete.</i> (A Szent István-Társulat tud. és irod. osztályának 1894 november 29-én tartott ülésén)	12
<i>A hitéletről.</i> (A budapesti Katolikus Kör felolvasó estéjén, 1896 március 13-án)... ..	36
<i>Katolikus egyetem.</i> (Előadás az I. Orsz. Kath. Nagygyűlés szakosztályában, 1900 augusztus 17-én)	45
<i>A katolikus egyetem.</i> (Az I. Orsz. Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén, 1900 augusztus 18-án)	52
<i>Katolikus jólékonyság a nagyvárosokban.</i> (A Budapesten 1901 május hó 20—22-én tartott első keresztény szociális kurzuson)... ..	58
<i>XIII. Leó nagysága.</i> (Ünnepi beszéd a budapesti Katolikus Kör Leó-ünnepén, 1902 április 17-én)... ..	74
<i>A katolikus egyetemről.</i> (A IV. Orsz. Kath. Nagygyűlés első szakosztályában, 1902-ben)	79
<i>Keresztény jólékonyság.</i> (Előadás a budai Katolikus Körben, 1904 március 2-án)	93
<i>A katolikus autonómiáról.</i> (Az V. Orsz. Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén, 1904 október 22-én)	103
<i>Ünnepi beszéd.</i> (A pécsi Katolikus Körben, 1904 december 8-án)	109
<i>Új örök törvény.</i> (A Veszprémben 1905 június 27-én tartott keresztény szociális kurzuson)... ..	117
<i>Világiak részvétele a társadalmi mozgalmakban.</i> (Előadás Kolozsváron a szociális kurzus utolsó napján, 1906 november 18-án)	126
<i>A pornográfia.</i> (VIII. Orsz. Kath. Nagygyűlés, 1908 szeptember 15-én. II. nyilv. ülés)... ..	133
<i>Ünnepi beszéd.</i> (A Regnum Marianum által rendezett pápai ünnepélyen, X. Pius 50 éves áldozópapi jubileuma alkalmából, 1908 november 28-án)	140
<i>Iskola és a család.</i> (A székesfehérvári főgimnázium Szent Imre-ünnepén, 1910 november 5-én)	144
<i>Az Olláriszentség a lekipásztorkodásban.</i> (A Katolikus Nagygyűlés eucharisztikus értekezletén, 1911 november 14-én)... ..	151
<i>A gyakori áldozásról.</i> (A bécsi eucharisztikus kongresszus magyar papi értekezletén, 1912 szeptember 13-án)	156

	Oldal
<i>Az Oltáregylet és a pasztoráció.</i> (A győri eucharisztikus papi értekezleten, 1912 október 14-én)	162
<i>Prohászka Ottokár írói jubileumára.</i> (Székesfehérváron, 1912 december 19-én)	169
<i>Prohászka Ottokár írói jubileumán.</i> (A Pázmány-Egyesület díszgyűlésén, 1913 január 31-én)	171
<i>A katolikus sajtóról.</i> (Az 1914-ben tartott Kath. Nagygyűlés nyilvános ülésén)	175
<i>Rectori székfoglaló beszéd.</i> (1916 szeptember 30.)... ..	185
<i>A magyar királykoronázás jelentősége.</i> (Ünnepi beszéd a budapesti egyetem diszkozyűlésén, 1917 január 22-én)	200
<i>Ünnepi beszéd.</i> (A budapesti magyar tudományegyetem újjáalakításának 137. évfordulóján, 1917 május 14-én)	213
<i>Emlékbeszéd Dudek Jánosról.</i> (A Szent István Akadémia 1917 december 21-én tartott együttes-gyűlésén)	225
<i>Erdősi Károly vezérigazgató ezüstmiséje alkalmából rendezett ünnepélyen.</i> (1921 július 3-án)	238
<i>A székesfehérvári főgimnázium Szent Imre-ünnepélyén.</i> (1922 november 5-én)	242
<i>Évzáró beszéd.</i> (Az angolkisasszonyok polgári tanítóképzőjében, 1923)	248
<i>A budai Szent Imre-gimnázium Imre-ünnepélyén.</i> (1923 november 5-én)	250
<i>A liturgikus hét célja és feladatai.</i> (1924 január 25-én)	258
<i>Giesswein Sándor emlékezete.</i> (A Szent István Akadémia együttes-ülésén. 1924 november 14-én)	269
<i>Sziklay János dr. írói jubileumán.</i> (1925 december 19-én)	302
<i>Concha Győző üdvözlése 80. születésnapján.</i> (1926 február 26-án)	303
<i>Búcsúzó P. Tomcsányi Lajos S. J. temetésén a Szent István Akadémia nevében.</i> (1926 március 4-én)	304
<i>A missziós papnevelés.</i> (Az Euch. Társulat és az Unio clerí pro miss. budapesti együttes-ülésén, 1926 október 14-én)	305
<i>Búcsúzó Székely István temetésén a Szent István Akadémia nevében.</i> (1927 március 1-én)	313
<i>Megemlékezés Prohászka Ottokárról.</i> (A Szent István Akadémia 1927 május havi együttes-ülésén)	315
<i>A Ward Mária-kollégium tízéves fennállása alkalmából rendezett ünnepélyen.</i> (1927 június 6-án)	318
<i>Megemlékezés Csernoch János bíboros-hercegprímásról.</i> (A Szent István Akadémia 1927 október havi együttes-ülésén)	324
<i>Dr. Kohl Medárd emléke.</i> (1859 november 5.—1928 január 15.)	327
<i>Kiss János egyetemi tanár nyugalomba vonulása alkalmából rendkívüli kari ülésen mondott búcsúbeszéd.</i> (1928 október 18-án)	332

Ugyanezen szerzőtől megjelentek és még

kaphatók a következő művek:

A papnevelés története és elmélete.

A budapesti egyetem Horváth-jutalmával
kitüntetett munka. I—II. kötet. 1896.
512+319 oldal Ára **P 3.—**

Katholikus egyetemek.

1898. 123 oldal Ára **P 0.40**

Az igehirdetés.

III. kiadás. 1927. 474 oldal. Ára **P 12.—**

A nyilvános istentisztelet.

III. kiadás. 1923. 694 oldal. Ára **P 14.—**

Az emberek megszentelése.

II. kiadás. 1926. 457 oldal. Ára **P 12.—**

Szűz Mária az Ó-szövetségben.

Májusi elmélkedések. II. kiadás. 1929.
194 oldal Ára **P 3.—**